

“ ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΛΕΥΚΩΜΑ ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ “ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ”,

ΤΕΥΧΟΣ 1^{ον}

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1^{ος} ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

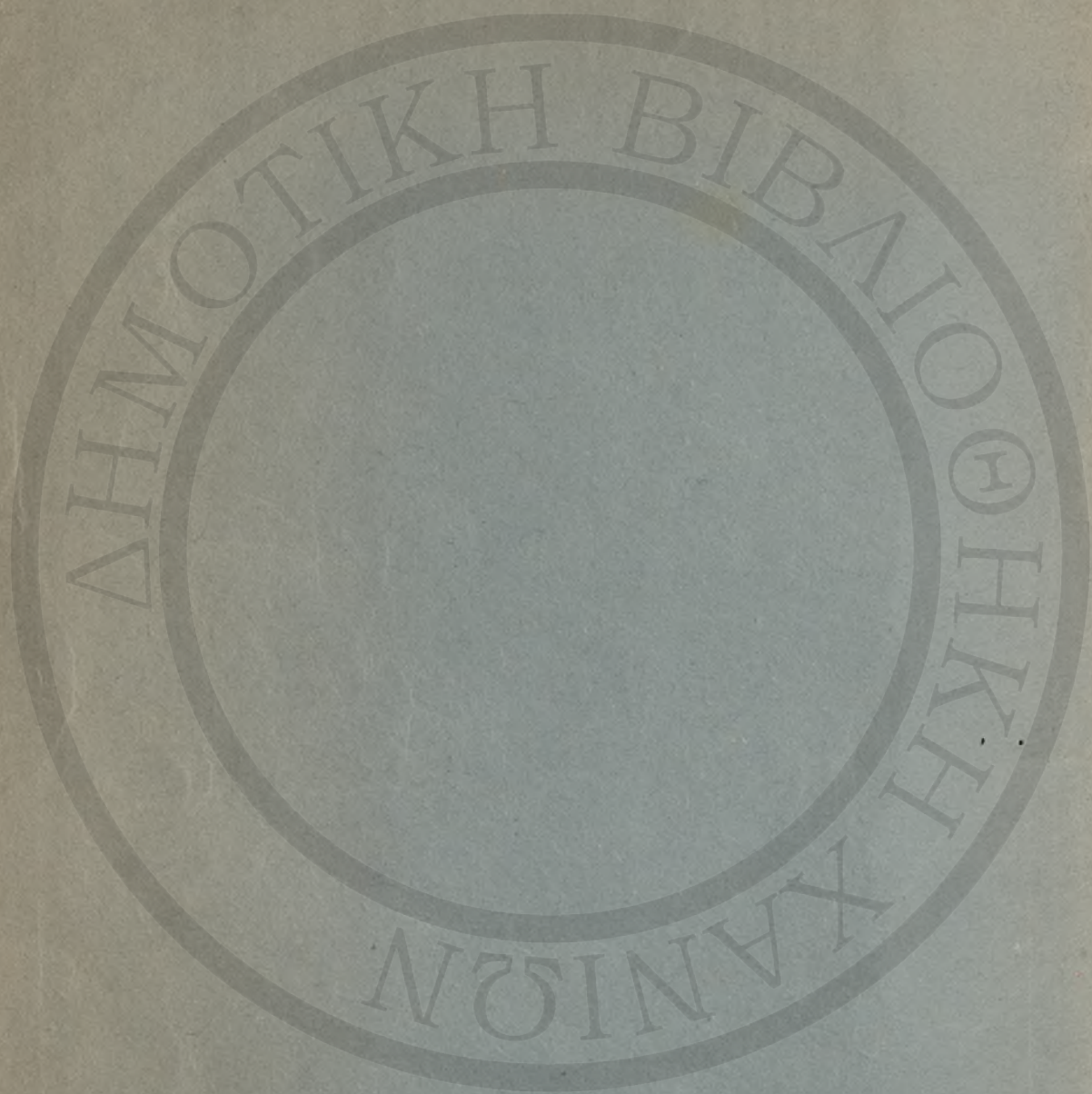
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ - ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ

“ ΟΔΗΓΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ”,

ΔΡΑΧΜΑΙ 25

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΝΑΚΗ ΦΡΑΓΚΙΛΔΑΚΗ
ΧΑΝΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΔΗΜ. ΤΙΚΗ ΒΙΒΛ. ΘΗΚΗ
 — ΧΑΝΙΩΝ —
 Αδφ. δαδ. 2117
 Χρυσολ. Εισαγ. 18-9-1954
 Είδος: 084201 Κομ. Μ.Σ.
 Δοσ. 914.959.02 / 000.

- Ίστορικός
- Έπιστημονικός
- Βιομηχανικός
- Έμπορικός
- Έπαγγελματικός
- Τουριστικός
- Άγροτικός

ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

~~ΒΙΒΛΙΑΤΑ
 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛ. ΕΠΙΣΤΗΜ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
 14860
 Προσθήκη~~

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ
 "ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ,"
 ΧΑΝΙΑ - ΚΡΗΤΗΣ

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

**Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Ἡ ἀρχαιότερα καὶ μεγαλητέρα Ἑλλη-
νικὴ Τράπεζα ἰδρυθεῖσα τῷ 1841

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Δο. **1.205.000.000.** ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ
31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1931 Δο. **7.709.000.000**

Καταθέτοντες τὰς οἰκονομίας σας, εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τρά-
πεζαν, εἰσθε τελείως ἠσυχοὶ, ὅτι τὰ ἐτοποθετήσατε ἀσφα-
λῶς, ἐπικερδῶς καὶ ἀφόβως. Τὰ χρήματά σας ἀναποκίζονται,
ἀυξάνονται καὶ πρὸ παντὸς δὲν θὰ γαθοῦν ποτέ. Ἐξασφαλί-
ζετε τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸν ἑαυτὸν σας καὶ τὴν οἰκο-
γενεάν σας. — **ΤΑΜΙΕΥΓΗΡΙΟΝ.** — Καταθέσεις

εἰς **ΠΡΩΤΗΝ** ζήτησιν.
**ΕΠΙ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ, ΠΟΛΥΕΤΕΙΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΕΙΣ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
14860
Προσθήκη

Κ Ρ Η Τ Η

Κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἡ νῆσος Κρήτη ὠνομάζετο Ἰδαία, Ἀερία, Δολιχὴ, Χθονία καὶ Μακαρία, διὰ τῶν ὁποίων ἐσήμαινον ἀνά μίαν ἰδιότητα τῆς Νήσου. Ἐπὶ περιδείγματι ὠνομάσθη Ἰδαία ἐκ τοῦ ὀψηλοτέρου αὐτῆς ὄρους Ἰδη ἢ ἐκ τῆς νόμφης Ἰδαίας. Ἀερία ἐκ τῆς εὐφρασίας τοῦ κλίματος καὶ Δολιχὴ ἐκ τοῦ ἐπιμήκους σχήματος αὐτῆς κλπ. Τέλος ἐπακράτησε τὸ νῦν ἐν χρήσει ὄνομα Κ ρ ῆ τ η. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ταύτης πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ ἀρχαίων καὶ νέων συγγραφέων. Ἐπικρατεστέρα γνώμη, εἶναι ὅτι ἡ Νῆσος ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τοῦ Κρητὸς υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἰδαίας νόμφης. Ἡ γνώμη κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅτι τὸ ὄνομα Κρήτη προήλθε ἀπὸ τὴν Φοινικικὴν λέξιν Κ ἰ ρ τ εἶναι ἀμφίβολος, εἰ δὲ ἀμφίβολος ἢ ἐκ ταύτης προέλευσις τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως Κ α ἰ ρ α ν τ ο ς (με: ἐπειτὰ Κ ν ω σ ο ς). Ἡ Νῆσος ὠνομάζετο οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτησεως καὶ κατὰ τὰς δύο Βυζαντινὰς περιόδους. Ἐπὶ Ἀράβων, ὡς εἶνε γνωστὸν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὠνομάζετο Χ ε ν τ ῆ καὶ Γκίρντ, σημαίνει δὲ ἀραβιστὶ ἡ λέξις Χεντέ ἐσκαμμένον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη καὶ τὸ Ἡράκλειον Χεντέ, Χεντέκ καὶ παρ' ἡμῖν Χάνδαξ ἀπὸ τὰς πέριξ τάφρους. Ἐπὶ Ἑνετῶν προσέλαβε ἐκ τούτου τὸ ὄνομα Κάντια ἢ Καντία ὅπως καὶ Κρέτικ. Οἱ Τούρκοι τὸ μὲν Ἡράκλειον ὠνόμασαν Κάντια, ὄλην δὲ τὴν Νῆσον Γκιριτ.

Περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Νήσου πολλὰ καὶ διάφορα μυθολογοῦνται καὶ ἱστοροῦνται. Τὸ βέβαιον εἶνε ἂν καὶ δὲν εἶναι τελείως ἐξηκριδωμένον τὸ ζήτημα τῶν πρώτων κατοίκων, ἐν τούτοις εἶνε ἐξηκριδωμένον ὅτι πολλὰ καὶ διάφορα φύλα ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Κρήτην ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἔχουν ἀναμιχθῆ, ὥστε τὰ φυλετικὰ αὐτὰ κράματα ἐδίδοσαν ἐκάστοτε τὴν μορφήν τῶν κατοίκων φυλετικῶς καὶ ἔθνικῶς καὶ ἐξ αὐτῶν μιὰ γενικὴ ὀνομασία ἢ πολλὰ κατὰ τέπους, ἤτοι κατὰ πόλεις ἢ χώρας. Ὅπως δὴ ποτε πρῶτοι ἀλληλοδιαδόχως θεωροῦνται οἱ Πελασγοὶ, οἱ Λέλεγες, οἱ Κορύβαντες, οἱ Λύκιοι, οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, οἱ Ἑτεόκρητες, οἱ Κύδωνες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες. Ἐν τούτοις πάντες οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἦσαν ἀπολίτιστοι, ἂν καὶ εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τὴν Νῆσον προἱστορικὸς πολιτισμὸς ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκμάσει ἐπὶ πολὺ θραδύτερον καὶ μεταδοθῆ καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Τὸ κορύφωμα δὲ τῆς ἀκμῆς ταύτης ἀποτελεῖ ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐβασίλευεν ἐν τῇ Νήσῳ ὁ Μίνως, ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 1350 π. Χ. Ὁ Μίνως εἶχεν ἔδραν τοῦ Βασιλείου του τὴν Κνωσὸν διαιρέσας τὴν Νῆσον εἰς τρία μεγάλα τμήματα διοικητικῶς καὶ στρατιωτικῶς, βασιλεύων δὲ ἐθέσπισε νόμους σοφοὺς καὶ δικαίους, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς βάσις τῶν Κρητικῶν νομοθεσιῶν. Ἰδίως ἐναυπήγησε διωργάνωσιν στόλον καὶ ἰσχυρὸν διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκυρίευσεν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐκδιώξας ἐκεῖθεν τοὺς πειρατὰς Κάραις, οἵτινες ἐλήστειον τὰ παράλια καὶ ἠχμαλύτιζον τοὺς ναυτιλομένους. Εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἤνοιξεν ἐλευθέρως κατὰ θάλασσαν ὁδὸν διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Μίνως ἀποικίσας τὰς νήσους ταύτας διὰ Κρητῶν μὲ ἡγεμόνας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν του Ραδάμανθυ, ὅστις ἐπίσης ὑπῆρξεν ἕνας ἐκ τῶν πρώτων καὶ οὗτος νομοθετῶν. Ἐγένετο κύριος ὄλης τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης βασιλεύων καὶ κυβερνῶν ἐν Κρήτῃ, ἣτις ἀνεδείχθη θαλασσοκράτειρα καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ναυτικὴ χώρα. Ὁ Μίνως θαυμηθῶν ἐξετέλεσε καὶ ἐκστρατείας καὶ ἀποστέλλων καὶ ἐγκαθιστῶν ἀποικί-

ας επέφετείνε τὸ Κράτος του καθ' ἑλλην τὴν Μεσόγειον, μία δὲ ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐκστρατείας αὐτοῦ ἦτο καὶ ἡ κατὰ τῆς Σικελίας, ὅπου ἰδρυσεν ἀποικίας, ἐξ ὧν μία, ὠνομάσθη καὶ Μινώα, ὄνομα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν ὄχι μόνον ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων, πρὸ ἰόντος τοῦ χρόνου εἶχεν αὐξηθῆ τόσον, ὥστε ἐχρειάσθη διὰ τὰς ἀποικισθῆ ὁ πληθυσμὸς αὐτός νὰ ἰδρυσθῶν πολλαὶ πόλεις αἱ ὁποιαὶ ἀνήλθον εἰς ἑκατὸν, ἐξ οὗ καὶ Ἐκατόπολις ἀπελήθη ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μεγαλύτεραι καὶ ἰσχυρότεραι ἦσαν ἡ Κνωσός, ἀρχαιότερα ὄλων μὲ ἐπίνειον τὴν Ἀμνισὸν νὸν Ἡράκλειον, ἡ Γόρτυς εἰς τὴν Μεσαρὰν (ἄγιοι Δέκα νὸν) μὲ ἐπίνειον τὴν Λεβήνα καὶ ἡ Κυψωνία εἰς τὴν σημερινὴν ἐπαρχίαν Κυδωνίας. Ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο αὕτη δὲν ἐξηκριβύθη μέχρι σήμερον οὔτε ἱστορικῶς οὔτε ἀρχαιολογικῶς. Μία γνώμη τὴν τοποθετεῖ ἐκεῖ οὗ ἐκτίσθη ἡ πόλις Χανίων. Διόλου ἔμως παράδοξον νὰ ἔκειτο πλησίον τοῦ συνοικισμοῦ Μακρυτοίχου δυτικῶς τῶν Χανίων, ὅπου ἐσώζοντο φαίνεται καὶ ἴχνη τινά. Τείχους ἐπιμήκους, ὅπου καὶ παρὰ τὴν Κνωσὴν. Δευτερεύουσαι ἦσαν ἡ Λύτος ἡ Λύτος ἐπὶ τῆς Δίκτης, Ἱεράπιτνα (Ἱεράπιτρος), Πραισός εἰς τὴν Σιταίαν, Ὀλοσηέν Μερχμίδω, Ἀρχαδία νοτιοδυτικῶς τῆς Δίκτης, Φιστός πρὸς νότον τῆς Γόρτυος παράλιος, Ἐλευθέρα, Ἀξός ἡ Ὀαξός, ἐν Μυλοπετάμω, Σύβριτα ἐν Ἀμαρίω, Λάππα (Ἀργυρούπολις) Ἀπτέα ἡ Ἀπτερα ἐν Ἀποκορώνου ἀνωθεν τοῦ κόλπου Σοῦδας, Πολυρρηνία καὶ Φαλάταρα ἐν Κισάμω καὶ Ἐλυρος ἐν Σελίω.

Τὸ πρῶτον πολιτεύμα τῶν Κρητῶν, τὸ ὁποῖον ἰσχυρὸν ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν πρώτων ἀποικῶν ἦτο τῶν Καρῶν, Πελασγῶν καὶ Φοινίκων κλπ. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν χρόνων μετὰ τὸν Δωρικὸν ἐπικρισμὸν, ὁ ἦρξεν ἡ Βασιλεία. Δεύτερον πολιτεύμα ὑπῆρξε τὸ Ὀλιγαρχικὸν Οὐδῶ τὴν Βασιλείαν καταλυθεῖσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰῶνος π. Χ. διεδέχθη, ὅπως συνέβη καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ ὀλιγαρχία. Ὁρισμένα δηλ. ἀριστοκρατικὰ γένη διανεμηθέντα τὴν ἐξουσίαν ἀπέκτησαν τὸ πρὸνόμενον νὰ δίδωσιν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῶν τοῦς Ἀρχοντας τῆς Πολιτείας μὲ τὰ ὄνομα Κόσμοι, οἵτινες ἦσαν ὑπεύθυνοι λογοδοτοῦντες ἐνώπιον τῆς Γερουσίας, ἧτις συνεροῦτο ἐκ τῶν ἀποχωρούντων τῆς ἀρχῆς Κόσμων καὶ ἐκαλεῖτο κατὰ τὸ Δωρικὸν ἰδίωμα Βωλὰ ἢ τὸ Βουλῆ. Μετὰ τὰς δύο ταύτας ἐξουσίας ἤρχετο ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὴν ὅποισιν ἐλάμβανον μέρος οἱ ἐλεύθεροι πολῖται δικαιούμενοι νὰ ψηφίζον τὰς εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβλλομένας ἀποφάσεις τῶν Κόσμων καὶ τῶν Βουλευτῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ πολιτεύμα τῶν Κρητικῶν πόλεων ὑπέστη μεγάλην μεταβολὴν. Ἀπὸ ὀλιγαρχικοῦ καὶ ἀριστοκρατικοῦ ἔγινε δημοκρατικόν. Ἐνῶ μέχρι τοῦδε οἱ Κόσμοι καὶ οἱ Γέροντες εἶχεν ὄλην τὴν ἐξουσίαν, ἤδη ὁ λαὸς κατέστη κυρίαρχος. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνέλαβεν ὄλην τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν, οἱ δὲ ἄρχοντες ἔγιναν ἄπολοι ἐκτελεσταὶ τῶν θελήσεων καὶ ἀποφάσεων αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἀποφασιζει πλέον ἐπὶ ὄλων τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, δέχεται Πρόεδους καὶ συναμολογεῖ συνθήκας καὶ συμμαχίας.

Ἡ Κρήτῃ πρῶτον ἀχθεῖσα ταχέως, εἰς τὴν πολιτισμὸν ἐφρόντισε νὰ ἰδρυσθῆ ἔνομον τάξιν καὶ ἐξασφαλίσῃ αὐτὴν διὰ νόμων ἀρίστων μὲ τὴν σκοπὸν νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς πολῖτας κλίσιν πρὸς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Διὰ τοῦτο στρατιωτικῶς συντασσόμενοι καὶ διαπαιδαγωγούμενοι ἔζων μᾶλλον ὡς στρατιῶται εἰς κοινὰ συσσίτια, Ἀνδρεία καλούμενα. Ἀπὸ νεαρῆς ἡλικίας ἤσκηοντο εἰς τὴν θήραν, εἰς τοὺς δρομικοὺς ἀγῶνας, εἰς τὴν ἵππασίαν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων οὕτως, ὥστε τὸ σῶμα καθίστατο εὐρωσιον, ἀλλὰ διὰ τῶν σωματικῶν τούτων ἀσκήσεων ἐκαλλιεργεῖτο καὶ τὸ πνεῦμα καὶ διὰ τῶν γραμμάτων ἐξημερόνοντο τὰ ἦθη διὰ τῆς τοιαύτης δὲ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως οἱ πολῖται καθίσταντο ἱκανοὶ καὶ ἀξιοὶ νὰ διευθύνωσι τὰ τῆς πολιτείας. Διὰ τοιοῦτων δὲ νόμων καὶ θεσμῶν διεργυθμίζοντο αἱ ἐξουσίαι τῆς πολιτείας, διωργανόνοντο αἱ κοινωνικαὶ τάξεις καὶ ἀπεγέματο ἡ δικαιοσύνη εἰς τοὺς πολῖτας. Ἡ Κρήτῃ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχεν ἀνέλθει εἰς ὕψιστον σημεῖον κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου καὶ ὀλικῆς δυνάμεως, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἶχε προσελκύσει τοὺς κραταιότερους καὶ μᾶλλον προηγμένους λαοὺς, οἵτινες ἐπωφεληθέντες τῆς ἐπικείρου γεωγραφικῆς θέσεως, τῶν πολλῶν καὶ ἀσφαλῶν λιμένων τῆς, τοῦ εὐκράτους καὶ ὕγιεινοῦ κλίματος καὶ τῆς μεγάλης γονιμότητος τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, κτετέστησαν αὐτὴν κέντρον καὶ ὀρητήριον τῶν κατακτητικῶν, ἀποικιακῶν καὶ ἐμπορικῶν αὐτῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκ τῶν ὁποίων εἰσεκομισθῶσαν εἰς τὴν νῆσον ἀπειρι πλοῦτη, φυσικῆ δὲ συνέπεια τῆς ὀλικῆς καὶ πολιτικῆς ταύτης προόδου ὑπῆρξεν ἡ ταχέως καὶ Ἱεραστία ἅμα αὐξήσῃ τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις ἀνήλθεν εἰς ἔνα ἑκατομμύριον. Καὶ ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐδέχετο ἀποικίας κατ' ἀνάγκην, κτετέπιν λόγῳ τοῦ μεγάλου πληθωρισμοῦ τῶν κατοίκων ἐξεπέμφθησαν ἐκ τῆς νήσου ἀποικίαι εἰς ξένας χώρας.

Ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ λαοί, οὕτω καὶ ὁ Κρητικὸς ἦτο λαὸς εἰδωλολατρικὸς καὶ οὐσιαολατρικὸς. Ἐν Κρήτῃ ἐλατρεύοντο πλὴν τοῦ Διὸς καὶ ἄλλαι θεότητες. Οἱ Κρητικὲς ἐμόρφωσαν θρησκείαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔδωσαν ἐγγώριον τύπον καὶ χαρακτήρα. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν ἄλλων χωρῶν ἐπιδρασίς τῆς ὑφισταμένης ἀναπτύξεως, ὥστε ἅπασαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις δὲν ἐβράδυναν ν' ἀσπασθῶσι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις καὶ δοξασίας τῶν Κρητῶν, καίτοι πολλαὶ ξένοι λατρεῖται καὶ θρησκευτικαὶ δοξασίαι εἰσῆχθησαν ἔξωθεν ἐν τῇ Νήσῳ κατόπιν τῶν κατὰ καιροῦ ἐπιμύσεων. Ὁ δὲ ἐκ τούτου ἐν Κρήτῃ καὶ αἱ τέχναι ἐκαλλιεργήθησαν πρωϊμώτερον ἄλλων Ἑλληνικῶν λαῶν, οὕτως, ὥστε ἡ νῆσος ἀνεδέιχθη προκαταρκτικὸν σχολεῖον τέχνης, ἣτις ἐπετέλεσε θαυμαστάς προόδους. Τοῦτο ἐγένετο καὶ εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν παιδείαν καὶ εἰς ὅλους τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Λίγεται δεῖ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος δύνανται νὰ ὑποληφθῇ ὡς τὸ τελευταῖον χρονικὸν ὄριον τῆς ἀκμῆς τῆς Κρήτης. Κατόπιν ἔκτατε ἤρχισε ἡ βαθμιαία ἐξάντλησις τῶν ἠθικῶν, ὀλικῶν καὶ πολιτικῶν δυνάμεων τῆς Νήσου ἀφ' ἧς ἡμέρας, ἤρχισαν ν' ἀποκυδερνῶνται αἱ πόλεις καὶ νὰ λείψῃ πᾶσα μεταξὺ αὐτῶν ἐξάρτησις οὕτως, ὥστε καὶ νὰ ἐρίζωσι μεταξὺ αὐτῶν καὶ ν' ἀντιγωνίζωνται ἕνεκα ἀντιθέτων συμφερόντων καὶ νὰ φέρονται ἀλαστικῶς αἱ μὲν πρὸς τὰς δὲ μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ ἐμπλέκωνται εἰς ἐμφυλίους ἐξοντωτικὸς πολέμους. Ἔϊνε ἀληθὲς ὅτι διὰ τοῦ Συγκρητισμοῦ διεκόπητο ἡ ἀλληλομαχία τῶν Κρητικῶν πόλεων, αἵτινες διὰ τῶν συμμαχιῶν συνεφιλιώοντο, ἀλλὰ τοῦτο συνέβαινε ὁσάκις ἐπύρροτο ἐξωτερικὸς κίνδυνος, ὅποτε ἅπασαι αἱ πόλεις ἡμόνοντο καὶ ἐξησφάλιζον τὴν ἐλευθερίαν των. Καὶ ὅμως κατόπιν διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐν μέσῳ μιᾶς ὀλεθρίας διαιρέσεως ἀλληλοπολεμοῦμενοι καὶ κακοδαίμονοι οἱ Κρητῆς κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀκεραιότητα τῶν πόλεων καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ἐπὶ δώδεκα ὀλοκλήρους αἰῶνας, ἐντὸς τῶν χρονικῶν ἐκείνων περιόδων, καθ' ἃς ὑπέκυψαν εἰς τὸν Δαρτεῖον, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Πτολεμαίους.

Πρῶτον οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὴν Κρήτην ὅπως εἶχον ὑπαγάγει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ κοσμοκράτωρ Ρώμη ἐξέσποζε τότε καὶ ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ Κρήτη διετέλε εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ρώμης, οὐχ' ἦρτον διὰ πολλοὺς λόγους ἐθεωρήθη ἀναγκαία καὶ ἡ κατάκτησις αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη ἡ Ρώμη ὡς πρόφασιν τὴν δοθήθειαν, τὴν ὅποιαν ἐχορήγησεν δῆθεν ἡ νῆσος εἰς τὸν Μιδριδάτην ὡς καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Κρητῶν αἰχμαλωσίαν Ρωμαίων ὑπηκόων. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ὄθεν τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἀπέστειλε περὶ τὸ 65 π. Χ. ἔτη κατὰ τῆς Κρήτης σι. ατιωτικὴν δύναμιν πρὸς κατάληψιν αὐτῆς. Τὴν πρώτην αὐτὴν ἐπιδρομὴν ἀπέκρουσαν γενναίως οἱ Κρητῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Λαοθέ-
 νους ὅποτε ἐφονεύθη καὶ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος. Τὴν πρώτην ταύτην ἐκστρατείαν ἐπιηκολούθησε καὶ δευτέρα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καικίλιον Μέτελλον. Οἱ Κρητῆς προσβλέποντες φαίνεται ἀποτυχίαν εἰς πᾶσαν ἄμυναν, ἐθεώρησαν συμφέρον ν' ἀποστείλωσι πρὸς συναλλαγὴν πρέσβεις εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ μὴ τοιαύτη συνδιαλλαγὴ ἐματαιώθη, καθόσον ἡ Ρωμαϊκὴ Βουλὴ ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Λαοθένου, πάντα τὰ πειρατικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἐχαρακτήριζον τοιαῦτα, τοὺς Ρωμαίους αἰχμαλώτους καὶ τετρακισχίλια τάλαντα ἀργυρίου ὡς ἀποζημίωσιν. Ἡ ἀξίωσις ἦτο βαρεῖα καὶ ταπεινωτικὴ, καὶ, ὡς ἦτο ἐπόμενον ἀπερρίφθη. Ὁ πόλεμος τότε μεταξὺ Κρήτης καὶ Ρώμης ἤρχισε. Οἱ Κρητῆς ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἀντέστησαν ὑπερανθρώπως, οὐχ' ἦρτον ὑπέκυψαν μέχρι οὐ μετὰ τὸ τέλος τοῦ κατακτητικοῦ τούτου πολέμου διαρκέσαντος τρία κατὰ συνέθειαν ἔτη ἐπῆλθε ἡ τελεα ὑποαγῆ τῆς Νήσου εἰς τὴν Ρώμην. Τοῦτο ἐθεωρήθη κατόρθωμα καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν ὁ στρατηγὸς Μέτελλος ἔλαβε τὴν τιμητικὴν ἐπωνυμίαν «Κρητικὸς» διορισθεὶς καὶ ἀνθύπατος ἐν Κρήτῃ. Πρῶτον δὲ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ν' ἀντικαταστήσῃ τοῦ ἐγγωρίους θεσμοῦς διὰ νόμων Ρωμαϊκῶν, ν' ἀφαιρέσῃ καὶ καὶ καταλάβῃ ὀλοκλήρον τὸ ναυτικὸν καὶ νὰ τοποθετήσῃ καὶ ἐγκαταστήσῃ στρατιωτικὰς φρουρὰς εἰς τὰς σημαντικωτέρας πόλεις. Μετὰ ταῦτα ἤγνωσε διοικητικῶς τὴν νέαν Ρωμαϊκὴν κτῆσιν μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀφρικανικῆς Κρήτης. Δὲν παρήλαθε ὅμως πολὺς χρόνος καὶ διαδίδεται καὶ ἐν Κρήτῃ ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Τίτου, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, καθ' ἣν ἤρχισε νὰ διαπλάσσεται ἡ νέα θρησκεία, δὲν ἔλλειψαν καὶ εἰς διωγμοὶ ὑπὸ τῶν ἔθνικῶν καὶ ἐν τῇ Νήσῳ, μεταξὺ δὲ πολλῶν θυμάτων συγκαταρροθυμίζεται καὶ ὁ Κύριλλος ἐπίσκοπος Κρήτης κληθεὶς. Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν διωγμῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἴσχυσαν ν' ἀναστεύουσι τὴν πρόοδον τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὗτος ἀναζωογονεῖται ἐπιπερισσότερον,

αὐτοὺς ὥστε, ἔκρομωθήσαν ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι διὰ ν' ἀποτελεσθῆ ἓνας λαός, ἐξαλειφθείσης σὺν τῷ χρόνῳ πάσης φυλετικῆς διαφορᾶς.

Ὅταν ὁ Μῆγας Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ 330 ἔτος περίπου μ.Χ. μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, ἢ Νῆσος ἠνώθη μετὰ μεγάλης περιοχῆς τῆς Ἰλλυρίας. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου καὶ τὴν εἰς δύο διαίρεισιν τοῦ Κράτους ἦτοι εἰς δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν ἢ Κρήτη συμπεριελήφθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸ δυτικὸν καὶ κατόπιν ἀπετέλεσε μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ Κράτους κυβερνωμένου ἐκ τοῦ Βυζαντίου, καὶ τμήμα ἀναπόστατον αὐτοῦ ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Κράτους. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνας ἦτοι μέχρι τοῦ ἔτους 823, καθ' ἃν χρόνον ἐν Βυζαντίῳ ἐβασίλευεν ὁ Μιχαὴλ Βος ὁ ἐπιλεγόμενος Τραυλός, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ὁποίων ἐξερράγη μία μεγάλη καὶ ὀλεθρία ἐπανάστασις ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ, ὅστις, ἀφ' οὗ κατέλαβε μῆγα μέρος τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν τοῦ Κράτους καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγείου, προέβη καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τῆς στάσεως ταύτης, ἐπωφεληθέντες οἱ Σαρακίνοι, ἀραβικὸς λαός, φέρων ἰδιαιτέρως τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ σημαίνει Ἀραβιστὶ Κλέπτῆς καὶ ὄχι Ἀνατολίτης, διέπλευσαν ὀρμώμενοι, ἐξ Ἰσπανίας μᾶλλον, τὴν Μεσόγειον ὅπως κατακτίσωσι δύο μεγάλας Νήσους τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κρήτην, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐμποῦλ Χαφῆς Ὁμάρ Α. (Ἄδου Χαφῆ καὶ ἀπόγαφῆ) ἀποστατήσαντες κατὰ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ δυναστείας τῶν Οὐμμεϊδῶν καὶ ἐξωσθέντες ὑπ' αὐτῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Νήσου, ἀφ' οὗ πρῶτος μετὰ τινος ναυτικῆς μάχης Ἀνδαλουσίων πειραιῶν ἐλαφραγώγου ἐπὶ ὀκτώ ἔτη τὴν πλουσίαν χώραν τῆς Αἰγύπτου. Διαρκούσης ἀκόμη τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ, κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον διατεθῆ καὶ ἐπασχοληθῆ αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις, τῆς κυρίως Ἑλλάδος οἱ Ἀραβες κατῴρθωσαν νὰ καταλάβουν καὶ κυριεύσουν τὴν Κρήτην εὐρόντες αὐτὴν ἀνυπεράσπιστον καὶ ἀποβιβασθέντες τὸ πρῶτον εἰς Σούδαν μὲ τὰ 40 πλοῖα αὐτῶν, τὰ ὅποια καὶ ἐκυρπόλησαν οἱ ἴδιοι κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ μὲ τὴν διαβεβλήσιν συγχρόνως αὐτοῦ πρὸς τοὺς πολυμίστους δτι ἐν τῇ νήσῳ θὰ εὐρωσι. Ὑλα τὰ ἀρχαῖα τοῦ κόσμου καὶ ὠραίας συγχρόνοι; γυναικας.

Οἱ Ἀραβες ἐπιδρομῆς ἐνήργησαν μετὰ ταχύτητος ἐπροχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, κατέστρεψαν πόλεις, ἐληλάτησαν χωρία, ἔσφαζον τοὺς κατοίκους καὶ ἐξισλάμιζον τοὺς ζῶντας διὰ τῆς βίας. Μεταξὺ τῶν πρώτων ὀλέστη μαρτυρικὸν θάνατον καὶ ὁ τότε Ἐπίσκοπος Γόρτυνας, ὅστις κατὰ σύμπτωσιν ὠνομάζετο καὶ αὐτός Κύριλλος ὃς ὁ ἐπὶ Δελίων μαρτυρήσας προκαλοῦς του. Ἢ ὑπὸ τοῦ Ἐμποῦλ Χαφῆς κατάληψις τῆς Κρήτης, ὅπως καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ στρατοῦ ἐλάβον εὐρεῖαν διάδοσιν οὕτως ὥστε νῆα στήρ Σαρακινῶν ἐξ Ἰσπανίας. Ἀφρικῆς καὶ Συρίας ὀρμώμενοι ἐπέδραμον κατὰ τῆς Νήσου. Ἐνσχυθεὶς οὗτος ὁ Ἐμποῦλ Χαφῆς διὰ τῶν ἐπικουριῶν τούτων ἤρρισε νὰ ἰδρῆ πόλεις καὶ φρούρια καὶ πρώτων ὄλων τὸ Ἡράκλειον, ὅπερ ἔφερε τὸ ὄνομα Χεντὲ, παρ' ἡμῖν Χάνδαξ. Οἱ ἄραβες δὲν περιορίσθησαν μόνον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης, ἀλλὰ πολλάκις, ὡς ἐρρέθη ἀπαπειροῦντο εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ ἄλλων χωρῶν τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὗται ἐματαιοῦντο ἂν καὶ πολὺ ἐστοίχιζον εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον ὀφίστατο πολλὰς ἀπωλείας καὶ καταστροφάς.

Κατὰ τὸ ἔτος 959 ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου Ρωμανὸς Βος ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ὅστις ἀνέθεσε τ' ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ Κράτους εἰς τρεῖς ἱκανωτάτους ἄνδρας, τὸν Ἰωσήφ Δρίγγαν, τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, καὶ τὸν Λέοντα Φωκᾶν. Σημειωτέον δτι ἐπὶ Βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Τρυλοῦ διωργανώθησαν καὶ ἐγένοντο εἰς Κρήτην τρεῖς ἐκστρατεῖαι ἢ μὲν πρώτη τῷ 825 ὑπὸ τὸν Φωτεινόν, ἢ δὲ δευτέρα τῷ 826 ὑπὸ τὸν Κρατερόν καὶ ἢ τρίτη μετὰ 2 ἔτη ὑπὸ τὸν Πορύφαν ἀλλὰ τόσον αὗται ὅσον καὶ ἄλλαι τινεῖς ἔλαβον οἰκτρὸν τέλος. Ἐπίσης ἀπέτυχε καὶ ἡ μεγαλειτέρα τοιαύτη ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν στρατηγόν Γογγύλην. Ἐκ τῶν τριῶν λοιπῶν ἀνωτέρω στρατηγῶν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς μεγάλας ἐκδουλεύσεις παρασχών εἰς τὸ Κράτος καὶ μὴ ἀποθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τῶν προηγουμένων ἐκστρατειῶν ἐμελέτησε νὰ ἐπαναλάβῃ νῆαν ἐκστρατείαν.

Εἰς τὸ μεγαλοεργὸν ὁμοῦ σχέδιον τοῦ Νικηφόρου ἀντετάσσοντο οἱ πλείστοι τῶν Συγκλητικῶν προφασίζομένων τὰς προηγουμένας ἀποτυχίας. Ὑπὸ τὰς προφάσεις ὁμοῦ ταύτας ὑπελάμβανε ἢ ὑπόνοια δτι ἐπιτυχάνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ὁ Φωκᾶς καὶ ἐπανερχόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσαν νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος θὰ κατελάμβανε καὶ τὸν θρόνον. Εὐτυχῶς χάριν εἰς τὴν ἐπιρροήν, τὴν ὁποῖαν ἐξήσκει ὁ διάσημος ἀνὴρ Ἰωσήφ Βρίγγας κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐκστρατείας, ὁ Φωκᾶς μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν

πολεμικῶν προπαρκασκευῶν καὶ τὴν ἐπιστράτευσιν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὴν Κρήτην εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεβιβάσθη μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Σαρακινῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἐμίρην Ἀβδοῦλ Ἀζήης ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀμύνην.

Πολιορκεῖται πρῶτον τὸ Ἡράκλειον καὶ ἔπειτα αἱ λοιπαὶ πόλεις. Κατὰ τὰς πολιορκίας ταύτας κατόπιν αἱματηρῶν συγκρούσεων καὶ ἀπεγνωσμένων ἐξόδων ἰδίως κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου, ὁ στρατὸς τοῦ Φωκᾶ εἰσεχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, συνήψε πολλὰς μάχας, μετὰ τῶν Σαρακινῶν, τοὺς ὁποίους ἐνίκησε καὶ ἔγινε κύριος ἐλοκλήρου τῆς Νήσου ἐκδιώξας πανταχόθεν τὸν ξένον κατακτητὴν. Οὕτω ἐκαθάρισθη τὸ ἔδαφος ἀπὸ κάθε ἰχνος τῆς ξενικῆς ἐκεῖνης κατοχῆς, ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος Σαρακίνα, τὸ ὁποῖον ἀπεδόθη καὶ διατηρεῖται ἀκόμη εἰς χωρία τινὰ τῆς Νήσου, καθόσον εἶνε ὅλως ἀνυπόστατος ἢ γνώμη διὰ αἱ Τούρκοι κάτοικοι τοῦ διαμερισματος Ἀμπαδιά εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου ἔλκουσιν τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν ἀράβων ἐκεῖνιον, τὸ ἀνυπόστατον δὲ τῆς γνώμης ταύτης ἀποδεικνύεται καὶ ἱστορικῶς. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι κατόπιν τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν Χριστιανῶν, τῆς βιαίας ἐξισλαμίσεως καὶ τῶν ἄλλων διωγμῶν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Σαρακινῶν, δὲν ἐξηφανίσθη ἐντελῶς τὸ Χριστιανικὸν στοιχεῖον καὶ ἐπομένως ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀποτελεῖ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον δύναται ν' ἀπασχολήσῃ τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν ἐθνολόγον.

Ἡ Κρήτη ἀνακτᾶται ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου. Πρῶτη φροντίς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἦτο νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατριὸν θρησκείαν τοὺς ἐξισλαμισθέντας Χριστιανούς καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τονώσῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα. Πρὸς τοῦτο ἔλαβε διάφορα μέτρα, ἐν ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο νὰ πληρωθοῦν τὰ κενὰ τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῆς ἀποστολῆς ἀποικίων ἐκ Βυζαντίου, μετὰ τῶν ὁποίων συγκατελέγοντο καὶ ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι, τὰ ἀρχοντόπουλα λεγόμενα, αἱ οἰκογένειαι δὲ αὗται ἀπετέλεσαν βραδύτερον τὰς τάξεις τῶν Τιμαριωτῶν, εἰς τὰς ὁποίας διενεμήθησαν μεγάλοι κτήσεις καὶ προνόμια. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ νήσος ἀπετέλεσε διὰ δευτέραν φοράν μέρος τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μὲ δ. ἀρχαίαν 245 ἐτῶν.

Ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν οὐδὲν κίνημα σοβαρὸν ἐξεργάγη ἐν τούτῳ τῷ μετὰξῷ. Μόνον ἐπὶ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ διαταράχθη κάπως ἡ ἐν Κρήτῃ Βυζαντινὴ κυριαρχία. Ὁ ἐν ἐνεργείᾳ στρατηγὸς Καρύκης, διαμένων ἐν Κρήτῃ καὶ ἀποκτήσας μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ ὑπόληψιν παρὰ τῷ Λαῷ ἐπαναστάτησεν, οὐχ ἥτιον ἢ ἐπαναστάσει αὐτὴ ἀπέτυχεν, ὅπως καὶ ἡ ἑτέρα ἐν Κύπρῳ ἐπαναστάσις ὑπὸ τὸν Ραφομάτην. Ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ἦτο ἀπασχολημένος εἰς τὸν κατὰ τοῦ δυνάστου τῆς Σμύρνης Σελτζουκίδου Τζογὰ αἱ ἐν Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ διορισμένοι στρατηγοὶ Καρύκης καὶ Ραφομάτης ὠρέχθησαν τοῦ τίτλου ἀνεξαρτήτου ἡγεμόνος καὶ ἐκ συνεννοήσεως ἀνεπέταξαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐπὶ τῇ προφάσει νὰ σώσῃ τοὺς Ἀγίους Τόπους διοργανόντι ἐν τῇ Δύσει συμμαχικαὶ ἐκστρατεῖαι αἱ γνωσταὶ Σταυροφοραὶ αἱ ὁποῖαι παρεξέκλιναν τοῦ σκοποῦ των, δαλύσασαι τὸ Βυζαντινὸν Κράτος καὶ διανεμηθῆσαι τὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ. Οὕτω ἐν ἔτει 1214 βροχιλεύοντος τοῦ Ἀλεξίου Β' ἡ Κωνσταντινουπόλις ἠλώθη ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἡ Κρήτη συμπεριληφθεῖσα εἰς τὴν διανομὴν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ κόμητος τῆς Φλανδρίας Βαλδουίνου, ἀναγορευθέντος Ἀδτοκράτορος ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὸν Βονιβάτιον Μαρκιῶνα τοῦ Μομφεράτου, ἀρχηγὸν τῆς 4ης σταυροφορίας καὶ ἠνώθη εἰς τὸ ὑπ' αὐτὸν Βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Βονιβάτιος ἀκολούθως τὴν ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν, ἣτις ἐπέξευσε τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ ὅλης τῆς Νήσου ὀριστικῶς, ἀφοῦ δμως διεξήγαγε πολλοὺς αἱματηροὺς ἀγῶνας μετὰ τῶν Γενουσησίων, οἵτινες διεξεδίκουν δικαίωματα ἐπὶ τῆς Νήσου, τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐν μέρει εἶχον καταλάβῃ.

Ἡ Ἑνετικὴ κυριαρχος ἤδη ἀποστέλλει τὰς πρώτας ἀποικίας μετὰ τῶν ὁποίων πολλὰ γένη Πατρικίων καὶ ταυτοχρόνως γίνεται καὶ ἡ διανομὴ τοῦ ἔδαφους, μέρος τοῦ ὁποίου παρεχωρεῖται εἰς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν καὶ μέρος εἰς τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διηρέθη εἰς πολλὰ ἱπποτικά φέουδα, ἐπικεφαλῆς ἐκάστου τῶν ὁποίων ἐτάχθη εἰς εὐγενῆς ἱππότης μετὰ κληρονομικῶν δικαιωμάτων καὶ στρατιωτικῶν ὀποχρεώσεων. Ἐξεδόθησαν ἀμέσως ἐμπορικαὶ καὶ λοιποὶ νόμοι, ὠχυρόθησαν αἱ παράλιοι πόλεις καὶ αἱ σπουδαιότεροι λιμένες εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ἀνεγέρθησαν Πύργοι. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διαίρεσις διετηρήθη ὅπως εἶχε καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς κυριαρχίας, ἀλλ' αἱ Ἐπισκοπαὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Λατινικοῦ κλήρου καὶ μέγα μέρος τῶν κτημάτων τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐδημεύθη.

Ἐάν ἐπὶ Σαρακινῶν ὁ Χριστιανικὸς λαὸς τῆς Κρήτης ἀνίσχυρος ἔδην ἠδυνήθη ν' ἀντιταχθῆ μόνος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔαν ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτοῦ ἠδραμνησε καὶ δὲν ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ σκληροτάτου ἐκείνου ζυγοῦ, κατὰ τῆς ἐνετικῆς ὁμῶς κατακτῆσεως, ἐνόπλιως διεμαρτυρήθη καὶ δι' ἐπανειληγμένων ἐπαναστάσεων ἐζήτησε ν' ἀποσείη τὸν νέον ζυγόν. Τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἀρξαμένων ἀγῶνων ἔλαβον οἱ ἐπί πλούτῳ καὶ ὑπερῶν κοινωνικῇ στάσει διακρινόμενοι ἀπόγονοι τῶν στρατιωτικῶν οἰκῶν τοῦ Βυζαντίου οἵτινες ἐξηκολούθουν νὰ κατέχουσι τὰς κτήσεις τῶν καὶ ν' ἀπολαμβάνουσι διαφόρων προνομίων. Ἐν διαστήματι ἑκατὸν πενήτηκοντα καὶ πλέον ἐνιαυτῶν ἀπὸ τῆς Ἐνετικῆς κατακτῆσεως ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης εἶναι μία ἀτελεύτητος σειρά μικρῶν καὶ μεγάλων ἐπαναστάσεων.

Ἡ ἀνίσις πάλιν κατὰ τοὺς διαφόρους ἀγῶνας, ἡ ὁποία ἤρρισε ἀπὸ τοῦ 1212, διεκόπη προσωρινῶς μετὰ 150 ἔτη, ἤτοι μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐν ἔτει 1365 ἐπιδραμνησεως τελευταίας ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς Καλλέργας, Ἰωάννην, Ἀλέξιον, καὶ Γεώργιον οἵτινες διεδραμάτισαν τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπαναστάσεων καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀπολαμβάνοντες τίτλων καὶ τιμῶν καὶ ἐκμεταλλεῖσθαι πολλὰ τιμάρια, τὰ ὁποῖα ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἐνετίας. Ἡδὴ περὶ τὸ 1367 ἡ Κρήτη εἶχεν ὑποκύψῃ ἔντελῶς εἰς τὸν ξενικὸν ζυγόν ἢ τὰ Ἐνετία διὰ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἐδρεῶσθαι τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἀπέστειλεν ἐκ νέου εἰς τὴν νῆσον πολυαριθμούς εὐγενεῖς, ἰππότεας, στρατιώτας καὶ ἄλλους πολίτας ἐκ τῶν ὀνηκῶν αὐτῆς. Δωδεκαμελὴς ἐπιτροπεία ὠρίσθη καὶ διήρσε τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ χωρία εἰς 394 ἰπποτείας αἵτινες ἀδδθήσαν εἰς Ἐνετοὺς εὐγενεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς Κρήτας εὐπατριδας, αἱ οἰκογένειαι δὲ αὗται ἀνῆρχοντο εἰς 545. Τὸ Βασιλεῖον τῆς Κρήτης, ὅπως ὀνομάζετο τότε διαιρέθη ἐπίσης εἰς 4 τμήματα, τὸ τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνης, τὸ τοῦ Χάνδακος (Ἡράκλειον) καὶ τὸ τῆς Σιτείας, τὰ δὲ τμήματα εἰς 20 ἐπαρχίας περιλαμβανούσας 1,066 χωρία καὶ ὀνομαζόμενα Καστελλία μετ' ἐπαρχίαν ὀνομαζομένους Καστελλάνους.

Τὸ τμήμα Χανίων ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Κισσάμου περιλαμβανούσης 92 χωρία, Σελίνου 63, Χανίων ἢ Κυδωνίας 63, Ἀποκορώνου 44, Σφακία 8 καὶ Φραγκοκαστέλλου 2.

Τὸ τμήμα Ρεθύμνης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀγίου Βασιλείου 70 χωρία, Ρεθύμνης 92, Μυλοπονάμου 66, Ἀμαρίου 61,

Τὸ τοῦ Χάνδακος ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Μαλεβυλεῦ 36 χωρία, Τεμένους 42, Πυργιωτίσσης 25, Καιουργίου 59, Μονοφατοῦ 98, Πεδιάδος 94, Ρίζου (Relzedere) 65, Μεραμβέλου 16.

Τὸ τῆς Σητείας ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Ἱεραπέτρου 16 χωρία καὶ Σητείας 52.

Μετὰ τὴν διάρκειαν ταύτην ἡ διοίκησις τῆς Νήσου ἀνετέθη εἰς ἕνα Δούκαν ἐδρεῶντα εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ Ῥέκτεραι ἐδρεῶντας εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις ὅπως καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων εἰς Ὑπάτους καὶ Ἀνθυπάτους καὶ Πραιτῶρας.

Ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία συγκαταβατικῶς φερομένη δικαιώματα τιμαριούχων ἐκύρωσεν, νέα παρεχώρει εἰς αὐτοὺς φέουδα καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ἰθαγενῶν εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπατριδῶν καὶ Πατρικίων ἀνεβίβασε καὶ συμμετόχους τῆς ἀρχῆς καθίστα εἰσαγόρουσα αὐτοὺς εἰς τὰ τὴν διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν διαχειριζόμενα συμβούλια. Ἡ Ἐνετία ἦτο χώρα πεοικητικὴ καὶ ἐν ἡ ἱστορία αὐτῆς ἐν Κρήτῃ ἔχει μελανὰς σελίδας ἔχει ὁμῶς καὶ λευκὰς τοιαύτας. Ἐπὶ Ἐνετοκρατίας ἠκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι πολλὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ ἐξωραϊστικὰ ἔργα ἐξετελέσθησαν. Καὶ ὁμῶς πάντα ταῦτα δὲν ἴσχυσαν ὅπως καταστήσωσι τοὺς Κρήτας ἐπιλήθμονας τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν παραδόσεων καὶ καθηκόντων.

Ἡ Κρήτη μετ' ὄλους τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς κατὰ τῶν Ἐνετῶν δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀποσείουσα τὸν ξενικὸν ζυγὸν καθ' ἕσον ἑσπερεῖτο ὄλων ἐκείνων τῶν μέσων διὰ τῶν ὁποίων ἐπετυχάνετο τοῦτο. Ἡ Κρήτη ἑσπερεῖτο ναυτικῆς δυνάμεως. Μόνον εἰς μίαν περιστασίαν Ἐνετόκρητες οἵτινες εἶχον προσοικειωθῆ τέσον μετ' ὅσον τὸν τόπον καλοπάσθησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα ἐνωθέντες μετὰ τῶν Κρητῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπαναστατήσαντες νατῶρθωσαν νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ν' ἀποσπασθῶσι αὐτῶν ἀνιδρύσαντες ἴδιαν πολιτείαν καὶ ἀνακηρύξαντες τὴν Δημοκρατίαν τοῦ Τίτου. Ἡ κατάστασις αὕτη, καθ' ἣν ὁ τόπος ἀπελάμβανε τ' ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἡ Ἐνετία ἀναδιοργανώσασα τὸν στόλον τῆς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Νῆσον νέας ναυτικὰς δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων κατῶρθωσε ν' ἀνακτήσῃ τὴν Κρήτην. Ἐν τούτοις ὁ ἐπαναστατικὸς ὄργανισμὸς δὲν ἔπαυσε. Αἱ ἐπαναστάσεις ἐξηκολούθησαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπὶ ματαίῳ.

Όταν κατά τὸ 1453 ἠλώθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ κατακτητοῦ Β. ἐπὶ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθησαν κατακτώντες τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης τὰς ὑπὸ τῶν διαφόρων Φραγκικῶν Λαῶν καταχόμενας χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ὁ κατακτητικὸς πόθος τῶν Σουλτάνων ἔην περιωρισθῆ εἰς τὸν Μωρέαν καὶ τὰς νήσους. ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία προβλέπουσα τὸν κίνδυνον τοῦτον ἤρχισε παρσκευαζομένη πρὸς ἀμύνην διὰ τῆς ἐκτελέσεως σπουδαίων ὀχυρωματικῶν ἔργων εἰς τὴν νῆσον ἰδίως. Ἡ τοιαύτη ὁμως παρσκευή ἀνεκόπη συνεπεία ἐγχωρίων ἀνωμαλιῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἢ ἀντιμετωπίσαν οἱ Ἑνετοὶ, εἶχον δὲ μάλιστα ἢ ἀντιμετωπίσαν τὴν συνωμοσίαν τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Σίφῃ Βλαστοῦ, ὅστις ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλων ἀρχόντων Ἰω. Ἀργυροπούλου, Ἰω. Μελισσινοῦ καὶ Ἰω. καὶ Γεωργ. Γαλαῖ ἐσκόπηον νὰ φονεύσουν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντας τοὺς Ἑνετοὺς ὑπαλλήλους, νὰ φυλακίσωσι τοὺς ξένους καὶ ἢ ἀνακηρύξωσι τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐν τῇ νήσῳ. Προδοθείσης ὁμως τῆς συνωμοσίας συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας ταύτης καὶ τῆς σκληρᾶς τιμωρίας τῶν συνωμοτῶν ἢ ἀνώμαλος κατάστασις τοῦ τόπου δὲν ἔπαυσε. Ἐπηρεολούθησε ληστεία δεινὴ, ἣτις ἐλυμαίνετο τὸν τόπον πολλὰ ἔτη μέχρις οὗ τῷ 1528 ὁ Δουξ τῆς Κρήτης κατόρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὰς εἰς Ἀλίκαμπον ὀχυρωθείσας ληστροκᾶς συμφορὰς. Ἐπέδραμον κατὰ περιόδους οἱ Σαρακίνοι, οἵτινες μεγάλας καταστροφὰς ἐπροξένουν εἰς τὸν τόπον διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν! Οὕτω τὸ 1538 ὁ διαδόχτος Χαϊρουτίν Βαρβαρόσας ἐπέδραμε κατὰ τῆς νήσου μὲ 25 πλοία καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνεργεῖ ἐπιθεσὶν κατὰ τῶν Χανίων, κατόπιν δὲ ἀποτυχῶν ἐπυρπόλησε καὶ κατασήμεσε τὴν πλουσίαν πεδιάδα αὐτῶν, κατέστρεψε τὰ Ἄπτερα, ἐκυρεύσε τὸ φρούριον τοῦ Μυλοποτάμου, ἐληλάτησε τὸ Μερκμβέλον κατέλαβε τὴν πόλιν τῆς Σιταίας καὶ τὸ φρούριον τοῦ Σελίνου. Τέλος ἠπειλόησε καὶ τὸν Χάνδακα. Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας τῆς Φαμαγοῦσσης ἐν Κύπρῳ οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Σελίμ τὸν Β' ἐν ἔτει 1547 ἔβγαν κύριοι τοῦ κόλπου τῆς Σούδας καὶ ἔκαυσαν τὴν πόλιν τῆς Ρεθύμνης. Πάντα ὅθεν τὰ δυσάρεστα ταῦτα διὰ τὴν Βενετίαν γεγονότα κατέστησαν ἐπαισθητῶς ἀναγκαίαν τὴν μετὰ σπουδῆς ἐπανάληψιν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων. Ὀχυρώθησαν ἐπομένως ἐτι περισσότερον ὁ Χάνδαξ κατὰ τὸ 1571, αἱ ὀχυρώσεις δὲ αὗται συνεπληρώθησαν συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς Γραμβούσης ὑπὸ τοῦ Ἑνετοῦ ἀρμοστοῦ Φοσκαρίνι, ὅστις πρὸς τοῦτο κατήλθεν εἰς Κρήτην μετ' ἀναδιοργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Φοσκαρίνι ὁμως ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ διορθώσῃ καὶ ἄλλο κακόν. Ἐντὸς 4 αἰώνων ὁ πληθυσμὸς τῆς Κρήτης εἶχε ἐλαττωθῆ σημαντικῶς. Πρῶτῃ δὲ τοῦ κακοῦ πηγῆ ἦτο ἡ διαίρεσις μεταξὺ τῶν ἱπποτικῶν οἰκογενετῶν καὶ τῶν λαϊκῶν τάξεων. Ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἐπιέζετο ὑπὸ τῶν Τιμαριούχων τῶσάνωτα ἐπρότιμα τὸν ἐκπατρισμὸν ἐγκαταλείπων τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπισημαίνει πρὸς τὴν Ἑνετικὴν Κυβέρνησιν ὄχι μόνον ὁ Φοσκαρίνης ἀλλὰ καὶ ὁ ὑστερον ἀρμοστὴς Γαρζόνης. Ἡ Ἑνετικὴ Κυβέρνησις ἔχουσα ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα παρεχώρησε πολλὰς εὐκολίας εἰς τὴν λαὸν, προέβη εἰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἀναδιοργανώσεις καὶ διὰ τῶν λοιπῶν βελτιώσεων τὰς ὁποίας ἐπέφερεν εἰς τὴν ἀνώμαλον ἐκείνην κατάστασιν κατόρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ ἐπὶ 70 περίπου ἔτη τάξις καὶ ἡσυχία. Ἐν τοσούτῃ πάντα ταῦτα δὲν ἴσχυσαν ἢ ἀποτρέψωσι τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κίνδυνον καὶ προστατεύωσι τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης κυριαρχίαν τῆς Ἑνετίας.

Ὁ Σουλτάν Ἰμβραχίμ ἐξῆτει εὐκαίριαν κατάλληλον ὁποις καταλάβῃ καὶ τὴν Κρήτην. Ὁ Συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς Βενετίας Δαροῦ μετὰ τοῦ ὁποίου συμφωνεῖ καὶ ὁ Συγγραφεὺς τῆς Τουρκίας Χόμμερ γράφει ὅτι τὸ 1644 Γαλέραι τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης κατέσχον πλοῖον τι, τὸ ὁποῖον ἀπεστέλλετο εἰς Μάκκων μετ' ἄλλων ἐμπορικῶν τουούτων τὰ ὁποῖα ἔπλεον πρὸς τὴν Αἴγυπτον, τοῦ εἰρημμένου δὲ πλοίου ἐπέβαινε Σουλτάννα τις μεθ' ἑνὸς παιδὸς τοῦ Σουλτάνου Ἰμβραχίμ ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν τοῦ Κιζιλάρ ἀγᾶ Σουμπούλ. Οἱ ἱππῶται συναντήσαντες ἐν τῷ πελάγει τὸ πλοῖον ἐκαίνο ἀπήγαγον τοὺς ἐπισημοὺς αἰχμαλώτους εἰς Μελίτην ὅπου ἢ μὲν μήτηρ ἀπέθανε, ὁ δὲ παῖς παρεδόθη εἰς Μοναχοῦς, οἵτινες κατέταξαν αὐτὸ εἰς τὸ Τάγμα τῶν Δομινικανῶν. Ὁ Σουλτάνος λαβὼν γνῶσιν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἄβοργισθεὶς ἐκάλεσε τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καθὼς καὶ τὸν Βασιλέα τῆς Ἑνετίας μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Κάτω Χωρῶν πρὸς τοὺς ὁποίας διεμαρτυρήθη ἐντόνως.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμεων ἀπολογούμενοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι τὸ πᾶγμα τῆς Μελίτης ἀποτελεῖ ἴδιον Κράτος, ἐπομένως δὲν εἶχον καμμίαν εὐθύνην διὰ τὰς πράξεις του. Ὁ Μέγας ὁμως Βεζύρης ἐπαρφελοῦμενος τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως

εἰς τὴν ὁποίαν διατέλει ὁ Σουλτάνος ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ἐπιβαλλόμενος συγχρόνως καὶ ὡς ἐπιχείρημα τὴν προσέγγισιν Γαλερών τῆς Μελλίτης εἰς Καλοῦς λιμένας με Τουρκικὴν λείαν.

Καὶ ταῦτα μὲν γράφουν οἱ δύο αὐτοὶ ἱστορικοὶ διὰ τὰ αἷτια τῆς κατὰ τῆς Κρήτης Τουρκικῆς κυριαρχίας. Οἱ Τούρκοι ὅμως ἱστορικοὶ ἐκθέτουσιν ἄλλως αὐτὰ. Κατὰ τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν «Ταρίχι Νεϊμά = Ἱστορίαν Νεϊμά» (ὁ Νεϊμά Τούρκος ἱστορικός συνώδευσε τὸν στρατὸν τῆς κατοχῆς), ἐπειδὴ ἡ ἀτάσας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σουμποῦλ ἀγὰ ἀπήρσεν εἰς τὸν Σουλτάν Ἰμπραήμ διατάχθη ἡ εἰς Αἴγυπτον ἐξορία αὐτοῦ ἐπιβιβασθέντος πλοίου ἀποπλεύσαντος ἐκ τοῦ Κερκίτου—Κόλπου διὰ τὴν Μέκκην. Τοῦ πλοίου τούτου ἐπέβαινον 50 ὄραιαι δοῦλαι μετὰ πολλὰ χρήματα καὶ θῶρα μεγάλης ἀξίας. Ἐπίσης καὶ 500 ἄνδρες ὄπλισμένοι αἰτινες μετὰ τῶν λοιπῶν προσκυνητῶν ἀνῆρχοντο εἰς 1000 ἐπιβάτας. Ὅταν ὅμως τὸ πλοῖον εὐρίσκετο πλησίον τῆς Κρήτης ὑπέστη ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου περιπλεουσῶν Γαλερών ἐκ Μελλίτης. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην ὁ μὲν Σουμποῦλ ἀγὰς ἐφανεύθη ὑπὸ τοῦ ἐπιβάτου Ἰμπραήμ Τσελεπή, ὅστις πάλιν ἐλυττωρίσθη ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐπιβητῶν. Εἶναι ὅμως ἀπορὰν πῶς πετακόσιοι ἄνδρες καλῶς ὄπλισμένοι ἐνίκηθησαν καὶ ὑπέκυψαν εἰς τὰς Μελλίταιους πειρατὰς, οἵτινες ἐρυμούλκυσαν τὸ Τουρκικὸν πλοῖον ἠχμαλώτισαν πάντας ὄροι ἐσώθησαν ἐκ τῆς συγκρούσεως καὶ ἐπανήλθον εἰς Μάλταν ἐξωθεν τῆς ὁποίας ἐναυάγησε τὸ Σουλτανικὸν ἐκεῖνο πλοῖον. Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι ἱστορικοὶ δὲν ἀναφέρουν ὅτι μεταξὺ τοῦ πληρώματος ὑπῆρχε καὶ Σουλτάν. Ἄλλ' ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει πρὸς τι ἢ συνοδεία ἐκείνη τῶν δούλων γυναικῶν τῶν ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ τῶν πλουσιῶν δούρων:

Εἶτε λοιπὸν ἢ πρόφασις τοῦ πολέμου ἦτο αὐτὴ εἴτε ἦτο ἄλλη, ἢ εὐκαιρία τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Κρήτης παρουσιάσθη. Τὴν 26 Ἰουλίου 1645 στόλος ἐκ 400 περίπου πλοίων συγκείμενος μετ' ἀποδοτικῶν ἐκ 50,000 Τουρκικῶν στρατῶν προερχομένου ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς ἐπικρατείας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γιουσούφ Πασσά ἐκπλέει τῆς Στζμποῦλ καὶ κατευθύνεται εἰς Κρήτην. Μετὰ ὀλιγοήμερον πλοῦν ὁ πολυάριθμος ἐκεῖνος στόλος προσυρμίζεται εἰς τὰ παράλια καὶ ὁ στρατὸς ἀποβιβάζεται εἰς τὴν ξηράν. Μετ' οὐ πολὺ ἀρχοῦνται αἱ ἐχθροπραξίαι. Πρώτη ἀπόδοσις ἐγένετο εἰς τὰ Μεσόγεια καὶ ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς ἐρήμωσε τὰ περίξ χωρία, ἐπανήλθεν εἰς τὰ πλοῖα ὁ στόλος τότε παρακάμψας τὰ ἀκρωτήρια Βάζα καὶ Σπάθα κατημύθη εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων χωρὶς νὰ προσβάλῃ τὸ φρούριον τῆς Γραμβούσης καὶ τὸ Καστέλλι. Προσβάλλει μόνον δύο μικρὰ φρούρια ἐπὶ τῆς νηίδος Ἅγιοι Θεόδωροι δυτικῶς τῶν Χανίων, τὰ ὅποια καὶ κυριεύει. Κατόπιν ἐπιτίθεται κατὰ οἰκίαν κατὰ τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης καὶ μετὰ ὀλίγων ἡμερῶν πολιορκίαν κυριεύει τὰς πόλεις ταύτας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς προχωρεῖ νικηφόρος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς ἀνατολάς. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὑπαίθρου χώρας εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Φρούρια τινὰ ἀντίστανται, ἀλλὰ καὶ ταῦτα πίπτουν καὶ παραδίδονται εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε κατόπιν συνθηκολογήσεως. Ἀρχεται καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου, ἡ ὁποία διαρκεῖ ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν καὶ ἐξωθεν αὐτοῦ διεξάγεται ἀληθὴς γιγαντομαχία. Ἀλλὰ τέλος καὶ τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο φρούριον μετὰ τὰ κολοσσιεῖα αὐτοῦ τείχη, θαῦμα τῆς Ἑνετικῆς ὀχυρωματικῆς τέχνης πίπτει καὶ παραδίδεται τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1668 ἐπὶ βασιλείας τοῦ Σουλτάν Μεχμέτ Δ'.

Ἐπὶ Ἑνετικῆς κυριαρχίας ἐν Κρήτῃ οὔτε ἡ φυλετικὴ διαφορὰ οὔτε ἡ δογματικὴ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, ταῦναντίον μάλιστα καὶ ὑπὸ τὰς δύο ταύτας ἀπόψεις ὁ κατὰκτητῆς ἀφωμοιώθη μετὰ τὸ ἐγγώριον στοιχεῖον. Ἐπὶ δύο Μουσουλμανικὰς κυριαρχίας, μίαν Ἀραβικὴν καὶ μίαν Τουρκικὴν οὔτε ἡ γλῶσσα οὔτε τὸ ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν αἰσθημα ἠλλοιώθη. Καὶ ὅμως καὶ ἐπὶ Σαρακηνῶν καὶ ἐπὶ Τούρκων ἀγριος ἐξηκολήθη ὁ ἐξισλαμισμός. Βεβαίως ὁ σκοπὸς τῆς διαίτης καὶ ὁμαδικῆς ἐξισλαμίσεως δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὠφελιμότητα. Ἡ κεντρικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἀνάγκην οὐχὶ ὑπηκόων ἀπλῶς, ἀλλ' ὑπηκόων ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ θρησκευμα καὶ ἐχόντων τὰ αὐτὰ πολιτικὰ καὶ ἐθνικὰ φρονήματα, ὅπερ ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς ἐξισλαμίσεως, διότι ἐν τῇ ἐνότητι τῆς Μουσουλμανικῆς πίστεως συγχέεται ἡ ἰδέα τῆς φυλῆς καὶ τῆς πατρίδος. Καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀλώσεως καὶ πολὺ ἕσπερον τόση ὑπῆρξε ἡ διάδοσις τοῦ ἐξισλαμισμοῦ, ὥστε εἰς ὠρισμένην ἐπαχὴν ὁ πληθυσμὸς τῆς Νήσου κατήνησε ν' ἀποτελήται κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ Μουσουλμάνους καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ Χριστιανούς. Τὸ μέγα δὲ κακόν, τὸ ὅποιον προέκυπτε

ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης ἦτο δι: κατὰ τὰς ἐπανάστασεις ἐνισχύετο ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ μίαν δύναμιν ἀξίαν λόγου ἀπὸ μηχανικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἔργου ματισμοῦ μὲς μεσοφρασίας Μουσουλμανικῆς, τὸ οὐνοικεν τοῦτο στοίχιζεν πολλὰς δυσχεραίας ἐδημιούργει εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἀπόκλιθαιν προνομίων καὶ θῆ τῆς ἐντελοῦς ἀπελευθερώσεως τῆς Νήσου ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Καταλαβόντες οἱ Τούρκοι τὴν Κρήτην ἤρχισαν μὲ τὸν ἐξισλαμισμὸν τῶν κατοικῶν νὰ λ ε η λ α τ ο υ ν καὶ νὰ διαρκάζουσι Χριστιανικὰς περιουσίας. Ταῦτο-πρῶτως οἱ Πασσάδες, οἱ Γενίτσαροι καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ κατέλαβον ἐλόκληρα χωρία, ἀπερᾶντους γαίας καὶ τὰς πέριξ νησίδας, τὰ ὅποια ἐκληρονόμησαν καὶ οἱ διάδοχοί των ἐγκλιτασταθέντες εἰς Πύργους ἐν τῇ υπαίθρῳ χώρᾳ καὶ εἰς μεγαλοπρεπεῖς ἐντὸς τῶν πόλεων οὐλοδομάς, ἄλλοτε μέγαρον Δ ὀ γ η δ ω ν καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ἐνετῶν Οἰχριστιανῶν στερηθέντες τῶν περιουσιῶν των ἠναγκάσθησαν νὰ ἐργάζονται ὡς δουλο-πάρσιοι εἰς τὰ διαρκυζέντα κτήματα των. Ἐπίσης κατελάμβανον Ναοὺς, τοὺς ὁποίους μετέτρεπον εἰς Τζαμιά καὶ εἰς λουτρά. Ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν Ρ α γ ι ᾶ δ ω ν ἐξηρτάτε ἀπὸ τὴν θάλησιν καὶ ἰδιοτροπίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὁ Γιανιτσαρισμὸς ὁ ὅποτος εἰχε ἐνισχυθῆ διὰ τοῦ παιδομαζώματος ἠκμαζε καὶ ὠργίκε. Ἦλθε καιρὸς καὶ διελύθη ὁ Γιανιτσαρισμὸς, οὐχ ἦττον ἀρκετὰ ἴχνη διετηρήθησαν ἀκμή. Ἀρκετὸς κό-σμος Τουρκοκρητῶν ἐξ ἔ π ρ ο σ ῶ π ε ι αὐτὸν μέχρι οὐ καὶ τὰ ἴχνη αὐτὰ διελύθη-σαν. Κατελθὼν εἰς τὴν Νήσον ὁ Χατζῆ Ὀσμάν Πασσᾶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1812 (ὁ Χατζῆ Ὀσμάν Πασσᾶς ἦτο λίαν ἐμπιστος τοῦ Σουλτάνου καὶ κενη-ρῶμένος πολέμιος τοῦ Γιανιτσαρισμοῦ) μὲ τὴν ἐντολήν νὰ καταστρέψῃ τὸ κράτος τῶν Γιανιτσαρῶν εἰς μὲν τὴν πόλιν τῶν Χανίων ἐθανάτωσε τοὺς ἐπιφροδωτέρους διὰ τῶν ἄλλων ὠμικοφυλάκων του εἰς δὲ τὸ Ρέθυμνον ἀπηγγόνησε τόσους, ὥστε ὑπὸ μὲν τῶν Χριστιανῶν ὠνομάσθη Πνιγάρης, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων χλευσαστικῶς Παπαγιάννης. Ὡς τὸ Ἡ ρ ᾶ κ λ ε ι ο ν μὴ γυνομένου δεκτοῦ ἐγκαίρως, ἐστάλη ὁ κατὰ ἔτος 1824 διαρ-κωθῆς τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1821 Τούρκος στρατηγός, ὁ ὅποτος ἐπνιξε καὶ αὐτὸς πλειστοὺς ἄσους.

Ἐν τοῦτοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαισίαν περίουον τοῦ Γιανιτσαρισμοῦ ἐν τῷ μέσῳ μὲς ἀναρχίας, ἦις ἐπεκράτησε, ἐφηρμόσθη ἐν περιεργον, ἐν τερατῶδες κυβερνητικῶν ἐν γίνεαι σύστημα, τὸ ὅποτον καὶ μετὰ τὴν πλήρη διοργάνωσιν διοικητικῶν, δικαστι-κῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀρχῶν, ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται κατ' οὐσίαν Διοικήσεις καὶ δι-κααιοσύνη ἐβασίζοντο ἐπὶ ἀπολυταρχικῶν καὶ θεοκρατικῶν ἀρχῶν. Πασσάδες, Καντήδες, Ὀρταγασῆδες, Κεχαγιάδες, Μουχτάρηδες, Μπουλουκπάσηδες, Μουκκαταγασῆδες, ἅμα δὲ καὶ Μεγαλέ Ἰμάμηδες καὶ Σπαχῆδες ἐξεπροσώπων τὴν διοικητικὴν, δικαστικὴν, οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Αὐτοὶ ἐκυδέρωναν τὴν χώραν, αὐτοὶ ἐδίκαζον καὶ ἀπένεμον τὴν δικαιοσύνην, αὐτοὶ ἐφρούρουσαν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, αὐτοὶ ἦσαν ἐπιτετρομμένοι τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ τῶν δασμῶν καὶ αὐτοὶ διεχειρί-ζοντο τὰ οἰκονομικὰ τοῦ τόπου.

Ἀλλὰ ὁ Γενικὸς Διοικητὴς (Βελῆς) στρατιωτικὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλειστον μὲ τὸν ἀνώτατον βαθμὸν Βεζύρου καὶ Μουσίρου, προϊστάμενος τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου (Ἄγιαλέι Μετζλιε) τὸ ὅποτον ἦτο μᾶλλον γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἰωδελάδα» ἦτο ἀπόλυτος ἀρχὼν καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀπέρρεε πᾶσα ἀρχὴ καὶ πᾶσα ἐξουσία. νόμος δὲ ἦτο ἡ θέλησίς του καὶ ἡ γνώμη του. Κατὰ μίμησιν δὲ τούτου ἐσυσιτήθησαν ἄλλα κατώτερα συμβούλια ἐδρευόντα εἰς τὰς μικρὰς πόλεις καὶ προεδρευόμενα ἀπὸ ἓνα ὑποδιοικητὴν καὶ λειτουργούντα κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα. Τὸ Ἄνωτερον Ἐγιαλέι Μετζλιε περιεβάλ-λετο ἅμα μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, διοικητικὴν, δικαστικὴν καὶ στατικωτικὴν ἀκμή. Ἡ Δικαιοδοσία του ἦτο εὐρυτάτη καὶ ἀνεξέλεγκτοι αἱ πράξεις καὶ ἐνεργεαὶ αὐτοῦ. Εἰς εὐθένα ἦτο δουλόλογος πλὴν ἀπέναντι τῆς Ἰψηλῆς Πύλης καὶ τοῦ Σουλτάνου. Καὶ τὸ μὲν ἀνώτατον τοῦτο συμβούλιον ἐδίκαζε πολιτικὰς, ποινικὰς καὶ ἐμπορικὰς ὑποθέσεις τελεσθίκως καὶ ἀνεκλήτως ἐφαρμόζον ἀγράφους νόμους κατ' ἴδιαν ἀντίληψιν καὶ κρι-σιν, ὁ δὲ Ἰεροδίκης (Μουνλάς ἢ Καδῆς) ἐδίκαζε πᾶσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου τῶσον τὰς μεταξὺ Μουσουλμάνων, ὅσον καὶ τὰς μεταξὺ Χρι-στιανῶν διαρκρὰς ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ Ἰεροῦ δικαίου «Χεσιὰτ». Ἐπὶ ποινικῶν ὑποθέσεων ἐφαρμόζετο τὸ Μωραϊκὸν ἀξίωμα ἐν μέρει. Ἐπομένως ἐν περιπτώσει αἰουδήποτε φόνου ὁ ἐνορχος κατεδικάζετο εἰς τὴν ἐσχάτην των ποινῶν, ἦτις ἐξετελεῖτο κατ' ἀρχὰς ἀνελ-λειπῶς διὰ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ ἐπὶ μιᾷ; διὰ σχοινοῦ ἀγγώνης κρεμαμένης ἀπὸ τοῦς ἀλόνους ἐνὸς πλατάνου ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν πόλεων.

Οἱ Τούρκοι ἐν πολλοῖς ἐμιμήθησαν εἰς τὰς σχέσεις των τοῦς Βυζαντινοὺς καὶ

Ἐνετούς. Ὑπάρχουν ὁμοίως καὶ ἑκαὶ ἑσείς. Δὲν ὑπάρχουν πληροφορίαί ἐπαρκεῖς διὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἐφαρμοσθῆν φορολογικὸν σύστημα. Ὅταν ἅπανα κινήτη καὶ ἀκίνητος ἰδιοκτησία τῶν ἀποικῶν Ἐνετῶν διενεμηθῆ μετὰξὺ αὐτῶν ἔγινε (καὶ ἡ διανομὴ δούλων, τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον ἐκ τοῦ αὐτόχθονος πληθυσμοῦ. Βραδύτερον, ὅταν ἡ Πολιτεία παρεχώρησεν ἐς οἰκονομικῶν ἀνάγκων τὴν ἐξώνησιν καὶ ἀντὶ λούτρων ἀπελευθέρωσιν ἀγροτικῶν κτήσεων (Uilla) εἰς τοὺς ἐργωρίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ δούλους ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος Ἐνετὸς εἶχε δικαίωμα νὰ διατηρῇ εἰκοσι πέντε, μετετρέψαν εἰς δουλοπαροίκους οὗτοι θεωροῦμενοι Ἐνετοὶ ἀποικοὶ, ἀνέλαβον μετὰ τῶν δικαιογμάτων καὶ ὑποχρεώσεις ὑποτελείας ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεως. Οὕτω ὤφειλον νὰ δίδωσιν ὡς εἰς χωροθεσπότην ὑποτελεῖς φόρον οὐκ εὐκαταφρόνητον, τριτομόριον οἴτου λεγόμενον, τὸ ὅσατον κολλίκις ἐδίδο ἀφορμὴν εἰς γογγυσμοὺς καὶ ἀποφυγὴν καλλιέργειας. Καὶ ἂν ἡ Πολιτεία παρεχώρησε ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ὄρους τὰς κτήσεις ταύτας, δὲν ἐστρατολόγει αὐτοὺς παρὰ μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ καὶ μετὰ προφυλάξεως. Ἐστρατολόγουν τοὺς Ἀατίνοους, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ Λυτικὸν δόγμα, εἰς τοὺς ὁποίους ἔνεπιστάθετο καὶ τὰ δημόσια ὑπουργήματα, διότι ἡ Ἐνετικὴ Κυβέρνησις ἐφρόνει ὅτι θὰ μειώσῃ βαθυμῶδον τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον.

Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διήρπασε καὶ ἐδήμεισε κινήτὰ καὶ ἀκίνητα κτήματα τῶν Χριστιανῶν, τὰ δένευσε εἰς τοὺς Πασσάδες τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ τοὺς Γιαννιτσάρους, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος προσέλαβε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του δούλους οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματά του, ὅπως καὶ ἄλλους διὰ τῆς ἀγγαρείας. Ὅταν πολλοὶ ἐκ τῶν δούλων τούτων ἐξαγέρασιν ἀκίνητον περιουσίαν καὶ ἀπὸ δουλοπαροίκων ἔγιναν ἰδιοκτήται ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ ὀρισμένου φορολογικῆς συστήματος ἀφοῦ οὕτε ἡ Ἐνετία οὕτε ἡ Τουρκία δὲν ἐθεώρησαν πρᾶγμα τοιοῦτον τὴν μεταβολὴν τοῦ ἔθνικοσ φρονήματος καὶ τοῦ δόγματος καὶ ἐπομένως ἀδύνατος ἡ κατάστροφίς τῆς Κρήτης ὑπὸ τὰς ἰδίας ἐπόψεις.

Οἱ Τούρκοι ὑποτάξαντες, τὴν Νῆσον διήρσαν αὐτὴν εἰς τέσσαρας Διοικήσεις (Πασσαλίκια ἢ Σαντζάκια) εἰς τὴν τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνης, τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῆς Σιτείας. Καταργηθεῖσης βραδύτερον τῆς Διοικήσεως Σιτεία, ἔμειναν μόνον αἱ τρεῖς πρώται. Ἡ Ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ὄρισθη τὸ Ἡράκλειον, ὁπότεν μετεφέρθη εἰς τὰ Χανιά κατὰ τὸ ἔτος 1858. Ἄν καὶ ἀπὸ πολὺ προητέρα εἶχε ληφθῆ ἡ ἀπόφασις τῆς μεταθέσεως ὁ Μουσταφᾶς Πασσᾶς εἶπε ὡς Τοπάρχης τῆς Αἰγύπτου εἶτε ὡς Βασιλεὺς τοῦ Σουλτάνου διετίθειν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ εἰς τὰ Χανιά. Ὁ διαδοχὸς ὁμοίως τούτου ἀφίχθεις εἰς Κρήτην ἀπεβόασθη κατ' εὐθείαν εἰς τὰ Χανιά καὶ ἀνεκέρηξεν τὴν πόλιν ταύτην ὀριστικῶν πρῶτεύουσαν καὶ ἔσαν τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ἀνακηρυχθέντων ὡς ὑποδιοικήσεων τῶν λοιπῶν πόλεων, ἰδρῦθησαν δὲ καὶ τὰ ἐπαρχεῖα. Μετὰ τὴν διοικητικὴν ταύτην διαίρεσιν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις προέβη εἰς τὸν ἀδασμὸν τῆς Νήσου, ἐφαρμάζουσα ἐν μέρει τὸ καθ' ὅλον τὸ ὀθωμανικὸν ἴσχυον οἰκονομικὸν καὶ φορολογικὸν σύστημα. Εἰς ἕκαστην Διοίκησιν (Σαντζάκ) τὸ χωρὶα ὑπῆχθησαν εἰς πέντε κατηγορίας. Πρῶτον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν Ζιαμέτ (Στρατιωτικὰ Φέουδα) καὶ εἰς μὲν τὸ Ἡράκλειον ὀκτώ, εἰς δὲ τὰ Χανιά πέντε καὶ εἰς τὸ Ρεθύμνον τέσσαρα. Δεύτερον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν Τιμαρίων. Καὶ εἰς μὲν τὸ Ἡράκλειον 1400 εἰς δὲ τὰ Χανιά 800 καὶ εἰς τὸ Ρεθύμνον 300.

Οἱ κάτοχοι ὁμοίως τῶν Τιμαρίων τούτων ὤφειλον νὰ διαθέτωσιν διὰ τὸν Σουλτανικὸν στρατὸν 1ῷ πεζοῦς καὶ 2 ἵππεῖς ἕκαστος. Τρίτον τῶν Γεμλικίων. Ταῦτα παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς ἀρχηγούς δεινᾶμει Σουλτανικοῦ Διατάγματος (Μελικναμέ). Τέταρτον τῶν Βακουφικῶν (ἀφρωμένων) καὶ Πέμπτον τῶν Βασιλικῶν (Χαδάσι Σουμαγιούν).

Τὸ φορολογικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον εἰσῆχθη εἰς τὴν Κρήτην ἐφηρμίσθη ἐπὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ κοινῶ δικαίου ὡς καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κληρονομικῶν ὑποθέσεων ὄλων τῶν κατοίκων. Ἐνεοῖται ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν Τούρκων ἦσαν εὐσύνδοτοι. Οἱ σπουδαιότεροι ὁμοίως καὶ ἐπαχθεστέροι τῶν φέρων τούτων ἦσαν ὁ Κεραλικὸς φέρος (Τζιτζιγιέ) καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας (Χαδάσι). Τὸ σύστημα τοῦτο ἴσχυσε ἐπὶ 30 ἔτη, ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθει τριετία παρετηρήθη ὅτι ὁ φέρος τῆς ἰδιοκτησίας ἦτον ὑπερβολικὸς ὥστε δὲν ἐπῆρκαν τὰ εἰσοδήματα πρὸς πληρωμὴν αὐτοῦ, ὅπερ ἐμάρανε τὴν πρὸς τὴν καλλιέργειαν καὶ αἷτιαν ἄλλην σχετικὴν ἐργασίαν ζῆλον τῶν κατοίκων, οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων πιεζόμενοι νὰ πληρώσωσι τοὺς φόρους τῶν ἐγκατελείπων ἀκαλλιεργήτους τὰς γὰρας αὐτῶν. Ἐνεκα τούτου ὁ τότε Σουλτάνος Ἀχμέτ Γαζή ὁ Γ' χωρὶς νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ σύστημα ὑπέδωκε μόνον τὸν φόρον. Διὰ τὴν δικαίαν δὲ κα-

κατανομήν τοῦ φόρου τούτου διὰ φερμανίου αὐτοῦ κομισθέντος εἰς Κρήτην ὑπὸ τοῦ Ἰμδραχίμ ἀγά, ἐνὸς τῶν ἀρχιθρωρῶν τῶν ἀνακτόρων ἐν ἔτει 1116—7 τῆς ἐγείρας ἦτοι 37 ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν διώριστον Διοικητὴν τῆς Νήσου Νουμάν Πασσά καὶ ἀνεψιόντοῦ Ἀχμέτ Φαζήλ Πασσά πορθητοῦ τοῦ Ἡρακλείου νά προβῆ εἰς νέαν καταγραφὴν τῶν κτημάτων, νά κανόνισῃ δὲ τοὺς φόρους οὕτως ὥστε νά μὴν ἀδικῆται κανεῖς καὶ νά μὴν ἀσκῆται καμμία πίεσις. Ἔνευ ὅμως ἀληθὲς ὅτι καὶ νέοι οὗτοι φόροι βαθμηδὸν περιωρίζοντο καὶ τέλος κατηργοντο, ἐκ τῶν φόρων δὲ τούτων τὸ λεγόμενον (Σαράτοι) κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Μαχμουτ κατὰ τὰς εἰσαχθείσας ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος μεταρρυθμίσεις διὰ τοῦ Ταυζιμάτ. Παντὸς ὅμως φόρου ἀπηλλάσσοντο τὰ Βασιλικὰ καὶ λοιπὰ δημόσια κτήματα, ὁ δὲ φόρος τῶν Βακουφικῶν κτημάτων δὲν εἰσῆρχετο εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον, ἀλλ' εἰς τὸ Ταμεῖον τῶν Βακουφικῶν κτημάτων.

Ὁ Βακουφικὸς θεσμός, τὸ πολύκρατον τοῦτο σύστημα τῆς ἀκινήτου βακουφικῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ μέρος τῆς Τουρκικῆς νομοθεσίας. Τὰ Βακούφια, ἦτοι ἢ εἰς ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς ἀφιέρωσις ἀκινήτου κτήματος χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰσλαμισμού. Αὐτὸς ὁ Προφήτης Μωάμεθ ἀφιέρωσε διὰ διαθήκης αὐτοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰς ἐν Μεδίνα ἑπτὰ οἰκίας τοῦ ἀνεγείρας καὶ Ἐζαμί ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ὁ Ἰβραχίμ πιστὸς ὁπαδὸς αὐτοῦ ἔκτισε πολλὰ φιλανθρωπικὰ οἰκήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἶνε ὁ ἐν Μέκκᾳ Κιαμπές, ἦτοι ὁ τάφος τοῦ Προφήτου. Τὸ παράδειγμα τοῦτου ἐμιμήθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων Χαλίφαι καὶ Σουλτάνοι. Μία παρέκβασις. Ἦ ἦσαν οἱ Μουκατάδες; Οἱ Μουκατάδες ἦσαν τὰ ἐκ τῶν ἀρπαγέντων προελθόντα Χριστιανικὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον παραχωρηθῆ εἰς τοὺς κατωτέρους ἀρχηγοὺς κατὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὰ κατόπιν ἐκχωρούμενα ἐπὶ καταβολῇ προσθέτου ἔτησιου τέλους εἰς χρήματα ἢ εἰς εἶδος, οἱ δὲ κάτοχοι αὐτῶν ἠδύναντο νὰ τὰ ἐκποιήσωσι ἐνώσω ἕξων, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῶν ἐξετίθεντο εἰς δημοπρασίαν προτιμῶν μόνων πάντοτε τῶν ἀποθανόντων κατόχων αὐτῶν, τῶν τέκνων τῶν ὁποίων τὸ κέρδος ἦτο σπυμαντικὸν μεθ' ὄλουτος εἰς τὸ Δημόσιον καταβαλλομένους φόρους. Τοιαῦτα εἰμωγαίαι, ὅπως αἱ Βασιλικαὶ εἰσὶ καὶ αἱ Βακουφικαὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐν γένει κτήματα δὲν ὑπάρχουν πλέον. Καίτώρα πάλιν περὶ Βακουφίων. Τὰ Βακουφικὰ κτήματα διηροῦντο εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας Α. εἰς θρησκευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἱδρύματα καὶ Β. εἰς τὰ προσοδοφόρα Βακούφια, τὰ ὁποῖα ἐξεμισθοῦντο ἢ ἄλλως πῶς ἐχρησιμοποιουνοδιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῶν ἀνωτέρω ἱδρυμάτων. Τὰ λοιπὰ ἦσαν αἱ ἀφιερωμένα ἰδιωτικὰ ἰδιοκτησίαι τῶν ὁποίων οἱ κύριοι ἐπλήρωνον ὠρισμένα φέτελη εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Εὐκάφιου. Ἐξ αὐτῶν δὲ πάλιν ἄλλαι μὲν ἐπωλοῦντο ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῶν καὶ ἐκκληρονομοῦντο μὲν τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις ἄλλαι δὲ περιήρχοντο εἰς τὸ Εὐκάφιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου. Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἐν Κρήτῃ ὑπῆρχον δλοκλήρα χωρία Βακουφικὰ, τῶν ὁποίων τοὺς φόρους, εἰσέπραττε τὸ εὐκάφιον, ἦτοι τὸ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργεῖον τῆς Τουρκίας. Μετὰ τὴν σύμβασιν ὅμως τῆς Χαλέπας ἢ Ἰψηλὴ Πύλη παρεχώρησε ἅπαντα τὰ βακουφικὰ εἰσοδήματα εἰς τὰς Μουσουλμανικὰς κοινότητας τῆς Νήσου ὑπὸ τὸν ὄρον νά συντηρῶσι τὰ Τεμεῖνα καὶ διαθέτωσι τὸ περίσσευμα πρὸς ἱδρυσιν καὶ συντήρησιν Σχολείων. Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως παρατηρήσαντες ὅτι τοιαυτοτρόπως μέγα μέρος τῆς δεκάτης, τοῦ κυριωτέρου εἰσοδήματος τοῦ Κρητικοῦ Δημοσίου δὲν εἰσῆρχετο εἰς τὸ Δημόσιον ταμεῖον, καίτοι ταῦτο ἀνεδέχθη ὅλα τὰ βάρη τῆς Πολιτείας ἐδημιούργησαν ζήτημα ἀπαιτοῦντες ὅπως καὶ ἡ Δεκάτη τῶν λεγομένων Βακουφικῶν χωρίων εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐγγύριον ταμεῖον. Τὸ ζήτημα ταῦτα ἀναφευὲν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Συνελεύσεως τοῦ 1880 ἐλύθη μόλις κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 1884, παραδεχθείσης τῆς Πύλης τὴν ἀπαίτησιν τῆς Χριστιανικῆς ἀντιπροσωπείας ὑπὸ μόνον τὸν ὄρον νά πληρῶνῃ τὸ Δημόσιον Ταμεῖον τοῦ τόπου 1500 λίρας ἔτησίως πρὸς τὸ Εὐκάφιον διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν Μουσουλμάνων. Τὸ ποσὸν εἰς τὸ ὅποιον ἀνήρχετο ἡ δεκάτη τῶν Βακουφικῶν χωρίων ἀπετελεῖτο ἀπὸ 9000 λίρας καὶ πλέον ἔτησίως. Τὰ προνομιούχα κτήματα Τιμάρια, Μπουκατάδες, Βασιλικαὶ γαίαι καὶ τὰ παντὸς εἶδους Βακούφια πρὸ πολλοῦ ἔλλειψαν καὶ οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν ὑφίσταται πλέον.

Ὁ Ἱεροδίκη (Καντής) ἐπαίξε σπουδαῖον ρόλον ἐν Κρήτῃ. Δὲν ἦτο μόνον θρησκευτικὸς Ἀρχηγός, δὲν εἶχε μόνον καθαρῶς θρησκευτικὰ καθήκοντα, ἀλλ' εἶχε καὶ εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν. Ἐδίκαζε ὄχι μόνον θρησκευτικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ διοικητικὰς, πολιτικὰς καὶ ποινικὰς. Κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ἱεροδικείων ὑπῆρχοντο ὅλα ἢ μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν διαφοραὶ (περὶ γάμου, διαζυγίου, πατρικῆς ἐξουσίας, κηδεμονίας καὶ ἐπιτροπείας, κληρονομίας, διαθηκῶν κτλ.)

Ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν ὅμως τῶν Ἱεροδικείων ἀπεσπάσθησαν αἱ Χριστιανικαὶ ὑποθέσεις, αἵτινες μεταδιβάζθησαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Δημογαροντιῶν, ὡς θὰ εἶδωμεν κατωτέρω.

Ἡ Κρήτη δὲν ἦτο πεπωμένον ἢ ἀποτελέσῃ μέρος τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης καὶ ἀφοῦ παρήλθεν ὀλίγος χρόνος παρεχωρήθη εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου διὰ τὰ ἔξοδα τὰ ὅποια ὑπέστη ἡ Αἰγύπτος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην κατὰ τὴν ὁποίαν κληθεὶς καὶ ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς Πασσᾶς εἰς ἐπικουρίαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν συγκεκριμένην ἐξ 7000 Ἀλβανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαϊὴν Πασσᾶ τὸν ὅποιον θραδύτερον διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ναϊλή Πασσᾶς. Καίτοι δὲ ἡ Νῆσος διετέλει ὑπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν κατοχὴν, ἐν τούτοις δὲν ἀναγνωρίσθη ἐπίσημως ὑπὸ τῶν Ἑυρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἢ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 6ης Ἰουλίου 1827, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεκηρύχθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, ὑποκύψαντος τοῦ Σουλτάν Μαχμοῦτ Βου μόλις τὸν Ἰούνιον τοῦ 1828. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς παρεμβάσεως ἐξησφαλίσθη ποιά τις εἰρηνικὴ κατάστασις, ἡ Ἀγγλία ἤρε τὸν ναυτικὸν ἀποκλεισμὸν καὶ παρέδωσε τὴν Νῆσον εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Μεχμέτ Ἄλῃς, ἀποστείλαντος πλοῖα εἰς Σούδαν καὶ δύο συντάγματα τακτικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ὅσμὰν Νουρεντίν βέη. Πρῶτον δὲ ἔργον τῆς νέας Κυβερνήσεως ἦτο ἡ σύναξις τῶν ὅπλων ἀπὸ θλους τοῦ Χριστιανῶς, ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ Δεκάτουεῖς ἔξδομον, ἡ σύστασις Μικτῶν Δικαστηρίων (Συμβουλίων), καὶ τῶν Ἱεροδικείων (Μαχκεμέ). Ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Νῆσον κατὰ τὸν Αὐγούστον 1833 καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1837 κατῴρθωσε διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐστηρῶν μέτρων νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων ἰσότητά. Διὰ νὰ πατάξῃ δὲ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Τοῦρκων Φεουδάρχων ἔκρινε καλὸν ἢ ἀφαιρέσῃ πολλὰ τιμάρικα καὶ νὰ φυλακίσῃ ὄσους ἐκ τῶν Τιμωριούχων εἶχον δυσπραγεσθῆ διὰ τὸ ἀθύκίρετον κατ' αὐτοὺς τοῦτο μέτρον καὶ διὰ τὸ ἐν γένει κυβερνητικὸν αὐτοῦ σύστημα ἀσύμφορον εἰς αὐτοὺς ὑπὸ παλλὰς ἐπέφεις. Ἰδιοτελῶς ὅμως φερόμενος καὶ ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς δὲν διέθεσε τ' ἀφαιρεθέντα τιμάρικα ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου, ἀλλὰ κατειράτησε καὶ ἐξεμεταλλεύθη αὐτὸς ταῦτα. Ἀκολούθως καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις μιμηθεῖσα τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀφῆρεσε μὲν καὶ αὐτὴ τὰ λοιπὰ τιμάρικα, ἀλλὰ μὴ θέλουσα ἢ ἀδικήσῃ ἐντελῶς τοῦς κατόχους καὶ ἐκμεταλλευτὰς αὐτῶν ὥρισεν ἀνάλογον ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν εἰς αὐτοὺς καὶ τοῦς κληρονόμους αὐτῶν. Τὴν ὑποχρέωσιν ὅμως τούτην μεθ' ἑλπὴν τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἰψηλῆς Πύλης ὅπως ἀνκλάβῃ ὁ τόπος μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1878 ἀπέκρουσεν ἡ Γενικὴ τῶν Κρητῶν Συνέλευσις.

Ἡ Αἰγυπτιακὴ Διοίκησις ἐν Κρήτῃ δύναται νὰ κριθῇ ἔτι περισσότεραν λόγῳ τῆς δράσεως, τὴν ὁποίαν ἤσκησε ὑπὸ ἐποψίν δημοσιονομικὴν καὶ φορολογικὴν, ὑπὸ ἐποψίν ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων, τὰ ὅποια ἐξετέλεσε, καὶ ὑπὸ ἐποψίν ἐφαρμογῆς δικαιοδικτικοῦ συστήματος. Ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς δὲν κατῆλθεν εἰς Κρήτην διὰ νὰ κυβερνήσῃ ἀπλῶς καὶ προσωρινῶς τὴν Νῆσον, ἀλλὰ καὶ διὰ ἢ ἀσκήσῃ καὶ ἰδίαν πολιτικὴν ἀποβλέπουσαν εἰς τὸ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ μόνιμον κυριαρχίαν. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου μετεχειρίσθη προπαγανδιστικὰ μέσα διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, τὰ ὅποια περιήλθον τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὅποια διέδιδον τὰς πολιτικὰς ταύτας βλέψεις ἐπὶ τῆς Κρήτης τοῦ ἀντιβασιλείως, ὅλλ' ὄχι μόνον τὰ σχέδια ταῦτα ἀπέτυχον ἀλλὰ κατῴρθη τῶν ἐν Συρίᾳ συμβάντων ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς ὑπέκυψεν εἰς τοὺς θρους τῆς Συνθήκης τῆς Τετραπλοῦς Συμμαχίας τὴν 27 Νοεμβρίου 1840, ὅτε ἡ Νῆσος ἐπαήλθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώην Κυριάρχου, βασιλεύοντος τοῦ Σουλτάν Μετζήτ.

Ἡ Κρήτη ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπαήλθη εἰς τὴν νέαν δουλείαν καὶ ἤρχισε νὰ ἀισθάνεται βαρύτεραν τὴν πίεσιν τοῦ ζυγοῦ οὐδεμίαν παρέλειψεν εὐκαιρίαν χωρὶς νὰ ἐξεγείρεται καὶ νὰ διαμαρτύρεται ἐνόπλιως κατὰ τῆς Σουλτανικῆς κυριαρχίας. Καὶ ὅπως προηγουμένως ἐπὶ Ἐνετοκρατίας διετέλει ἐν διαρκεί ἐπαναστατικῷ ὄργασμῳ, οὕτω καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀδιαλείπτως ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς περιοριζομένης κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ προνόμια, τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἐνδιάμεσοι σταθμοὶ καλοδικοκήσεως μέχρι οὗ ἴφθαση εἰς τὸ τέρμα τῶν ἀγῶνων τῆς.

Πλὴν τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τὴν ἐθνεγερσίαν κατὰ τὸ 1821, ἐξηγέρθη κατὰ τὸ 1835 ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Δασκαλογιάννην, ὅτε κατῆλθε εἰς Πελοπόννησον ὁ Ὁρλώφ ἐν συναρξασίᾳ μετὰ τοῦ Ἰψηλάντου, ἐπαναστάτης κατὰ τὸ 1845 ὑπὸ τὸν Χαϊράτην, τὸ 1858 ὑπὸ τὸν Μαυρογέννην, τὸ 1866, τὸ 1878, τὸ 1889 τὸ 1896 καὶ τὸ 1897. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Δασκαλογιάννη ὅπως καὶ τοῦ Χαϊρέτη παρήλθεν ἀνευ

ἀποτελέσματος. Μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ Νῆσος δὲν εἶχε ἀποκτήσῃ κανὲν προνόμιον. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μαυρογέννη ὁ Σουλτάνος παρεχώρησε ἵτὸν ὀργανικὸν νόμον τοῦ 1858 μὴ μίαν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν κατὰ τὴν ὅπαι ἀνεγνωρίσθησαν ἐπὶ τὸ ἐπισημότερον αἰ ἐκκλησιαστικῇ Ἀρχαί, συνεστήθη ἡ Χριστιανικὴ Δημογεροντία, ἣτις ἐδικάζον ἐκτοτε τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν περὶ οἰκογενειακοῦ δικαίου διαφορὰς καὶ ἐνώπιον τῆς ὁποίας συνετάσσοντο αἰ διαθήκαι, τὰ προικοσύμματα καὶ τὰ διανεμητήρια ἐξήσκει δὲ καὶ μίαν ἀντιπροσωπευτικὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἡ Ὀρφανικὴ Τράπεζα ἣτις ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀνηλικῶν ὀρφανῶν διαχειριζομένη τὴν περιουσίαν αὐτῶν καὶ ἐν γένει ἀσχοῦσα ποιάν τινα προστασίαν ἐπὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν ἐχαρλοθῆσαν δὲ συγχρόνως καὶ φόροι τινές. Αἱ Ὀρφανικαὶ Τράπεζαι ἦσαν πιστωτικὰ ἱδρύματα, τὰ ὁποία ἐδάνειζον ἐπὶ τόκῳ τὰ ὀρφανικά χρήματα πρὸς ὄφελος αὐτῶν.

Μετὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην τοῦ 1866 ἐπανάστασιν, ἣτις διήρκησε τρία συνεχῆ ἔτη παρεχώρηθη ἕτερος ὀργανικὸς νόμος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Μέγας Βασιλεὺς Ἀλῆ Πασᾶ κατελθὼν εἰς Κρήτην ἐδήλωσεν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως ὅτι ὁ Σουλτάνος προσφέρεται νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Νῆσον πολίτευμα ὑπὸ τὸν τύπον Ἡγεμονίας ἀλλ' οὗτοι ἀπέκρουσαν τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε ἀποτυχῶν δυστυχῶς.

Μετὰ τὸ τέρμα δὴμος αὐτοῦ ὁ Σουλτάνος πιεσθεὶς διπλωματικῶς παρεχώρησε τότε τὸν ὡς εἴρηται Ὀργανικὸν νόμον, ὅστις ἐφηρμόσθη κατὰ τύπους καὶ ὄχι κατ' οὐσίαν. Κατὰ τὸν Καταστατικὸν ἐκείνον χάριτην ὁ τόπος ἐπροικίζετο δι' ἀντιπροσωπευτικοῦ θεσμοῦ, δυνάμει τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς ἀπέκτα ἀπέκτα δικαίωματα συμμετοχῆς ἐν τῇ διακυβερνήσει τῶν καίων διὰ μιᾶς Συνελεύσεως (Βουλῆς) Γενικῆ τῶν Κρητικῶν Συνελεύσεως κληθεῖσης καὶ ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐμμέσως διὰ τῶν Δημογερόντων, οὗχ' ἦτιον ἡ πρώτη οὕτω συγκροτηθεῖσα Συνέλευσις πρὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς διελύθη ὑπὸ τοῦ τότε Γενικοῦ Διοικητοῦ Ρεσῦφ Πασᾶ, ὅστις πρὸς ἐκφοβισμὸν συνέλαβε καὶ ἐξώρισε εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο ἐκ τῶν Χριστιανῶν πληρεξουσίων τοὺς ἀειμνήστους Κωνίτινον Μητσοτάκην πληρεξούσιον Χανίων καὶ Ἀργυράκην πληρεξούσιον Ἡρακλείου ἀποθανόντα ταῦτα εἰς τὰς φυλακάς, αἰτία δὲ τῆς συλλήψεως καὶ ἐξώριξ ἦτο τὸ ὅτι ὁ Σουλτάνος ὕψων φωνὴν διαμαρτυρίας κατὰ τῆς μὴ ἐφαρμογῆς τῶν προνομίων καὶ ἐν γένει κατὰ τῆς κκοδιοικήσεως τοῦ τόπου, οἱ πληρεξούσιοι ἐκείνοι.

Ἐξ φαίνεται ἐκ τῆς προκηρύξεως τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τοῦ 1858 παρεχωρεῖτο ἀμνηστία εἰς τοὺς μετασχόντας εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἐπειράπη εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ φέρωσιν ὄπλα, ἐδόθη διαταγὴ νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ Χάττι Χουμαγιούν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας, νὰ καταβάλλονται 10 παράδες δι' ἕκαστον κοιλὸν ἀχῦρον, ν' ἀπαγορευθῇ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Μουνλά (Καντή), νὰ εἶνε ἐμπισθοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχικῶν, οἱ ὁποιοὶ θ' ἀντικαθίστανται κατ' ἔτος, νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν νὰ ἐπιληφθῇ τῆς δευτετέσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, νὰ καταρτισθῇ ἐπὶ τὸ δικαιότερον ὁ στρατιωτικὸς φόρος (Σημ. Ἀπαλλάχθιντες οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως ὑπεβλήθησαν εἰς ἀντάλλαγμα εἰς τὴν καταβολὴν φόρου, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη στρατιωτικὸς), νὰ παραιτηθῇ ἡ Κυβέρνησις τῆς εἰσπράξεως 20 γροσιῶν ἐπὶ τῆς χιλιοῦς ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς ἰδιοκτησίας ἐκάστου καθὼς καὶ τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ οἴνου, τῶν αἰγοπροβάτων, μελισσῶν κτλ. Ἡ προκήρυξις αὕτη φέρει ἡμερομηνίαν 26 Μαΐου 1858.

Κατὰ δὲ τὸν Ὀργανικὸν νόμον τοῦ 1866 χαρίζεται τὸ δέκατον ἀπὸ 1 Μαρτίου 1858 ὅπως καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς βελτιώσεις τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Ἐμπορίου ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς συγκροτηθεῖσας Γενικῆς Συνελεύσεως. Ἐξαίρουνται οἱ Μωαμεθανοὶ κάτοικοι τῆς πραγματικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἀπαλλάσσονται καὶ πάλιν οἱ Χριστιανοὶ τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀντικαταστάσεως, γίνονται δεκτὰ τὰ αἰτήματα τῶν ἐν Χανίοις συνελθόντων Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν ἀντιπροσώπων τῆς Νήσου, ὡς διαλαμβάνει τὸ ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐμμέσους φόρους. Συμφώνως τῷ θεμελιώδει περὶ διοικήσεως τῆς Νήσου κανονισμῷ τῷ ἐπισυνημμένῳ εἰς τὸ ὑψηλὸν φερμάνιον ὑπὸ χρονολογίαν 18 Νοεμβρίου 1867 χορηγεῖται διοικητικὴ, δικαστικὴ καὶ οἰκονομικὴ διοργανώσις μετὰ τῆς Γενικῆς Διοικητικῆς, Διοικήσεως καὶ Ὑποδιοικήσεως, ἕνα ἀνεξάρτητον Στρατιωτικὸν τοιοῦτον, Γενικὸν Διοικητικὸν Σύμβουλον καὶ Διοικητικὰ ἐπαρχεῖα, ἕνα γενικὸν εἰσπράκτορα (Ντεφντερντάρ), ἕνα λογιστὴν (Μουχασεμπετζῆ) καὶ ἕνα οἰκονομικὸν ὑπάλληλον (Μαλμουντηρῆ), ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπηρεσία θὰ διεξάγεται εἰς δύο γλώσσας θὰ ὑπάρχουν δύο Γενικοὶ Γραμματεῖς, εἰς Χριστιανὸς καὶ εἰς Μωαμεθανός. Εἰς

τάς ἔδρας τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, τὰς ἐπαρχίας θὰ συστήθουν δικαστήρια ἐπιφορτισμένα κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἐκάστη ἀρμοδιότητα. τὴν ἐκδίκασιν τῶν πολιτικῶν καὶ ποινικῶν δικῶν μὲ δικαστὰς Μωαμεθανοὺς καὶ Χριστιανοὺς ἐκλεγομένους ὑπὸ τῶν κατόικων τῶν δύο ὁρησθευμάτων. Θὰ λειτουργήσουν οἱ Μιχαημέδες καὶ αἱ Δημογερονταὶ καὶ Μικτὰ Ἐμπορικὰ δικαστήρια. Ἡ Γενικὴ Διοίκησις θὰ ἔχη μίαν Συνέλευσιν, ἣτις θὰ συνέρχεται ἄταξ τοῦ ἔτους ἀπὸ Χριστιανοὺς καὶ Μωαμεθανοὺς ἐκλεγομένους κατὰ τὸν ἰδιαιτέρον Κανονισμόν, θὰ ἀσχολῆται δὲ εἰς ἔργα συγκοινωνίας, δημοσίας ἀσφαλείας, σχηματισμοῦ ταμείου διὰ δάνεια καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν διομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κάτοικοι οὐδέποτε ἐπλήρωναν Βεργί (λόσιμον), εἰς τὸ ὅποιον ὑπόκεινται αἱ λοιπαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Κράτους, ἡ φορολογία θὰ συνιστάται μόνον ἀπὸ τὸ δέκατον, τὸν φόρον ἐπὶ τῶν οἰκοπευμάτων τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἄλατος ἀντὶ τῆς γενομένης ἐκπτώσεως τῶν Τελωνειακῶν δασμῶν ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς καθῶς καὶ τινος ἄλλου φόρου, τῶν ὁποίων ζητεῖται ἡ ἀναθεώρησις. Τὰ Διοικητικὰ συμβούλια, εἰς ἃς ἐπαρχίας ὁ πληθυσμὸς εἶνε Χριστιανικὸς θὰ λαμβάνῃ μέρος καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ἢ ὁ Μητροπολίτης πλὴν τῶν Μωαμεθανῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ τῶν Μωαμεθανικῶν καὶ Χριστιανικῶν μελῶν.

Σύμφωνα ὄθεν μὲ τὰς διατάξεις τοῦ Ὁργανικοῦ τούτου νόμου ἰδρύθη καὶ πάλιν Ἐφετεριὸν ἐδρῶν ἐν Χανίοις, Πρωτοδικεῖα 1ης τάξεως εἰς τὰς πόλεις Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου καὶ Πρωτοδικεῖα 2ας τάξεως εἰς τὰς ἔδρας τῶν ἐπαρχιῶν, παρέμειναν ἀναδιοργανωθεῖσαι αἱ Τελωνειακαὶ ἀρχαὶ καὶ ὁ Τελωνειακὸς δασμὸς ἀπεκρυστάλλωθη εἰς 9 οἰο ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς, ὡς καὶ αἱ λιμενικαὶ ἀρχαί. Οὐδεμία ἔτι δασμὸς ταχυδρομικῆς διηρησίας, οὔτε ταχυδρομικῆς συγκοινωνίας. Ἡκμαζε ὁπωσδῆπότε ἡ ναυτιλία διὰ τῆς ἰστιοπλοίας. Ἄγνωστος ὁ θεσμὸς τῶν Συμβολαιογραφείων καὶ τῶν ὑποθηκοφυλακείων. Διὰ πᾶσαν δικαιοπραξίαν κατὰ τὰς συναλλαγὰς καὶ λοιπὰς ἀστικὰς πράξεις συνετάσσοντο ἰδιωτικὰ ἔγγραφα ἐπὶ ἐνόμιμου χάρτου καὶ μόνον τὰ ἐνοικιαστήρια συνετάσσοντο ἐνώπιον δημοσίου ὑπαλλήλου ἐδρεύοντος εἰς τὸ Τελωνεῖον. Προκειμένου ἔτι περὶ ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων καὶ ἐνυποθήκων δανειστικῶν ἐγγράφων, ταῦτα συνετάσσοντο ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδίκου (Καντῆ). Τὸ Ἐφετεριὸν ἐδίκαζε καὶ ὡς Κακοεργιδικεῖον, αἱ δὲ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἀναιρεσιβάλλοντο ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκυρωτικοῦ. Εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν ἐπετράπη ν' ἀντιπροσωπευθῇ καὶ τὸ Ἑβραϊκὸν στοιχεῖον.

Ἐσυστήθησαν Δήμοι εἰς τὰς πόλεις μὲ Δήμαρχον Μουσουλμάνον καὶ μὲ δημοτικὰς συμβούλους Μουσουλμάνους ἐπισης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διοριζόμενοι πάντες ὑπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ οὐδέποτε ἐκλεγόμενοι. Ἄλλ' οἱ Δήμοι οὗτοι δὲν εἶχον μόνον δημορχικὰ καθήκοντα, ἀλλὰ καὶ ἀστυνομικά, ἡ τήρησις τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς κλητῆρας φέροντας ἰδιαιτέραν στολὴν καὶ σπάθην μὲ τελαμῶνα. Ἐπίσης εἶχον καὶ ἀγορανομικὰ τοιαῦτα. Ἐπέβλεπον τὴν καθαριότητα τῶν πόλεων καὶ ἐπέβαλλον διατιμήσεις ἐπὶ τῶν διαφόρων τροφίμων μὲ τὸ δικαίωμα τῆς διὰ προστίμου τιμωρίας τῶν παραβατῶν. Καὶ ὅπερ σπουδαιότερον ἐξετέλουν τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἐξωραστικά διὰ τὰς πόλεις ἔργα δι' ἔμπε ρικῶν μηχανικῶν. Οἱ Δήμοι εἶχον μίαν σχετικὴν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὴν ἐν γένει διαχείρισιν τῶν πραγμάτων τοῦ Δήμου. Τὴν διεύθυνσιν καὶ διαίρησιν τῶν νοσοκομείων εἶχον αὐτοὶ πάλιν οἱ Δήμοι, ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ὁποίων οὐ συντηροῦντο.

Λέγουσιν δὲ διὰ νὰ ἐφαρμοσθοῦν τὰ μετὰ τινος ἐπανάστασις παραχωρούμενα πρόνομια, ὁ τόπος εὐρίσκειτο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπαναστατῇ ἐκ νέου. Οὕτω συνέβη καὶ διὰ τὴν πλήρη καὶ κατ' οὐσίαν ἐφαρμογὴν τοῦ Ὁργανικοῦ νόμου τοῦ 1866. Ἐχρησάσθη πρὸς τοῦτο καὶ μία ἄλλη ἐπαναστάσις, ὅπερ ἐγένετο κατὰ τὸ 1878. Τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως ἐδόθη ἀπὸ τὸ ἐν Ἀποκορώνῳ Ὁροπέδιον Κλημα, ὅπου ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκεντρώθησαν ἐκ τε τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων πολλοὶ διανοούμενοι, παλαιῶι ἀγωνισταὶ καὶ νέοι πολεμισταὶ καὶ ἄλλοι πετριῶται, οἵτινες συνεκρότησαν μίαν ἐπιτροπὴν. Βαθμηδὸν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐξείλιχθη εἰς Συνέλευσιν ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν πληρεξουσίων ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν ἀφοῦ δὲ περιῆλθεν ὄλην τὴν Νῆσον καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸ χωρίον Φρὲ τοῦ Ἀποκορώνου ὅπου συνεδρίαζε ἔκτοτε.

Κηρύσσεται ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Ἑλλάς δεσμευμένη δὲν μετέσχεν αὐτοῦ ἀλλ' ἡ Κρήτη ὑπόδουλος χώρα Ἑλληνικὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴν ἀδιάφορος. Ἀναπετάσασα τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καταλύει τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν καὶ κηρύττει τὴν ἑνωσὴν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀρχοῦνται

Ἡ Κρήτη ἀποκτίσασα τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ καὶ συντάσῃ διὰ τῆς Συνελεύσεως τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἐτησίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων ὄφειλε νὰ βασίζεται ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς οἰκονομικῶν δυνάμεων. Ἄλλ' ἡ Νῆσος μετὰ τῶν Τελωνειακῶν δασμῶν οὐδένα ἄλλον ἄξιον λόγον πόρου εἶχε πλὴν τῆς δεκάτης, τὴν ὅποιαν εἰσέπραττε ἐκ τῶν διαφόρων προϊόντων, τὰ ὅποια παράγει, ἀλλ' ἡ δεκάτη αὕτη δὲν εἰσῆρχετο ἐλάκτρως εἰς τὸ δημόσιον Ταμεῖον τοῦ τόπου, καθόσον τὸ ποσόν, τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς δεκάτης τῶν Βακουρικῶν κτημάτων εἰσῆρχετο καὶ πάλιν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Εὐκαρίου. Συνεπεία τοῦτου ὁ προϋπολογισμὸς ἦτο ἀνισοσκελὴς καὶ οὐδέποτε ἐξησφαλλίζετο τὸ ἰσοζύγιον. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη τὸ Βακουρικὸν ζήτημα, τὸ ὅποτον ἐλύθη, ὡς εἴπομεν, ὑπὲρ τοῦ τόπου. Ἐκτοτε καὶ ἡ δεκάτη τῶν Βακουρικῶν κτημάτων εἰσῆρχετο εἰς τὸ ἐγχείριον ταμεῖον. Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ ἕσον ἀφορὰ τὸ Τελωνειακόν, ὑπὲρ ἐλύθη ὡς ἐξῆς : Οἱ Τελωνειακοὶ δασμοὶ ἀπεσύροντο καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τοῦ Κράτους μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁσάκις ὁ προϋπολογισμὸς τῆς Κρήτης παρουσίαζε ἐλλείμμα, τὸ Κρητικὸν Ταμεῖον ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ τῶν Τελωνειακῶν προσόδων καὶ, ἐπειδὴ πάντοτε παρουσίαζε τοιοῦτον ἔλλειμμα, ὁ πόρος αὗτος ἔμενε εἰς τὸ Κρητ. Ταμεῖον. Ἡ Συνέλευσις ὁμῶς κρίνουσα καὶ πολὺ ὀρθῶς ὅτι καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἀνήκει εἰς τὸν τόπον ἠξίωσε καὶ ἀφῆρεσε ἀπὸ τὴν Πύλῃν καὶ τοῦτο.

Εἰς μίαν ἐκ τῶν συνόδων τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, αὕτη ἐψήφισε καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν Δικονομίαν, τὸν περὶ ἐπιτροπείας καὶ λοιποῦ εἰδικούς νόμους τοὺς ὁποίους μετακλήθει ὁ Ἰωάννης Σκαλτσούνης ἐνταῦθα καὶ ἀναλαβὸν δημοσίαν ὑπηρεσίαν ὡς Εἰσαγγελεὺς τῶν Ἐφετῶν ἐξεπόνησε. Καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως συντάξεως τῶν νόμων τούτων ἐπροκάλεσε τὴν ἀντιδράσιν καὶ τὰς διαμαρτυρίας τῆς Μουσουλμανικῆς μειοψηφίας, ἡ ὅποια ἐπέμενε νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐν Κρήτῃ, ἡ μέλλουσα νὰ συνταχθῇ Πολιτικὴ καὶ Ποινικὴ Δικονομία δι' ὅλον τὸ Κράτος. Τέλος καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ὑπὲρ τοῦ τόπου, ὅστις ἀπέκτησεν ἰδίαν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν Δικονομίαν καὶ ἰδίους εἰδικούς νόμους. Σπουδαιότατος ἐπίσης νόμος ἐψηφίσθη ὁ περὶ παλαιῶν χρεῶν, ὡς ἐρρέθη νόμος, διὰ τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ παλαιὰ χρέη μέχρι τοῦ 1878 ἐκανονίσθησαν ὡς ἐξῆς : Ἐλογαριάζετο ὁ νόμιμος τόκος πρὸς 9 ο/ο μὲ ἕνα κονδύλι καὶ ἀπὸ ἀραιεῖτο ὁ τόκος τῶν τριῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 καὶ πληρωθέντα ἀπέναντι τοῦ κεφαλαίου ποσόν. ἐκ μέρους τῶν ὀφειλετῶν, ἐὰν ἔμενε ὑπόλοιπον, δι' αὐτὸ καὶ μόνον ἐθεωροῦντο οἱ ὀφειλέται καὶ τοῦ λοιποῦ ὡς τοιοῦτοι. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ λαὸς ἀνεκούφισθη ὀπωσδήποτε οἰκονομικῶς, ἐν τούτοις τὰ ὀφρανα ἠδικήθησαν, διότι ἀπώλεσαν ὅλας τὰς εἰς τὰς Ὀρφανικὰς Τραπεζὰς καταθέσεις των.

Ἡδὴ ἄρ' ἐξετάσωμεν τὸν Διοικητικὸν ὀργανισμὸν. Συνεστήθη μία διοικητικὴ ἀρχή, ἣτις ὀνομάσθη Γενικὸν Διοικητικὸν Συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ἀπηρτίζετο δὲ ἐκ τριῶν Χριστιανικῶν καὶ τριῶν Μουσουλμανικῶν μελῶν. Ἦτο ἐν εἶδος ὀπουργεῖον μὲ δύο ἀρχιγραμματτεῖς. Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις ἔμενε ὅπως ἦτο. Πέντε ἦσαν οἱ νομοὶ μὲ πέντε διοικήσεις, ἃς ὄν μία ἡ Γενικὴ, ὅπως εἴπομεν, ἐν Χανίοις, αἱ δὲ τέσσαρες Ὑποδιοικήσεις, ἀνά μίαν εἰς τὴν ἔδραν τῶν νομῶν Σφακίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου καὶ Λασισηίου μὲ μεικτὰ διοικητικὰ συμβόλια καὶ τόσα ἐπαρχεῖα μὲ ἐπάρχους ὅσους ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ Τελωνειακὴ ὑπηρεσία διετηρήθη ἐπίσης, ἡ αὕτη μετὰ τινῶν τροποποιήσεων, ὅπως καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῆς

Φερετροποιεῖον

κ α ε

Κήροπωλεῖον

ΜΙΧΑΗΛ Ι, ΜΑΡΙΝΑΚΗ

Ὁδὸς Καλὴ — Καλισί

Χανίων Κρήτης

Ἀριθμὸς τηλεφώνου :

Καταστήματος 2—42

Ὀικίας 40

Διασκευασθεῖς

Ἱατρεῖον Παθολογικῶν—Ἀφροδισίων—Γυναικολογικῶν νοσημάτων

ΙΩ. ΚΥΡ. ΜΟΥΝΤΑΚΗΣ

Θεραπεύει :

Παθολογικὰ νοσήματα

Γυναικολογικὰ

Ἀφροδισια

Διὰ τῶν τελευταίων ζήτησιμων νοσημάτων μεθόδων

Χωροφυλακής. Ἄλλ' ἐνῶ πρότερον πάντες σχεδὸν οἱ ἀξίωματικοὶ καὶ ὀπίται ἤσαν Μωαμεθανοὶ διωρίσθησαν καὶ Χριστιανοὶ τοιοῦτοι ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ.

Κατόπιν τοῦ περὶ παλαιῶν χρεῶν νόμου διελύθησαν αὐτοδικαίως καὶ ἡ Χριστιανικὴ καὶ ἡ Μουσουλμανικὴ ὀρφανικὴ Τράπεζα, διετηρήθησαν δὲ αἱ Δημογερονταί. Τὸ ἡμέτερον Ἐκκλησιαστικὸν Δικαστήριον τὰς κληρονομικὰς καὶ ἐν γένει τὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου διαφορὰς ἐλυονὺν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἐπισκόπου καὶ ἐν Ἡρακλείῳ τοῦ Μητροπολίτου, ὁ δὲ Μεγακρὲς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Καντὴ συνάμει εἰδικῶν νόμων. Αἱ Δημογερονταί διηθούνον καὶ τὰ τῆς Παιδείας τὴν ὀνομασίαν ἀνέλαβον ἰδίᾳ δαπάνῃ αἰκουνοῦντες, μὴ ἀνακινουμένης τῆς Κυβερνήσεως. Ἐψηφίσθη καὶ ὁ Δημοτικὸς νόμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκάστη πόλις ἀπετέλεσεν ἓνα Δῆμον μὲ Δῆμαρχον Μουσουλμάνον καὶ Πάρεδρον Χριστιανὸν καθὼς καὶ μὲ ἐν δημοτικὸν συμβούλιον ἐξ ἰσοῦ ἀριθμοῦ συμβούλων ἐξ ἐκάστου στοιχείου, μετὰ τῶν ὁποίων τὸ ἐν μέλος ἀνήκειν εἰς ξένην ὑπηρεσίαν, ἐξελέγοντο δὲ πάντες ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπ' εὐθείας, ὅπου ἐγένετο καὶ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιφερείας μὲ δῆμαρχον Χριστιανὸν καὶ Πάρεδρον Μουσουλμάνον, καθόσον ἀπανταχοῦ ἐπέσιρφήθη τὸ Χριστιανικὸν στοιχεῖον.

Ὁ Δικαστικὸς κλάδος διωργανώθη ὡς ἑξῆς. Ὡς ἀνωτάτη δικαστικὴ ἀρχὴ ἦτο τὸ Ἐφετεῖον ἐδρευόν ἐν Χανίοις μὲ ἓνα Πρόεδρον καὶ τρεῖς δικαστὰς Χριστιανούς καὶ τρεῖς Μουσουλμάνους, μὲ ἓνα Εἰσαγγελέα καὶ ἓνα Ἀντισαγγελέα. Τὸ Ἐφετεῖον ἐδίκαζε τὰς κατ' ἐφεσιν πολιτικὰς καὶ ποινικὰς δίκας, ἐδίκαζε δὲ καὶ ὡς Κακούργιοδικεῖον, διότι ὁ θεσμὸς τῶν ὀρκωτῶν δικαστηρίων δὲν εἶχεν εἰσαχθῆ ἀκόμη, αἱ ἀποφάσεις δ' αὐτοῦ ἐξεκαλοῦντο ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινῶν Ἰδρύθησαν καὶ Πρωτοδικεῖα, ἀνὰ ἐν εἰς ἕκαστον νομὸν δικάζοντα καὶ ὡς Πλημμελειοδικεῖα μὲ ἓνα Πρόεδρον καὶ ἀνὰ δύο δικαστὰς καὶ ἓνα Εἰσαγγελέα ὡς καὶ ἀνὰ ἐν Εἰρηνοδικεῖον εἰς ἐκάστην πόλιν καὶ ἐκάστην ἔδραν τῶν ἐπαρχιῶν μὲ ἓνα Εἰρηνοδίκην καὶ δύο Παρέδρους, τὸ Εἰρηνοδικεῖον δὲ τοῦτο ἐδίκαζεν καὶ ὡς Πηλαιματοδικεῖον μὲ ἓνα δημόσιον κατήγορον.

Συνεστήθησαν Συμβολαιογραφεῖα καὶ Ἰποθηκοφυλακεία, ἐνώπιον τῶν ὁποίων συνετάσσοντο πάσης φύσεως ἔγγραφα μὲ τὴν διαφορὰν εἶναι τὰ πωλητήρια, δωρητήρια καὶ τὰ ἐνοπόθηκα δανειστικά ἀφορῶντα βακουφικὰ κτήματα συνετάσσοντο ἐνώπιον τοῦ Ἐπαρχίου, τὰ ἔγγραφα δὲ ταῦτα ὀνομάζοντο Φεραγάτια.

Προκειμένου περὶ τῶν δημοσίων θέσεων, ὁ Σουλτάνος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διορίξῃ ὀρισμένους ὑπαλλήλους κατέχοντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνωτέρας θέσεις ὅπως τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Χριστιανὸν ὀρθόδοξον, τὸν βοηθὸν τοῦ Μουσουλμάνου, τὸν ἀρχηγὸν τῆς Χωροφυλακῆς, τοὺς Εἰσαγγελεῖς κλπ. τοὺς δὲ λοιποὺς διορίξει ὁ Γενικὸς Διοικητής, τὴν μισθοδοσίαν δὲ μὲ τῶν ὑπαλλήλων ἐκανόνιζε ἡ Γενικὴ Συνέλευσις. Οἱ Ἐφεταὶ ἐξελέγοντο ὅπως καὶ οἱ Διοικητικοὶ Σύμβουλοι ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, οἱ δὲ Πρωτοδίκαι καὶ Πάρεδροι τῶν Εἰρηνοδικείων ὑπὸ τῶν Δημογερόνων. Ἐπίσης ὁ λαὸς ἐξέλεγεν ἐπ' εὐθείας τοὺς Δημοτικοὺς ἄρχοντας καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου. Καὶ τὸν μὲν Μητροπολίτην ἐξέλεγεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, τοὺς δὲ Ἐπισκόπους ἐξέλεγεν μὲν πάλιν ὁ Πατριάρχης, τὸ δικαίωμα δὲ μὲ τῶν ἡμφισθητῶν χωρὶς νὰ λυθῇ, διότι μία μερὶς πολιτευομένων ἐνίστατο εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ λαοῦ. Μετ' ὅλην τὴν σχετικὴν διοικητικὴν, δικαστικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Νήσου, ἡ ἐπ' αὐτῆς κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου διετηρήθη καὶ ἔκτοτε. Τὴν κυριαρχίαν δὲ ταύτην μετὰ τῶν ἄλλων ἐσυμβόλιζε καὶ ἡ στρατιωτικὴ κατοχὴ τῆς Νήσου. Ὁ Τουρκικὸς στρατός, ὅστις παρέμενε ὡς φρουρὰ κατεῖχε τὰς πόλεις καὶ σημεῖα τινὰ τῆς ὑπαίθρου. Διοικεῖτο ἀπὸ ἓνα στρατιωτικὸν διοικητὴν Λεβάν καὶ ἓνα ἄλλον Φερῆκ, ἀντιστράτηγον καὶ ὑποστράτηγον.

Προκειμένου περὶ τοῦ ζητήματος τῶν κομμάτων ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν καὶ ἐν Κρήτῃ ἦτο ἀναπόφευκτος, καθόσον εἰς πολιτεύματα, ὅπου ἰσχύει ὁ κοινοβουλευτικὸς θεσμὸς ἡ δημιουργία τῶν κομμάτων μὲ διαφοροὺς ἀρχὰς συνυπάρχει μετ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῖν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου πολιτεύματος μὲ λαϊκὴν ἀντιπροσωπεῖαν ἀνεφάνησαν τὰ κόμματα εἰς τὰ ὁποῖα κατ' ἀνάγκην συμμετέσχον καὶ οἱ Μουσουλμάνοι. Μόλις ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου ὁ Ἰ. Φωτιδιᾶδης Παρσᾶς καὶ ἐξελέγη τὸ Γεν. Διοικητ. συμβούλιον ἀμέσως ἐσημειώθησαν τὰ πρῶτα κρούσματα μετὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πλειστων πολιτευομένων καὶ ἀγωνιστῶν, οἵτινες ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς πρώτης ἐκείνης κυβερνήσεως τοῦ ἴσου ὑποστηρίζοντες ὑπὸ τοῦ ἰδίου Γενικοῦ Διοικητοῦ. Οὕτω διεσπάσθη τὸ Χριστιανικὸν στοιχεῖον καὶ ἐχωρίσθη εἰς δύο κομματικὰς μερίδας ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία, ἡ κυβερνητικὴ ἀπεκλήθη κόμμα τῶν Καραθανάδων καὶ ἡ ἄλλη ἡ ἀποτελοῦσα τὴν ἀντιπολίτευ-

σιν ἀπεκλήθη κόμμα τῶν Ξυπολίτων. Ἄγιον κομματικὸς ὄχις διεξήγατο μεταξὺ τῶν δυὸ τούτων κομμάτων τόσον διὰ τοῦ τύπου, ὅσον καὶ κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Γεν. Συνελεύσεως. Ἀάθρος ἐπετίθετο ἡ ἀντιπολιτεύσις ὄχι μόνον κατὰ τῆς ἀντιθέτου μερίδος τὴν ὅποιαν κατηγορεῖ διὰ τὴν μεροληπτικὴν πολιτείαν αὐτῆς, διὰ τὰς ἐκλογικὰς ἐπεμβάσεις καὶ καλπονοθεύσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὃ ὅποτος δὲ τῶν Γενικῶν Γραμμικῶν καὶ τοῦ Εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν φαναρὰ καὶ κατὰ τρόπον σκανδαλώδη ὑπεστήριξε τὴν κυβερνητικὴν μερίδα, ἣ ὅποια διαθέτουσα πλεῖστα δσα μέσα καὶ ἀμοιβὰς ἐκ τοῦ ταμείου καὶ παρονόμου; ἐνεργοῦσα εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ ζητήματα, κατώρθωσε νὰ φέρῃ πάντοτε πλειοψηφίαν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ νὰ διατηρῇ αὐτὴ εἰς χεῖρας τῆς τὴν ἐξουσίαν. Αὐτοχῶς ὡς ἐκ τῆς διαβέσεως; τυχότη; τῶν κομμάτων, τόσον πάθος καὶ τόσον μῖτος ἀνεπτύχθη μεταξὺ αὐτῶν ὅτε συναπεία τῶν διαφόρων ἐγκλημάτων τὰ ὅποια διεπράττοντο, ἡ δημοσία ἀσφάλεια διαταράσσεται.

Τὸ κυβερνητικὸν κόμμα στηριζόμενον πάντοτε εἰς τὴν ἐν τῇ Συνελεύσει; πλειοψηφίαν, διατήρει τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ ἑπτὰ συνεχῆ ἔτη μέχρις οὗ ἐνεργηθείσης μιᾶς ἐκλογῆς δουλευτικῆς, τὸ κόμμα τῶν Ξυπολίτων ἐπλειοψήφισε. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς προκειμένου νὰ συνέλθῃ ἡ Συνέλευσις ἀνεγνώρισε τὴν νίκην τῆς ἀντιπολιτεύσεως; καὶ ἐβδέχθη νὰ σχηματίσῃ αὐτὴν κυβερνήσιν, τὴν ὅποιαν κατὰ τὸν νόμον θὰ ἐξέλεγε ἡ Συνέλευσις, οὐχ' ἦτον ἡ ἀντιπολιτεύσις, τὴν ὅποιαν ἀπετέλει ἤδη ἡ πλειοψηφία; ας μερίς Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων ἐζήτησε τὴν καθάρσιν αὐτοῦ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, τῶν Γενικῶν Γραμμικῶν τῆ; Γενικῆς Διοικήσεως; μετὰ τοῦ Εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν, τοῦ; ὅποτος ἐθεώρουσιν ὡς συνεργοῦς εἰς τὴν κακοδιοικησίαν. Πρὸς τοῦτο; τηλεγραφικῶς ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν. Σημειωτέον ὅτι; ἡ Μουσουλμανικὴ ἀντιπολιτεύσις ἐδέχθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κατὰ τοῦ Διοικητοῦ τοιαύτην στάσιν; τῆ; Χριστιανικῆς ἀντιπολιτεύσεως; καὶ υπογράψῃ τὸ τηλεγράφημα ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμου; ν' ἀποκλεισθῇ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀδωσιδῆ; Πασσάς, ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ὀνομαζομένων Γενικῶν Διοικητῶν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ καθαιρεθέντος τοιαύτου Ἰωάννου Φωτιάδου Πασσά; καὶ ὁ λόγος, διότι ὁ Ἀδωσιδῆ; Πασσάς; ἀπεσταλμένος τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς Συνθήκης ἐν Χαλέπῳ ἐνήργησε καὶ ἐξωρίσθη προσωρινῶς; ἐκ Κρήτης; ὁ Χασάν Κουρῆς, εἰς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Μουσουλμανικῆς; πλειοψηφίας, ὅστις ἐξ-μεταλλεῖσθη τὴν εὐκαιρίαν ὅπως ἐδικηθῇ τὸν ἀντιπρόσωπον ἐκεῖνον τοῦ Σουλτάνου, ὃ ὅποτος ἐργάσθη; τόσον, ὡστε καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἐπαναστατῶν νὰ κατευαθεῖσιν καὶ τὴν συνομολόγησιν; τῆ; εἰρήνης; μεγάλως νὰ δε; κολύνη.

Ἡ Χριστιανικὴ πλειοψηφία ἦτο ἤδη ἐκτεθειμένη καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ ἄλλω; καὶ ἐδέχθη μίαν τοιαύτην ἀπαίτησιν, Ὁ Ἀδωσιδῆ; Πασσάς, κατὰ συνέπειαν ἀποκλεισθῆ. Μεταξὺ ὅμου; τῶν Χριστιανῶν Πασσάδων ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Σάββα; Πασσάς, ὅστις διατελέσας προηγουμένως Ὑποδιοικητὴς Σφακιῶν, εἶχε χαρακτηρισθῆ ὡς Τουρκόφιλος καὶ τοῖς πολὺ ἐργάσθη ἐν Ἀποκορώνῳ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως; καὶ τῆς κατασκευῆς; ἔργων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ; ἐκ τῶν ὅποιων σημευτικὰς ὠφελείας; εἶχεν ὀλόκληρος ὁ νοτὸς Σφακιῶν. Ὁ Σάββα; Πασσάς; ἐχαρακτηρίσθη Τουρκόφιλος, διότι εἰς αὐτὸν ἀπεδόθη καὶ ἡ ἀνάγεσις στρατιωτικῶν Πύργων.

Ἄλλ' ἡ Χριστιανικὴ ἀντιπολιτεύσις; ὑπὸ τὸ κράτος; ψυχολογικῆς; δια; ἐδέχθη καὶ ἀπέκλεισε τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Κωστῆ; Ἀδωσιδῆ; Πασσά; ὃ; διαδόχου τοῦ Ἰωάννου Φωτιάδου, ἡπατήρη ὅμου; καὶ δὲν ἀπέκλεισε καὶ τὸν Τουρκόφιλον θεωρούμενον Ἰωάννην Σάββα; Πασσά.

Ὁ Σουλτάνος μετὰ τὴν λήσιν τοῦ τηλεγραφήματος τῆς ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει; ἠνωμένης πλειοψηφίας Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων δὲ; φερμκνίου δέχεται; τὴν καθάρσιν τοῦ Ἰωάννου Φωτιάδου μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνωτέρων ὀπαλλήλων ὅτου; καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Κωστῆ; Ἀδωσιδῆ; Πασσά; καὶ διορίζει τὸν Ἰωάννην Σάββα; Πασσά; τὸν διορισμὸν τοῦτον ἤκουσε δυσμενῶς; ὁ Κρητικὸς λαὸς καὶ ἠνωμένη τότε ὀλόκληρος ἡ Συνέλευσις, τὰ Χριστιανικὰ τοιούτων μέλη; αὐτῆς; διὰ τοῦτο; διαδήμητος; ἀποκρούει τὸν διορισμὸν τοῦτον καὶ δηλοῖ ὅτι; δὲν θὰ συνέλθῃ καὶ δὲν θὰ ἐργασθῇ; ἐάν δὲν ἀνυκλήθῃ ὁ διορισμὸς αὐτος. Συνέρχεται ὅμου; ἰδιαιτέρως; καὶ δὲ; ἀποφάσκει; τῆς προσκαλεῖσθαι ἅπαντας τοῦ; δημοσίου; ὑπαλλήλους ὅπου; παρευθῆσιν. (Οἱ ὑπάλληλοι; συμμορφούμενοι μετὰ τὴν ἀπόφασιν; ταύτην ἀποσύρονται; τῆς; ὁπηρεσίας, ὃ δὲ λαὸς ἐπὶ τινὰς; ἡμέρας; διατέλει; ἐν ἐξεγέρσει; διοργανῶντων; συλλαλητήρια; μέχρις οὗ; κατόπιν; καὶ ἐξωθεν; ἐπεμβάσεων; τὸ δημουργηθῆν; οὕτω; ζήτημα; μεταξὺ; Γεν. Διοικητοῦ; καὶ; συνελεύσεως; ἐλύθη; καὶ; ἐτακτοποιήθη; κατόπιν; μιᾶς; συμφωνίας; νὰ; δηλώσῃ; ὃ; ὑπὸ; κατηγορίαν; Ἰωάννου; Σάββα; Πασσά; ὅτι; θέλει; σεβασθῆ; τὰ; προνόμια; τοῦ; τόπου; διότι; ἐκ; προσκαταλήψεως; ὑπῆρχεν; καὶ; ὑπόνοιαν; ὅτι; θέλει; ἐπιδουλοῦσθαι; αὐτῷ; ὡς; τὸ; κυρία; χεῖρ; τοῦ; ὅποιου; ἀπὸ; πολι-

ΣΤΑΥΡΟΥΛΟΣ ΖΟΥΡΙΔΗΣ, δπλαρχηγός εκ Λάκκων Κυθωνίας, διακριθείς, ιδίως, κατά τους αγώνες τής Μεταπολιτευσεως. (Ίδε σχετικόν σημείωμα εις «Εξοιότητα Λάκκων» επαρχία; Κυθωνία; Νομός Χανίων.

τιμῆς ἀπόφθεος αὐτὸ ἦτο τὸ συμφέρον τῆς Α. Μεγαλειότητος.

Ἡ συμφωνία ἐπῆλθε καὶ ὁ μὲν Ἰωάν. Σάββα παρῶς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του, ἡ δὲ Γεν. Συνέλευσις συνεδριάσατο ἐξέλεξε τὸν νέον Γεν. Διοικητικὸν Συμβούλιον τὸ ὁποῖον κατηρτίσθη τώρα ἀπὸ πέντε Χριστιανικὰ καὶ πέντε ὀθωμανικὰ μέλη, ἀντικατεστήθησαν καὶ οἱ καθαιρεθέντες Γεν. Γραμματεῖς τῆς Γεν. Διοικήσεως καὶ οἱ Εἰσαγγελεῖς. Ἐννοεῖται ὅτι μέρος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων οἵτινες φιλα φρονούντες τῇ πρώτῃ κυβέρνησει κατεῖχον πολλὰ ἀξιώματα ἀπελύθησαν ἀντικατασταθέντες διὰ νέων ἀνηκόντων εἰς τὸ κόμμα, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν. Τὸ δέβαν εἶναι ὅτι ὁ Σάββα Παρῶς δὲν ἐθίξε τὰ προνόμια οὔτε ἀνέμιχθη εἰς τὴν ὑφιστάμενην κομματικὴν πάλιν. Οὐχ ἦτον διατηρῶν φίλους πολλοὺς παλαιῶς πολιτευομένου· καὶ μὴ ἠθέλησε μᾶλλον δι' αὐτὸν, προστιθέμενον καὶ ἄλλων ἐξ ἀφορέτων τῶν κομμάτων νὰ σχηματίσῃ ἴδιον κόμμα μὴ παραδειγματισθεὶς ἐκ τοῦ παρελθόντος. Καὶ ἐσχημάτισε μὲν τοιοῦτον κόμμα, ἀνευ μεγάλης σημασίας, διότι ὁ λαὸς δὲν ἐφαίνετο πλεῖν διατεθειμένος νὰ ἐνδιαφέρεται, ὅπως πρότερον διὰ τὰ κομματικὰ ζητήματα. Εἶχεν ἐπέλθῃ σιωπηρῶς μία συνδιαλλαγή τῶν ἀντιθέσεων.

Μία μόνον διαίρεσις ἀναφανείσα προῶρον· κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δεξυτητος τῶν κομματικῶν παθῶν, ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἀκόμη. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπισκόπου Γαβριὴλ ἐδημιουργήθη ἓν ζήτημα. Ἐπρόκειτο κατὰ τὴν ἐπὶ Ἰω. Φωτιάδου διοίκησιν νὰ διορισθῇ ὁ διάδοχος αὐτοῦ. Λιὰ τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου προσεβλήθησαν δύο ὑποψηφιότητες, ἡ μία ἐκ μέρους τοῦ κοιμηθέντος Νικηφόρου Ζαχαριάδη ἐξ Ἡρακλείου ὑποστηριζόμενου ὑπὸ τοῦ ἰδίου Διοικητοῦ καὶ τῆς τότε κυβερνήσεως· καὶ ἡ ἄλλη ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νικάνδρου ἐκ Κυθωνίας ὑποστηριζόμενου ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν Ἐσπολύτων. Τὸ ἐν Κω πόλει Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ὑπῆγετο καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ τῶν Ἐπισκόπων εἰς Κρήτην, καθὼς χώραν προνομιοῦσαν προσέδη ἀμέσως εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Νικηφόρου, ἐνῶ κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἀντιπολιτεύσεως οἱ Ἐπίσκοποι εἶναι λαοπρόβλητοι καὶ ἐπομένως μόνον ὁ λαὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς Ἐπισκόπους του ἐν Κρήτῃ. Οἱ Χριστιανοὶ ἀλλήλοεμισηθήσαν καὶ παρ' ἄλλῃον νὰ ἔχωμεν κρούσματα αἵρέσεως, οὕτως εἰπεῖν, ὅτι, ἦτον ὁ Νικηφόρος ἦλθεν εἰς τὰ Χανιά καὶ κατέλαβε τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον, πάντε· σχεδὸν οἱ ἀντιεπισκοπικοὶ ἔπαυσαν νὰ ἐκκλησιάζωνται καὶ τὸ χειρότερον ἀνεβλήθησαν εἰς βαπίσεις καὶ οἱ γάμοι, μέχρις οὗ διὰ τῶν Χριστιανικῶν ὄντως ἀρετῶν, τῆς συγκαταβάσεως καὶ τῆς συγχωρήσεως κατάρθωσε νὰ φέρῃ τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν ὁμόνοιαν διὰ νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ ἡ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν αὕτη διαφορά, τῆς ἐποίας μόνον ἡ ἀνάμνησις ἔμεινε.

Μετὰ παρέλευσιν χρόνου νῶς ἀνακαλεῖται ἐκ Κων. πόλεως καὶ ὁ Ἰω. Σάββα Παρῶς καὶ ἀνε' αὐτοῦ ἀποστέλλεται ὡς διάδοχος αὐτοῦ ὁ Κωνστ. Ἀνθόπουλος, Γενικός Εἰσαγγελεὺς τοῦ Κράτους. Ἐπὶ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ τὰ πράγματα τῆς Κρήτης ἐξελλίσσατο ὀμάλως. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἐψήφισε νόμους συμπληρωματικοὺς τῶν ἄρθρων τῆς συμβάσεως τῆς Καλέπας, καίτοι προσέκρουσε εἰς τὴν ὑψηλὴν Ἰδύλην, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ παρουσιάζῃ ἐμπόδια εἰς τὴν πρόσδον τοῦ τόπου, διὰ νὰ κακοδιοικῆται καὶ παρουσιάζῃ αὐτὸν εἰς τὰ ἔμματα τῶν ξένων ὡς μὴ ὄριμον καὶ ἐκἄνὸν ν' αὐτοδιοικηθῇ.

Τὸν Ἀνθόπουλον Παρῶν διαδέχεται ὁ Νικόλαος Σαρτίσκη Παρῶς, ἑλληὴν καὶ αὐτὸς καίτοι ἦτο Πολωνικῆς καταγωγῆς, ἀνήκων δὲ εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ὁ Σαρτίσκη προτιμᾶται διὰ τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν, διότι καὶ οὗτος εἶχε χρηματικὴν πρᾶγμωμένως ὡς Ἰποδιοικητῆς ἐν τῷ νομῷ Σφακίων καὶ πολὺ πρότερον εἰς Νεάπολιν Λασηθίου.

Τὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα ἐχώρισαν τὸν Κρητικὸν λαόν, εἶχον ἤδη ἀπολέσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ κῆρος των. Ἀπὸ τοῦ Ἀνθοπούλου μέχρι τοῦ Σαρτίσκη, τὰς δημοσίας θέσεις αἵρετάς καὶ μὴ κατεῖχον πολλοὶ ἀνήκοντες καὶ εἰς τὰ δύο κόμματα ἢ μὴ ἀνήκοντες εἰς κανένα. Ἐν τούτοις ὄρισμένη τάξις πολιτευομένων καὶ ἄλλων δυσηρεστημένων ἐκ τῆς καταστάσεως ἤγειραν ἀξιώσεις ζητοῦντες ἀλλαγὴν συστήματος διοικήσεως ἢ μᾶλλον ζητοῦντες ν' ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου. Ἐκ τούτου προῆλθε μία νέα κατάστασις πραγμάτων χειροτέρα τῆς πρώτης. Οἱ δυσηρεστημένοι ἤρχισαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τῶν διοικούντων. Τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα διηρμήνευσαν τὰς γνώμας των ἐδημοσίευσαν εἰς τὰς στήλας αὐτῶν φλογερὰ ἄρθρα καὶ κατὰ τῆς Διοικήσεως καὶ κατὰ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως, συνάμχ δὲ ἐξηρέθιζον τὰ πνεύματα τῶν κατεῖχων, οἱ ὁποῖοι προσέβλεπον μέλλοντας κινδύνου πρὸς ζημίαν τοῦ

τόπου. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον πάντων ἦτο αἱ δολοφονίαι, αἱ ὁποῖαι διεπράττοντο καθ' ἑκάστην, δολοφονία: πότε κατὰ Χριστιανοῦ καὶ πότε κατὰ Μουσουλμάνου μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαταραχθῇ εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον ἢ δημοσία τάξις καὶ ἀσφάλεια διὰ νὰ ἐξαγκασθοῦν οἱ κρατοῦντες καὶ παραδώσουσιν τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς καὶ ὁπαδοὺς τοῦ δημιουργηθέντος νέου κόμματος, τὸ ὁποῖον βεβήτως ἀπέκρουσε τὴν κατηγορίαν ὅτι κομματικοὶ λόγοι ὤθοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν, ἀλλὰ πατριωτικοί.

Μετὰ τὸ τοῦ ἔτους 1885—1886 ἔλαβε χώραν πλησίον τοῦ χωρίου Ἀλικιανοῦ ὁ φόβος τοῦ Μουλα Ἀρῆν ἀπὸ τὸ χωρίον Μόδι, ἑνὸς ἐκ τῶν ἀνδρειωτέρων καὶ πολὺ σημανόντων Τούρκων. Ἡ εἰδησις αὕτη τοῦ φόβου τόσον πολὺ ἐστειχίσειν εἰς τὸ Μουσουλμανικὸν στοιχεῖον, ὥστε κατόπιν ὑπόπτων κινήσεων τῶν Μουσουλμάνων κατοίκων ἐξεγερθέντων προσκλήθη πανικός ἐντὸς τῶν Χανίων. Ἐνεκα τούτου ἔβλεγος ἦτο ὁ φόβος τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ὅτι καὶ αἱ περιὼν ὁ λόγος δολοφονίαι θὰ εἶχον δυσάρεστα ἀποτελέσματα διὰ τοὺς Χριστιανοὺς. Εἰς μάτην οἱ φρονιμώτεροι προσεπάθουν διὰ συμβουλῶν καὶ ἄλλων μέσων ν' ἀποτρέψουν τὴν στάσιν, ἣ ὁποία ἠπειλεῖτο νὰ ἐκραγῇ. Εἰς μάτην ἢ ἐπέμβασις τοῦ ἐν Χανίοις Ἑλληνος Προξένου, ὅστις ἔδωκε νὰ ἐννοήσῃ εἰς τὸ στασιαστικὸν κόμμα, ὅτι δὲν εἶναι κατάλληλος περίστασις πρὸς δημιουργίαν ζητήματος τείνον πρὸς ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην ἢ Ἑλληνικῆ Κυβέρνησις διὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἀειμνήστου Χεριλ Τρικουπῆ ἀπεποιήθη πᾶσαν ἠθικὴν καὶ ὀλικὴν ὑποστήριξιν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς του. Εἰς μάτην καὶ πάντες σχεδὸν οἱ γνωστοὶ πολιτικοὶ καὶ ἀρχηγοὶ μετὰ τοῦ λαοῦ εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβῶσιν ἐν συλλλητηρίῳ εἰς ἀποδοκιμασίαν τοῦ νέου κινήματος.

Ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Σαρτίνσκη ἐνεργοῦνται νέα: βουλευτικὰ ἐκλογὰ διὰ γενικῆς ψηφοφορίας καὶ διὰ σφαιριδίων. Ἡ καταρτισθεῖσα Συνέλευσις συνέρχεται τὴν 6 Μαΐου 1889. Πρὸ πάσης ὁμῶς ἄλλης συζητήσεως πέντε Χριστιανικὰ μέλη υποβάλλουν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξήτουν τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Αἰσυνεδριάσεις κατόπιν τούτου διακόπτονται καὶ ἐπαναστατικαὶ συγκεντρώσεις διοργανώθησαν εἰς τὴν ὑπαιθρον. Εἰς πολλὰς ἐπαρχίας καταλύθησαν αἱ ἀρχαί, καὶ ὁ λαὸς διετάχθη νὰ παύσῃ καταβάλλων φόρους. Συνελθόντες οἱ ἐπαναστάται εἰς Μπουτσουνάρια ἀπέστειλαν ὑπόμνημα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ διαμαρτυρίας πρὸς τοὺς Προξένους τῶν ξένων Δυνάμεων. Ἐννοεῖται διὰ ἣ Ἑλληνικῆ Κυβέρνησις ἐνήργησε παρὰ τῆ Ὑψηλῆ Πύλῃ διπλωματικῶς ὅπως μὴ ἐνεργήσῃ καὶ αὕτη διὰ βικίων μέτρων καὶ μὴ θίξῃ τὰ προνόμια τοῦ τόπου. Ἐν τούτοις, μετ' ὅλας τὰς σχετικὰς διαβεβαιώσεις καὶ ὑποσχέσεις τῆς Πύλης, ἣ ὁποία ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο εἰς Ἀθήνας τὸν Ἀρμένιον Γαβδᾶν ἐφένθη, αὕτη ἐνήργησεν ἀντιθέτως. Ἐπραξε ὅπως ἐσκέπτετο ἀπατήσασα τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ Πύλη ἔκτος τοῦ ὅτι καὶ εἰρηνικῶς προσεπάθει νὰ περιερίξῃ τὰ προνόμια τοῦ τόπου ἀντιδρῶσα εἰς τὰ ψήφισμα τῆς Συνελεύσεως προβάλλουσα πάντοτε ὡς πρόσχημα ὅτι θίγουσιν ἀφ' ἑνὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα καὶ ὅτι ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύῃ καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Μουσουλμανικῆς μειοψηφίας. Καὶ ἂν ἔως τὴν ὥρην ἣ Πύλη δὲν εὕρισκε τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ καταλύσῃ τὰ προνόμια τοῦ τόπου ἐξεμεταλλεύθη πρὸς τοῦτο τὰς κομματικὰς διαμάχας καὶ ἰδίως τὴν ἀποχὴν τῆς πλειοψηφίας τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸ κίνημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐνέκρινε καὶ ἣ Ἑλληνικῆ Κυβέρνησις. Κατὰργήσασα ἣ Ὑψηλὴ Πύλη τὴν σύμβασιν τῆς Χαλέπας καὶ τὰ λοιπὰ προνόμια ἐκονοποίησεν εἰς τὸν Κρητικὸν λαὸν τὸ κατωτέρω Φιρμάνιον πρὸς δικαιολογίαν τῆς καταργήσεως.

Ἐἰκοὶ κατὰ τὰς παραχωρήσεις, τὰς γενομένας διὰ τῶν ὑπὸ χρονολογίαν 25 Σεμεζᾶν 1885 καὶ 3 Δελ—Καδῆ 1204 ἣ τοῦ τόπου διοικήσεως εἶχεν ὑπαχθῆ εἰς εἰδικούς θεσμούς, οὗχ' ἦτον ὁμῶς αἱ ἀπὸ τινος χρόνου συμβᾶσαι ἐν τῇ Νήσῳ κομματικὰ διαμάχαι παρεκώλυον τὴν καλὴν χρῆσιν τῶν παραχωρήσεων τούτων, παντάπασιν δὲ ἐλησμονήθη πᾶσα περὶ τῆς τοῦ τόπου εὐημερίας μέριμνα, ἐξ οὗ προέκυψαν ἐπὶ τέλους δυσάρεστά τινα γεγονότα καὶ παντοῖαι ζημίαι εἰς τε τὴν νῆσον καὶ τοὺς κατοίκους, οἱ δὲ ἐντόπιοι χωροφύλακες, εἰς οὓς εἶχεν ἐπιτραπῆ ἢ φρουρησις τῆς δημοσίας τάξεως συννηώθησαν μετὰ τῶν ταραξίων. Συνεπέειξεν τούτων ἐκρίθη ἀναγκαῖον ν' ἀνατεθῶσιν εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τοῦ τόπου καθήκοντα τινὰ καὶ γίνωσι συγχρόνως αἱ δέουσαι τροποποιήσεις ἐπὶ τινῶν διατάξεων τῶν ρηθέντων Φιρμάνιων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τακτοποιήσεως καὶ θελιτώσεως τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ τόπου, τῆς προσηκούσης ἐξασφαλίσεως τῆς ἡσυχίας, τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ τόπου.

Σῶμα χωροφυλακῆς (Ζαντάρμα) διοργανωθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγκαίρως καὶ ἔπαρτιζόμενον ἐκ διακοσίων ἀνδρῶν ἀποστέλλεται εἰς Κρήτην ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην

Χασάν Ταχσίν (σημ. είναι ὁ στρατηγός, ὁστις κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, καταληφθεὶς τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Ἑλλ. στρατοῦ συνελήφθη καὶ ἠχμαλωτίσθη.) Διορίζεται καὶ ἀποστέλλεται ἀμέσως ὁ Σακὴρ Πασσᾶς Πρέσβυς τῆς Τουρκίας ἐν Πετροπόλει, ὁστις ἀναλαμβάνει τὴν πολιτικὴν διοίκησιν ἀντὶ τοῦ Ν. Σαρτίνσκη, ὁ ἀκκληθέντος καὶ ἀπελθόντος εἰς Κων)πολιν, καθὼς καὶ ὁ Τζεβὰτ Πασσᾶς, ὁστις ἀναλαμβάνει τὴν στρατιωτικὴν μετὰ τῶν λοιπῶν στρατιωτικῶν. Διαλύεται ἡ Γενικὴ Συνέλευσις, κηρύσσεται ὁ Στρατιωτικὸς νόμος, ὁστις ἐφαρμόζεται καθ' ὅλην τὴν Νῆσον, ἰδρύονται Στρατοδικεῖα παντοῦ μετὰ στρατοδίκας, ἀπολύονται οἱ Χριστιανοὶ ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Χωροφυλακῆς, καταργεῖται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, συντασσόμενων ἔλων τῶν ἐγγράφων καὶ διεξαγομένης πάσης συζητήσεως εἰς μόνην τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν ἐλήφθησαν αὐστηρὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μέτρα διὰ τὴν τάξιν δῆθεν εἰς τὴν ἀσφάλειαν. Ὁ Στρατὸς ἐξέρχεται εἰς τὴν ὑπαίθρου, καταλαμβάνει χωρία, καταδιώκει καὶ συλλαμβάνει ὑπόπτους Χριστιανούς, καταγγελομένους ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Τούρκων ὡς συνενόχους, λεηλατεῖ, καταστρέφει καὶ προχωρεῖ ἐγκαθιδρύων φρουρὰς εἰς τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κινήματος καὶ προστασίαν τοῦ Μουσουλμανικοῦ στοιχείου τῆς ὑπαίθρου χώρας.

Μετὰ βραχεῖαν ὁμῶς διοίκησιν τοῦ Σακὴρ Πασσᾶ, κοινοποιεῖται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἡ ἀνάκλησις αὐτοῦ καὶ ἀναλαμβάνει ὁ Τζεβὰτ Πασσᾶς τόσον τὴν πολιτικὴν ὅσον καὶ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Τὰ πράγματα δὲν εἶχον μεταβληθῆ, ὅπως καὶ κατὰ τὴν Διοίκησιν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Αἱ καταδιώσεις τῶν Χριστιανῶν καὶ αἱ συλλήψεις ἰδίᾳ τῶν πολιτευομένων καὶ τῶν πολεμιστῶν ἐξακολουθοῦν. Τὰ Στρατοδικεῖα ἐργάζονται καὶ δικάζουν καὶ καταδικάζουν ἀθώους μνησσομένους ὡς ὑπόπτους ἢ καὶ ἀπλῶς συμπαθόντας τὴν ἐπανάστασιν ἀληθῶς ἢ μὴ, καὶ ἐκ τῶν καταδικαζομένων ἄλλοι μὲν ρίπτονται καὶ ἐγκλείονται εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Νήσου, ἄλλοι ἐξορίζονται καὶ ἐγκλείονται εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ φρουρίου τῆς Πτολεμαίδος. Ἡ ἐλευθεροτυπία καταργεῖται καὶ ἀφοῦ ἐπαύθησαν ὅλαι αἱ ἐκδιδόμεναι ἐφημερίδες ἀπηγορεύθη ἡ ἐκδοσις οἰαδήποτε ἄλλης.

Αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ὀφίσταντο ἀλλὰ διετέλουν ἐν ἀδρανεῖα. Ἄπαντες οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἦσαν Μουσουλμάνοι ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων.

Συνεπεῖα τῆς συστηματικῆς καταδιώξεως τῶν Χριστιανῶν, εὐρέθησαν οὗτοι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγκαταλείψωσι κρυφίως τὴν Νῆσον καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθόσον ἔχει μόνον εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς περισσοτέρους δὲν ἐπιτρέπετο ἡ ἀναχώρησις καὶ δὴ ἡ μετάβασις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἂν ἐνίοτε ἐπιτρέπετο τοῦτο ἀπῆρτετο προσωπικῆ ἐγγύησις διὰ τῶν ἀναχωρῶν πολίτης θὰ ἐπανάρχετο εἰς Κρήτην. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐλάμβανον διωδατήριον διὰ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ εὐκαιρίας διδομένης κατήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, ὡς ἐρρέθη, προχωρῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀνενόχλητος ἐβρίσκετο πολλάκις πρὸ ἀντιστάσεως τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἀνεκόπτον τὴν πορείαν αὐτοῦ καίτοι ἐπικουρούτων καὶ ἐντοπίων οἵτινες καθ' ὅλας τὰς ἐπαναστάσεις συγκροτοῦντες σώματα καλῶς ἐξοπλισμένα καὶ διοργανωμένα ἐβοήθουν σπουδαίως τὴν τακτικὴν Τουρκικὴν στρατὸν.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη διὰ τῶν ἐν Κρήτη Πασσᾶδων παρὰ τῶν ὁποίων ἐλάμβανε καθουχαστικὰς περὶ τῆς καταστάσεως ἀνακοινώσεις, πλὴν τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀναγκαῖαι ἀκόμη καθόσον τὸ κίνημα δὲν εἶχε κατασταλῆ ἀκόμη διέταξε

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΙΑΤΡΟΣ

Παθολόγος — Συφιλιδολόγος

Παρὰ τὰ Σκαλάκια Συνοικία Καστέλλι

Κατάστημα

“ΤΕΡΨΙΣ”

Ἀντιπροσωπεῖται

Γραμμοφῶνων

Πιάνων

Ραδιοφῶνων

Ἐλευσιωτᾶτη συλλογῆδίσκων

τὴν πολιτικὴν διοργάνωσιν τῆς Νήσου διὰ τῶν οὐσιωδῶν τροποίησεων τῶν διαφόρων διατάξεων τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας καὶ τῆς Πολιτικῆς καὶ Ποινικῆς Δικονομίας. Πρὸς τοῦτο ἀπεστάλη εἰς ἀνώτερος δικαστικὸς λειτουργὸς τοῦ Κράτους, διορισθεὶς Ἐπισταγχεύς τῶν Ἐφετών, ὅστις τῇ βοήθειᾳ καὶ ἐντοπίων Τούρκων δικαστικῶν ὑπαλλήλων προέβη εἰς τὴν σύναξιν τῶν Δικονομιῶν καὶ εἰς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ Τουρκικοῦ Ποινικοῦ νόμου.

Πάντες οἱ φιλήσυχοι κάτοικοι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς στρατιωτικῆς ἐπιβολῆς καὶ πίεσεως, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ βουλήσει ὡς ἀντιτεθέμενοι εἰς τὸ σκοπεῖν καὶ ἀκαιρον τοῦτο κίνημα ἠλοοῖαι ὑποταγὴν καὶ νομιμοφροσύνην. Ἡ ἐπανάστασις ἥτις καὶ προηγουμένως εἶχεν ἐξασθενήσει, ὑπεχώρει ἀλοθιτῶς. Εἶχε δὲ ἄλλως μετριασθῆ ἡ ἰσχύς τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, αἱ δὲ διοικητικαί, δικαστικαί, ἀστυνομικαὶ καὶ λοιπαὶ δημόσιαι Ἀρχαὶ μὲ Χριστιανικοὺς συμβούλους, δικαστὰς καὶ λοιποὺς ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους ὑπαλλήλους, οὐχὶ πλέον αἰρετοὺς, ἀλλὰ διοριστοὺς ἤρχισαν νὰ λειτουργοῦν κανονικῶς καὶ ἡ τάξις εἶχεν ὀπωσδήποτε παγιωθῆ. Ἡ Πύλη ἀποδίδουσα τὸ εὐχάριστον τοῦτο ἀποτέλεσμα εἰς τὴν διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἰκανότητά τοῦ Τζεβὰτ Πασσᾶ καὶ ἐπιθυμοῦσα ν' ἀνταμείψῃ αὐτὸν τοῦ ἀναθέτει τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τοῦ μεγάλου Βεζύρη. Ὁ Τζεβὰτ Πασσᾶς διατελὼν τότε ἐν περιουσίᾳ ἀνὰ τὰς ἀνκτολικὰς ἐπαρχίας, μόλις ἔλαθε γινῶσιν τῆς εἰς Κων/πολιν προσκλήσεώς του ἐπιβαίνει πολεμικὸν ἀτμοπλοῖον, ἀποπλέοντος διὰ τὴν πρωτεύουσαν,

Ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ προνομιακοῦ καθεστώτος ὁ πρῶτος Διοικητὴς ἦτο διπλωμάτης, ὁ δεῦτερος ἦτο στρατιωτικὸς καὶ ὁ τρίτος οἰκονομολόγος καὶ ὁ τέταρτος ἐπίσης διπλωμάτης. Ὁ Σακῆρ, μετ' αὐτὸν ὁ Τζεβὰτ, μετ' αὐτὸν ὁ Μαχμουτ Τζελλουντιν καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Τεурχάν. Τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἀπὸ Τουρκικῆς ἐννοεῖται, πῶς φεως, ἐθεωρεῖτο λελυμένον, ἡ δὲ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐλάχιστα ἐνδιαφέρετο πρὸς αὐτό. Ἐνεκα τούτου ἡ Πύλη δὲν ἤσχολεῖτο πλέον τόσον διὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν

Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ τοῦ ΑΡΚΑΔΙΟΥ ἐκτίσθη, ἂν καὶ τοῦτο δὲν εὐδαιμονοῦται ἱστορικῶς, τὸ 396 μ. Χ. Πάντως στηρίζεται ἡ χρονολογία αὕτη εἰς τὴν ἐπωνυμίαν διὰ τὴν συμπύτη μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Αυτοκράτορος Ἀρκαδίου. Κατὰ τινὰ ὑπόθεσιν ἰδρύθη τὸν ΙΓον ἢ ΙΒον αἰῶνα ὑπὸ Μοναχοῦ τινος Ἀρκαδίου ἢ ἐκ δύο ἄλλων μοναχῶν προερχομένων ἐξ ἄλλης Μονῆς. Ἐπὶ τῆς προσόψεως φέρεται ὡς τριαυτὴ χρονολογία τὸ 1586, νεώτεροι δὲ τὸ 1610 τῶν σταύλων καὶ τὸ 1670 τῆς Τραπεζῆς. Ἡ Μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου μὲ 286 πολεμιστὰς καὶ 657 γυναικόπαιδα πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1866. Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου ἀλοδοῦται καὶ συντελεῖται ἡ καταστροφή. Τὸ ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου εἶνε ἀπὸ τὰ ὀλίγα πού ἀναγράφει ἡ ἱστορία. Ἡ Μονὴ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀνοικοδομεῖται ὅπως εἶχει σήμερον.

δσαν διὰ τὴν οἰκονομικὴν τοιαύτην τοῦ τόπου. Διὰ τὴν διοργάνωσιν ἔρα καὶ διαρρυθμίσει τῶν οἰκονομικῶν τοῦ τόπου ἐκρίθη μᾶλλον ὡς ὁ καταλληλότερος Διοικητὴς εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς καὶ διάδοχος τοῦ Τζεβιτ Πασσᾶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Τσερκίας Μαχμούτ Τζελαλουτίν Πασσᾶς, ὅστις κατέβη εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν. Ἡ κατάσταση κατ' οὐσίαν δὲν εἶχε μεταβληθῆ πάλιν. Αἱ οἰκονομολογικαὶ γνώσεις τοῦ Μαχμούτ Πασσᾶ ἦσαν περιτταί. Ἄλλ' ἔαν ἦτο περιτταὶ αἱ οἰκονομολογικαὶ γνώσεις, εἶχε ὅμως καὶ ἄλλας γνώσεις περὶ τὸ διοικεῖν, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν. Εἶχεν ἰδίως ἀντιλήψεις τῆς πολιτικῆς ἠθικῆς Ἐφρῶνει τοῦτέστιν ὅτι διὰ τοῦ χρυσοῦ τὰ διαφθέρη χαρακτῆρας καὶ ἐξυγοράσῃ συνειδήσεις πρὸς μεταβολὴν τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος. Καὶ ἐσχόραξ ἀπειδῶς χρήματα, ἀξιώματα καὶ ἄλλας παροχάς, ἀλλ' ἢ μίθοδος αὕτη δὲν ὑπῆρξε καὶ τόσον ἀποτελεσματικῆ, ὡς ἀνέμενε. Ὁ λαὸς κατ' ἀνάγκην εἶχεν ἀνεχθῆ τὴν κατὰστασιν καὶ ἤρχισε νὰ δυσφορῆ καὶ νὰ διαμαρτύρηται καὶ διὰ διαφόρων διαδημάτων ἐζήτηε τὴν φυσικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τόπου. Ὁ Μαχμούτ προδίδων ἐπιδεινῶσιν τῆς καταστάσεως καὶ θέλων νὰ προλάβῃ ἐνδεχόμενον κίνδυνον ἀνατροπῆς τῶν πραγμάτων διαταξε πρὸς ἐκτροπισμὸν τῶν κατοίκων τὴν δι' ἀγγόνης ἐκτάλασιν τεσσάρων Χριστιανῶν καταδικασθέντων ἤδη εἰς θάνατον, δύο ἐν Χανίοις καὶ δύο ἐν Ἡρακλείῳ.

Ὁ Μαχμούτ προβαίνει καὶ εἰς μίαν ἄλλην ἀπόφασιν νὰ συγκαλέσῃ τὴν Σύνοδον μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι συνερχομένη θὰ ἡμείχῃ τὸ καθεστῶς, θὰ ἐψήφισε τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποκείμενα νομοσχέδια καὶ θὰ ἐδικαίωνε τὴν διοίκησιν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Μαχμούτ ἀπέτυχε καὶ εἰς τὴν σχεδιαζομένην ταύτην ἀπόπειραν.

Τοιοῦτάπως οὕτω ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Μαχμούτ Πασσᾶ ὄχι μόνον διοικητικῶς καὶ οἰκονομικῶς δὲν ἐβεβλήθη ἡ κατάσταση, ἀλλ' εἶτι περισσώτερον ἐπεδεινώθη. Αἱ δολοφονίαι καὶ τὰ λοιπὰ ἐγκλήματα ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τὸ ἀστυνομικὸν δελτίον ἀνέγραψε καὶ μίαν κατὰ τοῦ ἰδίου δολοφονικὴν ἀπόπειραν. Ἡ Πύλη διὰ νὰ προλάβῃ μεγαλειτέρους κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἐβλεπεν ὅτι ἐγκυμονεῖ ἡ κατάσταση, πιεζομένη δὲ ἴσως καὶ διπλωματικῶς ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν λαὸν προβαίνουσα εἰς παραχωρήσεις. Καὶ τὸ πρῶτον δῆμα πρὸς τοῦτο ἦτο ἡ ἀνάκλησις τοῦ Μαχμούτ Πασσᾶ διὰ δευτέραν φοράν καὶ ὁ διορισμὸς τοῦ Καραθεοδωρῆ Πασσᾶ διὰ δευτέραν φοράν μετὰ τὴν ἐλπίδα πάντοτε δι' χάρις εἰς τὴν διοικητικὴν ἱκανότητά του, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὴν ἐκτιμῆσιν τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ πρόσωπόν του, θὰ ἐπετυχάνετο ὁ κατευνασμὸς τῶν πνευμάτων καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ τόπου εἰς τὴν κανονικὴν ζωὴν.

Ὁ Καραθεοδωρὴς προκηρύσει δουλευτικὰς ἐκλογάς, αἱ ὁποῖαι ἐνηργήθησαν. Ἡ Σύνοδος ἐπίσης συγκαλεῖται, ἀλλὰ πρὶν ἢ συμπληρωθῆ ἡ περίοδος τῶν 40 ἡμερῶν διακόπτει τὰς ἐργασίας τῆς. Ἡ Πύλη ἀναγκάζεται καὶ πάλιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Καραθεοδωρὴ καὶ αὐτὸ νὰ διορίσῃ τὸν ἐν Μαδρίτῃ Πρέσβυν αὐτῆς, τὸν ἐξ Ἰωαννίνων τῆς Ἠπείρου καταγομένον ἑλληνομαθῆ Τουρχάν Πασσᾶ. Οὗτος ἄμα τῷ διορισμῷ αὐτοῦ ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς Ἰσπανικῆς πρωτεύουσας καὶ μέσω Κωνσταντινουπόλεως κατέρχεται εἰς Χανιά. Τὸ φερμάνιον τοῦ διορισμοῦ του ἀναγινώσεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἑλληνοιστὶ καὶ Τσερκιστὶ εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρως ἀπὸ μιᾶς ἐξέδρας. Κόσμος πολὺς συνέρευσε διὰ τὴν ἀκοῆσιν τὰς νέας παραχωρήσεις καὶ μεταρρυθμίσεις. Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον Φερμάνιον περιεῖχε ὑποσχέσεις μόνον περὶ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν οὔτε ἐκτελεστικαὶ, οὔτε ἀνεμένεο τόπος, οὔτε ἐκτελεστικαὶ, αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἄλλως τε ὁ τόπος εὐρίσκατο ἤδη ἐνώπιον μιᾶς νέας ἐπαναστατικῆς ζυμώσεως.

Διαρκούσης τῆς διοικήσεως τοῦ Τουρχάν Πασσᾶ, ἐκρήγνυται μίαν ἄλλην ἐπανάστασις κατὰ τὸ 1896. Ἐάν ἡ μεγάλη ἐπανάστασις τοῦ 1866 δὲν ἐκαρποφόρησε μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προταθείσης Ἡγεμονίας, ἡ Κρήτη δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἰδέαν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως αὐτῆς. Ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν ὡπωσδήποτε εὐτυχῆς ἀποκτήσασα πραγματικὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον προνόμια καὶ πολιτικὰς ἐλευθερίας.

Εὐτυχαστέρα δὲν ὑπῆρξε ἀνακτιήσασα καὶ ἐπεκτείνασα μάλιστα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1896 τ' ἀπολασθέντα κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν τοιαύτην τοῦ 1889. Ἡ ἰδέα τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1896 συνελήφθη ἐν Βάμῳ τοῦ Ἀποκορώνου, τὸ δὲ σύνθημα εἰσῆθη ἀπὸ τὸ αὐτὰ ὄροπέδιον «Κλήμα» ὅπως καὶ κατὰ τὸ 1878. Σκοπὸς τῆς ἐπανάστασεως ἐκεῖνης ἦτο ἡ ἐπιδίωξις τῆς πλήρους αὐτονομίσεως τῆς Κρήτης. Οὐχ' ἥττον καὶ ἀπὸ ἔθνικῆς ἀπόψεως δὲν ἀπεκλείετο ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἐνώσεως. Καὶ τοῦτο, διότι αἱ ἐξωτερικαὶ πολιτικαὶ περιστάσεις ἐφαίνοντο εὐνοϊκαὶ διὰ τοὺς ὑποδούλους Χριστιανοὺς.

Πρῶτον ἔργον τῆς συγκροτηθείσης ἐπιτροπῆς ἦτο ἡ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰς Ἑθνοπαϊκὰς Δυνάμεις ἐπίδοσις ἐκτενοῦς ὑπομνήματος, διὰ τοῦ ὁποῦ ἠλπίζε

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΜΑΝΟΥΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἐκ Νίμπρου Σφακίων
Στρατάρχης τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 1821

νὰ παύσῃ ἢ ἐξάρτησις τῆς Νήσου ἐκ Κων/πόλεως καὶ ἡ ἀνάμιξις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τὰ διοικητικὰ πράγματα αὐτῆς. Ἐξήτει συνεπῶς 1) νὰ ἔχῃ ὁ Κυβερνήτης τῆς Νήσου τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας. 2) Τὸ νέον πολίτευμα νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύτησιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. 3) Ἡ Στρατιωτικὴ δύναμις νὰ μὴ ὑπερβαίῃ τὰς 4000 ἀνδρας καὶ 4) τὴν ριζικὴν, βελτίωσιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν πολιτικῶν θεσμῶν ὑπὸ πνεῦμα εὐρύτερον καὶ φιλελεύθερον.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ κινήματος πάντες πολιτευόμενοι καὶ ὁπωσδήποτε τῶν κοινῶν μετέχοντες τόσον ἐν Χανίοις ὅσον καὶ ἐν Ἀθήναις ἐκτός ὀλίγων ἐξαιρέσεων ἀπέκρουον τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως, πολὺ δὲ περισσότερον ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἥτις κηρυχθεῖσα κατὰ πάσης τοιαύτης ἀποπειρας προσεπάθει διὰ τοῦ ἐν Χανίοις ἀντιπροσώπου αὐτῆς καὶ ἄλλων πολιτικῶν προσώπων, ὅπως ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ παρκιτηθῇ τοῦ σκοποῦ της. Τὰς ἐνεργείας δὲ ταύτας ἐνίσχυε καὶ ἡ Μεγάλη ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησία διὰ τῆς ἐπεμδάσεως τοῦ Πατριάρχου ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα Ἐπισκόπου. Ἐν τούτοις πάντα ταῦτα δὲν ἴσχυον ἕνω; μεταβάλλουν τὸν ροθὸν τῶν πραγμάτων. Ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ ἐνέμενεν εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμα της καὶ τὸ κίνημα προήγατο καὶ ἐλάμβανε εὐρύτερας διαστάσεις. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις στηριζομένη εἰς τὴν μετριοφροσύνην τῶν συντηρητικῶν στοιχείων καὶ τὴν φιλειρηνικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπεχείρησε τὴν διὰ τῆς βίας καταπολέμησιν τοῦ κινήματος ποιουμένη χρῆσιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ τῶν ἐνιοπίων Μουσουλμάνων. Ἐνεκα τούτου πολλάκις οἱ ἐπικρατοὶ ἐδρέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸς τὰς Κυβερνητικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἐπαναστατικῶν ὀπλῶν κατὰ τὰς διαφόρους μάχας ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ Κυθωνίᾳ ἀνεπέτρωσαν τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα. Ὁ Ἀθηναϊκὸς τύπος κατὰ μέγχι μέρος συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Πατριωτικοὶ σύλλογοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ψηφίζουσι τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν τῇ Βουλῇ προκαλεῖται συζήτησις, καθ' ἣν ζητεῖται ἡ ὑποστηρίξις αὐτῆς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ συλλαλητήρια διοργανοῦνται. Οὕτω τὸ ρεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως ὀγκοῦται, αἱ τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν πυκνοῦνται καὶ ἡ ἐπανάστασις λαμβάνει ἐπίσημον χαρακτήρα. Ἡ ἐπιτροπὴ ὀνομάζεται «Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Μεταπολιτεύσεως Κρήτης», πρόεδρος τῆς ὁποίας ἐξελέγη ὁ Μανούσος Ρ. Κούνδουρος, ὅστις ὑπῆρξε καὶ πρωτεργάτης τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀνακαλεῖ καὶ πάλιν τὸν Καραθεοδωρῆ

Πασσάν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀποστέλλει τὸν Τουρχὸν Πασσάν, συγχρόνως δὲ ἐνισχύει καὶ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν διὰ νέων ταγματῶν. Ἄλλ', οὔτε τὰ μέτρα ταῦτα ἐτελοσφάφησαν καὶ ὁ Σουλτάνος διὰ τὰ θέση τέρμα εἰς τὴν δυσάρεστον δι' αὐτὸν κατάστασιν ταύτην, συγκατατίθειαι νὰ ἐπαναφέρῃ ἐν ἰσχύει τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας οἱ ἐπαναστάται δμως ἀποκρούουσι τὴν λύσιν ταύτην ὡς ἀνεπαρκῆ.

Ἀπορριφθείσης ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς ἔρρηθη, τῆς ὑπὸ τῆς Τουρκίας προταθείσης λύσεως ἐπόμενον ἦτο νὰ συνεχισθῶσι ἐντατικώτερον αἱ ἐχθροπραξίαι, καθ' ὅν τὴν Τουρκικὴν καὶ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ τόπου Ἡ Μεταπολιτευλικὴ ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐλπίζουσα ὅπως οἴποτε τὴν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος διακόπτει τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς διαπρατωμένους ἐκατέρωθεν δολοφονίας ἐξαπολύει ἐγκυκλίους πρὸς ἅπαντας τοὺς Χριστιανούς κατοίκους συνιστώσα ἡσυχίαν καὶ ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς ἀντιποίνου τῶν κατὰ Χριστιανῶν δολοφονιῶν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐφίστα καὶ τὴν προσοχὴν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἐζητεῖ τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ λαὸς διερέθη εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα. Τὸ ἐν τούτων περιλήμβανε τὴν ὁμάδα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὸ ἕτερον τὴν ὁμάδα τῶν συντηρητικῶν. Εἰς ἀμφοτέρα δμως τὰ στρατόπεδα εὐρίσκομεν ἄνδρας παλαιούς καὶ νέους, πολιτευτάς καὶ αγωνιστάς, ἐμφορουμένους πατριωτικῶν αἰσθημάτων, θράσαντας εἰς τὸ παρελθὸν καὶ πολλὰς παρασχόντας ὑπηρεσίας εἰς τὸν τόπον. Πάντας τούτους μίᾳ ἐνέπνεε ἰδέα, τὸ καλὸν τῆς Πατρίδος. Ἐκεῖνο μόνον τὸ ὁποῖον τοὺς ἐχώριζε ἦτο ἡ διαφορὰ τῶν ἀντιλήψεων, ἡ διάστασις τῶν γνώμων ὅσον ἀφορᾷ τοῦ χρόνου, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας. Ἐάν τὸ πρῶτον ἢ ἐπανάστασις ἀπῆλθῃσεν ἐμπόδια καὶ ἀντιδράσεις πάντα ταῦτα παρεμερίσθησαν διὰ τῆς κατόπιν κοινῆς ἐν τινι μέτρῳ συνηνοήσεως καὶ συμπράξεως. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις διετέθη νὰ συνδράμῃ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐδρεύουσα ἐν τῇ πόλει ἐχρησίμευε ὡς μέσον διάμεσον μεταξὺ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, καθόσον αὕτη ἀπέστειρε νὰ ἔρχεται εἰς ἀμέσους διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως, καθόσον ὡς ἰσχυρίζετο ἐθίγετο τὸ γόητρον αὐτῆς. Ἄλλως τε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐφρόνει οὐκ εἰς τῆς μεσολαβήσεως τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ λαοῦ ὡς συντηρητικώτερας καὶ διαλλακτικώτερας ἠδύνατο νὰ ἐλπίζει οὐκ εὐχερότερον καὶ ταχύτερον θὰ διελύετο ἡ ἐπανάστασις. Τὰ μέλη τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἔδωσαν πολλὰς ἀδείματα συμβιβαστικῶν διαθέσεων ἄνευ δμως ἀποτελέσματος καθόσον πᾶσα πρᾶξις αὐτῆς ἔδει νὰ ἐγκριθῇ [καὶ υἱοθετηθῇ] ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη πιεζομένη ὑπὸ τῆς καταστάσεως εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπαναφέρῃ ἐν ἰσχύει ὄρισμένους ἐκ τῶν καταλυθέντων θεσμοὺς τοὺς ὁποίους ἀπέκρουε ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ ἢ ὅποια καὶ προηγουμένως εἶχε ἀποκρούσῃ καὶ τὴν πρότασιν τῆς Πύλης περὶ ἐπαναφορᾶς τῆς ἰσχύος τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας. Ἡ παράστασις δμως αὕτη τῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἐκκρεμότης τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος καθόσον παρήρχετο ὁ χρόνος ἄνευ τῆς ἐμφανίσεως ἄλλων εὐνοϊκῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι νὰ παρέχουν ἀσφαλεῖς ἐγγυήσεις περὶ τῆς αἰσίας ἐκδόσεως τοῦ ἀγῶνος θὰ ἐτερματίζετο ἐκ μιᾶς ἀποφασιστικῆς μάχης ἢ ἄλλης τινος πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιστευθῇ τὸ τέρμα ἐκθιαστικῶς ὑπὲρ τῆς ἐπανάστασεως, ὅπερ καὶ ἐγένετο θὰ μίαι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

BIBLIA

ΑΡΜΟΝΙΕΣ

Γραμμῶν καὶ χρωμάτων

Κώστα Ρωμάνου

“ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ”

Πολιτικῆ,

Γεωργικῆ

Κοινωνικῆ

ἐφημερὶς ἐν Χανίοις

Διευθυντής: Ρ. Γ. Κτιστιάνης

πολιορκίας τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ τῶν πολιτικῶν Ἀρχῶν, τῆς πολιορκίας τῆς κωμοπόλεως Βάμου τοῦ Ἀποκορώνου, ἣτις ἀνέδειξε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀνύψωσε τὸ γόητρον αὐτῆς, ἐνῶ συγχρόνως ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ ἀγῶνος, ἡ πολιορκία δὲ αὕτη εἶχεν ὡς ἀντίτυπον τὴν σφαγὴν τῶν Χανίων τὴν 12 Μαΐου 1896.

Ἰσοῦ ἐν περιλήψει πῶς ἐγίνε ἡ πολιορκία. Οἱ χίλιοι πεντακόσιοι Τούρκοι στρατιῶται οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φρουρὰν, ὁ πολιτικὸς ὑποδιοικητὴς, οἱ Μουσουλμάνοι πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ οἱ χωροφύλακες ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν θέσιν τῶν καὶ περικυρῖσθησαν εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ εἰς τὰς πλησιεστέρας οἰκίας τῆς κωμοπόλεως. Ὁ Πύργος Ν. Δ. τοῦ Διοικητήριου κατέχεται ἐκ μικρᾶς φρουρᾶς Τούρκων στρατιωτῶν. Αἱ φυλακαὶ ἠνοίχθησαν καὶ ἀπελευθερώθησαν οἱ κρατούμενοι. Ἐπανάστατικά σώματα κατέχουσι τὴν λοιπὴν κωμόπολιν, τὰς συνοικίας Τσικαλιανὰ καὶ Μαμουλιανὰ μὲ τὰ πρὸς τὸ χωρίον Λιτοσάρδα ὑψώματα. Ὅστε ἡ πολιορκία εἶνε στενὴ. Ἀλλ' αἱ στρατηγικώτεραι θέσεις εἶνε ἡ Πιχέρα καὶ τὸ Καρτσάβλι, διότι δι' αὐτῶν κλείεται ἡ ὁδὸς Βάμου—Καλυδῶν, διὰ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ ἔλθουν ἐκ Χανίων ἐνισχύσεις πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας καὶ διότι θὰ εὐρεθοῦν αἱ κατέχοντες τὰς θέσεις ταύτας μεταξὺ δύο πυρῶν, τοῦ στρατοῦ τῶν Χανίων καὶ τοῦ πολιορκουμένου ἀποπειρωμένου ἔξοδον. Διὰ τοῦτο ὡς βᾶσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐχρησιμοποιήθη ὁ λόφος μεταξὺ τῶν χωρίων Λουλιανὰ καὶ Τσιβαρὰ ἅτινα εὗρισκοντο ἐντὸς τῆς ἀκτίνας τοῦ Βάμου ἀπέναντι τοῦ στομίου τοῦ κόλπου τῆς Σούδας, ὅπου τὸ φρούριον Ἰτζεδίν, τοῦ ὁποίου τὰ φρουριακὰ πυροβόλα ἤρριξαν νὰ βομβαρδίζουσι τὰς γραμμὰς τῶν ἐπαναστατῶν. Στρατὸς τουρκικὸς προερχόμενος ἐκ τοῦ παραλιακοῦ χωρίου Καλύβες πειράται νὰ διασπάσῃ τὰς γραμμὰς, ἀλλ' ἀπεκρούετο. Πέριξ τοῦ Βάμου συνεκεντρώθησαν ἐπαναστάται ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνήλθε εἰς 4. 000 οὕτως, ὥστε ἡ παράταξις αὐτῶν ἔφθανε ἀπὸ τῆς παραλίας Ἀλμυρίδα μέχρι τοῦ χωρίου Στύλος. Αἱ θέσεις τῶν ἐπαναστατῶν ὑψίσταντο σοβαρὰς ζημίας ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν, ἀλλὰ τὰς μεγαλυτέρας καταστροφὰς ὑπέστη τὸ χωρίον Τσιβαρὰ. Ἡ πολιορκία ἡμέρα τῆ ἡμέρα καθίστατο στενωτέρα καὶ ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κρισιμωτέρα καὶ ἡ παράδοσις αὐτῶν ἐθιμωρεῖτο προεσχῆ. Δυστυχῶς στρατὸς πολυἀριθμὸς ὑπὸ τὸν Ἀβουλάχ Πασσὰ ἐκκίνη ἐκ τοῦ χωρίου Καλύβες καὶ εὐρὴν ἀραιωμένης τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν λόγφ τῶν ἐορτῶν ἐπιτίθεται καὶ λύει τὴν πολιορκίαν, ἀφοῦ δμως ἐδοκίμασε μεγάλας ἀπολείας ἐπιστροφᾶς εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον Καλύβες.

Πρὸ τῆς πολιορκίας τοῦ Βάμου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἡ πόλις τῶν Χανίων ὅπως καὶ τὰ προάστεια εἶχον τρομοκρατηθῆ καὶ καταληφθῆ ὑπὸ παρικοῦ κατόπιν τῶν διαδόσεων ὅτι ἐπικεῖνται σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Ἦτο ἀδύνατον νὰ παρέλθῃ ἡμέρα χωρὶς νὰ σημειωθῇ μία δολοφονία καὶ ἄλλα ἐγκλήματα. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς πόλεως ἐντρομοὶ ἐκλείοντο εἰς τὰς οἰκίας τῶν καὶ τὰ καταστήματά τῶν. Ὁ Μουσουλμανικὸς ὄχλος ἐν πλήρει παναπλῆ περιήρχεται τὰς ὁδοὺς μὲ ἐχθρικὰς διαθέσεις. Εἰς τὰς θῆσεις «Κάτωλα» καὶ «Καλεκαπισί» παρετηρεῖτο μεγάλη ἐνοπλος συγκέντρωσις. Ἀγγυροεὐθῆ πᾶσα διέλευσις ἀπὸ τὴν Πύλῃν τοῦ φρουρίου. Ὁ Καδάζης τοῦ Ρωσοικοῦ Προξενείου Γ. Κοτζιάμπουση ἀκολουθούμενος ὑπέτινων Χριστιανῶν ζητεῖ νὰ ἐξέλθῃ καὶ μεταβῆ εἰς Χαλέπαν. Ἀλλὰ κατόπιν τῆς ἀπαγορεύσεως προέκυψε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ φρουροῦντος ἀξιωματικοῦ, διαφωνία ὅστε ὁ ἀειμνηστὸς Κοτζιάμπουσης πυροβολεῖται καὶ φονεύεται. Ταυτοχρόνως καὶ ὁ Καδάζης τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Γεώργιος Κουβαριτάκης, προκειμένου καὶ οὗτος νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως διὰ νὰ μεταβῆ εἰς Χαλέπαν καὶ κοιμίσῃ εἰς τὸν Πρόξενον Γεννάδην πληροφορίας τινὰς σχετικὰς μὲ τὴν κατάστασιν τῆς πόλεως πυροβολεῖται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν καὶ πίπτει νεκρός. Ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν ἐδόθη τὸ σύνθημα τῶν σφαγῶν. Οἱ πυροβολισμοὶ ἐκατέρωθεν ἐξακολουθοῦν διηλὴν τὴν ἡμέραν καὶ ἡ κατάστασις αὐτὴ διήρκεισε τρεῖς ἡμέρας μέχρις οὗ ἔδωκε τέρμα εἰς αὐτὴν ὁ κατάπλους Ἑυρωπαϊκῶν πολεμικῶν ἐξωθεν τοῦ λιμένος οἱ πλοίαρχοι τῶν ὁποίων ἐντεταλμένοι νὰ ἐπέμβωσι καὶ ἀποκαταστήσωσι τὴν τάξιν διὰ κοινοῦ ἐγγράφου ζητοῦσι τετο παρὰ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας καθίστασθαι ὑπευθύνους. Σχετικὴ τάξις ἀποκαθίσταται καὶ μέτρα λαμβάνονται ὑπὲρ αὐτῆς. Ἄγνωστον πόσοι Τούρκοι ἐνότιοι καὶ πόσοι στρατιῶται ἐφανεύθησαν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων δμως ἐσφάγησαν ἢ ἐφονεύθησαν πλέον τῶν 50 ἀνδρῶν καὶ γυναῖκες. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Βάμου καὶ τῆν ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἐνδοχωρίας καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Τουρκοκοιτητῶν ἤρχεται εἰς σύρραξιν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐξελισσομένων τῶν γεγονότων τούτων, ἐκδίδεται Φερμάνιον, τῆς Μεγάλης Βεξυρίας διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο ὅτι ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης ἦτο διατεθει-

μένη νά λάβη ὑπ' ὄψιν πᾶσαν νόμιμον ἀπαίτησιν, τὴν ὁποῖαν ἤθελεν ὑποβάλλει ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἐντός τῶν ὁρίων τῶν Κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν ὄρων νά καταθέσῃ τὰ ὄπλα οἱ ἐπαναστάται, πρὸς τοῦτο δὲ ἐζητήθη ἡ μεσολάβησιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Εἰς τὰς δηλώσεις ταύτας τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις ἀπήντησε ὅτι μετὰ τὰς σφαγὰς ἐντός τῆς πόλεως καὶ ἀφοῦ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Νήσου διατελεῖ ὑπὸ τὰ νικηφόρα Χριστιανικὰ ὄπλα, ἐμμένει εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμά της, ἀναθέτει τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρῃ εἰς τοὺς ὀπλαρχηγούς, πρὸς τοὺς ὁποίους παραγγέλλει τὴν ἀγρυπνον ἐπιτήρησιν τῶν κινήσεων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην τῆ ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ σύγκλησις τῆς Συνελεύσεως, ἣτις ἐπρόκειτο νά συνέλθῃ διὰ νά συζητήσῃ τὰς νέας δῆθεν παραχωρήσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐματαιώθη. Ἐν τούτοις ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀνακαλεῖ τὸν Τουρχὴν Πασσά καὶ ἀποστέλλει αὐτῷ αὐτοῦ τὸν Γεώργιον Πέροβιτς, ὅστις καὶ ἐπὶ Μαχμοῦτ Πασσά διετέλεσεν ὑποδιοικητῆς, ὅστις ἀμέσως ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας καθίστα γνωστὸν ὅτι ὁ Σουλτάνος χορηγεῖ ἀμνηστειὰν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ὅτι ἠυδόκησε νά ἐπαναφέρῃ ἐν ἰσχύει τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας.

Ἡ προκήρυξις δὲ αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Συνεπεῖα ὕψηλοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος ἔχει κοινοποιηθῆ ὑπολαβόντως ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Σεπτὸς ἡμῶν Ἄναξ εἰς τεκμήριον τῆς εὐσεβείας καὶ φιλοφροσύνης, ἣν ἀνάκαθεν ἐπεδείξατο πρὸς τοὺς Κρητας ἠυδόκησε νά χορηγήσῃ γενικὴν ἀμνηστειὰν εἰς τοὺς ἐνεργήσαντας ἐν τῇ Νήσῳ ταραχάς. Ἐπειδὴ ἡ Α. Μ. ὁ εὐεργετικώτατος ἡμῶν Ἄναξ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ φιλοφροσύνης διέταξε δι' ὕψηλοῦ τοῦ Διατάγματος ἐκδοθέντος συνεπεῖα ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἵνα κοινοποιηθῇ ἀμέσως ὅτι ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἐπανέφερε ἀπὸ σήμερον τὸ κύρος τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἡ Σύμβασις τῆς Χαλέπας» γνωστοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Φερμανίου τοῦ 1896, παραγγέλλοιτο ὅπως ἐνεργήσετε τὰ εἰκότα.

Ἐν Γενεύῃ τῆ 20 Ἰουνίου 1896.

Ὁ Μέγας Βεζίρης

Ρι φ α ἂ τ

Ὡς βλέπομεν, ὁ μὲν Σουλτάνος περιώριζε τὸν κύκλον τῶν παραχωρήσεων τοῦ εἰς τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας, ἡ δὲ ἐπαναστάσις ἐπροχώρει πολὺ περαιτέρω. Ἐν τοσούτῳ δὲν ἀπεκλείετο ἡ συζήτησις. Ὑπῆρχε μόνον ἐν κώλυμα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἐδέχετο κατ' οὐδένα τρόπον νά ἔλθῃ εἰς συνάντησιν καὶ διαπραγματεύσεις ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς διότι τὸ ἐθεώρει ζήτημα προσωπικῆς φιλοτιμίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως τοῦτ' ἐπιτροπῆ τῶν ἐν Χανίοις ἀντιπροσώπων τῶν ξένων Δυνάμεων συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἑλλήνος ταιούτου, συνηντήθη μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐσώτησε νά μὴ φέρῃ αὕτη ἀντιρροήσεις εἰς τὰς μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Γενικῆς Συνελεύσεως διαπραγματεύσεις, συγχρόνως δὲ ἐπέδειξε καὶ τηλεγράφημα τῶν ἐν Κων/πόλει Πρέσβειων ἔχον ὡς ἑξῆς :

«Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπαχώρησεν ἀνευ ὄρων εἰς τέσσαρα σημεῖα, 1) Εἰς τὸν διδρισμὸν Χριστιανοῦ Διοικητοῦ. 2) Εἰς τὴν ἀμέσον σύγκλησιν τῆς Βουλῆς. 3) Εἰς τὴν ἀμνηστειὰν καὶ 4) Εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας.

Εἰς πάντα ταῦτα ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπεφυλάχθη ν' ἀπαντήσῃ χωρὶς νά παρεκκλίνῃ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματός της καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς δουλευτάς νά ὑποβάλλωσι τὰς τροποποιήσεις, τὰς ὁποίας διετύπωσεν ἡ Ἐπιτροπὴ ὀπως προστεθῶσιν εἰς τὴν Σύμβασιν τῆς Χαλέπας, μεθ' ὅ ν' ἀποσυρθῶσι. Κατόπιν ὁμοῦ διαφωνίας μεταξὺ Ἐπιτροπῆς καὶ Συνελεύσεως, ἡ ἐντολὴ ἀνεκλήθη καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβον αἱ δυνάμεις. Κατόπιν τῆς τροπῆς ταύτης τῶν πραγμάτων ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Μεταπολιτεύσεως μετωνομάσθη Ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις, ἣτις συνεκροτήθη ἐκ τῶν πληρεξουσίων ὄλων τῶν ἐπαρχικῶν τῆς Κρήτης μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, τὰ ὅποια ν' ἀναγνωρισθοῦν προνομιακῶς ὡς ταῦτα καὶ νά ἔχωσι τὸ δικαίωμα ψήφου ἐν τῇ Συνελεύσει πρῶτον διὰ ν' ἀναγνωρισθῶσιν αἱ πρὸς τὴν Πατρίδα ὀπηρεσίαι: τῆς καὶ θεύτερον ὀπως ἡ πολεμικὴ αὕτη δύναμις χρησιμεύσῃ ὡς εἰρημα ἀσφαλὲς εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως ληφθησομένης ἀποφάσεις.

Ὁ Σουλτάνος εἰς τὴν ἔκτακτον ταύτην περίστασιν ἀπέστειλε καὶ ἔκτακτον ἀντιπροσωπεῖαν ἀποτελουμένην ἀπὸ τὸν Ζιχνῆ Πασσάν καὶ Ἀλικιβάδην Βέην, οἵτινες ὑπέδειξαν ἰδιαίτερον εἰς τινὰς τῶν παραμενόντων ἐν Χανίοις δουλευτῶν [ὀπως φροντί-

σων και απαλειφθων ἐκ τῶν αἰτημάτων τὰ θίγοντα δῆθεν κυριαρχικά δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' οὗτοι ἀπήντησαν δι' ἡξίας τῆς ἐντολῆς τῶν τὰ περαιτέρω ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐπαναστατικὴν Συνέλευσιν, ἣτις δὲν ἐδέχθη νὰ ἔλθῃ εἰς καμμίαν συνεννόησιν μετὰ τῶν Αὐτοκρατορικῶν ἐκείνων ἐπιτρόπων,

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις καταρτισθεῖσα τὸ πρῶτον καὶ ἐδρεύουσα ἐν τῷ χωρίῳ Τζιτζιφὲ τοῦ Ἀποκορώνου μετέφερε τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὸ χωρίον Κάμπους τῆς Κυδωνίας. Εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Χανίοις Ἑλληνικῆς Προξενικῆς ἀρχῆς συνθευόμενος καὶ ὑπὸ δμάδος Βουλευτῶν κομίζει ἐγγραφὸν ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως ἔχον ὡς ἑξῆς :

« Πάντων τῶν οὐσιωδῶν αἰτημάτων, τῶν διατυπωθέντων ὑπὸ τῶν Κρητῶν ὡς τῶν περὶ Γενικοῦ Διοικητοῦ, περὶ ἀρνησικυρίας, περὶ πλειοψηφίας, περὶ ὑπαγωγῆς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Χριστιανοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, περὶ διορισμοῦ τοιοῦτου τῇ συναινέσει τῶν Λυγόμενων, περὶ ἀναδιορισμοῦ τῆς Χωροφυλακῆς καὶ δικαστηρίων γενομένων δεκτῶν κανονισθέντος δὲ τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος δι' τῆς παροχῆς τοῦ ἡμίσεως τῶν τελωνειακῶν προσόδων καὶ τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ καπνοῦ καὶ ἐπιβληθέντος τοῦ ἐκ τῶν ἐλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ προκύψαντος δημοσίου τῆς Νήσου χρέους εἰς ἄραρος τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἀποδεκτῆς γενομένης συνάμα καὶ τῆς ἐκφρασθείσης εὐχῆς ὅπως ἐπιβληθῇ πρόσθετον τέλος ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς πρὸς πλήρωσιν ἰδιαιτέρων οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, σπεύδω ἐντολῇ ἀνωτέρω γνωστοποιῶν ἡμῖν ταῦτα νὰ συστήσω ὑμῖν τὴν ἐπιδαλλομένην χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς Κρήτης ἀνάγκη τῆς ἀμέσσου ἀποδοχῆς τῆς ἐπιτευχθείσης λύσεως τῇ παρεμβάσει τῶν Μ. Δυνάμεων, αἰτίνες διατρανώσασαι ἐμπράκτως τὰς συμπαθείας αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ κατέστησαν αὐτὰς ἀξίας εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους αὐτοῦ. Τῶν συμπαθειῶν δὲ τούτων συμφέρον μέγχα ἔχομεν νὰ μὴ ἀποξενωθῶμεν ἵνα ἐν προσεχῇ μέλλοντι ἔχομεν ἀδ-

Ἡ πυριτιδαποθήκη τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτέθη τὸ πῦρ ὑπὸ τοῦ Γιαμπουδάκη, κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀνατιναχθείσης εἰς τὸν ἀέρα.

ταὺς ἀρωγούς πρὸς πλήρωσιν τῶν πόθων καὶ τῶν εὐχῶν τοῦ Πανελληνίου. Μάλιστα πρὸς τὸ τέρμα τοῦ γιγαντιαίου ἀγῶνος ἐγένετο δῆμα, διὰ μικρὰς ἡμέρας ἐτι ὑπομονῆς καὶ ἐπιφελούμενοι τοῦ νέου πολιτεύματος, δι' οὗ χρησιμεύεται εἰς τὴν Κρήτην πλήρης αὐτονομία θέλωμεν φθάσει Θεοῦ συνεπικουραθῶντες εἰς τὸ παμπόθητον ἱτέρμα, πρὸς ὃ ἀτενίζει μετὰ παλμῶν πᾶσα Ἑλληνικὴ καρδιά, Διαβεβιωθὺν ἡμᾶς ἐν πλήρει γνώσει τῶν ἐπισημοκρατουσῶν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ καὶ πᾶς δισταγμὸς θέλει ἀποβῆ ὀλέθριος, πέπεισμαι ὅτι θέλετε ἀμέσως μοὶ γνωρίσει τὴν ἀποδοχὴν τῆς δοθείσης εἰς τὸ ζήτημα λύσεως ἵνα σπεύσω καὶ εἰδοποιήσω τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν.

Ἀσπαζόμενος ἡμᾶς ἀδελφικῶς διατελώ ὅπως ὑμέτερος.

Χανία 20 Ἀδούστου 1896

Ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος
Ν. Γεννάδη

Εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦτο τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως ἀπήντησεν ὅτι ἀποδέχεται μετὰ τινων παρατηρήσεων ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸν στρατὸν, τὰς παρατηρήσεις δὲ ταύτας ὑπέβαλεν μία συσταθεῖσα ἐπὶ τοῦτω ἐπιτροπὴ, ὑπὸ τύπον μᾶλλον εὐχῆς ὡς ληφθεὸν ὑπ' ὄψιν. Καὶ ἤδη ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ὅπως ἀνακοινωθῆ εἰς τὸν λαὸν διὰ προκηρύξεως ὁ διακανονισμὸς τοῦ ζητήματος καὶ ἡ Βουλὴ ἐκδίδει τὴν ἐξῆς προκήρυξιν :

Ἡ παραχωρουμένη δύναμις τοῦ ἀποφασίζειν ἐλευθέρως περὶ τῶν ἰδίων ὑποθέσεων πληροὶ μὲν τοὺς Κρήτας δικαίως ὑπερηφάνειας ἀλλ' ἐπιβάλλει συγχρόνως καὶ εἰς πάντας ἡμᾶς ἀντίστοιχα καθήκοντα, πρώτιστον τῶν ὁποίων εἶνε ἡ φιλονομία, ἡ μετριοπάθεια καὶ ἡ σεβασμὸς τῶν ἀλλοτρίων δικαιωμάτων. Οἱ Χριστιανοὶ ἰδίως κάτοικοι αἱ ἀποτελοῦντες τὴν μεγάλην πλειονότητα τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐπιδιώξαντες φιλοίμως πρὸς ὄφελος πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν κατοίκων τὰς γενομένας παραχωρήσεις ὀφείλου νὰ δώσουν τὸ καλὸν παράδειγμα. Ἀληθῆς ἐχθρὸς τῆς πατρίδος πρόπει νὰ εἶνε ἐκεῖνος ὅστις παρὰ τὴν γενικὴν πάντων ἐπιθυμίαν ἤθελε ἐξακολουθήσει διαταράττων τὴν ἑνωμοσίαν κτλ.»

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου πολιτεύματος ἤρχισε. Ὁ Γεώργιος Πέτροδης, διορίζεται ἀριστικῶς τῇ συναινέσει τῶν Δυνάμεων Γενικὸς Διοικητής. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου πολιτεύματος προσέκρουσε εἰς τὰ πρῶτα βήματα. Παρατηρήθησαν κινήσεις ὑποπτοὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ παρασκευαζομένου ὅπως ἐξέλθῃ τῶν φρουρῶν ὑπερέπροκάλει τὴν προεσχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Συνέλευσις συνεδρίασε καὶ ἀπεφάσισεν ἀσταλῆ πρὸς τὰς Δυνάμεις μία ἐντονος διαμαρτυρία κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Καὶ διεμαρτύρητο ἡ Συνέλευσις διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἀλλ' ἰδίως διὰ τοὺς ἐξῆς : Διότι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὄχι μόνον δὲν ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλ' ἐνισχύθη διὰ τῆς ἀποτολῆς καὶ ἄλλου. Διότι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διὰ νέων διαταγμάτων κατέστρεψε τοὺς αὐτονόμους θεσμούς. Διότι ἀπειλοῦνται σφραγαλὴ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐὰν ἐφαρμοσθῆ τὸ νέον πολιτεῦμα.

Κατόπιν τῆς διαμαρτυρίας ταύτης οἱ Πρόξενοι ἐν Χανίοις καθὼς καὶ οἱ Πρόξενοι ἐν Κωνιπόλει κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἡ Πύλη ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ὑποχωρήσεις, τῆς καὶ προτῆ εἰς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τῶν νέων παραχωρήσεων. Ἐπισημὸς πρὸς τοῦτο εἰργάσθησαν καὶ αἱ διοργανωτικαὶ ἐπιτροπαί, ἀποτελούμεναι ἐξ ἀντιπροσώ-

Τὸ Μόνον

Ἐν Ἑρακλείῳ ἐξοχικὸν κέντρον ἐν Μασταμπᾷ εἶνε ἡ

« Ἀνεσις »

Μηλιτιάδου Μηλιδάκη.

Κουζίνα ἐκλεκτῆ περιποιήσις
ἄκρα καὶ τιμαὶ λογικαί

Μία ἐπίσκεψις ἀρκεῖ.

ΕΜΜ. ΠΙΠΕΡΑΚΗΣ

Ἴατρος—Ἀκτινολόγος

Τὰ μεγαλύτερα, ἰσχυρότερα
καὶ τὰ πλέον τέλεια Ἀκτινολογικὰ μηχανή-
μα ἐνταῦθα καὶ εἰς τὸ
λόκληρον τὴν Ἑλλάδα

Ἀριθμ. τηλεφώνου 1.51

πων τῶν Δυνάμεων. Ἦσαν δ' αὖται ἡ στρατιωτικὴ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ἀκολουθῶν τῶν ἐν Κων)πόλει. Πρεσβειῶν καὶ ἡ δικαστικὴ τὴν ὁποῖαν ἀποπέμψαν ἐν Κων)πόλει Πρόξενος τῆς Γαλλίας κ. Γλαγιῶ ἐν Βαγγάζῃ Πρόξενος καὶ ὁ Ἰωάννης Σκαλιτσούνης μὲθ' ἑνὸς Τούρκου. Καὶ ἡ μὲν στρατιωτικὴ ἐξέπερνε σχεδὸν διαργανώσεως τῆς Χωροφυλακῆς, κατὰ τὸ ὅπου κατετάσσον ο καὶ ἔνειε εἰς τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπου ἀπεστάλη σῶμα χωροφυλάκων Μαυροβουλῶν, οἵτινες ἀνέλαβον καὶ ὑπηρεσίαν ὑπὸ τὸν Ἄγγλον Συνταγματάρχην Μπέρ, ἡ δὲ δικαστικὴ ἠσχολήθη εἰς προκαταρκτικὰς μελέτας πρὸς σύνταξιν δικαστικῶν νόμων. Ἐν τοῖσις ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις συνεπικυροῦντος καὶ τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου ἤρχισεν ἄντιδρᾶ ἐμφανίστερον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων προνομίων, ἐκ τῆς ἀντιδράσεως δὲ ταύτης ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων χειροτέρα τῆς πρώτης, καθόσον καὶ αἱ ὁλοφρονίαι ἐπανελήφθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς αὐτῆς. Ἐνεκα τούτου ἡ Μειακτικὴ ἐπιτροπὴ δὲν εἰδέχθη νὰ διαλυθῇ ἀλλὰ νειετήρηθη ὅπως καὶ ἐπιβλεπούσα τὴν ἐφαρμογὴν. Γὰ πρόνοια δὲ ταῦτα ἦσαν τὰ ἔξῃς. Ὁ Γεν. Διοικητὴς ἔσται Χριστιανὸς διοριζόμενος ἐπὶ παντασίαν παρὰ τοῦ Σουλτάνου τῇ συναινέσει τῶν Δυνάμεων. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἀνησικουσίας τῶν ὑπὸ τῆς Γεν. Συγχεύσεως ψηφισμένων νόμων πλὴν τῶν ἀφορῶντων εἰς μεταβολὰς τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς Νήσου, αἵτινες ὑποβάλλονται πρὸς

ΜΑΝΟΥΣΟΣ Ρ. ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

Παλαιὸς πολιτικὴς, Πρόεδρος τῆς Μεταπολιτευτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις 1896 καὶ 1897, Σύμβουλος τῶν Ἐσωτερικῶν ἐπὶ τῆς ἀμοσθείας τοῦ Πολίτητος Γεωργίου, Βουλευτὴς ἐπὶ Κρητικῆς πολιτείας

κέρωσιν εἰς τὴν Α. Α. Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον. Τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησιουρίας ἀσμεῖται ἐν τῇ προέβασί καὶ δὲ μνηῶν, ἢ παρεκκλίσει, οἱ νόμοι θεωροῦνται κεκυρωμένοι. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς δύναται ἐν περιπτώσει ταραχῶν ἐπὶ τῆς Νήσου νὰ διαθέτῃ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως τὸν Αὐτοκρατορικὸν στρατὸν, ὅστις ἐν καιρῷ ἡσυχίας θὰ μένῃ εἰς τὰς συνθηκὰς θέσεις τοῦ Ὁ Γεν. Διοικητῆς διορίζεται ἐπὶ εὐθείας τοὺς ὑπαλλήλους εἰς τὰς δευτερευούσας θέσεις, τῶν ὁποίων κατάλογος ὁμοσφύσσεται ὀραδύτερον. Οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι διορίζονται, ὡς καὶ πρότερον, ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ἀνατίθενται κατὰ τὰ δύο τρίτα εἰς Χριστιανούς καὶ κατὰ τὸ ἓν τρίτον εἰς Μουσουλμάνους, Αἱ δὲ τὴν Γεν. Συνέλευσιν ἐίλογαί μελῶν καὶ αἱ σύνοδοι τῆς εἰρημένης Συνελεύσεως γίνονται κατὰ διετίαν. Ἡ Σύνοδος διαρκεῖ ἀπὸ 40—80 ἡμέρας. Ἡ Συνέλευσις ψηφίζει τὸν διετή προϋπολογισμὸν, ἐξελέγχει τοῦ ἀπολογισμοῦ, καὶ ψηφίζει κατὰ πλειοψηφίαν τῶν παρόντων μελῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ καὶ τῶν πληρεξουσίων ὑποβαλλόμενα εἰς αὐτὴν νομοσχέδια καὶ προτάσεις. Προτάσεις ἀφορῶσαι εἰς τροποποιήσεις εἰσακτίας εἰς θεμελιώδεις ὀργανισμοὺς τῆς Νήσου πρέπει νὰ ψηφίζονται κατὰ πλειοψηφίαν τῶν δύο τρίτων. Οὐδεὶς νέος νόμος ἐφαρμόζεται ἂν μὴ ψηφισθῇ παρὰ τῆς Συνελεύσεως. Προτάσεις ἀφορῶσαι εἰς αἰξήσιν τῶν δαπανῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ δὲν δύναται νὰ συζητηθῶν ἐν τῇ Συνέλευσει εἰμὴ εἰσαγόμεναι παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἢ τῶν ἀρμοδίων ἐπιτροπῶν. Αἱ διατάξεις τοῦ Φιρμάνου τοῦ 1887 αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς νήσου τοῦ ἡμίσεως τῶν εἰσοδημάτων τῶν τελωνείων τῆς Κρήτης ἐπανερχονται ἐν ἰσχύει. Ὁ ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ καπνοῦ φόρος ἀνήκει εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ ὕψηλὴ Πύλη λαμβάνει εἰς θάρος τῆς τὰ ἐλλείμματα τοῦ προϋπολογισμοῦ, τοῦ μὴ ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀφαιρουμένων τῶν ποσῶν, ὅσα ἐδάναυσεν εἰς τὴν Νήσον τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον. Ἐπιτροπὴ περιλαμβάουσα καὶ εὐρωπαϊκοὺς ἀξιωματικούς προβήσεται εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Χωροφυλακῆς, ἐπιτροπὴ δὲ περιλαμβάουσα καὶ ἀλλοδαποὺ νομομαθεῖς θὰ μελετήσῃ τὰς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Δικαιοσύνης εἰσακτίας μεταρρυθμίσεις ὑπὸ τὴν ρητοτάτην ἐπιφύλαξιν τῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων συνθηκῶν ἀπορροεῶν δικαιομάτων. Ἡ δημοσεύσις βιβλίων καὶ ἐφημερίδων, ἢ ἔδρουσις τυπογραφείων καὶ ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν ἐπιτρέπεται συμπῶν τῷ νόμῳ παρὰ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ. Οἱ ἐκ τῆς Β. γγάλης καταγόμενοι μετανάστες ἐρχόμενοι τοῦ λοιποῦ δὲν δύναται νὰ ἐγκαθίστανται ἐν Κρήτῃ ἄνευ τῆς αἰδείας τοῦ Γεν. Διοικητοῦ. Ὁ αὐτὸς διοικητὴς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀποπέμπῃ πάντα μὴ δυνάμενον νὰ ἀποδείξῃ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του, ἢ οὕτως ἢ παρουσία φαίνεται αὐτῷ ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν παρὰ τῶν ξένων ὑπηκόων κερτημένων δικαιομάτων. Ἐντὸς ἑξ μηνῶν ἀπὸ τῆς κυρώσεως τῶν παρῶν διατάξεων ἢ Γεν. Συνέλευσις συγκληθήσεται καὶ αἱ δ' αὐτὴν ἐκλογαὶ διαταχθήσονται κατὰ τὸν νόμον τοῦ 1888. Μάχρη δὲ τῆς συγκλήσεως τῆς Γεν. Συνελεύσεως ὁ Γεν. Διοικητὴς ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Διοικητοῦ Συμβουλίου θέλει ρυθμίζει διὰ προσωρινῶν Διαταγμάτων τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παρῶν διατάξεων. Αἱ Δυνάμεις θὰ βεδλιονταὶ περὶ τῆς ἐκτελέσεως παρῶν τούτων τῶν διατάξεων.

Σημ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων φρονοῦσι ὅτι εὐλογον εἶναι νὰ γίνῃ εὐμενῶς ἀπαδεκτὴ ἢ αἰτησις ἐπιδόλης προσθέτου φόρου τελωνειακοῦ προσωρισμένου νὰ ἀποζημιώσῃ τὰς ἐκ τῶν τελευταίων γεγονότων προξενηθείσας ζημίας. Ἄλλ' εἶναι οὐσιώδεις κατὰ τὴν γνώμην των νὰ ἀκῶσιν ἐπιβλεψῆν ἐπὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ οἱ Πρόξενοι.

Ἡ Μεγάλῃ Βεζυρλα ἀνεκοινώσατο ἡμῖν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐξεδόθη ὑψηλὸν Αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον, δι' οὗ ἐκηρύχθησαν ἐκτελεστὰ τὰ περὶ Κρήτης ὡς ἀνωτέρω, ἀποφασισθέντα, ὠρίσθη δὲ ἡ διατήρησις ἡμῶν ἐν τῇ θέσει τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Κρήτης ἐπὶ μίαν πενταετίαν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ 1ου ἄρθρου ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ διορισμοῦ ἡμῶν.

Ἐν Χανίοις τῇ 30 Αὐγούστου 1896

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης

Γεώργιος Κέροδης

Ἐπὶ τῇ θέσει τῶν παραχωρήσεων τούτων συνεγράφη ὁ Καταστατικὸς χάρτης τοῦ νέου αὐτονομικοῦ πολιτεύματος καὶ διοργανώθησαν αἱ διάφοροι δημόσιαι ὑπηρεσίαι. Δι' αὐτοῦ ἡ Κρήτη ἀπέκτησε περισσοτέραν οικονομικὴν, διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐκλονίσθη τὸ ζήτημα τῆς παραμονῆς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, σπουδαία δὲ μεταβολὴ ἐπέβη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Γεν. Διοικητοῦ, ὅστις θὰ διορίζεται τῇ συναίνεσει τῶν Δυνάμεων καὶ θὰ φέρῃ τὸν τίτλον Κ υ β ε ρ ν ἢ τ η ς.

Τὰ νέα ἄνωγ προνόμια δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῶν κατὰ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ διὰ νὰ

μή εφαρμοσθῶν ἐχρηάσθησαν σφχαί και ἐμπρημοί εις τὰς πόλεις. Τοῦτο ἐπέδρα και εις τὴν ἐπανάστασιν νὰ ἐπιναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς, νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Αἱ ἐχθροπραξίαι τότε, ὡς ἦτο ἐπόμενον, αἱ ὁποῖαι εἶχον διακοπῇ ἐπανελήφθησαν και οἱ ἐπαναστάται εὐρέθησαν εις τὴν ἀνάγκην ν' ἀμύνωνται κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ζητοῦντος νὰ προχωρήσῃ εις τὴν ὑπαιθρον ἀφ' ἐνός ὅπως καταλάβῃ ἐπίκαιρα σημεῖα και ἀφ' ἐτέρου ὅπως προστατεύσῃ δῆθεν τὸν Μουσουλμανικὸν πληθυσμὸν, ὅς τις εἶχε συγκεντρωθῆ εις τὰπροάστεια και καταλάβῃ τὰς οἰκίας τῶν Χριστιανῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ἐξῶθεν τῶν Χανίων ἐλάμβανον χώραν συμπλοκαί μεταξὺ ἐπαναστατῶν ἀφ' ἐνός και Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ Τουρκοκορητῶν ἀφ' ἐτέρου και καθ' ὃν χρόνον μεγάλαι ἐνοπλοὶ συγκεντρώσεις παρατηρήθησαν εις Καλεκασιὰ και εις τὴν πλατείαν Σπλιάντζια ἐκυκλοφόρουν φῆμαι ἀνησυχητικαὶ προσερχόμεναι ἐκ Τουρκικῆς πηγῆς ὅτι ἡ κατάστασις αὐτὴ θὰ εἴη τραγικὰ ἀποτελέσματα. Ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς τρομοκρατηθεὶς ἐλάμβανε προληπτικὰ μέτρα. Ἐκλείσαν τὰ καταστήματα και ἀπεσύρθησαν οἱ Χριστιανοὶ κατασηματάρχειαι εις τὰς οἰκίας τῶν. Ὅσοι κατοικοῦσαν εις Τουρκικὰς συνοικίας ἀπομεινωμένας κατέφυγον εις οἰκίας συγγενῶν και φίλων κειμένας εις Χριστιανικὰς συνοικίας. Οἱ δρόμοι ἐρημώθησαν ἀπὸ Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ὀπλισμένοι εις τὰς οἰκίας τῶν ἀνέμενον τὴν ἐπίθεσιν. Τὴν 23ην Ἰανουαρίου πρὸ μεσημβρίας ἀκούεται μία ἁμομφροντία πρὸς τὸ μέρος τῆς Χαλέπας και ὡς ἐκ συνθήματος ἐνοπλοὶ Τούρκοι περιφερόμενοι εις τὴν πλατείαν Κάτωλα ἐκεκύνουν τὰ ὅπλα τῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες προφυλαγμένοι εις τὴν ὁδὸν Μπεττίλο, ἀντιपुरοβολοῦν και οὗτοι και ἀληθῆς συνάπτεται μάχη, εις τὴν ὅποίαν ἔλαβε μέρος Τουρκικὸς στρατὸς βροθῶν τοὺς βασιδουζούκους, οἵτινες προβαίνουν εις σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἀποκλεισθῆ εις τὰς τουρκικὰς συνοικίας και μετὰ μεσημβρίαν θέτουν οἱ ἴδιοι πῦρ εις τὰς Χριστιανικὰς οἰκίας και καταστήματα τῶν ὁδῶν Μπεττίλο (Γεβατζιδικὰ) και Σπίσερ (Στιδανάδικα) μέχρι τοῦ Ναοῦ τῶν Καθολικῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ποττιῆ (ἐμπορικὰ). Πυρπολεῖται ὀλόκληρος ἡ συνοικία ἐκεῖνη μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς και τῶν Κοινοτικῶν καταστημάτων ἐναντι τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ Τριμάρτυρος, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνεγερθῆ δαπάναις τῆς χήρας Χαλβουδάκη. Ὅλαι αἱ Χριστιανικαὶ οἰκογένειαι καθ' ὅλην τὴν νύκτα τοῦ ἐμπρημοῦ ἀπὸ τῆς ἐνάρετον εις πυρὸς ἐγκαταλείπουν τὰς πυρπολουμένας οἰκίας και καταφεύγουν εις τὸ προαύλιον τοῦ Ναοῦ και ἐκεῖθεν εις τὸν Ναὸν τῶν Καθολικῶν, ὅπου διήλθον ὅλην τὴν νύκτα κινδυνεύοντες και ἐκ τῶν πυροβολισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐρίπτεντο και ἀπὸ τὸν ὄχλον εις τὰς ὁδοὺς και ἀπὸ τὸν στρατὸν εις τὰ προχώματα τοῦ φρουρίου και ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν, ἣτις ἐλάμβανε διαστάσεις. Τὴν ἐπομένην τὸ πῦρ ἔπαυσε και ἡ πυρκαϊὰ κατεστάλη, ἀλλὰ τὴν νύκτα Τούρκοι ἐπυρπόλησαν τὸ μεγάλο Διοικητήριον μετὰ τῶν ἀρχείων ἀποτεφρωθὲν ἐντελῶς Ἀγῆματα ναυτικὰ ἐκ τῶν ἐξῶθεν τοῦ λιμένος ἠγκυροβολημένων εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν ἀποβιβασθέντα εις τὴν ξηρὰν παραλαμβάνουσι τοὺς Χριστιανούς και τοὺς μεταφέρουσι εις τὰ πλοῖα.

Ἡ πόλις ἐρημοῦται ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες μεταφέρονται και ἐγκαθίστανται εις διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Στόλος Ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ραῖνεκ καταπλέει εις τὸν λιμέν τῶν Χανίων με τὸν σκοπὸν νὰ προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς και ἀκολούθως ἄλλος στόλος ὑπὸ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποῖου ἐτέθησαν τὰ θωρηκτὰ Σπέτσαι, Ἰῶραι και Ψαρά με ἐνωφραγίστους διαταγὰς ἀποστέλλεται διὰ τὴν Κρήτην. Δυστυχῶς ὁ στόλος δὲν ἔδρασε εὐρεθεὶς ἀντιμέτωπος τῶν διαταγῶν τῶν ναυάρχων τῶν Εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ εὐρωπαϊκὸς ἀποβατικὸς στρατὸς καταλαμβάνει τὴν πόλιν και σχηματίζει ἐξῶθεν ζώνην ἐντός τῆς ὁποίας τὸ συμβούλιον τῶν Ναυάρχων ἀπαγορεύει πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν και ἄλλην ἐνέργειαν. Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Συνταγματάρχου Τιμολ. Βάσου κατέρχεται εις τὴν Κρήτην και καταλαμβάνει αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐνωμένος μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀπὸ τὴν παραλιαν Κολυμβαρίου τῆς Κισσάμου, ὅπου εἶχε ἀποβιβάσθῃ προχωρεῖ, συνάπτει μάχας, βυμβαρδίζει και κυριεύει Πύργους, αἰχμαλωτίζει ἐχθροὺς, στήνει τὸ ἀρχηγεῖον του εις Πλατανιά και ὀδεύει κατὰ τῶν Χανίων, ἀναχαιτίζειαι ὁμοῦ ὑπὸ τῶν Ναυάρχων, οἵτινες εἶχον προκηρύξει τὴν διεθνῆ κατοχὴν. Ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀπειλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων Βασ.δουζούκων και οἱ ἐκεῖ ἐπαναστάται ὑπὸ τὸν Ἑλ. Βενιζέλον λαμβάνουσι ὅλα τὰ ἀμυντικὰ μέσα. Οἱ Ναύαρχοι ὁμοῦ κατόπιν ραδιοσυργῶν τοῦ στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Ἰδραχίμ Πασσὰ περὶ παραβίασεως τῆς διεθνοῦς στρατιωτικῆς ζώνης καθ' ἣν στιγμὴν στρατὸς Τουρκικὸς ἀπὸ τὴν θέσιν Μόρτε δάρδουα

Εἰς ἐνός τηλεβόλου, ἐδομβάρδιζον τοὺς Ἴνωθεν τοῦ Ἁγίου Ματθαίου ἐπαναστάτας κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου τῶν Ναυάρχων δομβαρδίζουσαν ἕλα τὰ πολεμικὰ πλοῖα τὸν Ναύσκοι τοῦ Προφήτου Ἡλία, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένοι ἐπαναστάται. Τὸν δομβαρδισμόν δὲ τοῦτον ἐπηκολούθησεν καὶ ἄλλος ἐκ τῶν αὐτῶν πολεμικῶν πλοίων, τῶν ὀπλοίων τὰ τηλεβόλα ἐξοφενδόνιζον τὰς ὁδοὺς τῶν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Σούδας ὀλίγον ὕστερα κατὰ τῶν πολιορκηθῶν Χριστιανῶν τοῦ Πύργου τῆς Μαλάξης, μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ ὅπου οἱ πολιορκούμενοι Τούρκοι αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἰπανασατῶν παρεδόθησαν εἰς τὰς Διεθνεῖς Ἀρχάς.

Εἶπε ἀληθὲς ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς διεθνούς κατοχῆς καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐπιβολὴν αἱ ἀνωμαλῖαι ἐντὸς τῆς στρατιωτικῆς ζώνης δὲν ἔλλειψαν. Καὶ φένοι καὶ ἄλλα κακουργήματα ἐξημειώθησαν καὶ πολιορκίαι Χριστιανικῶν οἰκογενειῶν εἰς χωρία τινα ἐξώθεν τῶν Χανίων ὑπὸ Τούρ-ων καὶ αἰχμαλωσίαι αὐτῶν ἔλαβον χώραν καὶ τοιαῦται πολιορκίαι Μουσουλμανικῶν οἰκογενειῶν ὑπὸ Χριστιανῶν καὶ αἰχμαλωσίαι αὐτῶν ἔλαβον χώραν καὶ ἀνταλλαγὰς αἰχμαλώτων διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν φρονιμωτέρων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων ὡς καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως Ἑρωπαϊκοῦ στρατοῦ ἰδίως εἰς τὰ ἀπομακρυσμένα χωρία καὶ ὀφειλομένον νὰ ἐμολογήσωμεν ὅτι διὰ τῶν ἐπεμβάσεων τούτων πολλὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα ἀπεφευχθήσαν.

Καταληφθεῖσης τῆς Νήσου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ ἐσημαίνει ὅτι ἡ Κρήτη ἀπεβίβη πλέον τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε πλέον θέσιν ἐν Κρήτῃ καὶ ἀνακλήθεις ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπῆλθε διὰ τὴν πρωτεύουσάν. Αὐτὸ τοῦτο ἐπραξεν καὶ ὁ Γεν. Διοικητῆς Γ. Βέροβιτις, ἀκολουθήσας τὸν Ἑλληνα Πρόξενον ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς Κων(πολιν) ἢ νὰ ἀναμένῃ ἐκεῖθεν διαταγὰς περὶ τοῦ πρακτέου, ὅπως ἐπραξεν καὶ οἱ λοιποὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ Τούρκοι ὑπάλληλοι, οἱ ὅποιοι ἔμειναν ἄδρα νοῦντες.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νήσου ὑπὸ τῶν διεθνῶν στρατευμάτων ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου; Ποττιῆ τῆς Γαλλίας, Σκριδλωφ τῆς Ρωσσίας, Νόελ τῆς Ἀγγλίας καὶ Κανεβάρου τῆς Ἰταλίας, καθόσον τὰ Γερμανικὰ καὶ Αὐστριακὰ ἀγγήματα, ἂν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν κατοχὴν, ἀπεσύρθησαν ὅμως μετ' οὐ πολὺ, ἤρχισεν ὑπ' αὐτῶν μία δικαστικὴ καὶ ἀστυνομικὴ διοργάνωσις καὶ ἐγκαθίδρυσεν Ἀρχῶν μὲ διάφορα καθήκοντα χάριν ἰδίως τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ συγχρόνως διηρέθη ὀλέκληρος ἡ Νῆσος εἰς τέσσαρας ζώνας ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν τῶν Χανίων ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὴν τῆς Ρεθύμνης ὑπὸ τοῦ Ρώσου, εἰς τὴν τοῦ Ἡρακλείου ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ καὶ εἰς τὴν τοῦ Λασηθίου ὑπὸ τοῦ Γάλλου.

Ἡ τάξις εἶχεν ἀποκατασταθῆ, καὶ αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶχον σταματήσῃ, ἡ νῆσος ὅμως ἐξηκολούθει νὰ διατελῇ ἐν ἐπαναστάσει. Ὁ Χριστιανικὸς λαὸς ἐνόησεν ἐξῆται τὴν ἐλευθερίαν του. Τὰ πολιτικὸν ζήτημα πάντοτε ἐπὶ τοῦ τάπητος, διὰ τὴν λύσιν καὶ διευθέτησιν τοῦ ὅπου ἐργάζοντο οἱ Ναύαρχοι μετὰ τῆς Συνλεύσεως. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἰδὸς τὰς περιστάσεις εἰκίνας ἕνα τοιοῦτον ζήτημα, τὸ ὅπου ἂν ἀπὸ τῆς τῆν Ἑρωπαϊκῆς διπλωματίας, κατόπιν ἰδίως τῆς ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὅποια εἶχε ἕνα δικαίωμα νὰ προστατεύσῃ κινδυνεύοντας ἀδελφοὺς καὶ τῆς διαμαρτυρίας καὶ τῶν ἀπειλῶν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἐξ οὗ ἡ Ἑρωπαϊκὴ διπλωματία

Θ. Μ. ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ

Σύμμετολόγος Ὁδοιπορῆσεως

Ἐπιτημονικὴ ἐκφραγὸς γεφυρῶν καὶ ὀδοντοστοιχιῶν. —
Βιβλικὴ Θεολογία οὐλνιτῆς. —
Ἡθορορῆσις καὶ δυσσαρῆσις

Τὸ ἰσχυρότερον

Ἐκπαιδευτικὸς ἰνστιτούτος

ΘΕΟΔ. Ρ. ΜΑΛΑΝΔΡΑΚΗ

Ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς ἰσχυρὰς ποιότη-
ται, ἐκλεκτοὺς χωροματῆρας καὶ εἰς τὰς ἀποστολὰς

ἐφοβείτο διεθνείς περιπλοκάς, δὲν ἦτο ζήτημα ἀπλοῦν καὶ εὐκόλον.

Κατόπιν τῶν ἐν Χανίοις αἱματηρῶν γεγονότων, τῆς πυρκαϊᾶς μεγάλου τμήματος τῆς πόλεως κατοικοιμένου ὑπὸ Χριστιανῶν ἀλλάσσει καὶ ἡ πολιτικὴ ἐφίς τοῦ ζητήματος. Τὸ αὐτονομικὸν πλῆγμα τὸ ὅποιον ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὅπως ἐφαίμο θῆ, ὄφειλε νὰ στηρίζεται ἐπὶ εὐρυτέρας βάσει, οὕτως, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ἰσχύς αὐτοῦ εἰς τὸ μέλλον καὶ ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν παραμονὴν στρατιωτικῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς, καθόσον καὶ οἱ Ναύαρχοι εἶχον πεσθῆ δι' ἐφαρμογὴν καὶ εὐδοκίμιας ἐξουδῆστε πολιτεύματος δὲν συμβιβάζεται μὲ παραμονὴν τοιοῦτου στρατοῦ ἐν τῇ Νήσῳ. Δὲν τὸ Μουσουλμανικὸν στοιχεῖον ἐνθαρρυνόμενον ὑπ' αὐτοῦ θὰ ἐπρόκαλει ταραχάς, πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐφαρμογῆς οἰουδήποτε προνομιακοῦ πολιτεύματος.

Ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα διὰ νὰ προαχθῆ καὶ εὐδοκίμησῃ τὸ νέον καθεστῶς τοῦ τόπου, εἰς τὴν ὁποῖον προηγήθησαν τόσαι ὀλικάι ζημίαι καὶ καταστροφαι ὅπως ἔκριναν οἱ ἐπὶ πρόσωποι τῆς ἰεθνῆς κατοχῆς ἦτο ἡ αὐτὸν μιακὴ διορθώσις ἐπὶ τῇ βίσει πόρων, πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ὁποίων ἐφήρμισαν τὸ φορολογικὸν σύστημα τῆς δεκάτης πρὸς εἰσπραξιν, δὲ αὐτῆς ἐσυστήθησαν φορολογικὰ γραφεῖα ἀτιναῖα καθιδρόθησαν εἰς τὰ Τελωνεῖα τὰ ὅποια εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ Τούρκων ὑπαλλήλων. Καὶ εἰς μὲν τὰς πόλεις τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν παρεχώρησαν ταῦτα εἰς Τούρκους εἰς τὸν Διεθνῆ στρατόν. συνοδεύοντα τοὺς νέους ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι θ' ἀνελάμβανον ὑπηρεσίαν, εἰς δὲ τοῦ Ἡράκλειον ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τοὺς Ἄγγλους στρατιώτας κλείσαντες τὰς θύρας τοῦ Τελωνείου καὶ ἀχυρωθέντες ἐσωθεν ἤρχισαν νὰ ὑποβληθῶσι τοὺς Ἄγγλους καθ' ἕν χρόνον οὗτοι ἐκτελεῦντες ἀνωτέρας διαταγὰς ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσέλθουν. Ἐκεῖ ἐφονεύθησαν Ἄγγλοι τινές Ἄλλὰ δὲν ἤρκεσε τοῦτο μόνον. Τουρκικὸς στρατὸς κατέχων τὰ φρούρια καὶ ἐγχώριοι Μουσουλμάνοι ὡς ἐκ συνθήματος ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῶν κατασηκώσεων τοῦ Ἄγγλικοῦ στρατοῦ καὶ ἔπειτα ἐπεδόθησαν εἰς σφαγὰς τῶν Χριστιανικῶν κατείκων, εἰς δηώσεις καὶ ἐμπρησμούς. πυρποληθείσης καὶ ἀποτεφρωθείσης μιᾶς μεγάλης Χριστιανικῆς συνοικίας. Ὁ Ἄγγλικὸς στρατὸς ἐνισχυθὲς ἐμβάνει τοιαῦτα μέτρα, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου συνέλαβε τοὺς πρωταίτιους καὶ ἀποκατάστησε τὴν τάξιν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἦτο διστακτικὴ παρὰ νὰ ἐνδιαφερθῆ καὶ συγκαταστήσῃ καὶ τηλεγραφικῶς ζητεῖ πληροφόριαν.

Ἐν Ἀθηναῖς τῇ 26/7 Σεπτεμβρίου 1898

Σ φ α κ ι α ν ἄ κ η ν

Χανία

« Ἡ νῆσοι περὶ τῆς τύχης τῶν ὑπηκόων μας παρακαλοῦμεν νὰ τηλεγραφῆσθε ἐπ' ὀνόματί μου λεπτομερείας τῶν συμβάντων τοῦ Ἡρακλείου.

Γεννάθης

Σημειωτέον ὅτι διὰ τοῦ Νικ. Γεννάδη τῆς Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἤρκετο εἰς συνάφειαν καὶ ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

Εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ὁ Πρόεδρος ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

« Εἰς ἀφορμῆς τῆς καταλήψεως τοῦ φορολογικοῦ γραφείου Ἡρακλείου Τούρκοι προσέβαλον τοὺς Ἄγγλους οἵτινες ἀντεπευροβόλησαν. Τούρκοι διεσπάρησαν εἰς τὴν πόλιν φονεύοντες, θέτοντες πῦρ εἰς πολλὰ μέρη. Δέκα τέσσαρες Ἄγγλοι καὶ ὁ Ἰπὸπρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐφονεύθησαν Πλείστοι Χριστιανοὶ ἐσφάγησαν. Τρία Προξενεῖα, πολλὰ οἰκίαι, τὸ τηλεγραφεῖον καὶ ἡ ἀγορὰ ἐκάησαν. Σήμερον κατελήφθη πάλιν ἡ πόλις. Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐδήλωσεν ὅτι θέλει ἀπόσχει ζητῶν ἀνάκλησιν στρατοῦ καὶ ἀρχῶν Τουρκικῶν. Ἀνηγγέλθη εἰς τοὺς Ναυάρχους ἡ σύγκλησις τῆς Συνελεύσεως».

Τὸ Συμβούλιον τῶν Ναυάρχων συγκαλεῖται καὶ δικάζει καὶ καταδικάζει τοὺς ἐνόχους εἰς θάνατον. Ἡ ἐσχάτη αὕτη τῶν ποινῶν ἐκτελεῖται εἰς μὲν τὸ Ἡράκλειον δι' ἐγγόνης κατὰ τοὺς Ἄγγλικούς νόμους κατὰ τινων, εἰς δὲ τὰ Χανιά διὰ τοῦ τουφεκισμοῦ κατὰ τοὺς νόμους τῶν λοιπῶν κατὰ τινων.

Κατόπιν τῶν γεγονότων τούτων ἡ κατάσταση μετεβλήθη ἄρδην, δεδαιωθέντες πλέον ὅτι οὐδέποτε εἶνε δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῆ ἡ δημοσία τάξις καὶ εἰρηνεύσῃ ὁ

τόπος, οὔτε νὰ ἐραρμωσθῆ οἰονδήποτε πολιτεύμα ἐφόσον παραμένει καὶ ἕνας ἀκόμη στρατιώτης Τοῦρκος εἰς οἰονδήποτε σημεῖον τῆς Νήσου.

Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος προτείνει εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν Ναυάρχων τὴν ἐκένωσιν τῆς Νήσου ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἡ πρότασις αὕτη μετὰ πρῆν γοιμένην συνεννόησιν μετὰ τῶν οἰκείων Κυβερνήσεων γίνεται δεκτὴ καὶ διατάσσεται ἡ πλήρης ἐκένωσις καὶ ἡ διαταγὴ αὕτη ἀνακοινεῖται ἀρμοδίως. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐγκαταλείπει τὴν Νήσον καὶ ἀπέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιβαίνων Τουρκικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπλεύσῃ εἰς Σούδαν.

Καὶ ἐνῶ ἡ ἀναγκαία καὶ φυσικὴ λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ἦτο νὰ ἀποδοθῆ ἡ Κρήτη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅχι μόνον τοῦτο ἐν ἔγινε, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς κατόπιν τῆς δυσμενοῦς ἐκδόσεως τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἀναγκάζεται καὶ οὗτοι νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Κρητικὸν ἔδαφος, τὸ ἑπὶ τὸν εἶχε δάψει μὲ τὸ αἷμα του καὶ νὰ ἐπαναλθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡδὴ ἡ Νήσος περιέρχεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς χεῖρας τῶν Ναυάρχων. Ἡ παραχώρησις νέου πολιτεύματος συζητεῖται, ἀλλὰ πρὸ παντὸς οὗτοι ἀπαιτοῦσι νὰ ἐρηνεύσῃ ὁ τόπος καὶ νὰ προστατευθῆ τὸ Μουσουλμανικὸν στοιχεῖον. Πρὸς τοῦτο καλεῖται ὁ λαὸς Χριστιανικὸς καὶ Μουσουλμανικὸς ὅπως καταθέσῃ καὶ παραδόσῃ τὰ ὄπλα εἰς τὰς Ἀρχάς, τὰς ὁποίας ὄρισαν οἱ Ναύαρχοι, ὅπου καὶ ἐγένετο τὴν φορὰν διωκῶς αὐτὴν δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῶν συνήθων προνομίων, οὔτε περὶ ἄλλου αὐτονομικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ περὶ ἄλλου εὐρύτερου, περὶ πολιτεύματος Ἀρμοστικοῦ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν μάλιστα τοιαύτην.

Κατ' ἀρχὰς μία δυσκολία παρουσιάσθη, ἡ ἐκλογή τοῦ προσώπου, ἀλλὰ μετὰ πολλὰς συνεννοήσεις τῶν Κυβερνήσεων τῶν Δυνάμεων παρεκάμφθη καὶ ἡ δυσκαλλιαυτή. Ἐπρεπε νὰ ἐκαιοποιηθῆ καὶ ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία μὲ μίαν πρὸς τὴν Δυναστείαν παραχώρησιν διὰ τῆς ἐκλογῆς, ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ Κρήτης τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου, ὅστις διορίζεται τοιοῦτος καὶ κα' ἐρχεται εἰς Κρήτην τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1898.

Ἡ Ἡμισέληνος αἰρεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑφῆστο καὶ ἔκτοτε ἀνεπετάσθη καὶ ὑψοῦτο παραπλεύρως τῶν σημαίων τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἡ σημαία τῆς Κρήτης, ἀντὶ τῆς Τουρκικῆς, ἥτις ἀπεφασίσθη κατοχυρωμένη ἐκ λευκοσιδήρου νὰ κυματίζῃ ἐπὶ ἐνὸς σημείου τῆς νησίδος Σούδας εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου

Ἀρόμος ἀπὸ τῆ Σπλάντζα Σανίων

Πίναξ τοῦ καθηγητοῦ—Ζωγράφου κ. ΚΩΣΤΑ ΡΩΜΑΝΟΥ

Μετά τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων κατὰ τὸ ἔτος 1896 ἡ Ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις ἐγκατέλειπε τὴν ὑπαίθριον, διότι ἐκεῖ εἶχε τελειώσει τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰς πόλεις. Μόνη ἡ Μεταπολιτευτικὴ ἐπιτροπὴ παρέμεινε διὰ νὰ ἐκπληρῇ τὴν ἐπαναστατικὴν μὴ ἔχουσα πεποιθῆσιν διὰ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν θὰ σεβασθῇ τὰ ἀποφασισθέντα. Παρέμεινε ἄρα ἐξερέουσα εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβίβουσα καὶ παρακολουθοῦσα τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως. Καὶ δὲν ἐτραλλε εἰς τὰς σκέψεις τῆς, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Μετὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα τῆ 23 Ἰανουαρίου, τὴν σφαγὴν καὶ τὸν ἐμνησίον ὄλα τὰ μέλη τῆς αὐτῆς Συνελεύσεως ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὴν ὑπαίθριον διὰ νὰ ζητήσουν, διατελοῦντος τοῦ λαοῦ ὑπὸ τὰ ὄπλα, τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ διαπραγματεῦσθαι μετὰ τῶν Ναυάρχων τοὺς νέους ἔρους, ὑπὸ τοῦς ὁποίους θὰ τελειοποιηθῇ καὶ εὐσταθῆσῃ ἕνας νέος Καταστατικὸς Χάρτης.

Ἡ Κρήτη δρατομένη τῶν ὄπλων καὶ ἀποδομένη εἰς ἕνα ἄνισον ἀγῶνα κατὰ τοῦ Κυριάρχου ἀπέβ' ἐπὲν πάντοτε εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς καὶ τὴν πλήρη πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτῆς ἀποκατάστασιν, ἐνῶ συγχρόνως ἠγωνίζετο καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Πανελληνίου, προσπαίζουσα καὶ τὰ προνόμια τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπως καθ' ἕν χρόνον ἐγένετο ἡ ἀπόπειρα τῆς μειώσεως ἢ καὶ καταλύσεως αὐτῶν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐκήρυξεν ἐαυτὴν ἐν διωγμῷ.

Ἐπίκουρα ὄμως ἡ Κρήτη εἰς τὴν ἀνάγκην ἀπέδεχετο τὰ παραχωρούμενα προνόμια, τὰ ὅποια δὲν ἱκανοποιούσαν τοὺς πόθους τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ οὔτε ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας αὐτῶν, πάντοτε ὁμῶς συνέτριβον καὶ ἕνα δεσμὸν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, ἣτις βαθυηδὸν ὑφίστατο μείωσιν μέχρις οὗ οὐδὲν ἄλλα εἰμένε εἰς τὴν Κρήτην ἡμέραν τινὰ ἢ μίαν ἡμικυριαρχίαν διὰ νὰ λείψῃ καὶ αὕτη, ὅπως καὶ ἐγένετο.

Τὸ Συμβούλιον τῶν Ναυάρχων ἀποφασίξει νὰ παραχωρηθῇ νέον πολιτεύμα, τὸ ὅπολον ὄμως, νὰ ἔχῃ προσωρινὸν χαρακτῆρα μέχρι τῆς ὀριστικῆς λύσεως τοῦ ἐλλοῦ ζητήματος κατόπιν τῆς δημιουργηθείσης νέας καταστάσεως.

Ἡ Συνέλευσις συνεδριάζουσα εἰς Πλακοῦρες τοῦ Ἀκρωτηρίου ψηφίζει τὴν παραδοχὴν τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὰς Μεγάλαις Δυνάμεις, αἵτινες ἐπρότειναν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ συμφώνως πρὸς τὸ ὑπόμνημα, ὅπερ οἱ Ναύαρχοι εὐφραστήθησαν νὰ ἐπιδώσουν πρὸς τὸ διαρκές Προεδρεῖον τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς. Ὡς ἐκ τούτου ἂν καὶ προσφέρεται ἡ Συνέλευσις νὰ ἐπιχειρήσῃ εἰλικρινῆ δοκιμὴν τοῦ προτεινόμενου πολιτεύματος θεωρεῖ χρέος αὐτῆς νὰ διακηρῆξῃ ὅτι ὁ μόνος τρόπος ὅπως ἐξέλθῃ ὁ τόπος τῆς λυπηρᾶς καταστάσεως, ἣτις ὠδήγει εἰς παντελῆ ὄλεθρον εἶνε νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Κυβερνήσεως τὸ μόνον εἰς τὸ ἐξῆς δυνατὸν πρόσωπον καὶ ν' ἀπομακρυθῶσιν αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις προκηρύξασαι τὴν πλήρη αὐτονομίαν τῆς Νήσου κατήγγησαν ρητῶ: πᾶσαν ἀνάμειξιν τῆς Πύλης εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς υποθέσεις. Ἀποῦ ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω καὶ ἄλλας ἐπιφυλάξεις ἐφήμισεν τὴν παραδοχὴν τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος, προέβη καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Κατόπιν τούτων ὑπὸ τοῦ Προεδρείου ἐκοινοποιήθη ἡ κατωτέρω ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς Χριστιανικοὺς κατοίκους:

Ἡ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν ἐργασθεῖσα μὲ παραδειγματικὴν τάξιν καὶ ὁμόνοιαν ἀπεφάσισε νὰ δεχθῇ τὸ σχέδιον τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Νήσου, τὸ προτεθέν ὑπὸ τῶν Ναυάρχων σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασιν τῶν Προστατῶν Δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο ἡ Συνέλευσις ἐπέλεξε πενταμελῆ ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπὴν ἣτις ἐν συνεργασίᾳ πρὸς τὸ ὑψηλὸν Συμβούλιον τῶν Ναυάρχων θ' ἀναλάβῃ τὴν προσωρινὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν τῆς Νήσου συμφώνως μὲ τοὺς συνταχθησομένους ἐπὶ τούτῳ νόμους καὶ κανονισμοὺς.

Ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον τῆς εὐθύς ἅμα ἀσφαλίσθωσι οἱ ἀπαιτούμενοι πρὸς τοῦτο χρηματικοὶ πόροι, ὅπερ ἐλπίζομεν νὰ κατορθωθῇ συντόμως. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ κατὰ τόπους ἐπιτροπαὶ καὶ αἱ φρουραὶ πρέπει νὰ ἐξακολουθήσωσι φροντίζουσαι πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας. Διὰ λόγους οὔτινες ἀφορῶσι τὰς Μεγάλαις Δυνάμεις δὲν ἐστάθη δυνατὸν ν' ἀπεφασισθῇ ἀκόμη ἡ ὀριστικὴ λύσις, τὴν ὅποιαν ὁ Κρητικὸς λαὸς ἐδικαιοῦσθαι νὰ περιμένῃ. Κινηθεῖσαι ὁμῶς εἰς συμπάθειαν ἀπὸ τὰ παθήματα τῶν Κρητῶν καὶ ἐκτιμῆσαι τὰς προσπάθειας ὅσας καὶ ἡ Συνέλευσις καὶ ὁ τόπος κατέβαλε ὅπως ἐξέλθῃ τῆς δεινῆς ἀναρχίας, ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέσωσι εἰς τὴν Συνέλευσιν νὰ ὀργανώσῃ καὶ ἀναλάβῃ προσωρινῶς τὴν Κυβέρνησιν τῆς

Νήσου μέχρι της δριστηκής λύσεως τοῦ ζητήματος. Τὸ δείγμα τῆς ἐκτιμήσεως καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης εἶνε πολὺ τιμητικόν διὰ τοὺς Κρήτας.

Εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ δεξιωμεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τῆς φιλονομίας, τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἐν ὁμονοίᾳ συνεργασίας ὑπὲρ τῶν κοινῶν δι' εἰμεθα ἕξαι τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Ἐάν τοῦτα καταρτίωμεν ἢ ἐπιθυμητῆ λύσει τοῦ ζητήματός μας θὰ εἶνε ταχεῖα καὶ ασφαλή.»

Πλακίθρε, τῆ 18 Ἰουλίου 1898

Ὁ Πρόεδρος

(Τ. Σ.) Γ. Κ. Σφακιανῆς

Ὁ Ὑπάτος Ἀρμοστής ἀναλαβὼν τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἐξέδωκε τὴν κατωτέρω προκήρυξιν :

Κρήτες

Ἀποδεχθεῖς τὸν ὑπὸ τῆς Ρωσσίας, Ἰγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας διορισμὸν μου ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ τῆς Ἀυτονομίου Πατρίδος Σας καὶ τὴν ἐπιθυμίαν σας ἐκπληρῶν ἀναλαμβάνω τὴν Κυβέρνησιν τῆς Νήσου.

Βασίαν ἔχω τὴν συναίσθησιν τῶν καθηκόντων μου καὶ πλήρη τὴν συναίσθησιν τῶν δυσχερειῶν τῆς ἀποστολῆς μου. Ἀλλὰ κυρίως στηρίζομαι εἰς τὴν φιλοπατρίαν σας ὅπως δυνηθῶ νὰ ἐκτελέσω τὸ εὐρωπαϊκὸν βούλευμα καὶ ἐκπληρώσω τὰς εὐχὰς σας.

Θὰ καταβάλω πᾶσαν προσπάθειαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας σας, θὰ φροντίσω νὰ διοικηθῆτε καλῶς, δικαίως καὶ ἀμερολήπτως ν' ἀποκτήσετε ἀνεξαρτέτως ἀσφάλειαν καὶ ἀληθῆ ἐλευθερίαν, ἣν ἐγγυᾶται μόνον τὸ Κράτος τοῦ νόμου καὶ θεσμοὶ λυσιτελεῖς.

Πέπειθα ὅτι θὰ εἰσθε φρόνιμοι, θὰ πειθαρχῆτε εἰς τὰς Ἀρχάς, τὰς ἐπιτετραμένας τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, θὰ λησμονήσετε τὰς ἐκ τοῦ παρελθόντος διαμάχας σας ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ θρησκευματος, θὰ συμβιώσετε ἐν εἰρήνῃ κοινῆς φιλοστόργου πατρίδος,

Ἴνευ τῶν ὄρων τούτων, ἄνευ πλήρους ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας καὶ τάξεως, ἄνευ διαλλαγῆς καὶ εἰρήνης δὲν θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ὀργανωθῇ διοικήσις ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀνάγκας, τὰ μέσα καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, συνεπῶς νὰ προοδεύσῃ καὶ νὰ εὐημερίσῃ ἡ Κρήτη.

Ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν πάντων ὑπὲρ τοῦ κοινῶ καλοῦ καὶ δὲν ἀμφιβάλω ὅτι διὰ τῆς φιλοπατρίας σας θ' ἀποδείξετε τὴν Κρήτην εὐνοουμένην, εὐημερουσαν καὶ παράγοντα προόδου καὶ ὅτι θὰ ἐξασφαλίσετε τὴν πολύτιμον ὑποστήριξιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Κρήτες ! Ἐἴθε ὁ θεὸς νὰ εὐλογῆσῃ τὰς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας σας καὶ τῆς πληρώσεως τῶν δικαίων πόθων προσπάθειάς σας

Ἐν Χανίοις τῆ 9 Δεκεμβρίου 1898

Γεώργιος

Μετὰ τούτα ἤρχισεν ἡ ὀργάνωσις τῆς Κρητικῆς πολιτείας. Πρὸς τοῦτο συνεστήθη δεκαεξαμελής ἐπιτροπὴ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ δώδεκα χριστιανῶν καὶ τεσσάρων Μουσουλμάνων Κρητῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γ. Σφακιανῆς, ὅστις πρόβη εἰς τὴν ἐκ πόνησιν σχεδίου πολιτεύματος. Τούτων γενομένων συνεκλήθη ἡ Ἐθνοσυνέλευσις πρὸς ψήφισιν αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦτο ἔτοιμον ψηφισθὲν καὶ ὑποβληθὲν εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ συμβούλιον τῶν Πρέσβων. Τὸ νέον Σύνταγμα τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν δημοσιευθὲν τὴν 29 Ἀπριλίου 1897 καὶ ὁ Πρίγκηψ σχηματίζει Κυβέρνησιν ἐκ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, Κ. Φούμη, τῶν οἰκονομικῶν, Μαν. Κουνδούρου τῶν ἐσωτερικῶν καὶ συγκοινωνίας, Ν. Γιαμαλάκη τῆς Παιδείας, καὶ Χουσεῖν Γιαντισαράκη τῆς Δημοσίας ἀσφαλείας. Ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ταύτης κατηρτίσθη ἡ νομοθεσία, ὑπεστήριχθη ἡ Γεωργία, ἐκόπη Κρητικὸν νόμισμα καὶ ἰδρύθη ἡ Κρητικὴ Τράπεζα καὶ διοργανοῦται ἡ Κρητικὴ χωροφυλακὴ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Καραβινοφόρων.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἐν συνεδριάσει τοῦ Ἑγεμονικοῦ συμβουλίου εἰσηγήθη ὅπως ἀντικατασταθῇ ὁ ξένος στρατὸς δι' ἐντοπίου πολιτοφυλακῆς με' ἐπὶ κεφαλῇ Ἑλληνας ἀξιωματικοῦς. Τούτο ἐθεωρήθη ἀντίθετον πρὸς τὴν

Ἡγεμονικὴν κατεύθυνσιν, διὰ δὲ ἤλθε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν δημοσιότητα ὁ Ἐλ. Βενιζέλος κατηγορήθη, καίτοι εἶχε δηλώσῃ ὅτι ἡ εἰσήγησις τοῦ ἐκείνη δὲν θ' ἀποτελεῖ πρόγραμμα πρακτικῆς πολιτικῆς, ὅποτε ἠναγκάσθη νὰ ἐκθέσῃ δημοσίᾳ τὰ γνώμας τοῦ περ' ἐδώσεν ἀφορμὴν ὅπως παυθῆ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Συμβούλου τὴν 1 Μαρτίου 1901. Ἐνεργοῦνται μετὰ ταῦτα βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος θέτει ὑποψηφιότητα εἰς τὸν Νομὸν Χανίων καὶ ἐνῶ δέκα ἄλλοι ὑποψήφιοι ἐπέτυχον, αὐτὸς ἀπέτυχε. Εἰς τὰς ἐπομένας ὄμω; ἐκλογὰς μεθ' ὅλην τὴν κατ' αὐτοῦ σφοδρὰν πολεμικὴν ἐν εἴει 1903 ἐπέτυχε μὲν αὐτὸς ἐκ τῶν λοιπῶν ὄμω; ὑποψηφίων δὲν ἐπέτυχον, ἢ μόνον τέσσαρες. Συνεπεία τοῦτου οἱ ἐπιτυχόντες οὗτοι βουλευταὶ δὲν παρεκάθησαν εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλὰ μετέφερον τὸν κατὰ τοῦ Πρίγκηπος ἀγῶνα εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Χανίων. Σημαινόντες παράγοντες τότε ἀνήκοντες εἰς τὸ Βενιζελικὸν κόμμα καταδιώκονται ἢ ἐλευθεροτυπία ἀπηγορεύθη, ἐκτὸς δὲ τοῦ Δημοτικοῦ ἀρχόντος, τὸν ὁποῖον διώριζε ὁ Ἀρμοστής καθιερώθη καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διορισμοῦ καὶ τῶν Δημοτικῶν Συμβούλων. Ὁ Πρίγκηψ δὲν ἐδέχθη ὑπόμνημα διαμαρτυρίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως διὰ τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν κατόπιν τῆς δυσφορίας μεγάλης μερίδος τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἣτις δυσφορία ἐπετείνετο συνεπεία τοῦ ἀνευ ἀποτελέσματος τοῦ ταξιδίου τοῦ Πρίγκηπος εἰς Εὐρώπην ὅπως ἐνεργήσῃ διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τόπου. Καὶ πρὸς στιγμὴν μὲν ἐπῆλθε συμφωνία τις μεταξὺ τῶν δύο ἀρχηγῶν τῶν δι' ἐστραμένων μερίδων, τῆς μίας ὑπὸ τὸν Ἐλ. Βενιζέλον καὶ τῆς ἄλλης ὑπὸ τὸν Ἀντών. Μιχελιδάκη, οὗχ' ἦρτον ὄμω; ἐματαιώθη αὖ:η. Οὕτω ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1905 προεκηρύχθησαν βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διὰ τὴν 20 Μαρτίου ἰδίου ἔτους μὲ ἐξήκοντα τέσσαρας βουλευτὰς, εἰς τοὺς ὁποῖους θὰ προσετίθεντο καὶ οἱ δέκα, τοὺς ὁποῖους διώριζε ὁ Πρίγκηψ. Ἐν τούτοις ἡ ἀντιπολιτεῦσις κρίνουσα ὅτι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως; παραβιάζεται τὸ Σύνταγμα καὶ θεωροῦσα ὡ; ἀνελεύθερα τὰ ὑπ' αὐτῆς λαμβανόμενα μέτρα, ἀπεφάσισε ν' ἀπόσχη τῶν ἐκλογῶν καὶ διὰ προκηρυσσεῖς τῆς; ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸν λαὸν προέτρεπεν αὐτὸν νὰ μὴ προσέλθῃ εἰς τὰς κάλπας. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ δυσηρεστημένοι ἀπῆλθον εἰς τὸ Θέρισον ὄρεινὸν χωρίον τῆς Κυδωνίας καὶ ἐκεῖθεν διεμαρτηρήθησαν ἐνόπλω; κατὰ τῆς Ἀρμοστείας κηρύξαντες τὴν Ἐνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοῦτο καὶ τὰ λοιπὰ κόμματα διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Χαρ. Πωλογιώργη ἡγουμένου καὶ τοῦτου κόμματος τρίτου, συμφώνησαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ζητηθῆ ἡ Ἐνωσις χωρὶς νὰ καταλυθῆ ἡ Ἀρμοστεία ἢ συγχληθεῖσα ὄμω; ἐν Θέρισῳ Ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις ὑπὸ τὴν Προεδρίαν παλαιοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ Ἀναγνωστοῦ Πιπταγιαννάκη ἐνέμενε καὶ ἐξακολούθησε τὴν δρᾶσιν τῆς. Ἡ νέα αὕτη ἐσωτερικὴ ταραχὴ δὲν εὔρε συμφώνους τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἔξων Δυνάμεων ἔσον ἀφορᾶ τὴν λήψιν μέτρων πρὸς διαίαν καταστολὴν τοῦ κινήματος καὶ ἐπιβολὴν τῆς τάξεως.

Καὶ ἐὰν μὲν Ἴταλοι καὶ Γάλλοι ἐτήρησαν πθητικὴν στάσιν ἐν Χανίοις ἀπέναντι τούτων, οἱ Ῥώσσοι ὄμω; ἐν Ρεθύμνῃ ἀντέδρασαν καταδιώξαντες τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα καὶ πολλάκις συνῆψαν μάχας μετ' αὐτῶν. Ἐν τούτοις ἐν τῷ μέσῳ μίας τοιαύτης καταστάσεως ὁ Πρίγκηψ ἀπευθύνει ἠλίαν προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν καὶ συγχρόνως προκηρύσσει ἐκλογὰς διὰ τὴν 9ην Ἀπριλίου. Ἡ Βουλὴ συνεκλήθη, πρώτη δὲ πρᾶξις αὐτῆς ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τῆς Ἐνώσεως τὴν 20 ἰδίου μηνός. Ἡ πρὸς τὸ ψήφισμα ὄμω; τούτου ἀπάντησις τῶν Προστατρίδων Δυνάμεων δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ.

Τὰ πράγματα εἶχον ὀξυνθῆ ὁ Ῥωστικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ προσδάλλῃ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς Γεωργιούπολιν καὶ Ρεθύμνον. Οἱ Πρόξενοι ἀφοῦ ἐκάλεσαν τοὺς ἐπαναστάτας νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα, ἐκήρυξαν τὸ στρατιωτικὸν νόμον. Ἡ Βουλὴ ἀφ' ἑτέρου ἀφῆρεσε ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα τὸ προνόμιον νὰ διορίξῃ δέκα πληρεξουσίου, τοὺς Δημάρχους καὶ τοὺς Δημοτικοὺς Συμβούλους. Ἐν τούτῳ μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειας, αἱ ὁποῖαι κατεβλήθησαν δὲν ἐπῆλθε συμβιβασμός. Ἡ ἐπανάστασις εἶχε καταδικάσει πλέον τὴν Ἀρμοστείαν τοῦ Πρίγκηπος. Καὶ ἂν διὰ τῆς ἀνακλήσεως; τούτου, δὲν θὰ ἐπιτυχάνετο ἡ Ἐνωσις; τοῦλάχιστον διὰ τοῦ διορισμοῦ Ἑλληνος πολιτικοῦ ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως; θὰ ἔφερε τὴν Νῆσον πλησιέστερον πρὸς τὴν Ἐνωσιν.

Ἡ γνώμη αὕτη ἐπεκράτησε καὶ ἡ κατάργησις τῆς Ἀρμοστείας τοῦ Πρίγκηπος κατέστη ἐπιβεβλημένη, διότι δι' αὐτῆς θὰ ἐπήρχετο μία νέα κατάστασις πραγμάτων πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ τόπου ἄλλως τε μία ἀτυχῆς δῆλωσις τοῦ Πρίγκηπος ὅτι τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Κρήτην ὀφείλει εἰς τὸν Τσάρον ἔσχε δυσμενῆ ἀπήχησιν εἰς τὴν δημοσίαν Ἀγγλικὴν γνώμην, ὥστε καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ἐθεώρει πλέον μὲ καλὸν ὄμμα τὴν παραμονὴν τοῦ Πρίγκηπος εἰς τὴν Νῆσον ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ. Κατόπιν τούτου

ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του, ἣ ὅποια καὶ ἐγένε δεκτή.

Αἱ Δυνάμεις ἀπεδέχθησαν τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐπαναστάσεως, ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὸ ζήτημα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ μετὰ τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων καὶ μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν, καθ' ἣν ἐλήφθη σχετικὴ ἀπόφασις οἱ Πρόξενοι προέβησαν εἰς τὴν κατωτέρω ἀνακοίνωσιν :

«Οἱ ὑποφαινόμενοι Γενικοὶ Πρόξενοι τῶν Προστατίδων Δυνάμεων ἐν Κρήτῃ συμφώνως ταῖς ὀδηγίαις τῶν Κυβερνήσεων τωνεύρου εἰς γνώσιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ἐπ' ὀνόματι τῶν Δυνάμεων ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων τὸ ἀκόλουθον κείμενον ὁμοιομόρφου διακοινώσεως; ἐγκριθείσης τῆ Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τὴν 1)14 Αὐγούστου 1906 ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπων τῶν Προστατίδων Δυνάμεων τῆς Κρήτης.

Αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ὅπως ἐκδηλώσωσι τὴν ἐπιθυμίαν των ὅτι λαμβάνουσι ὅπ' ὄψει ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ τοὺς πόθους τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἀναγνωρίζουσι διὰ πρακτικοῦ τρόπου τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης, ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ πάντοτε διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς Κρήτης συνεφώνησαν νὰ προτείνωσι τῇ Α. Μεγαλειότητι ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς, ὁσάκις ἢ θέσις τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ Κρήτης κενωθῆ, ἡ Α. Μεγαλειότης κατόπιν ἐμπιστευτικῶν μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπων τῶν Προστατίδων Δυνάμεων συνδιασκέψεων θὰ ὑποδεικνύῃ ἕνα ὑποψήφιον ἱκανὸν νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐντολὴν τῶν Δυνάμεων τούτων ἐν τῇ Νήσῳ καὶ θὰ φέρῃ τὴν ἐκλογὴν του ἐπισημῶς εἰς γνώσιν αὐτῶν.

Αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις εὐθὺς ὡς ἐγκρίνουσι τὴν ἐκλογὴν θὰ λαμβάνουσι τ' ἀναγκαστικὰ μέτρα ὅπως περιβάλλωσι διὰ τῆς ἐξουσίας των τὸν νέον Ὑπάτον Ἀρμοστὴν διὰ μίαν πενταετίαν καὶ θὰ φέρωσι τὸν διορισμὸν εἰς γνώσιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου,

Ἡ παραχώρησις αὕτη ἐν τῷ πνεύματι τῶν Προστατίδων Δυνάμεων ἀποτελεῖ μέρος ἀναπόσπαστον τῶν ἐκτεθεισῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ διακοινώσει τῇ ἀπευθυνοθείσῃ ὑπὸ τῶν ἐν Κρήτῃ Γενικῶν Προξένων τῷ Ὑπάτῳ Ἀρμοστῇ τῇ 10)13 Ἰουλίου, αἱ δὲ Δυνάμεις αὐταὶ ἔχουσι τὴν στερὰν ἐλπίδα ὅτι ἡ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν θὰ ἀποδεχθῇ αὐτὰς εὐκρινῶς.

Ἀνακοινούντες τ' ἀνωτέρω τῷ Κρητικῷ λαῷ οἱ ὑπογεγραμμένοι Γενικοὶ Πρόξενοι ἐπιστῶμεν ὅπως ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος σημασίας τῆς τελευταίας παραγράφου τῆς διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων, τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης.

Ἐν Χανίοις 1)14 Σεπτεμβρίου 1906

Ἀμέσως τὴν ἐπομένην καὶ ὁ παραιτηθεὶς Πρίγκηψ ἀπευθύνει τὴν ἐξῆς δήλωσίν του πρὸς τὸν λαόν.

Κ ρ ῆ τ ε ς

Ἡ ἄρτι δημοσιευθεῖσα διακοινώσις τῶν Προστατίδων Δυνάμεων χορηγεῖ εἰς τὸν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Βασιλέα τὸ δικαίωμα ἵνα ἐφεξῆς προτείνῃ τὸν Ὑπάτον ἐν Κρήτῃ Ἀρμοστὴν, ἡ παραχώρησις δὲ αὕτη ἀποτελεῖ μέγα πρὸς τὴν τελικὴν καὶ πολυπόθητον λύσιν θῆμα. Τὸ θαρσύνεμα τούτου γαγονὸς μὴ ἐπιτρέπει κατόπιν συνεννοήσεως καὶ ὀδηγιῶν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἵνα ἀπέλθω πλέον τῆς Νήσου μὲ συνεδησιν μὲν ἤρεμον, διότι πιστῶς καὶ μετ' εὐκρινουῶς ἀφοσιώσεως ἐξετέλεσα τὸ πρὸς τὴν Πατριδα καθήκον μου, μὲ καρδίαν δὲ πλήρη τῆς γλυκειᾶς ἐλπίδος ὅτι ἐν προσεχεί μὲλλοντι θὰ ἀνατελῇ ἡ εὐτυχὴς ἐκείνη ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ πόθοι ἀπάντων ἡμῶν θὰ ἐκπληρωθῶσι τελείως. Πέποιθα ἀγαπητοὶ μου Κρητῆς ὅτι τὴν ἀμετάτρεπτον περὶ ἀποχωρήσεώς μου ἀπόφασιν σύμφωνα ὅμως πρὸς τὰς ὀδηγίας καὶ ἀποφάσεις τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, θ' ἀποδεχθῆτε μετ' εὐκρινείας.

Ἐν Χαλέπῳ τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1906

Γ ε ὄ ρ γ ι ο ς

Κ ρ ῆ τ ε ς

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἀσκῶν τὸ χορηγηθὲν Αὐτῷ δικαίωμα ἵνα προτείνῃ τὸν Ὑπάτον ἐν Κρήτῃ Ἀρμοστὴν προέτεινε ὡς τοιοῦτον, ἐμοῦ ἀποχωροῦντος τὸν κ. Ἀλέξανδρον Ζατμην, τὸν ὁποῖον αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις εὐηρεσιήθησαν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν πρότασιν ταύτην.

Ἀπερχόμενος τῆς Νήσου, τὴν ὅποιαν τόσον ἠγάπησα καὶ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς ὁποίας τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι εἰργάσθην ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη μετ' ἀφοσιώσεως τελείας τῆς

Νήσου, ἧς οἱ πόθοι ἀπετέλεσαν καὶ ἀποτελοῦσι τὸ πρότιστον τῆς ψυχῆς μου μέλημα
 ὄπως καὶ ἡ πλήρωσις αὐτῶν τὴν γλυυτέραν τοῦ β' ου μου ἐλπίδα θεωρῶ καθήκον νὰ
 συστήσω διὰ τελευταίαν φορὰν πρὸς πάντας ὑμᾶς ἵνα ἐν εἰρήνῃ, ὁμονοίᾳ καὶ ἰδιαιτέρα
 κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις φρονήρει ἐξακολουθήσετε ἐμίνοντες τὴν συμπάθειαν
 τῶν Προστατιδῶν Δυνάμεων καὶ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ἐκτίμησιν περιβάλετε
 δὴ διὰ πλήρους ἐμπιστοσύνης τὸν διάδοχόν μου πρὸς ἀσφαλεστέραν καὶ ταχύτεραν τῶν
 ἔθνικῶν πόθων ἐπίτευξιν.

Τὰς θερμὰς ταύτας συστάσεις μου ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θ' ἀκούσετε δλο-
 φύως, διότι βασίζομαι ἐπὶ τῆς νοημοσύνης καὶ τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ ὑμῶν ὡς καὶ
 τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπης Σας, ὧν οὐδέποτε θὰ λησμονήσω.

Ἀποχαιρετῶν, ἀγαπητοὶ Κρήτες, εὐχομαι εἰς τὸν ὕψιστον ἵνα εὐδοκήσῃ νὰ
 βραχύνη ὅσον ὅσον τε πλείοτερον τὸ τελευταῖον τῆς πολυμόχθου σταδιοδρομίας ὑμῶν
 διάστημα, ἀξίωσῃ δὲ καὶ ἐμὲ νὰ ἐπανίδω ταχέως τὴν ἀγαπητὴν μου Νῆσον ἀποτελοῦ-
 σάν ἐν καὶ ἀναπόστατον πλέον μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος μέρος.

Ἐν Χαλέπᾳ τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1906

Γεώργιος

Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἀπηθύθη ἰδιαιτερον ἀποχαιρετιστήριον πρὸς τὸ σῶμα
 ἧς Χωροφυλακῆς ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς αὐτῆς :

«Ἐχῶ σταθερὰν τὴν ἐλπίδα ὅτι τὴν ἀξιοθαύμαστον πειθαρχίαν καὶ
 τὰς ὄντως πραδεδειγματικὰς ἀρετὰς ἅς τόσοσιν πασιφανῶς ἐπίδειξατε κατὰ τὸ διάστημα
 τῆς διαμονῆς μου ἐν Κρήτῃ θέλετε ἐξακολουθήσῃ τηρῶντες ὡς ἱερά καὶ κειμήλια ἵνα δυ-
 νηθῆ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς ὑμῶν, ὅταν ἀνατελλῇ ἡ λαμπρὰ ἐκείνη ἡμέρα
 τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων μας νὰ αἰσθανθῇ τὴν οὐτὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν πρὸς ὑ-
 μᾶς ἀγάπην ὡς ἀρχηγὸς ὑμῶν, τὰς ὁποίας ἠτύχησα νὰ αἰσθάνθω ἐγώ».

Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος μετὰ ὀκταετίαν ἀφ' ἧς ἀνετέθη εἰς αὐτὸν τὸ Ὑπάτον
 ἀξίωμα τοῦ Ἀρμοστοῦ Κρήτης ἀπέρχεται καὶ διαδέχεται αὐτὸν πολιτικὸς ἀνὴρ ὑποδει-
 κνυόμενος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῇ συναινέσει τῶν Δυνάμεων, ὁ Ἀλέξανδρος Ζαΐμης, νῦν
 Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας.

Τὸν ἐπίσημον δὲ διορισμὸν αὐτοῦ ἀνήγγειλε ὁ τότε Πρωθυπουργὸς Γεώργιος
 Θεοτόκης διὰ τοῦ ἐξῆς τηλεγραφήματος :

Πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν Κυβέρνησιν

«Ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Προστατιδῶν Δυνάμεων Κρήτης γενομένης σή-
 μιον πρὸ μεσημβρίας εἰς τὴν Αὐτοῦ Βασιλικὴν Ὑψηλότητα τὸν Διάδοχον Ἀντιβα-
 σιλέκ, παρόντος καὶ ἐμοῦ τῆς ἀνακοινώσεως περὶ διορισμὸν τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Ζαΐμη,
 πρώην Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπάτου ἐν Κρήτῃ
 Ἀρμοστοῦ κατόπιν ἐκλογῆς τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως, τυχούσης τῆς
 συναινέσεως τῶν Δυνάμεων, Ἀγγέλλω ὑμῖν ὅτι ὁ κ. Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπερχόμενος
 ἐνταῦθα τὴν νύκτα τῆς αὔριον Κυριακῆς ἔσεται ἐν Κρήτῃ τὴν προσεχῇ Δευτέραν μετὰ
 μεσημβρίαν».

«Διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ κ. Ζαΐμη καθ' ὑπόδειξιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ
 Βασιλέως, ἐπετεύχθη ἐν μέγα βήμα πρὸς τὴν ποθουμένην ὁπὲ τῶν Κρητῶν καὶ παντὸς
 τοῦ ἔθνους λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἐλπίζω δὲ ὅτι πάντες οἱ Κρήτες ἐν τῇ

Τὸ ἰσχυρότερον

Ἐπιπλοποιεῖον

ΙΩΑΝΝΟΥ Κ Ο Υ Φ Α Κ Η

ἐν Χανίοις

Ὁδὸς Ἰωαννιναίων

Τὰ ποιοῦ μόντερον ἐπιπλο

Ἐπιπλο παντὸς ρυθμοῦ

εἰς τοῦ

ΤΗΛΕΜ. ΧΑΙΡΕΤ Α Κ Η

Ὁδὸς Ἰωαννιναίων

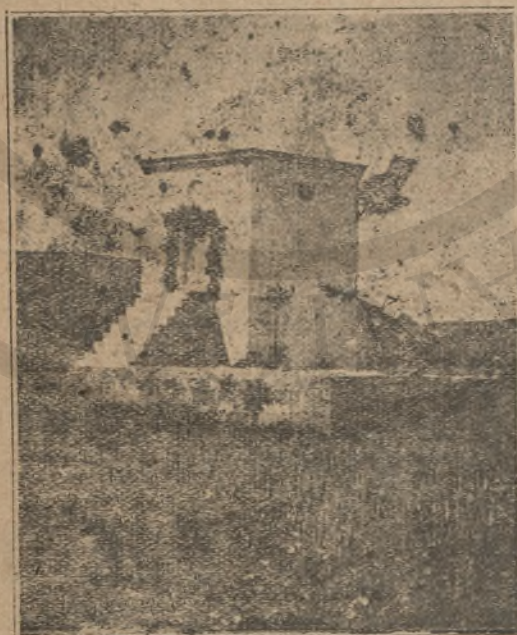
ἐγνωσμένη αὐτῶν φιλοπατρία μετὰ χαρᾶς ὑποδεχόμενοι τὸν νέον Ἀρμοστήν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ θὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸ παντός ἐπιβάλλεται ἢ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἡσυχίαν, εἰς τὴν τάξιν καὶ πρὸς τοῦτο παρακαλῶ νὰ καταβάλλητε πᾶσαν προσπάθειαν.

Ἄμα τῇ καθόδῳ αὐτοῦ εἰς Κρήτην τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ νέος Ὑπάτος Ἀρμοστής Ἀλέξανδρος Ζαΐμης κοινοποιήσας πρὸς τὸν Καθηλικὸν λαὸν προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας ἀναγγέλλων τὸν διορισμὸν αὐτοῦ, ἐτόνισε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅτι διὰ τοῦ δικαιώματος, ὁ ὅποτον ἰχορηγήθη εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος νὰ ὑποδεικνύῃ τὸν Ὑπάτον Ἀρμοστήν, ὅστις, θὰ διορίζεται τῇ συναινέσει τῶν Δυνάμεων.

Ἡ Κρήτη ἐσημείωσε μέγα δῆμα πρὸς τὴν παθητὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζήτηματος εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν. Καὶ ὄντως ἢ διαθμολογία ἐξέλιξεν κατόπιν τῶν προνομίων, τὰ ὁποία μετὰ πᾶσαν ἐπανάστασιν πρὸς τὴν Νῆσον, κατόπιν τῶν σὺ τονομικῶν πολιευμάτων, τὰ ὁποία ἐφηρμόσθησαν καὶ τῶν Ἀρμοστικῶν, ἢ κρήτη ἀπεσπᾶσθη ἀπὸ τὴν Σουλτανικὴν κυριαρχίαν ἐπ' αὐτῆς· καὶ ἐλευθέρω πλέον καὶ αὐτοδιδόσκοντος προηγήγινε ἤδη εἰς τὴν τελικὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτῆς ἀποκατάστασιν, εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ προαιωνίου πόθου αὐτῆς, ὁ ὅποτος ἦτο καὶ παρὰ τὸν ἑλληνα.

Ἀλλὰ ἐὰν δὲ τῆς σειρᾶς τῶν προνομίων καὶ τῶν αὐτονομῶν ἢ Κρήτη ἔλυε τοὺς δεσμοὺς αὐτῆς μετὰ τῆς Πύλης καὶ καθίστατο χώρα ἀποσπᾶσθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ πολλὰς ἐπὶ τῆς ἐξέλιξιν τῆς ἐνώσεως, διευκολύνετο μὲν φερόμενον πρὸς τὴν τελικὴν λύσιν, καθυστερεῖ μὲν κατόπιν τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιδράσεως τῆς Τουρκίας προσέκρουε δὲ ἀπέναντι τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ἥτις ὅτε μὲν λόγῳ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐντὶ Μεσογείῳ βλάψεων αὐτῶν, ὅτε δὲ χάριν γενικωτέρων συμφερόντων, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὀριστικὴν ἐθνικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, δὲν ἐπέτρεπε τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα προσέγγισιν τῆς Νήσου. Ἐν τούτοις ὡς πρῶτον δῆμα πρὸς τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ἢ Ἀρμοστικὴ τοῦ Πρίγκηπος καὶ ὡς τελευταία ἢ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ζαΐμη ἀλλ' ἰδῶν αὐτὴν, ἢν καὶ μετὰ ταῦτα τὸ ζήτημα ὄφειλε νὰ διατρέξῃ καὶ ἄλλα στάδια ὑπὸ διαφόρων ἐθνικῶν, ὅρους καὶ περιστάσεων.

Ἡ Τουρκικὴ σημαία ἀποσπᾶται ἀπὸ δὲ τὰ σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐκυμάτιζε ἐπὶ τῶν φρουρῶν, τῶν στρατώνων καὶ τῶν Σερκίῶν καὶ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς σημαίας τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, ἢ ψευδῶς παραπλευρῶς τῶν σημαίων τῶν Προστατικῶν Δυνάμεων, ἐκκενοῦνται διὰ παντός ἢ Νήσος ἀπὸ τὸν Τουρκικόν

Τὸ Κενοτέφιον τῆς Μονῆς Ἀρχαίου

στρατὸν, ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ταραχὰς τὰς ὁποίας ἐπροκάλει ὁ Μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς, καὶ ἀναδιοργανοῦται ἢ Ἀωροφυλακῆ, ἢ ὁποία τὸσας ὄπηρσας προσέφερε ὄχι μόνον ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν εὐμενῶς ἐξεφράσθησαν ἐπισήμως ὄχι μόνον ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Προστατῖδων Δυνάμεων Ἄνατίθεται εἰς Ἑλληνικὰ ἀξιωματικοὺς ἢ διοικήσεις αὐτῆς, ἣτις ἀναγνωρίζεται ἐξ ἐκκωνὴ νὰ φυλάξῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἀπετέλει δὲ ἐγγύησιν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου τὸσον ἐνδιαφέρον ἐδείκνυε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἣτις διὰ τὴν ὑπαρξίν τοιούτου ἀπλῶς δημοθρήσκου πληθυσμοῦ ἀνθιστάτο εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν νέων καθεστώτων καὶ τέλος, ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἀποκατέστη εἰς τὸν τόπον μιὰ ἔννομος τάξις καὶ ἡσυχία καὶ ὅτι ἡ διεθνὴς κατοχὴ ἐξεπλήρωσε οὕτω τὸν προορισμὸν τῆς, ἀπεσύρθησαν τῆς Νήσου τὰ διεθνή στρατεύματα τὰ ὁποῖα ἀντικατέστησεν ἡ Κρητικὴ Πολιτοφυλακὴ.

ὑπὸ τὴν νέαν Ἀρμοστείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ζαίρη ἢ Κρήτῃ διοικεῖται πλέον Ἑλληνικῶς, ἐφαρμόζονται Ἑλληνικοὶ νόμοι μὲ μικρὰς παραλλαγὰς διατηρουμένων ἐν ἰσχύει νόμων τινῶν προγενεστέρων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔθιμων.

Ἡ Κρήτῃ κατόπιν μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως μὲ πλήρη διοργάνωσιν τῶν δημοσίων ὄπηρσιων, ἐφωδιασμένη μὲ νόμους καὶ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ συστήματα μέγωροφυλακὴν ἀξίαν λόγου, κοινοβουλευτικῶς παρασκευασμένη ἦτο ἐτοίμη ὄπως συνδεθῆ μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Ἡ Αὐτοῦ ἐξοχότης ὁ Ὑπάτος Ἀρμοστής ἐν Κρήτῃ
Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Βασιλεῦ τῶν Ἑλλήνων

Κοπενάγην

Χανία τῇ 18 7] βρίου 1906

Ἀφικόμεν ἰσήμερον εἰς Κρήτην ἔθα ἐγεγόμεν δεκτὸς παρὰ τῶν Προξένων τῶν Προστατῖδων τῆς Κρήτης Δυνάμεων τοῦ Προέδρου τῆς Συνελεύσεως τῶν Συμβούλων, τῶν Ἐπισκόπων, τοῦ Δημάρχου, τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχῶν. Ἡ ὑποδοχὴ, ἣς ἔτυχον παρὰ τῷ Κρητικῷ λαῷ ὄπηρξεν ἐγκάρδιος. Πρώτιστον καθήκον μου θεωρῶ νὰ ἐκφράσω πρὸς τὴν ὀμετέραν Μεγαλειότητα τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου δι' ἣν εὐηρεστήθη νὰ μοι ἐπιδείξῃ αὐτὴ εὐμένειαν ἐκλέξαν με διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ. Συνειδῶ τὰς πρὸς τὴν Κρήτην ὄποχρεώσεις μου θέλω προσπαθῆσαι νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς τάξεως καὶ εὐνομίας ἐν αὐτῇ καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παρὰ ταῖς Δυνάμεισι κρατουσῶν εὐμενῶν πρὸς τὴν Κρήτην διαλέσεων αὐταὶ νὰ ἐδωσαν δείγματα. Βαδίζουσα μετὰ συνέσεως καὶ δραστηριότητος πρὸς τὴν πρόοδον ἢ Κρήτῃ θέλει δυνηθῆ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς πό-

Α. Ι. ΧΑΤΖΗΛΙΑΣ

ΙΑΤΡΟΣ

ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ-ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ

Νευρολογικὸν ἠλεκτροθεραπευτήριον

Ὀδὸς Κήπου - Σούδας (παραπλεύρως Κεντρ.

Ταχυδρομείου

9—12 π. μ. καὶ 4—6 μ. μ.

θους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο θέλω ἀφοσιωθῆ ὅπως πλησιάζωμεν ὅσον ἔνεστι τάχιον εἰς τὴν ὀριστικὴν λύσιν ἣν ποθοῦμεν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἀπάντησις τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ ἑξοχότητα τὸν Ὑπατον Ἀρμοστήν ἐν Κρήτῃ

Διὰ εὐχαρίστως ἔλαβον τὴν εἰδησίαν τῆς αἰσίας ὑμῶν ἀφίξεως, ἐν Κρήτῃ τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν, ἣς ἐτύχαστε ἐν Κρήτῃ θεωρῶ ἀσφαλὲς ἐχέγγυον τῆς συνδρομῆς ἣν θέλετε εὐρεῖ ἐν τῇ συνέσει καὶ τῇ φιλοπατρίᾳ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Εἶθε ὁ Παντοδύναμος νὰ ὑποστηρίξῃ Ὑμᾶς ἐν τῇ εὐσυνειδήτῳ καὶ φιλοπατρὶδι ὑμῶν ἐργασία χάριν τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου τῆς Κρήτης.

Γεώργιος

Μετὰ δύο καὶ ἡμίσιον περίπου μῆνας ἀπ' ἧς ἀνέλαβε τὰ βύθφιλὰ αὐτοῦ καθήκοντα ὁ νέος ὑπατος Ἀρμοστής Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἢ Β' Συντακτικῆ Συνέλευσις ψηφίζει τὸ νέον Σύνταγμα τὸ ὁποῖον ὑπεβλήθη εἰς τὸν Ὑπατον Ἀρμοστήν

Ἐξοχώτατε

Ὑποβάλλοι Ὑμῖν ἐγκλειστως τὸ νέον Σύνταγμα τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ Β' Συντακτικῆ Συνέλευσις. Ἡ νέα περίσδος ἐσωτερικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται ἡ Κρήτη ὑπὸ τὸ νέον κοινοβουλευτικὸν πολιτεῦμα παρέχει εἰς πάντας τοὺς ψηφισάντας αὐτὸ ἑκλεκτοῦς τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ τὴν ἐλπίδα ὅτι μὲ τὴν πεῖραν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι διανύομεν τὸν τελευταῖον σταθμὸν πρὸς τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν τέρμα ἡ περίσδος τῶν ἐσωτερικῶν κλονισμῶν παρήλθε καὶ ὅτι θά ἀφιερωθῶμεν καθ' ὅλην διάρκειαν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργων κοινῆς ὠφελείας καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς προόδου τῆς Νήσου.

Ἡ ἔρρυθμος καὶ ἀρμονικὴ λειτουργία τῶν τριῶν τῆς Πολιτείας ἐξουσιῶν ὑπὸ τὴν συνθήκην μετριπαθοῦς καὶ ἐξημερωτικῆς τῶν πολιτικῶν ἀγῶνων διεξαγωγῆς, ἡ παλαιστρα τῶν ὁποίων ἀναπέπταται νῦν εὐρεία εἰς τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν τῶν πολιτικῶν μερῶν, θά ἐξασφαλίσῃ πρυτανεύοντος καὶ κοσμοῦντος καὶ ἀρχοντος τῆς Πολιτείας τῆς ὑμετέρας ἑξοχότητος ἡ ἐγνωσμένη τοῦ ὁποῖου πολιτικῆ πεῖρα καὶ χρηστότης πρὸς κείναι ἡμῖν ἀσφαλὲς ἐχέγγυον ἐπιτυχίας ἐν τῇ νέα ἡμῶν πολιτικῇ σταδιοδρομίᾳ.

Ἐλπίζομεν, Ἐξοχώτατε, ὅτι ἐπὶ τῆς ὑμετέρας Ἀρμοστείας θά λήξῃ ὀριστικῶς ἡ πολύμορφος καὶ βραδεία πολιτικὴ ἐξέλιξις εἰς ἣν ἀπὸ χρόνου τελεῖ ἡ Κρήτη καὶ θά φθάσῃ εἰς τὸ ὀριστικὸν καὶ ἀναλλοίωτον τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τέρμα.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βασιλικῆς Συντακτικῆς τῶν Κρητῶν Συνελεύσεως

Ἀντώνιος Μιχελιδάκης

Τὴν περὶ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος ἀνήγγειλε ὁ αὐτὸς Πρόεδρος καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν.

Κύριον Πρόεδρον Βουλῆς Ἑλλήνων

Ἡ Β' Συντακτικὴ τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως διεπεραιώσασα τὸ ἔργον αὐτῆς, τὴν ψήφισιν Συντάγματος φιλελευθέρου καὶ κοινοβουλευτικοῦ πέμπει, δι' ἐμοῦ εἰς ὑμᾶς καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς Βουλῆς τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου τὸν ἀδελφικὸν αὐτῆς ἀσπασμὸν. Εἶθε ταχέως ἢ διψῶσα τὴν Ἐθνικὴν αὐτῆς ἀποκατάστασιν Κρήτῃ νὰ τύχῃ τοῦ ποθομένου συνεδρευόντων καὶ συμβουλευόντων μεθ' ὑμῶν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Δεκεμβρίου 1906.

Κύριε Πρόεδρε,

Τὸ τηλεγράφημα ὑμῶν δι' οὗ τοῦτο μὲν ἡγγελάτε μοι τὴν περὶ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος τῆς Βασιλικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν τὴν ψήφισιν Συντάγματος φιλελευθέρου καὶ κοινοβουλευτικοῦ, τοῦτο δὲ ἐπέμπατε τῇ τε Βουλῇ τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου καὶ ἐμοὶ τὸν ἀδελφικὸν τῆς Συνελεύσεως ἀσπασμὸν εὐθύς ὡς ἐν μέσφραδύτης στιγμῆς ἀνέγνω τῇ Βουλῇ ραγδαία ἐκάλυψαν χειροκροτήματα καὶ ζωηρόταται ἐπευφημαὶ αὐτῆς. Τῇ ἑρᾷ ἐκείνῃ στιγμῇ ἀληθῶς ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐβλεπε καθημαγμένην τὴν μεγαλόψυχον, τὴν σεμνήν, τὴν ἀρητίστον Κρήτην μετὰ μακροταύνη δουλείαν ὑπερήφανον εἰσερχομένην εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐναγκαλιζομένην ἐν χρονοῖς θαλαρῶν τε καὶ ἀμοιβαίων δακρύων τὴν μητέρα Ἑλλάδα

Ἀληθῶς Κύριε Πρόεδρε ἐλπίζομεν καὶ πεποιθῶμεν ἡμεῖς οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ὅτι δὲν ἀπέχει πολὺ ἢ στιγμή, καθ' ἣν οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Κρήτης, θέλουσιν συνεδριά-

σει και βουλευεσθε μεθ' ἡμῶν. Διότι τὰ δίκαια τῆς Κρήτης ἀνεγνωρίσθησαν και ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων και ὑπὸ τῶν λαῶν.

Ἀντιπέμπων δὲ τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν τῶν Ἑλλήνων Βουλευτῶν ὑμῖν τε και τοῖς πληρεξουσίοις τῆς Βίης Συντακτικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν εὐχομαι πρὸς τὸν Θεὸν ταχίστην τὴν συνάντησιν ὄλων ἡμῶν.

Ἐρρωθε και εὐτυχεῖτε.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων

Ν. Δ. Λεβίδης

Καταρτίζεται ἡ νέα Κυβέρνησις ἡ ὁποία ὡς πρόβλεπε τὸ Σύνταγμα, ἦτο ὑπεύθυνος. Ὁ νέος Ἀρμοστής ὠρίσθη εἰς τὸ νέον πολιτεύμα τὴν 21 Φεβρουαρίου 1907 και μετ' οὗ πολὺ Ἕλληνας ἀξιωματικοὶ ἀνάλαβον τὴν διοργάνωσιν τῆς Κρητικῆς Πολιτοφυλακῆς. Ὁ Ἀλ. Ζαΐμης, παρέμεινε κυβερνῶν τὴν Νῆσον μέχρι τῆς 12 Δεβρίου 1908, ὅτε, ἐνῶ παραθέριζεν εἰς Ἑλλάδα τὸ ἀγγελμα τῆς ἐνώσεως τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας μετὰ τὴν Βουλγαρίαν και ἡ κατάληψις και προσάρτησις τῆς Βοσνίας και Ἐρζεγοβίνης εἰς τὴν Ἀστροουγαρίαν ἤγαγον τὴν Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Παπαμαστοράκην ὑποδείξει τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος Ι. Θεοτόκη εἰς κήρυξιν τῆς Ἐνώσεως διὰ τῆς Βουλῆς και διὰ δημοψηφισμάτων. Ἡ Βουλὴ συνήλθε και ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀνήγγειλεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἀνωτέρω γεγονότων τῆς Βαλκανικῆς οὗτι δὲ Κρητικὸς λαὸς ἀυθόρμητος διὰ συλλαλητηρίων και ψηφισμάτων προέβη εἰς τὴν κήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας του και μετὰ τῆς Ἑλλάδος Ἐνώσεως οἱ δὲ Βουλευταὶ ὠρίσθησαν τὸν ἑλληνικὸν ὄρκον. Τὴν ἐπομένην κατηρίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις ὅπως διοική τὴν Νῆσον μέχρι τῆς παραλαβῆς αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν, ἀποτελεσθεῖσα και ἐκ τῶν δύο μερίδων συμπολιτεύσεως και ἀντιπολιτεύσεως, ἦτοι τῶν Ἐ. Βενιζέλου, Μίν. Πετουχᾶκη, Ἐμμ. Λογιάδου και Χαρ. Παλογεώργη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀντ. Μιχελιδάκη. Μετὰ ταῦτα εἰδοποιήθη και ὁ ἀπουσιάζων Ὑπατος Ἀρμοστής νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον, ὅπερ και ἐγένε, ὁπότε ἡ Κρητικὴ Κυβέρνησις εἰσήγαγε και ἐφήρμοσε ἀντὶ τοῦ Κρητικοῦ τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν ἔσκει ἡ ἰδία μετὰ τῆς ἐξουσιοδοτήσεως νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν. Ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς Κρήτης μετετάπη εἰς παράρτημα τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἡ δὲ στρατιωτικὴ κατοχὴ τῶν Δυνάμεων μετὰ τῶν φυλακίδων περιορίσθη εἰς μόνον τὴν Σούδα (Ἰούλιος 1908). Ἀποφασίζεται εἰτα ἡ ἀποχώρησις τῶν διεθνῶν στρατευμάτων, κατὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν οἱ Κρητὲς ἀνύψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Φιρκὰ πρὸ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος Χανίων και τότε σοβαρὸν γεννάται ἐπεισόδιον. Ἐξητήθη ἡ συστολὴ τῆς σημαίας. Κατόπιν ἀρνήσεως τοῦ λαοῦ ναυτικὸν διεθνὲς ἄγλημα ἔκοψε τὸν κοντὸν αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα ἡ Βουλὴ ὄρισε τριμελῆ διοικοῦσαν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν Ν.Χ. Ζευριδου, Ἰω. Σαουνάτσου και Μ. Καψάλη. Ταύτην διεδέχθη κυβέρνησις Κ. Μ. Φούμη, Γ. Σκουλούδη και Ἀλ. Παπαγατζῆ (29 Δεκεμβ. 1909), ἡ ὁποία προεκήρυξεν ἐκλογὰς Ἐθνοσυνελεύσεως, κατὰ τὰς ὁποίας ὑπερίσχυον ὁ Ἑλ. Βενιζέλος και ἐσχηματίσθη ὑπ' αὐτὸν διοικοῦσα ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Β. Σκουλά και Σ. Μυλωνογιαννάκη (17 Μαΐου 1910). Ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως δὲ ταύτης ἐγεννήθη τὸ ζήτημα τῶν Μουσουλμάνων Βουλευτῶν νὰ δώσωσι τὸν ὄρκον τοῦ Βουλευτοῦ εἰς τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ἐκ

ΙΩΑΝ. ΠΑΪΖΗΣ

ΙΑΤΡΟΣ

Ἡ Πλατεῖα Νέας Ἀγορᾶς

Τὸ ἀρχαιότερον

Φοιτητοποιεῖον

ΑΚΑΔΕΥΟΥ ΧΑΡΙΤΑΚΗ

ἐν Χανίοις

Κάτωθεν Μεγάρ. Τορναζάκη

ἀπηλλάγησαν. Ἡ αὐτὴ Κυβέρνησις μετερρυθμίσθη κατόπιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου ὡς βουλευτοῦ Ἀττικῆς. Τὰς τριμελεῖς δὲ ταύτας κυβερνήσεις διεδέχθησαν κατόπιν ἐπαναστατικὴ κυβερνήσις (3 Ἰανουαρίου 1912) καὶ ἐπαναστατικὴ διοικοῦσα ἐπιτροπὴ (10 Μαρτίου—25 Ὀβρίου 1912) ἔχουσαι ἀνὰ τρεῖς ἀνωτέρους Διευθυντὰς Ἐπιτρόπους ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐν Κρήτῃ ὑπηρεσιῶν.

Τὸν Μάιον τοῦ 1912 οἱ Κρήτες ἀπέστειλαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν τοὺς ἀντιπροσώπους των ἐκλεγέντας διὰ λαϊκῶν συγκεντρώσεων λόγῳ ὁμῶς πολιτικῆς σκοπιμότητος οὗτοι δὲν ἔγιναν δεκτοὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου. Μετὰ τινὰς ὁμῶς μῆνας ἢ κήρυξις τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀποστείλῃ εἰς Κρήτην Γενικὸν Διοικητὴν τὸν Στέφανον Δραγοῦμην, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐπ' ἐνόμιαι τοῦ Βασιλέως διαίρησιν τῆς Νήσου (25 Ὀκτωβρίου 1912) καὶ νὰ δεχθῆ τοὺς Κρήτας πληρεξουσίου εἰς τὴν Βουλὴν. Ὁ Στέφανος Δραγοῦμης κατεδίβασε ἐκ τῆς Νησιῶδος Σούδας τὴν Τουρκικὴν σημαίαν.

Τὴν 1ην Δεμβρίου 1913 παρισταμένον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου, τοῦ τότε Γενικοῦ Διοικητοῦ Λουκά Ρούφου, τῶν ἀρχηγῶν Μάνδακα καὶ Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη ὑψώθη ἐπὶ τοῦ Φιρκᾶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

ΚΡΗΤΗ

ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ

Μέρος α'. Γενικότητες

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ δευτέρα μετὰ τὴν Κύπρον Ἑλληνικὴ Μεγαλόνησος καὶ ἡ πέμπτη τῆς Μεσογείου. Κεῖται ἐντὸς τοῦ Α. Τμήματος τῆς ἀπὸ Συρίας εἰς Τύνιδα ἐκτεταμένης λεκάνης τῆς Μεσογείου καὶ μετὰ τὴν Εὐρώπης (Β') Ἀσίας (ΒΑ) καὶ Ἀφρικῆς (Ν), ἀπέχει 140 χιλμ. τῆς Πελοποννήσου καὶ 40 χιλμ. τῶν Ἀντικυθήρων. Ὁ μέσος αὐτῆς παράλληλος διέρχεται διὰ τῆς Νήσου Κύπρου, πρὸς Ν. τῆς Μάλτας, διασχίζει τὴν Ἀφρικὴν παρὰ τὴν Σφάξ καὶ ἐξέρχεται πρὸς Ν. τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ. Κεῖται ἀφ' ἑνὸς πρὸς Δ. τῶν Ἀσιατικῶν νήσων καὶ ἀφ' ἑτέρου Ν. τῶν νήσων Κυκλάδων διευθυνομένη ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. καὶ οὐσῶν προφανῶς κορυφῶν ὑποβρυχίων ἰσπεκτάσεων τῶν ὄροσειρῶν Εὐβοίας—Ἀττικῆς—Ἀργολίδος. Μετὰ τῆς Πελοποννήσου συνδέεται διὰ σειρᾶς νήσων διευθυνομένων ἀπὸ ΝΑ πρὸς ΒΑ καὶ ἀποτελουσῶν ἐπέκτασιν τῆς Λακωνικῆς ὄροσειρᾶς (Κόθηρα).

Μετὰ τῆς Ἀσίας συνδέεται διὰ σειρᾶς νήσων διευθυνομένων ἀπὸ ΝΔ πρὸς ΒΑ Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος], εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἢ γέφυρα τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν γεωλογικὴν ὄψιν τῆς Μικρασιατικῆς αὐτῆς μεταπτώσεως. Ἀπὸ τὴν Ἀφρικανικὴν ἀκτὴν κεῖται εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ ἀνευ ἐνδιαμέσων νήσων. Ἀνήκει ἐπομένως καὶ εἶνε τὸ μεσημβρινότερον τῆς Εὐρώπης ἄκρον καὶ κεῖται μετὰ τὴν 34° 50'—35° 40' Β πλάτος καὶ 23° 30' 26'—20'. Ἀ μήκους Γκρήνουιτς διήκει ἀπὸ Δ (7020' Β] πρὸς Α [70 20' Ν].

Ὅ ρ ο ι α

Τὰ ὄρια τῆς Κρήτης [μὴ περιλαμβανομένων τῶν ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένων μικρονησίδων εἶνε :

Ἀνατολικὸν μῆκος,

[Μεσημβ. Παρισίων]	Χερσονήσος Ἐλαφονήσου	29°, 9' 30"
] Ἀκρωτήρι Πλάνα	24°, 0' 0"
Βόρειον Πλάτος] Ἀκρωτήρι Σπάθχ	35° 41' 39"
] Ἀκρωτήρι Μάταλλο	34° 54' 40"

Μέγιστον Μήκος, Ἀπὸ Ἀκρωτήρι Σταυρός Μαλεβυζίου εἰς ἄκρων Κεφάλαιον Πυργιωτίσσης 52 Χ)τρα (εὐρύτερον σημεῖον Κρήτης)
 Τὸ στενὸν Ρεθύμνης (Γεωργιούπολις—Λυβικὸν 18 Χ)τρα
 » » Ἰεραπέτρα; (Παχεῖα Ἄμμος—Ἰεραπέτ 12 »
 ἦτοι μέσον πλάτος 32,6 Χ)τρα

Ὄψω διὰ τῶν δύο στενῶν ἡ Κρήτη χωρίζεται εἰς τρία τμήματα

Περιμετρος—Βορεια ἀκρὴ ἀπὸ Ἀκρωτ. Γραμβούσα εἰς Ἀκρωτ. Σίδερο Χ)τρα	487
Ἀνατολική » » » Σίδερον » » Κακὴ Ἀλυκὴ »	50
Νοτιὰ » » » Κακὴ Ἀλυκὴ » » Κριοῦ »	285
Δυτικὴ » » » Κριοῦ » » Γραμβούσα »	66

888

Διαβρέχεται πρὸς Β ὑπὸ τοῦ Νοτίου Αἰγίου (Κρητικὸν Πέλαγος, πρὸς Νο δὲ ὑπὸ τοῦ Λυβικοῦ πελάγους.

Εἰς τὴν Κρήτην ἀνήκουν ἡ Γαῦδος (γεωργ. πλάτος 33ο 47') καὶ πλεῖστοι ἀκατοίκητοι νησιδες ἦτοι ἐπὶ τῆς Β, παραλλας ἡ Ἁγία Γραμβούσα καὶ Γραμβούσα Κισσάμου, ἡ Θοῶρου (Ἄκυτος) Χανίων, ἡ Παλαιὰ Σούδα καὶ ἡ Σούδα, ἡ Δία ἔναντι τοῦ Ἡρακλείου, ἡ Πεταλίδα καὶ Παξιμάδι, Κολοκύθα Σπιναλόγκας, Κόνιδα καὶ Ψεῖρα Ἁγίου Νικολάου, Διονυσάδες Σητείας, Ἐλασα καὶ Παλαμύδα, Γρανίαι καὶ Καβάλλοι, Ἐπὶ τῆς Ν. παραλλας συναντῶνται ἡ Λευκὴ, Τράχηλος, Μακρουλὸ καὶ Στρογγυλὸ. Νησι Φωκίαι, Γαῖδουρονῆσι Ἰεραπέτρας, Νησάκια Λειμώνων, Παξιμάδια, Γαῖδουρονῆσι καὶ Γαυδοπούλα (Ὀφιούσα). Ἐπὶ τῆς Δ. τέλος Παραλλας εἶνε τὸ Ἐλαφονῆσι, ἡ Πεταλίδα καὶ τὸ Ποντικονῆσι (Μύλαι)

Γεωλογικὴ κατασκευὴ

Κατὰ τὴ μέχρι τοῦδε γνωστὰ εἰς τὴν γεωλογικὴν διαμόρφωσιν τῆς νήσου παρουσιάζονται ἀρχέγονοι ταλικοὶ σχιστόλιθοι, ὄφῃται, διορίται σχιστόλιθοι καὶ ὑπομέλανες ἀβεστολίθοι κρητικῆς διαπλάσεως, μάργαι καὶ ὑποπενώνειοι ἀβεστολίθοι καὶ προσχώσεις.

1.—Κρυσταλλοπαγῆ πετρώματα

Ταῦτα εἶνε τὸ ὑπόβαθρον τῶν Κρητικῶν πετρωμάτων καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ παχίων στρωμάτων ἐπιτυχωμένων ἐκ φαιῶν, πρασίνων καὶ ἐρυθρῶν ἀργυλικῶν σχιστολίθων ψαμμιτῶν καὶ χαλαζιτῶν (τριασιῶν ἢ παλαιοζωϊκῆς διαπλάσεως). Ἐνίοτε ἐν τὸς αὐτῶν συναντῶνται καὶ πλακώδεις ἀβεστολίθοι ὡς καὶ πορφυριτικά πετρώματα καὶ τάφοι.

2 Ἀβεστολίθοι

Κεῖνται ὑπεράνω τῶν προηγουμένων. Οἱ ἀβεστολίθοι τῶν Λευκῶν Ὀρίων (Μαδάρες) εἰς τὸ κατώτερον μέρος εἶνε πλακώδεις, εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον ὀγκώδεις, ἄστρωτοι, πάντοτε ἐλαφρῶς κρυσταλλικοὶ (ὁμοιάζοντες ὄρυκτολογικῶς μὲ τοὺς ἀβεστολίθους Τριπόλεως Πελοποννήσου).

Εἰς τὸν ὄγκον τοῦ Κέδρου, εἰς τὰ ὄρη πρὸς Ν. τῆς Μεσσαρᾶς καὶ εἰς τὰς νήσους Παξιμάδια συναντῶνται τριάσιοι ἀβεστολίθοι (ὡς τῆς Πίνδου), Ιουράσιοι ἀβεστολίθοι (ὡς οἱ τοῦ Παρνασσοῦ) καὶ πλακώδεις ἀβεστολίθοι (ὡς οἱ τῆς Λαπίθου τῆς Κύπρου) μὲ φλύσχιν.

Εἰς τὰς ἀβεστολιθικὰς μάζας (Λευκὰ ὄρη) πικρατηροῦνται καρστικαὶ αὐλακες, σπήλαια, ὄπαι καὶ ρωγμαί.

3.—Μεσοζωϊκὰ παλαιογενῆ στρώματα

Ἐμφανίζονται καὶ εἰς τὴν Σητείαν ὡς καὶ εἰς Παλαιόχωραν Σελίνου, Καστέλλι Κισσάμου καὶ εἰς τὰς νήσους Γαῦδον καὶ Γαυδοπούλαν.

Ἐπεράνω τῶν μεσοζωϊκῶν στρωμάτων ἐπικάθηνται ἀσυμφώνως τὰ νεογενῆ πετρώματα ἦτοι κροκαλοπαγῆ, μάργαι καὶ λευκοὶ ἀβεστολίθοι τῆς μειοκαίνου καὶ λειοκαίνου διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ, καλύπτονται ἐκτεταμέναι ἐκτάσεις τῆς νήσου. Ἐκ τούτων ἄλλα εἶναι ποσειδώνια (ἀποθέματα θαλάσσια) ἄλλα δὲ ἰζηματογενῆ γλυκῶν ὑδάτων καὶ περικλείουν διαστρώσεις λιγνητῶν (Παλαιόλουτρα Πρέβελης, Μεγαλόκαστραν Καλαμίται, Μούλια, Λιμὴν Σητείας κλπ.)

Τὰ τεταρτογενῆ πετρώματα (νεώτατα) περιέχουν ἀπολιθώματα ζῶων (ἀντιλόπη, ἐλέφας, ράνος, ἵπποπόταμος, δορκάς, κλπ.) Κατὰ τὴν τεταρτογενῆ παγετώδη ἐποχὴν τῆς γῆς, φαινόμενα ἐξαπλώσεως παγετῶτων δὲν παρετηρήθησαν.

Γεωλογικὴ Διαμόρφωσις

Ἡ Κρήτη κατὰ τὸν καινοζωϊκὸν αἰῶνα (παλαιογενῆ διάπλασιν) ἀπέτελε τμήμα τῆς Αἰγυπτιακῆς χώρας. Συνεπεία ὄρεισζόντων πτυχώσεων ἐσχηματίσθησαν τὰ Κρητικὰ ὄρη καὶ ἐπωθήσεις στρωμάτων. Τὴν σημερινὴν αὐτῆς μορφήν ἡ Κρήτη ὀφείλει εἰς τὰς νεωτέρας τε τονικὰς κινήσεις τῆς πλειοκαίνου καὶ τεταρτογενεοῦ διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ, αἵτινες ἐδημιούργησαν ρήγματα καὶ νέας πτυχώσεις, διαχωρίζοντα ταύτην κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς χώρας καὶ βραδύτερον καλύψαντα ὑπὸ θαλάσσης μέγα τμήμα τῆς Νήσου. Εἶτα νέαι διαρρήξεις καὶ κάμψεις ἐδημιούργησαν τὴν σημερινὴν ἀνάγλυφον ὄψιν.

Κατ' ἀρχὰς ἐσχηματίσθη ἐκ κατακρημνίσεως ἡ λεκάνη τοῦ Κρητικοῦ πελάγους καὶ οἱ 4 ὄγκοι τῶν Λευκῶν Ὀρέων, Ἰδης, Δίκτης καὶ Καβουλίου κατερχόμενοι ἀποτόμως.

Αἱ τελευταῖαι κινήσεις τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς ἐσυνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίσδον. Οὕτω ἡ νοτιὰ ἀκτὴ δυτικῶς τῶν Σφακιῶν ἐμφανίζει ἐξαρσιν τῆς χέρσου. Ὅμοιως καὶ ἡ νοτιὰ ἀκτὴ τοῦ ὄρους Λασηθίου. Ἀντιθέτως ἡ βορεια ἀκτὴ Μεραμπέλλου παρουσιάζει συνίξην τῆς χέρσου.

Σεισμοί.—Αἱ τεκτονικαὶ μετακινήσεις ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον κατὰ μῆκος τῶν ρηγμάτων τοῦ Κρητικοῦ πελάγους καὶ δημιουργοῦν τεκτονικοὺς σεισμοὺς πολλακίς καταστροφικούς, ὧν τὸ ἐπίκεντρον εὐρίσκειται συνήθως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους (περιοχὴ Ἡρακλείου). Ὁ φοβερώτερος σεισμός ἦτο ὁ τοῦ 1470 ὃ ἐπὶ ἓνα μῆνα οσίων τὴν Κρήτην ἀπ' ἀκρου εἰς ἀκρον. Κατὰ τὸ 1908 καταστράφη ἡ Ἱεράπετρα, ὃ 1856 τὸ Ἡράκλειον. Ἀπὸ τοῦ 1926 μέχρι 1931 κατὰ τὰς παρατηρήσεις μετεωρολ. σταθμοῦ Χανίων, ἐγένοντο 29 μικροσεισμοί.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους

Α'. Ὄρη.—Μακρὰ ὄρεινὴ ἄλυσος διατέμνει κατὰ μῆκος τὴν Κρήτην ἀπὸ Κισσάμου εἰς Σητεῖαν ἀναπτύσσουσα μεταξὺ βαθείας κοιλάδας, ὄροπέδια καὶ χαράδρας καὶ ἐκφύουσα τρία συγκροτήματα, τῶν Λευκῶν ὄρέων, Ἰδης καὶ Δίκτης. Τος ὄρεινοῦ τούτου ουστήματος αἱ κορυφαὶ τοῦ πλησιεστέρου πρὸς Ν ἀκτῆς καὶ ἐπομένως αἱ πρὸς Ν κλιτύες εἶνε βραχεῖαι καὶ ἀπότομοι ἐνῶ αἱ πρὸς Β ἐκτείνονται ἐπὶ πλατυτέρας χώρας εἶνε ἐμαλώτεραι καὶ περικλείουσι χαμηλὰς ὄρασειρὰς μεταξὺ τῶν ὀποίων σχηματίζονται χλοερὰι κοιλάδες καὶ πεδιάδες.

Ὁ ὄγκος τῆς Ἰδης ἔχει ὕψος 2498 μ. τὰ Λευκὰ ὄρη 2332 καὶ ἡ Δίκτη 2185. Αἱ κορυφαὶ πλησιάζουσι περισσότερο πρὸς τὴν Ν. παραλίαν, εἰ' ὃ καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν κλιτεῖς εἶνε ἀπότομοι καὶ ἐπικλινεῖς.

Τὰ Λευκὰ ὄρη εὐρίσκονται εἰς τὰς Σφακιανὰς Μαδάρας καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν σχηματίζουσι διακλυδώσεις εἰς Σφακίᾶ (Κάστρο, Σωρός, Μαύρη, Ἅγιον Πνεῦμα Θεωρῆ, Τροχάλης), Ἀποκόρωνα (Δαφνομαδάρα, Κλίμα, Κράπη, Δραπανοκεφάλαι, Μαλάξα), Κυδωνίας (Πορρωστέλλια, Νεραντζόπορη, Σέμπρωνα, Κεραμειανὴ μαδάρα, Σκλόκα), Σέλινον (Ἀποπηγάδι, Ἅγιοι Δίκαιοι), Κίσαμον (Ἅγιος Ἡλίας Σπάθας,

ΑΡΙΣΤ. ΜΠΑΚΛΑΓΖΗΣ | **ΑΛΕΤΩΝ. ΜΑΛΛΑΝΔΡΗΣ**

ΟΦΘΑΜΙΑΤΡΟΣ

ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

Κλειτικὴ ὁδὸς Κισσάμου

Μέγαρον Τονοζάκη

Χ α ν ς ᾶ

Χ α ν ς ᾶ

Τρυπητή ή Γέρω Σκίτος) ως και εις Ἅγιον Βασίλειον (Ζρουονερίτης), καὶ Ρέθυμνο (Ὅρη Συκιάς, Ἄγριμονάφαλα, Κακονόρος, Βρούσινας).

Ἡ Ἰδη (Ψηλορείτης) διευθύνεται ἀπὸ ΝΑ πρὸς ΒΔ πρὸς τοὺς Νομοὺς Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου μὲ διακλαδώσεις εἰς Μυλοπόταμον (Σιδερώτας, Βουβάλα), Ἄμαρι (Κέντρος) Ἅγιον Βασίλειον (Κουλούκενας Στρούμπουλας) καὶ Τέμενος (Γιοβχίτας).

Ἡ Δέκτη ἐκτείνεται εἰς ὄλον τὸν Νομὸν Λασηθίου μέχρι Σητείας διὰ τ-ὸ Ἴσθου Ἰεραπέτρας (Χριστὸς Βιάννου, Σέλινα Μεραμπέλλου, Θύλακας ἸΚρητῶν Ἀφέντης, Σταυρὸς Νεαπόλεως, Ἀφέντης Καβουσίου, Μπέμπωνας. Ρωμάνατι Σητείας Δρυζές, Μόδι, Λαμπώνι, Δάφνη) ὡς καὶ εἰς Πεδιάδα Ἡρακλείου (Ἀφέντης), Μονοφάτσι καὶ Πυργί ἴτισσαν (Κόφινα ἢ Ἀστερούσια).

Β. Πεδιάδες. Διὰ καθιζήσεων τοῦ ἐδάφους μεταξὺ τῶν ὄρειων ὄγκων ἐσχηματίσθησαν πεδιάδες, κοιλάδες καὶ ὄροπέδια.

Πεδιάδες ἐκτεταμέναι εἶνε ἢ τῆς Μεσσαρῆς (μεταξὺ ἐπαρχιῶν Πυργιωτίσης, Καβουρίου. Μονοφατσίου καὶ Πεδιάδος) μήκους 45 χιλ. καὶ πλάτους 8—καὶ Ἰεραπέτρας μήκους 27 χιλ. καὶ πλάτους 8. Μικρότεραι δὲ εἶνε αἱ ἐξῆς:

Ἐν Νομῷ Χανίων αἱ Κυθωνίων—Κισσάμου, Κανδάνου καὶ Ἀποκορώνου.

» » Ρεθύμνης αἱ Μυλοποτάμου, Ἄγ. Βασιλείου (Λαγγὸ) καὶ Ρεθύμνης

» » Ἡρακλείου αἱ Τόπ Ἄλι Ἡρακλείου, Καττελλίου Πεδιάδος

» » Λασηθίου αἱ τῆς Σητείας

Αἱ κοιλιάδες εἶνε κατάφυται καὶ εὐφορώταται. Κυριώτεραι εἶναι αἱ ἐξῆς:

Ἐλους Κισσάμου (Χανίων), Ἄμαριου (Ἀσωμάτων) καὶ Νεαπόλεως (Μεραμπέλου)

γ. Ὅροπέδια ὀνομάζομεν τὸν Ὀμαλὸν τῶν Λευκῶν Ὅρων (ὕψος 1026—1067) ἐκτάσεως 25 τ. χ. συγκοινοῦντα διὰ τοῦ πόρου Σαμαριάς πρὸς τὰ Σφακιά, τοῦ πόρου Ἄγ. Βιρήνης πρὸς τὸ Σέλινον καὶ τοῦ Λακιώτικου πόρου πρὸς τὰ Χανιά, Ἐπίσης τὸ Λεκανοπέδιον Ἀσκούφου (ὕψος 680 μ. ἐκτάσεως 6 τ. χ. περιελάμβανον ἐπὶ συνοικισμοὺς τὸ θέρετρον Νιζα (ὕψος 1472) ἐκτάσεως 6 τ. χ. ἐνθαεὶδρίσκεται καὶ τὸ Ἰδαίον Ἄντρον, τὸ ὄροπέδιον Λασηθίου (ὕψος 866 ἐκτάσεως 120 τ. χ. μὲ 17 χωρία τὸν Ὀμαλὸν Βιάννου (ὕψος 1100 εἰς εἰς περισσότερα ὄροπέδια ὑπάρχουν καταβόθραι τῶν βροχίνων ὕδατων ἐπιτελούμεναι χωνοί,

δ. Φαράγγια ἤτοι στεναὶ ρωγμαὶ ἐδάφους, ὑπάρχουν ἀρκετὰ βαθεῖα εἰς τὰς ὑπώρειας τῶν ὄρων. Τοιαῦτα εἶνε αἰς τὰ Λευκὰ ὄρη τὸ τοῦ Θερίσσου ἐν Κυθωνίᾳ (βαθὸ, εὐρὸ), τοῦ Στύλου καὶ Ραμνῆς Ἀποκορώνου (βαθὸ, ἀδιάβατον) τῆς Ἄγλας Βιρήνης Σελίνου (8 χ. μήκος χ. 500 μ. πλάτος ἀδιάβατον), τῆς Σαμαριάς καὶ Ἄγλας Ρουμέλης (ὕψος 450 μ.) μὲ κυκλωτερεῖς ἀτραποὺς (Σιδερόπορτες, Σουλόςκαλο) τῆς Ἀραδένης—Ἀνωπόλεως (ἐλικοειδὲς βῆθος 100 μ.) τὸ Νιμπριώτικο (μήκος 6 1/2 χ. μ. στενὸν καὶ ὕψος 300 μ.) τὸ Πετρὲ Ρεθύμνης, τὸ Κοτσιφῶ (Μύρθειον) Ἄγιου Βασιλείου, τὸ Κουρταλιώτικο, δι' οὗ ῥεεὶ ὁ Μέγας Πεταμὸς σχηματίζων τὸν καταρράκτην Ἐδλογιά τοῦ Ἄγιου Νικολάου ὕψος 40 μ.

Εἰς τὴν Ἰδην φαράγγια ἀξιωματικόντα εἶνε τὸ τῆς Νιθαύρεως, Ἄμαρι εἰς τὴν Δίκτην ὑπάρχει τὸ Ἄγιοφάραγγο Μονοφατσίου (νοτίως τοῦ Κόφινα), τὸ φαράγγι Καθαροῦ Λασηθίου, τὸ Παροφάραγγο Βιάννου καὶ τὰ τῆς Κρυφτῆς καὶ Ζάφρου Σητείας.

Φυσικὰ Σπήλαια, ὑπάρχουν πολυάριθμα. Τὸ σπήλαιον Σπηλιάς Κισσάμου χωρεῖ 40000 ἄτομα, τὸ τοῦ Ἀζουρὲ Σελίνου λέγουσι συγκοινοῦναι ὑπογείως μέχρι Καντάνου, τὸ τῆς Μονῆς Καθολικοῦ Ἀκρωτηρίου ἔχει ὕψος 3 μ. 20 καὶ μήκος 150 μ., εἰς δὲ τὸν Ἀποκόρωνα ὑπάρχουν τὰ σπήλαια Κεφαλά (Κατεδατῆ) Κρουονερίδου, (Βαφῆ), Κόκκινου Χωριοῦ καὶ Ραμνῆς. Τὸ Σπήλαιον Μονῆς Ἀρσανίου Ρεθύμνης προχωρεῖ μέχρι Πρασσῶν ὑπογείως. Παρὰ τὴν Ἀργυρούπολιν ὑπάρχουν δύο σπήλαια. Εἰς Μυλοπόταμον ὑπάρχουν τὰ σπήλαια Μελιδονίου καὶ Ἰδαίου Ἄντρον. Εἰς Ἄμαρι ὑπάρχει τὸ σπήλαιον τοῦ Κραναίου Ἐρμού (Πατούς), τὸ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τὸ τοῦ Δαμίλη (Κέδρος). Εἰς Ἡρακλείον ὑπάρχουν τὰ σπήλαια Καμαρῶν (Πυργιώτισσαν) Σάρχου (Μαλεβύζι), Τέμενος Ἀρχάνας, Γουβῶν (Πεδιάδος) καὶ ὁ Λαδύρινθος Γόρτυνος (Ἅγιοι Δέκα) Τέλος εἰς τὸ Λασηθίον ὑπάρχουν τὰ τῆς Μιλιάτου (Μεραμπέλλου) τὸ Δικταῖον Ἄντρον (Ψυχρὸ Λασηθίου), τὸ τοῦ Κερατοκάμπου (Βιάννου) καὶ τὸ Καταφύγιον (Σητείας).

Ἰδατογραφία.—Εἰς τὰ δευτερογενῆ ἀβεστολικά σρώματα λόγφ τῶν

πολλῶν ρωγμῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ὀλιγομήνου βροχοπτώσεως αἱ ροαὶ τῶν ὑδάτων καταβυθίζονται, χάνονται ἢ διακόπτονται ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν ἐκτάσεων. Οἱ κοίται τῶν ρυάκων ξηραίνονται ἀπὸ Μαΐου μέχρι Ὀκτωβρίου. Μένον πρὸς τὸ Δ μέρος (Σέλινον) καὶ πρὸς τὴν Σητεῖαν λόγῳ τῆς ὑψοστεγοῦς φύσεως τοῦ ἐδάφους (ἀργιλόδους καὶ ἀμμώδους) ἀναβλίζουσιν πολλὰι πηγαὶ δίδουσαι ὄλως ἰδιάζουσαν χλιαρὰν ὕψιν. Ἐκ τούτων ρέουσιν μικροὶ ποταμοὶ σταθερῶς ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν. Τὰ ὕδατα ταῦτα ἀναφαίνονται ὡς πηγαί, ὅταν φθάσουν εἰς τὰ κατώτερα ἐκ σχιστολίθων πετρώματα. Τοῦτο συμβαίνει εἰς ἅπαντα τὰ ὕψη, ἀλλὰ συνήθως μόνον εἰς τὰ βῆθη κοιλάδων καὶ εἰς μικρὰ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὕψη, ὅπου τὰ ὕδατα διολισθαίνουσι διὰ τῶν προσχώσεων ἐδαφῶν καὶ οὕτω δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς ἀρδεύσεις.

Ἀπὸ Δεκεμβρίου (βροχαί) μέχρι Ἀπριλίου (τῆξις χιόνων) αἱ κοιλάδες φιλοξενοῦν ὀρητικὸς χειμάρρους. Τινῶν ἐκ τούτων αἱ κοίται τῶν ἀβαθεῖς καὶ πλατεῖαι (Κερίτης, Ταυρωνίτης, Πλατανιά, Ρεθύμνης, Μύρτος Βιάννου).

Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους τὰ ὕδατα τούτων καταβυθίζονται συνήθως καὶ χάνονται τὰ πρὸς Δ μέρη, ἔχοντα στρώματα ἀδιάδροχα, διατηροῦν ποταμιάκους ἀνευ σχεδὸν διακοπῆς.

Χειμάρροι ὑπάρχουν σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς κοιλάδας τῆς Νήσου, ταχεῖς καὶ ὀρητικοί, λόγῳ κλίσεω, τοῦ ἐδάφους. Ὁ Ταυρωνίνης Κισσάμου, Βλιθιάς Σελίνου, Μουρσελας Ἀποκορώνου, Πετρὸς Ρεθύμνης (Μέσαπος), Ἀκουμανῆς Ἀγίου Βασιλείου, ὁ Λυγκότης Ἀμαρίου (Ἡλέκτρας), ὁ Πρινωῖτης Μυλοποτάμου, ὁ Γαζανὸς Μαλεβυζίου (Ποθορεύς), ὁ Κατσαμπᾶς, ὁ Καρτερὸς Τεμένους, ὁ Ἀποσελέμης Πεδιάδος, ὁ Κλημαθιανὸς Πυργιωτίσσης, ὁ Ζαριανὸς (Καιουρίου), ὁ Ἀναποδιάρης Μονοφατοῦ (Καταρράκτης), ὁ Σπαθᾶς Λασηθίου, ὁ Ξεροπόταμος Μεραμπέλλου, ὁ Ἀλμυρὸς Μεραμπέλλου, ὁ Μύρτος Βιάννου, ὁ Ψυχρὸς καὶ ἡ Ἁγία Φωτιά Ἱεραπέτρας, ὁ Ζὸς Σητείας.

Οἱ χειμάρροι οὗτοι κατακλύζουσι καὶ καταστρέφουσι τὰ κατώτερα μέρη παρασύροντες συχνάκις καὶ αὐτὰς τὰς γεφύρας. Ὀλίγοι ἔχουν κοίτην ἀβαθὴ καὶ πλατεῖαν (Ἀλικιανὸς Κυδωνιῶν). Τῶν λοιπῶν ἡ κοίτη βαθεῖα καὶ στενὴ κατ' ἀρχάς, εὐρύνεται καὶ ἐξαπλοῦται πρὸς τὰς παραλίους ἐκβολάς.

Συστατικὰ ὕδατων. Αἱ πηγαὶ οὐδὲν συνήθως τὸ ἐξαιρετικὸν παρουσιάζουσιν. Τὰ ὕδατα περιέχουν ἐν διαλύσει τὰς συνήθεις οὐσίας τινὰ ὕδατα εἶνε σιδηροῦχα, τινὰ παραθαλάσσια ὑφάλμυρα. Ἀξιοσημείωτον φαινόμενον εἶνε τὸ ὑφάλμυρον τῶν τριῶν Ἀλμυρῶν ποταμῶν Ἀποκορώνου, Μαλεβυζίου καὶ Μεραμπέλλου ὅπου ὀφείλεται εἰς στρώματα ὀρυκτοῦ ἄλατος δι' ὧν διέρχονται. Ἐτέρα Ἀλμυρὰ πηγὴ ὑπάρχει κάτωθεν τοῦ χωρίου Κρητῶς.

Κεφαλόβρυσα ὀνομάζονται αἱ πηγαὶ δι' ὧν ὑπέγειται ροαὶ ἐμφανίζονται ἐπιφανειακῶς κείνται συνήθως εἰς μικρὸν ἀπὸ θαλάσσης ὕψος. Ἡ ξαίρεσιν σημειωμένη εἰς τὴν Ν κλιτὸν Δίκτης (Κεφαλοβρύση (885 μ.) καὶ εἰς τὸ Κοβοῦσι Σητείας (Ψυχρὸ 1200 μ.).

Ἡηγᾶς ἱαματικᾶς μνημονεύμεν τὸ Πέτρας Νερὸ Ἀμαρίου καὶ τὴν τῶν Τεμενῶν Σελίνου κατὰ τῆς φαρμιάσεως, τὴν πηγὴν Ἀπυρότερο Πλουίτης Καιουρίου κατὰ τῆς ψωριάσεως.

Ἡηγᾶς πόσιμα ἀπειράριθμοι καὶ εἰς διάφορα ὕψη. Αἱ ὕψηλότεραι εἶνε τὸ Ἀτλιά (1600 μ.) Κέντρου καὶ ὁ Λάκκος νεροῦ (2033 μ.) τῆς θάσεως Σωροῦ τῶν Λευκῶν ὄρεων.

Ἄξιμα ἢ τοῦ Κουρνᾶ.

Ἄ γ ρ ο λ ο γ ῖ α

Τὰ ὕψηλὰ καὶ ἀπότομα ὄρη καὶ αἱ διακλαδώσεις αὐτῶν διαιροῦν τὴν νήσον εἰς Β καὶ Ν κλιτὸς καὶ λεκανοπέδια.

Τὸ 1)3 σχεδὸν εἶνε βραχώδεις κλιτὸς, κατάλληλον μόνον ὡς πτωχὰ βοσκαί. Τὸ 1)3 ἀποτελεῖται ἐκ γαιῶν χέρσων καὶ τὸ ἕτερον 1)3 μόνον καλλιεργεῖται.

Τὸ καλῆς ποιότητος ἔδαφος τῆς δὲν μένει ἀκαλλιέργητον πλὴν χαμηλῶν τιμῶν σημείων τῶν κοιλάδων. Εἰς πολλὰ μέρη (Νοχιὰ) καὶ ἐπὶ ὄρειων κλιτῶν βλέπει τις μικρὰς ἐκτάσεις καλῶς καλλιεργημένας.

Τοιοῦτόν τι παρατηρεῖται καὶ ὅπου εἰς χαμηλὰς κοιλάδας ἢ πεδιάδας λόγῳ τῶν ἀρδευτικῶν ὑδάτων, ἀναπτύσσονται κατὰ τὸ θέρος πυρετοί.

Ἡ φ ο τ ι κ ῆ γ ῆ κείνται ἐπὶ ὑπεδάφους ἐκ πετρωμάτων, οὐδεμίαν ὄψιν ἔχοντων προγενεστέρων μετακίνησιν ἀπὸ τῆς διαπλάσεως αὐτῶν. Ὅταν τὸ ὑπέδαφος ἂ

ποτελείται, ὡς σπανίως συμβαίνει, ἐκ κινητῶν καὶ εὐθρύστων ὕδων, ἢ φυτική γῆ μετέχει τῆς φύσεως τοῦ ὑπεδάφους. Ὄταν δὲ μὴ τὸ ὑπέδαφος ἀποτελεῖται ἐκ σκληρῶν ὑλικῶν, ἐπιθεκτικοῦ μόνον θραυσματοποιήσεως, ἢ φυτική γῆ ἀποτελεῖται συνήθως ἐξ ὀργίλλου, μεμιγμένης μετ' ἄμμου κατὰ ποσότητας ἀναλογίας καὶ μετὰ θραυσμάτων τοῦ ὑπεδάφους.

Ἀμμώδεις γαταί, εὐρίσκονται εἰς τὰς παραλίους πεδιάδας (Μεσόγεια. Κίσαμος, ἀπὸ Καστέλλι—Πλατανιά, Ρέθυμνον, Ἀλμυρὸς Ἡρακλείου, Πισκοκέφαλο καὶ Ἱεράπετρα) εἶνε θερμαὶ καὶ ἔχουν ἀνάγκην συνεχῶν ποτισμάτων. Περιέχουν ἀρκετὰς κροκάλας.

Ἀργιλώδεις γαταί, ἐρυθραί, παρουσιάζονται ἢ ἐξ ἀπουσιῶσεως ταληκοῦ ἐδάφους (Σέλινον) ἢ ἐκ μεταγωγῆς ἀδοξωθῶν πετρωμάτων ἐξ ὄρεσίδων (πεδιάς Καστελλίου Πεδάδο). Εἰς τὸ Δ μέρος τοῦ Λαζαβίου εἶνε ὑπόφαιοι καὶ μεμιγμένοι μετ' ὀλίγον ἄμμου.

Μαργώδεις γαταί συναντῶνται ἥτιον συχνά, εἶνε ὑπόλευκοι ἢ ὑπόφαιοι (Κίσαμος καὶ περίξ Ρεθύμνου, Ἡρακλείου καὶ Ἱεράπετρας,) καὶ περικλείουσι ὕγρασιαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ἀσβεστώδεις τέλος γαταί, λευκαὶ ἢ λευκόφαιοι, ἀπαντῶνται σπικνιώτερον καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ μικρῶν θραυσμάτων ἀσβεστολίθων σκληρῶν ἢ εὐθραυστων (Κίσαμος, Ἀποκόρωνας, περιχωρὰ Ἡρακλείου, σημειὰ τινὰ Μεσσαράς καὶ Σητείας, Ἀσχύφου καὶ Ἀνώπολις καὶ Μ. κλιτύς Σφακιῶν.

Χάρταις ἑξοτήτης

Ὁ πρῶτος μετὰ σχετικῆς ἀκριβείας γραφεὶς χάρτης τῆς Κρήτης εἶνε ὁ κατὰ διαταγὴν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐκτελεσθεὶς κατὰ τὸ 1843 ἀπὸ τὸ Δ τμήμα τῆς Νήσου καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1853 τοῦ Α. τμήματος. Ὁ χάρτης οὗτος ἦτο ἀκριβέστατος ὡς πρὸς τὰς ἀκτὰς, ἀλλὰ ἡ ὀριογραφία, ἰδίᾳ τοῦ Δ τμήματος δὲν εἶνε ἀκριβής. Ἐπὶ τοῦ χάρτου παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς:

Διὰ τὴν ὀριογραφίαν ὅτι ἀνεξαρτήτως τῆς παραστάσεως τῆς διανομῆς τῶν ὕδατων διὰ τοῦ συστήματος τῶν ἀπλῶν ἀκρωριογραμμῶν, ὅπερ καὶ τὸ κάλλιστον, ἐπικρατεῖ ἐνίοτε δυσαναλογία τις κατὰ τὴν ἔντασιν τῆς σκιάσεως ἐν ταῖς ὀρειναῖς γραμμαῖς ἀπ' ἐνὸς καὶ ἐν τοῖς ὄρεσίδιοις καὶ πεδιάσιν ἀπ' ἑτέρου. Οὕτω ΝΔ τοῦ Ἡρακλείου περὶ τὸ μέσον τοῦ πλάτους τῆς Νήσου αἱ ὀρειναὶ ἀλύσσεις ἔχουσι τὴν σκιάσιν λίαν βαθύαν συγκριτικῶς πρὸς τὰ μέγιστα ὄρη αὐτὰ πρὸς Α καὶ Δ ὑφθύνται. Ἡ πρὸς Ν. τοῦ ἀρχ. Ἰναχωρίου ἐκτεινομένη ὄροσειρά, ἢ πρὸς Β τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ὑφουμένη, ὡς καὶ ἡ μετὰ τὴν Ἀνωπηγείων καὶ Νοχιᾶς κειμένη εἰς τὸ βάθος τοῦ Ἀκρωτηρίου Σπάθα πρὸς τὸ Α ἄκρον τῆς Νήσου, δεόν πολὺ ἐλαφρότερον νὰ σκιασθῶσιν. Καὶ ἐν τῇ Χερσονήσῳ Σητείας τὰ 2)3 τῶν ἀνατολικῶν αὐτῆς ὀριογραμμῶν ἔχουσι λίαν ἐκτεταμένην τὴν σκιάσιν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς κοιλάδας καὶ ρεῖθρα ἀμφιδάλλομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τινῶν ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ δύο δὲ σημείων οὐδόπως δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ χάρτου. Ἡ κοιλάς Ἁγίας Εἰρήνης, ἀντὶ νὰ περιβάλλῃ τὰ ὄρη εἰσχωρεῖ ἐν αὐτοῖς πέραν τοῦ χωρίου διὰ βαθείας σχισμῆς καὶ ἐξέρχεται εἰς Κρουστογέρακα.

Ὁ Ἀποσελέμης ποταμὸς ἀντὶ νὰ ἐκβάλῃ εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς Α τοῦ χω-

Ι. ΒΟΛΟΥΔΑΚΗΣ
ΙΑΤΡΟΣ

Ἐναντι Κρητικῆς Ἰατρικῆς

Τὸ ἀρχαιότερον

Ἐμποροκρατεῖον

ΕΜΜ. ΑΤΣΑΛΑΚΗ

ἐν Χανίοις

Ὁδὸς Κανεβάρου (Καστέλλι)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Μ. ΦΟΥΜΗΣ

Διδάκτωρ του Δικαίου διετέλεσε Εισαγγελεύς Πρωτοδικῶν Χανίων μέχρι τοῦ ἔτους 1884. Τῷ 1885 ἐξελέγη, τὸ πρῶτον, βουλευτὴς τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τὴν ὁποίαν ἐπανειλημμένως ἀντιπροσώπευσε, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1877 καὶ 1897. Εἰς τὴν τοῦ 1897 διετέλεσε μέλος τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Στρατοπέδου Ἀκρωτηρίου τοῦ ὁποῦ ἡ ἔδρα (ὁ Προφῆτης Ἡλίας τῶν Φρουδιῶν Ἀκρωτηρίου) ἐβomberδίσθη ὑπὸ τοῦ ἠνωμένου στόλου τῶν Δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσσίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας καὶ Γερμανίας. Ἡ ἐπαφή τῶν μελῶν τῆς Διοικουσης ἐπιτροπῆς τοῦ στρατοπέδου Ἀκρωτηρίου μετὰ τῶν Ναυάρχων τοῦ ἠνωμένου Ἑυρωπαϊκοῦ στόλου, ὧν πρῶτανις διετέλεσε ὁ Ἰταλὸς Ναύαρχος Κανεβάρο, συντέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ τροπὴν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς Τουρκίας νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά της μετὰ τὰς σφαγὰς τοῦ Ἡρακλείου.

Διετέλεσε μέλος τῆς δεκαεξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ Κρητικοῦ Συντάγματος τῷ 1898 καὶ Σύμβουλος τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῆς Γεωργίας, ἐπί τινος δὲ μῆνας καὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν ἔξωτερικῶν ἐπὶ Πρίγκηπος Γεωργίου (1899—1901). Εἰς τῶν τριῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Θερίσου τοῦ 1905.

Μέλος τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως τοῦ 1906 καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Β. Κρητικοῦ Συντάγματος. Μέλος τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1909 καὶ τοῦ 1910 καὶ Βουλευτὴς τοῦ Νομοῦ Χανίων Βουλευτὴς ἐν Ἀθήναις τοῦ 1915—1916 καὶ Γερουσιαστής κατὰ τὰ ἔτη 1929—1932.

ρίου Γουδες, εκβάλλει πρὸς Δ αὐτοῦ. Ἐξηκριώθη δὲ τοῦτο κατόπιν θυέλλης τινός, καθ' ἣν ὁ ρόαξ ἐκείνος μετετρέπη εἰς πηλώδη χεῖμαρρον.

Σχετικῶς δὲ πρὸς τὰ ὕψη παρατηροῦμεν ὅτι ὁ χάρτης οὗτος ἀναβιβάζει τὰ Λευκὰ Ὄρη Σφακιῶν εἰς 8000 ποδῶν ὕψος καὶ οὕτω συμφωνεῖ μετὰ τῆς γενικῆς παραδεδεγμένης γνώμης ὅτι ἡ Ἴδη εἶνε τὸ ὑψηλότερον τῆς Νήσου ὄρος.

Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καθωρρίζουν τὸ μὲν ὕψος τῆς Ἴδης εἰς 8060 ποδῶν τῶν δὲ Σφακιανῶν ὄρέων εἰς ὕψος 8100 ποδῶν. Τὸ κατ' ἐμὲ αἰ θαρομετρικαί μου παρατηρήσεις ἐπεκύρωσαν τὴν κοινὴν γνώμην, διότι ἐδόσαν εἰζῆμὲν τὴν Ἴδην 2498 μ. εἰς δὲ τὰ Λευκὰ Ὄρη Σφακιῶν δυὸ διάφοροι παρατηρήσεις ἐδόσαν 2370 καὶ 2375 μ. ἦτοι κατὰ 90 μ. κατώτερον τοῦ τῆς Ἴδης.

Καὶ ἕτερον ὑψόμετρον φαίνεται μου ἐσφαλμένον τὸ πρὸς Ν. ΝΑ τῆς Ρεθύμνης σημειούμενον παρὰ τῇ Ν. ἀκτῇ. Τὸ ὄρος τοῦτο (Σιδέροντας) εἶνε πολὺ χαμηλότερον τοῦ Κέδρου ὅστις σημειοῦται ὡς ἔχων ὕψος 6000 ποδῶν, ἐπομένως ὑποθέτω ὅτι ἐπὶ τοῦ Σιδέροντα ἐσημειώθη ἕκ παραδρομῆς 5000 ἀντὶ 3000 καὶ οὕτω μένει ἔχων 3490 πόδας ἀντὶ 5490 πόδας.

Κ λ ε μ α

Τὸ κλίμα ἕνεκα τῆς συνυπάρξεως θαλασσίου καὶ ὀρεινοῦ ἀέρος, εἶνε ἄκρως ὑγραινόν, πλὴν ἐλαχίστων μερῶν (Γεωργιούπολις, παρὰ τὴν Μαλεβουζίου, Καλὸ χωριὸν Μεραμπέλλου, ἐκπῶλαι Μύρτου Βιάννου) ἐλειογενῶν, ἔνθα λιμνάζουν ὕδατα.

Ἡ κλιματολογία μεγάλως ἐνδιαφέρει καθότι σπουδαίως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων.

Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης ἕνεκα τῆς νοτίας αὐτῆς θέσεως εἶνε συγκερασμένον εἰς τὰ παράλια καὶ ψυχρὸν εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη. Γενικῶς κατὰ τὰς θερμότερας ἡμέρας τοῦ θέρους ἡ ἀτμόσφαιρα ὀρροῖζεται ὑπὸ τῶν θαλασσίων ἀνέμων, ὁ δὲ χειμῶν ἀρχόμενος τὸν Δεκέμβριον λήγει τὸν Ἰανουάριον.

Ἦ δ α τ α. — Κατὰ τὸν χειμῶνα αἱ βροχαὶ εἰσὶν ἀφθονοί. Τὸ θέρος ὁμοῦ σπανίως βρέχει. Αἱ βροχαὶ ἀρχονται συνήθως ἀπὸ Αὐγούστου. Ἡ χιὼν εἰς τὰ χαμηλότερα τῆς Νήσου μέρη εἶνε σπανία εἰς τὰ ὑψηλότερα ὁμοῦ μέρη προξενεῖ συχνάκις καταστροφὰς (Σφακιὰ Λευκῶν ὄρέων καὶ ὄροπέδιον Λασηθίου Δίκτης) καλύπτουσε ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ἐλόκληρα χωρία καὶ διακόπτουσα πᾶσαν συγκοινωνίαν. Ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ὄρέων ἡ χιὼν πίπτει ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἐξαφανίζεται σχεδὸν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀνοίξεως διατηρουμένη μόνον εἰς ὄπας καὶ σχισμάς κατὰ τὸ θέρος ἔνθα αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες δὲν προσπίπτουν.

Τὰ ὑψηλὰ ὄρη καὶ ἡ περιβρέχουσα τὴν Κρήτην θάλασσα, συγκερνωσί τὸ κλίμα καὶ καθιστοῦν πρὸς τὴν μεσημβρινὴν θέσιν, τὴν θερμοκρασίαν ἥττον ὑψηλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ Λαρίσης. Ἡ ἀνωτάτη θερμοκρασία φέρεται ἀνεληθοῦσα εἰς 33° 34', ἐνῶ ἡ τῶν Ἀθηνῶν ὑπερβαίνει τοὺς 34°.

Ἡ ἐλάτεια ἡ; ἡ δάστησις ἐν Ἰταλίᾳ παύει ἀπὸ τῶν 500 μ., ἐν Κρήτῃ συναντᾶται καὶ εἰς ἀνώτερα τῶν 600 μ. ὕψος.

Ἡ ἄμπελος ἡ; ἡ ἀνάπτυξις ἐν τῇ Ν. Ἑυρώπῃ σταματᾷ ἀπὸ τῶν 700 μ., ἐν Κρήτῃ ἀφθόνως καρποφορεῖ μέχρι 980 μ. (Καβούσι Σητείας).

Ἐν Κρήτῃ μεγάλη διαφορά παρατηρεῖται μετὰ τὴν βορρᾶς καὶ νοτίας κλιτύος. Ἡ βλάστησις εἰς τὸ νότιον μέρος προηγείται 15—20 ἡμέρας ἀπὸ τὸ βόρειον. Ἡ δάστησις ἐπὶ τοῦ εἰς ὕψος 600 μ ὄροπέδιου Ἀράδικιας (νότιον μέρος) προηγείται τῆς πεδιδόδος Χανίων.

Χ λ ω ρ ῖ ς

Ἡ χλωρίς κατὰ τὸν Χελιδράϊχ καὶ Λωρὸν ἀνέρχεται εἰς 1417 εἰδὴ ἐξ ὧν 1148 διηκοτυλήθονα, 245 μονόκυτληθονα καὶ 243 ἀκότυλα ἀνήκοντα εἰς 120 οἰκογενείας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ὄρέων εἶνε γυμνά. Ἡ δὲ ἰὰ δ α σ ῶ ν κεκαλυμμένη ἔκτασις ἀνέρχεται εἰς 150.000 στρέμματα.

Δασικὰ δένδρα ἀπαντιῶνται κυρίως πρίνοι σφένδαμνοι, δρυς, κυπάρισσοι, πευκα ἀγριοελάται, πλάτανοι κτλ. κασιανέαι (Ψέλινον) καὶ φοινικοδένδρων (Γαλαϊκαστρον Σητείας). Ὁ δασικὸς τύπος περιλαμβάνει φυτὰ ἀκανθώδη καὶ ἀρωματώδη (ὀρύγανη, λάμθανος, θύμος, σχίνος, δενδρολίβανον, σιδερίτης ἡ μυλοτύρα, μαντζουράνας, δίκταμον κτλ.

Χαριστηριστικὸν ἄγριον ζῷον ἐν Κρήτῃ εἶνε ὁ Αἴγαγρος. Ἀλώπηξ δὲν ὑπάρχει. Θηράματα ἔχει ἀφθονα.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Γεωργική περιφέρεια Χανίων

Περιλαμβάνει από εδαφικής μορφολογικής απόψεως :

Τὴν ὄρεινὴν χώραν Κισσάμου—Σελίνου

Τὸ τμήμα τῶν Λευκῶν ὄρεων καὶ Σφακίων

ΚΙΣΣΑΜΟΣ-ΣΕΛΙΝΟΝ

Ἡ ὄρεινὴ χώρα Κισσάμου—Σελίνου κατέχει τὸ Δ τμήμα τῆς Νήσου καὶ πρὸς Δ τοῦ τμήματος τῶν Λευκῶν ὄρεων, ἀρχεται ἀπὸ τὸν αὐχένα Ποροσέλια (898μ), ΒΔ τοῦ Ὀμαλοῦ, βλίνει Δ Ἀποπηγαδιοῦ (1388 μ) μέχρι κορυφῆς Ἁγ. Δίκαιος (1190) καὶ Ἀκρωτηρίου Ἁγίου Μάμας (ΝΔ).

Πρὸς τὸ ΝΑ τοῦ ὄρους Ἁγίου Δίκαιος κείται ἡ μεγάλη κοιλάς τῶν Νισχωριῶν Κισσάμου, ἀπὸ τῆς ΒΔ κορυφῆς τῶν ὄρειων (1155 μ) ἀναχωρεῖ Β μικρὰ ὄροσειρά, ἀνωθεν τῶν Μεσογείων (918 μ) περιβάλλουσα πρὸς Δ τὸ λεκανοπέδιον Κισσάμου καὶ χωροῦσα ἐν τῇ θαλάσῳ (Ἀκρωτήριον Γραμβούσης). Ἀπὸ τῆς ὄροσειρᾶς Ἁγίου Δικαίου ἐκπέμπονται διακλαδώσεις πρὸς Β καὶ Ν σχηματίζουσαι κοιλάδας καὶ λεκανοπέδια.

Αἱ Νότιαι κλιτύες χωρίζονται τῶν Βορειῶν ὑπὸ τῆς ὄροσειρᾶς Ἀποπηγάδι—Ἁγιοὶ Δίκαιοι καὶ αἱ δυτικαὶ ἀπὸ τῶν βορειῶν καὶ νοτίων διὰ τῶν διακλαδώσεων Ἁγ. Δικαίου καὶ τῆς ὄροσειρᾶς Νισχωριῶν.

Ι.—Αἱ ὄρειοι κλιτύες ἀποτελοῦν ἀνώμαλον δασώδη χώραν μερῶσ, πηγὰς καὶ χειμάρρους περιλαμβάνουσι δύο μεγάλα λεκανοπέδια, τοῦ Κολουμπάρου Κισσάμου, διαχωρίζόμενα ἀπὸ διακλάσειν τοῦ Ἀποπηγαδιοῦ, προχωροῦσαν ἐν

τῆ θαλάσσης ἵνα σχηματίσῃ ἀφ' ἐνὸς τὸ ὕψηλόν (774) καὶ βραχῶδες Ἀκρωτήριον Ροδοποῦ ἢ Σπάθα (μήκους 17 χ)τρων καὶ μέσον πλάτος 6 χ)τρα καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ βραχῶδες καὶ κατακόρυφον ἀκρωτήριον Γραμβούσα (13 χ)τρων μήκους καὶ 4 χ)τρων μέσου πλάτους.

α) Γὸ λεκανοπέδιον Καστελλίου Κισσάμου εἶνε δασῶδες καὶ ἀνώμαλον, ἔχει κοιλάδες ἐνουμένας εἰς πεδιάδα πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ κόλπου Κισσάμου (Νοπηγιανή, Τυρλοῦ, Κακοπεράτου ἢ Καλάθαινο, Καμάρας ἢ Καστελλίου, Πυργιανή, Μεσογείων), διαρρέεται ὑπὸ τεσσάρων ρυάκων ἢ χειμάρρων, ρέοντων κατὰ τὸν χειμῶνα ὀρυθητικώτατα καὶ διακοπτομένων πολλάκις τὴν συγκοινωνίαν.

Τὸ λεκανοπέδιον Κισσάμου περιλαμβάνει 42 χωρία. ὧν προέχει ἡ κωμόπολις τοῦ Καστελλίου. Παράγει ἀφθονον κυρίως οἶνον, πρὸς δὲ ἔλαιον, δημητριακά, κάστανα, κάρνα, ὀπώρας καὶ διατρέφει ἀρκετὰ ποίμνια, ἵππους καὶ ἡμιόνους.

β) Τὸ λεκανοπέδιον Κολυμπαρίου, εὐρισκομένου μεταξὺ θαλάσσης καὶ διακλαδώσεων τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ ὄρσειρας Ἀγ. Δικαίου.

Τὸ ἀνώτατον τμήμα εἶνε ὄρεινόν καὶ δύσβατον, τὸ κατώτερον εἶνε ὁμογενὲς καὶ καλῶς καλλιεργημένον. Τὸ ἄνω τμήμα διαιρεῖται εἰς 3 κοιλάδας (Νέων Ρουμάτων, Σέμπρωνα καὶ Κακσπέτρου) συνενουμένας κατωτέρω εἰς τὸ μέγιστον ἀμύδου παραλίας θαῖνον ἔδαφος τοῦ λεκανοπεδίου.

Εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο σημειοῦνται τρεῖς χειμάρροι (Ξεκολωμένος, Ταυρωνίτης, Σκουτελώναι:) ἐξ ὧν ὁ Ταυρωνίτης λίαν ὀρυθητικὸς καὶ ἐπικλινδύρος.

Παράγει δημητριακά, ἀφθονον οἶνον καὶ διατρέφει ποίμνια εἰς τὰ ὄρεινά μέρη ὡς καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνους.

Περιλαμβάνει 60 χωρία ἐξ ὧν 11 ἐπὶ τῶν Α κλιτύων τῆς βραχῶδους Χερσονήσου Ροδοποῦς.

II.—Αἱ Νότιοι κλιτύες, ἀποτελοῦν χώραν δύσβατον ὄρεινὴν μὲ ἀλλεπαλλήλους κοιλάδας ἐνύδρους καὶ δύο λεκανοπέδια σχηματιζόμενα μεταξὺ τῶν διακλαδώσεων τῆς ὄρσειρας Ἀποπηγάδι—Ἀγ. Δικαίου.

Τὸ ὄρεινόν λεκανοπέδιον Ἀγίας Εἰρήνης—Καμπανοῦ—Σούγιας κεῖται ἔπρὸς Δ τῶν Σφακιανῶν ὄρεων ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἀσθένος Ποροσέλι μέχρι τῆς Ν. παραλίας, συγκοινωνεῖ διὰ τοῦ Ποροσέλι μὲ τὸ λεκανοπέδιον Ἀλικιανοῦ, διὰ τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου μὲ τὸ ὄροπέδιον Ὀμαλοῦ καὶ διὰ θατῆς ὁδοῦ με τὴν παραλίαν Ἀγίας Ρούμελης, περιλαμβάνει 26 χωρία.

Τὸ μέγα λεκανοπέδιον Κανδάνου Παλαιοχώρας ἐνυδρον καὶ δασῶδες ἀρχεται ἀπὸ τῆς ὄρσειρας, τῆς διαχωριζούσης τὰς Β ἀπὸ τῶν Ν κλιτύς, βαίνει πρὸς Ν μέχρι θαλάσσης εἶνε εὐρὴ πρὸς τὸ ἄνω μέρος, στενούμενον εἰς φάραγγα πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀνοιγόμενον τέλος εἰς μικρὰν παραλιακὴν πεδιάδα, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ καθ' ἅπαν τὸ ἔτος ρέοντος ρυάκος Κανδάνου, παράγει ἀφθονον ἔλαιον, κάστανα, δημητριακά, μέταξαν καὶ διατρέφει πολλὰ ποίμνια καὶ καλοὺς ἡμιόνους.

Περιλαμβάνει 34 χωρία καὶ ἀγροικίας, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶνε ἡ Κανδάνος, τὸ Κακοδίκι καὶ ἡ Παλαιόχωρα.

III.—Αἱ Δυτικαὶ κλιτύες, ἀποτελοῦν κατὰ μῆκος τῆς περὶ τῆς χώραν ἀνώμαλον καὶ βραχῶδη διαχωριζομένην τοῦ Σελίνου διὰ τοῦ ὄρους Ἀγ. Δικαίου καὶ περιλαμβάνον τὴν κοιλάδα τῶν Ἐνιάχωριων καὶ τὴν παραλίαν Ἀμυδαλοκεράτου.

Ἡ δασώδης ἐξ ἔλαιων, καστανεῶν, ὀπωροφόρων, Κοιλὰς τῶν Ἐνιάχωριων, διευθύνεται ἐκ ΝΔ πρὸς ΒΑ, συγκοινωνεῖ καὶ περιλαμβάνει 8 χωρία.

Ἡ περὶ τὴν Ἀμυδαλοκεράτου—Κάμπου εἶνε βραχῶδης καὶ ἄγονος συγκοινωνεῖ πρὸς Α μὲ τὴν Κισσαμον, ΝΑ μὲ τὴν κοιλάδα Ἐνιάχωριων, περιλαμβάνουσα 6 χωρία.

2. Τὸ τμήμα Λευκῶν ὄρεων

Ὁ ὄρειος ὄγκος τῶν Λευκῶν ὄρεων διευθύνεται ἀπὸ ΝΑ πρὸς ΒΔ, στεφόμενος εἰς τὰ δύο ἄκρα ὑπὸ δύο ὕψηλων ὄροπέδιων (Καλλικράτης; Α καὶ Ὀμαλοῦ Δ) ἐξ ὧν κατερχόμενοι βραχῶδεις διακλαδώσεις κλείουν ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἀγ. Βασιλείου Ρεθύμης καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ὄρεινὴν χώραν Σελίνου, Κισσάμου. Διαιρεῖται εἰς βόρειους καὶ νοτίους κλιτύς.

I. Αἱ Βόρειοι κλιτύες ἔχουσι ὕψηλοτάτας φαλακρὰς κορυφὰς καλύπτονται κατωτέρω ἀπὸ πεύκα, πρίνκ, λπ. καὶ περυσιάζουσι ἐκτεταμένα λεκανοπέδια. Αἱ κυριώταται διακλαδώσεις τῶν Λευκῶν ὄρεων πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην εἶναι τὸ Κλίμα ἢ Λαφνομυδάρα (Ἀποκορώνου) ἢ Μάυρη κορφή (Μαλάξα, Κκλάμι, Χοιρόσπηλο)

τὸ θουνὸ Κεφαλαῖ, τὸ Ἀκρωτήρι κλπ. Αἱ δορεῖναι κλιτύες ἀποελοῦνται ἀπὸ τρία λεκανοπέδια (Ἀποκορώνου, Χανίων, Ἀλικιανοῦ) ἐν ὄροπέδιον (Ὁμαλοῦ), μίαν χερσόνησον (Ἀκρωτήρι) καὶ δύο ὄρεινὰς χώρας (Κεφαλαῖ), (Κουρναῖ).

α) Λεκανοπέδιον Ἀποκορώνου, περικλειόμενον ἀπὸ τὸ Κλίμα (Α), τὰ Λευκὰ ὄρη (Ν) τὴν Μαύρη Κορφή (Δ), εἶνε ἀνώμαλον, ἔχει ἀφθονὰ ὕδατα καὶ παράγει ἔλαιον, οἶνον, ὄσπρια παντὸς εἶδους, δημοτριακὰ κλπ. τρέφει δὲ πολλὰ πόσνια καὶ ἀρίστους ἡμίονους. (Συγκοινωνεῖ μὲ τὸ Ρέθυμνον διὰ τοῦ στενοῦ Γεωργιουπόλεως, μὲ τὸν Βάμον, μὲ τὴν ἀμμώδη παραλίαν τῶν Καλυθῶν μὲ τὸ λεκανοπέδιον Χανίων κτλ. Ἔχει διεύθυνσιν ΝΑ πρὸς ΒΔ καὶ περιλαμβάνει δύο κοιλάδας.

1) Τὴν κοιλάδα Βρυσῶν, ὄρεινὴν, δύσβατον, διαρροεμένην ὑπὸ τοῦ Βρυσιανοῦ ποταμοῦ, (Μπούτακα) πηγάζοντας ἐκ τῶν Λευκῶν ὄρων καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν κόλπον Ἀλμυροῦ. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀναβλύζει παρὰ τὴν Γεωργιούπολιν καὶ ὁ ρυαξὶ Ἀλμυρός, ὀφάλμυρος. Ἡ περιοχὴ τῶν ἐκβολῶν εἶνε στενωπή, βαλτώδης καὶ νοσηρὰ, κλεισμένη ὑπὸ ἀποκρήμιων λόφων.

Ἡ κοιλάς Βρυσῶν περιλαμβάνει 25 χωρία μεταξὺ τῶν ὁποίων γνωστότερα εἶνε ἡ Γεωργιούπολις, Καλαμίτσι, Βάμος, Ἀλίκιαμπος, Ἀσπρόσνερος, Φρέ, Τζιτζιφές, Μελιδόνι, Νίππους κτλ.

2) Τὴν κοιλάδα Στύλου, ΒΔ τῆς ἄνω, ὄρεινοτάτης καὶ δυσβάτου ἐν μέρει, ἣς τὸ κατώτερον μέρος εἶνε καλῶς καλλιεργημένον, μὲ συχνὰς πηγὰς καὶ διαρρέεται ἀπὸ τὸν ρυακὰ τοῦ Στύλου, Κοιλιάρην, ἐκβάλλοντα Δ τοῦ χωρίου Καλυθῶν καὶ ἀπὸ τὸν ρυακὰ Ἀρμένων Ευδὲ.

Ἡ κοιλάς αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τὰς δυσβάτους κλιτύς τῶν Λευκῶν ὄρων διαίρεται εἰς τὸ τμήμα Στύλου μὲ 15 χωρία (Μαχαιρούς, Νιοχωριό, Ἀρμένοι, Στύλος, Καλύβες, Μεγ, Χωράφια κτλ) καὶ εἰς τὸ τμήμα Κεραμειῶν μὲ 14 χωρία (Μαλαῖζα, Κάμπους, Γερολάκκος κτλ.) καὶ καταλήγει εἰς κοινὴν χαμηλὴν πεδιάδα ἀνοιγομένην μέχρι τῆς παραλίας.

β) Ἡ χώρα Κουρναῖ, κεῖται πρὸς Δ τοῦ λεκανοπέδιου Μουσέλλα μεταξὺ Δαφνομαδάρας (Ν καὶ Δ) κόλπον Ἀλμυροῦ καὶ λεκανοπέδιου Ἀποκορώνου) εἶνε κυματοειδῆς λοφώδης διαρρέεται ὑπὸ δύο ποταμίσκων τὸν Δέλφινα, καὶ Καβροῦ, εἶνε ὀμαλὴ καὶ κατάφυτος, καὶ εὐφρρος εἰς ἔλαιον, οἶνου δημοτριακὰ, ὄσπρια, καπνὸν κλπ. Εἰς τὸ Δ μέρος καὶ 2 χ)τρα ἀπὸ τῆς παραλίας σχηματίζεται ἡ λίμνη Κουρναῖ, εὐρεῖτα χορὰν μὲ ὕδωρ γλυκὺ ἐν ᾧ ἀλιεύονται ἐξαιρετοὶ ἐγγέλεις. Τὸ κλίμα εἶναι νοσηρὸν λόγῳ τῶν ἀφθόνων ὑδάτων καὶ τῆς λίμνης.

Συγκοινωνεῖ μὲ Ἀργυρούπολιν, Ἐπισκοπὴν, Γεωργιούπολιν καὶ Ἀσκούφου (διὰ Ευλοδέματος, Βατὲ, φάραγγος Κατρὲ καὶ Κλίματος) καὶ περιλαμβάνει 5 συνοικισμοὺς ἐν οἷς τὰ χωρία Μουρι, Κουρναῖ κλπ.

γ) Ὁρεινὴ χώρα Κεφαλαῖ (Βάμου) τριγωνικὴ βραχύδης ἀπολείγουσα εἰς τὸ Δρέπανον ἀκρωτήριον μὲ ἐκτεταμένους ἔλαιωνας καὶ καλλιεργημένους γαίνας, περιλαμβάνουσα 15 χωρία (Γαβαλοχώρι, Τουβαρᾶς, Κόκκινο χωριό, Κεφαλαῖ κλπ.)

δ) Χερσόνησος Ἀκρωτηρίου. Ἐνοῦται διὰ τοῦ ἰσθμοῦ Χαλέπας (πλάτους 3 χ)τρων μὲ τὴν νῆσον Κρήτην καὶ εἰδικῶς μὲ τὸ λεκανοπέδιον Χανίων, προβάλλει ἐν τῇ θαλάσσει διὰ βραχυδῶν κυκλικῶν κλιτύων (Φρούδια), διαχωρίζουσα

ΦΑΡΜΑΚΕΙΟΝ
ΝΙΚ. ΜΟΥΝΤΑΚΗ

Σκαλάκια Ν. Ἀγορᾶς

Ἐν Χανέοις

ΙΩΑΝ. Γ. ΓΟΝΑΛΑΚΗΣ
ΕΜΠΟΡΟΣ

Ἐξαγωγικὸν Ἐμπορεῖον

Ἐλαίου καὶ Οἴνου

Ἐκτελοῦνται παραγγελίαι

Κολήνη Καμάρα Κισσάμου

Κρήτης

τόν κόλπον Χανίων ἀπὸ τὸν τῆς Ζούδας. Εἶναι χαμηλὸν ὄροπέδιον ὕψους μέχρι 550 μ. (Σκλόκα) καὶ παράγει ἀρίστη ποιότητος ἔλαιον καὶ μέλι, δημητριακὰ κλπ. Περιλαμβάνει 15 χωρία (Κορακιές, Πυθάρι, Στέρνες, Γκαλαγκάδο, Κουνουπιδιανὰ, Μουζουράς κλπ.)

ε) Δεκαοπέδιον Χανίων. Σχηματίζεται μεταξύ τῶν ἀπὸ τῶν Λευκῶν ὄρεων κατερχεμένων διακλαδώσεων Μαλάξης—Καλαμιού ἀφ' ἑνὸς καὶ Χοιρόσπηλου ἀφ' ἑτέρου. Εἰς τὸ ἄνω μέρος εἶναι δύσβηκτον, εἰς δὲ κατώτερον, παρουσιάζει εὐρεῖαν πεδιάδα κεκαλυμμένην δι' ἐλαιῶνων, ἐσπεριδοειδῶν κλπ. καὶ διαρρεομένην ὑπὸ πηγῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ Κλαδισοῦ. Τὸ ὄρεινότερον τοῦ λεκανοπεδίου χωρίου εἶναι τὸ Θέρισσον συγκαίνοται μὲ τὴν πεδιάδα διὰ βαθείας φάραγγος. Περιλαμβάνει πλὴν τῆς πόλεως τῶν Χανίων καὶ 23 χωρία (Τσακαλικὰ, Νεροκούρου, Μουρνιές, Περιβόλια, Κόκκινο μέτόλι, Βιρὺπετρο, Νταράτσο, Γαλιτάς, Μακρὸ τοῖχος, Κυρτομάδο, Ζούδα κλπ.)

ς) Δεκαοπέδιον Ἀλικιανῶν. Σχηματίζεται μεταξύ τῆς διακλαδώσεως Μαύρης κορυφῆς (Α) πρὸς Χοιρόσπηλο ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἀπὸ Ὀμαλοῦ (Β) μέχρι θαλάσσης. Ἡ παραλιακὴ θουνοσειρὰ πλησίον τῶν Χανίων καταλήγουσα διακόπτεται ἀπὸ βαθεῖαν φάραγγα, δι' ἧς ῥεῖ πρὸς τὴν ἀλεοσσαν κόλπον Χανίων ἐναντι τῆς νησίδος Θεόδωρου, ὁ ποταμὸς τοῦ λεκανοπεδίου, Πλατανιάς ἢ Κερίτης ἢ Ἰάρδανος. Ἐν τῇ μέσῃ τοῦ λεκανοπεδίου ἐκτείνεται εἰς εὐρεῖαν πεδιάδα 7—8 χιλτρων μήκους καὶ 3—4 πλάτους κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐλαιῶν, ἐσπεριδοειδῶν καὶ καρποφόρων καὶ παράγουσαν ἀφθονὸν ἔλαιον, οἶνον, λεμόνια, πορτοκάλια κτλ. καὶ ἐκτρέφουσαν ποίμνια ἄτινα κατὰ τὸ θέρος ἀνέρχονται εἰς τὸ ὄψηλόν ὄροπέδιον Ὀμαλοῦ.

Τὸ τμήμα τοῦτο περιλαμβάνει 33 συνοικισμοὺς, Ζούρβη. Μεσκλά, Λάκκιον, Σκινέ, Φουρνέ, Κουφός, Βατόλακκος, Ἀληκιανοῦ, Βλαχεροντίσσα, Πλατανιάς, Ἀγία Μαρίνα, Σταλός κτλ.

ζ) Ὀροπέδιον Ὀμαλοῦ. Τοῦτο ἐπιστῆφει τὸ Δ ἄκρον τῶν Λευκῶν ὄρων καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς εὐρείας καὶ ὀκαλοτάτης πεδιάδος (1050 μ) περιβαλλομένης πανταχόθεν ὑπὸ ὄρων, ἐχούσης δὲ σχῆμα ἀκανονίστου κύκλου.

Ἡ ἐν χειμῶνι ἐναδτῶ διαμονὴ ζῶων καθίσταται ἀδύνατος λόγῳ χιόνων, ἐφ' ᾧ καὶ χρησιμεύει ὡς θέρετρον τῶν γεωργοποιμένων Σελίνου καὶ Λάκκων, ἀνεγειράντων τοὺς οἰκίσκους τῶν κατὰ μῆκος τοῦ Β καὶ ΝΔ χείλους τοῦ ὄροπεδίου (Λακκιώτικος γύρος 1040 μ. καὶ Σελινιώτικος γύρος 1060 μ. ὕψος).

Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο κεῖται μεταξύ τῶν ἐπαρχιῶν Σφακιῶν, Σελίνου καὶ Κυδωνίας καὶ ἀποτελεῖ ὄρεινὴν μετοξὺ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων συγκαίνοται διὰ δυσῶτων ἀτραπῶν ἐξ ὧν ἀναφέρονται πρὸς Β (Λακκιώτικη πόρτα) τὴν ἀπὸ Λάκκους διὰ τῆς θέσεως Μπουρπαδοκεφάλαι εἰς τὸν αὐχένα Νερανζόπορα (1087 μ) ἢ τὴν ἀπὸ Λάκκους διὰ θέσεως Λαγὰ εἰς αὐχένα Κουνηγοῦ Σελλὶ ἢ τὴν ἀπὸ Λάκκους διὰ θέσεων Χωστή καὶ Στέρνα εἰς Ὀμαλόν. Ἐπίσης πρὸς Δ (Σελινιώτικη πόρτα) ἀπὸ Ἀγ. Εἰρήνης Σελίνου διὰ θέσεως Ἁγίου Θεόδωρου (1127 μ) εἰς Ὀμαλόν. Τέλος πρὸς Ν (Σφακιανὴ πόρτα) ἀπὸ Χώραν Σφακιῶν διὰ τῆς φάραγγος Σαμαριάς, Ἀγίας Ρουμέλης καὶ διὰ τῆς θέσεως Ευλόσκαλα (1227 μ) μεταξύ τῶν κορυφῶν Καλλέργη καὶ Ἀγκαθαπῆς.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς εὐφορωτάτου πεδιάδος Ὀμαλοῦ, καλλιεργεῖται καὶ παράγει ἀρίστη ποιότητος σίτον καὶ κριθῆν. Δι' ὄσκαλ (θέριτρα) εἶναι ἐκτεταμέναι καὶ πλούσιαι. Ἡ ὕδρευσις γίνεται διὰ φρεάτων. Λόγῳ τῶν περιβαλλόντων τῶ ὄροπέδιον ὄψωμάτων τὰ ἄμβρια ὕδατα οὐδεμίαν θὰ εἶχον διέξοδον, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν χιὼν οὐ πρὸς τὸ ΒΔ χεῖλος τοῦ ὄροπεδίου ἐξ οὗ ὑπογεῖως τὰ ὕδατα βροχῶν καὶ τήξεως χιόνων νὰ ἐκρέουσι.

II—Ἀἰνότιοι κλιτύες τῶν Λευκῶν ὄρων (Σφακιά) εἶναι πλέον ἀπόιομοι, πρὸς τὴν θάλασσαν βραχῶδες καὶ δύσβατοι, μὲ ὄψηλὰ ὄροπέδια βαθείας χαράδρας καὶ φάραγγας, συχνὰς πηγὰς καὶ ἀποτόμους κλίσεις. Ἐχουσι δάση τινὰ ἐκ πεύκων, κυπαρίσσιων καὶ πρίνων καὶ περιλαμβάνουσι τέσσαρα ὄροπέδια (Ἀσκόφου, Καλλιπράτους, Ἀνωπόλεως, Ἀράδαινας), μίαν φάραγγα (Σαμαριάς), καὶ μίαν παραλιακὴν χώραν.

α) Τὸ Ὀροπέδιον Καλλιπράτους, εὐρίσκειται εἰς τὸ Α τῶν Λευκῶν ὄρων (700 μ) μεταξύ ἀποκρήμων κορυφῶν καὶ ἐκ τούτου βραχῶδης ὄροσειρὰ κατέρχεται Α καταλήγουσα εἰς τὴν κοιλάδα Μύρθιον Ρεθύμνης. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο ἔχει ἀφθονα ὕδατα φρεάτια καὶ πηγὰς ἐπὶ τῶν πέριξ κλιτύων διασχίζεται (Α πρὸς Δ) ὑπὸ χειμάρρου, ἔχει ἀμπέλους καὶ καλλιέργεια σιτηρῶν καὶ διατρέφει ποίμνια καὶ ἡμιόνους.

Παράγει οἶνον, τυρὸν, μέλι, δημητριακὰ ὀπώρας κλπ. Συγκαίνοται μὲ τὰ Μυρι-

οκέφαλα, Ἀσὴ Γωνιά. κοιλάδα Μύρθου Ἀσκούφου κλπ, διὰ δυσβάτων ἀτραπῶν καὶ περιλαμβάνει 4 μικροὺς συνοικισμοὺς, ὧν οἱ κάτοικοι λόγῳ φύχεις καὶ χιόνων κατὰ τὸν χειμῶνα διαχειμάζουν εἰς τὰ κάτωθι παραλιακὰ χωρία (Πατοσιὰ κτλ.)

Πρὸς Δ. τοῦ ὄροπέδιου ἐν μέσῳ μικρᾶς κειλάδος κεῖται τὸ χωρίον Ἀσφένδου, οὗ οἱ κάτοικοι λόγῳ τῶν αὐτῶν αἰτίων διαχειμάζουν εἰς τὰ παραλιακὰ χωρία Κολοκάσια, Ἀνομικιανὰ κτλ.

β) Τὸ ὄροπέδιον Ἀσκούφου (670 μ.) εὑρίσκεται ΒΔ τοῦ προηγουμένου, μεταξὺ ὑψηλοτάτων κορυφῶν (2—1250 μ.), ἐξ ὧν τὰ καταρρέοντα βρόχεια ὕδατα ἀπορροφοῦνται ἀπὸ Χῶνον πρὸς τὸ Β. χεῖλος εὑρισκόμενον. Ὑποθέτουσιν ὅτι ἄλλοτε τὸ ὄροπέδιον τοῦτο ἦτο λίμνη. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο, ἐκτάσεως 6—7 χιλτρων, συνδέεται διὰ ὀμαλῆς στενῆς μικρᾶς ἐκτάσεως μὲ τὴν μικρὰν λεκάνην Νίμπρου ἐκτάσεως 1—2 τ.χ. καὶ καλλιεργεῖται μὲ σιτηρὰ καὶ ἀμπέλους.

Παράγει ἀφθονον καὶ ὀρίσιης ποιότητος τυρὸν ὡς καὶ ὀλίγον οἶνον. Τὸν χειμῶνα λόγῳ πολλῆς χιόνος, ἢ συγκοινωνία διακοπτεται συχνὰ καὶ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν τῆς αὐτῆς συνοικίας διὸ καὶ πλείστοι τῶν κατοίκων διαχειμάζουν εἰς Ἀποκόρωνα ἢ εἰς τὰ παραλιακὰ πρὸς Ν χωρία (Κομιτάδες, Χώρα Σφακίων κτλ.).

Ἡ πρὸς Ἀποκόρωνα ἀτραπὸς διέρχεται διὰ τῆς φάραγγος Κατρεῖ (2 χιτρα) στενῆς, μὲ ἀποτόμους κλίσεις πρὸς τὴν κοιλάδα Κράπης ἢ διέρχεται διὰ τῆς συνοικίας Καρεῖ πρὸς τὸ χωρίον Μπρόνοερο ἢ δὲ συνοικίας Ἀμουδάρι καὶ θέσεως Ράντα πρὸς τὸ χωρίον Τζιτζιφῆ ἢ διὰ Καφεῖ ἐπίσης καὶ διὰ θέσεως Κλίμα πρὸς χωρίον Κουρνᾶ. Ἡ πρὸς τὴν Χώραν Σφακίων ὁδὸς διέρχεται διὰ τῆς φάραγγος Νίμπρου εἰς τινα σημεῖα στενοτάτης (6 μ.).

Τὸ ὄροπέδιον Ἀσκούφου περιλαμβάνει 7 συνοικισμοὺς (γειτονιᾶς) Ἀσκούφου καὶ τὸ χωρίον Νίμπρος, πρὸς Δ αὐτοῦ εἰς δύσβατον τμήμα διακοπτόμενον ὑπὸ χαράδρων καὶ φάραγγων εὑρίσκονται δύο συνοικισμοὶ Μουρί καὶ Καλοῦ Λάκκου.

γ) Τὰ ὄροπέδια Ἀνωπόλεως καὶ Ἀράδαινας πρὸς Δ τοῦ ἀνωτέρω εὑρίσκονται κάτωθεν τῆς κορυφῆς Θεωροῦ (2372 μ.) διαχωριζόμενα ὑπὸ μακρᾶς, ἐλυκοειδοῦς φάραγγος ἐκ Ν πρὸς Β βάθος 100 μ. ἔχουσα εἰς τὸ ἄκρον τῆς πηγῆν ἀφθονοτάτου ὕδατος.

Τὸ ὄροπέδιον Ἀνωπόλεως (584 μ.) ἀποτελεῖ εὐφορωτάτη πεδιάδα καλλυμένη μὲ σιτηρὰ, ἀμπέλον καὶ ἐλαίαν, περιλαμβάνει ἐν αὐτῇ 10 χωρία πρὸς τὴν θάλασσαν ἕτερον ἐν Λιβανιανὰ καὶ συγκοινωνεῖ μὲ τὸ Ἀσκούφου, Χώραν Σφακίων, Λάκκων καὶ Θέρισσου.

Τὸ ὄροπέδιον Ἀράδαινας πρὸς Δ τοῦ προηγουμένου συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὸ διὰ δυσβάτου ἐλυκοειδοῦς ἀτραπῶν πρὸς τὴν φάραγγα. κατοικεῖται ὑπὸ ὀλίγων οἰκογενειῶν. Ἐπίσης συγκοινωνεῖ μὲ τὴν Ἀγ. Ρουμέλην καὶ μὲ τὸ ἐπὶ ἀποκρήμων κλιτύων εὑρισκόμενον χωρίον Ἀγίος Ἰωάννης.

δ) Ἡ φάραγγος Σαμαριᾶς, ἐκτείνεται ὅσον μὲ πλευρὰς ἀποτόμους 400—500 μ. καὶ πλάτος 10—30 μ. ἀπὸ τῆς παραλίας σχεδὸν διὰ τῆς Δάβης Ξυλόσκαλο μέχρι Ὀμαλοῦ. Πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φάραγγος σχηματίζεται δέλτα, ἐν συνεχείᾳ μικρᾶς πεδιάδος περιλειμένης ὑπὸ θαλάσσης καὶ ἀποτόμων βράχων, ἐνθα τὰ μαγαζιά Ἀγ. Ρουμέλης. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς φάραγγος εἶνε ἐκτισμένον τὸ χωρίον Ἀγ. Ρουμέλη. Ὁ πυθμὴν τῆς φάραγγος γέμει βράχων δυσχεραίνόντων τὴν πορείαν καὶ ἐν αὐτῇ ρεῖε ρυαξ ὀρητικὸς τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὴν τήξιν τῶν χιόνων καὶ μὴ στερεῶν τὸ θέρος. Εἰς τὰ πλευρὰ τῆς φάραγγος παρουσιάζεται ἐνιαχοῦ δασική χλωρίς (πεῦκα, κυπάρισσοι) ἐξ ἧς ἐξάγεται οἰκοδομήσιμος καὶ ναυπηγική ξυλεία. Εἰς τὸ μέσον τῆς φάραγγος ὑπάρχει μικρὸν χωρίον κτηνοτροφικόν.

ε) Ἡ παραλία κηχώρα εἶναι ἀνώμαλος παραλία κάτωθεν τῶν ἀνω ὄροπέδιων μέχρι φάραγγος ἐπὶ ἐκτάσεως 45 χιλτρων διακοπτομένη ὑπὸ τῶν βραχιδῶν προεξοχῶν τοῦ ὄροπέδιου Ἀνωπόλεως (μεταξὺ Χώρας Σφακίων, Λοντροῦ) εἰς δύο τμήματα κεχωρισμένα.

Ἡ παραλία Χώρας Σφακίων ἐκτεταμένη μέχρι Μύρθιον εἶνε ἀγανος καὶ βραχώδης, μὲ τινὰς καλλυμένας ἐκτάσεις καὶ ἀραιούς τινὰς ἐλαιώνας. Εἰς ταύτην διαχειμάζουν τὰ ποιμνία Ἀσκούφου καὶ Καλλικράτους. Περιλαμβάνει 12 χωρία (Πρὸ τῶν χωρίων Ἀργουλῆς.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Γεωργική περιφέρεια Ρεθύμνης

Περιλαμβάνει από έδαφικής μορφολογικής απόψεως :

Τὴν Ἰθὴν ἢ Φηλορείτην

Τὴν ὄρεινὴν χώραν Ρεθύμνης

Ο ΦΗΛΟΡΕΙΤΗΣ

Τὸ ὄρος τοῦτο ὑψοῦται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου καὶ διαιρεῖ τὴν Κρήτην εἰς Α καὶ Δ τιμῆμα συγκοινονοῦντα δια ὁδῶν χαραγμένων ἕως τῶν Β καὶ Ν πρὸς τὰς Α καὶ Δ κλιτύς αὐτοῦ. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ὄρεινοῦ ὄγκου τῶν Ν. Α. (μὲ ὑψηλοτέραν κορυφὴν 2498 μ.) πρὸς τὸ Β. Δ.

Αἱ Ἄνα τολικά καὶ κλιτύες κατέρχονται ἀποτόμως πρὸς τὸ Ἡράκλειον καὶ παρουσιάζουν εἰς ὕψος 1600 μ. ὄροπέδιον, ἐν εἶδη εὐρείας λεκάνης (κ ἄ μ π ο ς Ν Ἰ δ α ς) ἔλλυκοειδοῦς μὲ ἄξονας 3 1)2 καὶ 2 1)2 χ)τρων, μὲ πολλὰς κύκλω πηγὰς καλυπτομένων τὸν χειμῶνα ὑπὸ χιόνων, μετὰ τὴν τήξιν τῶν ὁποίων φύεται ἄφθονον καὶ ὀρεσρὸν χόρτον, ἀρίστης ποιότητος, ἐκμεταλλεῦόμενον ὡς θέρετρον ὑπὸ τῶν πέριξ ποιμενικῶν πληθυσμῶν, ἀνεγειράντων 200 οἰκίσκους, ἕνα ναῖδριον καὶ τινας δεξαμενάς. Ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τούτου ὑπάρχει καὶ τὸ περίφημον Ἰδαίον Ἄντρον. Συγκοινωνεῖ μὲ τὸν Μυλαπόταμον ἐκ τῶν χωρίων κυρίως Ἄγ. Μάμα ἢ Ἀνώγειον, μὲ τὸ Ἡράκλειον ἀπὸ τὸν Κρουσῶνα ἢ Τύλισσον καὶ Ἀσίτες κλπ.

Αἱ νοτιανατολικά καὶ κλιτύες τῆς Ἰθῆς εἶνε ἐπίσης ἀπόκρυμνοι, εἰς τὸ κατώτερον δὲ μόνον μέρος σχηματίζονται κοιλάδες κανερχόμεναι πρὸς τὴν πεδιάδα Μεσσαράς καὶ ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ λεκανοπεδίου Μεσσαράς

ἐπὶ τῶν κλιτύων τούτων εὑρίσκονται αἱ γνωσταὶ κτηνοτροφικαὶ θήσεις Ἄσπρη καὶ μαύρη βρύση, Βύτομος (παρὰ τὸ Ζαρόν καὶ Νέδρητον), Ροῦθε.

Αἱ νοτιοδυτικαὶ κλιτύες εἶνε ἐπίσης ἀπότομοι καὶ βραχώδεις καταλήγουσαι εἰς σειρὰν λόφων περικλυόντων νοτίως τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Λυγιώτη ποταμοῦ (Ἀμαρίου).

Αἱ δυτικαὶ κλιτύες ἄκρω, ἀπόκρυμοι κατέρχονται νοτίως εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Λυγιώτη ποταμοῦ (Ἀμαρίου) τὸ ὁποῖον ὀρίζεται πρὸς Δ. ὁ Κέδρος.

Ἡ βορειοδυτικὴ διακλάδωσις παρουσιάζει ἐπίσης ἀποτομούς καὶ δυσβάτους κλίσεις.

Αἱ βορειοὶ κλιτύες εἶναι ὀλιγώτερον ἀπότομοι καὶ ἀποτελοῦν τὴν νοτιανὰ πλευρὰν τοῦ λεκανοπέδιου Μυλοποτάμου, ὀριζομένου βορείως ἀπὸ τὴν ἐπάκτιον ὄρσειρὰν Κουλούκουνα (1092 μ.) μήκους 28 χιλίων.

Ἡ βορειοανατολικὴ διακλάδωσις τῆς Ἰδης εὔστα μακρὰ καὶ βραχώδης μετ' ἀλληπαλλήλων ὄρσειρῶν (Στρούμπουλα 802 μ. Παληοκάστρου (450 μ.), Ἀγ. Παύλου 138 ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σταυρῶς (Ρυγδιὰ) διαχωρίζουσα τὸ Ἡράκλειον ἀπὸ τὸ λεκανοπέδιον Μυλοποτάμου καὶ τὴν κοιλάδα Φόδελε (μεταξὺ Στρούμπουλα καὶ Κουλούκουνα).

Ἡ κλιτύων τῆς Ἰδης, τὴν γεωργικὴν περιφέρειαν Ράθυμας δὲν ἐνδιαφέρουν αἱ νότιαι καὶ ἀνατολικαὶ γεωργικῶς ὑπαγόμεναι εἰς τὴν γεωργικὴν περιφέρειαν Ἡρακλείου. Ὅθεν ἐνταῦθα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐπάκτιον ὄρσειρὰν Κουλούκουνα, καὶ τὸ λεκανοπέδιον Μυλοποτάμου.

α) Τὸ λεκανοπέδιον Μυλοποτάμου ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῶν βορείων κλιτύων τῆς Ἰδης διευθυνόμενον ἐξ Α πρὸς Δ μεταξὺ Κουλούκουνα (Β), Στρούμπουλα (Α) καὶ διακλαδώσεως τῆς Ἰδης (ΒΑ) μέχρι τῶν ἐμβολῶν τοῦ ποταμοῦ. Ἐχει ἕδαφος ἀνώμαλον κεκαλυμμένον ἐκ δασικῶν καὶ ὀπωροφόρων δένδρων, ἔλαιων, διαρρίεται ὑπὸ πολλῶν πηγῶν καὶ ὑπὸ τοῦ χειμάρρου Μυλοποτάμου ἀπὸ Α πρὸς ΝΔ (Ἀκρωτήρι, Διανὸς Κάθος) διατηροῦντες καὶ κατὰ τὸ θέρος πρὸς τὸ δυτικὸν τοῦ τμήματος (Πέραμα) ὀλίγον ὕδωρ. Τὸ ἔδαφος τοῦ λεκανοπέδιου εἶνε εὐφορώτατον καὶ καλύπτεται ἐξ ἐλαιώνων, κερατιῶν, βελανιδιῶν καὶ ὀπωροφόρων (ἀπιδεῶν, κισσῶν, πορτοκαλέων κλπ.) παράγον δημητριακά, ἔλαιον, ξυλοκέρατα, βαλανίδια, ὀϊνον, κίτρα, πορτοκάλια, ὀπώρας λάδανον (ρητίνην ἐκ κωνοφόρων) δίκτυμον κλπ. καὶ διατρέφουν πλείστα ποίμνια δίδοντα ἄφθονον γάλα, τυρὸν ἐρωήνης.

Κατὰ μῆκος τῶν βορείων κλιτύων τῆς Ἰδης καὶ μέχρι τῶν ἐχθῶν τοῦ Μυλοποτάμου ἔχουν ἀνεγερθῆ 65 συνοικισμοὶ ἐξ ὧν σπουδαιότεροι εἶνε τὰ Ἀνώγεια, Δαμάστα, Χῶνος, Λειβάδα, Ἀξός, Μουρτζανὰ, Γαράζο, Ἐπισκοπὴ, Ἀγ. Μαρίας, Δαφνέδες, Χουμέρι, Πέραμα, Ἀγγελιανὰ, Ἀλφά, Πρινές, Ἀπάνω Τριπόδι κλπ. Κατὰ μῆκος δὲ τῶν Ν κλιτύων τοῦ Κουλούκουνα μέχρι τῶν ἐχθῶν Μυλοποτάμου εἶνε κτισμένοι ἕτεροι 17 συνοικισμοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Ἀλοῖδες, Κλεψύμια, Ἀγιά, Μελιδόνη, Ἀχλαδόκαμπο, Ρουμέλι, Καστέλλι κλπ.

β) Αἱ βορεινὰ κλιτύες τοῦ Κουλούκουνα ἀνήκουσαι γεωργικῶς εἰς τὴν γεωργικὴν περιφέρειαν Ἡρακλείου.

Ἡ ΧΩΡΑ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Αὕτη εὑρίσκεται μεταξὺ Ἰδης (Δ) καὶ Λευκῶν ὄρεων Ἡ χώρα αὕτη ἐνοῦται πολυπλόκως μεταξὺ τῶν περίξ ὄρεινῶν ὄγκων, ὧν διακλαδώσεις εἰσχωροῦσιν ἐν αὐτῇ καὶ περιβάλλουσι τὰ ἐν αὐτῇ ἀνεξάρτητα ὄρη (Κέδρος 1800 μ., Ἄλυσις Μεσσηνίων κτλ.)

Ἡ πρὸς ΒΔ διακλάδωσις τῆς Ἰδης, ὕψηλὴ καὶ ἀπότομος, κλείει πρὸς τὸ ΒΔ τὸ λεκανοπέδιον Λυγίτου ὀρίζεται πρὸς Α τὸ ὄρεινόν λεκανοπέδιον Πλατανῆ καὶ καταλήγει διὰ χαυνηλῆς ὄρσειρᾶς ἀνωθεν ἀμυώδους παραλίας.

Ἡ πρὸς ΝΑ διακλάδωσις τῶν Λευκῶν ὄρων εἶνε μακρὰ καὶ βραχώδης, ἀρ-

χομένη από το δροπέδιον Καλλικράτους κλείων προς Ν τὸ λεκανοπέδιον 'Αγίου Βασίλειου ὃ Κρουναρίτης χωρίζεται ἀπὸ τὸν Καλλικράτη δι' εὐρείας φάραγγος δι' ἧς ῥεῖ ῥυαξ ἀπὸ τῆς Καλῆς Συκίας πρὸς τὸν ὄρμον Σιδέροντας χωρίζεται ἀπὸ τὸν προηγούμενον μετὰ τὸ Κρυσταλιώτικο φαράγγι δι' οὗ ἐκβάλλει πρὸς τὴν θάλασσαν ὁ Μεγαπόταμος. Ἡ Βουβάλα χωρίζεται ἀπὸ τὸν Σιδέροντα μετὰ τὸν Κουμειανὸν ποταμὸν καὶ ἐνοῦται μετὰ τὸν Κέδρον διὰ τοῦ αὐχένος Κρύα ὄρυση (357 μ.).

Κατὰ μῆκος τῆς Ν παραλλῆλης (Πλάκα) ὑψοῦται ἡ βραχώδης ἄλυσις τῶν Δευκωρῶν (340 μ. ἐπὶ μ. ῥαξ ἐκτάσεως).

Ὁ Κέδρος (1890 μ.) ὑψοῦται πρὸς Δ τῆς Ἰδης χωριζόμενος ταύτης διὰ τῶν λεκανοπεδίων Πλατανῆ (Β), Λυγιώτη (Ν), διευθύνεται ΝΑ πρὸς Βλ καὶ παρουσιάζει πλείστατα ἀφθόναυα πηγὰς. Ἀπὸ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἐκπέμπεται πρὸς Β διακλάδωσις διαχωρίζουσα τὰ λεκανοπέδια Πλατανῆ καὶ Πετρῆ καὶ ἀπολήγουσα εἰς τὸ ὕψωμα Βρούσινα (860 μ.). Ὁ Κέδρος ἀπολήγει εἰς εὐρὴν καὶ βραχώδην δροπέδιον πρὸς Ν κεκλιμένον.

Ἡ ὡς ἄνω χώρα Ρεθύμνης διαιρεῖται διὰ τῆς γραμμῆς διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων εἰς βορεινὰς καὶ νοτιοὺς κλιτύς. Ἡ γραμμὴ αὕτη ἀπὸ τῆς κορυφῆς Ἰδης βαίνει ΒΔ διερχομένη ἀνωθεν τοῦ αὐχένος θρόνου, ἀπ' οὗ τρέπεται ΝΑ ἀνωθεν τῶν χωρίων Μέρωνα καὶ Μεσσονησία μέχρι τῶν χωρίων Σπηλι καὶ Γερακίρι εἰς θέσιν Γρόνα ὃ Κάμπις καὶ ἐκείθεν ἀκολουθεῖ τὴν διακλάδωσιν Δευκῶν ὄρων διὰ τοῦ αὐχένος Καλῆς Συκίας μέχρι δροπέδιου Καλλικράτους.

α.) Ἡ ἀνώμαλος χώρα Ἀρκαδίου κεῖται πεταξὺ τῆς πρὸς Δ διακλάδωσεως Ἰδης ἢ ὅποια περικλείει τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Μυκοποτάμου (Λ) καὶ ΒΔ τοιαύτης, διαρρέεται ὑπὸ τῶν χειμῶν Ἀγιασμάτων. Σταυρωμένου καὶ Σφακκίου καὶ εἶνε κατάφυτος ἐξ ἐλαίων περιλαμβάνουσα 25 συνοικισμοὺς καὶ εἶνε τὰ χωρία Ἀμάτος, Πικρή, Ροῦπες, Κυργιάννη, Μέση, Μαροῦλα, Λόντρα. Ἄδελε, Πηγῆ, Χιμκαλεδρῆ, Πρίνος, Ἐπισκοπὴ κλπ. καὶ ἡ ἱστορικὴ μονὴ Ἄρκαδίου.

Ι. Βορεινὰ κλιτύς, εἶνε ὄρεινα, δένδρωμένα μετὰ ἐλαίας, κερατάς, βαλανιδῆας, πρίνοὺς κ.λ.π. διαρρέονται ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων. ρεόντων ἐντὸς βιθεῶν χαρδῶν καὶ δημιουργούντων κατὰ τὸν χειμῶνα ὀρυθητικωτάτους χειμῶρους. Περιλαμβάνουν τρεῖς ὄρεινὰ λεκανοπεδία (Πλατανῆ, Πετρῆ, Μουσεῖλλα) καὶ τρεῖς ἀνωμάλους χώρας, ἢ Ἄρκαδίου, Πόλεως, Ρεθύμνης καὶ Κουρνᾶ ἀνηκούσης τῆς τελευταίας εἰς τὴν γεωργικὴν περιφέρειαν Χανίων.

β) Τὸ ὄρεινὸν λεκανοπέδιον Πλατανῆ, κεῖται πρὸς Δ τῆς ΒΔ διακλάδωσεως τῆς Ἰδης, μετὰ βιθείας χαρδῶρας ἐνούμενης εἰς μικρὰν φάραγγα δι' ἧς ῥεῖ ὁ παρὰ τὸ Ρέθυμνον ἐκβάλλων ποταμὸς Πλατανῆ. Εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος αὐτοῦ (Ν) ὑπάρχει τὸ χωρίον Ποταμῶς. Ἐν γένει τὸ ὄρεινὸν καὶ δασῶδες τοῦτο ἔδαφος διαρρέεται ὑπὸ ἀφθονίαν ὑδάτων καὶ περιλαμβάνει 7 συνοικισμοὺς ἐν οἷς τὰ χωριά Καρίναο, Πρασσές, Ρουδελιανὰ κλπ.

γ) Ἡ ἀνώμαλος χώρα πόλεως Ρεθύμνης, κεῖται πρὸς Δ τῆς ἀνωτέρω καὶ μέχρι τοῦ χειμῶρου Πετρῆ, κατερχομένη ἀπὸ τοῦ ὄρους Βρούσινα καὶ εἶνε κεκαλυμμένη διὰ βελανιδιῶν, ἐλαίων κτλ. περιλαμβάνουσα 20 συνοικισμοὺς ἐν ἧς τὴν πύλιν Ρεθύμνης, τὰ Περιβόλια, Χρωμονοστήρι, Ἀτσιπόπουλον, Πρινέ, Γωνιά, Φρτσεσκιανὰ, Γεράνι κτλ.

ΔΗΜ. ΓΑΛΗΝΑΚΗΣ

Δικηγόρος

Λυκούργου 4 Πειραιᾶ

ΘΡΑΣ. Γ. ΓΑΛΑΝΗΣ

Συμβολαιογράφος

Μέγαρον Τριναζάκη—Χανιά

δ) Τὸ ὄρεινόν λεκανοπέδιον Π ε τ ρ ἔ πρὸς Δ τῆς ἀνωτέρω κείμενον ἐπὶ τῶν Βκλιτύων τῆς ἀπὸ Κέδρου πρὸς Δ. ὄρη διακλαδώσεως, ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν καταφύτων καὶ ἀνύδρων κοιλάδων, ἐκτείνεται ἐπὶ μεγάλης ἐδαφικῆς ἐκτάσεως ἤτοι ἀπὸ τοῦ αὐχένος Καρῆς (Βρούσινα) μέχρι ὄροπέδιων Καλλικράτους.

Ὁ διαρρέων τοῦτο ρύαξ Πετρῆ ἔχει δύο βραχίονας κατερχομένους ἀπὸ τὰ ΝΑ καὶ ΝΔ ἄκρα τοῦ λεκανοπέδιου ἐνοῦται παρὰ τὸ χωρὸν Κούφη καὶ διὰ βαθείας χαρᾶ δρας ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς Δ τοῦ βραχίονος Κακοῦ ὄρους.

Τὸ ἔδαφος εἶνε ὄρεινότατον, ἀλλ' εὐφορον εἰς ἔλαιον κτλ. καὶ διατρέφει ποίμνια καὶ ἡμίονους. Περιλαμβάνει 29 συνοικισμοὺς ἐν οἷς τὸ Ζουριδί, Μοιτρος, Γούστικα, Ἅγιον Κωνσταντίνον, Σαΐτορες, Καρέ, Κούμη, Ἀρμένους, Ὀρος, Κάστελλος, Ἀρκοῦδαινα κτλ.

ε) Τὸ ὄρεινόν λεκανοπέδιον Μ ο υ σ ἔ λ λ α πρὸς Δ τοῦ ἀνωτέρω, ἀρχεται ἀπὸ τὰς Βκλιτύς τοῦ Καλλικρατέως δουνεῦ ΒΑ ἵνε ἐν ἀρχῇ στενὸν καὶ βραχὺδες καὶ κατωτέρω χαμηλὸν καὶ ἀμυῶδες, παρουσιάζει συχνὰς πηγὰς καὶ διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Μουσέλλα, ὄρητικοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἐδαφος ὄρεινόν εἶ, τὰ ἄνω καὶ ὀμαλώτερον εἰς τὰ κάτω, λόγῳ ὅμως λιμναζόντων ὑδάτων νοσηρόν.

Εὐφορον εἰς κεράσια, ἔλαιον, διαφόρους καρπούς, ποίμνα ἡμίονους.

Περιλαμβάνει 10 συνοικισμοὺς ἐν οἷς ἡ Ἀσὴ Γωνία, Μυρτοκεφάλα, Ἀργυρούπολις, Πάτημα, Ἐπισκοπή, Δράμια κτλ.

Π Α ἱ ν ὄ τ ι ο ι κ λ ι τ ῦ ε ς ἀποτελοῦν χώραν ὄρεινὴν περικλειομένην ὑπὸ ἀποτόμων ὄρων ἐνυδρῶν καὶ κατάφυτος καὶ περιλαμβάνουσι δύο λεκανοπέδια (Ἀμαρίου καὶ Ἀγ. Βασιλείου) καὶ τρεῖς κοιλάδας (Κουμιανοῦ, Πρέβελης καὶ Μύρθιον.)

α) Τὸ λεκανοπέδιον Ἀμαρίου σχηματίζεται μεταξὺ τῶν πρὸς Δ ἀποκρήμων καὶ ὑψηλῶν ὄροσειρῶν Ἰδης καὶ Κέδρου, διευθύνεται ἀπὸ ΝΑ πρὸς ΒΔ εἶνε εὐρὺ καὶ κτάρρυτον, διασχιζόμενον ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Λυγιώτη ἢ Ἀμαρώτη ἢ Πλατύν, μὲ στενὴν σχετικῶς κοίτην δι' οὗ ἀρδεύονται κατὰ τὸ θέρος οἱ ἄγροί καὶ κινούνται πολλοὶ μύλοι. Ὁ ποταμὸς ἐξέρχεται διὰ σιενῆς φάραγγος καὶ ἐκβάλλει εἰς θέσιν Ἀγ. Γαλήνη. Τὸ εὐρὺ λεκανοπέδιον τοῦτο, στενεύεται εἰς τὰ δύο τοῦ ἄκρου (ΒΔ καὶ ΝΑ) ὑπὸ διακλαδώσεων τῶν ὠ; ἄνω ὄρων, καθιστωσῶν τὴν εἴσοδον δύσκολον. Εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον εἶναι ὁ αὐχὴν θρόνον δι' οὗ μεταβαίνει τι· εἰς τὸ λεκανοπέδιον Πετρῆ, διὰ στενῶν καὶ βαθυτάτων καταφύτων χαμαδρῶν. Διὰ ἀποσύλων εἶναι τις εἰς τὸν λόφον Βενέ (150 μ) ὄμυλόν ἐλλεικοειδὲς ὄροπέδιον, καλ' οὔμενον διὰ σιτηρῶν.

Εἰς τὸ Ν ἄκρον ὑπάρχει φάραγξ μετ' ἧς τὸ ἔδαφος εὐρύνεται καθόσον συγκλίνουν ἐκεῖ δύο κοιλάδες (ἡ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς καὶ ἡ τῶν Μελάμπων) μεταξὺ τοῦ Ν ὑπωρείων Κέδρου καὶ ἐπακτέω, ὄρους Βουβάλα. Κατωτέρω τὸ ἔδαφος στενεύεται εἰς χαράδραν ἀπολήγουσαν εἰς Ἀγ. Γαλήνην κόλπου Μεσσαράς.

Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο περιλαμβάνει τὰς ἐξῆς κοιλάδας: Ἰ κ ο ι λ ἄ ς Ἀμαρίου ἀπὸ τοῦ αὐχένος Βένου θρόνον μὲ τῆς χαράδρας δι' ἧς ἐξέρχεται ὁ Ἀμαρώτης ποταμὸς. Συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς θλάσεως διὰ βετῆς ὁδοῦ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀγούσης εἰς Ἀγ. Γαλήνην. Εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλάδος εἶνε τὸ ὄρος Ψαμμίτης (διακλαδῶσις Κέδρου) διαίρει τὴν κοιλάδα εἰς τὰ τμήματα Ἀσωμάτων καὶ Γερακαρίου ἢ ἄνω μέρος. Τὸ τ μ ἦ μ α Ἀνω Μέρους κατάφυτον καὶ ἐνυδρὸν παράγει ἀφθότους ὀπώρας, δημητριακά, καὶ ζῶα, περιλαμβάνει δὲ 11 (συν)σμοὺς ἐν οἷς τὸ Γερακάρι, Βρούσες, Ἄνω Μέρης, Σορδάκη κλπ.

Τὸ τ μ ἦ μ α Ἀσωμάτων, εὐρύτερον, εἶνε ἐπίσης ἐνυδρὸν καὶ κατάφυτον ἐξ ἔλαιων, πλατάνων καὶ ὀπωροφόρων παράγον ἔλαιον, δημητριακά, σίνον, ὀπώρας ποίμνια κλπ, καὶ περιλαμβάνει 18 (συν)σμοὺς ἐν οἷς τὰ χωριά Γένα, Κλεισιδί, Θρονός, Καλογέρων, Βισταγή, Ἀσωμάτων, Μέρωνας, Νεὺς Ἀμάρι, καὶ Ψιγιᾶς, Μοναστηράκη, Ἀπόσει, Βιζάρι, Φουρφουρές, Πλατάνις, Κουρούτες, Νιθαύρη κλπ.

2) Κοιλὰς Ἀποδούλων διακλαδῶσις τῆς Ἰδης: (ὑψαιρὶα καὶ Φοράδα), ἔχει ἔδαφος δύσβατον κεκαλυμμένον ὑπὸ ἔλαιων κτλ. παράγει ἔλαιον ὀλίγα δημητριακά καὶ πολλὰ ποίμνια Περιλαμβάνει τὰ χωριά Ἀγ. Παρασκευῆ, Ἀποδούλων καὶ Βαθιανό. Ἡ κοιλάς Ἀποδούλων μετὰ τῶν χωρίων Καρούτες, Ἀγ. Γιάννης Χλιαρός, Νιθαύρη (Ἀσωμάτων) καὶ τὴν κοιλάδα Πλατάνου καὶ Δοχριάς (Μεσσαράς).

3. Κοιλὰς Μελάμπων, μεταξὺ τῶν Νκλιτύων τοῦ Κέδρου (αὐχὴν Κρούς θρύση), Βουβάλας καὶ Ἀμαριώτου ποταμοῦ εἶνε εὐφύτων καὶ συχνὰς πηγὰς

και ένα χειμάρρον (Κακόρνακι) περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Μέλαμπες, Κρύα βρύση και Ὀρνέ.

β) Ἡ κοιλάς Κοιμίων, κείται μετὰ Κέδρου Βουβάλας και Σιδέροντα και ἀποτελεῖται ἐκ δύο κοιλοτήτων συνευομένων εἰς μεγάλην χαράδραν βαίνουσαν πρὸς Ν μέχρι Ἀκρωτηρίου Μέλιασα εἶνε δύσβατος, με συχνὰς πηγὰς ἐκτεταμένους ἐλαιῶνας και διασχίζεται ὑπὸ τοῦ χειμάρρου Κοιμίου. Περιλαμβάνει 8 συνοικισμοὺς ἐν αἷς τὰ Κούμια, Κισσός, Βρῦσες, Ἀρθα-κτες, Σαχτούρια κλπ.

γ) Τὸ Λεκανοπέδιον Ἀγ. Βασίλειου διεθύνεται ἐκ ΝΑ πρὸς ΒΔ μετὰ αὐχένος Κισσοῦ και Καλῆς Σκάλας κείται μετὰ Κέδρου και Δ δικηλαδύσειός του, Κέδρου—Σιδέροντα, και διακλαδώσεων Λευκῶν Ὀρέων (Συλίθδικα, Ἀπάγκο) και ὄρσειρας Κρουονερίτη, Σιδέροντα. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σιδέροντα ὑπάρχουσι φάραγγες (Κοτσιφοῦ, Κρουταλιώτικο φάραγγι ἢ Πρέβελη;) δι' ὧν ἐξέρχονται οἱ διασχίζοντες τὸ λεκανοπέδιον ποταμοί, ὧν σπουδαιότερος ὁ Μέγας ποταμός, ὅστις πρὸ τῆς Μονῆς Πρέβελη ἐνισχυόμενος και στενούμενος γίνεται βαθύς. Τὸ ἔδαφός του καλύπτεται ὑπὸ ἐκτεταμένων ἐλαιῶνων παράγει ἀφθονον ἔλαιον, οἶνον δημητριακά, δώρας, ποίμνια, και περιλαμβάνει 27 συνοικισμοὺς μετὰ τῶν ὄποιων ὁ Μουρνί, Ἀρύμισκος, Βάτος, Ἅγιος Βασίλειος, Πλατανές, Σπήλι, Κοζαρέ. Ἀτσιπάδες κτλ. και πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ Σιδέροντα τὸ Κεραμέι και τὸ Βουλγάρο.

δ) Ἡ κοιλάς Πρέβελης πρὸς Ν τοῦ προηγουμένου, με διεθύνεται πρὸς Δ σχηματίζεται μετὰ τῶν ὄρων Κρουονερίτης (1027μ.) και Λευκογείων (335 μ.) και περικλείεται ἀπὸ τὴν κοιλάδα Μύρθου και ὄρος Σιδέροντα. Ἐδαφος βασίθε: ἐνυδρον, παράγει ἔλαιον δημητριακά, ποίμνια. Περιλαμβάνει 5 συνοικισμοὺς μετὰ τῶν ὄποιων τὰ Λευκόγεια, Μαριοῦ και ἡ Μονὴ Πρέβελη.

Ἡ κοιλάς Μύρθιου πρὸς Δ τῆς προηγουμένης μετὰ τῶν ὄρων Κρουονερίτου και Καλλικράτους διεθύνεται ἀπὸ Ν πρὸς Β, ἐκ τοῦ αὐχένος Καλῆς Συκιῆς διὰ φάραγγος ἀνοιγμένης εἰς εὐρὺ, κατάφυτον ἐξ ἐλαιῶνων ἔδαφος, διασπόμενον, ὑπὸ τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς Πλάκαν (Σφακίων) χειμάρρου Μύρθιου και περιλαμβάνει τοὺς συνοικισμοὺς Μύρθιο και Σελλιά.

ΜΕΡΟΣ Δ'.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Γεωργική περιφέρεια Ἑρακλείου

Περιλαμβάνει ἀπὸ ἐδαφικῆς μορφολογικῆς ἀπόψεως :
τὰς ἐπαρχίας Τερμένους Μαλεβουζέου, Πεδιάδος,
Μονοφαταίου, Κάκινουρέου καὶ Πυργιωτίσσης

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ

Κεῖται μεταξύ Ἰθῆς καὶ Δίκτης καὶ εἶνε τὸ εὐρύτερον, ὀμαλότερον καὶ εὐφορύτερον τμήμα τῆς νήσου. Χαμηλὴ ὄρσειρὰ ἀναχωροῦσα ἐξ Ἰθῆς μέχρι Καστελλίου Πεδιάδος διαιρεῖ τὴν περιφέρειαν ταύτην εἰς ὄρειον καὶ νότιον τμήμα. Τὸ ὄρειον (2) ἔχει χαμηλὰς ὄρσειρας ἀναχωρούσας ἐκ τῆς πρὸς Καστέλλι διακλαδῶσεως τῆς Ἰθῆς πρὸς τὴν Β παραλίαν, αἵτινες διαίρουσι τοῦτο εἰς ὀμαλὰ λειανοπέδια καὶ καταφύτους κοιλάδας. Τὸ ὕψηλότερον σημεῖον τοῦ ὄρειου τμήματος εἶνε ὁ Γιούχτας (837 μ.) πρὸς Ν τοῦ Ἑρακλείου (8 χιλτρα), λόφος στεγὸς καὶ ἐπιμήκης ἐκ Νδ πρὸς ΒΑ.—Τὸ νότιον τμήμα (3) ἀποτελεῖ τὴν πεδινὴν Μεσσαρῆς ἐκτεταμένην ἐξ Α πρὸς Δ (45 χιλτρα) ἀπὸ τῶν ὄρων Βιαννοῦ μέχρι θαλάσσης καὶ περικλειομένην ἀπὸ τῆς πρὸς Καστέλλι διακλαδῶσεως Ἰθῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπάκτιον ὄρσειρὰν τῶν Ἀστερουσίων ὄρων (Κόφενος 1250 μ.) Μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων καὶ κάτωθεν τῆς Δίκτης (Δ) ὑφίσταται ἡ πεδιάς Καστελλίου Πεδιάδος.

I. Ὁ ὄρειον Τμήμα.

Τὸ ὄρειον τμήμα ἀρχεται ἀπὸ τὴν παραλίαν Σίσι μέχρι Ἀλμυρῶς κατα-

μοῦ Ἡρακλείου δεχόμενον τὰς ἀπὸ τῶν ὄρεων Λασηθίου καὶ Ἴδης καὶ διακλαδώσεων Στρούμπουλα καὶ Ρογδιῶν κατερχομένης κοιλάδος. Οἱ ρύγκες καὶ χειμάρροι εἰσὺν ἐν μέσῳ τῶν κοιλάδων ἔχουσιν κατεύθυνσιν ἐκ Ν πρὸς Β καὶ συγκοινωνοῦν εὐκόλως μεταξὺ τῶν. Διακρίνομεν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο 4 λεκανοπέδια (Ἀποσελέμη, Ἀρχανῶν, Γιόφυρον, Γαζανού), ἡ κοιλάδας (Γουβῶν, Γουρνῶν, Φόδελε, Βαθειανοῦ καὶ Κατσαμπᾶ) καὶ τὴν ἐπίπεδον χώραν Μαλλιῶν Χερσονήσου.

α) Ἡ χώρα Μαλλιῶν—Χερσονήσου πρὸς Δ τοῦ Σίσι, καλύπτεται ἐν μέρει ὑπὸ δασῶν, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ κήπων καὶ καλλιμένων ἀγρῶν. Διαιρεῖται ἀπὸ τὸν ρύακα Τοικαλαριά ἢ Μαλλιωνίτης. Διὰ ταύτης διέρχονται αἱ διάφοροι πρὸς τὰς κοιλάδας Μεραμπέλλου ὁδοί, ὑπάρχουν πλεῖστα φρέατα μὲ ἀφθονον ὕδωρ καὶ κήποι, ποτιζόμενοι δι' ἀνεμαντλιῶν περιλαμβάνουσα τοὺς συνοισμούς Μάλλια, Ἀγ. Βαρβάρα, Σταλίδα, Χερσόνησον.

β) Τὸ λεκανοπέδιον Ἀποσελέμη, πρὸς Δ τοῦ ἀνωτέρω, περιλαμβάνει δύο κοιλάδας: τὴν Λαγκάδα (ἐκ ΝΑ πρὸς ΒΔ ἀπὸ τῆς Δικτης) καὶ τὴν τοῦ Καλοῦ χωριοῦ (πρὸς Δ πεδιάδος Καστελλίου, ἐνούμενον εἰς θέσιν Λιοντάκι. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο εἶνε βραχῶδες καὶ ἀγονον, κτηνοτροφικόν, διαρρέεται ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἀποσελέμη πηγάζοντα εἰς θέσιν Φλέγες ἐκ τῶν ὁδῶν του χῶνου Λασηθίου.

Περιλαμβάνει 8 συνοικισμούς εἰς τὴν κοιλάδα Λαγκάδας μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Κράσι, Γωνιές, Αὔδοῦ, Ποταμιάς, Μοχὸ κτλ. καὶ ἕξ συνοικισμούς εἰς τὴν κοιλάδα Καλοῦ Χωριοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Καλὸ Χωριό, Ἀσκ. ὁ κτλ.

γ) Ἡ κοιλάς Γουβῶν πρὸς Δ τοῦ ὡς ἄνω, εἶνε διπλῆ λόγῳ χαμηλῆς λοφοσειράς, περιβάλλεται ὑπὸ χαμηλῶν λοφοσειρῶν, διευθύνεται ἀπὸ Ν πρὸς Β καὶ ἀνοίγεται εἰς τὴν θορείαν παραλίαν.

Τὸ ἔδαφος τῆς εἶνε ἄδενδρον, ἀλλὰ εὐφορον καὶ καλλιμένον παράγει δημητριακά. Περιλαμβάνει τοὺς συνοισμούς Γιόβες, Κόξαρα, Καρασὸ, Βοροῦ, καὶ Σκοτεινὸ καὶ τὴν Παλαιὰν Μονὴν Ἀγ. Γεωργίου. Διαρρέεται ὑπὸ χειμάρρου.

δ) Ἡ κοιλάς χωρίου Γουρνῶν πρὸς Δ τῆς ὡς ἄνω, περιβάλλεται ὑπὸ χαμηλῶν ὄψωμάτων διευθύνεται ἐκ Ν πρὸς Β καὶ ἀνοίγεται εἰς τὴν παραλίαν. Διαρρέεται ὁμοίως ὑπὸ χειμάρρου.

ε) Ἡ κοιλάς τοῦ Βαθειανοῦ περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν Β τῆς πεδιάδος Καστελλίου λοφοσειρῶν καὶ τῆς θαλάσσης, ἔχει ἔδαφος ἀνώμαλον, ἐνυδρον καὶ περιλαμβάνει ὀλίγους ἐλαιώνας, διασχίζεται ὑπὸ τοῦ χειμάρρου Βαθειανοῦ ποταμοῦ καὶ περιλαμβάνει 13 συνοικισμούς ἐν οἷς τὰ Σμάρι, Σγευροκέφαλο, Ἐπισκοπή, Γαλύφκ, Βάθεια, Ἐληά, Ἀνώπολι κτλ.

στ) Τὸ λεκανοπέδιον Καρτεροῦ—Ἀρχανῶν, πρὸς Δ τῆς κοιλάδος Βαθειανοῦ, μεταξὺ διακλαδώσεως Ἴδης πρὸς Καστέλλι, Γιούχτα καὶ θαλάσσης. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ χειμάρρου Καρτεροῦ πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁποίου ὄψοῦται πρὸς Α τὸ Κακὸν ὄρος. Ἡ σειρά τῶν ὄψωμάτων μεταξὺ Καρτεροῦ καὶ Κατσαμπᾶ καταλήγει μὲ τὸν λόφον Μεσοδοῦν (140 μ) ἀνωθεν τῆς παραλιακῆς θέσεως Ἀσπρα Χαράκια.

Τὸ ἔδαφος εἶνε κυματωδές, μὲ ὀλίγους ἐλαιώνας, κήπους, εὐφόρους ἀγρούς καὶ ἀμπέλους, παράγει ἔλαιον, οἶνον, σταφίδα, δημητριακά, ὀπώρας, λεμόνια, πορτοκάλια, κίτρα κτλ.

ΔΑΝ. ΙΣΧΑΚΗΣ

Ἐμποροράπτης

Ὁδὸς Κισσάμου

Κ. ΔΡΟΥΔΑΚΗΣ

Ὅλα τὰ τελευταῖα μονήκονα ἀπὸ
δια ὑποκαμίσσων

Ὁδὸς Κισσάμου

Περιλαμβάνει 31 συνοικισμούς μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ Ἄστρίτσι, Γαλατῆς, Μελέσσει, Χουδέτσι, Ἄγ. Παρασκιές, Πεζά, Καταλαγάρι, Κῶμες, Βαρβάρει, Κου νάβοι, Ἄρχάνες, Καλαμόδι, Καρτερό κτλ.

ζ) Ἡ κ ο ι λ ἄ ς Κ α τ ο α μ π ᾶ, πρὸς Δ τοῦ ἄνω, ἄρχειται ἀπὸ τῶν ΒΑ κλιτύων τοῦ Γιούχτα καὶ λήγει εἰς τὴν παραλίαν μεταξύ ὄρους Μεσοβοῦνι (καὶ πόλεως Ἡρακλείου. Ἔχει ἔδαφος ἀνώμαλον εἰς τὸ ἄνω μέρος καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ ἐλαιῶνων καὶ κήπων, ἐνῶ εἰς τὸ κάτω μέρος πεδινὸν καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ ἀμπέλων καὶ σιτοφόρων ἀγρῶν. Ἔχει ἄφθονα ὕδατα καὶ διαρρέεται ἀπὸ τὸν ποταμίσκο Κατσαμπᾶν, οὗ τὸ ὄλιγον κατὰ τὸ θέρος ὕδωρ χρησιμοποιεῖται εἰς ἄρδευσιν ἀγρῶν.

Παράγει ἔλαιον, οἶνον, δημητριακά, ὀπώρας καὶ περιλαμβάνει τοὺς συνοικισμούς Κατσαμπᾶ, Φορτέτσα, Μετόχια καὶ Μακρὸ τοίχος (Κνωσσός), Σύλαμος καὶ τὴν περιφέρειαν πόλεως Ἡρακλείου.

Ἡ περιφέρεια πόλεως Ἡρακλείου πρὸς Δ τῶν ἐκβολῶν Κατσαμπᾶ, εἶνε ἐπίπεδος καὶ ἀδενδρος, ἀποτελεῖται ἐκ καλλιεργημένων γαιῶν καὶ ἀμπελώνων. Πρὸ τῆς Ἄκ Τάμπιας καὶ κάτωθεν τῆς Μεσοκηνιάς ῥεεὶ ὁ Κατσαμπᾶς. Πρὸ τῆς Καινούργιας Πόρτας καὶ τῆς Πόρτας Χανίων ἐκτείνονται τὰ Μεζαρλήγια (Τουρκικὰ νεκροταφεῖα) ἐκτάσεις ἔφοροι.

Πρὸ τοῦ Ἡρακλείου (7 μίλια Β) κείται ἡ νησίς Ντία, δραχῶδης καὶ ἀκατοίκητος, με ἄφθονα ὕδατα, μήκους 6 χ)τρων καὶ πλάτους 3 1)2 χ)τρων, χρησιμεύουσα ὡς χειμαδιὸ ποιμνίων.

κ) Τὸ λεκανοπέδιον Γ ι ὄ φ υ ρ ο υ πρὸς Δ τοῦ ἄνω, ἄρχειται ἀπὸ χαμηλῆς λοφοσειρᾶς τῆς Ἰδης (Α) καὶ ἀπὸ τοῦ Γιούχτα, ἔχει ἔδαφος πεδινὸν, με ἄφθονα ὕδατα καὶ εὐφορον, παράγει δημητριακά, ἔλαιον, οἶνον, κερᾶσια, μέταξαν, σταφίδα, σύκα, βᾶμβακα, ὀπώρας κτλ.

Διασχίζεται ἀπὸ τὸν ρύακα Γιόφυρο ἐκβάλλοντα ἐν χ)τρον πρὸ τοῦ Ἡρακλείου (Δ) καὶ ἀπὸ τὸν χειμαρρον Ἐηροπόταμον πρὸς Δ τοῦ Γιόφυρου.

Περιλαμβάνει 37 συνοικισμούς ἐν οἷς ἡ Μεγάλῃ Βρύση, Ἄξέντι, Ἄγ. Βαρβάρει, Πρινιάς, Ἀδγερινή, Κερᾶσα, Βενεράτο, Κανλι Καστέλλι, Χουδέτσι, Βαθύπετρο, Μάραθος, Ἄγιος Σύλλας κτλ.

θ) Τὸ λεκανοπέδιον Γ α ζ α ν ο υ, πρὸς Δ τοῦ ἄνω, ἔχει ἔδαφος ὀρεινὸν καὶ δύσβατον κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν (Ἰδη), πεδινὸν δὲ εἰς τὴν λοιπὴν ἐκτασιν. Καλύπτεται ὑπὸ ἐλαιῶνων, ἀμπελώνων καὶ καλλιεργημένων ἀγρῶν με ἄφθονα ὕδατα, παράγει ἔλαιον, οἶνον, δημητριακά, χαρούπια, σταφίδα, ὀπώρας, ἔρια, τυρὸν κτλ.

Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἰδης πηγάζοντος Γαζιανοῦ ποταμοῦ. Συγκοινωνεῖ με τὸ λεκανοπέδιον Γιόφυρον, κοιλάδα Φουντᾶνας, λεκανοπέδιον Μυλοποτάμου (διὰ ὄρους Στρούμπουλα ἢ Ἄνωθεν Τυλισσοῦ ἢ διὰ διαβάσεως Γέρου ὀπρός ἢ διὰ ἀτραποῦ ἄνωθεν Κρουσῶνος ἢ διὰ ἀτραποῦ ἀπὸ Ἀσίτες) καὶ με τὸ θέρετρον ἢ ὀροπέδιον Νίδας ἐπὶ τῶν Δ κλιτύων τῆς Ἰδης.

Περιλαμβάνει τὸ ὀροπέδιον τοῦτο 31 συνοικισμούς μεταξύ τῶν ὁποίων οἱ Ἄσσίτες, Σίδα, Δαρνές, Κιθαρίδα, Κρουσῶνος, Ἄγ. Μύρων, Πενταμόδι, Κορφές, Βοῦτες, Καλέσια, Κατσιφαροχώρι. Τύλισος, Καβροχώρι Γάζι κτλ.

Πρὸς Δ τοῦ χωρίου Γάζι ἐκτείνεται ἡ μικρὰ πεδιάς τοῦ Ἄλμυροῦ ποταμοῦ, πηγάζοντος ἐκ τῶν υπερκειμένων ὀρέων καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ κόλπου Ἡρακλείου. Εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ρύακος, σχηματίζεται μικρὴ λίμνη 80 μ. διαμέτρου, θαυτάτη, ἄπατος. Ἀπὸ ταύτης σχηματίζεται εὐρύτατος καταρράκτης κινῶν 7 μύλους.

ι) Ἡ κλίμας Φ ὄ δ ε λ ε σχηματίζεται εἰς τὸ Α ἄκρον τῶν ὀρεινῶν ἀποτόμων καὶ βραχῶδων κλιτύων τοῦ Κουλούκουνα, ἔχει πολλὰς χαράδρας καὶ περιλείεται μεταξύ Κουλούκουνα καὶ Στρούμπουλα, Παληοκάστρου καὶ Ἄγιων Πάντων (738 μ). Τὸ ἔδαφος εἶνε ἀνώμαλον, ἀλλὰ με συχνὰς πηγὰς, διαρρέεμενον ὑπὸ τοῦ εἰς ὄρμον Μανδοᾶκι ἐκβάλλοντος Φοδελιανοῦ ποταμοῦ.

Περιλαμβάνει εἰς τὰς βρεινὰς κλιτύς τὰ χωρία Μάραθον καὶ Φόδελε, εἰς δὲ τὰς δυτικὰς κλιτύς, ἐρήμους, ἀνύβρους καὶ ἀποτόμους προσβαλλομένας ὑπὸ ἀνέμων, εφρίσκονται 5 συνοικισμοὶ (Σίσεις κτλ.) Εἰς τὰς Δ κλιτύς τοῦ Στρούμπουλα—Ἄγιου Παύλου τὰς συνορευούσας πρὸς τὴν πεδιάδα Ἄλμυροῦ καὶ ἐξικνουμένας μέχρις Ἀρωτηρίου Σταυροῦ καὶ Ρογδιᾶ ὑπάρχουν τὰ χωρία Ρογδιᾶ καὶ Ἀχλάδα καὶ ἡ Μονὴ Σαββαθιανῶν.

Διὰ τῆς πεδιάδος Ἄλμυροῦ καὶ ὀρέων Ρογδιᾶς—Παληοκάστρου διέρχεται ἡ ἑδὸς Ἡρακλείου Φόδελε.

Μεταξύ ακρωτηρίων Ρογδιάς (ΝΑ) και Σταυρού ή Ἀπόρι (ΝΑ) υπάρχουν οί λιμένες Ἀγίου Γεωργίου Παναγιάς (ἀσφαλῆς) Κόπαρης καὶ Ἀγριληᾶς.

Ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ Ἀλυρούς μέχρι Ρογδιάς φαίνεται ἡ ἀπότομος καὶ βραχῶδης ἔκτασις τῆς ὄροσειρᾶς Στρούμπουλα—Παληγοῦ ἄστρου—Ἀγ. Παύλου.

2. Μεσσηνιακὴ Πεδιάς ἐκπελάου (370 μ.)

Ἐκτείνεται πρὸς Δ τῆς Δίκτης, πρὸς Α τοῦ λεκανοπέδιου Καρτερού, πρὸς Ν τοῦ λεκανοπέδιου Ἀποσάλεμης καὶ κοιλάτων Γουδῶν καὶ Βαθειανοῦ καὶ πρὸς Β τοῦ λεκανοπέδιου Ἀναποδάρη.

Εἶνε συνολικὴ διαμέτρου 6 χιτρῶν, ξηρὰ καὶ ἀνυδρᾶς καλυπτομένη ὑπὸ καλ-λιεργουμένων ἀνθῶν, ὀλίγων ἀμπέλων καὶ ἐλαχίστων δένδρων. Αἱ πρὸς τὴν πεδιάδα κλιτύες Δίκτης εἶνε ὑψηλαὶ ἀπόκρημνις καὶ θαλάσσις. Περὶ τῆς πεδιάδος αὐτῆς ἀρ-χωῦνται ὀμαλῶς κλίνουσαι πρὸς Β καὶ Ν αἱ ὡς ἂν συνεχόμεναι κοιλάδες καὶ λεκανο-πέδια. Ἡ πεδιάς αὕτη περιλαμβάνει 13 συν)σμοὺς ἐν οἷς τὸ Καστόλλι, Θραφανὸν, Ἀπο-στόλοι κλπ, Ἡ δὲ τῶν κατερχομένων ἀποκρήμων κλιτύων Δίκτης κείνται 6 συν)σμοὶ ἐν οἷς 6 εἰσιδᾶς, Ἀμαριανὸν, Μαθιὰ, Καστομονίτσα κτλ.

3. Νότιον Τμήμα

Τὸ νότιον τμήμα χωρίζεται τοῦ βορείου, ὡς εἶπαμεν, διὰ τῆς χαμηλῆς λοφο-σειρᾶς ἣν ἐκπέμπει ἡ Ἰδη καὶ συγκοινωνεῖ ἀπὸ τὴν πεδιάδα Μεσσαράς καὶ ἀπὸ τὴν ὄροσειρᾶν τῶν Ἰστερουζιῶν ὄρεων, ἣτις θεωρεῖται διακλάδωσις τῆς Δίκτης καὶ ἔχει μῆκος 50 χιτρῶν λήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον Λίθινον.

Ἡ πεδιάς Μεσσαράς (45 χιλ. Χ5 χιλ.) ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ὄρεων Βιάννου, δια-βρέχεται ἀπὸ δύο ἀντιθέτου ῥοῆς ποταμοὺς, τὸν Ἀναποδάρη καὶ Γεραπόταμον, αὗτινες τὴν διαιροῦν εἰς δύο λεκανοπέδια ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατευθύνσεως ἐξ Α πρὸς Δ μεταξύ τῶν χωρίων Στέρνες καὶ Ἀσῆμι (290 μ.) ἣται εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα Μεσσαράς (λεκαν. Ἀναποδάρη) καὶ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα Μεσσαράς (λεκαν. Γεραποτάμι).

Ἡ Μεσσαρά πρᾶγμα ἴφθονα δημητριακὰ, ἔλαιον, βάμβακα, μέταξαν, λίνον, οἶνον ὀπώρας. Διατρέφει ἀμπόλα ποίμνια, ἰδίως πρὸς διαχείμασιν κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ πολλοὺς καὶ ἀρίστους ἵππους.

1) Τὸ λεκανοπέδιον Ἀναποδάρη. — Ὁ Ἀναποδάρης εἰς τῶν μεγαλητέ-ρων τῆς Κρήτης ποταμῶν, με εὐρείαν καὶ χαλκιδῶδη κοίτην, πηγάζει πλησίον τοῦ Ἀγ-ίου Γεωργίου Ἐπανωσήρη καὶ τοῦ χωρίου Κεφέλα (ἀπὸ τῆς λοφοσειρᾶς τῆς διαχω-ριζούσης τὸ δόρειον ἐκ τοῦ νοτίου τμήματος) καὶ δέχεται κατωτέρω τὰ ὕδατα τοῦ πο-ταμίσκου Αὐλιώτη πηγάζοντος ἐκ τῆς Πεδιάδος, ὡς καὶ τοῦ Ἐμκαρήτικου ποταμοῦ πηγάζοντος ἐκ τῆς Δίκτης (ΝΑ), ἐκβάλλει δὲ διὰ στενοῦ καὶ βραχῶδους ἐδάφους εἰς τὸ Λυδικὸν πέλαγος.

Ἡ μεταξὺ Ἀναποδάρη καὶ Αὐλιώτη ὑψηλὴ χώρα εἶνε ἀνώμαλος.

Ἡ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀναποδάρη χώρα εἶναι προσχωματικὴ καὶ σχημα-τίζει μικρὰν παραλίαν πεδιάδα με ἀκτὰς χαμηλὰς καὶ ἀμμώδεις μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ῥύακος Γσουτσούρου, ὅπου αἱ ἀκτὰς εἶναι ἐν μέρει βραχῶδεις.

Τὸ λεκανοπέδιον Ἀναποδάρη περιλαμβάνει δύο κοιλάδας (Ἐμπάρου— Αὐλι-ώτη), ἐν λεκανοπέδιον (ἀνατολικὸν τμήμα Μεσσαράς) καὶ μίαν ἀνώμαλον χώραν (με-ταξὺ Αὐλιώτη—Ἀναποδάρη).

Ν. ΚΟΥΚΛΑΚΗΣ

Δικηγόρος

Ἐν Χανείοις

Γ. ΠΑΡΑΔΟΜΕΝΑΚΗΣ

Πρακτικῶν σιγαρέτων

Πλατεῖα Σαντρεβανίου

α) Ἡ κοιλάς Ἐμπάρου, σχηματιζομένη μεταξύ βραχωδῶν καὶ ἀποκρήμων ὄρσεων τῆς Δίκτης (Ἐμπάρος 680 μ. καὶ Ἀδλιώτη 850 μ.) διευθύνεται ἐκ ΒΑ πρὸς ΝΔ εἰς τὸ ἄνω μέρος βραχώδης καὶ ἀνώμαλος καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος πεδινή, κυματοειδῆς μὲ εὐφορωτάτας γαίας καὶ συχνὰς πηγὰς.

Διαρρέεται ἀπὸ τὸν Ἐμπάρητικον ποταμὸν καὶ περιλαμβάνει 12³ συνοικισμοὺς ἐν οἷς τὸν Ἐμπάρον, Γεράκι, Σεντάκου, Κατωφύζι κτλ.

β) Ἡ κοιλάς Ἀδλιώτη, ἀρχαίαι ἀπὸ τῆς Πεδιάδος, βλίνει Ν ἐπὶ 10 χ)τρα μέχρι κοιλάδος Ἀναποδιάρη καὶ Ἐμπάρου, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀδλιώτη, πηγάζοντος παρὰ τὸ χωρίον Ἀδλή, παραγεῖ δημοτικὰ, ἔσπρια, διατρέφει ἀρίστους ἵππους καὶ περιλαμβάνει 21 συνοικισμοὺς μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ Ἁγία Σεμνή, Ἀρκαλοχώρι, Ρούσοχώρια, Ἀδλή, Παναγιά, Ἀλιτσανή, Κασάνοι κτλ.

γ) Ἡ ἀνώμαλος χώρα (Πανωσήφη) μεταξύ Ἀναποδιάρη καὶ Ἀδλιώτη εἶνε εὐφορος, καλλιεργημένη, διαρρέεται ὑπὸ ρυάκων χυνομένων εἰς τὸν Ἀναποδιάρη ποταμὸν.

Παραγεῖ δημοτικὰ, ἔλαιον, σῖνον, μέταξαν, διατρέφει ποίμνια καὶ ἵππους καὶ περιλαμβάνει 20 συνοικισμοὺς μεταξύ τῶν τὸ Κακὸ Χωριό, Γουάνες, Πισκοπή, Μαχαιρά, Ἀποσελέμι, Τσουρλωτή, Χουμέρι, Γαρίπες κτλ. καὶ τὴν Μονὴν Ἀγίου Γεωργίου Ἐπανωσήφη.

δ) Τὸ λεκανοπέδιον Χάρακα, ἀποτελεῖ τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῆς πεδιάδος Μεσσαράς ἀφ' ἧς χωρίζεται δι' ἐλαφρὰς κυρτότητος μεταξύ χωρίων Στέρνες—Ἀσῆμι καὶ εἶνε ἐντελῶς πεδινὸν ἐνούμενον Δ μετὰ τὴν κοιλάδα Ἀδλιώτη καὶ Δ μετὰ τὴν πεδιάδα Γεροποτάμου. Παράγει ἀφθόνως σῖτον, ἔσπρια, βάμβακα, λίνον, ἔλαιον, ὀπώρας, διατρέφει πολλὰ ποίμνια ἰδίαι τὸν χειμῶνα καὶ ἀρίστους ἵππους καὶ περιλαμβάνει 38 συνοικισμοὺς μεταξύ τῶν τὸ Λαράνι, Δαμανία, Κοντοῦ, Βοριάς, Τσιφούτ—καστέλλι, Σωκαράς, Ἀσῆμι, Πραιτώρια, Ἁγία Φωτιά, Χάρακας Ζεμῶρες, Δωράκι, Πύργος, Μεσοχωριό, Δεμάτι, Καλόβια κλπ.

II. Τὸ λεκανοπέδιον Γεροποτάμου πρὸς Δ τοῦ προηγουμένου μεταξύ Ἰθῆς (Β), Κοφίνου (Ν) Δ, κόλπου Μεσσαράς (Ν) καὶ λεκανοπεδίου Ἀναποδιάρη (Α). Ἐκτείνεται ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως, ἀποτελεῖ τὰ 2)3 τῆς πεδιάδος Μεσσαράς, διαρρέεται ὑπὸ Γεροποτάμου πηγάζοντος παρὰ τὰ χωρία Διονύσι καὶ Κ. Μούλια ρέοντος ἐξ Α πρὸς Δ πρὸς τὸν κόλπον Μεσσαράς. Πλὴν τῆς πεδιάδος περιλαμβάνει καὶ τὰς Ν τῆς Ἰθῆς κοιλάδας Φουντάνας, Καμαριῶν, Λοχριάς καὶ Σάτας.

Ἀπὸ τὸ παραλιακὸν χωρίον Ματάλλου 3 1)2 μίλια πρὸς Δ τῶν Καλῶν Λιμῶνων προβάλλει τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον (ἢ Λίθινον ἢ Λισσῆν). Ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τοῦ κόλπου Μεσσαράς οχηματίζεται ὁ ὄρμος Ματάλλων οὗ τὸ βόρειον ὄριον ἀποτελεῖται ἐκ τῶν εἰς τὴν θρεϊνὴν χώραν Ρεθύμνης ἀνηκουσῶν ἀκτῶν, Ἐν τῷ κόλπῳ Μεσσαράς 8 1)2 μίλια ΒΔ τῶν Μεσίδας Παξιμάδια.

α) Ἡ πεδιάς Τυμπάκιου, διαρρομένη ὑπὸ τοῦ Γεροποτάμου ἔχει ἕδαφος ἐπίπεδον, καλ)μένον μετ' ἔλαιω, ὠνένιαχου νοσηρόν, ὡς ἐκ τῶν λιμαζόντων ὕδατων, παράγει ἀφθόνως δημοτικὰ, ἔλαιον, λίνον, βάμβακα, σήσαμον κλπ. τρέφει ἵππους ἡμιόνους καὶ ποίμνια ἰδίως διαχειμάζοντα καὶ περιλαμβάνει 68 συνοικισμοὺς μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ Τυμπάκη, Ἁγ. Τριάδα, Καμελάρι, Πιτσιδία, Ματάλλον, Σίβα, Βόρους, Πετροκεφάλι, Μπόμπια, Μαῖρες, Καπαριανά, Μωρόη, Καστέλλι, Ἀμπελοῦζος, Ἁγιοὶ Δέκα, Χουστιουλιανά, Πλάτανος, Ἀνώγεια βα ἰλικὰ, Μιαμοῦ, Μούλια, Ἀκρία, Πετροπάναγα κλπ.

γ) Ἡ κοιλάς Φουντάνας εἶνε ὀρεινὴ καὶ δασώδης μὲ πολλὰς πηγὰς, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ρυάκος Φουντάνου, δεχομένη τὰ ὕδατα καὶ τῶν ρυάκων Ἀσπρη Βρύση, Μαύρη Βρύση καὶ περιλαμβάνει 17 συνοικισμοὺς ἐν οἷς ἡ Πέργερη, Μπανασός, Νέβρητος Ζαρό Βόρυζα, Κίτσοι, Φανερωμένη κτλ.

δ) Ἡ κοιλάς Καμαρών πρὸς Δ τῆς ἀνωτέρω διευθύνεται ἐκ Β πρὸς Ν, ἔχει δύσβατον ἀλλ' ἔνυδρον ἕδαφος, συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς Μεσσαράς ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Νίδας καὶ περιλαμβάνει 6 συνοικισμοὺς ἐν οἷς οἱ Καμάρες, Μαγαρκιάρη, Γληγοριά, Καλοχωραφίτης κτλ.

Ἡ κοιλάς Λοχριάς πρὸς Δ τῆς ἀνωτέρω, ἐπίσης δύσβατος, δασώδης, ἔνυδρος καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Λοχριά, Ἄδρακτον καὶ Κλήμα.

στ) Ἡ κοιλάς Πλάτανος ὁμοίως πρὸς Δ, ἐπίσης πολὺ δύσβατος, δασώδης καὶ ἔνυδρος περιλαμβάνει τὰ χωρία Πλάτανον καὶ Σάτα.

Αἱ δύο τελευταῖαι κοιλάδες μετὰ τῶν κοιλάδων Βαθειάκου καὶ Σιφῆ (Ρεθύμνης) ἀποτελοῦν τὴν Ἀρπαδιάν.

III Νότιοι κλιτύς Κοφίνου ή Ἀστερουσίων ὄρεων. Τὰ ὄρη ταῦτα ἀπὸ Δ πρὸς Α ἐκτεινόμενα ἐπὶ 50 χιλίων κλείουν πρὸς τὴν παραλίαν τὴν πεδιάδα Μεσσαράς.

Αἱ πρὸς Β κλιτύς περιλαμβάνονται εἰς τὴν πεδιάδα Μεσσαράς (Ἀναποδάρη), αἱ δὲ πρὸς Ν εἶνε ἀπότομοι, ἀπόκρημνοι μὲ πολυαριθμούς κοιλιάδας καὶ χαράδρας ἐξ ὧν εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον εἶνε :

α) Ἡ κοιλία Σουτσοῦρου ἐκ ΒΔ πρὸς ΝΑ, δύσβατος, δασώδης διαρροεμένη ὑπὸ τοῦ χειμάρρου καὶ περιλαμβάνουσα Ἀχεντριάς.

β) Αἱ νότιοι κλιτύς περιλαμβάνουν 9 συνοικισμούς ἐν οἷς τὰ χωρία Ἐθηά, Μουρνιά, Παρανούχι, Καπετανιανά, Κρότος κτλ.

γ) Ἡ κοιλία Ἀντισκάρι πρὸς Δ διευθύνεται ἐκ Ν πρὸς Β, περιβάλλεται ὑπὸ ὄρεων καὶ ἀπολήγει εἰς τὸν μικρὸν κόλπον τῶν Καλῶν λιμιῶνων, περιλαμβάνουσα τὸ χωρίον Ἀντισκάρι καὶ τὴν Μονὴν Ἀπερναί. Οἱ καλοὶ λιμιῶνες 5 μίλια Δ τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφαλά εἶνε εὐλίμενος θέσις, προφυλασσομένη ὑπὸ τριῶν νησιδίων.

δ) Ἡ κοιλία τέλος Ὀδηγητρίας διευθύνεται ἐκ Ν πρὸς Β καὶ ἀπολήγει πρὸς Δ τῶν Καλῶν λιμιῶνων περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Πηγαδάκια καὶ Γιαλομονόχωρο καὶ τὴν Μονὴν Ὀδηγητρίας.

Γενικαὶ παρατηρήσεις

Συγκοινωνία : Μὲ δλας τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ κύριώτερα κέντρα (Τυμπάκι Βόροι, Πόμπια, Ἅγιοι Δέκα, Γέργερη, Ζαρός, Ἅγία Βαρβάρα, Χάρακας, Καστέλλ, Πεδιάδος, Μοχός. Μάλια, Ἀρχάνες, Δαφνές, Θραψανό, Ἅγιον Μύρων, Κρουσῶνας, Τύλισσος κτλ.

Προϊόντα τοῦ Νομοῦ : Καλλιέργεια ἐντατικὴ σταφίδος. Ἐπίσης οἶνοφόροι ἄμπελοι, ἐλαίας, ἐσπεριδοειδῶν, σιτηρῶν, γεωμήλων ποιοτικῶν, κρομμείων καὶ λαχανικῶν. Τέλος καπνός καὶ ξυλοκέρατα.

Εἰς τὰ ὄρεινά γίνεται ἀντικείμενον φροντίδος ἡ κτηνοτροφία.

Ὅρια : Πρὸς Β τὸ Κρητικὸν πέλαγος.—Πρὸς Ν τὸ Λιβυκὸν

» Α ἡ Δίκτη

» Δ ἡ Ἴδη

ΜΕΡΟΣ Δ'.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Γεωργική περιφέρεια Λασηθίου

Αὕτη ἄποτελεῖ τὸ ἀνατολικώτερον τῆς νήσου τμήμα καὶ μορφολογικῶς περιλαμβάνει

- 1) Τὸν ὄρεινὸν ὄγκον τῆς Δίκτης; (Μεραμπέλλο — Λασηθι Βιάννο).
- 2) Τὸν Ἴσθμὸν Ἱεραπέτρας
- 3) Τὴν ὄρεινὴν χώραν Σητείας

Η ΔΙΚΤΗ

Εἶνε τὸ ὄρεινότερον τμήμα τῆς Κρήτης. Αἱ ὄρειναι γραμμαὶ τοῦ συμπλέγματος Δίκτης (Σπαθί, Ἐφέντης Χριστὸς (2155) Ἐφέντης Σαρραμῆς (1592), περιβάλλουν τὸ ἐν σχήματι κρατήρος μέγα περίκλειστον ὄψιπεδον Λασηθίου (832μ.) Ἐπὶ τοῦ ὄρεπιδίου τούτου ἐκπέμπονται πρὸς διαφόρους διευθύνσεις μακραι καὶ ὑψηλαὶ διακλαδώσεις σχηματιζομένων μεταξὺ αὐτῶν εὐφώρων κοιλάδων, χωραδρῶν καὶ βαθίων φαράγγων.

Ἡ Δίκτη δὲν ἀποτελεῖ ἐνιαῖον σύνολον καθόσον ἢ πρὸς Β διακλάδωσις φαίνεται ὡς ἀποτελοῦσα ἴδιον σύμπλεγμα (ὄρη Μεραμπέλλου). Ὁ πρὸς Ν. ὄγκος (ὄρη Λασηθίου) ἀποτελεῖ τὰ 2)3 τοῦ τμήματος τούτου τῆς χώρας, ἐκτεινόμενος ἀπὸ Α πρὸς Δ καὶ αἱ κλιτύες του κατέρχονται μέχρις Ἴσθμου Ἱεραπέτρας καὶ μέχρι χώρας Ἡρακλείου, προεκτεινόμεναι δὲ πρὸς Ν σχηματίζουν τὴν διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀναποδάρη διαχωριζομένην ἐπάκτιον ὄροσειρὰν Μεσσαράς τοῦ Κοφίνου.

Τὸ ὑψίπεδον Λασηθίου σχηματίζεται εἰς τὸν νότιον τοῦτον ὄγκον, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ ὄρη τῆς ἐκ τῆς ἑως χιόνων ὕδατα, ἀπορροφῶνται διὰ τινος σπηλαίου (Χώνου) πρὸς τὴν Δ πλευρὰν καὶ ἀναφαίνονται εἰς πολλῶν χιλιομέτρων ἀπόστασιν.

Πρὸς Ν τοῦ ὄροπέδιου Λασηθίου σχηματίζεται ὡσαύτως ἕτερον κλειστὸν ὄροπέδιον τὸ τὸ Ὀ μ α λ ο ὖ.

Ὁ Β ὄγκος (ὄρη Μεραμπέλλου), ὧν διακλαδώσεις τοῦ νοτίου, διευθυνομένη ἐκ ΝΔ πρὸς ΒΑ, σχηματίζει μεταξὺ τῶν κορυφῶν καὶ διακλαδώσεων του (Σελενά 1585, Καβαλλάρᾳ 910μ. Ἀφέντης Σταυροῦ 840 μ.) εὐφορον καὶ εὐρεῖαν κοιλάδα (Μεραμπέλλου) ἧς συνέχεια εἶνε καὶ ἡ ἐν τῇ κόλπῳ νησίς Σπιναλόγκα.

Ἡ Δίκτη διὰ τῆς γραμμῆς διαχωρίσσει τῶν ὑδάτων ἀναχωροῦσας ἐκ Πεδιάδος Καστελλίου διὰ κορυφῆς Σαρακινῶ (1592μ.), Ἀφέντη Χριστῶς (2155μ.) ἀυχένος Μύρτου (1216μ.) καὶ Καθαροῦ καὶ ἀυχένος Μεσιλέρων (482μ.) μέχρι Ἴσθμου Ἱεραπέτρας διαιρεῖται εἰς Β καὶ Ν κλιτύς, μεταξὺ τῶν ὁποίων σχηματίζεται ἡ ὄρεινὴ λεκάνη Λασηθίου, ὡς κέντρον τοῦ συμπλέγματος.

α) Β ὀ ρ ε ἰ ο ἰ κ λ ι τ ῦ ε ς. Αὗται εἶναι ἀνώμαλοι, περίρρυτοι, δασώδεις σχηματίζουσαι δύο λεκανοπέδια (Καλοῦ ποταμοῦ, Ἐηροποτάμου), 4 κοιλάδας (Λακκωνικῶν, Λατσίδας, Βραχασίου, Φουρνῆς) καὶ δύο ἀνωμάλους χώρας (Ἐλούντας καὶ Βροῦχα.)

1. Τὸ λεκανοπέδιον Κ α λ ο ὖ π ο τ α μ ο ὖ, ἀνώμαλον καὶ ἄγονον κεῖται πρὸς Δ τῆς Παχείας Ἄμμου, ἔχει κατευθύνειν ἐκ ΒΑ πρὸς ΝΔ τὸ ἀνώτερον μέρος αὐτοῦ ἀποτελοῦσι θαθεῖα χαράδραι διασχίζουσαι τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημα ὄρη, τὸ δὲ κάτω μέρος ἔχει συχνὰς χαράδρας. Ἐχει συχνὰς πηγὰς καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ χειμάρρου καλοῦ ποταμοῦ ὀρητικῶς μὲ θαθεῖαν καίτην, ὀλίγον μόνον ὕδωρ διατηροῦντος τὸ θέρος καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ κόλπου Μεραμπέλλου. Εἰς τὸ λεκανοπέδιον αὐτοῦ σημειοῦμεν τὴν κ ο ι λ ᾶ δ α τ ο ὖ Κ α λ ο ὖ χ ω ρ ῖ ο ὖ, πρὸς τὸ κάτω μέρος εἰς ἣν τὰ ὕδατα τοῦ χειμάρρου σχηματίζουν νοσηρὰ τέλμηκα, περιλαμβάνουσιν τὰ χωρία Καλὸ χωριὸν καὶ Πρίνα, τὴν κοιλάδα χωρίου Κ ρ ο ῦ σ τ α ς πρὸς τὸ ΒΔ τῆς προηγουμένης, τὴν κοιλάδα χωρίου Κ ρ η τ σ ᾶ ς (300 μ.) ἐλαιόφυτον, εὐφορον, διαρρεσμένην ὑπὸ μικροῦ ρύακος καὶ τὴν κοιλάδα χωρίου Τ α π ι ῶ ν πρὸς τὸ ΒΔ τῆς προηγουμένης καὶ εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ λεκανοπέδιου.

2. Ἡ κοιλάς χωρίου Λ α κ κ ω ν ῖ ῶ ν πρὸς Β τοῦ προηγουμένου, περίκλειστος μεταξὺ διακλαδώσεων τῆς Δίκτης καλυπτομένη ὑπὸ ἐλαίων καὶ κερατεῶν. Τὰ θμβρια ὕδατα μὴ ἔχοντα διέξοδον λιμνάζουν παρακλύοντα τὴν καλλιέργειαν καὶ καθιστῶντα τὴν χώραν θαλτώδη καὶ νοσηρὰν.

3. Τὸ λεκανοπέδιον Ε ε ρ ο π ο τ ᾶ μ ο ὖ (Νεαπόλεως) πρὸς Β τοῦ ἀνωτέρω μεταξὺ ἀποκρήμων διακλαδώσεων, ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν κοιλάδων συγκλινουσῶν καὶ ἐνομένων εἰς στενὴν χαράδραν δι' ἧς ρεῖ ὁ χειμάρρος Ἐηροπόταμος ἐκβάλλων πρὸς Ν τῆς κωμοπόλεως Ἀγ. Νικολάου.

Ἡ κοιλάς τῶν Π ο τ ᾶ μ ω ν, ὄρεινὴ, μακρὰ καὶ θαθεῖα καλύπτεται ὑπὸ δένδρων, περιρρέεται ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Ποτάμου, Ζένια, Γαῖδοῦρω, καὶ Ἀρνοῦδᾶ.

Ἡ κοιλάς Δ ρ ᾶ σ ι πρὸς Β τῆς προηγουμένης δασώδης καὶ θαθεῖα περιλαμβάνει τὰ χωρία Ἀμυγδαλοῦ, Ρουσαπιδιά Δράσι.

Ἡ κοιλάς Μ ε ρ α μ π ῆ λ λ ο ὖ πρὸς Β τῆς κοιλάδος Δράσι καὶ ἀφ' ἧς χωρίζεται μὲ τὸ ὄρος Καβαλλάρᾳ (910 μ.) καὶ γθάνει μέχρι τοῦ Ἀφέντη Σταυροῦ (839 μ.) εἰς τὸ σημεῖον ἐνθα συγκλίνοντα τὰ δύο ὄρη ἐνοῦνται εὐρίσκειται ὁ ἀυχὴν Νεαπόλεως. Ἐκεῖ ἡ εὐρυτέρα κοιλάς τοῦ λεκανοπέδιου, παρουσιάζουσα πρὸς Δ τῆς Νεαπόλεως; εὐρεῖαν πεδιάδα κτώφυτον ὑπὸ Ἀμυγδαλέων, ἐλαίων κλπ. Κύκλῳ τῆς πεδιάδος ταύτης καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν πέριξ ὄρων κεῖνται τὰ χωρία Νεάπολις; Δίμναι, Πλατυπόδο, Χουμεριάκος, Βρύσες, Ἀγ. Νικόλαος, αἱ Μοναὶ Κουφήπετρα καὶ Κρεμαστή καὶ τινες ἀγροικίαι.

4. Ἡ κοιλάς Δ α τ σ ἰ δ ᾶ ς πρὸς Δ τῆς κοιλάδος Μεραμπέλλου μεταξὺ Καβαλλάρᾳ—Καλαρίτη καὶ Ἀφέντη Σταυροῦ, κατευθύνεται ἐκ Νπρὸς Β εἶνε στενὴ δασάτος καὶ θαθεῖα, ἀνδενδρὸς ἐξ ἐλαίων, κερατεῶν, ἀμυγδαλέων κλπ. διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ὀρητικῶς χειμάρρου Χαλιδοῦ, ὀλίγον μόνον ὕδωρ διατηροῦντος; τὸ θέρος καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Λατσίδα, Μέλατες, Νοφκλιά καὶ Βουλισμένη.

5. Ἡ κοιλάς Β ρ α χ α σ ἰ ο ὖ πρὸς Δ τῆς προηγουμένης μεταξὺ Καλαρίτη (605 μ.) καὶ Κατσαρινῶ (750 μ.) διακλαδώσεων τοῦ Καβαλλάρᾳ, εἶνε ὄρεινὴ, διευθυνομένη ἐκ Ν πρὸς Β καὶ λήγει διὰ στενῆς χαράδρας εἰς τὴν παραλίαν Σίσι. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ρύακος Σίσι, ἐλάχιστον ὕδωρ διατηροῦντος τὸ θέρος καὶ περιλαμβάνει τὰ

χωρία Βραχάσι και Σισι, τὸν συνοικισμὸν Κατσαριανὸ καὶ τὴν Μονὴν Ἀγ. Γεωργίου Βραχασιώτου.

6 Ἡ κοιλάς Φοῦρ ν ἤ ς πρὸς ΒΑ τῆς κοιλάδος Μαραμπέλλου, μεταξὺ λοφοσειρῶν τοῦ ὄρους Ἀφάντη—Σταυρός, εἶνε ἄδενδρος, καλλιεργεῖται μὲ δημοτριακά, ἀμπέλους κτλ. καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Καστέλλι, Φουρνή, Κάτω καὶ Ἄνω Φουρνὴ καὶ τὴν Μονὴν Περάμπελα.

7) Ἡ χαμηλὴ χώρα Ἐλοῦν τ α ς πρὸς Ἀ τῆς προηγουμένης μέχρι τοῦ κοιλάσκου Σπιναλόγκας εἶνε ἄδενδρος καὶ λοφώδης περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Πινές καὶ Ἐλοῦντα (Ἄνω, Μέσα καὶ Κάτω).

Εἰς τὸ ΝΑ ἄκρον ταύτης ἐκτείνεται ἐκ Ν πρὸς Β, χαμηλὴ ἀκατοίκητος Χερσονήσος, ξηρὰ καὶ βραχῶδης (Σπιναλόγκα) πλάτους 2 χιλιομέτρων καὶ μήκους 5 χιλιομέτρων, ἧς δ Ἴσθμὸς 100 μ. πλάτους καὶ 700 μήκους ἔχει ὕψος μόνον 1 μ.

Βορείως τῆς Χερσονήσου κείται ἡ χαμηλὴ καὶ βραχῶδης νησίς Σπιναλόγκα, ἄλλατε ἐνωμένη μετὰ τῆς Χερσονήσου ἀφ' ἧς διεχωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν (1526). Εἰς τὴν χερσονήσον Σπιναλόγκας σχηματίζονται αἱ λίμναι Σπιναλόγκας, Κολοκύθας καὶ Πόρου.

Ἡ χώρα Β ρ ο υ χ ᾶ πρὸς Β τῆς προηγουμένης, διαχωριζομένη διὰ διακλαδώσεως τοῦ Σταυρωμένου (650 μ.) εἶνε ἀνώμαλος, χαμηλὴ μὲ ἐρήμους χαράδρας καὶ καλλιεργημένας μικρὰς κοιλάδας, περιλαμβάνουσας τὰ χωρία Λούμας, Σχινές, Δωριές, Βρουχᾶς, Ἀλαγιανό, τρεῖς μονὰς καὶ διαφόρους ἀγροικίας ἐντὸς ἀλληπαλλήλων χαράδρων πρὸς Δ μέχρι παραλίας Μιλάτου.

8) Τὸ ὄροπέδιον Δ α σ η θ ι ο υ Ἰπερμεγέθης λεκάνη, μὲ πυθμένα ὀμαλόν, μήκους 9—14 χιλιομέτρων καὶ πλάτους 5—7 χιλιομέτρων. Τὸ ὕψος εἰς ΝΑ εἶνε 866μ (ἐνθα εἰσέρχεται ὁ χειμάρρος Καθαροῦ) καὶ ΒΔ 826 μ. (ἐνθα ὁ χῶνος).

Ἡ λεκάνη περικλείεται ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων παρουσιάζει ὄψιν θαλιώδη ἐκ τῶν φθινοπωρινῶν βροχῶν καὶ θὰ ἦτο λίμνη ἂν ἔλειπεν μία καταδόθρα (χῶνος) 10 μ. βάθους μὲ πετρώδες ἔδαφος ἐνθα βραδείως εἰσρέουν τὰ ὕδατα ἵνα ἀναφανοῦν ἀνωθεν τοῦ χωρίου Ἀδδοῦ (θέσις Φλέγες) ὑπὸ μορφὴν ἀφθόνων πηγῶν.

Τὰ χωρία τοῦ ὄροπέδιου εἶνε εἰς τοὺς πρόποδας τῶν πέριξ ὄρεων πλὴν ἐνὸς ἐδρισκομένου ἐπὶ λόφου ἐν τῷ μίσῳ τῆς πεδιάδος.

Χιτῶν πίπτει ἀφθονος ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρι τέλους Ἰανουαρίου ἀποκλείουσα τὴν μεταξὺ τῶν κατοίκων ἐπικοινωνίαν.

Ἡ πεδιάς εἶνε εὐφορωτάτη παράγουσα ζιτηρά, οἶνον, ὀπώρας (μῆλα, ἀχλά, δια κτλ), μέλι, κηρὸν καὶ διατρέφουσα ποιμνία ἰδίᾳ τὸ θέρος, ἐξ ὧν παράγει τυρόν-βούτυρον, ἔρια. Ἐλαια καὶ χαρούπια δὲν φύονται λόγω τοῦ ὕψους.

Ἡ πεδιάς διασχίζεται κατὰ μήκος ὑπὸ τοῦ χειμάρρου ποταμοῦ, ὅστις κατερχόμενος ἀπὸ τοῦ ὄρους Καθαροῦ (Α) δέχεται τὰ ὕδατα τοῦ ἐξ Ἀφάντη Χριστοῦ κατερχομένου χειμάρρου Σπαθιοῦ καὶ ἀπολήγει εἰς τὸν χῶνον. Ἡ εἰσόδος εἰς τὸ ὄροπέδιον εἶνε δύσκολος λόγω τῶν βραχῶδων καὶ ἀποκρήμνων ὄρεων.

Μεταξὺ τῶν εἰς ΝΑ πλευρὰν ὕψουμένων κορυφῶν εἶνε ἡ ὑψηλὴ κοιλάς Καθαροῦ (1180 μ.) οὗ τὰ ὕδατα κατέρχονται ἀφ' ἐνὸς εἰς τὴν κοιλάδα Καλαμπάκας καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν χειμάρρον Ποταμόν.

Κ. ΣΥΝΟΛΑΚΗΣ

Διευκρινιστής

Μέγαρον Τορναζάκη

ΣΤΥΛ. ΜΠΟΜΠΟΛΑΚΗΣ

Διευκρινιστής

Ὁδὸς Κισσάμου

Ἐν τῷ ὄροπέδιφ υπάρχουν 15 συνοικισμοὶ μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ Λαοσηθί, Χωριδάκι, Ἅγιος Κωνσταντῖνος, Τζερμιάδες, Πλάτη, Ψυχρό, Ἅγιος Γεώργιος, Μαγουλᾶς κτλ. καὶ ἡ Μονὴ Κρουσταλλένια.

γ) Αἰ ν ὀ τ ι ο ι κ λ ι τ ὐ ε ς, εἶνε ἄκρως ἀνώμαλοι, ἀλλ' εὐφορώτατα ἐδᾶ φη, εὐρισκόμενα ἐντὸς βαθειῶν περιρρύτων καὶ δενδροφύτων κοιλάδων ἐκ Β πρὸς Ν μεταξύ διακλαδώσεων τῆς Δίκτης (Ἀπλήκι—Κέρατο Ἀγ. Ἥλιος Ροῦσα κεφαλὴ) καὶ παράγοντα δημητριακὰ, ἔλαιον, ξυλοκέρατα, μέταξαν μέλι, ὀπώρας κτηνοτροφικὰ προϊόντα κλπ.

Ἐπὶ τῶν Ν κλιτύων, δπισθεν τῆς ὄροσειρᾶς Ρουσακεφάλα (1250 μ.), μεταξύ κοιλάδων Βιάννου, Σύμης καὶ Ἐμπάρου, σχηματίζεται εἰς ὕψος 1100 μ τὸ ὄροπέδιον Ὁ μ α λ ο Ὡ Λασηθίου, περικλειστον καὶ ἔχον πρὸς Ν χῶνον δι' οὗ τὰ ὄμβρια ὕδατα χύνονται εἰς τὸν πρὸς τὸν ὄρμον Ἄρβης ἐκβάλλοντα Κρουσπόμενον.

Τὸ ὄροπέδιον καλλιεργεῖται ὑπὸ τῶν κατοίκων χωρίων Πεσκο, Κεφαλόβρυσο καὶ Ἀμάρι διὰ δημητριακῶν ἢ χρησιμοποιοῦνται ὡς θέρετρον. Ἐπὶ τῶν νοτίων κλιτύων σημειοῦνται 7 κοιλάδες (Κοράκα, Καλαμαύκας, Μαλλῶν, Γδοχίας, Σύμης, Ἀγ. Βασιλείου, Βιάννου) καὶ τὸ λεκανοπέδιον Μύρτου.

1. Ἡ κοιλάς Κ ὀ ρ α κ α πρὸς Λ τῆς Ἱεραπέτρας μεταξύ ταύτης καὶ κοιλάδος Καλαμαύκας, εἶνε ἀνώμαλος, σὺδδενδρος, διαρροεμένη ὑπὸ ἀφθόνων ὕδατων καὶ τοῦ ποταμοῦ Κόρακα καὶ περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Μεσελύρου Μακρηλητὰ καὶ Καλογέρον.

2. Ἡ κοιλάς Κ α λ α μ α ὐ κ α ς πρὸς Δ τῆς προηγουμένης ἀπὸ Καθαροῦ ἀνοιγομένη πρὸς τὴν νοτίαν παραλίαν, ἔχει ἔδαφος ἀνώμαλον, σὺδδενδρον μὲ ἀφθονα ὕδατα, περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Ἀνατολή καὶ Καλαμαύκαν.

3. Ἡ κοιλάς Μ ε λ λ ὶ ω ν πρὸς Δ τῆς προηγουμένης ἀπὸ τῆς κορυφῆς Ἀγ. Ἥλιος (925 μ.) εἶνε ἀνώμαλος καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Μαλλῆς καὶ Ἀγ. Γεώργιος καὶ τὴν Μονὴν Ἐακουστήν.

4. Τὸ λεκανοπέδιον Μ ὕ ρ τ ο υ πρὸς Δ τῆς ἀνωτέρω, μεταξύ ἀποκρήμων διακλαδώσεων τῆς Δίκτης, εἶνε ὄρεινόν, ἄνυδρον καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμίσκου Μύρτου. Περιλαμβάνει τὰ χωρία Χριστὸς, Μύθοι, Πρασᾶς, Μουρνιές, Ρίζα καὶ Μύρτος.

5. Ἡ κοιλάς Γ δ ο χ ῖ ω ν πρὸς Δ ὁμοίως διευθυνομένη ἐκ Ν πρὸς Β εἶνε ἀνώμαλος καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Γδοχία καὶ Λουτράκι.

6. Ἡ κοιλάς Σ ὕ μ η ς πρὸς Δ ὡσαύτως, βαθεῖα καὶ σὺδδενδρος καὶ ἔνυδρος διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς ὄρμον Ψαρῆς Φοράδας χειμάρρου Μωλάδου καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Σύμη, Καλάμι καὶ Συκολόγον.

7). Ἡ κοιλάς Ἀγίου Βασιλείου πρὸς Δ ὁμοίως, μεταξύ παραλίας καὶ κορυφῶν Ὁμαλοῦ (Ρουσακεφάλα) εἶνε ὄρεινὴ, δασώδης, ἔνυδρος καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ εἰς τὸν ὄρμου Ἄρβης ἐκβάλλοντος ποταμίσκου Κρουσπόμενου, περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Ἅγιος Βασίλειος, Κρεβατᾶς, Πεσκο, Ἀμιρᾶ, Κεφαλόβρυση, Βαχός.

Πρὸς Δ τῆς κοιλάδος ὑπάρχει ὄρεινὴ καὶ ἀκατοίκητος χώρα μέχρι τοῦ ὄρους Κεράτου.

8) Ἡ κοιλάς Βιάννου μεταξύ τῶν κλιτύων ὄροσειρῶν Ἀπλήκι καὶ Ροῦσα κεφάλα εἶνε ἄκρως ὄρεινὴ πρὸς τὰ ἔνω καὶ πεδινὴ μεταξύ ἀκτῆς καὶ ὄρους Κεράτου (Κερατόκαμπος) εἶνε κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐλαιῶνων ἔχει ἀφθονα ὕδατα καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν κολπίσκον Κεράτου. Περιλαμβάνει τὰ χωρία Ἄνω καὶ Κάτω Βιάννου, Πλάκα, Χόνδρος καὶ Πετιθόλια. Συγκοινωνεῖ μὲ τὰς κοιλάδας Ἀγ. Βασιλείου, Ἐμπάρου, Μονοφαττίου καὶ Πεδιάδος καὶ μὲ τὰ ὄροπέδια Λασηθίου καὶ Ὁμαλοῦ.

2) Ἴσθμὸς Ἱεραπέτρας

Σχηματίζεται πρὸς Δ τοῦ ὄρους Καβοῦσι, ἔχον πλάτος 12 χ)τρων καὶ μῆκος 7 χ)τρων μεταξύ χερσονήσου Σητείας (ὄρος Καβοῦσι 1472 μ.) καὶ Δίκτης καὶ διευθύνεται ἐκ ΝΔ πρὸς ΒΑ. Εἶνε λεκανοπέδιον, οὗ ἡ πεδιάς ἔχει πλάτος 2 χ)τρα καὶ μῆκος 13 χ)τρα. Ἄγει ὁδὸς ἀπὸ μιᾶς θιλάσσης (Παχεῖα Ἄμμος) εἰς τὴν ἄλλην (Ἱεράπετρα). Τὸ λεκανοπέδιον εἶνε εὐφορώτατον, ἐλαιοφυτευμένον καὶ διαιρεῖται ὑπὸ τῆς ὄδρουμῆς εἰς βορείους καὶ νοτίους κλιτύας ἧτοι ἀπὸ Δίκτης (διὰ Μεσελέρων) μέχρι Καβοῦσι.

Ι. Αἰ β ὀ ρ ε ι ο ι κ λ ι τ ὐ ε ς ἀποτελοῦν τὸ 1)3 τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ περιλαμβάνουν τὰ χωρία Καβοῦσι, Μοναστηράκι καὶ Βασιλική. Αἰ ἀνταὶ ἀπὸ χωρίου Καβοῦσι ἐκτείνονται δυτικῶς μέχρι ἐκβολῶν Καλοῦ ποταμοῦ, εἶνε ἀμμώδεις καὶ χαμηλαὶ Παχεῖα Ἄμμος).

III. Αί νότιοι κλιτύες αποτελοῦν τὰ 2)3 καὶ περιλαμβάνουν (τὰ χωρία Ἱεραπέτρας, Κεντρί, Κεφάλι, Ἀγιάννης, Κάτω χωριό, Πάνω χωριό, Πισκοπή Καπίστρο ὡς καὶ τὰς Μονὰς Ἀγιασμένην, Φανερωμένην καὶ Παπλινού.

Αἱ ἀταί ἐκτείνονται ἀπὸ Ἀκρωτηρίου Περιστερί πρὸς Δ μέχρι τοῦ ρύακος κοιλάδος Μ ε σ ε λ έ ρ ω ν.

Πρὸ τῆς Ἱεραπέτρας ὑπάρχει καλὸς λιμὴν μὲ δύο τεχνητοὺς κυματοθραύστας, μὲ ἀμμόδη πυθμένα βαθὺν (15 ὄργιες).

3.—Ἡ ὄρεινὴ χερσόνησος Σητείας

Ὑπερθεν τῆς χαμηλῆς χώρας τοῦ Ἰσθμοῦ, ὄψεται ἀπόκρημος φραγμὸς ἐξ ὄψηλῶν ὄρεων, καθιστώντων τὴν εἰς χερσόνησον Σητείας εἰσόδον δυσκολωτάτην καὶ δυνατὴν εἰς Μαλαύρας, Πεπόννα, Θριφτήν καὶ Περιστερᾶν.

Εἶνε ὄρεινὴ καὶ ἀνώμαλος τεμονομένη ἐκ βαθέων κοιλάδων καὶ διαχωρίζεται εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν ὄρεινὸν σύμπλεγμα. διὰ τοῦ ἀσκέως Σ κ α ς (353 μ.) καὶ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ κοιλάδων Παντελοῦ (B) καὶ Πηλοδημάτου (N).

Τὸ δυτικὸν ὄρεινὸν σύμπλεγμα περιλαμβάνει τὸ ὄρος Ἀφέντη Καβοῦσι (1472 μ.). Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ψεῖρα (B) μέχρι ἀκρωτηρίου Περιστερί (N), μὲ πολλὰς κορυφὰς (Μαλαύρα, Θρηφτή, Πέποννα), καὶ τὰς διακλαδώσεις τοῦ ὄρους τούτου Μουλιανὰ (845 μ.) καὶ Ρωμανάτι (948 μ.) Αἱ κλιτύες τοῦ Ἀφέντη Καβοῦσι ἀσκαλοῦνται ὑπὸ τριῶν κοιλάδων (Καβοῦσι, Βασιλικού, Ἐπισκοπῆς), φάραγγος (Θρυφτή) καὶ πολλῶν χαράδρων. Αἱ κλιτύες τῶν Μουλιανῶν εἶνε ἀπότομοι, ἀπολήγουσαι πρὸς N εἰς τὸ ὄρος Ρωμανάτι (ἀσχὴν Δάφνης) καὶ B σχηματίζουσαι πολλὰς κοιλάδας (Τουρλωτῆς, Δάστρου, Μουλιανῶν κτλ.) μέχρι θαλάσσης. Τὸ Ρωμανάτι περικλείει πολλὰς μικρὰς κοιλάδας καὶ εἶνε περίφημον διὰ τὰς ἀφθόλους τοῦ πηγᾶς.

Τὸ ἀνατολικὸν ὄρεινὸν σύμπλεγμα, ἀπὸ κλιτύου Σητείας (BΔ) πρὸς τὸ Λυδικὸν πέλαγος (NΔ) παρουσιάζει ἐν ὄρεινῷ (Χανδρᾶ) καὶ τρεῖς ὄροσειρας (Σιδέρου, Πλάκας καὶ Τραγουτάλου). Τὸ ἀδενδρον ὄρεινῷ ἀναλλείρητον πρὸς B, περιλαμβάνει καὶ μικρὰς τινὰς πεδιάδας πρὸς N, ὡς καὶ χῶνον πρὸς τὸ Δ δι' οὗ ἀπορροφῶνται τὰ ὕδατα.

Τὸ ὄρεινὸν σύμπλεγμα διὰ τῆς ὄροσειρας ἦτοι ἀπὸ κορυφῆς Ἀφέντη — Καβοῦσι διὰ ἀσκέως Σ κ α ς (A), ὄρεινῷ Χανδρᾶ (NΔ), κορυφῆς Ζύρου (NΔ), κορυφῆς Δρυζῆ (NΔ) καὶ ὄψωμάτων Μονῆς Τοπλοῦ (NA) καὶ Ἰσθμοῦ Τέντας καὶ ἀκρωτηρίου Σιδέρου, διαχωρίζεται εἰς βορεινὰς, ἀνατολικὰς καὶ νοτίους κλιτύς.

1.—Αἱ βόρειοι κλιτύες χερσίνονται τῶν ἀνατολικῶν διὰ τῆς γραμμῆς Ζύρου, Δρυζοῦ καὶ Σιδέρου, ἀσκαλοῦνται ὑπὸ χαράδρων καὶ κοιλάδων ἐν αἷς ῥέουσιν χεῖμαρροι, φύονται πυκνοὶ ἐλαιῶνες καὶ χερουπαῖαι καὶ ἀναβλύζουσι συχνὰ ἀφθονοὶ πηγαί.

Εἰς ταῦτα σημειοῦμεν :

1.—Τὴν κοιλάδα Σ φ ά κ α ς ἐκ N πρὸς B μετὰ Καβοῦσι (Δ) καὶ διακλαδώσεως τῶν Μουλιανῶν (Δ), ἀνωμάλου, περιλαμβάνουσαν τὰ χωρία Σφάκα καὶ Δάστρου.

2.—Τὰς χαράδρας Κ ο υ δ ο υ ν ῆ καὶ Κ υ ν ο π ο τ ά μ ο υ, πρὸς A τῆς Σφάκας, τὰς κατερχομένας ἐκ τοῦ ὄρους Μουλιανῶν, μὲ πηγὰς καὶ χεῖμαρρους, ἐπὶ τῷ ἀπόκρημον διαχωρισματος τοῦ ὄρεινῷ εὐρίσκεται τὸ χωρίον Τουρλωτῆ.

3.—Τὴν κοιλάδα Μ ο υ λ ι α ν ῶ ν πρὸς A τοῦ Κυνοποτάμου ἀποτελουμένην ἐκ δύο συγκλινουσῶν χαράδρων συναντωμένων πλησίον τῆς παραλλίας, ἔχουσαν ἑδαφος σύνδεσον καὶ δύσβατον καὶ περιλαμβάνουσαν τὰ χωρία Ὁξω καὶ Μέσα Μουλιανὰ.

4.—Τὸ λεκανοπέδιον Σ η τ ε ί α ς πρὸς A τοῦ ἀνωτέρω, σχηματιζόμενον μετὰ τῶν βορεινῶν κλιτύων τῶν δύο ὄρεινῶν συμπλεγμάτων Σητείας εἶνε βαθύ, δύσβατον, ἀπόκρημον καὶ διαίρειται εἰς δύο κοιλάδας (Σκοπῆς καὶ Μαρωνᾶς) ἐνεχυμένας κάτωθεν τοῦ χωρίου Πισκοκεφάλου τὸ λεκανοπέδιον εἰς τὸ κάτω μέρος εἶνε ἐλώδες καὶ νοσηρόν.

Ἡ κοιλάς Σ κ ο π ῆ ς μὲ πολλὰς χαράδρας, ἔχει ἀφθονα ὕδατα καὶ περιλαμβάνει τὰ χωρία Σκοπή, Χαμέζι, Ρίτζα, Παρασπόρι καὶ Ἀχλάδια.

Ἡ κοιλάς Μ α ρ ω ν ε ῶ ς διαρρομένη ὑπὸ τοῦ ἐκβάλλοντος πρὸς A τῆς

Σητείας ποταμού Παντελιού, εἶνε βαθεῖα, δύσβατος, ἔνυδρος καὶ περιλαμβάνει 18 συνοικισμοὺς ἐν οἷς τὸν Λιμένα Σητείας, Πισακέφαλο, Κάτω Πισκοπή, Ρουσακλιοῖα, Μαρωνιά, Πάνω Πισκοπή, Καλαμαδοκι, Βαβέλοι κτλ.

5) — Τὴν περιοχὴν Μο ν ῆ ς Το π λ ο ῦ, ξηρὰν καὶ ἄδενδρον, μετὰ πολλῶν χαραδρῶν ἐν ἣ τὸ χωρίον Ἀγία Φωτιά. Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ κεῖται ἐπὶ λόφου πρὸς Β τοῦ ὁποῦ ἐκτείνεται κοιλάς εὐφορὸς ἐλαιοφυτευμένη καὶ ΒΑ ἑτέρᾳ μικρᾷ κοιλάς με ποτιστικὰς γαίας καὶ κήπους ὡς καὶ τινὰς φοῖνικας.

II. Τὸ ὄροπέδιον Χανδρᾶ, ὑψοῦται εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἤμισυ τῆς χερσονήσου μεταξὺ Β, Α καὶ Ν κλιτύων, περιλαμβάνει δὲ τὰς κορυφὰς Μόδι (558 μ) Δρίζας (831 μ.) καὶ Ζύρου (826 μ)

Αἱ κλιτύες εἶνε πολὺ ἀπότομοι, πλὴν τῶν ΝΔ κειμένων καὶ τελειώνουν εἰς τὰς παραλιακὰς θέσεις Μικρὸ γιάλο (Ν) καὶ κοιλάς Παληοκάστρου (Α). Ἐπὶ τοῦ χωρίου εἰς διάφορα ὕψη (250—600 μ.) κείνται 24 συνοικισμοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ξερολίμνη, Μυργοῦ, Μαγκασά, Καρύδι, Σύτανος, Χανδρᾶς, Βορί, Ἰτιά, Ἀρμένοι, Ζήρος, Δαμῶνι, Περβολάκια, Τσό, Καλὸ χωριὸ κτλ.

III. Αἱ ἀνατολικαὶ κλιτύες περιλαμβάνουν τρεῖς κοιλάδας :

1. — Τὴν κοιλάδα Παλαιοκάστρου ἐξ Α πρὸς Δ, μεταξὺ λόφων ἀπὸ Μονῆς Τοπλοῦ καὶ κλιτύων δύο παραλιακῶν λόφων με ἐλαιῶνας, χαρουπίας κτλ. μέχρι κόλπου Γκράντες, ἐν ἣ τὸ Παληοκάστρον καὶ τινὰς ἀγροικίαι.

2. — Τὴν κοιλάδα Καρομισῶν πρὸς Ν τῆς προηγουμένης καὶ πρὸς Α τοῦ ὄροπέδιου μέχρι ἀκρωτηρίου Τραγόσταλο, δεινρόφυτον καὶ καλλιεργημένην μέχρι ὄρου Ζάκρου περιλαμβάνουσιν δὲ τὰ χωρῖα Ζάκρο, Κοχλκίεις, Ἀζυμέραμος καὶ τινὰς συνοικισμοὺς.

3. — Τὴν δύσβατον καὶ δεινρόδη κοιλάδα Χαμαίτουλου πρὸς Ν τῆς ἀνωτέρω, διευθυνομένην ἐκ ΒΔ πρὸς ΝΔ μέχρι ὄρων Ἀμάτου καὶ Λιβαρίου.

Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει πηγὴ μεταλλικῶν θεραπευτικῶν ὕδατων,

Περιλαμβάνει τὸ χωρίον Χαμαίτουλον. Ὁ Λιμὴν Ἀμάτου πρὸς Ν τοῦ ἀκρωτηρίου Ταύρου καὶ Ξεροκάμπου κλείεται ὑπὸ τριῶν νησίδων (Καβάλλου).

Πρὸ τοῦ ὄρου Κακὴ Ἀλυκὴ, ἀποτελοῦν τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς Κρήτης, πρὸς Ν τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ νησίς Κουρονῆσι (3 χιλτρων).

IV. Δι νότιοι κλιτύες χωρίζονται τῶν ἀνατολικῶν ἀπὸ τῆς κορυφῆς Ζόρου διὰ γραμμῆς ληγοῦσης εἰς τὴν πρὸ τῆς νησίδος Κούμητα ἀκραν Λιβαρίου ἔχουσι πλῆθος χαραδρῶν, κοιλάδων καὶ χειμάρρων καὶ παρουσιάζουσι συχνὰς πηγὰς. Σημεῖο ὄσμεν τὰς κοιλάδας :

1. — Κοιλὰς Πηλιαλημάτων πρὸς ΝΔ τοῦ λεκανοπέδιου Παντελιοῦ, μεθ' οὗ ἐπικοινωνεῖ διὰ τοῦ ἀδχένος Συκιάς (353μ) ἐκεῖ ὅπου συνορθοῦται καὶ τὸ δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν σύμπλεγμα καὶ περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν κλιτύων ὄροπέδιων Χανδρᾶ καὶ τὴν τοῦ ὄρου Ρωμανάκι (αὐχλὴν Δάφνης). Περιρρέεσι ὑπὸ ἀφθόνων ὕδατων καὶ ἔχει 9 συνοικισμοὺς μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ χωρῖα Λιθίνες, Παληοπέδου, Συκιά, Κριγιά, Δάφνη, Ἄγιας Μάμης κτλ.

2. — Κοιλὰς Γρᾶς πρὸς Δ τοῦ ἀνωτέρω μεταξὺ κλιτύων Καβουσίου καὶ

ΕΥΤΥΧ. ΠΑΛΗΚΑΡΗΣ

Δι κηγόρος

Ὁδὸς Κισσάμου

ΝΙΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗΣ

Δι κηγόρος

Χανιά

Μουλιανῶν ἀπόκρημνος, βαθεῖα, δόσατος, περιρρυτος καὶ περιλαμβάνουσα τὰ χωρία Στραβοδοξάσι, Ρουκάκα καὶ Ὀρνὸ καὶ τινὰς Ἀγροίνας.

Ἀπὸ τὴν κοιλάδα τούτων μέχρι Ἴσθμου Ἱεραπέτρας παρατηροῦνται χαράδραι ἐκ τοῦ ὄρους Κεχουσίου πρὸς τὴν παραλίαν, ἐν αἷς ὑπάρχουν ἀραιὰ δάση καὶ συχνὰ ἀφθοναὶ πηγαὶ (Ἄγρια Φωτιὰ) ἀσκήρευτοι.

Ἀπέναντι τοῦ ποταμίσκου Ἄγρια Φωτιὰ κεῖται μικρὰ νησίς δμώνυμος εἰς τὴν δένδρα δασικά καὶ ἀραιὰ πηγαί.

Γενικαὶ παρατηρήσεις

Ὅρει. Πρὸς Δ ἡ τοῦ Ἡρακλείου, πρὸς Β τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς Ν τὸ Λυδικὸν καὶ πρὸς Α τὸ Ἰκάριον πέλαγος

Ἔκτασις 2120 τ. χ)τρα.

Ἡ περιφέρεια Λασηθίου χωρίζεται ἀπὸ τὴν τοῦ Ἡρακλείου διὰ τῶν ὄρων τῆς Δίκτης 1) (Λασηθιώτικα) σχηματιζούσης πρὸς Α εὐρὴ καὶ εὐφορον ὄροπέδιον καὶ καὶ προεκτεινομένη πρὸς Δ μέχρι θαλάσσης. Εἰς τὸ Ατμῆμα ὑψοῦται ἡ βουνοσειρὰ Σητείας σχηματίζουσα πρὸς Α τὸ Σίδερον (Σαμώνιον) ἀκρωτήριον.

Κλίμα κατὰ τι θερμότερον τοῦ τῶν ἄλλων περιφερειῶν Κρήτης, μετρίως ψυχρὸν, μὲ πολλὰς βροχὰς κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ θερμὸν τὸ θέρος.

Περὶ λαμβάνει 5 ἐπαρχίας α) Βιάννου. Τὸ ΝΑ τμήμα τῆς περιφέρειας καὶ πρὸς Ν τοῦ ὄροπέδιου Λασηθίου μετ' 1771 κατοίκους (Πεῦκον).

β) Ἱεραπέτρας, τὸ στενότερον τμήμα μετ' 12123 κατοίκους (Ἱεραπέτρα)

γ) Λασηθίου τὸ ὄροπέδιον 6462 κατοίκους (Τζερμιάδο)

δ) Μεραμπέλοῦ μεταξὺ Δίκτης καὶ Δ παραλίας τοῦ κόλπου· 20.888 κατοίκους (Νεάπολις).

ε) Σητείας τὸ Δ ἄκρον τῆς νήσου ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸν· 20.322 κατοίκους (Σητεία).

Παραγωγή. Πηγαὶ πλούτου εἶνε μόνον ἡ γεωργία καὶ κτηνοτροφία. Ἡ ἀλιεῖα καίτοι τὰ παράλια εἶνε ἐκτεταμένα καὶ ἰχθυοτρόφα δὲν διενεργεῖται συστηματικῶς.

Λόγω τοῦ ὄρεινου τοῦ ἐδάφους, ἡ γεωργικὴ παραγωγή εἶνε περιορισμένη καίτοι δλόκληρον σχεδὸν τὸ καλλιεργήσιμον ἔδαφος συτίρεται. Κύριον προϊόν τὸ ἔλαιον, εἶτα τὰ γέωμηλα τοῦ ὄροπέδιου. Ἐπίσης καλλιεργοῦνται ὄπωροφόρα καὶ καστανέλαι. Τὰ σιτηρὰ δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας.

Διατρέφονται ἐπίσης αἰγοπρόβατα, χοίροι, κόνικλοι. Οἱ βόες χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἀροτρίωσιν. Οἱ ἡμίονοι καὶ ὄνοι εἰς μεταφορικὰ μέσα. Ἴπποι ἐλάχιστοι. Εὐρῶς διενεργεῖται σπηροτροφία καὶ ἐξάγεται ἀρκετὴ ποσότης μετάξης

Συγκοινωνία λόγω τοῦ ὄρεινου, ἡμιονικαὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁδοὶ ἐστρωμέναι διὰ κυδολίθου (καλιερμία) Κυριωτέρα ἀρτηρία συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτου συνδέουσα τὸ Ἡράκλειον μετ' Νεάπολιν—Ἄγιον Νικόλαον, προεκτεινομένη μέχρι Σητείας. Ἐτεραι δευτερεύουσαι: 1) Παλαιοκάστρου—Σητείας—Ἱεραπέτρας—Ἄνω Βιάννου. 2) Ἄγιου Νικολάου—Κρητσαῶς—Ὁ. Λασηθίου. 3) Καλοῦ χωριοῦ—ἐπαρχίας Βιάννου 4) Ἄγιου Νικολάου—Ἐλοῦντας.

Λιμένες εἶνε Ἄγιου Νικολάου—Σητείας—Παχεῖζες Ἄμμου—Παλαιοκάστρου.

ΤΑ ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Νανοδάκη

Ἡ Κρητικὸς πολιτισμὸς, ὁ λαμπρότερος καὶ ὑπέρτερος ὄλων τῶν πολιτισμῶν ἡς ἀπωτέρας ἀρχαιότητος, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀπέρρευσε καὶ ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς, ἐξημέωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν Κρήτῃ τῶν ἐξ Ἀσίας ἐμάδων ἢ Πατριῶν, Ἰδαίων, Δυκτύλων, Τελχίνων κτλ. ἢ ὅποια ἔλαθε χώραν περὶ τὴν τετάρτην π.χ. χιλιετηρίδα.

Ὁ πολιτισμὸς οὗτος ἐφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς λάμψεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μίνως, τοῦ πρώτου θαλασσοκράτορος καὶ πρώτου Βασιλέως ὅποτε ἀρχαίται πλέον ἢ βαθμιαία κατάρρευσις του.

Αἱ ἐμάδες τῶν λαῶν τούτων ἐγνώριζον καὶ ἐξεμεταλλεύοντο ἐν Ἀσίᾳ πρὸ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐγκαταστάσεώς των, ὅπως μαρτυρεῖται ἱστορικῶς, οὐ μόνον τὸν χαλκὸν ἀλλὰ καὶ τὸν σιδηρὸν.

Ἐπὶ χιλιετηρίδας οἱ Κρήτιες κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἐκείνην ἀρχαιότητα ὑπῆρξαν παροικισμοὶ διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν χρῆσιν καὶ κατεργασίαν τῶν μετάλλων. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὴν γραφὴν, ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοῦ Φιλισταίου, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀπαικοὶ Κρήτιες τὴν χρῆσιν καὶ κατεργασίαν τῶν μετάλλων.

Θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ παραδεχθῆ τις διὰ τοῦ Κρήτιες καθ' ἑλὴν τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπερόχου πολιτισμοῦ των δὲν ἤντελον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀλλ' εἰσήγαγον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τὰ μέταλλα τῶν ὁποίων ἐκαμμον χρῆσιν εἰς εὐρυτάτην κλίμακα καὶ ὅτι οἱ μοναδικοὶ ἐν τῷ Κόσμῳ τότε μεταλλουργοὶ τῆς Κρήτης ἐχρησιμοποιοῦν μέταλλα ἐξωθεν εἰσαγόμενα.

Ἄλλωστε ἐκ διαφόρων πηγῶν πληροφοροῦμεθα ὅτι οἱ Κρήτιες εἶχον ὄχι μόνον ἐσωτερικὴν παραγωγὴν μετάλλων ἐπαρκῆ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν ἀλλὰ ἐξήγαγον τοιαῦτα καὶ ἰδίως χαλκόν, ὅπως ἐπαναλαμβάνει τελευταίως ἐν τῷ συγγράμματί του καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Τζαίηκι Μπατ.

Θεωρεῖται μάλιστα βέβαιον ὅτι ἡ Αἴγυπτος τὴν μεγάλην ποσότητα τοῦ χαλκοῦ τὴν ὅποیان ἐχρησιμοποιοῦσε ἐπρομηθεύετο ἐκ Κρήτης τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ

ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ μοναδικὸν μεταλλεῖον χαλκοῦ τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύετο τότε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς.

Ἐκτὸς τούτου ὅμως ἔχομε καὶ θετικὰς πληροφορίες ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἀρχαιότητος, οἱ ὁποῖοι μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως μεταλλείων ἐν Κρήτῃ. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι εἶνε ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (Β'. 5 Σελ. 329), σχόλια Ἀπολλωνίου (Β. σελ. 1430), προσέτι δὲ ὁ Στράβων, τὸ Πάριον χωρικὸν καὶ ἄλλοι.

Τὰ μεταλλεύματα τὰ ὁποῖα μνημονεύουν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὅτι ἐγένετο ἐκμετάλλευσις ἐν Κρήτῃ εἶνε ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος. Ἐκ τῶν συγγραφέων τούτων δὲν ἔχομεν πληροφορίας περὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐν Κρήτῃ ἂν καὶ ἐξ ἄλλων δεδομένων καὶ ἐξ ἄλλων μεταγενεστέρων συγγραφέων λαμβάνομεν τὴν βεβαίωσιν ὅτι καὶ τῶν μεταλλευμάτων τούτων ἐγένετο ἐκμετάλλευσις ἐν τῇ Νήσῳ.

Εἶνε τὸ περιεργὸν ὅτι οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς ἀναφέρουν περὶ ἐκμεταλλεύσεως οὐ μόνον χαλκοῦ ἀλλὰ καὶ σιδήρου ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἐκείνην ἐποχὴν ἣτος μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ ἡμισείας καὶ τῆς τρίτης π. χ. χιλιετηρίδος ἐνῶ ἐν Εὐρώπῃ ὁ σίδηρος ἐγένετο γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1000 π. χ. καὶ ἐντεύθεν ὅποτε καὶ ἀρχεῖται ὁ σιδηρὸς αἰὼν τῆς ἀνθρωπότητος.

Φαίνεται ὅτι ἐν τῇ μεμακρυσμένη ἐκείνῃ ἐποχῇ ὁ σίδηρος ἐχρησιμοποιεῖτο μᾶλλον ὡς μέταλλον πολυτελείας ἐν Κρήτῃ καὶ Ἀνατολῇ καὶ δὲν εἶχε προσλάβει τὴν μεγάλην σημασίαν τὴν ὁποῖαν προσέλαβε μεταγενεστέρως εἰς τὴν βιομηχανικὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀναγράφει ὅτι «οἱ Ἰθαῖοι Δάκτυλοι ἐξεμεταλλεύοντες τὸν χαλκὸν καὶ τὸν σίδηρον περὶ τὸν Βερέκινθον εἰς τὴν κατέναντι τῶν Ἀπτεραίων χώραν».

Καμινώματα σιδήρου συναντῶνται καὶ σήμερον ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν «Ἀπτέρων».

Εἰς τοὺς πρόποδας δὲ τοῦ παρὰ τὸν λιμένα τῆς Σούδας ὄρους «Βερέκινθος» σήμερον (Μαλάξης) συναντῶνται ἀρχαῖαι γαλαρίας καὶ ἄλλαι ἐργασίαι ἐπὶ φιλονίων ἐξ ἀσβεστίου κερμῶς, τὰ ὁποῖα περιέχουν καὶ πωρίτας μετὰ χαλκοῦ καὶ διασχίζουν τὰ πρωτογενῆ πετρώματα τοῦ ὄρους τούτου.

Πρὸ τινων μηνῶν ἀδόμη ἀνεκαλύφθη ὅπως τυχαίως ὑπὸ λατόμων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τούτου τὸ στόμιον μιᾶς τοιαύτης γαλαρίας μετὰ πολλὰς διακλαδώσεις ἡ ὁποία δὲν ἐξηρουνήθη εἰσέτι.

Οἱ ἔγεται ἐπροχώρησαν περὶ τὰ ἐκείνὰ μέτρα ἐντὸς αὐτῆς χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς τὸ τέρμα. Τὰ ἀγέγιστα τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἶνε πρωτογενῆ καὶ συνεπῶς διαπιστοῦται καὶ ἐξ αὐτῶν ἡ ἀλήθεια τῶν σχετικῶν ἀφηγήσεων τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν. Τὸ Μεταλλεῖον τοῦτο κατὰ ταῦτα εἶνε τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἀρχαιότερον μεταλλεῖον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης ὡς. Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ὑπερόχου ἐκείνου Κρητικοῦ ἐκλιτισμοῦ φαίνεται ὅτι ἀναστάλη πᾶσα κίνησις περὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τῆς Κρήτης. Ἐπὶ ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Συγγραφέων περὶ ἐκμεταλλεύσεως πλέον μεταλλείων ἐν Κρήτῃ.

Φαίνεται ὅτι ἡ ἔκτοτε περιπετειώδης καὶ πολυκύματος ἱστορία τῆς Κρήτης δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐν τῇ Νήσῳ μεταλλείων.

Μόνον ὁ Ἀραβὸς γεωγράφος Ἐδρῆκης ἀναφέρει περὶ ἐκμεταλλεύσεως μεταλλεῖου χρυσοῦ ἐν τῇ Νήσῳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ (1166—1252). Φαίνεται δὲ ὅπως ἐπὶ τὰ ἐν τῇ Νομῷ Χανίων χαλαζιακὰ πετρώματα εἶνε εἰς πολλὰ σημεῖα χρυσοφόρα διότι εἰς πωρίτας ἐκ Σελίνου ἀνεύρομεν χρυσὸν 12 γραμμάρια κατὰ τόννον ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἡ ἀμμος ποταμῶν τινων πρὸς ἀνατολὰς τῶν Χανίων εἶνε χρυσοφόρος.

Τὴν νῆσον Κρήτην ἀπὸ ἀπόψεως γεωλογικῆς ἡμποροῦμεν νὰ διακρίσωμεν εἰς δύο μετὰ ἀλλήλων διαμερίσματα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸν μοναδικὸν γεωλογικὸν Χάρτην τῆς Κρήτης (τὸν ὁποῖον ἐξεπόντησεν ὁ διαπρεπὴς Γάλλος Γεωλόγος Ρολλὲν κατὰ τὸ ἔτος 1868.

Τὸ πρῶτον διαμερίσμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τὴν περιλαμβανομένην ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ σημερινοῦ Νομοῦ τῶν Χανίων.

Ἡ ἔκτασις αὕτη ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ πρωτογενῶν πετρωμάτων. Ἡ καταλαμβανόμενη ὑπὸ τριτογενῶν εἶνε μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνεχῆς ἀλλὰ πολὺ περιωρισμένη.

Τὰ πρωτογενῆ πετρώματα τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ καταλαμβάνουν τὴν μεγαλύτερην ἔκτασιν τοῦ Νομοῦ Χανίων ἀποτελοῦν ἐν «μεταλλογενῆς ὁράμερισμα» ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντος.

Τούτο συνάγομεν όχι μόνον ἐκ τῆς μνείας τὴν ὁποίαν κάμνουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς περὶ ἐκμεταλλεύσεως μεταλλείων ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ καὶ ἐκ τῶν χαμινευμάτων καὶ τῶν ἀρχαίων ἐργασιῶν αἱ ὁποῖαι ἔχουν εὐρεθῆ εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ Νομοῦ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θετικῶν ἐμφανίσεων τῶν μεταλλευμάτων τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται πρὸς πολλὰ τῆς περιφερείας ταύτης.

Αἱ ἐμφανίσεις τῶν κυριωτέρων μεταλλευμάτων τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ εἶναι :

1ον. — Τοῦ χαλκοῦ

Εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ Νομοῦ Χανίων ὑπάρχουν ἐμφανίσεις χαλκοῦ. Αἱ ἐμφανίσεις αὗται παρουσιάζονται εἰς πολλὰ σημεῖα ἐκάστης ἐπαρχίας εἶνε δὲ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τακτικά καὶ ἡμπορεῖ τις πολλὰκις ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως νὰ παρακολουθήσῃ ταύτας. Τὰ χαλκομεταλλεύματα τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται εἰς τὰς ἐμφανίσεις ταύτας, εἶναι ὁ Μαλαχίτης, εἶναι ὁ Ἄζουρίτης, ὁ Αὐτοφυῆς χαλκὸς προσέτι δὲ ὁ χαλκοπυρίτης καὶ ὁ σιδηροπυρίτης μετὰ χαλκοῦ.

Εἰς τοὺς πυρίτας τούτους ἐκτὸς τοῦ χαλκοῦ εἰς ἄλλας μὲν ἐμφανίσεις παρουσιάζεται καὶ μικρὰ περιεκτικότης εἰς χρυσόν (12 γραμμάρια) ἢ εἰς ἄργυρον (35 γραμ.) κατὰ τόννον. Ἄλλαχού δὲ ὁ πυρίτης μετὰ χαλκοῦ εἰς διαστρώσεις τύπου (Pio—Tinto) παρουσιάζει μεγάλην περιεκτικότητα εἰς χαλκὸν μέχρι 12 ο.ο. Ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ἀνωτέρω δεδομένων εἶνε εὐκόλος. Παρ' ὅλας τὰς πολυαριθμούς καὶ λίαν ἐνθαρτυντικὰς ἐμφανίσεις ταύτας ὡς καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν ἢ ὁποῖα ἐγένετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οὐδεμία ἐκμετάλλευσις καὶ οὐδεμία ἐπιστημονικὴ ἐρευνητικὴ ἐργασία ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, μολοντί οὐδὲν μεταλλεῖον χαλκοῦ ὑπάρχει ἐν Ἐλλάδι καὶ ἡ Βιομηχανία μας ἔχει πολλαπλὴν ἀνάγκην τοῦ μετάλλου τούτου.

Ἐκτὸς τούτου ἐκ τῶν πυριτῶν τούτων τοῦ περιέχουν χαλκὸν καὶ ἄλλα πολύτιμα μέταλλα γίνεται ἐξαγωγή καὶ θεϊκοῦ ὀξέως ἐκ τοῦ ὁποίου κατισκευάζεται τὸ φώσφορον, τὸ ἐξωθεν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσαγόμενον, τοῦ ὁποίου ἔχομεν τόσην ἀνάγκην διὰ τὰ χημικὰ λιπάσματα.

Ἡ Ἐταιρεία χημικῶν λιπασμάτων ποῦ διέθεσε ἑκατομμύρια εἰς ἐρεῦνας μεταλλευτικὰς πυριτῶν εἰς Κύπρον, θὰ ἠδύνατο νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποτελεσματικῶς εἰς Κρήτην. Μόνον ἐπὶ τοῦ μεταλλεῖου Χαλκοῦ «Σακνὴ» ἐγένοντο πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀξίαι λόγου σχετικαὶ ἐρευνητικαὶ ἐργασίαι· ἐξήχθησαν δὲ καὶ ἀρκετοὶ τόννοι χαλκομεταλλεύματος.

Ἄλλὰ ὅμως καὶ ἐπὶ τούτου εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀνάρξεως ἢ κατεύθυνσις τῶν ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν ἐγένετο πλημελῶς καὶ ἀνεπιστημονικῶς συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου κυρίως αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι διεκόπησαν.

2ον. — Τοῦ ἀργυρομολύβδου

Ἐμφανίσεις Γαληνίτου ἔχουν ἀνακαλυφθῆ εἰς σημεῖα τινὰ τῆς ἀνωτέρω μεταλλογενεῖς περιοχῆς εἰς Σέλινον, Κούνενι καὶ ἄλλαχού. Καὶ ἐπ' αὐτῶν ὅμως οὐδεμία ἀξία λόγου ἐρευνητικὴ ἐργασία ἐγένετο μέχρι σήμερον.

3ον. — Τοῦ σιδήρου

Εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀνωτέρω διαμερίσματος ὑπάρχουν ἐμφανίσεις σιδηρομεταλλεύματος. Εἰς τὴν δυτικὴν δὲ ἰδίως πλευρὰν τῆς περιοχῆς ταύτης αἱ ἐν λόγῳ ἐμφανίσεις εἶναι τόσον τακτικά καὶ καταφανεῖς ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως ὥστε καθίσταται κατάδηλος σχεδὸν ἡ κολλοσιατὴ ποσότης τοῦ σιδηρομεταλλεύματος τὸ ὁποῖον ἐγκλείουν.

Ἄν καὶ τὰ σιδηρομεταλλεύματα ταῦτα στεροῦνται ἐπιπλαθῶν οὐσιῶν καὶ εἶνε πλουσιώτατα εἰς περιεκτικότητα σιδήρου (55 μέχρι 60 ο.ο) εἰς μεταλλικόν) καὶ τίνε ἐξ αὐτῶν εἶνε μαγναιοῦχα, ἐν τούτοις μόλις πρὸ τινος ἤρχισεν νὰ καταβάλληται σχετικὴ προσπάθεια διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τούτων.

Εἰς τὸ δευτέρον τοῦτο διαμέρισμα τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὴν ἑκτασιν 3 ἄλλων Νομῶν τῆς Νήσου πλεονάζουν ὄχι πλὴν τὰ πρωτογενῆ πετρώματα ὅπως ἐν τῷ πρώτῳ διαμερίσματι τοῦ Νομοῦ Χανίων ἀλλὰ τὰ τριτογενῆ τοιαῦτα τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ καταλαμβάνουν τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασιν τούτου. Τὰ πρωτογενῆ πετρώματα ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ παρουσιάζονται σποραδικῶς, κατὰ ἀραιὰ διαστήματα καὶ εἰς ἑκτασιν πολὺ περιορισμένην. Εἰς τὰ τριτογενῆ πετρώματα τοῦ διαμερίσματος τούτου δὲν συναντῶνται οὔτε ὑπάρχει πιθανότης νὰ εὐρεθῶν πλὴν τοῦ σιδήρου μεταλλεύματα ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα συναντῶνται εἰς τὰ πρωτογενῆ πετρώματα τοῦ πρώτου διαμερίσματος.

Ἐν τούτοις καὶ τὰ τριγενῆ πετρώματα τοῦ δευτέρου διαμερίσματος εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον μεταλλοειοῦχα περιέχοντα κυρίως λιγνίτας. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπαρχίας τῆς Νήσου μετὰ τῶν τριτογενῶν πετρωμάτων παρουσιάζονται ἐμφανίσεις, λιγνίτου.

Οἱ λιγνίται οὗτοι, κατὰ μίαν ἀνάλυσιν τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἐπ' ὄψιν τῶν ἐξ Ἀποκορώου τοιοῦτων, εἶνε πρώτης τάξεως, ἀνώτεροι εἰς ποιότητα καὶ τῶν τῆς Κόμης. Ἡ Λιγνιτοῦχα

τριτογενή πετρώματα τῆς Νήσου ἔκτος τῶν λιγνιτῶν εἶνε σφόδρα πιθανόν ὅτι περιέχουν καὶ πετρέλαιον. Τὸ τοιοῦτον συνάγεται ἐκ τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ γεωλόγου Ρορρέν ὁ ὁποῖος ἀναγράφει ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ ἐτι εἰς τὴν διεθνῆ ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1853 εἶδεν ἔκθεμα πετρελαίου προσρχόμενον ἐκ Κρήτης. Κατόπιν τούτου ἢ κατὰ τόπους διάτρυσις τῶν τριτογενῶν πετρωμάτων εἰς σημαντικὸν ὄθος εἶνε ἐπιβεβλημένη πρὸς διερεύνησιν καὶ τῶν πετρελαίων καὶ τῶν λιγνιτῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἐκτεθέντων δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τὰ ὄρειτικὰ πετρώματα τῆς Νήσου τὰ ὁποῖα ἐνίοτε συναντῶνται ἐπὶ μεγάλῃς ἐκτάσεως ἰδίως εἰς τὸ δεύτερον διαμέρισμα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου. Τὰ ὄρειτικὰ ταῦτα πετρώματα ἔκτος τῶν ἐμφανίσεων τῶν διαφόρων μεταλλευμάτων τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται εἰς αὐτὰ περικλείουσι ἐπίσης ἐμφανίσεις οὐ μόνον ἀμμιβόλου ἀλλὰ καὶ ἀμιάντου (χρυσοτίλης) εἰς τινα σημεῖα τούτων. Καὶ ὅμως οὔτε μελέτη τούτων οὔτε ἐρευνητικὴ ἐργασία οὐδεμίαν ἐγένετο μέχρι σήμερον μολοντί τὰ ὄρειτικὰ ταῦτα πετρώματα ἀπὸ μεταλλειολογικῆς ἀπόψεως εἶνε ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἐξάγονται συνοπτικῶς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα :

1ον). — Ὅτι ἡ Κρήτη εἶνε χώρα μεταλλοῦχος τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος εἶνε γεωλογικῶς πρόσφορον διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ὑπαρξίν μεταλλευμάτων ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται πολλὰ πλῶς ὅτι ἐγκλείει πολλὰ καὶ ποικίλλα.

2ον). — Ὅτι πολλῶν μεταλλευμάτων τούτων ἐγένετο ἐκμετάλλευσις εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἀπὸ τῆς ἀποτῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐτι σήμερον ἔχρου ἀνακαλυφθῆ ἐμφανίσεις πολλῶν καὶ διαφόρων μεταλλευμάτων αἱ ὁποῖαι εἶνε ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνθαρρυντικῶν τὰς ὁποίας ἤμπορεῖ τις νὰ προσδοκᾷ καὶ αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην τῆς πραγματοποιήσεως συστηματικῶν ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν πρὸς πλήρη ἐξακρίβωσιν τῆς ποσότητος καὶ περιεκτικότητος τούτων διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἀποτελεσματικῆς καὶ ἐπιτεροῦς ἐκμεταλλεύσεως.

Οὐδὲν ἄξιον πρόσκομμα ὑφίσταται πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἕνεκα λόγων ὑγιεινῆς, ἐργατικοῦ προσωπικοῦ καὶ συγκοινωνίας.

Εἶνε προφανὲς ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσις μεταλλείων ἐν τῇ Νήσῳ πρὸς τὴν ὁποίαν μετὰ θατικότητος δικαιούμεθα νὰ ἀποβλέψωμεν, θὰ διανοίξῃ νέαν πλουτοπόρον ἱπηγὴν καὶ νέους ἐρίζοντας εὐήμερίας διὰ τὸν τόπον.

Χανιά

I. N. NANAΔAKΗΣ

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ο πληθυσμός ἔσγεν διαφόρους διακυμάνσεις. Οἱ ἄρχαιοι συγγραφεῖς ὑπολογίζουν τοῦτον εἰς 1—1 200.000 κατοίκων, ἀλλ' οἱ πόλεμοι ἐμφύλιοι, καὶ κατὰ ξένων (Ρωμαίων, Ἀράβων Ἑνετῶν καὶ Τούρκων) ἠλάττωσαν τοῦτον καταπληκτικῶς.

Ἐπὶ Ἑνετῶν ὁ πληθυσμὸς αἰσθητῶς ἐμειώθη. Κατ' ἀπογραφὴν τοῦ 1577 καὶ 1628 ὁ πληθυσμὸς ἀνῆρχετο εἰς 219 000 κατοίκους. Τὰ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ληφθέντα μέτρα ἐπέφερον μετὰ τινα χρόνον αὐξησὶν τινα τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀλλ' ὁ 25ετῆς κατὰ Τούρκων πόλεμος καὶ αἱ σφαγαὶ ἐπέφεραν αὐθις καταπληκτικὴν ἐλάττωσιν οὕτως ὥστε τὸ 1687 ὁ πληθυσμὸς, κατὰ νεωτέραν ἀπογραφὴν, ἀνῆρχετο μόλις εἰς 80.000 ἔξ ὧν 50.000 Χριστιανοὶ καὶ 30.000 Τούρκοι.

Κατὰ τὸ ἔτος 1795 ὁ πληθυσμὸς ἀνῆρχετο εἰς 240.000 κατοίκους, τριπλασιασθεὶς ἐντὸς 110 ἐτῶν. Κατὰ τὸ 1821 ἐποχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὁ πληθυσμὸς ὑπολογίζεται εἰς 270.000 κατοίκους ἤτοι 28 330 οἰκογ. Ἑλληνικαὶ καὶ 39.440 μουσουλμανικαὶ οἰκογένειαι. Τὸ 1834 ὁ πληθυσμὸς ἀνῆρχετο εἰς 429.000 κατοίκους, τοῦθ' ὅπερ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Νήσου Μουσταφᾶ Πασσᾶ (15 835 οἰκογένειαι Ἑλληνικαὶ καὶ 12,140 μουσουλμανικαὶ) καθ' ἣν οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τοῦ ὧς ἄνω ἀριθμοῦ ἀνῆρχοντο εἰς 60.000 ἤτοι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν λόγῳ σφαγῶν καὶ μεταναστεύσεων ἐξηφανίσθησαν τὰ 2)3 τῶν κατοίκων.

Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἀγῶνος ὁ πληθυσμὸς τῆς Νήσου ἠῤῥησε. Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ Διοικητοῦ Βελῆ πασσᾶ (1858) ὑπολογίζει τὸν πληθυσμὸν εἰς 215.863 χριστιανοὺς κατοίκους εἰς 62.138 μουσουλμάνους καὶ 909 Ἰσραηλίτας. Τὸ ἔσλον 278.908 κατοίκους.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὁ πληθυσμὸς ὑπέστη ἄλλιν ὕψειν καὶ οὕτω

Ζ. ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΙΣ

Ζιχαροπλαστεῖον

Ἐν Χανίοις

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΕΡΔΙΚΗΣ

Ράπτης

Λυκούργου, 4—Πειραιεὺς

ἐνῶ ἀπὸ τὸ 183χ—1858 (28 ἔτη ἡουχίας) ὁ πλῆθυσμός ἐτριπλασιάσθη, τὸναντίον ἀπὸ τὸ 1858—1831 (28 ἔτη) ὁ πλῆθυσμός ἔμεινεν ὁ αὐτός κατ' ἀριθμόν.

Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ Διοικητοῦ Φωτιάδου (1881) ἀναβιδάζει τὸν πλῆθυσμόν εἰς 279.165 κατοίκους (205.010 ὀρθοδόξους, 253 καθολικούς, 13 διαμαρτυρομένους, 8 Ἀρμενίου, 647 Ἰσραηλίται, καὶ 73.234 Μουσουλμάνους). Ἐκ τοῦ πλῆθυσμοῦ τούτου

	Χριστιανοὶ	Μουσουλμάνοι
Κτηματῆαι	1612	1210
Γεωργοὶ	32715	8088
Ποιμένες	6869	600
Ἔργαται	4043	2432
Διάφορα ἀστικά ἐπαγγέλματα	23627	12511
Ἄνευ ἐπαγγέλματος	33565	12863
Σύνολον	103.431	37.704

Στατιστικὴ 1894.—Σύνολον πλῆθυσμοῦ 276 324 κατοίκους.

Πραγματικὸς πλῆθυσμός ἀπογραφῶν 1913—1928.

Ἔτος 1913.—Σύνολον 336 151.—Ἔτος 1920—346.584—Ἔτος 1928—386,427.

Ἐκ τῶν κατοίκων ἄρρενες 187.369.—θῆλεις 199.085.

Ἐπαρχεῖαι

	Κοινοίητες	
Κισσάμου	23,936	45
Σελίνου	9.933	14
Κυθωνιῶν	21.803	33
Ἀποκορώνου	19.210	28
Σφακείων	4.392	9
Ρεθύμνης	16.530	28
Ἁγίου Νικολάου	12 006	21
Ἀμαρίου	8.872	20
Μυλοποτάμου	20.214	27
Μαλεβυζίου	16 823	26
Τεμένους	8 344	6
Πεδιάδος	32.813	48
Μονοφατισίου	18,471	25
Καινουρίου	15.756	24
Πυργιωτίσσης	6.639	10
Μεραμπέλλου	19.168	20
Λασηθίου	6.462	9
Βιάννου	7.771	14
Ἱεραπέτρας	12.723	11
Σητείας	20.323	25

Πρόσφυγες ἐκ τῶν κατοίκων

Πρὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς.—1229 κάτοικοι.

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν.—33,900 κάτοικοι.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης μὴ ὑπαχθεῖσα εἰσέει εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος διοικεῖται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1900 καταστατικοῦ νόμου, κατὰ τὸν ὅποιον αἱ Ἐπισκοπικαὶ περιφέρειαι εἶνε ὡς ἑξῆς.

1) Ἡ Μητρόπολις Κρήτης, 2) Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀρκαδίας, 3) Ἡ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης καὶ Ἀδελφοπόλεως, 4) Ἡ Ἐπισκοπὴ Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου, 5) Ἡ Ἐπισκοπὴ Λάμπης καὶ Σφακίων, 6) Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱερᾶς καὶ Σητείας, 7) Ἡ Ἐπισκοπὴ Πέτρας καὶ 8) Ἡ Ἐπισκοπὴ Κισσάμου καὶ Σελίνου.

Ἐδραὶ τῶν Ἐπισκοπῶν εἶνε τῆς Μητροπόλεως τὸ Ἡράκλειον Ἀρκαδίας αἱ Ἅγιοι Δέκα, Ρεθύμνης καὶ Ἀδελφοπόλεως τὸ Ρεθύμιον, Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου τὰ Χανιά, Λάμπης καὶ Σφακίων τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, Ἱερουσιτείας ἢ Ἱεράπετρα, Πέτρας ἢ Νεάπολις, Κισσάμου καὶ Σελίνου τὰ Χανιά.

Ἐκάστη Ἐπισκοπὴ ἔχει ἴδιον Ἐπίσκοπον καὶ δὲν δύναται νὰ παραμένῃ χηρεύουσα πέραν τῶν τριῶν μηνῶν. Ἐνεκὰ τούτου κατὰ τὸν θάνατον οἰουδήποτε Ἐπισκόπου, ὁ Μητροπολίτης καθιστᾷ γνωστὸν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τὴν ἡμέραν τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου πρὸς ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου.

Ἡ Σύνοδος κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνερχομένη ἐκλέγει διὰ μυστικῆς ψηφορίας τρεῖς Ἑλληνας κληρικούς πτυχιούχους Θεολογικῆς σχολῆς μὲ πείραν Ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ εὐσεβεῖς τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔργα. Τότε τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ἐκείνων Ἐπισκόπων ὁ Μητροπολίτης ὑποβάλλει εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἢ ὅποια ἐγκρίνει ἓνα ἐξ αὐτῶν, ὅστις χαιρετονεῖται Ἐπίσκοπος.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου εἰς τὴν Σύνοδον ἀνακοίνωσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐπισκόπου ὃν ἐνέκρινε ἡ Κυβέρνησις, πέμπεται εἰς τοῦτον μήνυμα, μεθ' ὃ ὁ ἐψηφισμένος εἰς ὄρισμένην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀπαγγέλλει πρὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τὴν περὶ ἀποδοχῆς τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτοῦ διαβεβαίωσιν ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ ἴδιου καὶ ἐγκαθιδρύεται διὰ Προεδρικοῦ Διατάγματος εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν αὐτοῦ. Συγχρόνως πρὶν ἀναλάβει τὰ ἀρχιερατικὰ του καθήκοντα ὀρκίζεται ἐνώπιον τοῦ

Προέδρου τῆς Δημοκρατίας παρόντων τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ.

Πάντες οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Νήσου ὡς καὶ οἱ Μητροπολίται διατελοῦσι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου. Ἐκαστος δὲ Ἐπίσκοπος ἔχει ἰδιαιτέραν σφραγιδα... Ὁ Μητροπολίτης τὸν καλὸν ποιμένα φέρωντα ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν ἀμνὸν καὶ παρὰ πόδας τὰ ποιμενικὰ δοχεῖα ἐν κύκλῳ «Ἰερὰ Μητρόπολις Κρήτης». Ὁ Ἀρκαδίας τὸ μονόγραμμα ἐντὸς κύκλου καὶ περίξ «Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Ἀρκαδίας». Ὁ Ρεθύμνης καὶ Ἀδελφοποτάμου στήλην ἔχουσαν δώδεκα μικροὺς κύκλους καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν μέσῳ κλάδων Φοινίκων καὶ κύκλῳ ἀμνόν, ἐφ' οὗ τὸ μονόγραμμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ περίξ Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης καὶ Ἀδελφοποτάμου. Ὁ Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου ναῦν Ἀρχαϊκὴν ἐρεθισμένην ἐπὶ ἰχθύος ἀρχικοῦ τύπου καὶ κύκλῳ τὰ γράμματα Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου. Ὁ Λάμπης καὶ Σφακιῶν τριαινὰν διερχομένην δι' ἰχθύος καὶ κύκλῳ τὰ γράμματα «Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Λάμπης καὶ Σφακιῶν». Ὁ Ἰερὰς καὶ Σητείας σταυρὸν ἀπολύγοντα εἰς ἄγκυραν καὶ κύκλῳ «Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Ἰερὰς καὶ Σητείας». Ὁ Πέτρας Βράχον, ἐφ' οὗ ἴσταιται ἀμνὸς ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὸ μονόγραμμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκ τοῦ βράχου ἐξερχομένης τέσσαρας πηγὰς ὕδατων καὶ κύκλῳ «Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Πέτρας». Ὁ Κισσάμου καὶ Σελλίνου Κιβωτὸν μετὰ περιστερὰς φεροῦσας κλάδον Ἑλαίας καὶ κύκλῳ «Ἰερὰ Ἐπισκοπὴ Κισσάμου καὶ Σελλίνου».

Ἡ Ἰερὰ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Κρήτης ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην ὡς Πρόεδρον, καὶ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων συνέρχεται δὲ ἐν Ἡρακλείῳ τακτικῶς μὲν ἅπασι τοῦ ἔτους κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον, ἐκτάκτως δὲ ὡςάκις, χρείας τυχεύσης συγκληθῆ ὑπὸ τῆς Μητροπόλεως, ἢ αὐτεπαγγέλτως ἢ κατ' αἰτησίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Σύνοδος συνεδριάζει ἐν ἐπισήμῳ ἀμφιέσει τῶν συνέδρων, εὐρίσκειται δὲ ἐν ἀπαρτίᾳ, εἰάν εἶναι παρόντες τέσσαρες Ἐπίσκοποι μετὰ τοῦ Μητροπολίτου καὶ ἐν δίδει ἀποφάσεις διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν παρόντων μιλῶν, ἐν ἰσοψηφίᾳ δὲ ἐπικρατεῖ ἡ ψῆφος τοῦ Προέδρου καὶ μόνον ἐν δίκῃ Κληρικῶ ὑπερισχίᾳ ἢ ἐπικρατεστέρᾳ γνώμῃ.

Εἰς ἐκάστην Σύνοδον διορίζεται κυβερνητικὸς ἐπίτροπος ὅστις παρακάθηται καὶ ἐφορᾷ μόνον εἰς τῆς πράξεις αὐτῆς μὴ τυχόν ἀντίκεινται εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ἐπομένως δὲν ἔχει ψῆφον. Ἡ Σύνοδος ἔχει ἰσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ καθήκοντα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν αὐτὰνεργετᾶνεξαρτήτως τῆς πολιτικῆςἐξάρχης, ὡς πρὸς δὲ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὸ Κράτος ἐνεργεῖ τῇ συμπράξει καὶ ἐγκρίσει τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐσωτερικὰ καθήκοντα τῆς Συνόδου εἶνε. Ἡ περὶ δογμάτων πιστῆ καὶ ὀρθῆ διδασκαλίᾳ. Αἱ διατάξεις περὶ τῆς θείας λατρείας κατὰ τὰ ἀνεκὰθεν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κρατοῦντα. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν καθήκοντων ἐκείτης τάξεως τοῦ κλήρου. Ἡ θρησκευτικὴ διδαχὴ πρὸς τὸν λαὸν καθόσον δὲν προβάλλονται τὸ πολίτευμα καὶ οἱ νόμοι τοῦ Κράτους.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιθερχία, Ἡ δοκιμασία τῶν προχειρισθησομένων εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἡ ἐγκρίσις τῆς χειροτονίας αὐτῶν. Ἡ μέριμνα περὶ τῆς εὐπρεπειᾶς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς τηρήσεως τοῦ ἀρχαίου καλλιτεχνικοῦ τύπου τῶν ἱερῶν εἰκόνων ὁ καθορισμὸς προσόντων καὶ ἡ παροχὴ ἀσκήσεως τῆς τέχνης εἰς τοὺς νεκτεμένους τὰ προσόντα καὶ τηροῦντας ὀρισμένον τύπον ἀγιογραφικῆς, ἢ ἀπαγόρευσις δὲ εἰς τοὺς μὴ τοιοῦτους τῆς ἀσκήσεως τῆς τέχνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τοῖς οἴκοις τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἡ εὐιοσμία τοῦ κλήρου καὶ ἡ φροντίς ἵνα οἱ ἱερωμένοι Μοναχοὶ ἢ κοσμικοὶ μὴ ἀσχολοῦνται εἰς πολιτικὰ πράγματα.

Εἰς δὲ τὰ ἐξωτερικὰ καθήκοντα τῆς Συνόδου ἀνάγονται αἱ διατάξεις περὶ ἐκπαιδευτικῶν, περιθάλπτικῶν καὶ σωφρονιστικῶν καταστημάτων διὰ τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου. Ἡ Ἰερὰ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος προσέτι ἐκδίδει διατάξεις καὶ ἀποφάσεις, ἔχει δὲ ὡς πρὸς τὰ καθαρῶς Ἐκκλησιαστικὰ τὴν ὑπερτάτην δικαιοδοσίαν ἐπὶ πάντων τῶν τοῦ Κλήρου αὐτῆς καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς ἀνώτατον δικαστήσιον, εἰς ὃ ἐπικαλοῦνται αἱ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις δι' ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Δύναται γὰρ ἐπὶ δάλλῃ κανονικὰς ποινὰς εἰς κληρικοὺς καθόσον ἐκκαλοῦνται εἰς αὐτὴν ἢ καὶ δικάζονται ἀμέσως ὑπ' αὐτῆς ὡς ἐξῆς: Ἀργίαν ἀπὸ πάσης ἱεροπραξίας μετὰ σεσηρῶσεως τὴν ἐκ τῆς ἐφημερίας δικαιοματίων, Σωματικὸν περιορισμὸν ἐντὸς τοῦ Σωφρονιστηρίου τῶν Κληρικῶν μέχρις ἐνός ἔτους. Ἀπόστιον ποσοῦ διπλασίου τοῦ παρὰ νόμῳ ληφθέντος. Ἀφορισμὸν προσωπικὸν κατὰ πικρὸς κληρικῶν μοναχοῦ, Καθίρεσιν. Πᾶσαι αἱ τριαῦται ἀποφάσεις, αἵτινες ἐκδίδονται ἢ τοιολογημέναι ἐκτελοῦνται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς δι' αἰτήσεως τοῦ Προέδρου τῆς Συνόδου πρὸς αὐτὴν.

Ἡ Σύνοδος κέκτηται ἰδίαν σφραγιδα ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ θρόνον μετ' Εὐαγγ-

γελίου ανοικτοῦ καὶ κύκλῳ «Ἱερὰ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης». Τὸ Κρητικὸν κατστατικὸν ὀρίζει ἐτι τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν Ἐπισκόπων καὶ ρυθμίζει τὰ τοῦ γάμου διαλυτοῦ, τὰ περὶ Μοναστηριακῶν Ἐπιτροπῶν καὶ τὰ περὶ ἐνοριῶν ἀκὶ ἐφημεριῶν.

Ἐν τῶν πρώτων ζητημάτων τὰ ὅποια ἀνησχόλησαν τὴν Κρητικὴν Πολιτείαν ἐπὶ τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ Κρήτης Πρίγκηπος Γεωργίου ἦτο τὸ Μητροπολιτικὸν τὸ ὅποιο εἶχε διαίρεσει τὸν Κρητικὸν λαὸν εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Οἱ πλορεξοῦσαι ἐπίσης τῆς συνελθούσης Συντακτικῆς Συνελεύσεως καὶ τὰ μέλη τοῦ Ἡγεμονικοῦ Συμβουλίου εἶχον διαιρεθῆ ἐπίσης ἀτελλάκτως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ διαμάχη παρετείνεται ἐπικινδύνως τοῦ μὲν Πατριάρχου καὶ μέρος τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ἐπιμενόντων εἰς τὴν κανονικότητα τῆς γενομένης ἐκλογῆς, τῶν δὲ πολεμίων αὐτῆς διατεινομένων διὰ ἐκλογὴν τοῦ Μητροπολίτου ἧτις θὰ εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὴν γνώμην τῆς Πύλης, δὲν θὰ ἐπρεπε νὰ τύχῃ τῆς κυρώσεως τοῦ νέου αὐτονόμου καθεστώτος, ἕνεκα τῆς δεξιότητος ταύτης, ἀπεφασίσθη κοινὴ συμφωνία Πατριαρχείου καὶ Ἡγεμόνος νὰ παραμερισθῆ πρὸς στιγμήν τὸ Μητροπολιτικὸν ζήτημα καὶ νὰ προηγηθῆ ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Τὸ Πατριαρχεῖον ἀνέθεσε (22 Νοεμβρίου 1889) εἰς τὸν γνώστην τῶν Κρητικῶν πραγμάτων, ἄσων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἰωάν. Χαλτσούνην ὄπω; ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὸ κατὰ τὰς διαλαχθησομένας σχετικὰς διαπραγματεύσεις ἐκ τῆς πορείας ἐν τούτοις τῶν συζητήσεων προέκυψεν ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς κυρώσεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου ὑπὸ τοῦ Ἡγεμόνος ὄπως καταστῆ οὕτω δυνατὴ ἢ συγκρότησις τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης, καθορισθῶσι μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῇ Νήσῳ πολιτικὴν μεταβολὴν αἱ σχέσεις ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας καὶ συνταχθῆ ὁ καταστατικὸς χάρτης τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκκλησίας. Ὁ Ἡγεμὼν ἐκύρωσε τὴν 14 Μαΐου 1900 τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μητροπολίτου, ἐπελθοῦσης τῆς ποθητῆς ἀρμονίας μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις συναμολογήθη μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐκπροσωπομένου ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Εὐμενίου καὶ τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου ἐκπροσωπούμενου ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, σύμφωνα καθ' ἣν καθορίζεται ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ συγχρόνως ὀρίζεται καὶ τὸ εἰρησῶς καταβλητέον ποσὸν ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Ταμεῖον ἐναντι τοῦτέως ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Κρήτης καὶ τῶν Σταυροπηγιακῶν Μονῶν καταβαλλομένου αὐτῷ ἐπιδόματος, παρέχει δὲ τῇ Ἐπισκοπικῇ Συνόδῳ τὸ δικαίωμα ὄπως προβῆ ἐν κοινῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας εἰς τὴν ἐκπόνησιν τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησία διεμορφώθη εἰς ἡμιαυτόνομον ὄργανισμὸν. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο καθεστὼς ὑφίσταται μέχρι σήμερον.

Ἡ ἐπαρχιακὴ σύνοδος συνελθοῦσα ἀμέσως συντάξῃ τὸν Καταστατικὸν χάρτην τῆς ἐκκλησίας ἐν πλήρῃ συνεννοήσει καὶ συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ Ἡγεμονικοῦ Συμβουλίου. Ὁ οὕτω δὲ καταρτισθεὶς χάρτης διεδηβάθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὅποιον ἐπεκύρωσε αὐτὸν, περιβληθέντα εἰς τὴν Ἡγεμονικὴν κύρωσιν καὶ δημοσιευθέντα ὡς νόμον τῆς Κρητικῆς Πολιτείας.

Καὶ πρὸ τῆς πρώτης ἀρμοστίας τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου μετὰ τὴν Σύμβοκιν τῆς Χαλκίδας ἀνεφάνη ἕτερον ζήτημα ἐκκλησιαστικὸν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπισκόπου Κυθωνίας Ἀποκορώνου Γαβριήλ ὁπότε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον πρὸς πλήρωσιν τοῦ χηρεύσαντος Ἐπισκοπικοῦ τούτου θρόνου ἐξέλεξε τὸν Νικηφόρον Ζαχαριάδην. Μεγάλῃ μερὶς τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως μετὰ τοῦ δημοφρονουμένου αὐτῆ λαοῦ ἤρθη νὰ δεχθῆ τὴν ἐκλογὴν ταύτην καὶ παρακλήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ ἐκλέγῃ τοῦς Ἐπισκόπους τῆς Κρήτης, καθόσον οἱ ἐπισκοποὶ οὗτοι εἶνε λαοπρόβλητοι καὶ οὐχὶ θεοπρόβλητοι. Ἡ ἄλλη ὁμοῦ μερὶς τῆς συνελεύσεως καὶ τοῦ λαοῦ ἐπικηρούσῃ; καὶ τῆς Αἰοικήσεως τοῦ Ἰωάν. Φωτιάδου, ἀνεγνώρισαν τὴν ἐκλογὴν ταύτην καὶ τὸ πρὸ; τοῦτο δικαίωμα τοῦ Πατριαρχείου. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπερίσχυσε καὶ τὸ ἐγερθὲν Ἐπισκοπικὸν ζήτημα, τὸ ὅποιον ἀνησχόλησε τὴν ἐκκλησία ἐλύθη, ἐγκαθεδρωθέντος τοῦ νέου Ἀρχιερέως Νικηφόρου Ζαχαριάδου καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Κυθωνίας, καὶ Ἀποκορώνου, παραμείναντος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ ΚΡΗΤΗΣ

Ἄποστολος, Φίλιππος Τίτος, Διόσκουρος, Ἅγιος Μύρων, ὁ θαυματουργὸς Κρήτης, Κύριλλος α'. μάρτυς, Πέτρος Μάρτυς, Εἰκόσιος Μαρτύριος, Θεόδωρος, Ἰωάννης Α'. Παῦλος, Ἅγιος Εὐμένιος ὁ θαυματουργός, Βασίλειος Α', Ἅγιος Ἀνδρέας, Κύριλλος Β'. Βασίλειος Στέφανος, Ἥλιος, Ἰωάννης, Νικηφόρος Σκωτάκης, Ἀρσένιος, Ἀθανάσιος, ὁ Καλλιπολίτης, Καλλίνικος (ἀδελφὸς τῆς ἐν Κισσάμω Μονῆς Κυρίας Γωνιάς), Ἀρσένιος, Ἰωάσαφ, Κωνσταντῖνος Χαλκιοπούλος Κρής, Γεράσιμος ἀπὸ Κισσάμου, Κωνσταντῖνος ὁ δεῦτερος, Δανιὴλ ὁ ἀπὸ Ρεθύμνης, ἀποπειραθεὶς νὰ κτασθῆσιν αὐτοκέφαλον τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης καὶ καθαιρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, Γεράσιμος Λιτίτζης (ὁ Γέροντας Κρής), ὁ ἀπὸ Μονεμβασίας Ἄνθιμος, Γεράσιμος ὁ Χίος Ζαχαρίας Μαριδάκης, Μάξιμος Πραγιαννακόπουλος, Γεράσιμος Παρδάλης, Μεθόδιος ὁ ἀπὸ Καρπάθου, Καλλίνικος ὁ ἐξ Ἀρχιάλου, Μελέτιος Νικολετάνης ὁ ἀπὸ Σητείας, Πορφύριος ὁ ἀπὸ Μιτυλήνης, Καλλίνικος ὁ Χαύγιας, Χρῦσανθος ὁ Λέσβιος, Σωφρόνιος ὁ ἀπὸ Δίνου Διονύσιος ὁ Βυζάντιος, Ἰωαννῆτιος Ζαγορήσιος, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων τελευτήσας ἐν Χανίοις, Διονύσιος Χαριτοτιάδης, Ἀνδριανοπούλιτης καὶ κατόπιν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Μελέτιος ὁ Καλύμνιος ὁ δεῦτερος ἀποβιώσας ἐν Ἡρακλείῳ, Τιμόθεος Καστρινογιαννάκης Ἡρακλειώτης, Εὐμένιος Ξηρουδάκης ἐξ Ἀνωπέλειος Σφακίων Τίτος Ζωγραφίδης ἐκ Γαλύφας Πεδιάδος.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Τὰ νομίσματα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἦσαν ἀργυρᾶ, χαλκᾶ καὶ νικέλινα (μῆμα χαλκοῦ καὶ νίκελ). Καὶ τὰ μὲν ἀργυρᾶ ἦσαν τῶν πέντε, δύο καὶ μιᾶς δραχμῆς καὶ πεντηκοντάλεπτα τὰ δὲ χάλκινα τῶν δύο καὶ ἑνὸς λεπτοῦ. Τὰ ἀργυρᾶ ἔφερον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῶν εἰκόνων τοῦ Ὑπάτου ἁρμοστοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου καὶ κύκλῳ τὴν ἐπιγραφὴν «Πρίγκηψ Γεώργιος τῆς Ἑλλάδος, Ὑπάτος Ἁρμοστής ἐν Κρήτῃ» κάτωθεν τὸ ἔτος τῆς ἐκτυπώσεως, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ὄψεως τὸν Βασιλικὸν θυρεὸν τῆς Κρητικῆς Πολιτείας καὶ κύκλῳ τὰς λέξεις «Κρητικὴ Πολιτεία» καὶ κάτωθεν τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος, τὰ δὲ πεντηκοντάλεπτα εἶχον τὸν αὐτὸν τύπον, ἀλλὰ τὸ ἔτος τῆς ἐκτυπώσεως κάτωθεν τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος. Τὰ νικέλινα καὶ χαλκᾶ εἶχον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὸν θυρεὸν, καὶ κύκλῳ τὴν ἐπιγραφὴν «Κρητικὴ Πολιτεία» καὶ κάτωθεν τὸ ἔτος τῆς ἐκτυπώσεως, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ὄψεως τὴν ἀξίαν τοῦ κέρματος ἐντὸς τῆς στεφάνης κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ φύλλων ἐλαίας καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐκ φύλλων δάφνης.

Τὸ νομισματικὸν σύστημα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας καθωρίσθη διὰ τοῦ νόμου 157 τῆς 17 Ἀπριλίου 1900. Νομισματικὴ δὲ μονὰς ἐτέθη ἡ δραχμὴ ὑποδιαιρουμένη εἰς 100 λεπτά.

Χρυσᾶ νομίσματα παρὰ τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασιν δὲν ἐκόπησαν ἐγένοντο δὲ μὲν καὶ τὰ Λατινικῆς ἐνώσεως διὰ τοῦ ὡς ἄνω νόμου. Τὰ Κρητικὰ νομίσματα ἐκόπησαν εἰς τὸν οἶκον, Fodneries et Saninoie de Biache St Bastῶν Παρισίων ἐτέθησαν δὲ εἰς κυκλοφορίαν τὰ μὲν νικέλινα καὶ χάλκινα τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1900 τὰ δὲ ἀργυρᾶ τῷ 1901. Ἐξεδόθη καὶ ἡ Χρυσονόμισμα μὲ χρυσοῦν βᾶσιν.

Ἴσως γὰρ εἶνε βάσιμος ἡ πληροφορία, καθ' ἣν καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῆς Κρήτης ἐξηκολούθησε ἐπὶ τινὰ χρόνον ἡ κυκλοφορία τῶν Ἑνιτικῶν νομισμάτων. Οὕτως ἢ ἄλλως ἡ κυκλοφορία τῶν Τουργικῶν ἐπηκολούθησεν ὁμοίως. Τὰ νομίσματα ταῦτα ἦσαν χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ μετάλλινα. Καὶ τὰ μὲν χρυσᾶ κατ' ἀρχὰς ἦσαν τὰ Εἰκοσάρια καὶ οἱ Μαχμουτιγιᾶδες, λεγόμενα, ἀξίας εἴκοσι καὶ ἑκατὸν γροσίων, τὰ ὅποια βαθμηδὸν ἠχρήστευσαν χωρὶς ν' ἀπολέσουν τὴν ἀξίαν καὶ μόνον ὡς στολίδια τῶν γυναικῶν μαζὺ μὲ τὰ Μποτόνια ἐχρησιμοποιοῦντο. Οἱ Μαχμουτιγιᾶδες ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ἐκόπησαν ἐπὶ Σουλτάν Μαχμεῦτι.

Κατόπιν ἐκόπησαν αἱ πεντόλιραι, ἀξίας πεντακοσίων γροσίων καὶ αἱ λίραι ἀξίας ἑκατὸν γροσίων. Τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα ἦτο τὰ Μετζίτια ἀξίας εἴκοσι γροσίων. τὰ δὲ ποτὶ ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ἐκόπησαν ἐπὶ Σουλτάν Μετζιτ, τὸ ἥμισυ Μετζίτι καὶ τὸ τέταρτον αὐτοῦ, τὰ χάλκινα, τὰ ὅποια ἦτο τὸ ἑξάρι ἀξίας ἑξ γροσίων, διότι περιεῖχε καὶ ὀλίγον ἀργυρον τὰ Μπρεσιλικια, ἀξίας πέντε γροσίων δταν ἐπῆλθεν ἔκπωσις τῆς ἀξίας τοῦ Τουργικοῦ νομίσματος εἰς τὸ ἥμισυ τὰ Μπρεσιλικια, ὠνομάσθησαν Μ ο υ χ α

τ ζ η ρ ι ν ε ς=Μετανάστασι, Μικρά ἀργυρά νομίσματα ἦτο τὸ Ὀκταράκι καὶ τὸ Τεσσαράκι χαλκὰ, αἱ Δεκάραι καὶ αἱ πεντάρες μετὰ δεκαράκια καὶ πενταράκια, ἀξίας δέκα παράδων καὶ πέντε παράδων. Νομισματικὴ μονὰς ἦτο τὸ γρόσι.

Τὰ νομίσματα ἐν γενεῇ ἔφεραν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὸ Μονόγραμμα, ἦτοι τὸ ὄνομα τοῦ ἐκαστοῦ Σουλτάνου (Τουγρὰ) καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης τὰς ἀραβικὰς λέξεις Ν τ ο ὄ ρ ι μ ο ε φ ἰ Κ ω σ τ α ν α τ ἰ γ ι α=Ἐκόπη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐνῶ δὲ ἡ Πρωτεύουσα καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις ὠνομάσθη δὲ αὕτη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Ἰσλαμπὸλ=Πολὺς Ἰσλαμισμὸς καὶ Ἰσταμπούλ=Στὴν Πόλιν καὶ κατ' ἄλλους πολλὰ κατώφλια, οἰκίαι μεγάλαί, ἐπ' ἄλλαις λέξεσι πόλις, πάντοτε ἔφεραν τὰ νομίσματα τὸ ὄνομα Κωνσταντινίγια διότι κατ' ἀρχὰς καὶ ἐπίσημος χρῆσις ἐγένετο αὐτῆς.

Εἰς μίαν μόνον χρονικὴν περίοδον ἔφεραν τὸ ὄνομα Ἰσλαμπὸλ. Ἐκτὸς δὲ τῶν Τουρκικῶν νομισμάτων εἰς τὴν Νῆσον ἐκυκλοφόρησαν καὶ Αἰγυπτιακὰ νομίσματα χρυσᾶ, ἀργυρὰ καὶ χάλκινα ὅχι μόνον ἐπὶ Αἰγυπτιακῆς κατοχῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὅποτε Αἰγυπτιακὸς στρατὸς κατήλθεν εἰς Κρήτην πρὸ ἐπικουρίαν τοῦ Τουρκικοῦ. Οὐδέποτε δὲ ἔλλειψε συγχρόνως καὶ ἡ χρῆσις Ἑυρωπαϊκῶν νομισμάτων, ἰδίως δὲ χρυσοῦν ὅπως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ Ἑλληνικῶν τοιοῦτων,

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ

Πρὶν ἢ δημιουργηθῶσι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ 1897 εἰς τὴν Νῆσον ἐκυκλοφόρουσαν τὰ Τουρκικὰ γραμματόσημα καὶ ὅπου εἶχον ἰδρυθῆ καὶ Ἀυστριακὰ μάλλον ταχυδρομεῖα, ἐγένετο χρῆσις Ἀυστριακῶν γραμματοσήμων, Ὅταν ὅμως τὴν 15 Νοεμβρίου 1898 ἐξεκινήθη ἡ Κρήτη ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ ἐγκατεστάθη ἡ Διεθνὴς κατοχὴ, οἱ Ναύαρχοι τῶν τεσσάρων Δυνάμεων Ἰταλίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας διὰ τῆς ἀπὸ 18)30 Ὀκτωβρίου 1898 κατήγγησαν τὰ Ὀθωμανικὰ Ταχυδρομεῖα καὶ ἤρχισαν νὰ διοικήσιν ὠρισμένης ἐκαστος ἐπαρχίας καὶ νὰ κανονίζωσι κατ' ἴδιον τρόπον τὰ τῆς ταχυδρομικῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας. Οὕτω ἐδημιουργήθησαν τὰ πρῶτα Κρητικὰ γραμματόσημα. Πρῶτῃ ἡ Ἀγγλικὴ διοίκησις Ἡρακλείου διὰ μεταλλικῆς σφραγιδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεγράφετο εἰς τέσσαρας γραμμὰς «Προσωρινὸν Ταχυδρομεῖον Ἡρακλείου Παράδες 20 » ἐξετύπωσε τὸ πρῶτον γραμματόσημον χρώματος θαυέως ἰώδους. Τοῦτο εἶνε ὀρθογώνιον καὶ στανιώτατον ἢ δὲ τιμὴ του ποικίλλει μεταξύ 600—800 δραχμῶν. Ἡ Ρωσικὴ διοίκησις ἐξέδωκε κατόπιν τὰ γωιστὰ ἐπὶ τὴν ὄνομασίαν «Γραμματόσημα Ρεθύμνης» τριῶν ἐκδόσεων, τὰ ὅποια εἶναι στανιώτατα. Ὁ Ρῶσος Συνταγματάρχης Θεόδ. δὲ Χιόστακ, ὅστις διοργάνωσε τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1899 ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ρῶσον ὑπολοχαγὸν Σελιχώφ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κεντρικοῦ Ταχυδρομείου Ρεθύμνης. τὸ ὅποιον, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ τῆς περιοχῆς ἤρχισε τὰς ἐργασίας του τὸν Μάτιον 1899. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχον κατασκευασθῆ τὰ πρῶτα γραμματόσημα τῆς Ρεθύμνης, τὰ καλούμενα « χ ε ι ρ ο π ο ἰ η τ α » Καὶ ταῦτο διότι ἐξετυπώθησαν διὰ χειρὸς τῆ βοηθεία τριῶν σφραγιδῶν. Παριστώσι τὰ Ρωσικὰ ἐμβλήματα (δικέφαλον αἰετὸν) καὶ τὸ μὲν ἐν ἀξίας 1 μεταλλικοῦ ἔφερε Γαλλικὴν ἐπιγραφὴν Retumuo (ἔνωθεν τοῦ δικεφάλου) Timbre poste pronisoir 1

Metallik και ειχεν εις τας τέσσαρας γωνίας του τόν αριθμόν 1, τὰ δὲ ἄλλα ἑλληνικά τριαυτά: Ρ ε θ υ ν η ς (ζῶθεν τοῦ δικεφάλου) Π ρ ο σ ω ρ . Τ α χ υ δ ρ . | Μ ε τ α λ λ ι κ , (ἢ 2 Μεταλλικ).

Εἰς τὰς τέσσαρας δὲ γωνίας καὶ τῶν γραμματοσῆμων αὐτῶν ὑπῆρχον οἱ ἀριθμοὶ τῆς ἀξίας ἐκάστου. Ἐξ αὐτῶν ἐξετυπώθησαν τοῦ 1 Μεταλλικ εἰς πράσινον χρῶμα 10440 γραμματόσημα, τῆς αὐτῆς δ' ἀξίας κυανοῦ χρώματος 4800. Τῶν δύο μεταλλικῶν μαύρου χρώματος, 11676 γραμματόσημα καὶ κόκκινα 1200. Τοῦ τελευταίου χρωματισμοῦ ὑπάρχουσι παραλλαγὰὶ ἀπὸ ροδοειδοῦς μέχρις ἰσοχόου, λόγω δὲ τῆς ποιότητος τοῦ χάρτου ὑπάρχουσι καὶ διαφοραὶ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν. Τὰ γραμματόσημα ταῦτα καὶ ἰδίως τὰ τελευταία εἶνε σπανιώτατα καὶ δυσεύρετα, ὅλα δὲ ταῦτα προτοῦ πωληθῶν εἰς τὸ κοινὸν ἐσφραγίζονται ἀνὰ τέσσαρα διὰ μιᾶς κυκλικῆς σφραγίδος, καὶ ἔφερον καὶ αὐτὰ τὰ Ρωσικὰ ἐμβλήματα μετὴν ἐπιγραφὴν «Ἐκστρατευτικὸν σῶμα τῆς Νήσου Κρήτης» (Ρωσιστί). Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον παραγγελθῆ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις λιθογραφεῖον Γρώθμαν—Στάγγελ ἄλλαι δύο σειραὶ γραμματοσῆμων, αἵτινες παρίστων τὴν Τρίταιναν ἀπὸ ἀρχαῖον νόμισμα τῆς Ρεθύμνης. Ἡ Τρίταινα πλαισιοῦται δι' ὀρειδοῦς χρώματος ταινίας φεροῦσης τὴν ἐπιγραφὴν «Π ρ ο σ ω ρ ι ν ὸ ν Τ α χ υ δ ρ ο μ ε τ ο ν Ρ ε θ υ ν η ς». Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας ἐντὸς κύκλου εὐρίσκεται ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀξίας μικρότερος εἰς τὰς ἄνω γωνίας καὶ μεγαλύτερος εἰς τὰς κάτω μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἀναγράφεται καὶ ἡ ἀξία τοῦ Γραμματοσήμου τὸ ὅποιον παρίστα τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Ἡ σειρά αὕτη ἔχει ἀρκετὴ ἐμπορικὴν τιμὴν περὶ τὰ 500 καὶ πλέον Γαλλικὰ φράγκα. Ἐπὶ τῇ προβλέψει δὲ ὅτι θὰ ἡνοῦτο τότε ἡ Νήσος καὶ ὅτι τὰ γραμματόσημα ταῦτα ἦσαν προσωρινῆς διαρκείας ἐπεσημάνθησαν ταῦτα (ἀπὸ 25 λεπτά—5 δρ.) διὰ τῆς λέξεως Π ρ ο σ ω ρ ι ν ὸ ν μετ' ἐπισήμασμα χρώματος μελανοῦ καὶ ἐρυθροῦ. Ἡ σειρά μετ' ἐπισημῶμα εἶνε σπανία καὶ δυσεύρετος. Τῷ 1905 ἐξεδόθη νέα σειρά ἀπὸ ἄλλα ἐννέα ἀξίας (2 λ.—5 δρ.) (παριστώσα πάλιν μυθολογικὰς εἰκόνας τὴν Μοῦνην τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον εἰς τὸ 10 λεπτὸν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεργάγη τὸ κίττημα τοῦ Θερίσου, καθ' ὃ ἐκυκλοφόρησαν ἴδια λιθογραφημένα γραμματόσημα ἐκτυπωθέντα ἐν Ἀθήναις τετράγωνα καὶ μεγάλου μεγέθους. Ταῦτα ἔφερον εἰς ὀρθογώνιον πλαίσιον εἰς τὸ ἄνω μέρος τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τρεῖς γραμμὰς Προσωρινῆ Κυβερνήσις Ταχ. Ὑπηρεσίαν καὶ κάτωθεν τὴν ἀξίαν μετ' ἐπιγραφῆς καὶ ἦσαν διὰ ἐκδόσεις. Ἡ μὲν πρώτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ 5 ἀξίας (5 λ.—1 δρ.) καὶ ἔφερον ἐπιπροσθετως ἐντὸς κύκλου τὴν Νίκην τοῦ Παιωνίου μετ' ἐπιγραφῆς «Ἐνωσις» παρὰ τοὺς πόδας τῆς, ἡ δὲ ἄλλη ἐκ τριῶν ἀξίων (5.10 καὶ 20 λεπτῶν) ἔφερε μεταξὺ τοῦ ὀρθογωνίου πλαΐσιου καὶ τῆς ἀξίας τὴν εἰκόνα τῆς Νήσου Κρήτης. Ταῦτα τιμῶνται περὶ τὰς 150—200 δρ. ἡ σειρά, ἔχουν ὅμοια κατασκευασθῆ πολλά πλαστά. Ἐπικολούθησε καὶ τρίτη ἐκδοσις ταυτοχρόνως λιθογραφικὴ καὶ αὕτη ἀπὸ 6 ἀξίας (4 λ.—2δρ.) μετ' ἐπιγραφῆς, ἡ ὅποια παρίστα νεάνιδα καθημένην ἐπὶ βράχῳ καὶ ἔχουσαν τὴν κεφαλὴν τῆς στηριζομένην εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐνῷ ἡ δεξιὰ ἐκράτει ὄπλον, αὕτη περι-

Γ. ΒΟΥΡΟΣ

Δικηγόρος
Χανιά

Κ. ΑΡΧΟΛΕΩΝ

Δικηγόρος
Χανιά

βάλλεται με κυκλικόν πλαίσιον από αλυσιν και έχει την επιγραφήν Κ ρ ή τ η Δ ο υ - λ η. Είς τὰς δύο κάτω γωνίας φέρει τὴν ἀξίαν (5—58 λ.) ἀνωθεν δὲ τὴν επιγραφήν «Προσωρινὴ Κυβέρνησις». Αἱ μεγάλαι ἀξίαι τῆς 1 δρ. και 2 δραχμῶν ἀντι ἀπεικονίσεως αὐτῆς φέρουσα τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Αου, τὴν λέξιν Κ ρ ή - τ η ὡς συνέχειαν τῆς ἀνωτέρω επιγραφῆς και κατωτέρω τὰς λέξεις Π ρ ο σ ω ρ ι ν ῆ Κ υ β ἔ ρ ν η σ ι ς. Ἀπὸ τὴν σειράν αὐτὴν ἐκυκλοφόρησαν πολλαὶ χιλιάδες και διὰ τοῦτο ἡ ἐμπορικὴ ἀξία των εἶναι μικρὰ.

Κατὰ τὸ 1907 ἐκυκλοφόρησε γραμματόσημον τῶν 25 λεπτ. με τὴν εἰκόνα τοῦ τότε Ἀρμοστοῦ Ἀλ. Ζαῖμη, ὡς και ἕτερον τῆς 1 δραχμῆς, παριστῶν τὴν ἀφιξιν τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου εἰς τὴν Νῆσον.

Τῷ 1908 ἐξεδόθη και τὸ τελευταῖον Κρητικὸν γραμματόσημον 10 λεπτῶν ἐρυθρὸν παριστῶν τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους. Ἐκτοσε ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῆς ἐνώσεως τὰ γραμματόσημα τῆς σειράς 1905, τὸ τελευταῖον τοῦτο και τὸ πρῶτον τοῦ 1900 ἐπεσημάνθησαν διὰ τῆς λέξεως Ἑ λ λ ἄ ς εἰς τρεῖς τύπους και ἀπετελέσθησαν οὕτω τρεῖς ἄλλαι σειραι. Ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τὰς μικρὰς ἀξίας ἐπεσημάνθησαν μερικὰ ἐνάρθημα γραμματόσημα διὰ τῆς ἀξίας τῶν 1 και 2 λεπτῶν και τῆς λέξεως Προσωρινὸν ὡς και δύο εἰκοσάλεπτα διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ 5λεπτου.

Κατὰ τὸ 1905 ἐκυκλοφόρησαν ἐν Κρήτῃ και εἰδικὰ γραμματόσημα διὰ τὰς κοινοποιήσεις τῶν δικογράφων μικροδιαφορῶν τὰ ὅποια ἔλαβον τὸ αὐτὸ ἐπισήμασμα Ἑ λ λ ἄ ς εἰς δύο τύπους ὡς και ἐνάρθημα γραμματόσημα ἐρυθροῦ χρώματος 1 λ.—2 δρ. αἵτινα ἔλαβον τὸ αὐτὸ ἐπισήμασμα εἰς τοὺς αὐτοὺς τύπους.

Εἰς τὴν Κρήτην ἐλειτούργησαν και μετὰ τὸ 1900 ξένα ταχυδρομικὰ γραφεῖα πλὴν τοῦ Αὐστριακοῦ, τὸ ὅπολον ἐλειτούργει και προηγουμένως ἐν Ἰταλικὸν και ἐν Γαλλικὸν. Τὸ πρῶτον μεταχειρίζετο κατ' ἀρχὰς τὸ 25λεπτὸν Ἰταλικὸν γραμματόσημον τοῦ 1891, τὸ ὅπολον ἐπεσήμανε διὰ νέας ἀξίας 1 piastre 1. Μετὰ ἐν ἔτος τὸ αὐτὸ γραμματόσημον ἔλαβε τὸ ἐπισήμασμα La Canea 1 piastre 1 εἰς δύο γραμμάς. Τέλος τοῦ 1906 μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1914, ὅτε ἐκλείσει τὸ Ἰταλικὸν Ταχυδρομεῖον ἐπεσημάνθησαν τὰ Ἰταλικά τῆς ἐποχῆς (1901—1909) διὰ τῆς λέξεως La Canea. Ἡ σειρά αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ 18 ἀξίας, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἦτο διὰ τὴν ἐπίγειουσαν ἀλληλογραφίαν. Ἐκ τῶν Ἰταλικῶν αὐτῶν γραμματοσήμων τὰ πλέον δυσεύρετα εἶναι τῶν 10 Cent και τῶν πέντε λιρετῶν, τὰ ὅποια τιμῶνται ἀντι 300 Γαλλικῶν ἑκαστον.

Τῷ 1902 ἤρχισε λειτουργεῖν τὸ Γαλλικὸν Ταχυδρομεῖον, τὸ ὅπολον ἐχρησιμοποίησε τὰ Γαλλικά γραμματόσημα τῆς ἐποχῆς με τὴν λέξιν Grête. Ἡ σειρά ἀπετελεῖτὸ ἀπὸ 15 ἀξίας (1 cent—5 Franc). Κατόπιν δὲ ἐπεσημάνθησαν με τὴν τοπικὴν μονάδα Piastre γρόσιον και ἡ σειρά αὕτη ἀπὸ 5 ἀξίας (1—2 piastre) εἶναι σπανία και δυσεύρετος τιμωμένη περὶ τὰ 1500 φρ. ἐσπραγισμένη.

Τέλος τῷ 1903 ἐλειτούργησε ἐν συνεχείᾳ τὸ Αὐστριακὸν Ταχυδρομεῖον μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1914 ὅποτε ἐκλείσαν ὅλα τὰ ξένα ταχυδρομικὰ, μεταχειρίζετο δὲ τὰ Αὐστριακὰ γραμματόσημα τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπισημάνσεως αὐτῶν με νέας ἀξίας εἰς Gentimes και Franc και τῷ 1908 τὴν Αὐστριακὴν σειράν (1908) εἰς τὴν ὅπολαν ἡ ἀξία ἀνεγράφη ἀντι εἰς Helles και Kross centimes και Francs. Ἡ ἐμπορικὴ τάτις ἀξία δὲν εἶναι μεγάλη διότι ἐκυκλοφόρησαν και εἰς τὰ ἄλλα Αὐστριακὰ Ταχυδρομεία ἐν Τουρκίᾳ. Τὰ Κρητικὰ γραμματόσημα εἶναι περιζήτητα.

Κατὰ τὴν σύστασιν και διοργάνωσιν τοῦ Κρητικοῦ Ταχυδρομείου ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας, διαλυθέντων τῶν ξένων, ὡς ἐρρέθη ταχυδρομείων ἡ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης προσέλαβε εἰς τὴν Κρητικὴν Ταχυδρομικὴν ὄπηρεσίαν τοῦ; κατ' ἀνάγκην ἀπολυθάντας ταχυδρομικοὺς ὑπαλλήλους, οὔτινες και ἀφομοιώθησαν μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀπολαμβάνοντες τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων και προνομίων.

ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΑ, ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΙ, ΤΗΛΕΦΩΝΑ

Η ταχυδρομική υπηρεσία της Κρήτης συνστήθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1899 καὶ ἀνετέθη εἰς τοὺς Γραμματεῖς τῶν τότε ἐπαρχείων. Βραδύτερον ὀργανώθησαν τὰ Ταχυδρομεία δι' εἰδικὸν ὄργανισμὸν καὶ ἐθεσπίσθη ἡ διὰ διαγωνισμὸν ἐκλογή τοῦ προσωπικοῦ, οὕτω δὲ προήχθη ἡ ὑπηρεσία αὐτῆς εἰς περὶ πολλῶν καὶ ἀπέσπασε τοὺς ἐπαίτιους καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ξένων. Ἡ τηλεγραφικὴ ὑπηρεσία ἐνηργεῖτο μέχρι τοῦ 1909 ὑπὸ τῆς τηλεγραφικῆς Ἀγγλικῆς ἐταιρείας Eastean, ἐχούσης γραφεῖα ἐν Χανίοις, Ρεθύμνῃ, Ἡρακλείῳ καὶ Σητεῖα. Τότε συνεστήθη ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως ἡ τηλεγραφικὴ ὑπηρεσία μὲν γραφεῖα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην Σητεῖαν, Ἀγιον Νικόλαον, Ἱεράπετραν, Νεάπολιν, Βιάννον, ἐπεκταθεῖσα καὶ εἰς ὅλα τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα τὰ ὁποῖα συνδέθησαν τηλεγραφικῶς.

Ἡ τηλεφωνικὴ ὑπηρεσία εἰσῆχθη τὸ πρῶτον τῷ 1913 περὶ ὁρισμένην κατ' ἀρχὰς εἰς συνδιαλέξεις μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ βραδύτερον ἐπεκταθεῖσα εἰς ὅλα τὰ ταχυδρομικὰ καὶ τηλεφωνικὰ γραφεῖα τῆς Νήσου. Ἡ ἀφομοίωσις τῶν γραφείων ΤΤΤ. ἐγένετο τῷ 1914.

Τὴν ἀνωτάτην διοίκεισιν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ΤΤΤ. ἐν Κρήτῃ ἀσκεῖ ἡ ἐν Χανίοις ἐδρεύουσα περιφερειακὴ Διεύθυνσις. Εἰς ταύτην ὑπάγονται :

1) Ἡ ὑπηρεσία κατασκευῆς καὶ συντηρήσεως τῶν ΤΤΤ. γραμμῶν τῆς Κρήτης μὲ δύο τμήματα, ἀνὰ ἐν Χανίοις καὶ Ἡρακλείῳ.

2) Ἡ διεύθυνσις τῶν Ταχυδρομικῶν καὶ Τηλεγραφικῶν γραφείων τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης.

3) Ἡ ἐπιθεώρησις πάντων τῶν Γραφείων τῆς Κρήτης

4) Τὰ ἀνταλλακτικὰ ταχυδρομεία τῶν πόλεων Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου.

5) Τὰ τηλεφωνικὰ κέντρα τῶν τῶν πόλεων.

6) Ἡ ἀποθήκη ὑλικῶν τῶν ΤΤΟ. ἐξ ἧς ἐφοδιάζονται ἅπαντα τὰ γραφεῖα τῆς Νήσου.

Διὰ τὴν κοινοτικὴν τηλεφωνικὴν ὑπηρεσίαν ὑφίσταται διὰ νόμου Ταμεῖον τηλεφωνικῶν συγκοινωνιῶν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Συγκοινωνίας ἐδρεύον ἐν Χανίοις καὶ διοικούμενον ὑπὸ ἐπιταμελοῦς Συμβουλίου ὑπὸ τὸν Γενικὸν Διοικητὴν. Εἰς τοσοῦτο περιήλθον αἱ κοινοτικαὶ τηλεφωνικαὶ γραμμαὶ, αἵτινες θὰ πληθύνωνται μέχρι τῆς συνδέσεως τοῦ κρατικοῦ συναικισμοῦ ὡς ὀρίζει ὁ νόμος 4,355 ἧτος μέχρι τοῦ 1930, ὅτε περιήλθον ἅπαντα τὰ κοινοτικὰ γραφεῖα εἰς τὸ Κράτος.

Τὰ μεγαλείτερα ἐπαρχιακὰ κέντρα ἔχουσι σήμερον κοινοτικά τηλεφωνικά γραφεία τὰ ὁποῖα διευθύνονται ὑπὸ δημοσίων ἢ κοινοτικῶν ὑπαλλήλων ἢ ἰδιωτῶν, ἐξαρτημένων ἐκ τῶν διευθυντῶν καὶ ἐπιθεωρητῶν εἰς τῶν ὁποίων τὴν περιφέρειαν ὑπάγονται τὰ γραφεία ταῦτα.

Τὰ ἐπαρχιακὰ γραφεία τῶν ΤΤΤ εἶνε α', β' καὶ γ' τάξεως, εἶνε δὲ ἰδρυμένα εἰς τὰ ἑξῆς κέντρα :

1) Τῆς Δυτικῆς Κρήτης ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς διευθύνσεως Χανίων, Καστελλίου Κισσάμου, Τοπολιῶν, Κούνεσι, Κολυμβαρίου, Βουκολιῶν, Παλαιοχώρας, Καντάνου, Ροδοδανίου, Ζώρας Σφακιῶν, Ἀσκόφου, Ἀλικιανοῦ, Λάκκων, Γέρω Λάκκου, Σούδας, Καλαμίου, Καλυβῶν, Βάμου, Βρυσῶν, Γεωργιουπόλεως, Ἐπισκοπῆς Ρεθύμνης, Ρουστίκων, Πανόρμου, Γαράζου, Ἀνωπόλεως, Περάματος, Σπηλίου, Μύρθιου, Ἀγίας Γαλήνης, Νεὺς Ἀμαρίου.

2) Τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς διευθύνσεως, Ἡρακλείου, Ἀγίου Μύρωνος, Τυλίσσου, Ἀρχανῶν, Καστελλίου (Πεδιάδος), Ἐπισκοπῆς Πεδιάδος, Χερσονήσου, Πύργου, Ἀρκαλοχωρίου, Ἀγίας Βαρβάρας, Ἀγίων Δέκα, Μοιρών, Τυμπακίου, Νεαπόλεως, Ἀγίου Νικολάου, Βραχασίου, Φουρνῆς, Κρητῶς, Τζερμιάδου, Βιάννου, Ἱεραπέτρου, Παχείας Ἄμμου, Σητείας, Τουρλωτῆς, Χανδρὰ καὶ Σταυροχωρίου.

Εἰς τὰς πόλεις ἐκτὸς τῶν εἰς τὰ Κρητικὰ Γραφεία τηλεφώνων γίνονται πλεῖσται ἰδιωτικαὶ ἐγκαταστάσεις, εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας, ὁσημέραι πληθύνονται αὗται.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐλειτούργουν καὶ ἐν Κρήτῃ, ὅπως καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Αὐτοκρατορίᾳ, Ταχυδρομεῖα Τουρκικὰ μὲ Τούρκους ὑπαλλήλους καὶ μὲ ἴδια Τουρκικὰ γραμματόσημα. Τὰ ταχυδρομεῖα ταῦτα κατηργήθησαν ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας διὰ τῆς ἰσχύσεως τῶν κυριωτέρων διοργανωθέντων ὑπὸ εἰδικοῦ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου μετακλήθοντος ἐξ Ἑλλάδος τοῦ Μαρλίνου.

Ἡ Ταχυδρομικὴ ὑπηρεσίᾳ ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐβράδυνε νὰ εἰσαχθῆ ἑπομένως δὲν εἶχον συστηθῆ καὶ λειτουργήσῃ ταχυδρομικὰ γραφεία, ἀλλ' οὕτως ἐγένετο χρήσις, γραμματοσήμου. Ἡ ἐπίσημος ἀλληλογραφία διεξήγετο ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δι' ἰδίων Ταχυδρομικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἀτμοπλοικῶς ἐκτὸς τῆς Νήσου εὐκαιρίας τυχοῦσης διὰ τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἢ δὲ ἰδιωτικῇ δι' ἰστιοφόρων πλοιαρίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζοντο Π α κ έ τ α, παραδιδόμενων εἰς τοὺς πλοίαρχους τῶν ἄνευ γραμματοσήμων ἐπιστολῶν καὶ δεμάτων καὶ παραδιδόμενων ὑπ' αὐτῶν τούτων εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους, πρὸς οὓς ἀπηυθύνοντο. Μετὰ τὴν σύστασιν δὲ τῶν Τουρκικῶν ταχυδρομείων ὅπως καὶ τοῦ αὐστριακοῦ, αἱ ἐπιστολαὶ καὶ τὰ δέματα δὲν ἐνέμοντο ὑπὸ ταχυδρομικῶν διανομῶν μὴ ὑπαρχόντων τοιούτων, ὅποτε κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ ταχυδρομικοῦ φακέλλου προσήρχοντο οἱ ἰδιῶται εἰς τὰ οἰκεία γραφεία καὶ παρελάμβανον αὐτὰ. Ἦτο ἓνο εἶδος Post erestant. Μόνον τὰ τηλεγραφήματα διενέμοντο δι' ἑνὸς τηλεγραφικοῦ διανομῆως.

M. ΜΑΝΤ'ΑΚΑΣ

Δικηγόρος
Χανιά

ΙΩ. ΝΑΝΑΔΑΚΗΣ

Δικηγόρος
Χανιά

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ ἴδιαν ἐκπαιδευτικὴν περιφέρειαν. Προΐσταται δὲ αὐτῆς Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς μὲ βαθμὴν διευθυντοῦ Αἰς τὰς ἐξ ἑξῆς τῆς τε Μέσης καὶ τῆς Δημοτικῆς, τῆς δὲ Βασιλικῆς Ἐπιθεωρηταὶ ἐπιθεωροῦντες τὰ Δημοτικὰ σχολεῖα ἰσαριθμῶν περιφερειῶν Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου, Γόρτυνος, Μεραμβέλου Σητείας. Εἶνε δὲ εὐρύτατα διατεταμένη ἡ Παιδεία στοιχειώδης καὶ μέσης. Οὐδεμία κώμη περιέχουσα ἀρτιμὸν 15 μαθητῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων στερεῖται σχολείων. Εἰς ὅλα δὲ τὰ μεγάλα ὁπωσδήποτε κέντρα λειτουργοῦσιν ἀνώτερα σχολεῖα. Οὕτω δημοτικὰ μὲν σχολεῖα λειτουργοῦσι περὶ τὰ 900, ἀκνῆα δὲ μικτὰ. Μέσης δὲ ἐκπαιδεύσεως 14 Γυμνάσια πλήρη ἑξατάξια (Χανίων ἀρρένων καὶ χωριστὰ θηλέων, Καστελλίου Κισσάμου, Παλαιχωῦρας, Βάμου, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου, Καστελλίου Πεδιάδος, Πόμπιας, Ἄνω Βιάννου Νεαπόλεως, Ἁγίου Νικολάου, Ἱεραπέτρου, Σητείας, μικτὰ), 8 ἡμιγυμνάσια (Κολυμβαρίου, Χώρας Σφακίων, Σπηλιᾶ, Πανόρμου, Ἀρχανῶν, Μοχου, Χάρακος, Τζερμιᾶδω), ὧν δύο Κολυμβαρίου καὶ Ἀρχανῶν μετατρέπονται εἰς Γεωργικὰς σχολὰς, 4 Γυμνασιακὰ Παρθναγωγεῖα (Χανίων, Καστελλίου Κισσάμου, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου, Νεαπόλεως), 2 πρακτικὰ λύκεια (Χανίων, Ἡρακλείου, 1 διδασκαλεῖον μικτὸν (Ἡρακλείου), 1 Ἱερατικὴ σχολὴ (Ἁγία Τριάς Ἀκρωτηρίου) καὶ 2 Ἐμπορικὰ Σχολαῖ (Χανίων, Ἡρακλείου). Ἐν Ἡρακλείῳ λειτουργοῦσι καὶ 2 Ἰδιωτικὰ Λύκεια «Κοραῆς» «Παλλάδιον» καὶ τῶν δύο τμημάτων τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Χανίοις ὑφίσταται καὶ ἀνώτερον τριμελὲς ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον καὶ ἐν ἐκάστῃ ἑδρᾷ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ἄνωτερον τριμελὲς ὡσαύτως. Σχολικὰ κτίρια ἐχειροῦνται πανταχοῦ.

Ἡ παιδεία ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο λίαν περιορισμένη. Μόνον αἱ κοινότητες μὲ τὰ πενιχρὰ τῶν μέσων καὶ αἱ Μοναὶ συνετήρουν ἀραιὰ σχολεῖα. Ἀπὸ τοῦ 1841 καὶ ἐξῆς ἐδόθη ποιά τις ὄθησις διὰ τῆς ἐπεμβάσεως πατριωτῶν Κρητῶν καὶ ἄλλων ἐξ Ἀθηνῶν, οὗ κατηρτίσθη ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν σχολείων τῆς Κρήτης, ὡς ὠνομάσθη καὶ ὑπεοήθησε τὴν ἴδρυσιν σχολείων εἰς πολλὰ μέρη τῆς Κρήτης. Ἐξ ἐκθέσεως τοῦ 1834 τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, τῆς ὁποίας μέλη ἦτο ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Γ. Γεννάδιος, ὁ Μιχαήλ Ἀποστολίδης, ὁ Δ. Φωτῆλας καὶ ὁ Ἐμμ. Βιβουλάνης μαθάνομεν τὴν σύστασιν σχολείων εἰς Ἀνώπολιν καὶ Ἐμπροσγιάλον Σφακίων, εἰς Ἰφρὲ Ἀποκορώνου, εἰς Λάκκου Κυδωνίας, εἰς Ἀτσιπόπουλο Ρεθύμνης. Εἰς τὸ διαμέρισμα ἰδίως τῆς Ρεθύμνης ἀπὸ τοῦ 1842 καὶ ἐξῆς εἶνε ἰδρυμένα 27 σχολεῖα. Καὶ εἰς Ἡράκλειον ὁμοίως καὶ Λασιθίῃ ἦτο ἐνιαχοῦ ἰδρυμένα Κατὰ τὸ ἔτος 1858 ὅτε συνεστήθησαν αἱ Δημογερονταὶ ἦτο συστηματικωτέρῃ ἡ ἴδρυσις, ἀπὸ δὲ τοῦ 1869 καὶ ἐξῆς κανονικῇ ὁπωσδήποτε καὶ

στοιχειώδεις και άνωτέρα ρυθμισομένη κατά τὰ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι κρατοῦνται. Μετὰ τὴν σύμβασιν δὲ τῆς Χαλέπας εἰσάγονται πλέον εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Νήσου κονδύλιον ὑπὲρ τῆς Παιδείας καὶ ἡ Κρητικὴ Βουλὴ ψηφίζει νόμον περὶ Παιδείας ἰδρυτικὸν σχολείων άνωτέρων καὶ κατωτέρων, ὅποια εὔρεν ἡ αὐτονομία καὶ ἐκάνονισε ἀνάλογον τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Εἰσηγάγε δηλ. τὴν κλασσικὴν ἐκπεύδουσιν μὲ Ἱερατικὰς ἐνιαχοῦ σχολὰς καὶ αὕτη κατηρησιμένη μὲ τὸ ἐξετάξιον σύστημα παρέδωσεν εἰς τὸ ἐλεύθερον καθεσίῳς, τὸ ὅποτον ἐμόρφωσε τὴν σημερινὴν κατάστασιν.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐφ' ὅσον ἦτο ἐπιτετραμένον τὸ ἀνοιγμα ἑλληνικῶν σχολείων τὴν διδασκαλίαν εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ κληρὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον περιορίζετο δὲ αὕτη εἰς τὰ Ἱερά μαθήματα καθόσον ἡ ἱστορία καὶ ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα ἀπηγορεύοντο ἀσκουμένου αὐστηροῦ ἐλέγχου ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, τὸσον κατὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους. Βαδμηδὸν ἡ Παιδεία προήγατο καὶ διεδίδετο τὸσον ὥστε ἐλειτούργησαν Ἑλληνικαὶ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐδιδάσκοντο καὶ Γυμναστικά μαθήματα εἰς ἰδιαιτέρας τάξεις ὑπὸ διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον διαπρέψει εἰς τὰ γράμματα Ἑλληνοπρεπῶς διαπαιδαγωγησάντες τὴν μαθητικῶσαν νεολαίαν.

Ἐἰς τὰς σχολὰς ταύτας ἐδιδάσκετο ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς καὶ ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, οὐδέποτε δὲ ἡ Τουρκικὴ, ὅπως εἰς τὰς σχολὰς τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους. Μόνον εἰς μίαν περίοδον κατὰ τὸ ἔτος 1873 ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἡ διδασκαλία καὶ τῆς Τουρκικῆς εἰς ὠρισμένας τάξεις εἰς ἓνα Τουρκομαθῆ Χριστιανὸν ἀνώτερον ὑπάλληλον τῆς Διοικήσεως.

Κατ' ἀρχὰς καὶ τὰ Μουσουλμανικὰ σχολεῖα ἦσαν ἰδιωτικὰ εἰς τὰ ὅποια ἐδιδάσκοντο ἐπίσης θρησκευτικὰ μαθήματα. Ὅταν δὲ ἰδρύθησαν δημοσίου σχολαί ἐδιδάσκοντο καὶ ἐγκύκλια μαθήματα, ὡς γλῶσσα δὲ ἡ Τουρκικὴ μετὰ τῆς Ἀραβικῆς καὶ Περσικῆς, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Γαλλικὴ, καὶ βραδύτερον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ, ἧτις ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας ἦτο ὑποχρεωτικὴ μὲ εὐρύτερον χαρακτῆρα.

Πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἰδρύθη καὶ Ἰσραηλιτικὴ σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκετο μετὰ τῆς ἑβραϊκῆς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ εἰς ἑβραϊοπαῖδας, οἵτινες πρότερον ἐφοίτων εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα μέχρις οὗ ἀνεγνωρίσθη ὡς δημοσία τοιαύτη σχολή.

ΜΟΝΑΙ

Αί ἐν τῇ νήσῳ Ἰεραὶ Μοναὶ ἀνέρχονται εἰς 49 τὸ ὄλον ἐξ ὧν τρεῖς γυναικεῖται καὶ 46 ἀνδρικαί.

Ἐκ τῶν 46 τούτων ἀνδρικῶν Μονῶν 5 ἀνήκουσιν εἰς Ἱερά ἰδρύματα ἐντὸς τῆς Νήσου ὑπάρχοντα, ἧτοι ἡ Ἁγία Τριάς ἐν τῷ χωρίῳ Περιβόλια Κυθωνίας, ὁ Ἅγιος Ματθαῖος ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείου, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι ἐν τῷ δήμῳ Σκινιά Μονοφασίου καὶ Ρίζου καὶ ἡ Σουλιώτισσα ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίων Παρασκευῶν Πεδιάδος ὑπαγόμεναι εἰς τὸ ὄρος Σινά καὶ ἡ Ἁγία Μονὴ ἐν Περιβόλοις τῆς Κυθωνίας εἰς τὸν Ἅγιον ὄρος. Αἱ Μοναὶ διοικούνται ὑπὸ Οἰκονόμων ἀποστελλομένων ὑπὸ τῶν Ἱερῶν καθιδρυμάτων εἰς τὰ ὅποια ὑπάγονται.

Ἀφαιρουμένων ὅθεν καὶ τῶν ἐν λόγῳ πέντε ἔξ Μονῶν ὑπολείπονται Μοναὶ 41 τὸν ἀριθμὸν. Ἐξ αὐτῶν Σταυροπήγιοι εἶναι αἱ ἐξῆς 16: Γουβερνέτο, ἡ Ἁγία Τριάς ἢ Ζωοδόχῃ Πηγῇ ἢ Χρυσοπηγῇ καὶ ἡ Κυρία Γωνία ἐν τῷ τμήματι Χανίων, ὁ Πρέβελης ἐν τῷ τῶν Σφακιῶν, τὰ Ρούστικα, τὰ Μυριοκέφαλα, τὸ Ἀρκάδι, τοῦ Καλεβῆ, τὸ Ἀρσάνι, ὁ Βόσακος, καὶ ἡ Χαλίπα ἐν τῷ τῆς Ρεθύμνης, ἡ Ὀδηγήτρια καὶ ἡ Καρδιώτισσα ἐν τῷ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὸ Τοπλοῦ Μοναστηρίου μετὰ τοῦ ἐξαρτήματος αὐτοῦ Παπλινοῦ ἐν τῷ τοῦ Λασηθίου. Ἐνοριακαὶ δὲ αἱ λοιπαὶ 25 ἧτοι ἡ Χρυσσοκαλίτισσα ἐν τῷ τμήματι Χανίων, οἱ Ἀσώματι, ὁ Ἅγιος Παντελεήμων, τοῦ Μπαλή καὶ τὸ Δισκοῦρι ἐν τῷ τῆς Ρεθύμνης αἱ Ἀπεζαναί, ὁ Ἐπανωσίφης, ὁ Γοργολαήνης, ἡ Ἱερουσαλήμ, τὰ Σαρβαθιανὰ, ἡ Ἀγκάραθος, ἡ Ἀνώπολις, ἐν τῷ τοῦ Ἡρακλείου καὶ καὶ ἡ Φανερωμένη Ἐξηκουσῆ, Ἅγιος Γεώργιος Βραχασιώτης, Παράμπελα, Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, Καράμου, Δωριῶν, Καρδαμουτσα, Ἀρέτι, Κρεμαστή, Κρουσαναλλένια, Ζωοδόχου, Πηγῇ, Βιδιανοῦ καὶ Καφὰ ἐν τῷ τοῦ Λασηθίου. Ἐπίσης τὸ Βροντήσι, τὸ Βαρσαμόνερο, ἡ Ἁγία Παρασκευή, ὁ Ἐσταυρωμένος καὶ ἡ Κυρία Ἐλεούσα ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου, ἡ Θυμιανὴ ἐν τῇ τῶν Σφακιῶν καὶ ὁ Ἀρμύς ἐν τῷ τοῦ Λασηθίου. Αἱ Μοναὶ αὗται εἶχον διαλυθῆ πρό πολλοῦ.

Γνωστὰι Μοναὶ ἀρχαῖαι καταστραφεῖσαι καὶ δημευθεῖσαι ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἄλωσιν ἦσαν ἡ Ἁγία Κυριακὴ, ὁ Ἅγιος Βασίλειος καὶ Ἅγιος Ἐλευθέριος ἐν Κυθωνία καὶ ἡ ἐν Ἡρακλείῳ μεγάλη καὶ πλουσία τότε Σιναϊτικὴ Μονὴ τῆ: Ἁγίας Δικατερίνης, ἐν τῇ ὅποια ἐπὶ Ἐνετῶν ὑπῆρχεν ἡ περιώνυμος Σιναῖα σχολή, εἰς ἣν ἐ-

μαθήτευσαν ἢ ἐδίδαξαν πλεῖστοι διάσημοι ὡς ὁ Ἰωάννης Μορζίνος ὁ Μελέτιος Βλαστός, οἱ μετέπειτα ἐπιφανεῖς Πατριάρχαι Κρήτες, Μελέτιος Πηγῆς, Μάξιμος Μαργούλιας, Κύρριλος ὁ Λούκαρης, ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος καὶ οἱ Γεώργιος Μακροπόρας, Μελέτιος Μακρῆς καὶ ἄλλοι.

Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ μετεβλήθη εἰς Μουσουλμανικὸν τέμενος καὶ ὠνομάσθη ὑπὸ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, «Ἁγία Αἰκατερίνη», ἐσώζετο δὲ ἐπὶ τῆς αὐλαίας θύρας, ἢ εἰκῶν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἐν ἀναγλύφῳ.

Σταυροπήγιοι Μοναὶ ὀνομάζονται αἱ Μοναὶ ἐκεῖναι τῶν ὁποίων οἱ κητόρες ἐζήτησαν καὶ ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σταυρὸν, ὅτις ἐτίθετο ὑπὸ τὸν θεμέλιον λίθον.

Αἱ Μοναὶ αὗται τελοῦσι ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ Πατριάρχου δικαιοδοσίαν καὶ προστασίαν, μνημονεύουσι τοῦ Πατριαρχικοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεροτελεστίαις καὶ εἰς αὐτὸ ἀναφέρονται περὶ πάσης αὐτῶν ὑποθέσεως.

Ὅχι' ἦτον ἀδεῖα Πατριαρχικῆ ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης ἐπιθεωρεῖ τὰς παρεμπιπτούσας αὐτῶν ὑποθέσεις καὶ παρ' αὐτοῦ ζητοῦνται πληροφορίαι ὡς ἀπὸ δεήσεως. Ἐπικυροῦ δ' ἐκάστοτε ὁ Πατριάρχης τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἡγουμένου δι' εἰδικοῦ ἡγουμενικοῦ ἀποκαταστατικοῦ γράμματος.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ἐφοριακῆς τινὸς Μονῆς ὁ Πατριάρχης δι' ἐγγράφου ἀναγνωρίζει αὐτὴν ὡς Σταυροπήγια, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν του ὡς ἐγένετο διὰ τὴν ἐν Πεδιάδι Μονὴν Καρδιώτισσαν (Κεράν), ἣτις ἦτο Μετόχιον τῆς Μονῆς Ἀγκαράθου καὶ κατόπιν τῇ αἰτήσῃ τῆς οἰκογενείας Μαγκανάριδων, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν μοναχοὶ τινες ἐν αὐτῇ, ἐγένετο Σταυροπήγιοι, προκρινθεῖσα διὰ πολλῶν κτημάτων ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ταύτης, ἣτις μετὰ τοῦ Σταυροπηγιακοῦ τίτλου ἔλαβε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγονται ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κατὰ προτίμησιν ἡγούμενοι.

Ἐκ τῶν Μονῶν τούτων ἄλλαι μὲν διελύθησαν, ἄλλαι δὲ συνεχωνεύθησαν μετ' ἄλλων καὶ λειτουργοῦσιν ἀκόμη. Ἐν τούτοις ἅπαντα ἡ κτηματικὴ περιουσία καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ἀπεξενώθη καὶ τὰ μὲν δύο πέμπτα περιήλθον εἰς τὰς Μοναστηριακὰς ἐπιτροπὰς, αἵτινες διαχειρίζονται τὰ μερίδια ταῦτα, ὅπως ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν συντηροῦνται αἱ Μοναὶ μετὰ τῶν ὀλίγων ἐναπομεινάντων μοναχῶν, τὰ δὲ τρία πέμπτα περιήλθον εἰς τὰ ἐφεδρικά ταμεῖα.

ΕΜ. ΜΟΔΑΤΣΟΣ

Διευθύνων
Χανιά

ΙΩ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἰατρός
Χανιά

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΣΠΟΙ

Οι σπουδαιότεροι αρχαιολογικοί τόποι τῆς Κρήτης εἶναι οἱ ἑξῆς: Ἀγία Τριάδα. Τοποθεσία τῆς Μεσσαράς ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς Λυδικῆς θαλάσσης περί τὰ 2 1)2 χιλιόμετρα πρὸς τὸ Δ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ. Ἐνταῦθα ἀνεσκάφη ἐνδιαφέρον καὶ πλουσιότατον εἰς εὐρήματα μέγαρον ἢ μικρὸν ἀνάκτορον τῆς πρώτης ὑστερομινωτικῆς ἐποχῆς ὡς καὶ μικρὰ εἰκασίαι πέριξ. Τὸ ἀνάκτορον καταστραφέν ἐπανεκτίσθη ἐν μέρει κατὰ τὸ τέλος τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς. Πλησίον (ὀλίγα μέτρα πρὸς ΒΑ) ἀνεσκάφησαν δύο προμινωικὰ στρογγυλοὶ τάφοι μετὰ παραρημάτων, ὡς καὶ παλαιὰ εἰκήματα τετραγώνου χρησιμοποιοθέντα κατὰ τὴν ὑστερομινωτικὴν ἐποχὴν ὡς τάφοι. Ἐνεῖθεν προέρχεται καὶ ἡ πωρὶνὴ περίφημος σαρκοφάγος μετὰ παραστάσεων ἐκ τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν. Τὸ ἀνάκτορον ἀπέδωσε πλὴν ἄλλων ἀρχαίων καὶ τὸ περίφημον ἄγγετον τῶν Δικμητῆρων. Εἶναι τὸ χαριέστατον τῶν ἔργων τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς τὰ ὅποια περιήλθον εἰς ἡμᾶς.

* Ἀ γ ι ο ς Θ ε ὀ δ ω ρ ο ς . Παράλιος τοποθεσία 12 1)2 χιλιόμετρα πρὸς Α. τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου ἀνεσκάφησαν προσφάτως λιμενικαὶ ἐγκαταστάσεις τῆς ἀρχῆς τῆς ὑστερομινωτικῆς ἐποχῆς. αἱ μόναι μέχρι τοῦδε γνωσταί.

* Ἀ ρ κ α λ ο χ ῶ ρ ι , χωριὸν τοῦ Ν. Ἡρακλείου, παρὰ τὸ ὅποιον ἀνεκαλύφθη σπήλαιον μετὰ ἐφομινωτικῶν ἀγγείων καὶ πολλῶν χαλκῶν σκευῶν (Μαχαιρῶν, διπλῶν πελέκων κλπ.) ὧν τινὰ τῆς μεσομινωτικῆς ἐποχῆς.

Β α σ ι λ ι κ ῆ . Παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Μεραμβέλλου, καὶ ἀκριβέστερον ἐν θέσει Κεφάλου ἀνεκαλύφθη πρωτομινωτικὸς συνοικισμὸς, ὅστις κατεστράφη διὰ πυρὸς. Τὰ ἴχνη κατοικιῶν δὲν ἔλλειψαν καὶ ἐκ τῆς Μεσομινωτικῆς ἐποχῆς, εἰς δὲ τῆς ὑστερομινωτικῆς ἀνευρέθη εἰς θολωτὸς τάφος. Περίφημος εἶναι ἡ Βασιλικὴ διὰ τὸν ὀμόνυμον ρυθμὸν τῶν ἀποκλιθέντων κηλιδωτῶν ἀγγείων.

Β ο ρ ο ῦ . Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονοφατοῦ μετὰ τῶν χωριῶν Μεγάλῃ Βρύση καὶ Γκαγκάλες ἐν μέσῳ λοφώδους τοποθεσίας, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν νεωστὶ δύο θολωτοὶ τάφοι τῆς προμινωτικῆς ἐποχῆς.

Β ρ ὀ κ α σ τ ρ ο . Ἡρὰ τὸν κόλπον Μεραμβέλλου, τοποθεσία, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν μεσομινωικὰ λείψανα καὶ ἴχνη πόλεως μετὰ μικροῦ θολωτοῦ τάφου ἐκ τῆς μεταδτικῆς ἐποχῆς: ἀπὸ τοῦ ὑστερομινωικοῦ εἰς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμὸν.

Ζάκρο. Τοποθεσία κατά τὸ ἀνατολικώτερον ἄκρον τῆς Κρήτης μετὰ λιμενίσκου καὶ μικρᾶς πεδιάδος παρ' αὐτὸ. Ἐκεῖ ἤκμαζε ἐμπορικὸν κέντρον ἐξαγωγῆς (παρὰ τὸ κάτω Ζάκρο) ἐπὶ τῆς Μεσωμινωϊκῆς καὶ ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς. Μεσομινωϊκὸν παρὰ τὸ ἐπάνω Ζάκρο ἀνεκαλύφθησαν πρωτομινωϊκὰ ταφαὶ ἐντὸς κοιλοτήτων τῶν βράχων.

Ἰδαίον Ἄντρον. Σπήλαια ἐπὶ τῆς Ἰδης 3 ὥρας ἀπέχον ἀπὸ τοῦ χωρίου Ἀνώγεια, ὅπου ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις ἔθετε τὴν γέννησιν τοῦ Διὸς. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς εὐρύματα τοῦ Θ—Ζ αἰῶνος π. Χ. μεταξύ τῶν ὁποίων πρωτεύουσιν θέσιν κατέχουσιν αἱ περίφημοι χάλκιναι ἀσπίδες μετὰ παραστάσεων καὶ τέχνης ἐντελῶς ἀνατολιζούσης. Ἐκ τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς οὐδὲν ἀσφαλὲς εὕρημα ὑπάρχει.

Καμάρες. Περίφημα σπήλαια ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Ἰδης ἀπέναντι τῆς Φαιστοῦ. Ἐκεῖ εὐρέθησαν διὰ πρώτην φοράν τὰ πολύχρωμα μεσομινωϊκὰ ἀγγεῖα ὀνομασθέντα διὰ τοῦτο Καμα. α. κ. α. Παρὰ τὸ χωρίον Καμάρες (ἀπέχον 3 ὥρας τοῦ σπηλαιοῦ) ἀνεκαλύφθησαν ἰχνη συνοικισμοῦ καὶ μικρὸς θολωτὸς τάφος τῆς τελευταίας ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς.

Καρτερὸς. Κοιλὰς κατὰ τὸ βουνὸν χιλ. πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἡρακλείου διαρροσμένη ὑπὸ ποταμίσκου δροτὸς πάλαι μὲν ἔφερε τὸ προελληνικὸν ὄνομα Ἀμνισὸς, ὀνομάσθη δὲ Καρτερὸς (Κρατερὸς) ἐκ τῆς πανωλεθρίας τοῦ ἡμιονύμου Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐν τῇ Ὀδυσσειᾷ ἐκεῖ ἀναφέρεται ὅτι ἔστησε τὰ πλοῖα τοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ μνημονεύεται τὸ σπήλαιον τῆς Εἰλιθυίας ὅπερ δροστικῶς καθορισθὲν μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἤρχισε νὰ ἀνασκάπτεται καὶ ἀποδεικνύει δι' ἐσυχνάξετο ἀδιαλείπτως ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ὀλίγα λεπτὰ ἀνατολικώτερον εἰς θέσιν Μαφεζεῖ ἀνεσκάφη εἰς τάφος τῆς τελευταίας ἀνεκαλύφθη ἕτερον ἐνδιαφέρον οἰκοδόμημα ἀποκληθὲν μικρὸν ἀνάκτορον καὶ συνδεδόμενον διὰ πλακοστρώτου ὁδοῦ πρὸς τὸ κυριῶς τοιοῦτο. Παρὰ τὴν Δ. Α. γωνίαν τέλος τοῦ ἀνακτόρου ἐντὸς τῆς χαράδρας τοῦ Καιράτου ποταμοῦ ἀνεκαλύφθη μικρὸν ἐνδιαφέροντος χρώματος οἰκοδόμημα ἀποκληθὲν Βασιλικὴ ἔπαυλις. Βορείως τῆς Κνωσοῦ εἰς τὰς θέσεις Ζεφὲρ Παοῦρα καὶ Ἰσοπάτα ἀνεκαλύφθησαν Μινωϊκοὶ τάφοι εἰς τὴν τελευταίαν τοποθεσίαν καὶ εἰς κτιστὸς τοιοῦτος βασιλικὸς ἢ τοῦλάχιστον σημαίνοντος προσώπου. Πρὸ διετίας τέλος ἀνεκαλύφθησαν ἀπέναντι τῆς Κνωσοῦ πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ δρυος Ἀγίου Ἡλία λαξευτοὶ σπηλαιῶδεις τάφοι ἐντὸς τοῦ βράχου, οἵτινες χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς καὶ φθάνουν μέχρι τῆς τελευταίας ὑστερομινωϊκῆς. Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κνωσοῦ, ἧτις ἦτο μία τῶν σπουδαιωτέρων πόλεων τῆς Κρήτης ἀρχαιολογικῆς οὐδὲν εἶναι γνωστὸν. Ἀνεκαλύφθησαν μόνον οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου λείψανα τινὰ τῆς τελευταίας Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐπιγραφή εἰς Ἀπόλλωνα Λυκίηνου.

Κράσι. — Τοποθεσία ὑψηλὴ ὑπαγομένη διοικητικῶς εἰς τὸν Νομὸν Ἡρακλείου (ἐπαρχία Πεδιάδος), ἀλλὰ γεωγραφικῶς ἀνήκουσα ἤδη εἰς τὰ πρόβουνα τοῦ Λασηθίου. Ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη καὶ ἀνεσκάφη ἐσχάτως εἰς πρωτομινωϊκὸς στρογγύλος θολωτὸς τάφος μεγάλης σπουδαιότητος ὡς δεικνύον ὅτι οἱ Ἕμμοι τάφοι τῆς Μεσαρᾶς οὕτε ἀποκλειστικοὶ ταύτης· εἶνε, οὕτε εἶνε ἀνάγκη νὰ προέρχωνται ἐκ νότου. Ὁ τάφος τοῦ Κράσι εἶνε χρονικῶς παλαιότερος τῶν τῆς Μεσαρᾶς καὶ δεικνύει συγγένειαν πρὸς ὁμοίους τάφοι τῶν Κυκλάδων (Σύρου).

Μάλλια. Πρὸς τὴν βορείαν παραλίαν περὶ τὰ 37 χιλιόμετρα πρὸς Α. τοῦ Ἡρακλείου. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε ἐκτεταμένη μινωϊκὴ πόλις, διότι πανταχοῦ ἐντὸς τῶν ἀγρῶν ἀνασκαφαὶ τις θεμέλια οἰκίδων, δρόμους καὶ ὄχετους. Τὸ ἀνάκτορον εἶνε μικρότερον ἢ τῆς Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ ἀλλὰ λιαν ἐνδιόφρον, διότι· μᾶς διεύωμε τὸν καθαρόν τύπον τῶν Μεσομινωϊκῶν Ἀνακτόρων, καθόσον καταστραφὲν περὶ τὸ τέλος τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς δὲν ἀνηκοδοῦθήθη πλέον.

Μεσαρά. Ἡ μεγάλη καὶ εὐφορος πεδιάς τῆς Κρήτης. Ἐνταῦθα ἤκμαζεν ὁ πρωτομινωϊκὸς πολιτισμὸς τὸν ὅποιον ἀντιπροσωπεύουσιν οἱ πλουσιώτατοι στρογγύλοι θολωτοὶ τάφοι. Οἱ σπουδαιότατοι τούτων εὐρέθησαν εἰς Ἄγιαν Τριάδα, Καλαθιανὰ, Κουμάσαν καὶ Πλάτανον, ὅπου εἰς διὰ τῆς ἐκ 18 μέτρων ἐξωτερικῆς διαμέτρου του εἶναι ὁ μέγιστος τῶν γνωστῶν τοιούτων. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς πεδιάδος κεῖται ἡ Γόρτυς (Ἄγιοι Δέκα), μία τῶν σπουδαιωτέρων Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Κρήτης (ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου) γρηματισσα δὲ κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Κρήτης καὶ Κυρήνης. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς μέχρι τοῦδε

κυρίως μόνον Ρωμαϊκά ερείπια ὧν κυριώτατα τὸ Πραιτώριον, τὸ Ἴσθειον (ναὸς τῆς Ἰσιδος), Ἐν τούτοις ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ ναὸς Πυθίου Ἀπόλλωνος ἔχων λίαν ἐνδιαφέρον οὐχῆμα (σηκὸν πλατύτερον ἢ μακρόμερον) μετὰ πλήθους ἐπιγραφῶν (νόμων) ἀπὸ Σ. Ἰ. αἰῶνος καὶ ἐξ ἧς. Ἐπίσης ἐν Γόρτυνι ἀνεκαλύφθη καὶ εὐρίσκειται ἀκόμη κατὰ χώραν ἢ περίφημος μεγάλη ἐπιγραφή, ἣτις εἶνε μεγάλος τοῦ Ἀσικίου δικαίου τῶν Γορτυνίων. Εἶναι σπουδαιότατον μνημεῖον ἀπὸ γλωσσικῆς καὶ νομικῆς ἀπόψεως.

Μόχλοε. Νηαὶς νῦν ἐν τῷ κλίμα Μεραιμδέλλου ἦτις ἄλλοτε ὄμως ἦτο χερσονήσος Περιώνυμος διὰ τὰ ἀξιαθαύμαστα ἰδίως λίθινα ποικιλόχρωμα ἀγγεῖα καὶ ἔργα χρυσοχοίας, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῆς αὐτοῦ Προμινωϊκῆς νεκροπόλεως. Εὐρέθησαν καὶ λείψανα συνεικισμοῦ τῆς πρωτομινωϊκῆς καὶ ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς.

Νίρου Χάνι. Παράλιος τοποθεσία 13 χιλιομέτρα πρὸς Α. τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου ἀνεκαλύφθη μικρὸν Μινωϊκὸν μέγαρον τῆς πρώτης ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο κατοικία ὀρησκευτικοῦ τινος ἀρχηγοῦ ἀσκοῦντος τὸ ἐμπόριον ἐκ τῶν σκευῶν καὶ συμβόλων ὅσοι ἐκεῖ εὐρέθησαν τέσσαρες πελοῦροι διπλοὶ πέλεκεις ἐκ χαλκοῦ ἐλάσματος καὶ πολλὰ δεκάδες τραπεζῶν διὰ προσφοράς ἀναιμάκτων θυσιῶν εἰς τὴν θεότητα, ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς λαξευτὰ ἐντὸς μαλακοῦ ἀργιλλώδους ἑδάφους, κατὰ τὸν Στράβωνα. Ὁ Ἄμισός ἦτο τὸ ἐπίγειον τοῦ Μίνως ἐν τούτοις ἀν καὶ ἐπανειλημένως ἢ παραλίᾳ ἔχει ἐξευρευνηθῆ ἰσθαμὸς παρουσίαν ἔχην τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς. Μόνον εἰραϊα Βυζαντινοῦ τινὸς ὀχυρώματος εἶναι ὁρατὰ παρὰ τὴν Αἰγιαλὸν.

Κνωσός. Ἡ περίφημος πόλις τοῦ Μίνως 5 χιλ. Ν Α τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου αἱ τριακονταετῆς ἔρευναι τοῦ Ἑβάνε ἐφερον εἰς φῶς τὸ περίφημον ἀνάκτορον ἐκτάσεως 20.000 τ. μέτρων ἐπὶ τοῦ λοφίσκου Κεφάλαι. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ἐκτίσθη κατῆν τὴν πρώτην μεσομινωϊκὴν ἐποχὴν καὶ ἐξηκολούθησαν ἀδιακόπως νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἀνεργείᾳ παρὰ τὰς ἐπανέλημμένας καταστροφὰς μέχρι τῆς τελευταίας ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς. Ἀποτελεῖτο ἐξ ἑνὸς συμπαγὸς ὄλου πέριξ τῆς μεγάλης κεντρικῆς αὐλῆς ἀλλ' εἶχε καὶ ἐτέραν τοιαύτην δυτικὴν. Πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ λόφου καὶ εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος τῆς ἀβαθοῦς χαράδρου ἀνεκαλύφθη οἰκοδόμημα δια τοιχογραφιῶν κεκοσμημένων καὶ περικλειόν ὕψω ἀενάου πηγῆς, τὸ ὁποῖον ὁ Ἑβάνε ἀρεσκόμενος εἰς κτυπητὰ ὀνόματα ὠνόμασε Καραβὴν Σεραὶ ἀναπαυτήρια δηλαδὴ τῶν ἐκ Μεσογείων ὁδοιπόρων καὶ ἐμπόρων.

Ὀλίγον δυτικῶς τοῦ ἀνακτόρου ἀνεκαλύφθη ἕτερον ἐνδιαφέρον οἰκοδόμημα ἀποκλήθην Παλαιόκαστρο. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Κρήτης βορειότερον τοῦ Ζάκρου. Ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένη μινωϊκὴ πόλις ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ λόφου Καστρί ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ τῶν νοτιῶς ἐκτεταμένων λόφων. Ἡ ἐμπορικὴ σπουδαιότης τοῦ μέρους ὑπῆρξε προφανῶς αἰτία τῆς μακροβίου διαρκείας τῆς πόλεως διότι κατωκεῖτο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὑστερομινωϊκῆς.

Εἰς τὰ πέριξ ἀνεκαλύφθησαν πολλοὶ τάφοι καὶ τετράγωνοι ὀστεοθῆκαι ἀπὸ τῆς πρωτομινωϊκῆς μέχρι τῆς ὑστερομινωϊκῆς ἐποχῆς.

Τέλος ἐν Παλαιόκαστρῳ ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Δικταίου Διὸς μετὰ πολλῶν πηλίνων καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Σ. Ἰ. αἰῶνος π.χ. καὶ πηλίνου σκέλους φυσικοῦ περιπόου μεγέθους, ὅπερ ἐσχάτως ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀνήκον εἰς

ΑΛΕΞ. ΚΑΛΕΜΙΚΕΡΗΣ

Ἰατρός
Χανιά

ΕΥΑΓ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΑΚΗΣ

Ἰατρός
Χανιά

μορφὴν ἐκ τοῦ ἀετώματος δμείων πρὸς τὴν τοῦ γνωστοῦ παρίνου ἀετώματος Κερκύρας· Ὁ ναὸς ἦτο ἀπ' εὐθείας ἐπὶ Μινωϊκῶν στρωμάτων τεθειμηλωμένος. Ἐκεῖ ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ περίφημος ὕμνος τῶν Κουρήτων πρὸς τὸν μικρὸν Δία.

Π α χ υ ἄ μ ο ς .—Ἐν τῷ κόλπῳ Μεραμβέλλου. Ἐντὸς τοῦ αἰγιαλοῦ εὐρέθη νεκροταφεῖον τῆς μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς, ὁποῦν προέρχονται ὄρατοι πίθοι.

Π ε τ σ ο φ ἄ .—Ἰψώμα περὶ τὰ 270 μέτρα ὑψηλὸν πλησίον τοῦ προμνημονευθέντος Παλαιοκάστρου Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος ἀνεκαλύφθη διαίθριον ἱερὸν, σπουδαιότατον, διότι τὰ εὐρέντα ἀναθήματα κυρίως πύλινα εἰδώλια εἶνε μοναδικὰ διὰ τὸν συρμὸν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς.

Π ρ α ι σ ὄ ς .—Πόλις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Κρήτης ἐν τῇ ἱστορικῇ τῷ κέντρῳ τῶν Ἐτεοκρητῶν. Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνεκαλύφθησαν Μυκηναϊκοὶ τάφοι, νοτιώτερον δὲ μικρὸς θολωτὸς τάφος τῆς μεταβατικῆς περιόδου πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμὸν. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν καὶ τρεῖς τεμάχια ἐτεοκρητικῶν ἐπιγραφῶν διὰ γραμμῶν ἐλληνικῶν εἰς ἀκατάληπτον γλῶσσαν.

Π ρ ι ν ι ἄ ς .—Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο περὶ τὰ 25 χιλ. πρὸς Ν τοῦ Ἡρακλείου ὑπάρχει Ἀκρόπολις ἀγνωστοῦ πόλεως ἐπὶ ὑψώματος καλουμένου γῶν Πατέλα. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν λείψανα τῆς ἐσχάτης ἐποχῆς τοῦ Μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ ἐρείπια δύο ἀρχαιωτάτων ναῶν ἴσως εἴη τοῦ Ζ' αἰῶνος.

Τ Ὑ λ ι σ ο ς .—Χωρίον 14 χιλ. πρὸς Δ. τοῦ Ἡρακλείου διατηρήσαν μέχρι σήμερον τὸ προελληνικὸν ὄνομα τῆς πάλαι πόλεως. Ἐκεῖ ἀνεκαλύφθησαν δύο συνεχόμεναι μεγάλαι οἰκίαι, ὅπου εὐρέθησαν τέσσαρες πελωρίων διαστάσεων λέβητες, ἀγολμάτια, γλυπτοί, λίθοι, πινακίδες ἐνεπιγραφοὶ κλπ. Ἐποχὴ κυρίως πρώτη ὑστερομινωϊκῆ.

Φ α ι σ τ ὄ ς .—Παλαιὰ πόλις. γνωστὴ ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον, 6 χιλ. περίπου ἀπέχουσα τῆς Λιβυκῆς θαλάσσης κατὰ τὸ δυτικὸν τέρμα τῆς πεδιάδος Μεσσαράς. Ἐκεῖ ἀνεκαλύφθη τὸ κατὰ σπουδαιότητα δεύτερον Μινωϊκὸν ἀνάκτορον (μετὰ τὸ τῆς Κνωσοῦ). Ἡ θέσις εἶνε μαγευτικὴ ἐπὶ ὑψώματος, κάτωθεν τοῦ ὀπίου ρέει ὁ Γερωπόταμος, (ἀρχαία Ἡλέκτρα). Τὸ μέρος κατοικεῖτο ἤδη ἐν τῇ νεολιθικῇ καὶ πρωτομινωϊκῇ ἐποχῇ. Ἐτα ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ἀνάκτορον κατὰ τὴν Μεσομινωϊκὴν ἐποχὴν ὅπου καταστροφὴν διὰ πυρὸς ἐκτίσθη ἀμέσως νέον ἐπὶ τῶν ἐρείπιων, ἐρειπωθὲν καὶ τοῦτο τελειωτικῶς κατὰ τὴν πρώτην ὑστερομινωϊκὴν ἐποχὴν. Ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη ὁ περίφημος Δίσκος τῆς Φαιστού, ὅστις φέρει ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων ἐντετυπωμένην γραφὴν ἀγνωστα μέχρι τοῦδε ἀλλαχθέν.

Ἀπέναντι τοῦ ἀνακτόρου πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὸ χωρίον Καλύβια καὶ εἰς τὰς θέσεις Λιανὰ καὶ Λογιάδη ἀνεκαλύφθησαν ὑστερομινωϊκὰ νεκροταφεῖα μετὰ πλουσιῶν καὶ ἐνδιαφερόντων κτερισμάτων.

Φ ρ α τ ἰ . Τοποθεσία τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος εἰς τὴν θέσιν, ὅπου τοποθετεῖται ἡ παλαιὰ πόλις Ἀρμάδες. Ἐκεῖ ἐγένετο πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἀνακάλυψις μιᾶς νεκροπόλεως γεωμετρικῆς καὶ ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς μετὰ πλουσιωτάτων εὐρημάτων εἰς ἀγγεῖα τοῦ ἀνατολίζοντος ρυθμοῦ ὡς καὶ μιᾶς ἄλλης; συλλογῆς ἀγγείων φερῶντων διαφόρους μορφὰς διὰ λευκοῦ χρώματος. Ὅμοίως ἀνευρέθησαν ὄρατα ἀγγεῖα ἐν σχήματι σκαραβαίου καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα.

Χ α ν ι ἄ .—Ἐντὸς τῆς πόλεως Χανίων, εὐρίσκειται ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας ἀνεκαλύφθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πολλοὶ λαξευτοὶ τάφοι σηλαϊώδεις εἰς χαμηλὸν τινα λοφίσκον ὁποῦν τῆς σημερινῆς πλατείας τοῦ μεγάρου τῶν Δυναστηρίων. Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη μηνῶν ἀνευρέθησαν τρεῖς νέοι τάφοι ὡς καὶ δύο ἕτεροι περὶ τὰ 5 λεπτά πραιτέρω πρὸς ΒΔ Πάντες οἱ τάφοι εἴη ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑστέρην φάσιν τοῦ Μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀποδεικνύουσιν πυκνοτέρην ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν τῆς Πελοποννήσου ἢ τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας.

Ψ ε τ ρ α .—Νησις ἐν τῷ κόλπῳ Μεραμβέλλου, ὅπου ὑπῆρχον ἤδη συνοικισμοὶ ἐπὶ τῆς πρωτομινωϊκῆς ἐποχῆς ἀκμάσασα ἰσχυρίως κατὰ τὴν πρώτην ὑστερομινωϊκὴν, μεθ' ἣν κατεστράφη. Σπουδαῖα μεταξὺ ἄλλων εἶνε καὶ δύο ἀνάγλυφα ἐκ κονιάματος ἐκεῖ εὐρεθέντα καὶ παριστάνοντα καθήμενας γυναῖκας ἢ θεότητα.

Ψ υ χ ρ ὄ .—Χωρίον τοῦ Λασηθίου, παρὰ τὸ ὅποσον ὑπάρχει τὸ δμώνυμον Σπήλαιον, τὸ ἀρχαιολογικῶς σπουδαιότατον τῆς Νήσου. Ἐταυτίσθη πρὸς τὸ περίφημον Ἴδατον Ἄντρον, ὅπου ἡ παράδοσις ἔθετε τὴν γέννησιν τοῦ Διὸς ἄν καὶ αἱ περιγραφαὶ καὶ αἱ ἀποστάσεις αἱ διδόμεναι παρὰ μεταγενεστέρων τινῶν συγγραφέων δὲν συμφωνοῦ-

αι πρὸς τοῦτο (Συμφωνεῖ ὅμως ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις τοῦ Ἡσιόδου). Ἡ ἔρευνα τοῦ σπηλαίου ἔδειξεν ὅτι ἐνταῦθα ἤσκειτο λατρεία ἀπὸ τῆς μεσομινωϊκῆς μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς.

Τὸ ἄνω σπήλαιον περιεῖχε καὶ βωμόν. Τὸ κάτω τοιοῦτον κοσμοῦμενον ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν σταλακτικῶν ἦτο πλήρες χαλκῶν ἀφιερωμάτων εἰς τὴν Θεότητα (σκευῶν, ἀγαλματιῶν μαχαίρων διπλῶν πελέκων κτλ) Τὰ ἀφιερώματα ταῦτα ἀπετίθεντο εἰς τὰ κοιλιώματα μεταξὺ τῶν σταλακτικῶν ὁπόθεν ἐνομίζετο ὅτι ἀνέρχεται ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς ἡ Θεότης. Ἐπειδὴ οἱ σταλακτῖται μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἀξιοθέντες καὶ μεταβαλλόντες σχήματα ἠχμαλώτισαν ἐντὸς τῶν ὁπῶν τὰ ἀφιερώματα ἐκείνα, παρέστη ἀνάγκη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σπηλαίου νὰ θραύσῃσι τοὺς σταλακτῖτας τοῦτους ὅπως ἀποσύρουσι τ' ἀναθήματα.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

Αἱ μεγάλαι ἀνασκαφαὶ ἐν Κρήτῃ συμπίπτουσι πρὸς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀδικονομίας τῆς Νήσου. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἐξόχως εὐτυχῆς σύμπτωσις, διότι πᾶσαι αἱ εὐρεθῆσαι ἀρχαιότητες ἔμειναν ἐν τῇ Νήσῳ. Τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου εἶνε διὰ τοῦτο ἀκριδῶς μοναδικόν καὶ γνωστὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον περισσότερον ἴσως παντὸς ἄλλου Μουσείου ἀναλογικῶς πρὸς τὸ μέγεθός του, ἐννοεῖται διότι κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον περιελαλεῖ ὀλόκληρον τὸν Μινωϊκὸν πολιτισμὸν εἰς πᾶσαν τούτου ἐκδήλωσιν Μόνον εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου δύναται νὰ μελετηθῇ ἐν πάσῃ ἀνέσει καὶ τελειότητι ὁ πολιτισμὸς οὗτος χωρὶς νὰ εἶνε ὁ ἐπιστήμων ὑποχρεωμένος νὰ τρέξῃ οὐδαμῶς ἀλλαγῶν, δεδομένου δι' ὅτι καὶ τὰ κατὰ χώραν εὐρισκόμενα ἀρχαῖα (ἐρείπια, σπήλαια κλπ) εὐρίσκονται πάντα ἐπὶ τῆς Νήσου. Αἱ συνθήκαι μελέτης καὶ περιηγήσεως ἀποβαλίνουσι πράγματι ἰδεώδεις. Εὐθὺς μετὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν κατοχὴν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1898 διηρέθη καὶ ἡ Νῆσος εἰς ζῶνας ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Οἱ Γάλλοι ἐξέλεξαν πρὸς ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τὰ ἐρείπια τῆς Λατᾶς (Γουλά) τὰ ὅποια ὅμως παρά τὴν μνημειώδη ἐξωτερικὴν των ἐμφάνισιν ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ὑπέκρυπτον σπουδαῖα πράγματα.

Οἱ ἄγγλοι ἐζήτησαν διὰ τοῦ Ἀρθούρου Ἐβανς τὴν Κνωσὸν καὶ τὰ περίεξ ὅπου κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος αἱ μεγαλειότεραι καὶ σπουδαιότεραι ἀνασκαφαί, οἵτινες ἀφῆκαν ἐποχὴν. Δεύτερον κατὰ σειρὰν εἰς σκαφικὴν ἐπιτυχίαν ἀπέβησαν αἱ ἔρευναι τῶν Ἴταλῶν ἀρχαιολόγων, οἵτινες ἐζήτησαν δι' ἐκτουτοῦ τὴν Φαιστόν καὶ τὰ περίεξ. Οὗτοι προ-

σεδόκων κυρίως ἑλληνικᾶς ἀρχαιότητος καὶ ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦτου ἡ σκαπάνη τῶν προσέκρουσεν ἐπὶ λαμπροτέρῳ μινωϊκοῦ ἀνακτόρου, τὸ ὅποιον ἐρχεται δεῦτερον εἰς ἔκτασιν καὶ σπουδαιότητα μετὰ τὸ τῆς Κνωσοῦ, ἐνῷ ὡς τοποθεσία εἶνε ἴσως τὸ λαμπρότερον μινωϊκὸν τοπεῖον τῆς Κρήτης. Πλίσσιον τούτου ἀνεύρον καὶ ἀνεσκαψαν τὴν Μινωϊκὴν ἑκαυλιν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἠρχολήθησαν δὲ καὶ περιήτην σκαψὴν τῆς Γόρτυνος.

Ἀρχηγὸς τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς καὶ κυρίως ἀνασκαφεύς ὑπῆρξεν ὁ ἐν Ἰταλίᾳ Πανεπιστημῷ τῆς Ρώμης καθηγητῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιγραφικῆς Φρειδερίκος Ἄλμπερτ. Μερικὰ ἔτη πρὸ τῆς Ἀὐτονομίας τῆς Νήσου (1884) ὁ Ἄλμπερτ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Ἐρνέστου Φαβρικίου ἀνεκάλυψαν τὴν μεγάλην ἐπιγραφὴν τῆς Γόρτυνος, ἣτις εἶνε τὸ μέγιστον διασωθὲν μνημεῖον τῆς ἀρχαίας ἐπιγραφικῆς καὶ μεγίστης σπουδαιότητος ἀπὸ ἀπόψεως γλώσσης καὶ περιεχομένου.

Ἐκ τῶν ὑπολοίπων πολυπληθῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν τῆς Νήσου αἱ σπουδαιότεραι εἶνε αἱ ἀκόλουθοι:

Περίξ τῆς Κνωσοῦ ἀνεσκαψὴ ἡ Ἀγγλικὴ ἀρχαιολογικὴ σχολὴ τῶν Ἀθηναίων ἰδιωτικᾶς οἰκίας τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς, ὕστερον δὲ ἐργάσθη πρὸ παντὸς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην, ὅπου ἀνεκάλυψε Μινωϊκὰς καὶ Ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας εἰς διάφορα μέρη. Εἰς τὸν κόλπον Μεραμβέλλου ἐργάσθησαν Ἀμερικανοί, ἐξ ὧν ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν (1925) ἐν Κρήτῃ ἀποθανὼν πλούσιος ἀρχαιολόγος Ριχάρδος Σήγγερ δὲ τῆς ἀρχαιοσυλλέκτης ἀπεκάλυψε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἰδίων πόρων τοῦ ἀκμαίου ἐμπορικοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ψείρας καὶ τοῦ Μόχλου, ἐργάσθη δὲ εἰς τὴν Βασιλικὴν καὶ τὰ Γουρνιά, τὰ ὅποια ἀπεκαλύφθησαν κυρίως ὑπὸ τῆς ἀποστολῆς τῆς Μποτὲ Χάτζ. Ἐτέρας Ἀμερικανίς, ἡ Ἐδίτ Χάτζ ἐσκαψὴ εἰς τὸν Σφουγγαράν καὶ τὸ Βρακόκαστρον.

Οἱ Ἴταλοι πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐργάσθησαν ἐπίσης εἰς Πριινιάν καὶ Φρατὶ ὡς καὶ εἰς τὸ περίφημον Ἰδαίον Ἄντρον.

Οἱ δύο Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι τῆς Νήσου Ἰωσήφ Χατζηδάκης καὶ Στέφανος Ξανθοῦδίδης ἀπεκάλυψαν ὁ μὲν πρῶτος πλὴν ἀρκετῶν τάφων καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων τὰ τρία ἀξιόλογα μέγαρα τῆς Τυλλοῦ, ὁ δὲ Ξανθοῦδίδης τοὺς Πρωτομινωϊκοὺς τᾶφους τῆς Μεσοαρᾶς, τὸ μέγαρον ἐν Νίρου Χάνι καὶ πολλὰς ἄλλας ἀρχαιοτήτας μικροτέρας σημασίας.

Οἱ Γάλλοι τέλος πλὴν τῆς μνημονευθείσης παλαιᾶς ἀνασκαφῆς Γούλα ἐργάζονται: ἀπὸ 10 περίπου ἐτῶν εἰς τὸ Μεσομινωϊκὸν ἀνάκτορον τῶν Μαλλίων, τὸ ὅποιον περὶχώρησεν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηναίων ὁ πρῶτος ἀνακαλύψας Ἰωσήφ Χατζηδάκης.

ΑΡΧΑΙΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

* **Α ρ ι ο ν.** Πιθανώτατα καὶ αὐτὴ πόλις ἢ χώρα μετὰ τὸ "Όριον σήμερον χωρίον Ὁ ρ ο ς ἀνωθεν τῆς πόλεως Ρεθύμνης. Μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Κρήτης ἀναφέρεται καὶ ὁ τοῦ «Ἄγριου» ἢ «Ρεθύμνης».

* **Α λ α σ σ α.** Ὄνομα ἐκ τῶν σωζουμένων σήμερον εἶναι τὸ τῆς Νησιῶδος Ἐλάσσας παρὰ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Σητείας.

* **Α λ β η** καὶ **Ἄ λ β α.** Σημερινὴ ὀνομασία προσεγγίζουσα σώζεται ἡ τῆς Ἄ ρ β η ς ἐν τῷ ὀμωνύμῳ κόλπῳ τῆς ἐπαρχίας Βιάννου, ἔθθα δὲ Σπράτ σημεῖοι καὶ ἱερὸν «Διὸς Ἄρβιου».

* **Α λ λ α ρ ί α.** Ἀδ: ὀνομας. Τοποθετεῖται εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κόλπου τοῦ Μεραμβέλου. Ἰχνη τοῦ ὀνόματος τούτου παρυσιάζονται ἐν τῇ ὀρισμῶσι τοῦ σημερινοῦ χωρίου «Μεσελέρων» τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας κειμένου μεταξὺ τῶν ἀρχαίων πόλεων Ἱεραπέτρης καὶ Μινώας. Ἐν τῷ ὀρισμῷ τῆς σημερινῆς τοποθεσίας συγχέεται μετὰ τὴν πόλιν «Ἐλερον» ὡς αὐτόνομος ἔκοψε νομίσματα.

* **Ἄ μ ν ι σ ὶ ς** (Ποταμὸς Ἄμνῶν) ἐπίγειον τῆς Κνωσοῦ μετὰ σπηλαίου τῆς Εἰλειθυίας. Ἐκτεῖτο πρὸς βορὰν τῆς Κνωσοῦ εἰς τὴν Β. παραλίαν τῆς Νήσου παρὰ τὸν ὀμωνύμου ποταμὸν Ἄμνισόν. Ἔτι δὲ καὶ παραλία καὶ βροχὸς ἐξ οὗ καὶ «Ἄμνησος Πηγῆ» καὶ «Ἄμνησιάδες νύμφαι» Σήμερον τὸ μέρος καὶ ὁ ποταμὸς κλεῖται Καριερός μίαν ὥραν ἀπέχων τῆς πρὸς Δ. κειμένης πόλεως Ἡρακλείου.

* **Ἄ μ π ε λ ο ς.** Τοποθετεῖται παρὰ τὸ Ἄκρωτήριο Σολομοῦ ἢ τῆς Πλάκας κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Σητείας ἢ παρὰ τὸ χωρίον Ἐπρόκκιμος ἀπέναντι τῶν νησιῶδων «Καθάλλας».

* **Ἄ μ φ ι μ ἄ λ λ ι ο ν,** Ἄπαντᾶ καὶ Ἄ μ φ ι μ ἄ λ λ α. Ἀναφέρεται καὶ Ἄμφιμαλῆς κόλπος (ὁ τοῦ Ἄλμυροῦ Ἀποκορώνου). Τοποθετεῖται παρὰ τὸν Ἄλμυρὸν (Γεωργιούπολιν νῆον) Ἀποκορώνου μικρὸν πρὸς τὰ ἐνδότερα.

* **Ἄ μ φ ι μ ἄ τ ρ ι ο ν.** Συγχέεται μετὰ τοῦ Ἄ μ φ ι μ ἄ λ λ ι ο υ καὶ Π α ν τ ο μ α τ ρ ι ο υ.

* **Ἄ ν ὠ π ὸ λ ι ς.** Συγχέεται μετὰ τῆς πλησίον κειμένης Ἄ ρ α δ ῆ ν ο ς ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου «Ἀραδὴν πόλις Κρήτης ἢ καὶ Ἄνώπολις λέγεται διὰ τὸ ἄνω εἶναι». Τὸ ὄνομα σώζεται καὶ σήμερον εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους κείμενον χωρίον «Ἄνωπόλις» Σφακίων. Ἐκοψε νομίσματα ἀνακαλυφθέντα.

* **Ἄ ξ ι ὶ ς.** Φέρεται καὶ Ὀξῆς καὶ Ὀξῆς. Ἦτο πόλις πλησίον τῶν Ἐλεου.

θερνῶν καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀαξόν. Ἐξώζετο καὶ ἐπὶ τῶν Ρωμῆϊκῶν καὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων. Ἡ Ἀξιὸς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου «Ἄξου» τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, ἐφ' οὗ σώζονται ἐναργῆ τὰ ἴχνη τῆς τε πόλεως καὶ τῆς ἰσχυροῦς Ἀκροπόλεως, ἦτοι μεταξύ τῶν πόλεων Ἐλευθερνῶν πρὸς δυσμὰς καὶ Τυλίσου πρὸς ἀνατολὰς. Ὡς αὐτόνομος ἔκοψε καὶ νομίσματα.

Ἀπολλωνία. Αὐτόνομος εἰς τὴν Β. παραλίαν τῆς Κρήτης «Ἀπολλωνία ἐν Κρήτῃ πρὸς τῇ Κνωσοῦ». Οἱ νεώτεροι γεωγράφοι τοποθετοῦσιν αὐτὴν παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν πλησίον τοῦ χωρίου Ἀνωπόλεως. Ἀναφερομένη εἰς τὴν μετὰ τοῦ Εὐδήμους συμμαχίαν φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν αὐτόνομος.

Ἀρκάδεια.—Αὐτόνομος ἐν Κρήτῃ λεγόμενη καὶ Ἀρκάδες. Ἔλαβε μέρος αὐτὴ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Εὐδήμους συναφθεῖσαν συμμαχίαν 30 πόλεων τῆς Κρήτης. Οἱ νεώτεροι γεωγράφοι τὴν τοποθετοῦσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονεμβαταίου παρὰ τὰ χωρία Δαμάνια, Κεφάλια, Μελισσοχώρι καὶ Ἀρκάδι. Ἄλλοι δρίζουσιν ὡς τοποθεσίαν ἐν τῇ τῷ χωρίῳ Ἁγίου Θωμᾶ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἐπιτοποθετεῖται εἰς τῶν Ἐπισκόπων ἀπὸ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων. Ὀνομάζεσθαι δὲ καὶ μέχρι σήμερον Ἀρκάδιος ὁ Ἐπίσκοπος Ρίζου. Καὶ αὐτὴ ὡς αὐτόνομος ἔκοψε νομίσματα.

Ἀρσινόη.—Λέγεται «Ἐννάτη Λύκτου». Τοῦτο ἐξηγεῖται ὡς σημαίνει ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐν χώρῳ κολουμένη τῇ Λύκτου ἢ «Λυκτία». Ὑποτίθεται ὅμως διεκεῖτο παρὰ τὴν Ἰτανα. Ὁ Σπράτ τὴν τοποθετεῖ ὀλίγον βορειότερον ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Σητείας παρὰ τὴν σημερινὴν Ἐρημούπολιν. Ὑπάρχουσι καὶ νομίσματα ἀνακαλυφθέντα.

Ἀστάλη.—Λέγεται ὡς ἐπίκειον τῆς πόλεως Ἀξοῦ κειμένη πιθανῶς παρὰ τὸν σήμερον ὄρμον Μπαλῆ.

Ἀστερουσία.—Οὕτω ἐλέγετο τὸ ὄρος, ὅπερ ὄρις πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν πεδιάδα τοῦ ποταμοῦ Ληθίας. ἦτοι ἡ ὄροσειρὰ τοῦ σημερινοῦ Κοφίνου ὀρίζουσα πρὸς τὸ Λιδυκὸν πέλαγος τὴν Μεσσαράν. Ὑποτίθεται διεκεῖτο παρὰ τὴν Ἀστερουσία.

Ἀυλήν.—Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπάρχει καὶ σήμερον χωρίον ἐν τῷ Δήμῳ Παναγιᾶς τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος.

Ἀχαΐα καὶ Ἀχαΐνι.—Τοποθετεῖται εἰς τὰ παρὰ τὸ χωρίον «Τεμνίνα» τοῦ Σελίνου ὑπάρχοντα ἐρείπια, ἐνῶ πολλοὶ θεωροῦσι ταῦτα ὡς ἐρείπια τῆς Ἑρτακίας.

Ἀουρος. Βραδύτερον μετωνομάσθη Ἐλουθήρα.

Βίενος. Ὀνομάσθη ἀπὸ Βιάννου, ἐνὸς τῶν Κουρήτων. Ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Βιάνου, ἐξ οὗ ὀνομάσθη καὶ ὅλη ἡ ἐπαρχία. Ἐρείπια αὐτῆς σώζονται ἀκόμη. Ὑπῆρξε καὶ ἔδρα Ἐπισκόπου.

Βιένος. Ἄλλη πόλις ἡ λιμὴ, ἀνήκων, ἴσως εἰς τὴν Πολυρρηϊαν ἐπὶ τοῦ Ἀκρωτηρίου «Χριστὸ μέτωπον» ὡς ἀποτελοῦν τὴν Μ. Δ. ἄκρον τῆς Κρήτης.

Βίνατος. Ἰσως ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν Ἰτανα=Εἰνατον.

Βοίδη. Ἐκειτο πλησίον τῆς Γόρτυνος Ἰσω, ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Μπόμπιας τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου.

Γαυδος. Νῆσος παρὰ τὴν Κρήτην. Κατὰ τὸν Κελλίμαχον ἡ νῆσος τῆς Καλυψῶς.

ΘΡΑΣ, ΚΑΛΕΜΙΚΕΡΗΣ

Ἰατροὺς

Χανιά

Χ. ΜΠΛΑΖΟΥΔΑΚΗΣ

Ἰατροὺς

Χανιά

Β λ α μ ί α.—Ἐκ τοῦ Λαμᾶς.

Γ ό ρ τ υ ν.—Γόρτυνος, Γόρτυς, Γόρτυνα καὶ Κόρτυς ἢ Κράτυς = κραταιά, ἰσχυρά. Προηγουμένως ὠνομάζετο Ἐλωτίς, Λάρισσα καὶ Κρυμνία. Ἡ μάλλον περιώνυμος πόλις τῆς Κρήτης μετὰ τὴν Κνωσὸν κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους, κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ αὐτῆς τῆς Κνωσοῦ ὑπέροχος. Πιθανώτερα κυριαρχία αὐτῆς ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν μεγάλην πεδιάδα τοῦ Ἀηθίου, τὴν σήμερον Μεσσαράν. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ Γόρτυς καὶ ἡ Κνωσὸς συμμαχοῦσαι ἐπέτυχον νὰ ὑποτάξωσι ἄλλοκληρον τὴν Νῆσον.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος οἱ Γορτύριοι ἐξετιμῶντο πλείοτερον τῶν ἄλλων Κρητῶν, οἱ δὲ νόμοι αὐτῶν ἔθεωροῦντο οἱ σαφέτεροι. Ἐνεῖτο ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν σημερινῶν χωρίων Ἁγίων Δεία καὶ Μητροπόλεως τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου, τὰ δὲ σωζόμενα εἰρήπια ἀμφιθεάτρου, λουτροῦ, ὕδραγωγείου καὶ πολλῶν δημοσίων οἰκοδομῶν δεικνύουσι τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς πόλεως τῆς ὁποίας ἡ διάμετρος κατὰ Στράβωνα ἦτο 50 σταδίων.

Αἱ τελευταῖαι ἐνεργηθεῖσαι ἀνκοκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς πολλὰ σπουδαῖστα ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, ἐν οἷς καὶ τὴν περίφημον ἐπιγραφὴν τῆς Γόρτυνος.

Καὶ ὁ Ὅμηρος ἐγίνωκε τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν ὠνόμαζε «Γειχῆσαν», Βραδύτερον ἄλλοι τὴν ὠνόμαζον «Ἱερὰν καὶ Ἰψήλοφον». Τὸ κέντρον αὐτῆς ἔκαλετο «Πύθιον». Ὁ Μέταλλος ἔκοψεν ἐν Γόρτυνι λίαν ἐνδιαφέρον νόμισμα φέρον τὰ σύμβολά του καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ρώμης διότι ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου ἢ Γόρτυς ἀπέβη Μητροπολις τῆς Κρήτης καὶ ἡ μάλλον ἀκμάζουσα. Ἐπὶ δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς διετήρησε τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπός της ἦτο πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Νήσου. Ἐκ τούτου ὠνομάσθη καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Μητροπολις ὄνομα διατηρηθὲν μέχρι σήμερον εἰς τὸ πρὸς αὐτὴν κείμενον χωρίον Μητρόπολις.

Μετὰ τὴν Ἐνετικὴν κατάκτησιν τὴν ἔδραν τοῦ Μητροπολίτου μετέφερον οἱ Λατῖνοι εἰς τὴν πόλιν Ἁρακλείου, ὅπου διετήρησεν αὐτὴν καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν. Ἐν τῇ νομισματικῇ κατέχει ἡ Γόρτυς πρωτεύουσαν θέσιν.

Γ ρ α ζ ύ μ ι ο ν.—Ὁ Pashley καὶ Kiepert τοποθετοῦσιν αὐτὴν ἐκεῖ, ὅπου εἶνε σήμερον τὴ ἐρείπις τῆς λεγομένης Ἐρημουπόλεως ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς ἐποχῆς Σητείας κόλπον τῆς Παληοκάστρου.

Δ α ἰ δ α λ α.—Τὰ Δαίδαλα πόλις ἐν Κρήτῃ καὶ ὁ κάτοικος Δαιδαλεὺς.

Δ ι α τ ὶ ν ι ο ν.—Τοποθετεῖται μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Λύτου. Ἐνωρὶς ὑπήχθη εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Κνωσοῦ, ἀλλ' ἐπελθόντος κατὰ τὸ 185 π. χ. πολέμου μεταξὺ Γορτυνίων καὶ Κνωσίων οἱ πρῶτοι ὑπερισχύσαντες τὴν ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς Κνωσοῦ καὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὴν Λύττον. Σήμερον μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Λύττου κεῖται ἀκριβῶς τὸ χωρίον Ἀϊτάνια.

Δ ἰ κ τ υ ν α.—Δικτύναιον καὶ Δίκτημον ἢ Δίκτημον. Ἐνεῖτο ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ περὶ τὸ ἄκρον τοῦ Ἀκρωτηρίου Τιτύρου, σήμερον Ροδοποῦ ἢ Σπάθα ἐν τῷ σημερινῷ ὄρω Καντολιέρῃ, ὅπου φαίνονται τὰ εἰρήπια αὐτῆς.

Παρ' αὐτὴν ἔκειτο ὁ περιφημότερος Ναὸς τῆς Δικτυνιαίας Ἀρτέμιδος λαυτρουμένης πρὸ πάντων εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Νήσου εἰς τὰ ὅποια ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἱερὰ αὐτῆς ὡς ἐν Πολυρρηγία καὶ Φαλασάρνη. Δικτύναιον ἐλέγετο καὶ τὸ Ἱερὸν ὡς καὶ τὸ ὑπερκείμενον ὄρος καὶ τὸ ἀκρωτήριον, ὅπερ καὶ Δικταῖον ὠνομάζουσι. Ἐκοψεν νομίσματα ἀνακαλυφθέντα.

Δ ἰ ο ν. Πόλις ἐκ τῶν Μεσογείων τῆς Κρήτης κατὰ Πλίνιον.

Δ α λ ὀ π ο λ ι ς. Τρία σημερινὰ χωρία τῆς Κρήτης φέρουσι ὄνομα προσεγγίζον εἰς τὸ τῆς πόλεως ταύτης, τὸ χωρίον Ἀποδοῦλου, εἰς Ἀμπαδιὰν Ἀμαρίου, τὸ τοῦ Δούλη ἢ Δούλι εἰς τὸν δῆμον Μεγ. Βρύσης Μονοφασίου καὶ τὰ Δουλιανὰ καὶ ἐν τῷ δήμῳ Βάμου Ἀπακορώνου.

Δ ρ α γ ι μ ὀ ς. Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν Ἰνάω ἐξάγεται ὅτι ἡ πόλις Δραγίμῶς ἔκειτο μεταξὺ Πραῖσοῦ καὶ Ἰτάνου.

Δ ρ ῆ ρ ο ς. Ἡ πόλις αὕτη δὲν ἦτο γνωστὴ μέχρι ἐσχάτως. Ἀλλὰ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1855 ἀνευρέθη μία ἐπιγραφὴ ἐν τῇ θέσει Χώρας μεταξὺ Νεαπόλεως καὶ Γουρῆς Μεραμβέλου κειμένη ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου. ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δὲ ταύτης ἐξηκριβώθη καὶ ἡ τοποθεσία καὶ ἱστορικαὶ τινες πληροφορίαι προήχθησαν εἰς φῶς περὶ τῆς πόλεως ταύτης. Τὰ εἰρήπια τῆς πόλεως εἶνε ἱκανῶς ἐκτεταμένα καλύπτοντα τοὺς δύο παρακείμενους, λόφους, ἐπὶ ἐνὸς ἐκ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὁ ναὸς τοῦ

Ἄγιου Ἀντωνίου. Νομίσματα τινὰ ἀνακαλυφθέντα ἀποδίδονται εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Ἰ ν α τ ο ς .—Ἐἴνατον καὶ Ἰνάτον. Τοποθετεῖται παρὰ τὸ σημερινὸν συνώνυμον χωρίον Ἰν: τοῦ δήμου Σκινιά τῆς ἐπαρχίας Ρίζου ἔνθα σώζονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως.

Ἐ λ α λ ι α .—Σημερινὸν χωρίον ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπάρχει ἢ Ἐληὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος.

Ἐ λ α τ ο ς .—Πόλις κατὰ Πλίνιον.

Ἐ λ ε ὕ θ ε ρ ν α ι .—Καὶ Ἐλευθέρινα καὶ Ἐλευθέρινα. Ἀυτόνομος ἐκ τῶν Μεσογείων τῆς Κρήτης. Ὄνομαζέτο προηγουμένως καὶ Σάτρα καὶ Ἄωρος. Φέρεται ἀκόμη καὶ Ἐλευθεραὶ καὶ Ἐλευθέρα. Ἐκεῖτο μεταξύ Ρεθυμνίας, Συβριτίας καὶ Ἄρισσος παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Πρινὲ τοῦ δήμου Μαργαριτῶν τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου. Ἐπὶ τοῦ λόφου ἔνθα ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς σώζονται λείψανα τειχῶν, οἰκημάτων καὶ κολοσσιαίων δεξμενῶν, εἰς δὲ τὰ πλευρὰ τοῦ λόφου διακρίνονται αἱ οἰκοδομαὶ, ἐν αἷς καὶ τὰ ἐρείπια ναοῦ καὶ γυφύρας. Ἐπίκειον εἶχε τὸ «Παντομάτριον».

Οἱ Ἐλευθερινεῖς ὡς αὐτόνομοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μετὰ τὸ ἔτος 170 π.χ. συμμαχίαν μετὰ τοῦ Εὐμένους, κατὰ δὲ τὸ 68 π.χ. ἀντίστησαν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν θυνάμενον τοῦ Μετέλλου καὶ ἡ πόλις αὐτῶν δὲν παρεδόθη εἰς τὸν κατακτητὴν ἢ διὰ προσίας, διετηρήθη δὲ καὶ πολὺ μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν.

Καὶ αὕτη συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν πόλεων, αἵτινες ἔκοψαν νομίσματα.

Ἐ λ τ υ ν α ἢ Ἐ λ τ ο ν α ἰ α . Πόλις αὐτόνομος. Ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ αὐτονομία αὐτῆς ἔγιγε γνωστὴ ἐκ τινος ἀνακαλυφθείσης ἐπιγραφῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Κρητικῶν πόλεων μετὰ τοῦ Εὐμένους. Καὶ ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο ἐν Σελίνῳ, ἔκοψε δὲ καὶ νομίσματα.

Ἐ λ υ ρ ο ς . Φαίνεται ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἢ σημαντικώτερα εἰς τὰ Μ.Δ. μέρη τῆς Νήσου ἔχουσα ἐπιπέλους τὴν Σούταν ἢ Σούταν σήμερον Σούγιαν καὶ τὴν Λυσάν ἐν τῷ σημερινῷ κόλπῳ τοῦ Ἄγιου Κίρκου. Εἰς αὐτὴν πιθανὸν ἀνήκειν ὡσαύτως καὶ ἡ ἀνατολικώτερα ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας ἦτοι μεσημβρινῶς κειμένη «Ποικιλασσός» σήμερον «Τρυπητὴ».

Ἐ ρ α ν ν ο ς . Πόλις αὐτόνομος. Κατὰ τὴν σχετικὴν ἐπιγραφὴν εἶχε πολλοὺς ναοὺς, ἐξ ὧν ἦτο τὸ Ἰερόν τοῦ Ἄσκληπιος Συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν μετὰ τοῦ Εὐμένους συνθηκολογησασῶν πόλεων. Ἐκ τῶν συνθηκῶν τούτων φαίνεται ἢ αὐτονομία τῆς πόλεως, ἢτις ἔκοψε νομίσματα ἀνακαλυφθέντα.

Ἐ ρ τ α ἰ α . Πόλις αὐτόνομος. Ἐπίσης καὶ ἡ αὐτονομία τῆς πόλεως ταύτης φαίνεται ἀπὸ γνωστῆς ἐπιγραφῆς ἀνακαλυφθείσας εἰς Κνωσὸν ἔκοψε νομίσματα.

Ἐ ρ ο ὕ θ ρ α ἰ α . Ὅχι πόλις, ἀλλ' ἀκρωτήριον, τὸ σημερινὸν Γούδουρα ἢ Κανὴ Ἀλυκὴ εἰς τὴν ΜΑ. ἀκρον τῆς Σητείας.

Ἐ ρ ἄ κ λ ε ἰ ο ν καὶ Ἐ ρ ἄ κ λ ε ἰ α . Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐλέγετο καὶ Μάτιον. Κατ' ἀρχὰς ἐχρησίμευεν ὡς ἐπίκειον τῆς Κνωσοῦ, ἔπειτα δὲ ὡς τοιοῦτον ὡς κείμενον ἐναντι τῆς Νήσου Δίας. Κατὰ τινὰς ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ Ἐρακλείου καὶ Ἐρακλείας. Ἐπίσης κατὰ τινὰς τὸ μὲν Μάτιον τοποθετεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀμνισσοῦ ποταμοῦ ἢ δὲ Ἐρακλεία ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Ἐρακλείου. Ὡς γνωστὴν ὁμως ἢ σημερινὴ πόλις θεμελιωθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὑπὸ τὸ ὄνομα Χάντακ καὶ ὕψ' ἡμῶν Χάνδαξ, ὑπὸ δὲ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Τούρκων Κάντια καὶ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Κάστρο καὶ Μεγάλον Κάστρο ἔλαβε βραδύτερον τὸ ὄνομα Ἐρακλείον. Τὸ σημερινὸν δὲ ὄνομα δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ ἀρχαία συνώνυμος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους. Πάντως ὑπῆρξε τοιαύτη πόλις περὶ τὰ βόρεια μέρη τῆς Κνωσοῦ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Νήσου Δίας παραλίας καὶ ἦτο ὑποτελής εἰς τὴν Κνωσσὸν. Ἐκ τῶν γνωστών νομισμάτων μερικὰ ἀποδίδονται εἰς αὐτὴν.

Ἐ τ ι ς καὶ Ἐ τ ε ἰ α . Ἐκεῖτο ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ τοῦ σημερινοῦ κόλπου Σητείας, ὅστις ἐλέγετο τὸ πάλαϊ Δίδυμοι ἐπὶ τῆς θέσεως, εἰς ἣν ὑπῆρχε τὸ Ἐνετικὸν φρούριον καὶ ἡ πόλις Σητεία.

Θεωρεῖται ὑποτελής εἰς τὴν Πραισὸν, ἀμφισβητοῦνται δὲ τὰ εἰς αὐτὴν ἀποδιδόμενα νομίσματα ἀφ' οὗ δὲν ἦτο αὐτόνομος.

Ἐ ἄ λ α σ σ α .—ὑπάρχει πληθὺς νομισμάτων ταξιθετημένων ὑπὸ τὸ ὄνομα πόλεως τινὸς τῆς Κρήτης ὀνομαζομένης «Ἐλλάσσα», ἐκτυπωθέντων δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ρωμαίων Ἀυτοκρατόρων μὲ διαφόρους τύπους καὶ ἐπιγράμματα. Ὅντως ὁ πῆρξεν πλησίον τῆς Φαιστοῦ πόλις ἢ λιμὴν μὲ τὸ ὄνομα Ἄλαϊ.

Οἱ νεώτεροι γεωγράφοι ταυτίζουσιν αὐτὴν μετὰ τινος ἄλλης, ἢ τις ὀνομάζεται

σήμερον «Καλοὶ λιμένες». Κατὰ τι χειρόγραφον ὀνομάζεται καὶ Ἄλασσα, ἐξ οὗ οἱ Λατῖνοι μεταφραστοὶ ἔγραψαν «Θάλασσα».

Θ ε ν α ἰ . — Τοποθετεῖται πλησίον τοῦ σημερινοῦ χωρίου Σαμπά, ὅπου εὐρίσκονται καὶ ἀρχαῖα ἑρείπια τῆς πόλεως. Κατὰ τινὰς τοποθετεῖται ἴσως ὀρθότερον ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Κανλῆ Καστέλλι Τεμένους.

Ἀμφισβητεῖται ἂν ὑπῆρξε αὐτόνομος ἐπομένως καὶ ἂν νόμισμά τι φέρον σημά τι θεωρούμενον ὡς τὸ γράμμα «Θ» ἀνήκει εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Θ ε ρ ά π ι ν α ἰ . Ὁ Πλίνιος τὴν συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν Μεσογείων πόλεων Ἰεράπινα καὶ Ἰερά Πύδνα ὡς καὶ Ἰερά Πέτρα. Πόλις αὐτόνομος ἐκ τῶν σημαντικατέρων ἐνόμισσα τὴν Κεντρικὴν μετὰ τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην. Πρώτερον ἔκαλετο διαδοχικῶς Κύρβα, Πόντα καὶ Κάμιρος.

Κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάρκτησιν ἡ Ἰεράπινα ἔπαισε τελευταία, διὰ δὲ τῆς πτώσεώς της συνεπληρώθη ἡ ὑποταγὴ δλοκλήρου τῆς Νήσου. Καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων ἤκμαζε, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πολυπληθῶν τῆς χώρας ἐκείνης νομισμάτων, ἑρείπιων καὶ ἐπιγραφῶν. Ἐκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ τῆς σημερινῆς κομποπόλεως Ἰεραπέτρου. Κατὰ τὸν 10 αἰῶνα τὰ ἑρείπια τῆς πόλεως ἦσαν ἀκόμη σημαντικώτατα. Ἐβλεπόμεναι Νεαῶς, δύο θέατρα, ἐν ἀμφιθέατρον, δημόσια λουτρά, ὁδραγωγεῖτον καὶ πληθὺν ἀγαλμάτων Μεταγενεστέρως μόλις διετηροῦντο τμήματα τειχῶν καὶ τεμάχια στύλων διεσπαρμένα εἰς τὴς ἀγροὺς. Ἀλλὰ καὶ σήμερον διακρίνονται τὰ θέατρα τὸ ἀμφιθέατρον, θεμέλια πολλῶν οἰκοδομῶν καὶ ἀνακαλύπτονται συνεχῶς ἐπιγραφαὶ Ῥωμαϊκῆς ἰδίως ἐποχῆς.

Ἰ ν α χ ώ ρ ι ο ν . Γυαλότοπος. Τοποθετεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Ἐννέα χωρίων τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ὀνομασίη τῶν Ἐννέα χωρίων εἶναι αὐτὴ ἡ ὀνομασία Ἰναχωρίων.

Ἰ π ο κ ο ρ ώ ν ι ο ν . Πιθανώτατα τὸ ὄνομα Ἀποκόρωνας, ὅπερ φέρει σήμερον ἡ ἐπαρχία Ἀποκόρωνας εἶνε παραλλαγὴ τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας. Ἄρα τὸ ἀρχαῖον Ἰπποκορώνιον ἔκειτο ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπαρχίᾳ, ὅπου ἀπαντᾷ καὶ τὸ χωρίον Νίππος. Τὸ Ἐνετικὸν φρούτιον Arpicorno ἢ Aricorno, πιθανῶς ἔκειτο παρὰ τὸ χωρίον Καλύδες Ἀποκόρωνου. Κατὰ τινὰ γνώμην προέρχεται τὸ ὄνομα Ἀποκόρωνας ἀπὸ τὸ ὄνομα Ἐμποῦλ — Καροῦν, κυρίως Ἐμποῦλ — Καροῦν.

Ἰ ο τ ρ ώ ν καὶ Ἰ σ τ ρ ο ς . Τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου «Καλοῦ Χωριοῦ» Μεραμβέλλου κειμένου εἰς τὴν ΜΔ. γωνίαν τοῦ κόλπου τῆς ἐπαρχίας ταύτης Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἔκαλετο Ἰστρωνας ἢ Νιστρωνας. Τὸ ὄνομα Καλὸ Χωριὸν ἔχρησιμοποιήθη κατ' εὐφημισμὸν, διότι εἶναι νοσηρὸν λόγῳ πλείε τειμάτων.

Ἰ τ α ν ο ς καὶ Ἰ τανός. «Ἀπὸ Ἰτάνου Φοίνικος, ἢ ἐνδὸς μιγάδος τῶν Κουρήτων». Ἐπίσης Ἰτανον ὀνομάζετο καὶ τὸ παρακείμενον Ἀκρωτήριον. Ὑπῆρξεν ἡ σημαντικώτερα πόλις κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Κρήτης. Ἐν τούτοις διαμφισβητεῖται ἡ σημερινὴ πραγματικὴ τοποθεσία αὐτῆς λόγῳ τῶν πολλῶν ἑρείπιων ἀρχαίων πόλεων τὰ ὅποια εὐρίσκονται εἰς τὴν παραλίαν ἐκείνην. Τοποθετεῖται καὶ μεσημβρινώτερον εἰς τὸν κόλπον τῆς Ζήκρου, ὅπου φαίνονται Κυκλώπεια τεῖχη. Ἐπίσης τοποθετεῖται βορειότερον καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Παλαιοκάστρου παρὰ τὴν Μονὴν Τοπλοῦ Μοναστηρίου. Ὑπῆρξεν αὐτόνομος καὶ ἔκοψε νομίσματα ἀνακαλυφθέντα.

Κ α ι ν ὶ . — Τὸ σημερινὸν Καινούργιο Χωριὸν.

Κ α ἰ ρ α τ ο ς . — Ἀρχαία Φοινικικὴ ὀνομασία τῆς Κνωσοῦ.

Κ α λ ῆ Ἰ Ἀ κ τ ῆ . — Κόλπος ἢ παραλία εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Κισσάμου καὶ τοῦ χωρίου Ἀκτοῦντα τοῦ δήμου Ἀγίου Πνεύματος τοῦ Ἀγίου Βασιλείου. **Κ α λ ο ἰ λ ι μ έ ν ε ς .** — Ὀρμος ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Μεσσαράς.

Κ α μ ά ρ α . — Ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας καλουμένη Λατὼ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Κ ά μ ι ρ ο ς . — Ἀρχαία ὀνομασία τῆς Ἰεραπύνας.

Κ ά ν τ α ν ο ς καὶ Καντανία, ὅπερ κατὰ τὸν Rapo δηλοῖ «πόλιν Νίκης». Τοποθετεῖται παρὰ τὰ σημερινὰ χωρία Κάδρος, Σπανιάκος καὶ Κάλαμος τῆς ἐπαρχίας Σελίνου.

Σήμερον δλόκληρος ἡ παρακείμενὴ κοιλὰς ὀνομάζεται Κάντανος. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναφέρεται ἴδιος Ἐπίσκοπος, ὁ τῆς Καντάνου ἢ Καντανίας.

Κ α τ ρ έ ς , καὶ Κάτρη. Ὄνομα παραπλήσιον σώζεται ἀκόμη «Δαγκὸς τοῦ

Κατὰ τὴν ἀνωθεν τοῦ χωρίου Προσνέρου τοῦ Ἀποκαρώνου παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ τῆς Κρήτης.

Κεραία ἢ Κερχίαι. Ἐκεῖ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Πολυρρηγίου, ἴσως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐρείπων, τὰ ὅποια ὑπάρχουσι παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ρόκα τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου Ὁ Σπεῦτ τὴν τοποθετεῖ πλησίον τῆς Βιάννου ἐπὶ τοῦ ὄρους Κεράτου. Ὡς αὐτόνομος ἔκοψε νομίσματα.

Κίμαρος. Ἰσως ταῦτὸν μὲ τὸ Χίμαρος. Ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς ΒΔ ἀκτῆς τῆς Κρήτης. Σήμερον Γραμβούσα,

Κίσσαμος καὶ Κίσσαμος ἐκ τοῦ Κισσός «Κίσσαμος πόλις». Τοποθετεῖται πρὸ τῆς Περγάμου καὶ τῆς Κυδωνίας.

Ἐπίσης καὶ μεταξὺ Κυδωνίας καὶ Καντανίας. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο ἐν τῷ σημερινῷ κόλπῳ τῆς Κισσάμου ἐπὶ τῶν παρὰ τὸ σημερινὸν Καστέλλι σωζομένων ἐρείπων. Κα μὲν πλησίον τῆς μεγάλης πόλεως Πολυρρηγίου ἢ Πολυρρηγίας ὁ πῆρξεν ἐν τούτοις αὐτόνομος καὶ ἔκοψε νομίσματα.

Κνωσός. Ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ διασημοτέρα πόλις τῆς Κρήτης ἐῖρη τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Μίνως. Πρῶτον ὠνομάζετο Κάρατος ἐκ τοῦ φινικίου Κάρτ.

Ἐπίσης ἔκαλεῖτο καὶ Τρίτα.

Ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Γόρτυς διημιτισθήσαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς νήσου μετὰ τῆς τρίτης μεγάλης πόλεως Κυδωνίας, ἧς ἐτάσσετο πότε μετὰ τῆς μίας καὶ πότε μετὰ τῆς ἄλλης ἐξ αὐτῶν.

Καὶ ἡ Κνωσὸς ἀναφέρεται μετὰ τῶν μετὰ τοῦ Εὐμένους συμμαχησάντων Κρητικῶν πόλεων. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Γορτυνίους οἱ Κνωσίοι ἀνιετάχθησαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατὰ τῶν Ρωμαίων μὴ ὑπακούσαντες, νὰ παραδώσουσιν Ρωμαίους αἰχμαλώτους, ἀγωνιζόμενοι κατ' αὐτῶν κατὰ τὸν δεῦτερον Μακεδονικὸν πόλεμον ὑπὸ τὸν Περσέα μέχρι οὗ ἔπεσαν νικηθέντες ὑπὸ τοῦ Μετέλλου. Μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὴν μεγάλη Ρωμαϊκὴ ἀποικία σωζομένη καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σιράβως, κατὰ δὲ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγένετο ἔδρα ἰδίου Ἐπισκόπου.

Ὁ τίτλος οὗτος τοῦ Ἐπισκόπου Κνωσοῦ τὸν ὅποιον ἔφερε ὁ Ἐπίσκοπος Τεμένους καὶ Μαλεβουζίου διατηρεῖτο μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως 1821, διὰ σφαγέντος τοῦ τελευταίου Κνωσοῦ ἐν τῇ Μητροπόλει Ἡρακλείου μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων καὶ τοῦ Μητροπολίτου Γερασίου κατηγορητῆ ἢ Ἐπισκοπῆ αὐτῆ καὶ συμπεριελήφθη εἰς τὴν Μητροπόλιν Κρήτης. Ἐπειδὴ αἱ πλησιόχωροι πόλεις Λύκαστο, Διατόνιον καὶ Θεναὶ περιήλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, συμπεριελήφθη εἰς τὰς κτήσεις τῆς καὶ ὅλη ἡ ἀπὸ τῆς Χερσονήσου μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Ἄλμυροῦ Ἡρακλείου ἔκκεταμένη παραλία, σύμπασα ἡ ἐπαρχία Τεμένους, ἐν μέρος ἴσως τοῦ Μονοφαταίου καὶ τὸ πλεῖστον τῆ Πεδιάδος.

ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς διετέλει καὶ ἡ ἔναντι τῶν παραλίων κτήσεών τῆς κειμένη νήσος Δία. Ἐἶχε δὲ προσθέτους ἐπιναίους πόλεις κατὰ τοὺς χείρους τοῦ Μίνως, τὴν Ἀυμισὸν, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ Ἡράκλειον καὶ τὸ Μάτιον.

Πλήθος μικρῶν ποταμῶν καὶ ρυάκων διέρρει τὴν χώραν, διάφορα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐχόντων ὀνόματα. Οὕτω ἔκαλεῖτο Κάρατος ὁ σημερινὸς ποταμὸς Κατσαμπὰς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο ὠκεοδομημένη. Ἄτερος ρέων ὀλίγον ἀνατολικώτερον, ὁ σημερι-

ΓΕΩΡΓ. ΜΑΛΙΝΑΡΕΤΟΣ

Ἰατρός
Χανιά

ΓΕΩΡΓ. ΠΑΣΤΡΙΚΑΚΗΣ

Ἰατρός
Χανιά

νός «Καρτερρός» ὠνομάζετο Ἄληνισός. Δύο ἄλλοι μεγαλειτέροι, οἵτινες ἔρρεον πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῶν κτήσεων τῆς ἔφερον τὰ λίαν γνωστὰ καὶ περίφημα ἐν τῇ μυθολογίᾳ ὀνόματα «Ποθερεύς» καὶ «Θηρήν» Εἰς ἕτερος τέλος ὠνομάζετο «Τρίτων». Ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβήτησις. Ἐκεῖτο ἐπὶ τῆς σημερινῆς θέσεως «Μακρὸς τεῖχος» ἢ μᾶλλον «Μακρὸν τεῖχος» μίαν περίπου ὥραν ἀπεχούσης τῆς πόλεως Ἡρακλείου, ἐξετείνετο δὲ πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ ἄλλοτε Τεκῆ τῶν Μπεχτασιδῶν, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τῆς θέσεως «Σπήλια».

Κόριον. Τόπος μετὰ Ἱεροῦ τῆς Ἀ' ἡνᾶς, ἐξ οὗ ἡ «Κορησία Λίμνη». Ἰχνη τοῦ ὀνόματος τούτου δύνανται εἶναι ἀνεύρη εἰς τὸ χωρίον Κουρνά τοῦ Ἀποκορώνου ὅπου ὑπάρχει ἡ ἐμώνυμος λίμνη ἢ μᾶλλον εἰς τὸ χωρίον Κρητά (Κορησιά), πλησίον τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει ἡ λίμνη τῶν Λακκωνιῶν.

Κρημνία. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς Γόρτυνος.

Κυδωνία. Ἡ τρίτη ἐκ τῶν διασημοτέρων καὶ μεγαλειτέρων πόλεων κειμένη ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς βορείας παραλίας τῆς Νήσου. Τὴν θεμελιώσιν τῆς ὀφείλει κατ' ἄλλους μὲν εἰς τὸν Μίνωα, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν Κύδωνα υἱὸν τοῦ Ἐρμού ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀκανάλιζος θυγατρὸς τοῦ Μίνωος. Φαίνεται ὅτι ἡ Κυδωνία ἦτο ἢ μᾶλλον ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλληλοδιαδόχως ἐπέδραμον εἰς αὐτὴν. Ζακύνθιοι, Σάμιοι, Αἰγινήται, Ἀθηναῖοι, καὶ Φωκεῖς. Ἐκ τούτων καὶ τινες ἐπεμφαν καὶ ἀποικίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐμφυλίων πολέμων τῶν Κρητῶν, ἡ Κυδωνία διεδραμάτισε σημαντικὸν μέρος ἐπὶ τοῦ μεγάλου πολέμου τῶν Κρητικῶν πόλεων κατὰ τῆς Λύττου. Ἡ Κυδωνία ἔμεινε μέχρι τέλους πιστὴ εἰς τὴν μετὰ τῶν Κνωσίων συμμαχίαν τῆς, ἐξ ἧς ἀσπασθῆ, ἀφοῦ ἐξεδιάσθη διὰ πολιορκίας ὑπὸ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῶν πόλεων, Πολυρρηνίου, Λάππης, Κεραίας, Ὀρίου καὶ Ἀρχαδίας, βοηθημένον ὑπὸ 700 Ἀρχαίων, Ἰλλυριῶν καὶ Φωκίων.

Κατὰ τὸ 189 π.Χ. μόνῃ αὐτῇ ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν δύο μεγαλιτέρων πόλεων Κνωσοῦ καὶ Γόρτυνος μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων ἠρήθη νὰ ὑποκούσῃ εἰς τὰς περὶ παραδόσεως τῶν αἰχμαλώτων ἀξιώσεις τῆς Ρώμης.

Ῥηδῆλου ὁμῶς πάσεις πλεονεκτικὰς πρὸς ζῆμιαν τῶν λοιπῶν, ἐξ' οὗ ὑπεχρέωθη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου πρεσβευτοῦ Ἀπίου ἐκλεχθέντος ὑπὸ τῶν Κρητῶν ὡς διαίτητοῦ ἵνα σεβασθῆ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ προνόμια τῶν ἄλλων Κρητῶν καὶ ἰδίως ν' ἀφήσῃ ἀνεπάφους τὰς κτήσεις τῆς Φυλασάρνης. Ἀφῆσεν ἐν τούτοις ὁ Ἀπίος ἐλευθερὰν τὴν Κυδωνίαν νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὸ Κινοδίκιον τῆς Νήσου.

Βραδύτερον ὁμῶς πολιορκηθεὶσα στενῶς ὑπὸ τῶν Γαρτυνίων ἐζήτησε τὴν σὺνδρομὴν τοῦ Εὐμάνους τῆς Περγάμου, ὅστις καὶ ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν 300 ὀπλίτας.

Εἰς τοὺς κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπιδρομῆς ἀγῶνας τῶν Κρητῶν ἐπρυτάνευσεν ἡ Κυδωνία καταστρέψασα τὸ πρῶτον τὴν ἐκπεμφθεῖσαν ναυτικὴν δύναμιν καὶ κλείσασα ἐντιμὸν συνθήκης ὑποταγῆς κατόπιν ἀπεγνωσμένης ἀντιστάσεως μετὰ τοῦ Μενέλλου. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ Κυδωνία ἀναφέρεται ὡς ἔδρα Ἐπισκόπου.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ κτήσεις τῆς Κυδωνίας ἐπεξετείνοντο καθ' ὅλην τὴν μετὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου Ψάρα (Σπάθα) καὶ Κυάμου (Ἀκρωτηρίου) παραλία συμπεριλαμβανομένη καὶ τῆς Νήσου Ἀκύτου (Θαδωροῦ). Πρὸς ἀνατολὰς συνώρευε μετὰ τῆς Ἀπτερας καὶ πρὸς δυσμὰς μετὰ τῆς Παλυρρηνίας καὶ τῆς Μωδικίας. Πρὸς Ν. ὑπῆρχον δύο ἄλλαι πόλεις, ἡ Πολίνα κειμένη ἴσως ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης ὁροσειρᾶς καὶ τὸ Πέργαμον ὅπου τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Βρύσας τῆς Κυδωνίας λόφου. Τῆς πόλεως ταύτης ἡ πραγματικὴ τοποθεσία δὲν ἐξηκριβώθη πλήρως εἰσέτι, καθότι οὔτε διαφωτιστικαὶ καὶ ἀκριβεῖς ἱστορικαὶ πληροφορίες ἐσώθησαν οὔτε δι' ἀνασκαφῶν ἀνευρέθησαν εἰρήπια, ἐπὶ τῶν ὁποίων νὰ στηριχθῆ βασίμως ὁ ἀρχαιολόγος καὶ τοποθετήσῃ αὐτὴν. Πάντως θὰ ἔκαιτο μετὰ τῆς σημερινῆς πόλεως καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς χωρίων μέχρι τῆς Ἁγίας Μαρίας. Ἡ Κυδωνία ἔκοψε ὡς αὐτόνομος καὶ σημαντικὴ πόλις, νομίματα.

Κάρθα. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς Ἱεραπότνης.

Κώρυκος. Τὸ ἀκρωτήριο τῆς Κωρυκίας, ἐξ οὗ καὶ αἱ Κωρυκίαι νῆσοι, αἱ παρακείμεναι ὡς ἡ Γραμβόσσα.

Λάμπη καὶ **Λάμπα** καὶ **Λαμπάνα.** Ἄπαντες οἱ νεώτεροι ταυτίζουσιν αὐτὴν μετὰ τῆς Λάππης. Εἰς τὸν δῆμον Λάμπης τῆς ἐπαρχίας Ἀγίου Βασιλίου ὁ πᾶρχει σημερινὸν χωρίον ὀνομαζόμενον Λάμπη, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία ἔδρα τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης.

Ἡ Λάππα ἔκειτο εἰς τὸ χωρίον Ἀργυροπόλεως τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης, εὐ-
δέποτε ὁμως ὑπῆρξεν ἔδρα Ἐπισκοπῆς· ἐξ ἄλλου δὲ Ἐπίσκοπος Σφακίων δὲν λέγεται
Λάμπης· ὡς ἐσφαλμένως φρονοῦντες τινὲς ὑποστηρίζουσι τὴν περὶ ταυτότητος τῶν δύο
πόλεων γνώμην τῶν ὀρμώμενοι ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Λάππας συμπεριελαμ-
θάνετο μέγα μέρος τῶν Σφακίων, ἀλλὰ μόνον ὁ Ἐπίσκοπος Ἁγίου Βασιλείου καὶ
Ἀμαρίου φέρει τὸ ὄνομα Λάμπης. Ἄν καὶ ἠνώθη ἡ Ἐπισκοπὴ Σφακίων μετὰ τῆς
Λάμπης· δὲν συνεχωνεῦθησαν ὁμως καὶ τὰ δύο ὀνόματα εἰς ἓν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ἡ διά-
κρισις μεταξὺ αὐτῶν τιτλοφορουμένου τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων. Ἄρα διὰ
πολλοὺς λόγους ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν διάκρισιν Λάμπης ἀπὸ Λάππας. Τούτων
οὕτως ἐχόντων δέον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Λάμπη ἢ Λάμπα ἔκειτο πιθανώτατα παρὰ
τὸ σημερινὸν χωρίον Λαμπηνή τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου. Ὡσαύτως ἐν τῇ ἐπαρ-
χίᾳ Ἁγίου Βασιλείου ἀνευρίσκομεν καὶ ἕτερον συγγενεῶν ὄνομα, τὸ τοῦ σημερινοῦ
μεγάλου χωρίου Μελαμπαιεῖς (ἴσως Μέσα—Λάμπης) ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμαρίου ἐν τῷ
Δήμῳ Μοναστηρακίου τὸ τοῦ σημερινοῦ ὁσαύτως χωρίου Λαμπιῶταις. Ἀμφότερα ταῦτα
τὰ χωρία, καθὼς καὶ ἡ Λαμπηνή κείναι ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἐπισκοπῆς Λάμπης, ἐνῶ
ἡ Λάππα (Ἀργυροπόλις) κείται ἐντὸς αὐτῆς.

Λάμην.—Λιμὴν κατὰ τὴν Μ. παραλίαν τῆς Κρήτης παρὰ τὸν σημερινὸν
Φοινικῆ καὶ τὸ χωρίον Σαλλιὰ τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου. Σήμερον ὀνομάζεται
Λαμνῶνι ἢ Λαμηνῶνι.

Λάππα.—Τοποθετεῖται ἐν τῷ χωρίῳ Ἀργυροπούλει τῆς ἐπαρχίας Ρεθύ-
μνης, ὅπου ὑπάρχουν ἔρειπαι. Γεθέντος ὅτι εἶνε πόλις διάφορος τῆς Λάμπης καθι-
σταται προβλητικῶς κἀπως καὶ συγκεχυμένα τὰ περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὄριου ἀναφερομέ-
νου ναυτικῶ ἑλιμένος «Φοινικὰ καὶ Λαμπαιῶν» δέον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι ἄλλος
καὶ διάφορος τοῦ ἐν Σφακίσις Φοινικός, σημερινοῦ Λουτροῦ, ὅτι κείται ἐπὶ τῆς παρα-
λίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ ὅτι ἀνήκε μᾶλλον εἰς τὴν πόλιν Λάμπην ἢ Λάμπα.
Ἐπιμένως δὲν φαίνεται· βάσιμος καὶ ἡ εἰκασία περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀνατολικῶν πα-
ραθαλασσίων ὄριων τῆς Λάππας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ψυχία (Μελίσσης).

Ὅπωςδὴποτε αἱ κτήσεις τῆς πόλεως ταύτης πρὸς Β. καὶ Μ. ἔφθανον μέχρις
ἀμφοτέρων τῶν θαλασσῶν τοῦ Κρητικοῦ καὶ Δυτικοῦ πελάγους. Κατεῖχεν ὡσαύτως
πρὸς Δ. μέγα μέρος τῶν σημερινῶν Σφακίων. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν συνεχῶν πολέ-
μων, οἵτινες ἐσπάραττον τὴν Νήσον ἢ Λάππα διετήρησε μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς
τὴν αὐτονομίαν τῆς, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Νήσου
ἐπέδειξαν πρὸς αὐτὴν ἰδιόχρησιν εὐνοίαν συντελέσασαν εἰς τὸ νὰ εὐημερήσῃ ὑπὸ τὴν
κυριαρχίαν αὐτῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν Β. Παραλιακῶν κτήσεων τῆς πόλεως
ὀρίζεται ὡς δυτικὸν ὄριον αὐτῶν τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον. Ὡς παρατηρεῖ ὁμως ὀρ-
θῶς ὁ κ. Σβορώνος τοῦτο φαίνεται ἀπίθανον πρῶτον ἕνεκα τῆς γειτονίας τῆς ἰσχυρᾶς
πόλεως Ἀπτερίων, ἔπειτα δὲ καὶ διότι ἐν τῷ μεταξύ ἔκειτο ἡ ναυτικὴ πόλις Ἀμφίμα-
μαλα (κόλπος Ἀλμιροῦ), ἣτις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἀνήκεν εἰς τὴν Λάππαν καὶ
δὲν θὰ ἦτο αὐτόνομος. Τέλος ἐάν παραδεχθῶμεν γνώμην τινὰ ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς
πόλεως· Ἐδραμίας, τοποθετουμένης εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Δράμια Ἀποκορώνου, δέον
νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς λιμὴν τῆς Λάππας.

Λάρισσα. Πολλοὶ ἄλλοι πόλεις τῆς Κρήτης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ
Γόρτυς ἔφερον ἀρχαιότερον τὸ ὄνομα τοῦτο. Κατ' ἐξοχὴν ὁμως ἀποδίδεται εἰς τὴν
πόλιν ταύτην, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι ἐγκαταλείψαντες συνωκίσθησαν εἰς τὴν γειτονι-
κὴν κόλιν Ἰεράπτυνα.

Λασσαία καὶ Δασέα. Κεῖται παρὰ τοὺς «Καλοὺς Λιμένας» τῆς μεσημβρι-
νῆς παραλίας τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης. Μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ Ἀ-
κρωτηρίου Λισσῆνος, ΝΑ τῆς Φαιστοῦ ὡς καὶ τῆς Λισσοῦ ἢ Λισσου ἐπιπέλου τῆς Ἐ-
λύρου ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Σελίνου ἐπικρατεῖ μεγάλη σύγχυσις παρὰ τοῖς νεωτέροις γε-
ωγράφοις, οἵτινες ταυτίζουσι πολλακίς τὰς τρεῖς ταύτας.

Λατὼ καὶ Λατῶν. Μεταξὺ τῶν πολλῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας κατὰ τὸν
Σβορώνον συνῆψεν ἡ ἐν Ἰωνίᾳ Τεὰς μετὰ Κρητικῶν πόλεων ἀναφορικῶς μετὰ τὴν ἀουλίαν
τοῦ Ναοῦ τοῦ Διονύσου ὑπάρχουσι· δύο, ἐξ ὧν ἡ μία τιτλοφορεῖται «Λατῶν» ἢ δὲ «Λα-
τῶν τῶν πρὸς Καμάραν» ἐξ οὗ συμπεραίνεται ὅτι ἐν Κρήτῃ ὑπῆρχον δύο πόλεις μετὰ
τὸ ὄνομα «Λατῶ».

Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δὲ εἰς τὰς ὁποίας εἶνε ἀναγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦτο
ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν, ἐξάγεται αἱ δύο αὗται πόλεις ἔκειντο πλησίον ἀλλή-

λων. Ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν αὐτῶν θέσιν ἐπικρατοῦσι κατὰ τὸν Σβορώνον μεταξὺ τῶν νεωτέρων γεωγράφων ἀντιθετοὶ γνώμαι. Ὅπωςδήποτε ἐκ τοῦ χωρίου «Καμάρα, πόλις Κρήτης, ἣτις Λατώ ἐλέγετο» ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα διὸ ἢ μία ἐκ τῶν δύο τούτων πόλεων ἐκεῖνη, εἰς ἣν ἀνήκει ἡ ἐπιγραφή: «Τῶν πρὸς Καμάρα» ἦτο παράλιος καὶ ὀνομάσθη βραδύτερον ἀπλῶς «Καμάρα».

Τέλος δὲ κ. Σβορώνος φρονεῖ διὸ ἢ μία ἐξ αὐτῶν διεκρίνετο διὰ τοῦ ὀνόματος «πρὸς Καμάρα» καὶ ὀνομάσθη ἀπλῶς «Καμάρα» καὶ ἡ ἄλλη θὰ εἶχεν ἐπιθετὸν τι, δι' οὗ ὡσαύτως διεκρίνετο καὶ ἔπερ ἔμεινε μόνον τὸ ὄνομα «Ἐτέρα».

Ἐκ τούτου βεβαιούεται διὸ δηρῶν δύο πόλεις συνώνυμοι καὶ διὰ τὴν ἐπαγαλαμβάνεται τὸ ὄνομα διὰ μὲν τὴν μίαν ἔλεγον «Λατώ» ἢ «Καμάρα», διὰ δὲ τὴν ἄλλην ἔλεγον «Ἐτέρα».

Δ ε β ἦ ν — ἦνος καὶ Λεβήνα — ας. Ἐκειτο ἐπὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς Νήσου. Ἡ λέξις εἶνε Φοινικὴ καὶ σημαίνει πέτρα λέοντος, ἐξ οὗ καὶ τὸ παρ' αὐτὴν ἀκρωτήριον ὀνομάζεται Λέων, σήμερον Λένια εἰς τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου.

Ἐχρησίμειε ὡς λιμὴν τῆς Γόρτυνος ἔχουσα Ἴερὸν ὀνομαστόν, τὸ τοῦ Ἄσκληπιοῦ, εἰς τὸ ἔσπερον κατέφευγον οἱ ἀσθενεῖς τῆς Γόρτυνος. Ἐρείπια τοῦ Ἴεροῦ τούτου σώζονται καὶ μάλιστα τεμάχια στηλῶν ἐκ Γρανίτου, ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ θεάτρου. Ἐκοψε νομίσματα μὴ ἀνακαλυφθέντα.

Δ η τ ῶ α ἦ — ἠτιῶν. Αἱ εἰς τὸν κόλπον τῆς Μεσσαρᾶς παρὰ τὴν Μ. ἀκτὴν τῆς Νήσου κειμεναι δύο νησιδῆς ὀνομάζονται σήμερον «Παξιμάδια». Ὡς ὀνομάσθησαν ἴσως ἀπὸ τὴν Θεάν Λητώ, ἣτις ὑπὸ τὴν προσωνομίαν Φυτὴ ἐλατρεύετο εἰς τὴν Φαιστόν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκον αἱ νησιδῆς αὗται. Κατ' ἄλλους ἀνήκον εἰς τὴν πόλιν Σόβριτα.

Δ ι σ ὀ ς καὶ Λισσα. Πρὸς νότον (Ἐιύρου) Λισσα πόλις καὶ λιμὴν παρὰ Κριοῦ μέτωπον. Ὁ Ἐπίσκοπός τῆς ἐκαλεῖτο ὁ Λισσοῦ καὶ ἠριθμεῖτο μετὰ τὸν τῆς Καντάνου.

Οἱ πλείστοι ὁμοῦ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων τὴν τοποθετοῦσι παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Ἁγίου Κύρκου ἐπὶ τῆς Μ. παραλίας τῆς ἐπαρχίας Σελίνου πρὸς Μ. τῆς Ἰρταίνιας. Μόνος δὲ Κιέπερ τὴν σημεῖοι ἀνατολικώτερον εἰς τὴν σημερινὴν Παληόχωραν, ὅπου ὁμοῦ δὲν φαίνονται ἀρχαῖα εἰρεπια.

Ἡ πόλις αὕτη συγκρίεται μὲ τὰς πόλεις Λασαλα καὶ Λισσὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδονται καὶ νομίσματα, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ἡ πολιτικὴ αὐτονομία τῆς.

Δ ι σ σ ῆ ν. Ὀνομάζετο καὶ Λισση καὶ Βλίσση, Βλίσση καὶ Βλίσση. Ἐπιθετοῦσι ὅτι ἦτο ἡ ἴδια μὲ τὴν «Ἄλαι». Ἐκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ ἀκρωτηρίου Λιθίνου ἢ Μετάλλου τῆς ΜΔ ἐπαρχίας τῆς Μεσσαρᾶς.

Δ ὕ κ α σ τ ο ς καὶ Λυκαστός. Κειμένη πλησίον τῆς Κνωσοῦ εἶχε περιέλθῃ μετὰ τοῦ Δικτιονίου εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν πολέμῳ μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Γόρτυνος ὅπερ ἰσχυρότερος οἱ Γορτύνιοι ἀφῆρσαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Κνωσοῦ καὶ τὴν παρέδωσαν εἰς τὸν Δύον καὶ τὴν Λαύκον.

Κατόπιν πάλιν κατὰ τὴν ὑπὸ τὸν Ἄππιον Ρωμαϊκὴν πρέσβευσιν, τῆς Κνωσοῦ ἐγκαταστάθεισος εἰς τὰ ἀρχαῖα τῆς θρια περιήλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἡ Λυκαστός. Τοποθετεῖται παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ἀστρίτσι τοῦ δήμου Ἀγίων Παράσκιων τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, ὅπου φαίνονται καὶ εἰρεπια.

Δ ὕ τ τ ο ς ἢ Λύκτος = Ἴψηλὴ πόλις. Ἐκ τῶν σημαντικωτέρων πόλεων κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κνωσοῦ παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Βειδὰ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος.

Ὀνομάζετο καὶ Καρνησοπόλις, ἐξ οὗ καταφαίνεται καὶ ἡ Δωρικὴ καταγωγή τῶν κατοίκων τῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σκόλακος αἱ κτήσεις αὐτῆς ἐξετείνοντο ἀπὸ τῆς Β. παραλίας μέχρι τῆς Ν. τῆς Νήσου. Τούτου παραδεκτοῦ γενομένου, ἔπεται διὸ τὰ Δικταῖα ὄρη, ἣτοι ἅπανα ἡ σημερινὴ ἐπαρχία τοῦ Λασηθίου περιλαμβάνετο εἰς τὰς κτήσεις, δι' ὧν ἐπεκοινῶνε μετὰ τῆς Ν. παραλίας.

Ὁ Στράβων ἀναφέρει διὸ καὶ ἡ μακρὴν αὐτῆς κειμένη Μινώα ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Καλοῦ χωριοῦ Μεραμβέλου ἀνήκεν εἰς αὐτὴν. Τοιούτοτρόπως καὶ ἡ Ἀρσινόη καὶ ἡ Χερσόνησος καὶ ἡ Μίλατος καὶ τὸ Δικτιόνιον περιήλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Νήσου ἡ Δύτη κατέχει μίαν ἐκ τῶν πρώτων θέσεων. Τὴν ἐγνώριζον καὶ ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος.

Κατὰ τὰς μετέπειτα πληροφορίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Κνωσοῦ διεξήχθησαν λυσσώδεις ἀγῶνες ὅταν δὲ βραδύτερον ἢ Κνωσὸς καὶ ἡ Γόρτυς συμμαχήσασαι ὑπέταξαν ὅλην τὴν Νῆτον μόνῃ ἢ Λύττῃ ἀντίστη κατὰ τῶν ἠνωμένων αὐτῶν δυνάμεων μὲ τὴν βοήθειαν ἄλλων πόλεων.

Κατόπιν ὅμως οἱ Κνώοιοι ἐνισχυθέντες ὑπὸ χιλίων Αἰτωλῶν κατέστρεψαν αὐτὴν. Ἀνακτηθεῖσα κατέλαβεν ἐκ νέου ἐξέχουσαν θέσιν, καθότι καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ αὐτόνομον Μίλατον συμπεριέλαβε εἰς τὰς κτήσεις της. Ἐπιγραφαὶ πολλοῦ λόγου εἰς αὐτὴν ἀνεκαλύφθησαν. Μία εἶνε ἡ ἐν Δρήρῳ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδόθη βοκὸς ὑπὸ τῆς νεολαίας τῆς πόλεως ταύτης, ἵνα διατηρήσῃ ἀσβεστον τὸ μίσο· κατὰ τῆς πολεμίας Λύττου. Ἐτέρα ἐπιγραφή περιέχει συνθήκην μεταξὺ Λύττου καὶ τῆς γειτονικῆς πόλεως Μάλλας, ἐξ ἧς γίνεται γνωστὸν ὅτι ἐτελείτο ἐορτὴ εἰομαζομένη Περιβλήματα.

Ἐπίσης δύο ἄλλαι ἐπιγραφαὶ μεταγενεστέρως ἐποχῆς περιέχουσιν ἡ μὲν συνθήκη² μεταξὺ Λύττου καὶ Ἰεραπότνης, ἡ δὲ ὁμοίως τοιαύτη μεταξὺ Λύττου καὶ Ἐλουντος. Τρίτη εἰς τὴν Δρήρον ἀναφερομένη δεικνύει ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς μετακλιόντες φρονήματα ὡς πρὸς τὴν Λύττον κηρύττονται φίλοι καὶ εὐγνώμονες αὐτῇ.

Μεταξὺ τῶν 30 πόλεων, αἰτινας συνήψαν συνθήκην συμμαχίας μετὰ τοῦ Εὐμένους Βασιλέως τῆς Περγάμου συγκαταλέγεται καὶ ἡ Λύττος. Κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀντιτάχθη καὶ δὲν ὑπέκυψε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν βίαν, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ὑποκύψασα ἤμας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐκοψε καὶ νομίσματα.

Μάλλαι καὶ **Μάλλαι**. Ἡ πόλις αὕτη εἶνε γνωστὴ μόνον ἐξ ἐπιγραφῶν. Μία ἐξ αὐτῶν περιέχει συνθήκην μεταξὺ τῶν Κρητικῶν πόλεων Λύττου καὶ Μάλλας. Μία ἄλλη περιέχει συνθήκην ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἄσυλον τοῦ Ἰεροῦ τοῦ Διονύσου μεταξὺ τῆς ἐν Ἰωύτῃ Τέω καὶ Κρητικῆς τινος πόλεως Πάλλας. Ἡ πόλις Μάλλα εἴκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸ χωρίον Μάλλαις τοῦ δήμου Ἀνατολῆς τῆς ἐπαρχίας Ἰεραπέτρου, ὅπου εὐρέθη καὶ ἡ δευτέρα ὡς ἂν ἐπιγραφή. Ἐπειδὴ δὲ τυγχάνει γνωστὸν ὅτι ἡ Λύττος κατέχευε τὸ ὄροπέδιον τῶν Δικταίων, ἤτοι τὸ σημερινὸν Λασήθιον εἰκάζεται ὅτι δι' αὐτοῦ ἐγειτόνευε μετὰ τῆς Μάλλας κειμένη· εἰς τὰς Μ.Δ. κλιτύας τῶν ἐν λόγῳ ὄρεων. Ἡ πόλις ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ μεταξὺ τῶν 30 Κρητικῶν πόλεων καὶ τοῦ Εὐμένους τῆς Περγάμου συναφθείσῃ συνθήκῃ συμμαχίας, ἐν ἣ ἀριθμοῦνται καὶ οἱ Μάλλαιοι. Ὡς αὐτόνομος ἔκοψε νομίσματα.

Μαράθουσσα καὶ **Μαράθουσα**. Κεῖται εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Νήσου.

Μάτιον. Εἰς τὴν Β. παραλίαν καὶ λιμὴν τῆς Κνωσοῦ. Ἐκ τῶν γεωγράφων τινὲς ὑποθέτουσιν ὅτι τὸ Ἡράκλειον ἐλέγετο καὶ Μάτιον, τινὲς δὲ ὅτι ἦσαν δύο διάφοροι πόλεις πλησίον ἀλλήλων κείμεναι.

Μάταλα καὶ **Μάταλον**, **Μέταλλον** καὶ **Μάρταλον**. Πόλις καὶ ἐμπόριον τῆς Φαιστοῦ. Ἐκείτο παρὰ τὸν σημερινὸν ὁμώνυμον λιμένα τῆς Μεσσαρᾶς· Μάταλλα, ἐνθα φαίνονται ἴχνη τινὰ ὑπὸ τὴν θάλασσαν ἕνεκα τῆς καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους.

Μήθυμνα ἢ **Μιθυμνα** ἢ **Μέθυμνα**. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τοποθετεῖται παρὰ τὰς ἐν τῷ κόλπῳ Κισσάμου ἐκβολὰς τοῦ ρύακος Κολένη κατερχομένου ἐκ τοῦ χωρίου Ρόκκας καὶ ῥέοντος παρὰ μὲν τὸ χωρίον Νοπήγια. Καὶ παρὰ τὸ χωρίον Ρόκκας τοποθετεῖται ἀρχαία πόλις Ρόκκα, παρὰ δὲ τὸ χωρίον Νοπήγια ἢ Μέθυμνα. Ἡ γραφή ὅμως

ΛΕΩΝ. ΛΙΓΙΖΑΚΗΣ

Ἰατρός
Κανιὰ

ΣΠΥΡ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Ἰατρός
Κανιὰ

Μίθουνα ἀναγνωρίζεται ἤδη παρὰ πάντων ὡς ἐσφαλμένη ἐπομένως ἀμφισβητεῖται ἢ ὑπαρξίς πόλεως μὲ τὸ ὄνομα Μίθουνα.

Μίλητος καὶ Δωρισιὶ Μίλατος. *Ἦτο μί τῶν ἀρχαιότατων πόλεων τῆς Κρήτης καὶ διετηρεῖτο αὐτόνομος μέχρις οὗ ἡ Λύττη ὑπέταξε καὶ συμπεριέλαβεν αὐτὴν εἰς τὰς κτήσεις τῆς. *Ἐκεῖτο παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Μίλατον τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλου.

Μινώα. Κεῖται εἰς τὴν ΜΑ. παραλίαν τοῦ *Ἀκρωτηρίου Κυάμου. *Ἐχρησίμευε ὡς λιμὴν τῶν *Ἀπτέρων. Τοποθετεῖται εἰς τὴν θέσιν Μαράθι ἢ Παληόχωρα καὶ ἔναντι τῆς Παληᾶς Σούδας περιβαλλομένη ἀπὸ λόφους κάτωθεν τοῦ χωρίου Στέρνεος τοῦ *Ἀποκορώνου.

Σώζονται ἴχνη τινὰ τῆς ἀρχαίας πόλεως ὡς καὶ μικρὸν ὄδραγωγέον κτλ. καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀπέναυτι τῆς πόλεως Σούδας θέσιν, τὴν καλουμένην Λίμνην.

Μινώα.—*Ἄλλη πόλις εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Β παραλίας τῆς Νήσου ἀνήκουσα εἰς τὴν Λύττον καὶ Μινώα Δικτύου διὰ τοῦτο λεγομένη Τοποθετεῖται ἐν τῇ ΜΑ. γωνίᾳ τοῦ κόλπου Μεραμβέλου παρὰ τὸ Καλὸ χωριὸν.

Μύρινα. Μυρσινότοπος. *Ὁ Πλίνιος τὴν ἀριθμεῖ μετὰ τὸ Πολυρρήγιον, ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Νήσου. Οἱ γεωγράφοι ὁμοῦ θέτουσι εἰς ἀμφιβολίαν τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς. *Ὁ κ. Σβορώνος ἀποδίδει εἰς τὴν πόλιν Μύρινα νόμισμά τι κατεθειμένον εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν *Ἀθηναίων μετὰ τινῶν ἄλλων ἀνηκόντων εἰς τὸ Πολυρρήγιον.

Μωδαία. Εἶνε γνωστὴ ἐκ τινῶν νομισμάτων φερόντων τὴν λέξιν Μωδαίων. Μετὰ τὴν εὑρεσίν νομισματος τινὸς φέροντος ἀδιαφιλονίκειρον Κρατικὸν γνῶρισμα καὶ καθαρῶς γεγραμμένην τὴν λέξιν Μωδαίων οὐδεμίαν ἀπέμεινε πλέον ἀμφιβολία διὰ ἀνήκει εἰς τὴν Κρητικὴν Πόλιν Μώδαν ἢ Μωδαίαν. Κατὰ τὸν κ. Σβορώνον ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Μώδη, ὅπερ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γραπτέον Μώδι ἢ Μώδη τῆς Κυδωνίας, ὅπου καὶ ἀνευρέθησαν ἀρχαιολογικὰ τινὰ ἀντικείμενα.

Νάξος. *Ὁ Σουΐδας λέγει : «Ναξία λίθος ἢ Κρητικὴ ἀκόνη. Νάξις γὰρ πόλις Κρήτης». *Ἐν τούτοις ὑφίσταται ἀμφιβολία τις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης πόλεως ἐν Κρήτῃ πλὴν τῆς *Ἀξίου ἐν Μυλοποτάμῳ καὶ ἐτέρας πόλεως ὀνομαζομένης καὶ ταύτης Νάξου. *Ἐκ τίνος ὁμοῦ δημοσιεύσεως τοῦ Π. Λάμπρου ἀναφερομένης εἰς Κρητικὸν νόμισμα ἀποδιδόμενον εἰς τὴν πόλιν Νάξον τῆς Κρήτης ἐκλονίσθησαν αἱ ἀντίθετοι γνώμαι καὶ τὸ ζήτημα ἐφάνη λελυμένον. Κατὰ τὸν Ν. Σταυρακάκη αἱ διαφωνίαι αἴρονται.

Κατὰ τὰς πληροφορίες τὰς ὁποίας ἔλαβε πρὸς Μ. τοῦ χωρίου *Ἐλούντος ἐν τῷ κόλπῳ Σπιταλόγκας ὑψοῦται λόφος βραχύδης καὶ αἰότομος, ἢ κορυφὴ τοῦ ὁποίου φέρουσα ἴχνη ἀρχαίων ἐρείπιων ὀνομάζεται καὶ σήμερον *Ἀξιά ἢ Ναξιά, ἐκ τοῦ λόφου δὲ τούτου ἐξήκαλουθαι ἴσως καὶ τὴν ἀκόμη ἐξορυττομένην «Κρητικὴ ἀκόνη» τὸ μόνον δρυκτὸν μετὰ τὸν ἐκ Σητείας γύψον. *Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ τὰ εἰς τὴν Νάξον ἀποδιδόμενα νομίσματα δὲν πρέπει νὰ συγχέονται μετὰ τῶν εἰς τὴν *Ἀξὸν Μυλοποτάμου ἀνήκοντα. *Υπῆρξε πόλις αὐτόνομος καὶ ἔκοψε νομίσματα.

Ὀλοῦς. Πόλις καὶ λιμὴν εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς Νήσου. *Υπῆρξε μί τῶν σημαντικωτέρων ἀρχαίων πόλεων, τοποθετούμενη, ἐπὶ τοῦ ἰσμοῦ τοῦ χωρίζοντος τὴν χερσόνησον τῆς Σπιταλόγκας μετὰ τῆς παραλίας τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Ἐλούντας Μεραμβέλου, ὅπερ καὶ διετήρησέ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν τῆς πόλεως ταύτης.

*Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος, ὅστις ὁμιλῶν περὶ τῆς Λύττου λέγει : «πρὸς βορείαν σὲ ἀνεμὸν ὄρος Κάδιστον καὶ λιμὴν ἐν αὐτῷ *Ὀλοῦς καὶ Πάν...» *Ὁ Πausανίας λέγει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἢ *Ὀλοῦς κατεῖχεν ἓν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Δαιδάλου, ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης ἀναφέρει πόλιν *Ὀλολον.

Γίνεται ὡσαύτως μνηστὴ τῆς πόλεως ταύτης «Ὀλοῦς» πόλεως Κρήτης, καὶ ὁ πολίτης *Ἀλούντιος καὶ Σελινεύτιος. Τέλος καὶ τὸ ὄνομα «*Ἀλιγας» καὶ ὁ «*Ἀλλόγου» δέον νὰ ὑποθεσῶσιν ὡς ποικραφθαί τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου ὑπάρχει σημερινὸν χωρίον φέρον τὸ ὄνομα «*Ἀλιγοῖ» ἢ «*Ἀλλιγοῖ».

Ὀμφάλιον. *Υπνοεῖται Μεσοχωριὸν ἢ καὶ ὀμφαλὸς πεδιάς καὶ τοποθεσία ἐν Κορήτῃ μεταξὺ Θεῶν καὶ Κνωσοῦ. *Ὁ Spratt τοποθετεῖ τὸ πεδῖον τοῦτο ἐν τῇ σημερινῇ πεδιάδι τοῦ Καστελλίου τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος. *Ὁ Pape ὁμοῦ ὀρίζει ὡς τοποθεσίαν αὐτῆς τὸ Κανλὶ Καστέλλι ὁπότε τὸ *Ὀμφάλιον ἀναζητητέον εἰς τὸ μεταξὺ Κνωσοῦ (Μακρὸ τοῖχος) καὶ Κανλὴ Καστελλίου Κοιλιάδας.

Ὀριον.—*Ὀρεινοχώριον. *Ἦτο μία ἐκ τῶν πόλεων αἱ ὁποῖαι ἀπεσπάρθη.

σαν ἐπὶ τῆς συμμαχίας τῆς Κνωσοῦ ὑπερασπίσασα τὴν Λίττον. Οσοθετείται κατὰ τὴν γῶμην τοῦ Σβορώνου εἰς τὸ χωρίον Ὄρος τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης.

Πάνονα = Φάνονα, δηλ. Φωτεινὸν μέρος πρὸς Μ τῆς Κνωσοῦ. Τοποθετείται παρὰ τὴν Ὀλοῦντα ἐν Σπιναλόγκα. Ἐὰν ἡ Ἀρκαδία ἔκειτο παρὰ τὸ Μελισσοχώρι Μονοφατείου καὶ οὐχὶ εἰς Ἅγιον Θωμᾶν, τότε δὲν εἶνε ἀσκοπον γὰ ἀναζητηθῶσι τὰ ἴχνη τῆς πόλεως ταύτης μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Γόρτυνος.

Πάνορμον. Λίμνη. Τοποθετείται μεταξὺ Ρεθύμνης καὶ Κυταίου (Παλαιοκάστρου Ρογδιᾶς). Οἱ νεώτεροι γεωγράφοι τὴν τοποθετοῦσι ἐπὶ τῶν πρὸς Α. τοῦ Καστελλίου Μυλοποτάμου.

Παντομάτριον — Ἐπὶ τῆς Β. παραλίας καὶ ἐπίκειον τῶν Ἐλευθερῶν Ὑπότινων τοποθετεῖται εἰς τὸν σημερινὸν λιμένα Μπαλί, ὅπου καὶ ἡ Ἀστάλη, ὑπὸ τῶν δὲ εἰς τὸ Καστέλλιον Μυλοποτάμου.

Πέργαμος ἢ Περγαμία ἢ Πέργαμον. Παρὰ τὴν Κυδωνίαν. Λέγεται ὅτι ἡ πέλις ἐκτίσθη ὑπὸ αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀγαμέμνων ἤγαγε μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Τροίας. Τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Βρῦσας τῆς Κυδωνίας λόφου. Κατὰ τινας ἐπὶ τοῦ χωρίου Πλατανιά.

Πέτρα Ὑπὸ τῶν πλείστων θεωρεῖται ὡς ἐπιτομὴ τοῦ Ἱεραπέτρα. Νομισματολόγοι τινὲς ἐξέλαβον νομίσματα τινὰ ὡς ἀνήκοντα εἰς ἰδιαιτέραν Κρητικὴν πόλιν Πέτρα καλουμένην. Σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο διασφύζεται εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Πέτρας περιλαμβάνουσαν τὰς ἐπαρχίας Μεραμβέλου καὶ Λαοσηθίου.

Ποικιλασσός ἢ Ποικιλάσιον = ὄρος πεποικιλμένον ἐπὶ τῆς Μ. παραλίας μεταξὺ Σύτας καὶ Τάρρας. Τοποθετεῖται παρὰ τὴν Τρουπητὴν Στρακίων εἰς τὸ μέρος τὸ καλούμενον σήμερον Βουκολάσι ἢ Βουκιάσι. Ὁ Spratt εὗρε μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐπιγραφῆς τινα μαρτυροῦσαν τὴν ὑπαρξιν ἐν αὐτῇ ναοῦ τοῦ Σεράπιος Ὁ Boursian τὴν θεωρεῖ ὡς πόλιν μὴ αὐτόνομον καὶ ἐξαρτωμένην πιθανῶς ἐκ τῆς Ἐλύρου.

Πολίχνα — ναπέρεαι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου. Εἶναι ἡ μόνη πόλις, ἣτις δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ θανάτου τοῦ Μίνως. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ κυριεύσωσι τὴν Κυδωνίαν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένην ἀπέστειλαν 30 πλοῖα πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Κυδωνιάτας. Κατὰ τὸν Σβορώνον ἦτο πόλις αὐτόνομος, Νομίσματα τινὰ φέροντα τὰ γράμματα Πο καὶ σύμβολα τινὰ δέον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Πολυρήνιον καὶ Πολυρρηνία. Ἐκεῖνο εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Νήσου, ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Παλαιοκάστρου τοῦ δήμου Καστελλίου τῆς Κισσάμου ἐνθα σώζονται ἐρείπια αὐτῆς καὶ τῆς ἀριπτόλεως τῆς κατέχοντα ἀμφιτροικῶς τὰς ΝΑ. πλευρὰς ἀποτόμου καὶ ἀπομενωμένου λόφου. Τὰ σωζόμενα εἶρηται ἀνήκουσιν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἢ Μεσαιωνικὴν ἐποχὴν, διακρίνονται ὅμως καὶ λαίφανα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰδῶς· εἰς τὰ δυτικὰ μέρη αὐτῆς ἐν εἰς τελεχὴ κυκλώματα ἀπτελοῦσι τὰς βάσεις οἰκοδομῶν μεταγενεστέρων, ἦτοι ὀδραγωγεῖα καὶ ἰημόσαιοι κρήναι Παρὰ τὸ Ὑδραγωγεῖον ὑπάρχει σπήλαιον μετὰ μικροῦ κοιλώματος διὰ τὸ ἀγαλμα τῆς Νύμφης τῆς πηγῆς. Ἐπὶ τοῦ ὀψηλοτέδου μέρους τῆς πόλεως φαίνονται τὰ ἴχνη τοῦ ναοῦ τῆς Δικινοναίας Ἀρτέμιδος, παρὰ τὸν ὁποῖον εὐρέθη ἡ βάσις ἀγάλματος τοῦ Ρωμαίου καταστήτου τῆς νήσου Μετέλλου.

Ἡ πόλις αὕτη κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος καὶ ἐπισκιαζομένη ὑπὸ τῆς γειτονικῆς ἰσχυρᾶς Κυδωνίας προσέλαβεν βαθμηδὲν μεγάλην σπουδαιότητα ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Λακωνῶν. Οὕτω ἠδυνήθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις τῆς ἀπὸ τῆς Κισσάμου μέχρι τοῦ Κρουῦ μέσπον καὶ μέχρι τῶν κτήσεων τῆς Καντάνου καὶ Ὑρτανίτης καθὼς καὶ Δ. μέχρι τῆς Κυδωνίας μετὰ τὰς πόλεις Μίθυμνον καὶ Ρόκκιν. Κατέχουσα δὲ καὶ ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν πλὴν τῆς Φυλασάρνης περιέλαβε καὶ δύο ἄλλας, τὴν Ραμνοῦντα καὶ τὴν Χερσονήσον.

Ἡ πόλις αὕτη συγκαταλέγεται μετὰ τῶν συνθηκολογησάντων μετὰ τῆς ἐν Ἰωνία, Τέω καὶ τοῦ Εὐμένους τῆς Περγᾶμου ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως φαίνεται ὅτι ἐτάχθη μετὰ τῶν Ρωμαίων ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἔλαβε μέρος κατ' αὐτῶν ἕνεκα τοῦ πρὸς τοὺς Κνωσίους καὶ Κυδωνιάτας μίσους τῶν κατοίκων τῆς, ἐκ δὲ τῶν σωζομένων ἐρειπίων τῆς καταφαίνεται ὅτι ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐποχῆς ἠκμαζεν εἰ. Ἐκοψε καὶ νομίσματα.

Πραισός. — Ἐλέγετο καὶ Πράσος, Πραισία καὶ Παραισός. Ὑπήρξεν ἡ σημαντικώτερα πόλις ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐσχαιᾷ τῆς νήσου καὶ κέντρον τῶν Ἐτεοκρ τῶν. Ἦτο μεσόγειος κειμένη μεταξὺ τῶν δύο βραχιόνων τοῦ ποταμοῦ Διδύμου ἦτοι τοῦ ση-

μερινοῦ ποταμοῦ ποταμοῦ Ζοῦ καὶ Παντιέλη, παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Βαβέλου τῆς ἐπαρχίας Σητείας.

Ἡ ἀρχαία πόλις Ἡτεία ἐχρησίμωσε ὡς ἐπίγειον αὐτῆς συνορευθεῖσα διὰ πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τῆς Δράγμου κατέκτησεν ἐπὶ τέλους αὐτὴν ἐπεκταθεῖσα μέχρι τῆς Ἰτάνου ἐπὶ τῆς Α. παραλλίας.

Πριανσοῦς ἢ Πριάνοια. Ἡ γεωγραφικὴ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριδωμένη. Τοποθετεῖται κατὰ τινὰς ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλλίας τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Ρίζου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πουτσούρου ἤτοι ΜΒ-τῆς Βιάννου καὶ μεταξὺ Ἰεραπότινης καὶ Λεβήνος. Ὁ Βursian τὴν θέτει ἐν τῷ ἐσωτερικῷ πρὸς Δ. τῆς Βιάννου, τὴν θεωρεῖ δὲ καὶ ὡς λιμένα τῆς Πριανσοῦ. Ἀνευρέθησαν νομισματα καὶ ἐπιγραφαί, ἐν μίσηρον δὲ διατηρούμενον ἐν Ἐνετία περιέχει τὸ κείμενον συνθήκης συμμαχίας τῆς Πριανσοῦ μετὰ τῆς Γόρτυνος καὶ τῆς Ἰεραπότινης. Καὶ ἡ πόλις αὕτη συγκαταριθμεῖται μετὰ τῶν συβληθεισῶν μετὰ τῆς ἐν Ἰωνία Τέω καὶ τοῦ Βασιλέως Εὐμένους.

Πυλώροϋς. Τοποθετεῖται παρὰ τινῶν ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Πλώρα τῆς ἐπαρχίας Καινουργίου.

Πύρανθος.—Μικρὰ πόλις. Ὑφ' ὄλων τῶν νεωτέρων γεωγράφων τοποθετεῖται παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ἀπυράθι τῆς ἐπαρχίας Μονοφατείου.

Ράμνος ἢ Ραμνοῦς. Πόλις παράλιος περιλαμβανομένη εἰς τὰς κτήσεις τῆς Παλυρηνίας. Ἐκεῖτο μεταξὺ Λύττου καὶ Λυκάστου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ραῦκος. Τὸ ὄνομα τοῦτο σώζεται σήμερον εἰς τὸ χωρίον Ραμνὴ τοῦ δήμου Φρὲ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου.

Ραυκοῦς.—Πόλις μεσόγειος μεταξὺ Γόρτυνος καὶ Κνωσοῦ. Ἐλέγετο καὶ Δραύκη. Πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε καὶ πόλις ἄλλη ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον.

Νεώτεροι γεωγράφοι τὴν ταυτίζουσι μετὰ τὴν Πάνοναν. Ἐξ αὐτῶν εἰ μὲν τὴν τοποθετοῦσι εἰς τὸ χωρίον Κανλῆ Καστέλλι εἰ δὲ εἰς τὸν Ἅγιον Μύρωναν λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο πατρὶς τοῦ Ἁγίου Μύρωνος. Τὸ βίβλιον εἶπε δὲ ἔκειτο μεταξὺ Γόρτυνος, Κνωσοῦ, Λυκάστου, Ἀρκαδίας καὶ Τυλλίσου.

Ριζηνία.—Ὁ Spratt ὅτι θέτει ὅτι ἔκειτο περὶ τὴν σημερινὴν Μαλάξαν τῆς Κυδωνίας. Πιθανώτερον δὲ εἶτο παρὰ τὸ χωρίον Δρακῶνα τῶν Κεραμειῶν.

ΡΙΘΥΜΝΙΑ.—Τοποθετεῖται ἐπὶ τῆς σημερινῆς πόλεως Ραθύμνης ἢ Ραθύμνου. Γενικῶς ὑποτίθεται ὅτι τὸ μέρος τοῦτο κατοικεῖτο συνεχῶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπὸ τὸ αὐτὸ πάντοτε ὄνομα. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν οὐδὲν εἶπε γνωστὸν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης μὴ ἀναφερομένης οὐδαμῶς αὐτῶν. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οὐδεμίαν ἐπέκειντο σημασίαν, ἐνθ' σήμερον συγκαταριθμεῖται μετὰ τῶν τριῶν μεγάλων πόλεων τῆς Νήσου. Ὑπῆρξεν ὁμοῦς αὐτόνομος ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κοπέντων νομισμάτων αὐτῆς.

Ρόκκα. Τινὲς ἐποθετήσαν πόλιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τινος χωρίου τοῦ Αἰλιανῶ ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Ρόκκας, τοῦ δήμου Πανεύμου τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου. Ἐν ταῦτοις πολλοὶ ἀρνούντι τὴν ὑπαρξίν ἀρχαίας πόλεως Ρόκκας ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ ὁμωνύμου χωρίου, ὅπως καὶ ἀρχαίαν πόλιν Μίθυμνα, ἢ Ρίθυμνα παρὰ τὸ χωρίον Νοπήγια τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Οὗτοι θεωροῦν τὸ ὄνομα τοῦ σημερινοῦ χωρίου Ρόκκας ὡς Ἐνετικὴν καταγωγῆς.

Τὸ ὄνομα Ρόκκα ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ. Ρόκκα ὀνομάζεται καὶ ὁ λόφος παρὰ τὸ Κανλῆ Καστέλλι τῆς ἐπαρχίας Τεμένους, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ὠκοδομήθη καὶ φρούριον ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φοκά. Ἐπίσης καὶ ἐν Σητεία ὄνομα παραπλήσιον. τὸ τοῦ χωρίου Βνάκα.

Ρύτιον. Τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Ροτάσι τοῦ δήμου Χάρρακος τῆς ἐπαρχίας Μονοφατείου. Κατακτηθεῖσα λίαν πρῶτως ὑπὸ τῆς Γόρτυνος συμπεριλήφθη εἰς τὰς κτήσεις αὐτῆς.

Σάτρα καὶ **Σάπρα** Ἀρχαίαι ὀνομασίαι τῶν Ἐλευθεριῶν.

Σουΐα καὶ Σοΐα. Ἐπίγειον τῆς Ἐλύρου τοποθετουμένη ἐπὶ τῆς σημερινῆς παρὰ τὴν παραλλίαν τοῦ Σελῶνου ὁμωνύμου θέσεως Σούγιας. Ἐφερε καὶ τὸ ὄνομα Σόβκ. «Ἀπὸ Πουκιλασοῦ εἰς Σόβκν στάδια ν' πόλις ἐστὶ καὶ λιμένα καλὸν ἔχει». Μετὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔχομεν σήμερον δύο χωρία ἐν Κρήτῃ τὴν Σόβκν, Μαλεβυζίου καὶ τὴν Σόβα. Πυργιωτίσσης.

Σουλήνα καὶ **Σουλία** ἐκ τοῦ Ὀλοῦς—Ὀλεθρος. Ἀκρωτήριον εἰς τὴν Μ. παραλλίαν τῆς Κρήτης σήμερον Ἅγιος Γαλήνης.

Στήλαι.—Εἰς τὸ Μ. τῆς Κρήτης. Ὁ Spratt τὴν τοποθετεῖ μετὰ τῶν ἀρχαίων πόλεων Ἰνάτου καὶ Ρυτίου ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ μεταγενετέρου Ἐ-

νετικού φρουρίου Belvedere ἐν τῷ Δήμῳ Σκινιά τῆς ἐπαρχίας Μανοφαταίου μεταξὺ τῶν χωρίων Σωρακιανὰ καὶ Δεμάτι παρά τὴν Μονὴν Ἁγίοι Ἀπόστολοι.

Σ τ ο ρ ἄ κ ο υ.—Ὄρος τῆς Κρήτης. Χωρὶα φέροντα σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχομεν τὸ ὄρεινόν χωρίον Ἀστυράκι, Ἀνωγείων τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου καὶ Στύρων Ἀρκαλοχωρίου τῆς ἐπαρχίας Μανοφαταίου.

Σ υ β ρ υ τ ῖ α.—Συβρίτα καὶ Σύβριτα, Σίδυρτος, Σουβρίτιος καὶ Σούβριτα «Ἐλευθερναὶ πρὸς βορρᾶν πρὸς νότον δὲ Σύβριτα». Ὁ Ἐπίσκοπος δὲ Συβρίτου καὶ ὁ Σουβρίτου.

Οἱ νεώτεροι γεωγράφοι Sprati, Kièpert, Pashley καὶ Bursian τοποθετοῦσιν αὐτὴν ἐκ συμφώνου πρὸς τὸ χωρίον Θρόνός τοῦ Δήμου Μέρωνος τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ὅπου σώζονται καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια.

Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν πόλεων, αἵτινες συνεβλήθησαν μετὰ τῆς ἐν Ἰωνία Τέω καὶ τοῦ Εὐμένους Βασιλέως τῆς Περγᾶμου. Τὰ ἀνευρεθέντα νομίσματα δεικνύουσιν αὐτὴν πόλιν ἀκμάζουσαν καὶ ἰσχυρὰν μὲ κτήσεις ἐκτεινομένας μέχρι τῆς Μ. παραλλίας ὅπου εἶχε πιδανῶς καὶ λιμένα τὸν Σουλῖαν ἢ Σουλίνας (σήμερον Ἀγ. Γαλήνην) κειμένην παρὰ τῆς ἐβλάς τοῦ ποταμοῦ τῆς «Ἠλέκτρας», σήμερον «Πλατὺ ποταμοῦ».

Ὁ Σβρόωνος κρίνων ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῆς ὑποθέτει μᾶλλον ὅτι μεταξὺ τῶν κτήσεων τῆς πόλεως παρενεβέλλετο τὸ ὄρος Κέδρος καὶ διὸ ἢ πρὸς Μ. αὐτοῦ παραλλία ἀνῆκε μέχρι τοῦ ψυχίου (Μελλάσης) εἰς τὴν Φιαστὸν καὶ ἐκεῖθεν δυτικῶς εἰς τὴν Λάμπην.

Τ ἄ ν ο ς.—Οἱ νεώτεροι γεωγράφοι τὴν συγχέουσιν μετὰ τῆς Ἰτάνου ἢ τῆς Ἰνάτου. Ἡ ὑπαρξὶς αὐτῆς θὰ καθίστατο προβληματικὴ, ἐάν τὰ ἀνακαλυφθέντα νομίσματα αὐτῆς δὲν ἐμαρτύρουν ἀναμφισβητήτως περὶ αὐτῆς. Ἐξ αὐτῶν ἐξάγεται διὸ ἡ πόλις αὐτῆς ἦτο γειτονικὴ τῆς Κυδωνίας καὶ διὸ οἱ κάτοικοι ἐλέγοντο Τανίται. Ἐν (reta racra) ἀναφέρεται ὡσαύτως μετὰ τοῦ Ἰπποκαρίωνος, ἐξ οὗ ἐπιβεβαιώσεται ἢ περὶ τῆς ἐν λόγῳ τοιπαθείας εἰκασία.

Τ ἄ ρ ρ α. Τοποθετεῖται μεταξὺ Φοίνικος καὶ Ποικιλισσοῦ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Μ. παραλλίας τῶν Σφακίων ἐμβολὰς τῆς Φάραγγος Ἁγίας Ρουμέλης «Τάρρα πόλις Κρήτης, ἐν ἣ Ταρραῖος τιμάται, ἔστι καὶ ἄλλη πόλις παρὰ τὸν Καύκασον Κρητῶν ἀπαικὸς Λούκιος ἦν ἀπὸ Τάρρας τῆς Κρητικῆς πόλεως. Ἀπὸ Φοίνικος εἰς Τάρραν στάδιοι 5, πόλις μικρὰ ἔστιν ἔχει ὄρμον». Ἀπὸ Τάρραν εἰς Ποικιλισσοῦν στάδιοι 11. Κυπάριτος δὲ παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἀπὸ σπέρματος ἐν Κρήτῃ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ στελέχους εἶον τὸ τῆς Ὀρείας ἐν Τάρρα, παρὰ τοῦτοις γὰρ ἔστιν ἡ κουριζομένη κυπάριτος».

Καὶ ἡ πόλις αὕτη ἀναφέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μετὰ τοῦ Εὐμένους τῆς Περγᾶμου συμμαχούντων Κρητῶν. Ὁ Buondelmonti ἐπισκεφθεὶς τὴν Νῆσον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος ἀναφέρει διὸ τὰ σωζόμενα τότε ἐρείπια αὐτῆς ἦσαν λίαν σημοντικὰ. Τέλος ἐκ τῶν τύπων τῶν νομισμάτων αὐτῆς ἐξάγεται διὸ ἡ Τάρρα συνεδέετο διὰ συμμαχίας μετὰ τῶν γειτονικῶν πόλεων Ἐγρεακίνης, Ἐλύρου καὶ Δισσοῦ.

Τ ε γ ἔ α. «Ἔστι καὶ Τεγέα ἐν Κρήτῃ ὑπὸ Ταλκυθείου κτισθεῖσα» Στραβ. Β. Ἐπειδὴ τὰ εἰς αὐτὴν ἀποδιδόμενα ἐπὶ τινα χρόνον νομίσματα ἀνεγνωρίσθησαν ἤδη διὸ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Τεγέαν δὲν πιστοποιεῖται ἢ σημαντικότες καὶ αὐτονομία αὐτῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΙΖΑΝΗΣ

Ἰατρός
Χανιά

ΜΑΘ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ

Ἰατρός
Χανιά

Τριπόδος. «Πλοῖτον γὰρ γενέσθαι φασὶν ἐν Τριπόδι τῆς Κρήτης ἐκ Δήμητρος καὶ Ἰασιώνες». Διόδ. Σικ. Σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο σώζεται εἰς τὸ χωρίον Τριπόδο τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου.

Τύλισος. Ἡ ὑπαρξίς τῆς πόλεως ταύτης εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων νομισμάτων τῆς καὶ τῆς μέχρι σήμερον διατηρήσεως τοῦ ὀνόματός τῆς, τὸ ὅριον φέρει τὸ σημερινὸν χωρίον Ἰύλισος τῆς ἐπαρχίας Μαλεβουζίου καίμενον παρὰ τὰ σωζόμενα ἀρχαῖα ἐρείπια τῆς πόλεως.

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πλινίου καὶ ἄλλων, ἀλλὰ παραμορφωμένον «Τύλισσα». Θεωρεῖται ὡς μία τῶν τεσσάρων σημαντικωτέρων πόλεων τῆς νήσου καὶ συγκαταλέγεται μετὰ τῆς Κνωσοῦ, τῆς Κυδωνίας καὶ Γόρτυνος, φαίνεται δὲ ἡ Τύλισος κατ' ἀρχὰς αὐτόνομος ὑπετάχθη εἰς τὴν Κνωσὸν ἢ τὸ πιθανώτερον εἰς τὴν Ραδύκον.

Ἰδραμία καὶ **Ἰδροςμος.** Ὁ Μάσλει τοποθετεῖ οὐτὴν παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Δρόμα τοῦ Ἀποκορώνου. Ἐν τιαύτῃ περιπτώσει εὐδὲλως ἀπίθανον νὰ ἐχρησάμεν ὡς ἐπίγειον τῆς Λάμπας.

Ἰρτακίνα καὶ **Ἰρτακίνα,** **Ἰρτακος** καὶ **Ἰρτακίτος.** Ἰπὸ τοῦ Haerr ἀνεκαλύφθη ἐπιγραφή, περιέχουσα τὴν συνθήκην μετὰ τοῦ Εὐμένους τῶν γνωστῶν Κρητικῶν πόλεων. Περὶ τῆς τοιθεσίας τῆς πόλεως ταύτης, ἐγείρονται ἀμφβολία. Δέον ν' ἀναζητηθῇ αὕτη εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Κρήτης, πρὸς Μ. τῆς Περγάμου. Κατὰ πᾶσαν ἄνω πιθανότητα θὰ ἔκειτο πλησίον τῆς Ἐλύρου, διὰ τὰ εἰς αὐτὴν ἀποδιδόμενα νομίσματα τὰ ὅποια δὲν διαφέρουν καὶ πολὺ τῶν νομισμάτων τῆς Ἐλύρου.

Ἰπὸ τοῦ Pashleb ὠρίσθη τὸ πρῶτον ἡ θέσις αὐτῆς εἰς τὸ παρὰ τὸ χωρίον Τεμένα τοῦ δήμου Καμπανοῦ τῆς ἐπαρχίας Σαλύνου σωζόμενα ἀρχαῖα ἐρείπια, ὅπερ παρεδέχθησαν καὶ ἄλλοι πλὴν τοῦ Phenon ὅστις φρονεῖ δὲ τὰ ἐρείπια, ταῦτα ἀνήκον μᾶλλον εἰς τὴν πόλιν ἣτις ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν εἰς Κρήτην ἀποικησάντων Ἀχαιῶν τοσούτων εἰς τὴν πόλιν Ἀχαιῶν. Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῆς, ἡ πόλις αὕτη ἦτο αὐτόνομος.

Φαιστός. Ἰπῆρξε πατρίς τοῦ περιωνύμου Θεοσοφιστοῦ Ἐπιμενίδου καὶ μία τῶν ἀρχαιοτέρων Κρητικῶν πόλεων ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μίνωος, ἢ ὑπὸ τοῦ Φαίστου υἱοῦ τοῦ Ροπάλου, υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ τελευταία παράδοσις ὅποστηρίζεται ἐκ τῶν τύπων τῶν νομισμάτων τῆς, ἀναφερομένων συνήθως εἰς τὰ Ἡρακλέα. Καὶ ὁ Σιγηρος ἀναφέρει τὴν Φαιστὸν καλεῖ αὐτὴν «Εὐνεαιτάσαν». Ὁ Σικλ. τὴν τοποθετεῖ πρὸς Μ. τῆς Συβρίας, ὁ δὲ Πλίνιος τὴν ἀριθμεῖ μεταξὺ Γόρτυνος καὶ Κνωσοῦ. Ἡ γεωργικὴ θέσις τῆς ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Εὐσταθίου ὡς κειμένη ἐξήκοντα Στάδια ἀπὸ τῆς Γόρτυνος, εἴκοσι ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τεσσαράκοντα ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Μαλάτου. Ὁ Συρ. Β. τὴν καλεῖ Ἡπειρώτιδα. Γενικῶς ἀναγνωρίζεται δὲ εἶναι ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ δήμου Τρυμπακίου τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης κειμένου λόφου, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἐρείπια ἀρχαῖα πόλεως. Πλὴν δὲ τοῦ λιμένος Ματάλου ἀνήκεν εἰς αὐτὸν ἢ παρὰ τὴν πόλιν Λισίην.

Ὡς δεικνύται ἐκ τῶν πλουσίων καὶ πολυαριθμῶν νομισμάτων αὐτῆς ἡ Φαιστὸς ὑπῆρξε μεγίστη καὶ ἀνθηροτάτη πόλις. Φαίνεται δὲ περιεπλάκη εἰς συνεχεῖς πολέμους πρὸς τὴν μεγάλην γειτονικὴν πόλιν Γόρτυνα. Εἰς τοὺς πολέμους τούτους ἔδωκεν ὄφρα μὴν ἢ ἐντελής καταστροφὴ τῆς Φαιστοῦ. Ἦτε πόλις αὐτόνομος καὶ τὰ κρῆνια ἤδη νομίσματα τῆς φθάνουν μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος, μεθ' ὅ κλείπει διὰ μιᾶς χωρὶς ν' ἀναφέρεται οὐτε τὸ ὄν μὰ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Νήσου.

Φάλαρνα. Κατὰ τὸν Σβυρώνον εἶναι ἡ αὕτη πιθανῶς ἀλλ' οὐκ καὶ βεβαίως μετὰ τὴν Φαλάνναϊαν, πόλιν ἀναφερομένην ἰδιαίτερος ὑπὸ τοῦ Ἰδίου συγγραφέως. Δὲν ἐξηκριβώθη εἰς αἰ πόλεις αὕται εἶνε αἱ αὐταὶ μετὰ τὴν Φαλάσσαρναν. Πολλοὶ συγγραφεῖς δὲν ἀναφέρουσι ποσῶς τὰς δύο πρώτας. Νόμισμά τι μόνον ἀποδίδεται εἰς τὴν Φάλαρναν.

Φάλασσαρνα ἢ **Φαλάσσαρνα** ἢ **Φάλαρνα.** Φέρεται καὶ **Φαλασσόρνη.** Τὸ ὄνομα τῆς ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τῆς νύμφης Φαλασσάρνης.

Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἐπὶ τῆς ΒΔ. ἀκρῆς τῆς Κρήτης ἐν τῷ σημερινῷ κόλπῳ «Κοῦτρι» τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου. Εἶχε ὀχυρὸν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα ἐπιχωματωθέντα ἐντελῶς ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἐδάφους. Τὸ ἔδαφος τῆς σημαντικῆς ταύτης πόλεως ἐξετείνετο κατ' ὄλα τὰ φαινόμενα ὑφ' ὅλου τοῦ Ἀκρωτηρίου «Κωρύκου» (Γραμβούσης) κατεῖχε δὲ αὕτη καὶ μέγα μέρος τῆς δυτικῆς παραλίας ὡς καὶ τὰς παρακειμένους νήσους Μύλην, Μέσην καὶ Μουθάγοραν.

Ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς εἶνε γνωστὰ τὰ ἑξῆς: Ὅτι κατεκτήθη τῆ 184 π.χ. ὑπὸ τῶν Κυδωνιατῶν, οἱ δὲ ὁ Ρωμῶτος Ἄππιος κληθεὶς ὑπὸ τῶν Κρητῶν ὡς διακτητῆς, ἦλθεν εἰς Κρήτην, πολλοὶ τῶν Φαλασαρνίων διετέλουν ἐξόριστοι, τότε ὁ Ἄππιος διέταξε τοὺς κυδωνιάτας ν' ἀπελευθερώσουν αὐτοὺς.

«Φαλάσαρναν ἀφείναι μηδὲν ἐξ αὐτῆς νοσφισαμένους καὶ διὰ κατὰ τὸν δευτέρου Μακεδονικὸν πόλεμον τρισχίλιοι ἐβελονταὶ ἐκ Φαλασαρνῶν καὶ Κνωσοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ρωμαίων». Ὡς αὐτόνομος ἔκοψε καὶ νομίσματα.

Φοῖνιξ καὶ Φοινικοὺς. Στ. Β: «Φοινικοῦ πόλις Κρήτης...» Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον. «Φοῖνιξ πόλις καὶ Φοινικοὺς λιμὴν.

Τοποθετεῖται παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ἀράδανα. Ὀλίγον περαιτέρω ὑπάρχει ὄρυμος καλούμενος καὶ σήμερον Φοίνικας.

Κατόπιν τούτων ἀνεμφιβέλως ἡ πόλις Φοῖνιξ ἢ Φοινικοὺς ἔκειτο παρὰ τὸν σημερινὸν λιμένα Λουτρῶ τῶν Σφακίων, εἰς ὃν καὶ μόνον δύναται νὰ διαχειμῶσῃ πλοῖον. Ἐάν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Στράβων λέγων «Φοίνικα τῶν Λαμπαίων» ἠγνώσει τὸν Φοίνικα τοῦτον, δέον νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὀρθὴν τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες φρονοῦσιν ὅτι ἡ Λάππα ἐδέσποζε μεγάλου μέρους τῶν σημερινῶν Σφακίων καὶ τοῦ κυριωτέρου ἐπομένως λιμένος τῆς παραλίας ταύτης, ἦτοι τοῦ Φοίνικος, τοῦ σημερινοῦ Λουτρῶ. Ἐάν ὁμοῦς ἐξ ἄλλου λάθωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ σήμερον ὑπάρχει ἐν τῇ Δήμῳ Φοίνικος τῆς ἐπαρχίας Ἀγίου Βασιλείου χωρίον πολὺ ἀπέχον τῆς παραλίας ὀνομαζόμενον Φοινικιάς, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἑτερας Φοῖνιξ εἰς τὸ μέρος τοῦτο.

Χερσόνησος καὶ συνηθέστερον Χερσονήσος. Πόλις αὐτόνομος ἔκειτο πρὸς τὴν θάλασσαν μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Ὀλοῦντος. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Χερσονήσος ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν Τυρρηγῶν τῆς Ἰμβροῦ καὶ τῆς Λέσβου καὶ τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν, τὰς ὁποίας ἀπήγαγον. Ἐκδιωχθέντες τῶν νήσων τούτων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μισοδόρυβαροι ἦλθον κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ κατετρόπωσαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν τοὺς Βίλωτας κατόπιν δὲ διεπραιώθησαν εἰς Κρήτην καὶ ἔκτισαν πρῶτον μὲν τὴν Χερσόνησον καὶ ἀκολούθως τὴν Λύττον. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν δύο τούτων πέλειων ἐλέγοντο βραδύτερον συγγενεῖς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀποικοὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Οὐδεμία ἄρα ἀμφιβολία ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Χερσονήσου τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος συμφῶνως καὶ πρὸς τὴν γνώμην τῶν νεωτέρων γεωγράφων.

Ἡ σημαντικότης τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως ταύτης μαρτυρεῖ περὶ τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς, ἔλαβε δὲ καὶ αὕτη μέρος εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Κρητῶν μετὰ τοῦ Εὐμένους.

Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχε καταστήσει ὡς ἄπλοος λιμὴν τῆς Γόρτυνος, ὡς τοιαύτην δὲ τὴν εὔρε καὶ ὁ Στράβων.

Ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναφέρεται καὶ ὡς ἔδρα Ἐπισκόπου καὶ σήμερον ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Πεδιάδος, ἐνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις τιλοφορεῖται «Χερσονήσου».

ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ὑπάρχει καὶ ἄλλη πόλις κειμένη εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Νήσου ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς Πολυρρηνίας.

Κ Λ Ι Μ Α

Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης ἕνεκα τοῦ συμμεκαμένου θαλασσοῦ καὶ ὄρειοῦ ἄμα ἄερος εἶναι ὑγιεινότερον. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων συνιστάτο ὑπὸ τῶν ἱατρῶν, οἵτινες ἐπεμ-
πον εἰς τὴν Νῆσον τοῦ ἀναλαβόντος ἐκ διαφόρων νόσων ἐκτὸς ὀλίγων μερῶν (Γεωργι-
αύπολις Ἄλμυρος, παραλία Μαλεβιζίου, Καλὸ χωριὸν Μεραμβέλου, ἐκβολαὶ Μύρτου
ἐν Βιάνω, παραποτάμια τινὰ χωρία Πυργιονίσσης). Ἐν ταῦτοις ἐσχάτως ἤρχισε ἡ ἐφαρ-
μογὴ ἐξυγιαντικῶν μέτρων πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐλῶν καὶ λιμναζόντων ὑδάτων οὕτως,
ὥστε καὶ διὰ τῆς δεινδροφυτεύσεως σπουδαίως κατεπολεμήθη ἡ ἐλονοσία.

Π Α Ν Ι Σ

Οἱ περιγράφοντες τὴν Πανίδα τῆς Κρήτης ἀναφέρουν δύο εἶδη σπόγγων, πε-
ρὶ τὰ 120 ριζοπόδων καὶ ἐγγυματογείων θαλασσίων, δύο εἶδη κοραλλίων, 2 ἐχίνων καὶ
7 εἶδη ἐτέρων ζωοφότων, 71 ποταμίων καὶ γηίνων μαλακίων καὶ 150 θαλασσίων, ὧν
34 ἀκέφαλα, 65 γαστερόποδα καὶ 2 κεφαλόποδα. Ὅσον ἀφορᾷ νὰ ἀρθρωτὰ ἀναφέρον-
ται 273 εἶδη, ὧν δύο δακτυλωτὰ, 24 Μαλακίστρακα, 25 ἐντομόστρακα, 22 ἀραχνοει-
δῆ, 3 μυριόποδα, καὶ 197 ἕνεσμα (119 κολεόπτερα, 13 δροθόπτερα, 21 ἡμίπτερα 6 νευ-
ρόπτερα, 13 ἡμενόπτερα, 27 λεπιδόπτερα, 6 δίπτερα καὶ 1 ἔπιπτερον). Ἄναμφιβόλως
ὅμως οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶνε πολὺ κατώτεροι τοῦ πραγματικοῦ. Τέλος σποδυλωτῶν ἐκ-
τὸς τῶν κατοικιδίων περιγράφουσιν 212 εἶδη, ὧν 72 ἰχθύες θαλάσσιοι καὶ 4 ποτάμιοι
11 ἔρπετὰ, 114 πτηγὰ καὶ 13 θηλαστικά.

Σ Ε Ι Σ Μ Ο Ι

Αἱ ἐξακολουθεῖσαι τεκτονικαὶ κινήσεις ἰδίως κατὰ μῆκος τῶν ρηξιγενῶν γραμμῶν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους γίνονται ἀφορμαὶ γενέσεως τεκτονικῶν σεισμῶν, οἱ ὅποιοι πολλάκις εἶνε καταστρεπτικοί. Πολλῶν σεισμῶν τὸ ἐπίκεντρον εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους καὶ ἰδιαίτερος ὑποφέρει ἐξ αὐτῶν ἡ ἐκ νεογενῶν στρεμμάτων περιοχὴ τοῦ Ἡρακλείου.

Ἡ Κρήτη ἀρχαίως ἦτο σεισμόπληκτος, τὸ δ' ἔδαφος αὐτῆς ἀπειράκις συνεκλονίσθη ὑπὸ καταστρεπτικῶν σεισμῶν, αἵτινες ἀνέτρεψαν καὶ κατέχωσαν πολλὰς πόλεις. Ἡ βορεινὴ ἰδίως πλευρὰ αὐτῆς ἦτο ἰσσοῦν εὐπαθὴς εἰς τὰς σεισμικὰς δονήσεις, ὥστε ἡ περιφέρεια τοῦ Ἡρακλείου δύο φορές κατὰ πᾶσαν ἑκατονταετίαν κατεστρέφετο. Ἐξ ἀρχαιολογικῶν παρτηρήσεων καὶ ἐκ μαρτυριῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων ἐξάγεται τι τῷ 2100 π. Χ. ἐκ σεισμῶ δεινοῦ κατεστράφη ἡ Κνωσός. Βραδύταρον ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλοι σειμοί, αἵτινες συνέπεσαν κατὰ τινα προσέγγισιν εἰς τὰ ἔτη 1750 1570 καὶ 1400 π. Χ. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν δὲ περιόδον ἐγένοντο οἱ καταστρέφαντες τὰς ἑκατὸν πόλεις τῆς Κρήτης σειμοί. Ὁ ἐπὶ Νέρωνος τῷ 66 μ. Χ. ἀνέτρεψε τὸ ἔδαφος τῆς Κνωσοῦ, πλείστοι δὲ τάφοι ταύτης ἀνεώχθησαν, ἐν αἷς καὶ τοῦ μυθικοῦ ποιητοῦ Δίκτορος. Τῷ 251 μνημονεύεται καταστρεπτικὸς ὡσαύτως σειμὸς ἀποδοθεὶς εἰς θεῖαν ὄργην διὰ τὸν κτὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν τοῦ Δακτύου. Ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλοι δεινοὶ μὲ καταστροφὰς σειμοὶ ἀλλὰ φοβερώτερος ὄρηξε ὁ τοῦ 1490 ὁ ἐπὶ ἓνα μῆνα σείων τὴν Κρήτην ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον.

Ὁμοίως ἦτο καὶ ὁ τοῦ 1508, τοῦ ὁποῦ ζαηρᾶν περιγραφὴν ἔχομεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Λούκου τῆν Κρήτης Ἱερωνύμου Δωνάτου πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Πέτρον Κοντερίνην εἰς τὴν ὁποίαν παρὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἡρακλείου 300 μόνον θύματα ἐν τῇ πόλει ἀναφέρει.

Τὸ σύνολον θμῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀπωλειῶν εἰς Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας Νήσοις ἀναβιβάζεται εἰς 30.000. Τότε κατεστράφη ἐξ ἀληκλήρου ἡ Γεράπετρος καὶ ἀνήχθη ὕστερον ὡς μικρὰ κώμη. Τῷ 1856 ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἡρακλείου ἦτο πλήρης. Ἐκ τῶν 3620 οἰκιῶν μόνον 18 ἕμειναν ὀρθαί καὶ αὖται ἐτοιμῆροποι, τὰ δὲ θύματα ἀνήλθον εἰς 1200.

Ἡ Κρήτη λέγει ὁ Ronlin εἶνε χώρα, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος συχνὰς ὑφίσταται δονήσεις, αἵτινες πολλάκις εἶχον καταστρεπτικώτατα ἀποτελέσματα. Ἀπικντες σχεδὸν οἱ περὶ Κρήτης γράψαντες ὁμιλοῦσι περὶ τοιούτων κταστροφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον ἢ κατὰ τὰς ἐποχὰς αὐτῶν ἢ καὶ εἰς προγενεστέραις, τῶν ὁποίων αἱ ἀναμνήσεις διεσώθησαν διὰ τῶν παραδόσεων.

Ὁ Darrqr λέγει πάλιν : Ἡ Κρήτη εἶχεν ἄλλοτε ἑκατὸν πόλεις. ἐξ ὧν κατὰ τὰ 368 π.Χ. αἱ πλείσται ἐξηφανίσθησαν καταστραφείσαι ὑπὸ σεισμῶν.

Ὁ Πλίνιος αὐτὸς ἀναφέρει διὰ περὶ τὰς 60 τούτων ὑπέστησαν τότε τὴν πανωλεθρίαν ταύτην.

Οἱ σειμοὶ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν

66^ο π. Χ. Ὁ Sarg λέγει : Τὸ 13ον ἔτος τῆς Βασιλείας τοῦ Νέρωνος ἐλόκληρος ἡ Νῆσος ὑπέστη ἰσχυρὰν δόνησιν, ἀνατραπίσθη ἐκ θαλασσιῶν τῆς Κνωσοῦ. Κατὰ τὴν τροπεμερὰν ταύτην θεσημηνίαν ὁ κεραυνὸς δὲν ἐπέσκηψε ἐκ τῶν νεφῶν ἀλλ' ἐξήλθεν ἐκ τῆς γῆς, ἣ δὲ θέλασσα ἀπεσύρθη κατὰ 7 στάδια (1 χιλιομ.) Πολλοὶ τάφοι ἠνοίχθησαν.

251. 9 Ἰουλίου—Κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου τοῦ αὐτοκράτορος διωγμὸν 10 Χριστιανοὶ (οἱ ἅγιοι δέκα) ἐδέχθησαν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῇ 23 10)δοῦ τοῦ 250. Ἐπὶ ταύτῃ ἡ Korodelli ἐπάγεται. Μολοντί ὁ οὐρανὸς ἐξεδικήθη τὸν θάνατον αὐτῶν διὰ σεισμοῦ καὶ λοιμοῦ καταστρέψαντος μέγα μέρος τῆς νήσου ἢ ὄργῃ τοῦ τυράννου δὲν κατηνάσθη.

365 : 21 Ἰουλίου.—Ὀλίγον μετὰ τὸ λυκαυγὲς τῆς πρώτης ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ σεισμός μετὰ καταιγίδος διότι κατὰ τὸν Von Rott καταστράφησαν δέκα πόλεις ἐν Κρήτῃ «ἐὰν εἶναι ἀληθές, λέγει ὁ Dqrqr διὰ ἐν Κρήτῃ ὑπῆρχε ὁ τάφος τοῦ Διὸς εἶνε πρόδηλον διὰ καταστράφη μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ τοῦ σεισμοῦ. ὅστις συνέβη ἐπὶ τῆς πρώτης ὑπατείας τοῦ Οὐάλεντος καὶ Οὐαλεντ ἀνοῦ κατὰ τὸ ἔτος 360 κατὰ τὸν ὅποιον πλεόν τῶν 1^ο πόλεων τῆς Νήσου ταύτης κατέπεσαν.» Ὁ Sacerioz ἀνάγων τὸν σεισμὸν τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 368, προσθέτει διὰ ὑπὸ τὸν Γρατιανὸν μέγα μέρος τῆς νήσου κατελύθη ὑπὸ πλημμύρας,

795, Ἀπρίλιον. Ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Κρήτῃ.

1246. Ἐν τῇ Νήσῳ Κρήτῃ σεισμός ἀνατρέψας τὰ τελεῖα τῶν Χανίων.

1303. Φεβρουάριος σεισμός ἐν Κρήτῃ, κατὰ τὸν ὅποιον διεσπάρθησαν ἐν Πολλοῖς τὰ τελεῖα τοῦ Χάνδακος.

1304, 8 Αὐγούστου. Οὐν πρώταν σεισμός ἐπινεγκῶν καταστροφῆς ἐφ' ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου μέχρι τῆς Ἑνετίας καὶ ἐπὶ τῶν Νήσων Κρήτης, Ρόδου κτλ.

1311. Σεισμός ἀναφερόμενος ὑπὸ Teilher.

1416, Ἄτερος ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ ἴδιου.

1490. Οὗτος εἶνε ὁ μᾶλλον ἀξιοσημειώτος, λέγει ὁ Oliuier ἐξετάσθη ἐφ' ὅλης τῆς Νήσου ἀπὸ ἀνατολῆς πρὸς δυσμᾶς καὶ ἐπροξένησε μεγάλας ζημίας διαρκίσας ἕνα μῆνα κατὰ τὸν Thenet.

1501. Σεισμός ἐν Κρήτῃ.

1508: 29 Μαΐου. Ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει καταστρεπτικαὶ δονήσεις. Αἱ νῆσοι Κρήτη, Πάρος, Νάξος, Χίος ἔπαθον σφόδρα. Ὁ σεισμός εὖτος, κατὰ τὸν ὅποιον ἀπωλέσθησαν ὡς ἀνωτέρω εἴρηται περὶ τὰς 30.000 ἄνθρωποι ὑπῆρξε τρομερώτατος. Κατ' αὐτὸν ἀνετράπη ἡ μεγάλη πόλις Ἱεράπετρα, ἦτις ἀνηγέρθη κατόπιν κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ἔκτασιν μικρᾶς κώμης μετὰ μικροῦ φρουρίου.

1595, Κατὰ τὸν Omorio Belli σεισμός φεβρουάριος.

1604. Καθίζησης τοῦ ἐδάφους τῆς Νήσου. Ἐξεδος καὶ φαγὴ Ἡρακλειωτῶν.

1612. Δονήσεις ἐπὶ πλείστων μετῶν τῆς Μεσογείου. Ἐν Κρήτῃ σεισμός, ὅστις κατέρριψε μέγαν ἀριθμὸν οἰκοδομῶν καὶ ἐδύθησε πολλὰ πλοῖα

1650, 14 Σεπτεμβρίου. Δονήσεις ἐν Θήρᾳ. Ἐν τῷ λιμένι Ἡρακλείου συνεπρίβησαν πλοῖα: α.

1662. Σεισμός ἐν Κρήτῃ.

1665, 8 Ἰανουαρίου. Ἐν Κρήτῃ σεισμός ἀνατρέψας πολλὰς οἰκίας ὑπὸ τὰ εἰρήπια τῶν ὁποίων ἐτάφησαν πολλοὶ ἄνθρωποι.

1671 7 Μαΐου. Σεισμοί ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ζακύνθῳ.

1673: 10—12 Φεβρουαρίου.—Ἐν Χανίοις δύο δονήσεις ἐξ ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς ἐπαίσθηται γενόμεναι καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα.

1750 7 Ἰουλίου.—Ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Κρήτῃ λίαν σφοδρὸς σεισμός. Εἰς Κύθηρα ἡ πόλις κατέρρευσε καὶ πλέον τῶν 2000 ἀτόμων ἀπωλέσθησαν.

1780 Ὀκτωβρίου. Σφοδρότατος σεισμός ἐν Κρήτῃ προηγηθέντων ἄλλων μικροτέρων. Τὸ φρούριον τῆς Ἱεραπέτρας μετὰ τῆς ἐκ 300 Τούρκων φρουρᾶς αὐτοῦ καταποντίσθη Δέκα τρία μικρὰ χωρία ἐξηφανίσθησαν.

1794. 28 Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν ἡν ὄραν τῆς πρωίας.—Ἐν Χανίοις ὁ Olevier ἠσθάνθη σεισμόν τοῦ ὁποῦ αἱ δονήσεις ἄν καὶ οὐχὶ πολὺ ἰσχυραὶ διήρκεσαν δύο δευτερόλεπτα ἐπεκράτει κατὰ τὴν στιγμήν ἐκεῖνην γαλήνη ἀμέσως ὁμοῦ μετὰ τὸν σεισμόν ἐπνευσε βλαίας δυτικὸς ἄνεμος διαρκήσας ἐπὶ τινὰς ἡμέρας.

1805. 3 Ἰουλίου. Κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἰλλίου, ἐν Χανίοις, τέσσαρες ἰσχυραὶ δονήσεις ἐντὸς 8 λεπτῶν. Ὁ Von Hofi προσθέτει ὅτι τὰς ἠσθάνθησαν καὶ ἐν Σικελίᾳ.

1810, 16 Φεβρουαρίου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πόλις τοῦ Ἡρακλείου κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ καὶ 2000 ἄτομα ἀπωλέσθησαν. Ὁ Eavue ἀνάγει αὐτὰ εἰς τὴν 16 Μαρτίου ἴσου ἔτους ἐπεκράτει δὲ τότε ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείου καὶ πανοῦκλα.

1818. 8 Αὐγούστου. Ἐν Κρήτῃ ἰσχυρὰ δόνησις.

1843 Κατὰ Ἰούλιον. Πλῆον ἐκ Σμύρνης εἰς Μελίτην Ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον ἡ θάνθη δονήσεις σεισμοῦ, διε εὗρίσκειτο 35 μίλια πρὸς δυσμὰς τῆς δυτικωτέρας ἄκρας τῆς Κρήτης. Συνωδεύετο ὑπὸ μεγίστου δούπου καὶ διευθυνομένου νοτιανατολικῆς ὑπὸ τὸ πλοῖον ἀμέσως. Γενομένης παραγρῆμα βολιδεσκοπήσεως δὲν εὗρέθη βυθὸς μέχρι 292 μέτρων.

1840. 28 Μαρτίου, ὅῃ τῆς ἐσπέρας. Ὁ κ. Hitier (Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Χανίοις) ἔγραψε περὶ αὐτοῦ τὴν 15 Ἀπριλίου ἐκ Χανίων. Ἡσθάνθημεν σεισμόν. Λέγεται: διὲ διήρκεσεν ἐν λεπτῶν, ἀλλ' ὑποθέτω διὲ τὸ τρόμος ἐμεγαλοποίησεν τὴν διάρκειαν. Ὅπως οὐδέποτε ἡ δόνησις διήρκεσεν ἰσχυρὰ καὶ διαρκῆ. Οὐδεμία ἐν τούτοις οἰκία διέερευσε, ἀλλὰ περὶ τὰς 20 διεστράγγησαν ἐν Χανίοις καὶ πλέον τῶν 100 ἐν Ἡρακλείῳ.

1846. Κατὰ Ἰούλιον. Ὁ κ. Gaspary ἔγραψε τὴν 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους: «Πρὸ τινος ἐν διαστήματι δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν συνέβησαν δύο νέαι δονήσεις, ἀλλὰ πολὺ ἐλαφραί.

1856. 12 Ὀκτωβρίου (30 Σεπτεμβρίου καθ' ἡμᾶς) περὶ τὴν 2 1/2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Σεισμός ὑπερμέτρως σφοδρὸς κατὰ τὸν ὅποιον ἐβλάβησαν καθ' ἅπασαν τὴν Νῆσον 11. 317 οἰκίαι, ἐξ ὧν 6,512 κατεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου. Μεταξὺ τῶν τελευταίων συγκαταριθμοῦνται καὶ 48 καταστήματα πυρποληθέντα ἐν Ἡρακλείῳ Κατὰ τὸν σεισμόν τοῦτον ἀπωλέσθησαν 538 ἄτομα ἐτραυματίσθησαν δὲ περὶ τὰ 637 κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σπουδαίως.

Κατὰ τὸν σεισμόν τοῦτον ἐν Χανίοις ἅπασαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι ἐβλάβησαν καὶ τινες κατέρρευσαν. Οἱ στρατιῶνες καὶ τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον ὡς καὶ τὸ τέμενος Χουγκιὰρ ἔπαθον τὴν μεγαλειτέραν βλάβην. Ἐν ταῖς πέριξ δὲ καὶ ἐφρονεῦθησαν. Εἰς Ρέθυμνον ἅπασαι αἱ οἰκίαι ὑπέστησαν ζημίας, οὐδεις ὁμοῦ ἀνθρώπος ἐφρονεῦθη.

Ἐν Ἡρακλείῳ ὅμοιως καὶ ταῖς πέριξ ἐπαρχίας αἱ καταστροφαὶ διήρξαν, ὡς πάντοτε μεγαλειότεραι. Ἐκ τῶν 3, 620 οἰκιῶν τὰς ὁποίας εἶχε τότε ἡ πόλις 18 μόνον ἔμειναν ὀρθαὶ καὶ κατοικήσιμοι. Τὸ μέγαρον τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ ὠκοδομημένον ἐκ ὕλων οὐδεμίαν ὑπέστη ζημίαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἀμέσως ὡς νοσοκομεῖον τῶν τραυματιῶν. Ἐπίσης διεσώθη καὶ τὸ πλεῖστον μέρος ἐκ τῶν τότε 1314 καταστημάτων ἅτινα ξύλινα ὄντα καὶ ἰσόγεια ἠ' ὑψήθησαν ν' ἀνθέξωσι. Ἐκ τῶν μεγάλων Ἐνετικῶν παῶν, τῶν εἰς Τουρκικὰ τεμένη μεταβληθέντων κατέπεσε τὸ λεγόμενον Βεζήρ Τζαμί ὅπερ μόλις ἀνακοδεμήθη τῷ 1869 διαταγῇ τοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπισκεφθέντος τὴν Κρήτην Μεγάλου Βεζύρη Ἀλή Πασσᾶ Τοῦ Ἰοχαίου Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἐνετῶν (τοῦ λεγομένου ἐπὶ Τούρκων Χουγκιὰρ Τζαμί) κειμένου κατὰ τὴν ΒΑ. πλευρὰν τῆς πόλεως περὶ τὰ τείχη αὐτῆς, ἐσώζοντο ἔτι τέσσαρα πελώρια τείχη στηριζόμενα ἐπὶ γιγανταίων υποβάθρων ἐκ λίθων πελεκητῶν καὶ αὐτὰ κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκατέρρευσαν, σχηματίσαντα ρήγματα κολοσιατὰ καὶ καλύψαντα τὸ ἔδαφος δι' ὅπερ μεγέθων ὄγκων ἐπὶ ἐκτάσεως πλέον τῶν 100 μέτρων. Καὶ ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς τῆς πόλεως, ὁ τοῦ Ἀγίου Μητᾶ σημαντικὴν ὑπέστη βλάβην. Ἐν γέναι τὴν πρώτην τῆς 1 Νοεμβρίου αἱ οἰκίαι ἅπασαι τῆς πόλεως εἶχον μετατραπῆ εἰς σπ.

ρούς άμόρφους ξύλων και λίθων, ἐν δὲ ταῖς ἐδοῦς εἶχον σχηματισθῆ ἔδοφράγματα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ἦτο σημαντικώτατος τοῦ τῶν τραυματιῶν. Μεταξὺ τῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὄρσεων τῆς Ἰδης κειμένων χωρίων, τὰ Καλέσα, τὸ Πέτρο κέφολο, τὸ Πενταμέδι, ὁ Ἅγιος Μύρτων, ἡ Κιθαρίδα καὶ αἱ Ἀσίταις κατεκρημνίσθησαν σχεδὸν καθ' ὅλοκληράν. Εἰς τὰ χωρίων Βουταῖς ἰδίως δὲν ἔμεινον οὐδὲ ἐνὸς μέτρου τοίχος ὄρθιος, ἐκ τῶν 400 περίπου κατοικῶν αὐτοῦ ἐφρονεῦθησαν 42. Ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν χωρίων τῆς Πεδιάδος ἡ Ἐπισκοπὴ καὶ τὸ Ἀτάνια ὑπέστησαν σημαντικὰς ζημίας, ἔπαθον δὲ σπουδαίως καὶ αἱ ἐπαρχίαι Μερυμβέλου καὶ Ἱεραπέτρας.

Ἄφ' ἧς ἐποχῆς ὑπάρχουσιν ἐγγραφα ἱστορικὰ ἀφηγοῦνται συνεχῶς περὶ τῆς Κρήτης, ἧτις ἀπὸ τῆς Ἑνετικῆς κατακτιήσεως, τῷ 1204 καθ' ἕκαστον αἰῶνα πλὴν τοῦ Ι Η, συνέβησαν εἰς ἧ δύο σεισοὶ καταστρεπτικῶτατοι. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος καταλόγου δέον νὰ κατατάξωμεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τοὺς σεισμοὺς τῶν ἐτῶν 1246, 1304, 1490, 1508, 1541, 1612, 1655, 1810 καὶ 1856, ἧτις ἐννέα σεισμοὺς ἐν διαστήματι 85 αἰῶνων καὶ ἡμίσεως. Δυσκόλως εὐρίσκειται καθ' ὅλην τὴν Ἰφῆλιον, χώρα μὴ ὑφαιστωίδης τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος νὰ εἶνε τόσο ἀπρόσφορον, ὅσον τὸ τῆς Κρήτης πρὸς διατήρησιν τῶν μνημείων.

1857 15 Δεκεμβρίου. — Ἐν Κρήτῃ καὶ Ρόδῳ ἕτερος σεισμός.

1860 1—10 Ἀυγούστου. — Νέαι δονήσεις ἐν Κρήτῃ.

1861 30 Ἰουλίου. — Σεισμός ἐν Χανίοις.

1861 26 Νοεμβρίου, 1 τῆς πρωίας. Πρώτη δόνησις ἐν Χανίοις. Τὴν 27, 9 τῆς ἐσπέρας καὶ τὴν 30, 10 τῆς πρωίας ἕτεροι δονήσεις. Ὁ Σμῖθ σημειοὶ ἀκόμη καὶ τὴν 29 ἐτέραν δόνησιν Δὲν ἐπῆλθε ζημία τις, ἀλλὰ πανικὸς κατέλαβε πάντας.

1862 18 Ἰανουαρίου 9 43' τῆς πρωίας. Ἐν Χανίοις ἰσχυρὰ δόνησις, ἀνευ δυστυχήματος. Παρελθόντος τοῦ κινδύνου εἰ κώδωνες τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐσήμαναν τὸ προσκλητήριον, παρευθεὶς δὲ εἰ Ναοὶ ἐπληρώθησαν ἐκ τῶν προσελθόντων ἕνα δεξιάσσοι τὸν Ὑψιστον ἐπὶ τῇ διασώσει αὐτῶν Αἱ δονήσεις ἐγένετο αἰσθηταὶ ἐν Ρεθύμνῃ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Νήσου (Rifier).

1862 22 Ἀπριλίου 10 1)2 τῆς ἐσπέρας. Ἡσθάνθησαν σεισμοὺς εἰς Βηρυττόν, Τρίπολιν, Καλλιπόλιν, Κρήτην καὶ Μερσίαν.

1879 28 Ἰουλίου. — Περὶ τὸν ὄρθρον τοῦ παρελθόντος Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν (ὥρα 7 καὶ 50 Τουρκιστὶ) εἰ κάτοικοι τῶν Χανίων ἠσθάνθησαν ἰσχυρὰν δόνησιν τοῦ ἐδάφους διαρκέσασαν ἐπὶ 5 περίπου δευτερόλεπτα καὶ διευθυνομένην ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

Πλὴν τῆς σφοδρᾶς ταύτης δονήσεως ἐγένοντο καὶ δύο ἕτεροι ἐλαφρότεροι καὶ ὀλιγότεροι διαρκεῖς, ἡ μὲν πέντε λεπτὰ πρότερον, ἡ δὲ μίαν περίπου ὥραν μετ' αὐτῆν.

Ὁ σεισμός ἐγένετο αἰσθητὸς καὶ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ. ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος Εὐτυχῶς οὐδὲν ἀπευκτατὸν συνίδη.

1857. 15 Δεκεμβρίου. Ἐν Κρήτῃ καὶ Ρόδῳ ἕτερος σεισμός.

1860. 1—10 Ἀυγούστου. Νέαι δονήσεις ἐν Κρήτῃ.

1861. 30 Ἰουλίου. Σεισμός ἐν Χανίοις, (Σμῖθ ἐν Ἀθήναις).

1861. 26 Νοεμβρίου, 1 πρωίας. Πρώτη δόνησις ἐν Χανίοις, Τὴν 27, 9 τῆς ἐσπέρας καὶ τὴν 30. 10 τῆς πρωίας ἕτεροι δονήσεις (Rifier) Ὁ Σμῖθ σημειοὶ ἀκόμη καὶ τὴν 29ην ἐτέραν δόνησιν. Δὲν ἐπῆλθε ζημία, ἀλλὰ πανικὸς κατέλαβε πάντας.

1865. 18 Ἰανουαρίου, 9 καὶ 45 τῆς πρωίας. Ἐν Χανίοις ἰσχυρὰ δόνησις ἀνευ δυστυχήματος. Παρελθόντος τοῦ κινδύνου εἰ κώδωνες τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐσήμαναν τὸ προσκλητήριον παρευθεὶς δὲ εἰ Ναοὶ ἐπληρώθησαν ἐκ τῶν προσελθόντων ἕνα δεξιάσσοι τὸν Ὑψιστον ἐπὶ τῇ διασώσει αὐτῶν. Αἱ δονήσεις ἐγένετο αἰσθηταὶ ἐν Ρεθύμνῃ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Νήσου.

1862. 16 Μαΐου, 11 1)2 τῆς ἐσπέρας. — Ἐν Χανίοις ἐλαφρὰ δόνησις.

1862 5 Μαΐου 7 καὶ 40' τῆς ἐσπέρας. Σεισμός ἐν Χανίοις.

1863, 22 Ἀπριλίου, 10 1)2 τῆς ἐσπέρας. — Ἡσθάνθησαν σεισμοὶ εἰς Βηρυττόν, Τρίπολιν, Καλλιπόλιν, Κρήτην καὶ Μερσίαν.

1879 28 Ἰουλίου. — Περὶ τὸν ὄρθρον τοῦ παρελθόντος Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν (ὥρα 7 καὶ 50 λ. Τουρκιστὶ) οἱ κάτοικοι τῶν Χανίων ἠσθάνθησαν ἰσχυρὰν δόνησιν τῆς γῆς διαρκέσασαν ἐπὶ 5 περίπου δευτερόλεπτα καὶ διευθυνομένην ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Πλὴν τῆς σφοδρᾶς ταύτης δονήσεως ἐγένετο καὶ δύο ἕτεροι ἐλαφρότεροι καὶ διαρκεῖς, ἡ μὲν 5 λεπτὰ πρότερον, ἡ δὲ μίαν περίπου ὥραν κατόπιν. Ὁ

σεισμός ἐγένετο αἰσθητός καὶ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότατος. Εὐτυχῶς οὐδὲν ἀπευκτεῖον συνέβη.

1886 12—16 Αὐγούστου. «Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον περὶ τὴν 5ην ὥραν τουρκιστὶ ἠσθάνθησαν ἐν Ἡρακλείῳ ἑλαφρὸν μὲν, ἀλλ' ἐκτάκτως διακοῆν σεισμόν. Ὁ σεισμός οὗτος ὑπῆρξεν αἰσθητός εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς Νήσους, ἐπήνεγχε δὲ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς Πελοπόννησον καὶ ἰδίως εἰς τὰς πόλεις Πύργου καὶ Φιλικτρῶν, ὅπου κατὰ ἑκατοντάδας ἠριθμοῦντο τὰ θύματα. Λέγεται δὲ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἀπεκόπη ἐντελῶς καὶ τὸ μεταξὺ Κρήτης καὶ Ζακύνθου τηλεγραφικὸν καλώδιον, ὅπερ καὶ ἄλλοτε σπουδαίαν εἶχεν ὀπισθὴ βλάβην.

1886 10—11 Σεπτεμβρίου. Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τετάρτης πρὸς τὴν Πέμπτην περὶ τὴν 7 Τουρκιστὶ ὥραν ἠσθάνθησαν ἐν Ἡρακλείῳ δόνησιν σεισμοῦ.

1887 24—25 Μαρτίου. Τὸ ἔδαφος τοῦ Ἡρακλείου ἐκλονίσθη ἐκ σεισμοῦ. Εὐτυχῶς οἱ κλονισμοὶ ἦσαν ἀπαντες ἑλαφροὶ οὐδεμίαν δ' ἔσχον δυσάρεστον συνέπειαν.

1887 5 Ἰουλίου. Ἰσχυρόταται δόνησεις σεισμοῦ ἐπὶ 35 δευτερόλεπτα διαρκέσασαι παρὰ μικρὸν νὰ μετέβαλον τὴν πόλιν Ἡρακλείου εἰς σωρὸν ἐρείπιων.

Μία εἰς δόνησις θὰ ἐπέφερε φρικώδη καταστροφὴν. Ὁ καταλαβὼν τοὺς κατοίκους φόβος καὶ τρόμος ἦτο ἀπερίγραπτος, ἰδίως ἐν τῇ Παρθενագεῶ ὅπου ἕνεκα τῶν ἐξετάσεων πολλοὶ ἦσαν συνηγμένοι. Πλείστα οἰκίαι διεσπάρησαν. Ἐν τῇ λιμένι πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὰ σωθῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐξ ὅλων τῶν σεισμῶν τῶν μετὰ τὸν καταστροφικὸν τοῦ 1856 συμβάντων ἐν Ἡρακλείῳ οὗτος ἦτο ὁ δυνατώτερος ἀπειλήσας νὰ θάψῃ ζῶντας πολλούς. Ὁ σεισμός ἐπιξετάθη μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἄνευ ἀπευκτείου καθ' ὅλην τὴν Νῆσον Κρήτην καὶ εἰς τὰς πόλεις Ρόδον, Σμύρνην, Χίον καὶ Ἀλεξάνδρειαν. Ἐπίσης καὶ ἐν Χανίοις ἡ δόνησις ὑπῆρξε σφοδρότατη, κατὰ σύμπτωσιν δὲ καὶ ἐδῶ ἐτελοῦντο ἐξετάσεις τοῦ Παρθεναγωγείου.

1887 27—28 Νοεμβρίου ἐν Ἡρακλείῳ ἠσθάνθησαν ἑλαφρὰν δόνησιν σεισμοῦ.

1888 18 Αὐγούστου, Περὶ τὰ ἐξημερώματα ἠσθάνθησαν ἐν Ἡρακλείῳ ἀσθενῆ δόνησιν σεισμοῦ.

Ἐκτοτε δὲν ἔχομεν κανονικὴν ἀναγραφὴν τῶν γενομένων σεισμῶν.

Τῷ 1910 ἐγένετο ἰσχυρὸς σεισμός αἰσθητός εἰς ὅλην τὴν Νῆσον, τῆς ὁποίας καὶ εἰς πόλεις καὶ εἰς χωρία πολλοὶ οἰκίαι διεσπάρησαν καὶ κατέπεσαν. Δὲν παρήρχεται ὅμως ἔτος καθ' ὃ νὰ μὴ διασεισθῇ τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης καὶ μάλιστα τοῦ Ἡρακλείου πλέον ἢ ἀπαξ μέχρι τοῦ 1915 ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔχομεν ἐπιστημονικὴν ἀναγραφὴν τῶν σεισμῶν.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ 1985 μέχρι 1920 ἐγένοντο αἰσθητοὶ ἐν ὅλοις σεισμοὶ 70, ἀπὸ δὲ τοῦ 1926 μέχρις ἐσχάτων κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου Χανίων ἐγένοντο 29.

ΚΑΡΣΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Ἰδιαιτέρως ἀξία μνήμης εἶνε τὰ Καρστικά φαινόμενα, τὰ ὅποια παρουσιάζονται ἐπὶ τῶν ἀσβεστολιθικῶν ἐκτάσεων καὶ ἴβια εἰς τὰ Λευκά ὄρη Καρστικοὶ αὐλακες, δολίνοι, Οὐδὸλοι, πόλγαι παρατηροῦνται ἀφθονά, σπήλαια, ὄπαι, ρωγμαὶ διασχίζουν λαβυρινθοειδῶς τὰς ἀσβεστολιθικὰς μάζας. Φαινόμενα ἐξαπλώσεως παγετῶνων κατὰ τὴν τεταρτογενῆ παγετώδη ἐποχὴν τῆς γῆς (Κοίλα ἢ Κόγχαι, σωροὶ παγετῶνων κτλ.) δὲν παρετηρήθησαν.

ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Ἡ Κρήτη ἐνωρίτερον πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς χώρας προαχθεῖσα ἐν παντί ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τοὺς παλαιότερους καὶ τοὺς ἀρίστους νόμους, ὅπως γνωρίζομεν ἐκ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας μᾶς μετέδωσαν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, εἰς τὰ ἔργα τῶν ὁποίων εὐρίσκομεν διεσπαρμένους διατόξεις τῶν θεσμῶν ἐκείνων.

Ὁ Μίνως πρῶτος ἐνώσας τὰς πόλεις τῆς Κρήτης εἰς ἑνιαῖον ἰσχυρὸν Κράτος εἶνε καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς σοφωτέρας νομοθεσίας, ἣ ὁποία ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐρρῶθιμις τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Κρητῶν. Καὶ ταῦτα ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκ θείας ἐμπνεύσεως προελθὼν τὸ Κρητικὸν Δίκαιον. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Μίνως ἀνὰ ἐννέα ἔτη ἀνῆρχετο εἰς τὸ Ἴδατον Ἄντρον ἐνθα συνῆντη τὸν Δία, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδιέλεγετο περὶ τῶν κατόπιν ἀναγκαίων μεταβολῶν καὶ μεταρρυθμίσεων τῆς νομοθεσίας.

Ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ διαλόγου «Μίνως» τοῦ Πλάτωνος ὁ πρῶτος ὀργανωτὴς τῆς Κρητικῆς νομοθεσίας δὲν περιορίσθη νὰ δώσῃ νόμους, ἀλλὰ κατέστησε καὶ νομοφύλακας, τῶν ὁποίων ἀποστολὴ ἦτο ἡ ἐπαγρῦνσις ἐπὶ τῆς πιστῆς αὐτῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἀκριβοῦς αὐτῆς ἀπονομῆς.

Πρῶτοι τοιοῦτοι ὑπῆρξαν διὰ τὰς πόλεις ὁ Ραδάμανθους καὶ διὰ τὴν ἄλλην Κρήτην ὁ Γάλαξ ὅστις περιήρχετο τρεῖς τοῦ ἔτους τὰς κώμας «ἐν χαλκοῖς γράμμασιν ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους, ὅθεν Χαλκοῖς ἐκλήθη». Εἰς δὲ τὸν Ραδάμανθον ἐποδὶ δεκατῆ ἀπυρόρουσις τοῦ ὄρκου ἐν ἐνόματι τῶν Θεῶν καὶ ἡ καθιέρωσις τοιοῦτου «κατὰ * χῆσθονα κριδὸν καὶ τὰ δμοικα» καὶ ἐν γένει ἐπιβολὴν τοῦ Κράτους τῆς ἐνόμου τῆ-

ξως κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος ἀνέδειξε τὴν Κρήτην τὴν μᾶλλον εὐνομούμενην χώραν τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος. Λεπτομέρειαί τῆς νομοθεσίας τοῦ Μίνως δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Πάντως ἐφόσον τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν τριῶν ἀρχῶν, τῆς θρησκείας, τῆς δικαιοκρατίας καὶ τῆς τεκνοποιίας εἶνε εὐνόητον ὅτι καὶ ἡ νομοθεσία ἐρρύθμιζε τὰ τῆς θείας λατρείας, τὰς σχέσεις τῆς ἐγγείου κτήσεως καὶ τοῦ γάμου.

Εἰς τοὺς νόμους τοῦ Μίνως ἀνάγονται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὁ ἀπαγορεύων τὴν οἰνοποσίαν κατὰ τὰ συμπόσια, ὁ ἐπιτρέπων τὴν αὐτοδικίαν κατὰ τοῦ ἀδίκου ὕβριστοῦ καὶ ὁ ἐπιβάλλων τὴν θυσίαν πρὸ τῆς μάχης εἰς τὸν θεόν Ἐρωτῆα παρὰ τῶν ὠραιωτέρων μαχητῶν.

Ὁ Ἰδομενεὺς θεωρεῖται ὁ τελευταῖος δεσπότης τῆς δυναστείας τοῦ Μίνως. Ἐν τούτοις διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν ἐξέλιπον τ' ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ὑγινοῦς νομοθεσίας, ἔπο τὴν ὁποίαν ἐπὶ τόσους αἰῶνας διεκυβερνήθη τόσον ἰσχυρὸν Κράτος, ἐπωφελήθησαν δὲ αὐτῶν οἱ ἐπιδραμόντες ἐπὶ τὴν Νῆσον Δωριεῖς, ἐκ τῆς ἀναμίξεως τὴν ὁποίαν μετὰ τῶν ἐγχωρίων παρήχθη νέος κόσμος, ἐκ τῆς συγχωνύσεως δὲ ἑθίμων καὶ νομίμων ἐβλάστησαν αἱ νομοθεσίαι τῶν διαφόρων πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων ὡς γνωστὸν, αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κνωσός, ἡ Γόρτυς καὶ ἡ Φαιστός. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν νόμων τῆς Γόρτυος δὲν ἠμφισβητεῖτο οὐδὲ παρ' αὐτῶν τῶν συγχρόνων ἀντιμάχων Πολιτειῶν. Οἱ νόμοι οὗτοι ἐχαράσσοντο ἐπὶ πλακῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνετειχίζοντο εἰς περιβλεπὸν θέσιν τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων διὰ να εἶνε εὐχερῆς ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἐκμάθησις αὐτῶν ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Οἱ λίθινοι οὗτοι Κώδικες ἐπέζησαν μὲν τῶν καταστροφῶν ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἀγρίων ἐμφυλίων πολέμων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων ἀλλ' ἐπὶ τέλος ὑπέκυψαν εἰς τὴν κατὰ τὸ 624 μ. Χ. ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν τῆς Γόρτυος ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ταφέντες ὑπὸ τὰ εἱρήπια αὐτῆς παρέμειναν ἄγνωστοί μέχρις οὗ κατὰ τὸ 1884 ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστῆμη διὰ τοῦ Φ. Ἀλμπέρ καὶ τοῦ Φ. Φαβριλίν ἐφερον αὐτὰς εἰς φῶς. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς τὸ σπουδαιότερον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐπέσπασε δὲ τὴν ἀμέριστον προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρων ὄλου τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν, ἱστορικὴν, φιλολογικὴν καὶ πρὸ παντός ὑπὸ νομικὴν ἀποψιν. Ἡ μεγάλη ἐπιγραφή ἀνήκουσα εἰς τὸ τέλος τοῦ ΣΤ. ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ἔχει μῆκος 1,72 καὶ σώζει ἕννη ἰχρώματα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα στήλας ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά, εἶνε δὲ βουστροφηδὸν γεγραμμένη καὶ ἀρχεῖται δὲ τῆς λέξεως «Θ ε ο ι». Αἱ διασωθεῖσαι ἐπιγραφαὶ δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον, ἀλλὰ δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τρεῖς ἐποχάς, ἀρχαιοτάτην, ἀρχαίαν καὶ μέσην. Αἱ ἀρχαιότεραι ἀφορῶσι τὸ θεῖον Δίκαιον, αἱ ἀρχαῖαι τὴν κωδικοποίησιν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου καὶ αἱ νέαι διάφορα θέματα. Κατὰ τοὺς ἀρχαιολόγους ἡ Δωρικὴ γλῶσσα τῶν ἐπιγραφῶν περιέχει πολλοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ παρουσιάζει δυσκολίας εἰς τὴν ἐρμηνείαν. Πάντως δμως ἀποτελοῦσιν ἀφθονον καὶ διαυγῆ πηγὴν τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ Δικαίου τῆς ἀρχαιότητος ἐκ τῆς ὁποίας ἤντησαν αἱ μεταγενέστεραι νομοθεσίαι.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Ὁ γάμος ἦτο ὑποχρεωτικὸς διὰ τὸν ἄνδρα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 27ου ἔτους, ὅτε ἀπάγγελος γενόμενος εἰσῆρχετο εἰς τὴν τάξιν τῶν τελείων ἀνδρῶν. Ἐλάμβανε σύζυγον ἐν τῆς τάξεως αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, ἐκτός ἐάν εἰδικαί συνθηκαὶ ἐπέτρεπον τὴν ἐπιγαμίαν. Ἐάν ἡ σύζυγος ἦτο πολὺ νεὰ παρέμεινεν εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον μέχρις οὐ καταστῆ ἱκανὴ νὰ προῖσταται τοῦ ἰδίου. Ἡ ἐλευθερία τῆς γυναικὸς εἶνε ἀπόλυτος, ἀπολαύει πλήρους νομικῆς ἰκανότητος, ἐρχομένη δὲ εἰς γάμον καθίσταται σὺντροπος τοῦ ἀνδρός. Ἡ πατρικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται μετ' ἀπολύτου σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ οὐχὶ ὡς ἐν Ρώμῃ. Ἀξιόλογος εἶνε ἐπίσης ἡ ἐλευθεριότης, μετὰ τῆς ὁποίας ρυθμίζονται αἱ περιουσιακαὶ σχέσεις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Τὰ ἄρρενα τέκνα δύνανται νὰ ἔχωσι καὶ νὰ διαχειρίζωνται ἀτομικὴν περιουσίαν κτωμένην διὰ τοῦ ἰδίου γαμήτου ἢ ἐκ κληρονομίας. Ἡ σύζυγος ὡσαύτως, αἰ δὲ θυγατέρες μὴ θεωροῦμεναι μέλη τῆς πόλεως, ἀλλὰ τῆς οἰκογενείας εἶχον δικαίωμα μοίρας ἐπὶ τῆς περιουσίας πρὸς ἀποκατάστασιν. Ἡ λύσις τοῦ γάμου διὰ διαζυγίου ἐγένετο εἴτε μονομερῶς ἢ κατ' ἀμοιβαίαν συναίνεσιν. Ἐπέρχομένου τοῦ χωρισμοῦ ἡ σύζυγος, καὶ ἂν ἦτο ὑπαίτιος, ἀνελάμβανεν πᾶν ὅ,τι εἶχε φέρει, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός, τὸ ἥμισυ τῶν σωζομένων καρπῶν τῶν ἰδίων κτημάτων καὶ τὸ ἥμισυ τῶν παρ' αὐτῆς ὕφανθίντων. Ἀντιθέτως ἐάν ὁ ἀνὴρ ἦτο ὑπαίτιος τῆς διαζεύξεως καταδικάζετο νὰ πληρώσῃ πέντε στατήρας. Ἐάν ὁ γάμος ἐλύετο διὰ τοῦ θανάτου, ἡ γυνὴ δὲν εἶχε μὲν κληρονομικὸν δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἀνδρός, ἀνελάμβανεν ὅμως τὴν δωρεάν, τὴν δ. ποίαν αὕτη ὄφειλε νὰ ζητήσῃ τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου καὶ τὰ ἴδια αὐτῆς πράγματα. Ἐάν δὲ δὲν συνέτρεχον εἰς τὴν κληρονομουμένην τέκνα, ἐλάμβανεν τὰ ἥμισυ τῶν χειροτεχνημάτων τῆς καὶ ἴσην μοῖραν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ καρπῶν. Ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς γυναικὸς ὁ ἐπιζῶν σύζυγος ὑπαρχόντων τέκνων οὐδὲν λαμβάνει ἐκ τῆς περιουσίας αὐτῆς, ἐάν ὅμως δὲν ὑπάρχουσι τέκνα λαμβάνει τὸ ἥμισυ τῶν καρπῶν καὶ τῶν ὕφανθίντων. Ὅλος ἰδιόζυγος ἦτο ἡ θέσις τῆς «Πατρούχου» θυγατρὸς, εἰς τὴν ὁποίαν περιήρχετο ἡ κληρονομικὴ περιουσία ἐν ἑλλείψει ἄρρῶν. Αὕτη ὑποχρεοῖτο νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν ἐγγύτερον αὐτῆς συγγενῆ. Ἐν τῷ νόμῳ ἀναγράφονται πλεῖστα λεπτομέρεια δυνάμεναι νὰ προκύψωσι ἐπὶ τοιαύτης περιπτώσεως.

Περὶ ἐπιτροπείας δὲν ἀναγράφονται λεπτομέρεια, ἐξάγεται ὅμως σαφῶς ὅτι ὑφίστατο εἰδικὸς νόμος, εἰς τὸν ὁποῖον γίνεται παραπομπή. Πάντως καθιερωτο ὁ θεσμὸς τῶν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς διαριζομένων ὀρφανοδικαστῶν, οἵτινες ἐπροτιμῶντο ὡς ἐπιμεληταὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ διαχειρισταὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν προτιμώμενοι τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἐκ ταύτης συγγενῶν.

Εἰδικαὶ διατάξεις ὀρίζουσι τὰ τῆς υἱοθεσίας καὶ τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ υἱοθετηθέντος. Ὁ νόμος λαμβάνει πρόνοιαν περὶ τοῦ ἀδαιρέτως υἱοθετουμένου τέκνου ὑποχρεῶν τὸν ἀποκηρῦττοντα νὰ καταθέσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τῷ Δικαστηρίῳ δέκα στατήρας.

Ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο ἱερός, τούτου δ' ἕνεκα αὐστηραὶ ποιναὶ ἐπαβάλλοντο εἰς

τὸν διαπράττοντα μοιχίαν. Ὁ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενος διαπράττων μοιχείαν διεπομπέυετο, ἐχαρακτηρίζετο ἀκολάστατος καὶ ἐστερεῖτο τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Κατὰ τῆς μοιχαλίδος δὲν ἐπεβάλλετο ποινή, ἀπεδίετο δὲ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τῆς γυναικός.

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ κληρονομικὸν δικαίον στηρίζεται ἐπὶ τοῦ [θεσμοῦ τῆς ἀρρενογονίας. Εἰς τὴν κληρονομίαν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀνευ διαφορᾶς καλοῦνται :

α') Οἱ παῖδες, ἔγγονοι καὶ δισέγγονοι.

β') Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ θανόντος καὶ τὰ ἐξ ἀδελφοῦ τέκνα ἢ τὰ τέκνα τοῦτου.²

γ.) Αἱ ἀδελφαὶ καὶ τὰ ἐκ τούτων τέκνα ἐν ἑλλείψει καὶ τῶν τελευταίων τούτων ἡ κληρονομία περιέρχεται εἰς τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς.

Ἐὰν συντρέχωσιν εἰς τὴν κληρονομίαν τέκνα καὶ ἔγγονοι, ἡ διανομὴ δὲν γίνεται κατὰ ρίζας ἀλλὰ κατὰ κεφαλὰς. Περὶ τῶν εἰσποιητῶν λαμβάνεται ἔν τῷ νόμῳ πρόνοια οὐχὶ δμως καὶ περὶ τῶν φυσικῶν τέκνων. Δὲν δεδαιοῦται ἐκ διατάξεως τινὸς ἐὰν τὰ τέκνα εὐθύνωνται διὰ τὰ χρέη τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Τὰ θτετὰ τέκνα καὶ οἱ ἀπώτεροι συγγενεῖς εὐθύνονται καθ' ὅσον μέρος ἐκκληρονόμησαν. Ἡ διανομὴ τῆς κληρονομικῆς περιουσίας δὲν γίνη ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ κληρονομούμενου πέρα δὲ τούτου αἱ σχετικαὶ ἀγωγαὶ παραγράφονται.

ΠΕΡΙ ΔΩΡΕΩΝ

Ἡ δωρεὰ ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, οὐχὶ δὲ τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἀνδρα ἐπιτρέπεται καὶ δὴ μέχρις ἀξίας ἑκατὸν στατήρων. Ἐν ὑπερβάσει τοῦ μέτρου τούτου παρέχεται τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς κληρονόμους νὰ καταβάλωσι τὴν ἀνωτέρω ἀξίαν καὶ νὰ λάβωσι τὸ πρᾶγμα. Παρὰ ταῦτα ἐπιτρέπεται ἡ ἀμοιβαία παροχὴ μεταξὺ τῶν συζύγων «Κομιστῶν» ἧτοι δώδεκα στατήρων ἢ πραγμάτων ἰσῆς ἀξίας. Ἡ δωρεὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν μητέρα ὑποβάλλονται εἰς τὸν αὐτὸν περιορισμόν. Αἱ δωρεαὶ πρὸς βλάδην τῶν δαγαιστῶν εἰσὶν ἄκυροι.

ΠΕΡΙ ΕΝΕΧΥΡΩΝ

Εἰς τοὺς νόμους περιέχονται ἱκαναὶ διατάξεις ἀφορῶσαι τὴν σύστασιν καὶ ἐκποίησην τοῦ ἐνεχύρου καὶ τὴν ἀποζημίωσιν τοῦ ὀφειλέτου διὰ πᾶσαν παρανομίαν κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκτελέσεως. Ὁ δανεισμὸς ἐπὶ ἐνεχύρω τοῦ ἰδίου σώματος τοῦ ὀφειλέτου ἦτο νόμιμος. Ὁ ὀφειλέτης ὄφειλε νὰ δουλεύῃ εἰς τὸν δανειστήν μέχρι ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους καὶ ὑφίστατο ἐλάττωσιν τῆς νομικῆς του ἱκανότητος ἐκπροσωπούμενος ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ, ἐὰν ὅμως ἦτο ἐλεύθερος ἐξηκολούθει νὰ λογίζεται τοιοῦτος.

Κατὰ τὴν ἐνεχυράσιν ὁ δανειστὴς ἠδύνατο νὰ ἐνεργῇ αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀντιπροσώπου, τῆς ἀντιπροσωπεύσεως ἐπιτρεπομένης κατὰ τὸ Κρητικὸν δίκαιον ἀντιθέτως πρὸς τὸ Ρωμαϊκόν. Ὁ ἀντιπρόσωπος οὐδεμίαν ἀνελάμβανεν εὐθύνην ἔναντι τοῦ ὀφειλέτου καὶ πᾶσα περὶ ἀποζημίωσης ὑποχρέωσις ἐπέκειτο εἰς τὸν ἀντιπροσωπευόμενον. Εἰδικὴν περίπτωσιν ἐνεχύρου ἀποτελεῖ ἡ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος, ὅτι ἐξαγοράζεται τῇ παρακλήσει του. Οὗτος ἀνήκει εἰς τὸν ἐξαγοράσαντα μέχρι ἐξοφλήσεως τοῦ διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν καταβληθέντος ποσοῦ.

ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

Αἱ σωζόμεναι δικονομικαὶ διατάξεις μαρτυροῦσιν πόσον ἐπεκράτει εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀπονομῆς ἀμερολήπτου καὶ ταχείας δικαιοσύνης. Κατὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ μὲν εἰς τῶν διαδίκων ἰσχυρίζετο ὅτι ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου προσαγόμενος εἶνε ἐλεύθερος, ὁ δὲ ἕτερος ὅτι εἶνε δοῦλος ὑπερίσχυεν ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶνε ἐλεύθερος. Ἡ αὐτοδικία ἀπαγορεύεται. Ἡ σύλληψις καὶ κράτησις τοῦ ἀντιδίκου πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κατ' ἀντιμωλίαν δίκης τιμωρεῖται διὰ τῆς ποινῆς τῆς κρητίσεως. Ὁ ἐπιχειρῶν δηλαδὴ ταύτην καταδικάζεται νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ἀντίδικον, ἐὰν μὲν εἶνε ἐλεύθερος δέκα στατήρας, ἐὰν δοῦλος πέντε καὶ ἐξαναγκάζεται ν' ἀπολύσῃ τὸν συλληφθέντα. Ἐὰν ὁ ἐνάγων τυγχάνει εἰς ἐκ τῶν «κόσμων», ἡ δίκη ἀναβάλλεται μέχρι τέλους τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐὰν ἐν καιρῷ ἠτητηθῇ, αἱ κατὰ νόμον ἀποζημιώσεις λογίζονται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀγωγῆς. Ὁ δικαστὴς ὄφειλε νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ αὐθημερόν ἢ τὸ βραδύτερον τὴν ἐπιούσαν. Ἄλλως ἐτιμωρεῖτο. Ὡς μέσα ἀποδείξεως ἐχρησίμευον ἡ ὄρκος καὶ οἱ μάρ-

τυρες. Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ὁ διάδικος ὑποχρεοῦται νὰ προσαγάγη ὠρισμένον ἀριθμὸν μαρτύρων. Ἄλλοτε ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς ποινῆς, ἢ ὅποια ἀπειλεῖ τὸν διάδικον, ἄλλοτε δὲ νῆα ὁ ἔχων τὴν πλειοψηφίαν τῶν μαρτύρων.

Κατὰ τῶν ἀπειθούντων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων ἐπιβάλλονται χρηματικαὶ ποιναί. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκτέλεσις ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ ἰδιωτικῶς δυναμένου νὰ ἐνεργῇ καὶ δι' ἀντιπροσώπου. Διὰ τῆς κατασχέσεως τῶν ἀκινήτων ὁ δανειστὴς ἀπέκτα τὸ δικαίωμα τῆς κερπώσεως μέχρις ἐξοφλήσεως τῆς ἀπαιτήσεώς του. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκτέλεσις ἠδύνατο νὰ γίνῃ μόνον εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς πολιτείας τοῦ πιστωτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἄλλην σύμμαχον ἐκτὸς ἐὰν ἐπατρέπετο ὑπὸ εἰδικῆς συνθήκης μεταξὺ τῶν δύο πόλεων. Τῆς κατασχέσεως ἐξηροῦντο τὰ πολεμικὰ ὄπλα ἐλευθέρου ἀνδρὸς, ὁ ἰστὸς (ἀργαλειὸς) ἔρια ἐρίχθυνα, ἐργαλεῖα σιδηρᾶ, ἄροτρον, ζυγοὶ βοῶν, κάπετοι (σκαπάνη), μῦλος, ὄνος ἀλέτης καὶ διὰ τὰ ἀνδρεῖα εἰσφορά τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, εὐνὴ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς.

ΠΟΙΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ὁ νόμος προβλέπει καὶ τιμωρεῖ τὸν δικομὸν ὑπὸ τὴν ἐννοίαν, ἢ ὅποια διδεται εἰς τὸ ἀδίκημα κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον διὰ χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ παθόντος. Τὸ ποσὸν τῆς ἱκανοποιήσεως διαφέρει ἀναλόγως τῆς προσωπικῆς καταστάσεως τοῦ αὐτοῦργου ἢ τοῦ παθόντος καὶ τοῦ χρόνου τῆς διαπράξεως, ἐάνδηλ. ἐγένετο ἐν κειρῷ ἡμέρας ἢ κατὰ τὴν νύκτα. Ὅταν τὸ ἀδίκημα διαπράττεται ἐν κειρῷ νυκτὸς κατὰ δούλης, ἢ ἐνορκος βεβαίωσις αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν.

Ἡ ΔΟΥΛΕΙΑ

Ἡ δουλεία πηγάζει κυρίως ἐκ τοῦ πολέμου, ἐκ συμβάσεως, ἐκ γεννήσεως καὶ συνεπείᾳ χρέους. Ἐν Κρήτῃ οἱ δούλοι διεκρίνοντο κυρίως εἰς δύο τάξεις τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὰς πόλεις Χρυσωνότους καὶ εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τοὺς ἀγροὺς ἀφαιμιάτας ἢ κλαρώτας. Οἱ δούλοι εἶχον δικαίωμα ἰδιοκτησίας καὶ τὴν πρὸς δικαιοπραξίαν ἱκανότητα, οὐχὶ ὅμως τὴν ἱκανότητα πρὸς κληρονομίαν καὶ ἂν ἦσαν τέκνα ἐλευθέρου γυναικὸς.

Ἡ διὰ τοῦ νόμου τοῦ δούλου δημιουργουμένη οἰκογένεια ἀναγνωρίζεται ὡς πατριαρχικὴ καὶ ἡ σχέση μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνων εἶνε πλήρης, Γάμος μεταξὺ ἐλευ

θέρων και δούλων δὲν συνάπτεται, πρὸς δε ἐκ τῆς μίξεως αὐτῶν γεννώμενα τέκνα κρατεῖ ἡ ἀρχή, καθ' ἣν ἐν δούλος μετ' ἐλευθέρου συνέλθῃ γὰρ τέκνα θεωροῦνται ἐλεύθερα, εἰ δὲ ἐλευθέρου ἔλθῃ ἐπὶ τὸν δούλον, τὸ τέκνον γεννᾶται δούλος. Ὁ δούλος πῦθύνεται καὶ ἐκ συμβάσεως καὶ ἐξ ἀδικήματος. Ἐὰν στερῆται περιουσίας ὁ ἐνάγων αὐτὸν καὶ νικήσας δύναται νὰ στραφῇ ἐπικουρικῶς κατὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ὁ δούλος ἐκποιεῖται, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ βαρύνοντος αὐτὸν χρέους, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ὀποιοῦ εἶχε δοθῆ ὡς ἐνέχυρον, ἐλευθεροῦται. Διὰ τῆς χειραφεσίας ἐπήρξατο ἀπαλλαγὴ τῆς δουλείας ἢ εἰσοδος εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων.

Οἱ Νόμοι τῆς Γόρτυνος καὶ τῶν ἄλλων ἱσασιμῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἐρρῶθιμισαν τὸν δημόσιον βίον καὶ τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τῶν Κρητῶν κατελύθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων ξένων κατακτητῶν. Τὸν ἐλεύθερον βίον, ὅστις πολλάκις ἐξετράπη μέχρις ἀκλασίας διεδέχθη μακρὰ περίοδος παρακμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστεῖρρυσεν ἡ πηγὴ τοῦ Κρητικοῦ Δικαίου. Ὡς εἶνε οἱ ὑπάλληλοι κατακτηταί, οἱ ὅποιοι ἐκράτησαν τὴν Νῆσον ἐπὶ 1966 ἔτη, 68 π. χ.—1898 μ. χ., ἐπέβαλον τοὺς ἰδίους νόμους. Πάντως πολλὰ τῶν παλαιῶν νομίμων ἀναγόμενα εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν οἰκογένειαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκρίζωθῃσι τελείως. Διεφυλάχθησαν ὡς ἀγραφοὶ νόμοι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Λαοῦ. Συμπληρωθείσης τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως ὑπὸ τοῦ Μετέλλου (68 μ. χ.) ἡ Κρήτη ἐγένετο Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τελευτῶσα ὑπὸ τὴν διαίτησιν Ρωμαίου Πραιτωρός ἢ ἀνθυπάτου, εἰς τὸν ὅποιον ἐδόθη τὸ ὄνομα Κρητικάρχου. Οἱ Ρωμαϊκοὶ Νόμοι ὑποκατέστησαν τοὺς ἐπιχωρίους. Οἱ Ρωμαϊκοὶ νόμοι ὡς διεπλάσθησαν ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν Ἑλλήνων Ἀυτοκρατόρων καὶ τῶν μεγάλων νομοδιδασκάλων ἴσχυσαν καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰς δύο περιόδους (330—823 καὶ 961—1204) καθ' ἃς ἐτέλεσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑνετοκρατίας (1210—1699) τοὺς Βυζαντινοὺς νόμους ἀντικατέστησαν αἱ διαταγαὶ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλινοτάτης Δημοκρατίας παραδιδόμεναι εἰς συλλογὰς, Καπιτουλάρια λεγομένας, εἰς τοὺς ὑπαλλήλους κατὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

ΚΡΗΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΠΡΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΗΤΙΚΗ

Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἄγγλου Ἔδου καὶ ἄλλων ἀρχαιοδιφῶν ἐν Κρήτῃ, Μυκηναῖς, Τίρουθι κ. ἄ. ἀπεδείχθη διευχιστηρῶς ὅτις δύο ἢ καὶ τρεῖς ἠκμαζον αὐτόθι—καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Κρήτῃ—πολιτισμὸς μέγας αὐτογενῆς καὶ ἀντάξιος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, Βαβυλώνι καὶ ἀλλαχοῦ ὅστις ἐτερματίσθη διὰ τῆς καθόδου τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ τίνες ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Κρήτης; εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπειδὴ ἡ Κρήτη κεῖται μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων Ἠπειρῶν, Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς πιθανόν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων φαίνεται ὅτι κατέπλευσαν εἰς αὐτὴν λαοὶ τινες, ὀνομασθέντες Ἑτεοκρητες. Περὶ τῆς μὴ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τούτων καὶ τῆς Ἑθνικότητος αὐτῶν ἀπόδειξιν ἐπιστημονικὴν θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ μόνον ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἢ ὅποια περιέχεται εἰς τὰς ἐν ἰδιαιτέρῳ καὶ ἐν Ἑλληνικῷ ἀλφαβήτῳ γεγραμμένας Ἑτεοκρητικὰς ἐπιγραφὰς.

Τὴν ἐρμηνείαν τῶν ρηθειῶν ἐπιγραφῶν ἐπεχείρησαν πολλοὶ, ἀλλ' ἀτυχῶς πᾶσαι

αί απόπειραι αὐταὶ ἐκρίθησαν ἀνεπαρκεῖς. Τὸ δέξιον εἶναι καὶ δὴ γνωστὸν ὅτι, δευκατὰ πρῶτον μετέβησαν εἰς Κρήτην οἱ Ἕλληνες εὖρον ἐκεῖ ἄλλους κατοίκους, τοὺς ὁποίους οἱ πολεμικώτεροι ὑπέταξαν καὶ ἀφωμοίωσαν γλωσσικῶς. Τώρα ἐρωτᾶται: ἐπιτυχάνεται ἡ πειστικὴ αὐτὴ ἀπόδειξις; Εἶνε δεδωκίω; θαυμασιτὴ ἢ ἀγχίνοια τῶν ἐρευνητῶν τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν τελευταίων ἀνευρισκόντων ὁμοιότητα εἰς τινὰς λέξεις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιγραφῶν πρὸς διαφόρους λέξεις τῶν γλωσσῶν τῶν Φινικικῶν λαῶν.

Ἄλλὰ πρῶτον μὲν αἱ παραβαλλόμεναι λέξεις τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι ὀλίγαι, ἔπειτα δὲ μεταξὺ τῶν παραβαλλομένων τούτων λέξεων παρατηροῦνται φωνητικαὶ ποικιλίαι. Ἐπιγραφή τις δίγλωσσοι, ὅποια λ.χ. ἢ ἐν Ροζέττῃ εὐρεθεῖσα καὶ ἐρμηνευθεῖσα ὑπὸ τοῦ διασήμου Σιαμπολιὸν δὲν εὐρέθη μέχρι τοῦδε καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν εὐφυῆ ἐξήρασε νὰ λύσῃ τὸ αἰνίγμα τῆς ἑτεοκρητικῆς σφίγγος.

Ἄρχαία Κρητικὴ διάλεκτος

Ἐκτὸς τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν ἐν Κρήτῃ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαία διάλεκτος τῆς νήσου ταύτης κατέστη δυνατὸν νὰ μελετηθῇ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλαι—οὐχὶ Ἑλληνικαὶ πιθανῶς ἑτεοκρητικαὶ—ἐπιγραφαί. Τινὲς ἐκ τούτων αἱ τῆς πόλεως Πραιστοῦ ἐγράφησαν διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου εἰς χρόνους ἱστορικοῦς ἀλλ' ἢ γλῶσσαι τῶν παραμένει ἀκέρμη ἀγνωστος καὶ ἀπρόσιτος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν.

Ἡ ἐν Κρήτῃ ὁμιλουμένη κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς χρόνους Ἑλληνικὴ—καὶ ἔνεκα τοῦ μεγέθους τῆς νήσου καὶ ἔνεκα τῆς διαπλάσιος τῆς, ὅχι δὲ ὀλίγον καὶ ἔνεκα τῆς ἀνίσου ἀνμειξέως στοιχείων ἐξ ἄλλων Ἑλληνικῶν διαλέκτων πιθανῶς δὲ καὶ τινῶν προελληνικῶν, ἑτεοκρητικῶν—ἐμφανίζει πολλὰς καὶ ποικίλας κατὰ τόπους ἰδιωματικὰς παραλλαγὰς. Διὰ τοῦτο διακρίνονται τρεῖς μερικώτεραι Κρητικαὶ διαλέκτοι, ἐκ τούτων δὲ ἡ περισσώτερον καὶ ἀκριβέστερα γνωστὴ εἶνε ἡ τῆς κεντρικῆς Κρήτης. Τοῦτο ὁφείλεται εἰς τὰς σχετικῶς περισσοτέρας ἐπιγραφὰς, τὰς ἀνευρεθείσας ἐν τῷ τρήματι τούτῳ τῆς μεγαλονήσου. Ἰδίως ὁμοῦ εἰς τὴν περίφημον καὶ ἐκτενεστάτην ἐπιγραφὴν τῆς Γόρτυνος, τὴν βραχίλιδα τῶν ἐπιγραφῶν, ἣτις εὐρέθη εἰς τὴν κωμόπολιν τῆς Μεσαρᾶς ἅγιοι Δέκα καὶ περιέχει τὸ ἰδιωματικὸν δίκαιον τῆς ἱερθεύσης πόλεως. Ἡ διάλεκτος τῆς Κεντρικῆς Κρήτης χαρακτηρίζεται διὰ τῆς εὐρυτέρας ἀνμειξέως προδωρικῶν (ἰδίως ἀχαϊκῶν) στοιχείων.

Τὸ Κρητικὸν ἀλφάβητον ἦτο ἐκ τῶν ἀρχαϊκωτέρων Ἑλληνικῶν ἀλφαβήτων, ὅπως καὶ τὰ τῆς Μήλου καὶ Θήρας.

Νέα Κρητική διάλεκτος

Τὰ γλωσσικά ἰδιώματα τῶν σημερινῶν Κρητῶν εἶνε σπουδαιότατα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς. Ὀλίγας ἐκ τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἱστορικῶς μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ἰδίως δὲ τὴν Κυπριακὴν καὶ τὴν Κρητικὴν. Ὅπως ἐρευνῶντες τὴν πρώτην ἐκ τούτων δυνάμεθα ν' ἀνέλθωμεν μέχρι τῶν τελευταίων αἰῶνων τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ— χάρις εἰς τὰ κείμενα τῶν Κυπρίων χρονολογῶν, — οὕτω μελετῶντες καὶ τὰ Κρητικὰ ἰδιώματα εὗρισκομεν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ὁπωσδήποτε ἀν παρακολουθοῦνται ἀπὸ τοῦ 1300 περίπου μ. Χ. ἕως ἀκριβέστερα ἀπὸ τοῦ 1299 ὁπότε ἐγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἀλεξίου Καλέργη πρὸς τοὺς Βενετοὺς καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς λαμπρᾶς ἀνθήσεως τῆς Κρητικῆς ποιήσεως ἐπὶ Βενετῶν, ὡς γλωσσικὸν ὄργανον τῆς ὁποίας ἐχρησίμευσε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦσαν ἡ διάλεκτος τοῦ τόπου καὶ μάλιστα ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Τὰ ἔργα τοῦ Στεφ. Σαχλίκη, Μανουὴλ Σκλάβου, Ἀντωνίου Ἀχέλη, Βιτσέντζου, Κορνάρου, Γεωργίου Χορτάτζη καὶ τοῦ Γύπαρη ὅπως ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Ἐρωφίλη, ἡ Θυσία τοῦ Ἀδραάμ καὶ ἡ Ὠραία Βοσκοπούλα καὶ ἄλλα δὲν εἶναι μόνον ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν ἀξιόλογα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν διαφωτίζοντα σπουδαίως τὴν ἱστορίαν τῆς νέας Κρητικῆς διαλέκτου καὶ συντελοῦντα ὅχι ὀλίγον εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐπὶ ἑξ αἰῶνας ἐξελίξεώς της. Ἐκ τούτων τὰ πλεῖστα ἐγράφησαν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀνατολ. Κρήτης διότι ἐν αὐτῇ ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Βενετοκρατουμένης νήσου καὶ ἐπομένως ἡ διάλεκτος αὐτῆς δὲν ἦτο μόνον γνωστότερα, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο καὶ ἐγενεστέρα, τὸ ἰδίωμα δὲ τοῦτο ἀνυψώθη εἰς γλώσσαν παγκρητικὴν ὡς ὄργανον κοινῆς συνεννοήσεως ὅλων τῶν Κρητῶν, ὡς ὄργανον συγχρόνως τῆς Κρητικῆς ποιήσεως, καὶ τὰ ὀλίγα ποιητικὰ προϊόντα, τὰ γραφέντα εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Δυτικῆς Κρήτης δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένα στοιχείων τῆς Ἀνατολ. Κρήτης. Ἐν ἐκ τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς Κρητικῆς διαλέκτου εἶνε ἡ συντηρητικότητα καὶ βραδεία ἐξέλιξις της.

Ἄξια ἰδιαίτερου λόγου εἶνε πρὸ πάντων αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ, αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τὴν ἐν Δ. Κρήτι ὁμιλουμένην ἀπὸ τῶν Ἀνατολικῶν Κρητῶν. Δι' ἃ καὶ ἡ διάλεκτος τῆς Κρήτης ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο μικροτέρας διαλέκτους.

Γραμματολογία

Ἀρχαία περίοδος. Ἰδιαίτεραν ἀκμὴν τῶν γραμμάτων ἐν Κρήτι οὐτε γνωρίζομεν οὐτε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν. Μάλιστα καὶ πολλὰς ἀμφιβολίας μᾶς γεννοῦν μυθικὰ ὀνόματα ποιητῶν καὶ σοφῶν ἐχόντων καὶ ἰδιότητα θεραπόντων.

Τὴν Κρητικὴν ποίησιν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν αὐστηρῶς ὡς Δωρικὴν, ἀλλ' ἔχουσαν καὶ ἴδιον ἐγχώριον χαρακτῆρα.

Τοιαῦτοι ποιηταὶ ἦσαν πλὴν τοῦ Ἐπιμενίδη καὶ ὁ Γορτύσιος Θυλῆτας σύγχρονος τοῦ Λυκούργου νομοθέτης καὶ μελοποιῆς, ὁ Ὑβρίδας σύγχρονος τοῦ Ἀλκαμάνοιο, γνωστὸς ἀπὸ ἓν μόνον σωζόμενον σκῆλιον, ἦτοι χορευτικὸν καὶ συμποτικὸν ἔσμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἰς Κρητικὴν διάλεκτον ἐκφράζει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πεποιθήσιν ἐπὶ τὰ ὄπλα. Ἐπίσης καὶ ὁ Ριανός, ὁ καλούμενος Βηναῖος ὁ ἐκ παραδόσεως γνωστὸς ὡς ποιήσας τὴν Ἡρακλειάδα καὶ ἀπὸ ἓν ἔπος ἔχον ὑπόθεσιν τῶν Μεσσηνιακῶν πόλεμον.

Ἄξιοι λόγου συγγραφεῖς ἦσαν καὶ ὁ Ξενίων καὶ ὁ Σωσικράτης γράψαντες

Κρητικά, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλάχιστα χωρία αὐτῶν διέσωσαν ἄλλοι συγγραφεῖς. Θεατρικοὺς συγγραφεῖς δὲν γνωρίζομεν χωρὶς ὁμως νὰ σημαίνῃ τοῦτο ὅτι τὸ δράμα ἦτο ἄγνωστον ἐν Κρήτῃ. Τῆς Ἐλύρου τοῦλάχιστον σώζεται ἀκόμη τὸ ἀρχαῖον θέατρον. Ἐνὶ λόγῳ ἰδιαίτερας σχολῆς καὶ ἀκμῆν τῶν γραμμάτων δὲν ἔχομεν ἐν Κρήτῃ, τῶν ὁποίων πρέπει νὰ φαντασθῶμεν προσηρμοσμένα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ δὴ τὸ Δωρικὸν πνεῦμα.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ μεσαιωνικὴ Κρητικὴ λογοτεχνία εἶνε δ,τι σπουδαιότερον ἔχει ἢ Ἑλληνικὴ γραμματεία κατὰ τὸν ΙΒ' ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα ὅχι τόσοσ εἰς ὄγκον, ὅσον εἰς ποιότητα καὶ χάριν. Ἡ ἀκμὴ τῆς συμπίστει εἰς τὴν παγίωσιν τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς ἐν Κρήτῃ καὶ τὴν μετάδοσιν εἰς αὐτὴν τῆς Ἱταλικῆς φιλολογίας ἢ ὁποῖα εἶχεν ὑποστή ἐπίδρασιν Βυζαντινὴν. Ἰπὸ τὴν ἐπήρειαν ὁμωσ τῆς Δύσεως καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀνατολῆς οἱ Κρητῆς λαγοτέχνηαι κτώρθωσαν παρ' ὄλην τὴν ἔλλειψιν πρωτοτυπίας καὶ παρ' ὄλην τὴν μικρολογίαν νὰ δώσουν εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐξαισίους στίχους, χορικά θαυμάσια, ποιήματα συγκινητικὰ, ν' ἀνυψώσουν τὸ γλωσσικὸν ὄργανον καὶ τὸ μέτρον, ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ ὑπηρετήσουν σκοποὺς καλλιτεχνικοὺς καὶ νὰ θέσουν τὴν βάσιν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ ἀρχὴ τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας θῆξιύνακτονά θεωρηθῆ ἢ παράφρασις τῶν Κρητικῶν ἐπῶν. Κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀρχίζουσι ν' ἀναφαίνονται τὰ διδακτικὰ ποιήματα μετὰ τὴν κατῆχουσιν δὲ τῆς ρίμης παρ' τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἢ γλωσσικὴ μορφή τῶν ποιημάτων βελτιοῦται ἐπαισθητῶς. Μετὰ τὰ διδακτικὰ θέματα καὶ τὰ μοιρολόγια τῆς ξενιτειᾶς, ἤρχισεν ἢ σύνθεσις ἔργων σπουδαιότερω, ἔρωτικῶν ποιημάτων, διηγημάτων ποιμενικῶν εἰδυλλίων, κωμωδιῶν, μυστηρίων, δραμάτων καὶ ἐπῶν.

Ἡ πτώσις τῆς νήσου εἰς τὰς χεῖρας τῶν τούρκων ἀναπτύσει νέον ποιητικὸν εἶδος, τὰ ἱστορικὰ δηλονότι ποιήματα, χρήσιμα διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γλωσσικὴν καὶ συγχρόνως μνημεῖα ζωντανά, εἰς τὰ ὁποῖα ἢ λαϊκὴ κραυγὴ ἀφίηται ἐλευθέρα εἰς ἄρηγον τῆς πολυπαθοῦς νήσου. Ὡσ πρὸς τὰ περὶ εἶνε ἀληθὲς ὅτι δὲν ἤκμασαν μυθιστορήματα ἱπποτικά, ἱστορία καὶ ρητορικὴ, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ρίμης, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ στιχοῦργημα. Ἐθεωρεῖτο ἄσκοπον νὰ ἐκδοθῆ πεζόν. Ἐν τοσοῦτω δὲν ἔλλειψαν καὶ μερικά. Τὸ Γεωπονικὸν ἐπὶ παραδείγματι τοῦ Ἀγαπητοῦ Λάνδου, περιέχον ἱατρικὰ διάφορα, ἢ «Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία» μεταφερθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Χαρτοφύλακος, ἢ «Ἰουδαϊκὸς πόλεμος» ὑπὸ τοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου καὶ ἢ «Ρητορικὴ» ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Σκούρου. Ἀλλὰ πλὴν τῶν εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν γραφέντων

μνημείων τούτων ἐγράφησαν καὶ ἄλλα πολλὰ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ὑπὸ Κρητῶν, οἵτινες ἐδίωσαν καὶ ἐσπούδασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸ τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς καὶ μετ' αὐτὴν βραδύτερον ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐδέχθησαν τὴν δημοτικὴν διὰ νὰ ἐκφρασθοῦν ὅπως ὁ Φρ. Σκοῦφος καὶ ὁ Κρῆς Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Γεώργ. Βλάχος ὁ σύγγραφεὺς τοῦ «Τετραγλώσσου Θησαυροῦ» ἐνῶ ἄλλοι ἐναγκαλισθέντες τὴν ἀρχαίαν ἔμειναν μακρὰν τῆς ζωῆς. Ἐν τούτοις ὁ Φρ. Πόρτος οὔτε ὁ Μάρκος Μουσοῦρος ἔδινον ποιήματος, οὔτε οἱ δέκιμοι ἐργάζονται τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας. Ἀρχομένου τοῦ ἸΕ' αἰῶνος μοναχὸς τις Κρήτης συγγράφει τὸ περὶ «Ξενιτειᾶς» ποίημα. Ἡ γλῶσσα τοῦ Κρητικῆ εἶνε ἐπιδιωρωμένη πολλαχῶς καὶ ἡ σχέση τῶν μετὰ τὰ δημοτικὰ τραγῳδία καταφανής. Ὁ βίος τῶν ξενιτευμένων ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν πικρὸς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο δίδει πολλὰ δημῶδη νεοελληνικὰ ἔργα. Ὁ Κρῆς ποιητὴς Στέφ. Σαχλίκης εἰς ἓν ποίημά του ἐπιτίθειται λαύρως κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἑταιρῶν. Ἡθικόν στοιχεῖον δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸ, ἀλλ' οἱ στίχοι του εἶνε ἀρκετὰ καλοὶ. Ὁ Γεώργιος Κοσμῖος ἐκ Χάνδακος συγγράφει ἐκλογὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς στίχους πολιτικοῦς ὁμοιοκαταλήκτους. Ὁ Ρεθύμιος Ἰωάννης Πικατόρος «Ρίμαν θρηνητικὴν» εἰς τὸν πικρὸν καὶ ἀκόρεστον Ἄδην εἰς τὴν ὅποιαν συγχωνεύονται αἱ ἀρχαῖαι περὶ Ἄδου παραστάσεις μετὰ τὴν δημοτικὴν τοῦ χάρου καὶ μετὰ τὰς θεολογικὰς ἰδέας.

Ὁ Μαρτῖνος Φαλιέρος συνέθεσε τρία ποιήματα εἰς πολιτικοῦς στίχους καὶ εἰς καθαρὰν δημοτικὴν γλῶσσαν μετὰ ὑποθέσεις ἐρωτικὰς. Ὁ Φαλλίδης ἔκαμε τὸ «Τραγοῦδι» ἀπὸ 140 ὁμοιοκαταλήκτους πεντασυλλάβους. Χρονολογεῖται περὶ τὰ 1600 ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γλωσσικῆς του μορφῆς. Τῆς ἰδίας ἐποχῆς εἶναι καὶ ὁ «βίος τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγάλου Νικολάου» εἰς στίχους 260 πολιτικοῦς ὁμοιοκαταλήκτους. Εἶναι διασκευὴ προγενεστέρου ποιήματος, τὴν ὅποιαν ἔκαμεν ὁ θεολόγος Μοσχολέος ὁ Κρῆς. Ἡ «Ἐξομορφὴ Βοσκοπούλα» εἶναι ἱστορία ἐρωτικὴ εἰς ἐνδεκασυλλάβους ὁμοιοκαταλήκτους τὴν ὅποιαν ἐξέδωκεν ὁ Νικόλ. Δριμυτικὸς ἢ μᾶλλον Δριμυτινὸς ὁ Ἀποκαρωνιώτης. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἐρωτικὴ, εἰδύλλιον ρωμαντικὸν μεταξὺ δασκοῦ καὶ Βοσκοπούλας ἢ ὅποια ἀποθνήσκει ἀπὸ ἀγάπην.

Θέατρον—Μυστήρια

Ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ δράματα, τὰ ὅποια παριστάνοντο καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν ἐσώθη ἐκ Κρήτης ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ». Στὶς 1154 πολιτικοῦς ὁμοιοκαταλήκτους ποιητῆς ἀνέπτυξε τὴν Βιβλικὴν ὑπόθεσιν τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαὰκ ἀπὸ τὸν γέροντα Ἀβραάμ. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων τοῦ δράματος εἶναι ψυχολογημένοι, σύγχρονοι τοῦ ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένοι Ἑβραϊκὰ ὀνόματα καὶ ἐνδύματα. Ὅσοι καὶ ἂν ἔχωμεν μετὰ τὴν ὑπόθεσιν Μυστηρίων εἰς τὴν Δύσιν προγενέστερον τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ» ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ Κρητικὸν εἶναι καὶ τεχνικώτερον καὶ ζωντανώτερον καὶ ἐμπείρου τεχνίτου ἔργον.

Τ ρ α γ ω δ ί α

Περί τὸ 1808 ὁ Γεώργιος Χορτάτζης, Ρεθύμνιος ποιητὴς δίδει τὴν «Ἐρωφίλην» τραγῳδίαν μακροσκελεστάτην. Ἀλλὰ ἐὰν περικοποῦν οἱ μακροὶ διάλογοι δύναται νὰ παρασταθῇ. Ἐχει καὶ αἰσθητικὴν ἀξίαν ἀπόλυτον. Νεωτέρα καὶ μικροτέρα ἀξίας ἀκολουθεῖ ἡ τραγῳδία «Ζήνων» ἀναφερομένη εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀυτοκράτορος. Ἐχει εἰς δεκαπεντασυντάβους καὶ χορικά. Ὁ «Γούπαρης» δοκιμικὸν δραματικὸν ποίημα μᾶς ἐθυμίζει ἀνάλογα Ἰταλικά ποιήματα.

Κ ω μ ω δ ί α

Ὁ Γ. Χορτάτζης πλὴν τῆς «Ἐρωφίλης» ἀφῆκε καὶ κωμῳδίαν τὴν «Κατσάρωπον» οὐχὶ πολλῆς φιλολογικῆς ἀξίας. Ἐχομεν ἀκόμη δύο Κρητικὰς κωμῳδίας, αἱ ὅσαι ἐγράφησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ Μεγάλον Κάστρο ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τοῦς Τούρκους. Τὰ χειρόγραφα τῶν ὅπως καὶ ὁ «Ἐρωτόκριτος» μετεφέρθησαν εἰς τὰς Ἰουλιὰς νήσους ἐπὶθεν ἐγίναν γνωστὰ τὰ ἔργα. Ἡ μία εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἐκδοθεῖσα «Στάθης». Ἡ ἄλλη ἐδημοσιεύθη πολὺ ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ξανθοῦδίδου, εἶνε δ' αὖτις ὁ «Φουρτουνάτος» ὡς ἐκλήθη ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῆς προσώπου, τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φωσκόλου. Μετὰ συντομίαν ἀσυνήθους εἰς Κρητικὰ ἔργα ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὸν ἔρωτα τοῦ νέου Φουρτουνάτου ἀγαπῶντος τὴν ἰδίαν κόρην μὲ τὸν φυσικὸν τοῦ πατέρα, τὸν ὅποιον δὲν γινώριζει. Ἡ ἀναγνώρισις φέρει τὴν λύσιν τοῦ δράματος καὶ τὸν γάμον τοῦ νέου. Οἱ χαρακτῆρες διαγράφονται μετὰ πολλῆς τέχνης.

Ἔ π ο ς

Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῆς Κρητικῆς σχολῆς εἶνε τὸ ἔπος τοῦ Βιτειντοῦ Κορνάρου ὁ «Ἐρωτόκριτος». Ἐχει καταστῆ τόσον λαϊκὸν, ὥστε καὶ σήμερα νὰ εἶνε ἀπαραίτητον μέλος εἰς τὰ χεῖλη παντός Κρητός. Ἐν τούτοις οὔτε περὶ τοῦ ποιητοῦ, οὔτε περὶ τοῦ χρόνου τῆς δημιουργίας τοῦ ἔργου ἔχουμεν πληροφορίας ἕως οὗ ἢ ἐπισημονικὴ μελέτη αὐτοῦ κατέληξεν εἰς διαφωτιστικὰ συμπεράσματα. Ὁ «Ἐρωτόκριτος» παρ' ὅλην τὴν ἀπλότητά του συγγραφῆς του, τοῦς ἀναχρονισμοὺς καὶ τὴν μακρότητά του δὲν ἔπαυσε ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε τὸ περισσότερον ἐμπνευσμένον ποίημα, τοῦ ὁ-

ποίου ὁ δημιουργὸς προήλθεν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ δεχθεὶς τὴν συνδρομὴν τῆς λαϊκῆς Μούσης εἰς τὴν παραστατικότητά. Καίτοι ζῆ τοὺς τελευταίους Ἰννετικούς χρόνους μεταχειρίζεται γλώσσαν καθαρὰν παραπλησίαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ῥίμῶν ῥέουσιν, ἀβίαστον, ποικίλην καὶ πλουσίαν. Ἐξύμνησε τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἀδολὸν φιλίαν καὶ τὸν ἔρωτα.

Ἱστορικὰ ποιήματα

Ἐκ καταστροφικῶν σεισμῶν τοῦ 1508, ὅστις κατέστρεψε τὰς Ἰανάτολικοτέρας ἐπαρχίας τῆς Νήσου προεκάλεσε ποίημα τὸ ὠθὲν ἀπόσπασμα τοῦ ὁποίου ἐδημοσίευσεν τῷ 1927 ὁ πρῶν διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Νικόλαος Ι. Παπαδάκης. Ἀποτελεῖται ἐκ στίχων 49 πολιτικῶν ὁμοιοκαταλήκτων, τὸν ἀγνωστον ποιητὴν αὐτόπτην τῆς καταστροφῆς ἐκίνησεν ὁ σεισμὸς εἰς ἔλεος τῶν δυστυχῶν. Τὸ ποίημα τοῦτο μετὰ τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ξενητιάς καὶ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶνε τὰ καθαρώτερα γλωσσικὰ μνημεῖα. Τὸ ἴδιον σεισμόν περιέγραψε διὰ στίχων 284 πολιτικῶν τοὺς ὁποίους ἐπιγράφει «Συμφορὰ τῆς Κρήτης» ὁ Μανουὴλ Σκλάβος Λημαζάκης ἐπεισόδια τῶν τοῦ συμβάντος. Τὸ ποίημα εἶνε θρηνηθὲς ἐπηρσασθὲν ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου. Ἐν τούτοις οἱ καθαρῶς ἱστορικὰ ποιήματα γράψαντες εἶνε μεταγενέστεροι. Ὁ Ἀντώνιος Ἀχιλῆς γράφει τῷ 1571 τὸ ποίημα «Μάλτας πολιορκία» ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀποτυχούσαν προσπάθειαν καὶ κατάληψιν τῆς Μάλτας. Ὁ συγγραφεὺς καίτοι λόγιος ἔγραψε εἰς τὴν δημόδιον. Ὁ θρήνος ὁμοίως ἐκ τῶν σεισμῶν καὶ τῶν ξένων πολιορκιῶν δὲν εἶνε τόσος, ὅσον ὁ ἐκ τῆς καταστροφῆς ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς μαχαίρας. Τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν κλαίουσιν οἱ αὐτόπται Μπουνιαλῆς καὶ Διακρούσης ἐξιστοροῦντες τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης διὰ μακρῶν.

Ὁ Ἀντώνιος Διακρούσης ἦτο Κεφαλλῆν κληρικὸς ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαμεινας εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κρητικὸν ἴδιωμα γράψας τὸν θρήνον του. Ὁ δεῦτερος εἶνε ὁ Μάρκος Τζάνης, ὁ ἐκτελεστικὸς Μπουνιαλῆς, συγγενὴς ἴσως τοῦ ἐπίσης ποιητοῦ Ἐμ. Τζάνης Μπουνιαλῆ τοῦ Ζωγράφου. Τὸ ἔργον του εἶνε καὶ μεταγενέστερον καὶ ἐκτενέστερον ἐκδοθὲν τῷ 1681 μὲ τίτλον «Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τῶν ἐν τῇ Νήσῳ γενομένων, ἡ ὁποία περιέχει τὴν σκληρότητα καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ φόνων ὅταν ἐκυρίευσαν οἱ Ἀγαρηνοὶ τὴν δυστυχισμένην χώραν τῶν Χανίων καὶ Ρεθύμνου.» Καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιήματα εἶνε γλωσσικὰ μᾶλλον παρὰ μνημεῖα ἢ ἔργα τέχνης.

Ἐχουν δευτέρως καὶ ἀνάτασιν εἰς τοὺς θρήνους καὶ ζωηρότητα εἰς τὰς περιγραφὰς καὶ αἰσθημα πλούσιον. Ἀλλὰ περισσότερον ἀρέσουν διὰ τὴν ἀφέλειαν τῶν καὶ τὴν ἱστορικὴν τῶν χρησιμότητα. Ποιοτικῶς τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου Σακρεῦ ἀρχιάτρου τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης «Κρητικὸς πόλεμος» εἶνε πολὺ κατώτερον. Ἐχει γράφει εἰς γλῶσσαν παραμορφωμένην. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη ποίησις μεταβάλλεται ἀρχότερον εἰς Λαϊκὴν.

Ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Δασκαλογιάννη συγγραφὴν ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Μπουνιαλῆ εἶνε ἡ ἀρχὴ σειρᾶς ὀλίγων λαϊκῶν ποιημάτων πραγματοποιημένη ἱστορικὰ γεγονότα μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Λόγιοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς

Τὸ Ρέθυμνον ὑπῆρξεν ἡ πατρίς πολλῶν ἀνδρῶν ἐκπαιδευθέντων εἰς Ἴταλίαν, ὅπου διεκρίθησαν ὡς τυπογράφοι, ἀντιγραφεῖς, λόγιοι, ἐκδόται, διαπρεπεῖς Ἑλληνισταὶ καὶ δόκιμοι ποιηταὶ. Παραπλήσιοι τῶν ζωγράφων, ὅσοι διέπρεψαν εἰς τὴν Δύσιν οἱ Ἑλληνισταὶ εὗτοι δὲν ἔχουν ἔργον ἀποκλειστικῶς ἀφορρὸν εἰς τὴν Κρητικὴν λογοτεχνίαν. οὐδὲ λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν τὴν λαϊκὴν ποίησιν καὶ γλύσσαν.

Ὁ Μάρκος Μουσούρος

*Αποθανὼν νέος κατὰ τὸ ἔτος 1517 διεκρίθη ὡς λαμπρὸς ἐκδότης καὶ καθηγητὴς εἰς τὴν Ἴταλίαν, ὅπου νέος ἔτι ἐστάλη. Καίτοι καθολικὸς τὸ θρησκειομα καὶ τιτλοῦχος ἐπίσκοπος δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ προσδοκᾷ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Τουρκικῶν ζυγῶν καὶ μιὰ νέαν Ἑλληνικὴν ἀνορθοῖν. Πρὸς τοῦτο ἐκαλλιέργησε τὸ γράψιμο καὶ πολλῶν καὶ γονίμων ἐκδόσεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἐπέλυθῃ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἔθνους. Θαυμαστὴς ἐπιγραμματῶν λαμπρῶν ὑπερηφάετο διὰ τὴν Κρήτην εἰς ἐπίγραμμα προτασσόμενον τοῦ μεγάλου ἐτυμολογικοῦ. Φίλος τοῦ Μ. Μουσούρου ὁ Θημητήριος Δούκας ἐδίδαξε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς Ἰσπανίαν καὶ Ἴταλίαν χωρὶς νὰ παραλείψῃ νὰ γράψῃ στίχους εἰς ἀρχαῖα μέτρα καὶ γλώσσαν. Ὁ Ρεθύμιος Φραγκίσκος Πόρτος, τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ περιπετειώδης βίος τὸν ἠνάγκασε νὰ μεταδώσῃ πολλὰ τὰ Ἑλληνικὰ τοῦ φῶτα ἀρχαιολόγος καὶ ποιητὴς ἀφῆκεν ἐπιγράμματα ἐλεγκτὰ, ὅπου ἐτήρησε καὶ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν καὶ τὴν ὅλην τοῦ φιλολογικοῦ τούτου εἴδους ἀρχιτεκτονικὴν. Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Αἰμίλιος Πόρτος καίτοι ἀμαθὴς τῆς νέας Ἑλληνικῆς γράφας καὶ στίχους ὄχι πολὺ σημαντικῶς. Στίχους ἔγραψαν καὶ ὁ Ζαχαρίας Καλλέργης ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, ὁ σοφὸς λεξικογράφος καὶ μελετητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας Γεράσιμος Βλάχος εἰς Ἰεροσόμναχοι Ἀρσένιος Καλούδης καὶ Γρηγόριος Μελισσινός, ὁ ἱερεὺς Βαρθολομαῖος Συρόπουλος καὶ παπᾶ Ἐμ. Τζάνης Μπουναλῆς, ὁ Ζωγράφος συγγραφεὺς στίχους δεκαπεντασφάλλδους «Βίς τὸν Ἐδωγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου».

ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἄνθησιν βεβαίως ἀξιόλογον τῶν γραμμάτων εἰς Κρήτην δὲν ἔχομεν κατὰ τὸν 10 αἰῶνα, οὔτε εἶναι παράλληλος ἢ ἀνάπτυξις τῆς λογοτεχνίας εἰς τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς εἰς τὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα. Μετὰ τὸ 1878 ἡ ἐλευθερία εἶνε σχετικῆ, ἡ παιδεία γίνεται μέλημα δημόσιον, βιβλία ἐκτυποῦνται εἰς τὴν Νῆσον, ἰδρύνονται φιλεκπαιδευτικοὶ οὐλλογοὶ εἰς τὰς πόλεις, βιβλιοθήκαι συνιστῶνται καὶ γεννᾶται διαφέρον ἱστορικόν, ἀλλὰ πλὴν τῶν ριμαδῶρων, τοὺς ὁποίους ἀντιπροσωπεύει δὲκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης Μ. Διαλλονᾶς ἐπὶ πολὺ οἱ ποιηταὶ ἦσαν ἀγνωστοί. Κατόπιν ἐμφανίζεται πλειὰς λογοτεχνῶν εἰς Ἡράκλειον μετὰ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Νικ. Καζαντζάκην Ἄπ' ἐναντίας δὲ πεζὸς λόγος ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ὁ Ἰωάννης Κονδυλάκης ἀπὸ τῆν Βιάννον δημοσιογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας ἠσχολήθη ὄχι μόνον μετὰ χρονογράφημα ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθογραφίαν εἰς τὴν ὁποίαν διέπρεψε μετὰ λεπτὰ διηγήματα κοητικὰ ὅπως τὸν «Πατούχαν» «Ὅταν ἤμου δάσκαλος» καὶ ἄ' Ἡ πρώτη μου ἀγάπη» Εἰς τὰ ἔργα του καθρεπτιζονται τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Εἰς τὸ ἠθογραφικὸν δράμα μετὰ ὑποθέσεις καὶ γλώσσαν Κρητικὴν διεκρίθη καὶ ἡ Γαλάτεια Ἀλεξίου Καζαντζάκη.

Ἱστορίαι ἐγράφησαν ἀπὸ τοὺς Παπαδοπετράκη (1888) Κριάρην 1930, καὶ Ψιλλάκη 1909. Τρεῖς δὲ Ἱστορικαὶ Μονογραφαὶ ἀπὸ τὸν Κ. Γ. Φουρνασοῦκη δημοσιογράφου. Εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν πεδίων ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν εὐτυχέστερα. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης ἀγέδειξαν τὸν Ἰωσήφ Χατζηδάκη καὶ τὸν Στέφανον Α. Ξανθοῦδη. Ὁ δεύτερος ἦτο λαμπρὸς μεσαιονολόγος καὶ νεοελληνιστής, ὅσον καὶ προϊστορικὸς. Ἡ πολυειδὴς του ἐργασία ἐξεκαθάρισε σκοτεινὰ ἐπιστημονικὰ προβλήματα καὶ μᾶς ἔδωκεν ἀκριβεστάτας κριτικὰς ἐκδόσεις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» τοῦ «Φουρτουνάτου» καὶ τῆς «Ἐρωφίλης». Οἱ φιλόλογοι Ἄντ. Γιάνναρης, Ι. Καλλιτσουνάκης καὶ Στ. Δεινάκης ἠσχολήθησαν μετὰ γλωσσολογικά, ἱστορικά καὶ φιλοσοφικά ζητήματα χωρεῖα δὲ φιλολόγων, θεολόγων καὶ ἄλλων λογίων ἐξήγαγε πολλά θέματα ἀναγόμενα εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν γραμματείαν καὶ ἱστορίαν.

Τέχνη

Ἡ προϊστορικὴ τέχνη τῆς Κρήτης ἀποτελοῦσα τὸ μοναδικὸν ὄλικον ἐκ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ ἀρυσθῆ πληροφορία περὶ τῆς προϊστορίας τῆς νήσου ἐξητάσθη εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπίσης εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῆς τέχνης τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους μέχρι τῆς ἐμφάνισης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Μεσαιωνικὴ τέχνη ἐν Κρήτῃ ἀκολουθοῦσα τὰς ἱστορικὰς περι-

πταίαις τῆς Νήσου δύναται νὰ διαιρηθῆ εἰς τέσσαρας περιόδους. α' ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀλώσεως (824) β) ἀπὸ τῆς ἀνακτίσεως τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως (960—1204), γ) εἰς τὴν περίοδον τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας περατουμένην μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῆς Νήσου καὶ δ) τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ μὴ ἀκριδὴς εἰσέτι γνώσις τῶν Μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Κρήτης δὲν ἐπιτρέπαι λεπτομερῆ ἐκθεσιν περὶ αὐτῶν ἰδίᾳ διὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν περίοδον ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάχιστα εἶνε τὰ γνωστὰ μνημεῖα.

Καίτοι τὰ ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς μνημεῖα εἶνε πολυάριθμα, ἐν τοῦτοις παρὰ τὰς γενομένας ἐργασίας, ταῦτα παραμένουσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεξέταστα. Ἐν μόνον μνημείον τῆς πρώτης περιόδου εἶνε γνωστόν, ὃ ἐν Γορτύνη ἠρειπωμένος Ναὸς τοῦ Ἁγίου Τίτου κτισθεὶς κατὰ τὸν Σ. Τ. αἰῶνα, ὁποστὸς ἀρκετὰ· ἐλλάδας κατὰ τὴν Ἀραβικὴν ἐπιδρομὴν καὶ ἀργότερον τὸν I πιθανῶς αἰῶνα ἐπισκευασθεὶς ὑπὸ τῶν ἀνακτησάντων τὴν Κρήτην Βυζαντινῶν.

Πλὴν ὅμως τοῦ μνημείου τούτου ἐπιγραφαὶ τινὲς παλαιοχριστιανικαὶ καὶ ἀνάγλυφα τινὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη διασωθέντα μαρτυροῦσι περὶ τῆς ὑπάρξεως σπουδαίων οἰκοδομημάτων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ ὁποῖα κατεστράφησαν ἰδίως κατὰ τὴν ὑπὲρ τὸν αἰῶνα διαρκέσασαν Ἀραβικὴν κυριαρχίαν.

Ἡ δευτέρα περίοδος, ἡ ἀρχομένη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀφῆκε Ναοὺς τινεσ, τῶν ὁποίων αἱ πολλὰ εἰς γενόμεναι ἐπισκευαὶ δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν· Πολυπληθῆ εἶνε τὰ ἀπὸ τοῦ I Γ. ου αἰῶνος διασωθέντα μνημεῖα. Αἱ Ἐκκλησίαι παρουσιάζουσι ἀρχιτεκτονικῶς τοὺς συνήθεις ρυθμοὺς τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Ὀλίγαι εἶνε κτισμέναι κατὰ τὸν τύπον τῆς σταυροειδῶς μετὰ τρούλλου ἐκκλησίας. Πολὺ δὲ περισσώτεραι εἶνε αἱ ἀκολουθοῦσαι τὸ σύστημα τῶν σταυροεπιστεγάτων Ναῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον δύο καμάραι ἢ μία ὑπεράνω τῆς ἄλλης διασταυροῦνται ἐπὶ τῆς στέγης.

Αἱ ἐν Κρήτῃ σταυροεπίστεγοι ἐκκλησίαι παρουσιάζουσι μάλιστα σειρὰν ποικιλιῶν, αἵτινες σπανίως ἀπαντῶσι εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Τέλος πολυάριθμος εἶνε ἡ ὄμας τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ἐκτισμένων κατὰ τὸ σύστημα τῆς Βασιλικῆς μετ' ἑνὸς ἢ περισσοτέρων κλιτῶν, τὰ ὁποῖα σχεδὸν στεγάζονται διὰ κυλινδρικήν καμάραν. Ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων εἶνε ἐλαχίστη καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτελέσεως πολὺ κατωτέρα τοῦ γλυπτικοῦ διακόσμου ἄλλων συγχρόνων μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μακρὰ Ἐνετικὴ περίοδος, εἰς τὴν ὁποῖαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκουσι τὰ μνημεῖα ταῦτα καὶ ἡ ἐν Κρήτῃ ἀνέγερσις φραγκικῶν οἰκοδημάτων ἐπηρέασαν τὴν τέχνην ἢν ἐγχώριαν.

Ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον τῶν Κρητικῶν ἐκκλησιῶν εἶνε ἡ διὰ τοιχογραφῶν διακόσμησις αὐτῶν. Ἐκ χρονολογιῶν διασωθεισῶν ἐξάγεται ὅτι αἱ παλαιότεραι ἐκ τῶν μέχρι τούδε γνωστῶν τοιχογραφῶν ἀνάγονται εἰς τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ II αἰῶνος, διεσώθησαν δὲ καὶ μέχρι σήμερον πολλά ὀνόματα ζωγράφων ἐργασθέντων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοιχογραφῶν. Τεχνικῶς ἐξεταζόμεναι αὗται εἶνε ἔργα ἐπαρχιακά, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδέπω ἐπέδρασαν ἡ τέχνη τῶν μεγάλων συγχρόνων καλλιτεχνικῶν κέντρων, Μυστρα, Θεσσαλονίκης κ. ἄ. Ὁ τρόπος τῆς παραστάσεως τῶν μορφῶν, τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν δεικνύουσι τὸν ἀντίον μεγάλην συγγένειαν πρὸς ἀνατολικά μᾶλλον ἔργα τέχνης. Ἀλλ' ἐὰν αἱ τοιχογραφίαι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κρήτης εἶνε τοιαῦτα ἄτεχνα πολλὰ εἰς ἔργα, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον καὶ μετὰ τὰς φερητάς ἐπὶ σκηνίδων εἰκόνας, τὰς κοσμοῦσας τὰ εἰκονοστάσια καὶ προσκνητάρια αὐτῶν. Αἱ εἰκόνας αὗται ἀνήκουσιν εἰς τὴν Κρητικὴν σχολήν, ἥτις κατὰ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν συνεχίζει τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ στέδιον καὶ τὴν εἰκονογραφίαν, ἔχει ὁποστὴ ἰσχυρὰν τὴν ἐπ' ὄρασιν τῆς Ἰταλικῆς καὶ μάλιστα τῆς Βενετικῆς τέχνης.

Λαογραφία

Πηγαι και ερευναι

Πηγαι δια την εξετάσιν της Μινωικής και προϊστορικής λαογραφίας εχομεν αφθόνως εν Κρήτη τα αρχαιολογικά ευρήματα της νήσου, Ανατολικής και Δυτικής. Ἀλλὰ μελέται τούτων πρὸς εξαγωγήν λαογραφικῶν συμπερασμάτων δὲν ἔχουν γίνῃ. Πηγαι διὰ τὴν λαογραφικὴν ἐξέτασιν τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Κρητῶν εἶναι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς οἱ διασώσαντες μέχρις ἡμῶν πληροφορίας σποραδικὰς διὰ τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ βίον, τὸν ὄπλισμόν τῶν λαϊκῶν πολιτισμὸν ἐνγένει. Οὕτε περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἢ Βυζαντινῆς περιόδου τῆς Κρήτης εἶχομεν λαογραφικὰς πληροφορίας ἰδιαιτέρως, Ἐκ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Κρητικοῦ βίου ὁμως εἰδήσεις εἶχομεν τὰς ἐκ τῶν μνημείων τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου. Οὕτως ἐκτὸς τῶν ἐγγράφων καὶ συμβολαίων καὶ χρονικῶν καὶ λοιπῶν γλωσσικῶν μνημείων χρησιμεύει ὁ «Ἐρωτόκριτος» ὁ ὁποῖος πλὴν τῶν Ἑνετικῶν ἐπιδράσεων γέμει λαϊκῶν διστύχων, παροιμιῶν, παραδόσεων καὶ ἐθίμων, ὁ «Φουρτουνάτος» τοῦ Μ. Α' Φωσκόλου ὅπου πολλὰς πληροφορίας εἶχομεν διὰ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς τὴν κατάστασιν τῆς Παιδείας καὶ τὴν κοινωνικὴν μόρφωσιν, τὰ ποιήματα τοῦ Σαχλίκη καὶ τοῦ Φαλλίδου ὅπου π. χ. διαφωτισόμεθα διὰ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ὄψιν διασῆμων ἐν Κρήτῃ ἑταιρῶν. Τὸ «Τραγουδι τῆς Ξενιτειᾶς» ἢ τραγῦδιον ἱστορικὰ διάφορα, εὐθὺς δ' ἀμέσως οἱ ξένοι περιηγηταὶ οἱ ὅποιοι διερχόμενοι ἐκ Κρήτης δὲν κρῖνου ἀνάλιον ν' ἀναφέρουν τὰ ἦθη, τὰ τῆς ἐνδυμασίας, διαίτης καὶ τὰ τοῦ βίου τῶν Κρητῶν πλησίον ἀρχαιολογικῶν ἢ γεωλογικῶν παρατηρήσεων.

Ὁ Δάπευ εἰς τὸ βιβλίον του μᾶς δίδει περιέργους εἰδήσεις διὰ τὸν ὄπλισμόν τῶν Κρητῶν διὰ τόξων διὰ τὰς ἐνδυμασίας καὶ ἀσχολίας των. Πλὴν τῶν περιηγητῶν, οἱ ὅποιοι ἐνδιαφέροντο περισσότερο διὰ τὰ ἀρχαῖα παρὰ τὰ σύγχρονα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σώζονται παραδόσεις καὶ ποιήματα. Τὰ ἱστορικὰ ὁμως ποιήματα εἶναι ἀφθονα ἀπὸ 1Η μέχρι τοῦ 1Θ.

Πρῶτος ὁ Μ. Χουρμούζης Βυζάντιος ἐκδώσας ἐν Ἀθήναις τὰ «Κρητικά» τῷ 1842 διὰ νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸ ἐλεύθερον Κράτος τὴν Νῆσον, ἣς τὸσον εἶχε συμβάλει εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα, ἠσχολήθη μὲ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου. Καὶ ὅχι μόνον ἐπραγματεύθη βαπτίσεων, τραγουδιῶν, μουσικῶν ὀργάνων, χοροῦ, ἀσπασμῶν καθ' ὁδόν, χαιρετισμῶν εἰς συμπόσια, ὄρκου, βλαστημίας, ββρεῶν, θαυμαστικῶν, ἐπωνύμων καὶ τίτλων, διηγημάτων, ὄπλων, τεχνῆν, ἄρτου, προσφορᾶς, ἐνδυμασίας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, προτερημάτων καὶ ἐλαττωμάτων, ἀλλὰ καὶ πίνακα «Γλωσσογραφικὰ» Κρητικῶν λέξεων παρέθεσε καὶ περὶ φθαρμῶν (βασκανίας) ἐπραγματεύθη καὶ περὶ καταχάναδων καὶ θέρμης δημοσιεύσας σχετικὰς ἐπιθῆσας.

Ἀργότερον ἢ ἐν Χαλέπαι μονίμως διαμένουσα Γερμανὶς λογιὰ Μαντὰμ ντὲ Σφάρτς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ἐλπίς Μέλαινα» ἐξέδωκε τὴν «Μέλισσαν» ἣτοι συλλογὴν λαογραφικὴν. Ἐν Κρήτῃ δὲν δῆρχε ἐλευθεροτυπία ἔνεκα τοῦ ὅπουλου καθυστέρη ἢ σχετικῆ ἐκδοσῆς.

Τρία ὁμως ἔτη ἀργότερον (1886) ὁ ἐκ Λάκκων τῆς Κυθωνίας φιλόλογος Ἄντ. Γιάνναρης ἐδίδει ἐν Λειψία πλουσίαν καὶ μεθοδικὴν συλλογὴν «Ἀσματα κρητικὰ» μετὰ διστύχων καὶ παροιμιῶν μετὰ γλωσσάρθου, ταύτην δὲ ἀκολουθεῖν «Κρητικὰ ῥίμικι τοῦ Βαρδίδου (1888) ἢ ἐκδοσῆς συλλογῆς «Ἡρωτικῶν ἀσμάτων» τοῦ Βασιουτάκη (1889) ἢ ἐμβριθῆς μελέτη τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» τοῦ ἰδίου Γιάνναρη εἶχουσα ἱστορικὴν πλέον ἀξία μετὰ γλωσσάρθου (1889). Προηγουμένως ὁ Ἐπίσκοπος Γρηγόρ. Παπαδο-

ετράκης δημοσιεύει ιστορίαν τῶν Σφακίων εἰς τὴν ὁποίαν ἀσχολεῖται καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπαρχίας καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς τὴν προφορὰν τῶν Σφακιωτῶν. Κατόπιν ὁ Γ. Ι. Καλατσάκης (1912) συλλέγει καὶ ἐκδίδει εἰς διάφορα περιοδικὰ ὕλικὸν λαογραφικόν, ὃ δὲ διδάσκαλος Παῦλος Βλασιτὸς πραγματευθεὶς τὰ τοῦ γάμου ἐν Κρήτῃ ἐκδίδει καὶ πολλὰ ποιήματα ἀνέκδοτα (1893). Λαογραφικὸν ὕλικόν ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ περιοδικὰ «Κρητικὸς Ἀστὴρ» Χανίων καὶ «Κρητικὸς Λαὸς» Ἡρακλείου, ὃ δὲ Ἀριστείδης Κριάρης συνεπλήρωσε τὴν συλλογὴν τοῦ Γιάνναρη. Ὁ Στέφανος Ξανθοῦδης ἐδημοσίευσε περισπούδαστον συλλογὴν ποιητικῶν ἔθρων τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (1922) καὶ πραγματείαν τῶν ἐξ αὐτῶν προερχομένων εἰκογενειακῶν ἐπιθέτων Κρητῶν. Εἰς τὴν «λαογραφίαν» ἐδημοσίευσαν ὕλικόν ὁ Φαίδων Κοουκούλης καὶ Σπυρ. Βαρθάκης. Λαογραφικὸν ὕλικόν ἐδημοσιεύθη μετὰ συνεχεῖας εἰς τὰ περιοδικὰ «Προμηθεύς» καὶ «Κρητικὰ» τοῦ Κρητικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Χανίων.

Τ ρ α γ ο ὗ δ ι α

Ἐκτὸς τοῦ Ἑρωτοκρίτου ἤδοντο ἐν Κρήτῃ καὶ Ἑρωτικά καὶ συμποτικά (τοῦ Ἰάδλας) καὶ γαμήλια ἄσματα καὶ μοιρολόγια, ἀκόμη δὲ ἠρωτικά καὶ ἱστορικά καθῶς καὶ διστιχα τὰ καλούμενα μαντινάδες. Τὰ ἀρχαιότερα ποιήματα διασώζουσι τὴν μνήμην σπουδαίων γεγονότων. Τὸ «Πάρσιμος» τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), «Πολιορκία Ρόδου» (1520), «Τῆς Βιέννης» 1683, τῆς «Σύδας 1707», «Πανώλης» (1770), παραπλεύρως τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν. Ἄλλ' ἐνωρὶς ἢ Ρίμα, δηλ. τὸ ἱστορικὸν ἄσμα, τὸ δημοκατάληκτον εἰς πολιτικόν; (δεκαπεντασυλλάβους) ἀτέχνως συνθετιμένον, καὶ μακροσκελές, παραμερίζει τὰ παλαιότερα τραγούδια, τὰ ὁποῖα καὶ λησμονοῦνται εἰς τὰ περισσότερα τῶν μέρη. Ποιηταὶ ρίμας καὶ ριμαδόροι, ὅπως ἐλιγοντο ἐν Κρήτῃ κάτι παρόμοιον μετὰ τοῦ ποιητῆδες, συνθέτον μικρὰ τραγούδια τὰ ὁποῖα δὲν ἄδονται πλέον, ἀλλὰ γράφονται. Πρῶτον σπουδαῖον καὶ διὰ τὴν ἱστορικότητα καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὴν γλωσσικότητα τὸ ἐκ 1032 στίχων ποίημα τοῦ Δασκαλογιάννη (1770) γραφέν 16 ἔτη μετὰ τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἱστορεῖ. Ἐκ τοῦ εἶδους τούτου ἔχομεν ἄσματα ὄχι μόνον ἠρώων καὶ γεγονότα τοῦ 1889 ὡς τοῦ Λογίου, τοῦ Μαλικούτση τοῦ Τσλεπῆ, τῆς μάχης εἰς Θέρισσον (1821) τοῦ καιροῦ τῶν Μουριδιῶν (1833), ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ Ἀράδι (1866), διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Κ. Κριάρην καὶ Χ' Μιχάλη Γιάνναρη, καὶ διὰ τὴν μάχην ἀκόμη τοῦ Διομνέρου (1896). Ἐκ τῶν ποιητῶν τούτων ἡ μελέτη ἢ ἡ τύχη παρέδωκεν ἐνίων τὰ διόματα. Οὕτως ὁ Μιχ. Θεοδωράκης ἐκ Σελίνου ἐποίησε ἄσμα τοῦ «Θεοδωρομινωλῆ» (1818) καὶ ὁ Ἀναγνώστης Ντουνης τὸ τῆς ἐπιναστώσεως τοῦ Χαϊρέτη (1842) καὶ ἄλλα. Ἐξαιρέσειν ἐκ τῶν ριμαδόρων ἀποτελεῖ ὁ ποιητὴς Στ. Ζηνοῦδάκης ἢ Μιχαηλῆς, ὃ ὁποῖος δὲν ἀσχολεῖται μετὰ πολέμους, ἀλλὰ μετὰ θέματα εἰρηνικά. Τὰ ποιήματα του καθ' ὅλην ὁμοίαν μετὰ τῶν ἄλλων ποιητικῶν ἐπὶ εἰς τὰ μέτρα καὶ τὴν μορφὴν ἐξείδιδεν ὁ ἴδιος, ἐκ τούτων δὲ ὑπερέχει «τὸ τραγούδι τῆς Κρήτης» (Χανιά 1876), ὅπου περιγράφει εἰρηνικὰ ἵατα τὴν νῆσον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι σὺν δὲ ὁ τελευταῖος τῶν ριμαδόρων. Πλείστα βρα ποιήματα ἐκτελοῦσαν καὶ μετὰ τὸ 1900 ὑπὸ στιχοῦργων ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἐδημοσίευσαν.

θησαν ὡς σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Θερίσου εἰς τὸ περιοδικὸν «Κρητικά»· Ἄλλὰ τὰ δημώδη ἐκεῖνα ἄσματα, τὰ λεγόμενα Ριζίτικα, ὑπὸ ἀγνώστων ποιητῶν συντεθέντα διακρίνονται καὶ διὰ τὴν συντομίαν καὶ τὸ νόημα καὶ τὴν συμμετρίαν. Εἰς τὴν ἴδιαν κατηγορίαν ἀνήκουν τὰ σχετικὰ μὲ τὸν γάμον ἄσματα ὅσα λαλοῦνται τὴν Νύφης, τῆς Κουλούρας, τῆς Στράτας καὶ τὰ Παστικά. Τὰ ἐρωτικά ὅσον ὀλίγα καὶ ἄς εἶναι δεικνύουσιν πλουσιώτατον συναίσθημα, ἀποκορυφούνται δὲ εἰς χιλιάδας ἐρωτικῶν διστίχων, τὰ ὅποια καλοῦνται Μαντινάδες καὶ αἱ ὅποια ἀποσχεδιάζονται ὑπὸ ἱκανῶν Μαντιναδολόγων, πλὴν ἐξ τῶν Ἐρωτικῶν τοιοῦτων ὑπάρχουν καὶ ἄφθονα σατυρικά. Ἰδιαιτέραν δὲ τάξιν ἀποτελοῦν τὰ ἀθυρόστομα ἴκωπτικά παιήματα, ἄλλην δὲ τὰ λαϊκὰ κάλανθα.

Χοροὶ καὶ μουσικὴ

Τὰ τραγούδια σπανίως εἶναι ἰδιόμελα. Ἐκτὸς τῶν μειρολογίων, τὰ ὅποια ἤκουσαν εἰς τὰ ὄρε νὰ μέρη καὶ δὲν ἔχουν μελετηθῆ καὶ τῶν καλουμένων «Ριζίτικα», τὰ μακρὰ τραγούδια τῶν γάμων, εἰ ῥίμες καὶ γενικὰ τὰ δεκαπεντασύλλαβα ἔχουν ἴδιαν μελωδίαν, ἐπαναλαμβανομένων τῶν ἡμιστίχων κατὰ τρόπον ἰδιαιτέρον. Ἄδονται ὑπὸ χορῶν προεξάρχοντος ἑνὸς ἀπὸ τὸν ὅποιον ἴσθι ἄλλοι καὶ τρεβοῦν «τὸ στᾶρι» δηλ. ἀκολουθοῦν βοηθοῦντες «παίρνουν» τὸ τραγούδι. Οἱ χοροὶ γίνονται κατὰ τὰ διάφορα συμπέσια γάμους, βαφτίσια, πανηγύρια καὶ συνεδεύονται ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ λαικοῦ ὄργανου τῆς Λύρας. Οἱ Λυράρηδες ἢ Λυρατζῆδες τραγουδοῦν συγχρόνως διστιχα.

Ἀναλόγως δὲ τοῦ σκοποῦ χορεύονται τὰ διάφορα εἶδη τῶν Συρτῶν, παραλάσσοντα κατὰ τόπους ἐπαρχίας καὶ χωρία, ἀκέμη καὶ ὁ Πεντοζάλης ὅποιοι ἐχορεύετο ὡς ἡ ἀρχαία Πυρρίχη ὑπὸ ἐνόπλων.

Τὴν Πυρρίχην ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι Κρήτες δεξιάνεκάλυψαν εἰ ἴδιοι ὡς μαρτυροῦ καὶ ὁ Στράβων. Πλὴν ὅμως τῆς Πυρρίχης ἐχόρευον καὶ τοὺς χοροὺς Ἐπικρίδια καὶ Ὅροσινην περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος καὶ τὴν Κνωσσικὴν ὄρχησιν, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὸν Ἄλαντα.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα δὲν ἔπαυσεν ἡ πρὸς τὸν χορὸν ἀγάπη τῶν Κρητῶν. Οὕτω ὁ Δάππερ εἰς τὴν περιγραφὴν περὶ Κρήτης λέγει: «Τὸν χορὸν ἀγαποῦν κατὰ πολλὰ καὶ εἰμπορεῖ τις νὰ εἴπῃ δεξιάνε ἢ συνήθης ψυχαγωγία καὶ διασκεδάσις κούτων. Ἐν Κρήτῃ χορεύονται σήμερον πολλοὶ καὶ διάφοροι χοροὶ, ὁ Συρτός, ἡ Σαῦστα κλπ.

Καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ προφορὰ διαφέρουσι κατὰ τόπους. Γενικῶς ὅμως διακρίνομεν Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν ἰδίωμα, εἰς ἕκαστον δ' αὐτῶν ἀρκετὰς παραλλαγὰς.

Οὕτως εἰς τὸ Δυτικὸν ἔχομεν διαφορὰς εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Πεδινῶν, τῶν Λακιωτῶν καὶ τῶν Σφακιανῶν. Οἱ ἐντόπιοι θεωροῦν τὸ ἀποκλειστικὸν τῶν ἰδίωμα ὡς τὸ καλλίτερον. Εἰς τὴν γλῶσσαν ἀναμίχθησαν Ἐνετικαὶ λέξεις ἐπὶ Ἐνετοκρατίας διατηρούμεναι εἰσέει καὶ Τουρκικαὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας διατηρούμεναι ἐπίσης.

Ὡς πρὸς τὴν προφορὰν εἰ κάτσεικοι τῶν ὄρεινῶν ἐπαρχιῶν Ἀγίου Βασιλείου καὶ Σφακιῶν ὡς καὶ τῶν χωρίων Λάκκων ὄρχαίνουσι τὸ «λε» ἴδιαν αἰσθητῶς, εἰς δὲ τὰς

ἐπαρχίας Κυδωνίας Κισσάμου καὶ Σητείας ἢ προφορὰ ὁμοιάζει μὲ τὴν κοινήν, καίτοι οἱ Κρήτες πάντοτε τ σ ι τ α κ ι ζ ο υ ν.

Ἡ ἐξέτασις τῶν τοπωνυμίων ἐφάνερωσε προέλευσιν τῶν ἐξ ἀρχαιοτάτων ἐποχῶν μέχρι τῆς ἰδικῆς μας. Οὕτω ἀπαντοῦμεν τοπωνύμια προερχόμενα ἐκ τῆς Βυζαντινῆς, Ἀραβικῆς καὶ Τουρκικῆς κυριαρχίας καθὼς καὶ νεοελληνικά.

Οἱ Κρήτες ἦσαν πάντοτε προληπτικοί, ὅπερ ἀποδεικνύουν αἱ ἑκατοντάδες τῶν ἐπωδῶν, ἢ μεσαιωνικὴ ἀντίληψις τῶν βρυκολάκων (καταχανάδων) καὶ αὐτὰ τὰ περαμύθια ὡς καὶ πολλὰ παραδόσεις περὶ ἐρημώσεως τόπων ἐξ ἀφορισμῶν, ἢ ἐξ ἐπεμβάσεων ὑπεργηγῶν δυνάμεων.

Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὁ Λαὸς εἶνε καὶ φιλοπαίγμων ὡς φαίνεται ἐκ τῶν αἰνιγμάτων, τὰ ὅποια εἰς ὄραν σχολῆς προτείνουν οἱ γεροντότεροι πρὸς λύσιν εἰς τοὺς νεωτέρους, τῶν παραμυθίων, τῶν διατίχων καὶ τῶν σατυρικῶν ποιημάτων. Ἡ σοφία τοῦ Λαοῦ εἶνε ἐμφανῆς εἰς τὰς παροιμίας, πολλὰ τῶν ὁποίων συγγενεύουν μὲ ἀρχαίας ἢ εἶνε μεσαιωνικά· μὲ νεώτερον ἔνδυμα.

Βίος καὶ ἥθη

Ὁ ἀγροτικὸς βίος τῶν Κρητῶν ἦτο πρὸ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς συγκοινωνίας ἀπλοῦς, αἱ κατοικίαι ἦτο συνήθως οἰκίμα ὀρθογώνιον χρησιμεύον καὶ ὡς κοιτῶν καὶ ὡς μαγειρεῖον παραπλεύρως ἢ κάτωθεν τοῦ ὀποίου ὑπῆρχαν ὀ μαγατζῆς (ἀποιήκη) καὶ τὸ βοηθητικὸν οἰκοδόμημα (ἐλαστριβεῖαν, σταυλος). Αἱ περιουσίαι μικραὶ καὶ εἰς δρεινὰ μέρη μὴ ἀποδίδουσαι ἄλλο σπουδαιότερον τοῦ ἐλαίου ἀπασχόλου τοὺς χωρικοὺς οἱ ὅποιοι ἀνετρέφοντο μακρὰν τῆς βροῆς τῶν πόλεων καὶ τῶν Συρμῶν. Ἡ οἰκογένεια δὲν διελύετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, οἰκογενειάρχου, ὁπότε καὶ πάλιν ἠδύναντο καὶ περισσότεραν τῆς μιᾶς ἀδελφικῆς οἰκογενείας νὰ ἔχουν κοινήν διαχείρισιν οἰκονομικήν καὶ περιουσίαν ἀκόμη κοινήν. Οἱ ἀδελφοὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπανδρέψουν πρῶτον τὰς ἀδελφάς των, οἷτινες ἐλάμβανον κατὰ τὸ ἰσχύον ἄλλοτε Μουσουλμανικὸν κληρονομικὸν Δίκαιον τὸ ἡμισυ τῆς μερίδος τοῦ ἀρρενος, Ὁ ἀνὴρ ἤσκει ἐπὶ τῆς γυναικὸς συγκεκαλυμμένην δεσποτείαν, ἢ δὲ σύζυγος μετὰ τῶν τέκνων ὑπεχρεοῦντο εἰς γεωργικὰς ἐργασίας. Ὁ γάμος εἰς τινὰς ἐπαρχίας ἐτελεῖτο κατὰ παράδοξον τρόπον. Ὁ ἀνὴρ λ. χ. εἰς τὰ Σρακιά ὑπανδρεύομενος μεσῆλιξ ἀνέτρεψε τὴν γυναῖκα του ὡς θυγάτερα. Ἐκεῖ καὶ αἱ παρθέναι εἶχον πολλὰ περιορισμένα δικαιώματα καὶθε παράπτωμα δὲ τιμῆς ἐτιμωρεῖτο διὰ φόνου ἀμέσως. Εἰς τὰ δρεινὰ μέρη, ὅπου πολλοὶ τῶν κατοίκων εἶναι ποιμένες ἢ κτηνοτρόφοι ἢ ζωοκλοπῆ καὶ τὸ ἔθιμον τῆς ἐκδικήσεως. Παροιμιώδης ἦτο ἡ φιλοξενία τῶν Κρητῶν καὶ εἶναι ἀκόμη ὁπωσδήποτε. Ἦτο ἀπκαίτητον νὰ «Γέψουν» τὸν ξένον. Μεταξὺ τῶν ὁμῶς εἶχον κοινωνικὰς διαιρέσεις εἰς «Καλόσειρους» καὶ «Κακόσειρους» ἢτοι εἰς νοικοκυραίους καὶ μὴ ἢ ἐξ ἀσημάντων οἰκογενειῶν καταγομένων.

Ἡ τροφὴ τῶν χωρικῶν ἦτο φυσικὴ καὶ ἀπλή. Εἰς διασκεδάσεις πολυανθρώπου εἶδον ἀφορμὴν ὁ γάμος, ἡ μνηστεία, ἡ βάπτισις, ἡ κνήγυρις καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης Ἀγίου τινός.

Ἡ ἔνδυμα α τῶν μὲν εἶναι ἀνδρῶν ἢ συνήθης νησιωτικὴ δράκα ἔχουσα

δμως ίδιαν ἐμφάνισιν. Βράκα ἐφορούσαν καὶ αἱ γυναῖκες, Ἡ στολή εἰς Ἀνώγεια διέφερεν. Ἐπίσης διέφερεν ὀλίγον καὶ ἡ στολή των κατοίκων τῶν Ἀνωτολικῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ ἐκείνην τῶν κατοίκων τῶν Δυτικῶν. Αὐτὸ συνέβαινε καὶ ὅσον ἀφορᾷ καὶ τοῦ Μουσουλμάνου. Τὰ ἐπιπλα ἦσαν ἀπλά, ἡ κλίνη, ὁ ἀπαραίτητος καναπές, ὁ ἴστος (ἀργαλειός). Ὅλα δὲ τὰ ἐπιπλα ταῦτα ὡς καὶ τὰ καθίσματα καὶ λοιπὰ ἦσαν ἐγχωρίου κατασκευῆς.

Ἡ οἰκία τῶν Χριστιανῶν κατοίκων ὅσον τῶν ἀγροτῶν ὅσον καὶ τῶν πολιτῶν ἦτο μικρὰ καὶ ἀπλή, ὡς τοιαύτη δὲ δὲν ἀξίζει νὰ τύχη ἰδιαιτέρας περιγραφῆς.

Τοῦναντίον μία περιγραφὴ τῆς Μουσουλμανικῆς οἰκίας (Κονάκι) εἶνε ἀπαραίτητος. Ἡ Μουσουλμανικὴ οἰκία λόγω τῆς καλύψεως τῆς γυνικῆς καὶ τῆς ἀπομονώσεως τῆς διηρεῖτο εἰς δύο διαμερίσματα, εἰς τὸν γυναικωνίτην ἄνωθεν (Χαρμελίκι) καὶ εἰς τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς διὰ τοὺς ἀνδρας κάτωθεν (Σελαμλίκι).

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι οἱ Τούρκοι καταλαβόντες τὴν Νῆσον κατέλαβον καὶ πολλὰ μέγαρα Ἑνετικά, τὰ ὅποια διετήρησαν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ὄψιν μὲ τὴν προσθήκην τῶν Καφασίων. Οἱ Τούρκοι ὅμως ἔκτισαν καὶ ἰδίᾳς οἰκίας, εἰς τὰς ὅποιας εἶχον προσθήσει καλλιτεχνικοὺς ἐξώστους (Κιόσκι) μὲ ἰδιάζοντα ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμὸν, ὁ ὅποιος διέκρινε περισσότερον τὸ ἐσωτερικόν, διηρημένον εἰς δωμάτια χωριζόμενα μὲ κιγκλιδῶματα, μὲ ὑπερῶα (Μανφίλια) μὲ ἐρμάρια ἐπὶ τῶν τοίχων φέροντα γλυφὰς ξύλινα, μὲ ὀψοφυλάκεια Μουσάδρες, ταβάνια σκαλιστὰ καὶ διάφορα κοσμήματα.

Περιγραφὴν τούτων μᾶς ἴδδει ὁ Κ. Γ. Φουρναράκης, ὅστις εἰς τὸ βιβλίον του «Τουρκοκρήτες» γράφει τὰ ἑξῆς διὰ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ ἐσωτερικὴν διακόσμησιν :

«Οἱ Μουσουλμάνοι δὲν μεταχειρίζοντο καθίσματα κινητὰ, ἀλλὰ πέριξ τῶν δωματίων ἐπὶ τῶν τοίχων ἀκουμδῶντα ἀνάκλιτρα, τὰ λεγόμενα Μιντέρια καὶ Ντιβάνια. Εἰς μίαν γωνίαν τοῦ δωματίου προβάλλει ὁ ἀργαλειὸς (ἀργαστήρι) διὰ τοῦ ὁποίου αἱ γυναῖκες ὑφαίνουν τὰ μάλλινα καὶ βαμβάκερά ὑφάσματα (πατανίες, προσόψια, καὶ σινδόνια) καθῶς καὶ τὰ λεπτὰ καὶ διαφανῆ ἑκεῖνα μεταξωτὰ (Σασλαμάδες). Ἐπιπλὸς καὶ λοιπὰ οἰκιακὰ σκευῆ, τὰ ὅποια ἀπαραιτήτως εὑρίσκοντο εἰς τὸν Μουσουλμανικὸν οἶκον ἦτο τὸ χάλκινον πύραυλον (Μαγκάλι), τὸ χάλκινον ἐπίσης Πολύφωτον, πολυτελῆς λυχνία (Κανδυλιέρης), διὰ τὸν ὅποιον μετεχειρίζοντο ἔλαιον ὡς φωτιστικὸν ὄργανον μὲ τὰ κρεμάμενα γύρωθεν αὐτῆς ἐργαλεῖα διὰ τὸ ξεφυτίλιμα καὶ ἀγγεῖα διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ἔλαιου. Ἐπίσης χάλκινα ταψιά, ταβάδες, τετζερέδες καὶ λοιπὰ ὀλόκληρον συλλογὴν κυάθων (φλυτζάνις), παραψίδων (πιάτα) ἀπὸ φερφουρί, καθρέπτης ἐκ πολυτίμου ξύλου κατασκευαστικῶν ἀπὸ Σεντέτι.

Χειροτεχνία, Βιοτεχνία

Ἡ χειροτεχνία ἐν Κρήτῃ εἶναι ποικίλης μορφῆς ὅπως καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκδηλώνεται εἰς τὴν ὑφαντικὴν, τὴν πλεκτικὴν, τὴν κεντητικὴν, τὴν κανιστροπλεκτικὴν καὶ καλαθοπλεκτικὴν καθῶς καὶ ἄλλα τινὰ εἰδητῆς χαρακτικῆς καὶ ξυλογλυπτικῆς. Τὰ εἶδη τῆς ὑφαντικῆς χωρίζονται 1) εἰς μάλλινα διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν διαφόρων εἰδῶν πατανίας (πατητῆς) μὲ ἕνα κρόσι ἄλλοτε καὶ (πλουμιστῆς), μὲ κέντημα εἰς τὰ δύο ἄκρα γενικῶς (Κουσκουσέδες). Ἐπίσης κατασκευάζονται καὶ ἄλλαι χνουδάται (Βαθργες) καὶ γαρνίρονται μὲ πλουμίᾳ, 2) εἰς βαμβάκερά, τραπέζομάνδουλα, προσόψια κλπ. Ἀπὸ τὴν «Μπόλια» τῆς λεπτότερον αὐτῶ ὑφαντῶν ὑφασμα γίνονται τὰ ἀσπρόρουχα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. 3) Εἰς λινὰ ἀνάλογα ὑφάσματα μὲ τὰ βαμβάκερά γίνονται καὶ μὲ λινάρι. Μὲ βαμβάκι καὶ λινάρι ὑφαίνονται οἱ «Πλουμιστῆς» πετσέτες. Ἡ εἰς μετάξινα, Ἡ μετάξα, τὴν ὁποῖαν μόνοι τὴν καταργάζονται οἱ χωρικοί, Ἡ χρυσι-

μεύουν διά τὰ ὑφαίνονται τὰ εἶδη ρουχισμοῦ πολυτελείας, εἰ μεταξωτῶς Μπέλιες μακρὰ γυναικεῖα ὑποκάμισα διὰ τὰς ἐορτασίμους ἐνδυμασίας τῶν χωρικῶν. Αἱ ζῶναι ὑφαίνονται μὲ εἰδικὸν τρόπον καὶ δυὸ χρώματα μετάξι μπλέ καὶ κόκκινο. Πετσέτες ἐπίσης μεταξωτῶς, εἶνε εἶδος ἐξαιρετικῆς μεταξοῦφαντικῆς. Εἰς τὰς πόλεις ὑπάρχουν ὑφαντήρια διατηρούμενα ὑπὸ φιλανθρωπικῶν σωματείων. Εἰς τὸ Ἑράκλειον ὑπάρχει παράρτημα τοῦ «φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου Κυριῶν» εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιτεργάζονται τὰ περισσότερα εἶδη τῶν ὑφαντικῶν, ἰδίως βαμβακερὰ. Εἰς τὸ Ρέθυμνον ὑπῆρχε παράρτημα, τοῦ «Πατριωτικοῦ Ἰδρύματος Περιθάλψεως». Εἰς τὰ Χανιά ὑπάρχουν δυὸ ὑφαντήρια. Ἐν τοῦ Συλλόγου «Φιλέργων» καὶ ἔν τῶ «Διπλοῦ Πελέκως» ἥτις εἶναι ἰδιωτικὴ ἐπιχειρήσις, τῆς ὁποίας τὰ θαυμάσια ὑφαντὰ εἶνε μετ' οὐκ εὐκατακρητικὰ ἀπὸ τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς. Ἡ Κεντητικὴ εἰς ὅλα τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις ἦτο ἐν χρήσει ἀπὸ παλαιᾶς ἐποχῆς. Εἰδικῶς εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ «Πατριωτικοῦ Ἰδρύματος» ἡ ἐργασία ἔχει τελειοποιηθῆ. Ἐπίσης εἰς τὸ τμήμα παροχῆς ἐργασίας Ἑρακλείου κεντώνται διάφορα εἶδη μὲ Μινωικὰ σχέδια ἀντιγεγραμμένα ἀπὸ ἀγγεῖα, τοιχογραφίας τοῦ Ἑρακλείου καὶ ἀπὸ παλαιᾶς ἐνδυμασίας τῶν Σφρακιῶν καὶ ἄλλων μερῶν. Ἡκμασε καὶ ἀκμάζει ἡ κανιστροπλεκτική. Κατασκευάζονται Πανέρια (κάνιστρα) μὲ ξηρὰ στελέχη κορμῶν σίτου, ῥάπες, μὲ τὰς ὁποίας κατασκευάζονται εἶδη κιθωτιδίων τετραγώνων στολισμένων μὲ μικρὰ τεμάχια ὑφάσματος διαφόρων χρωμάτων γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «καλαθοῦνες». Ἡ Ξυλογλυπτικὴ εἶναι εἶδος χειροτεχνίας ἐξασκούμενον ἀπὸ ἀνδρας. Εἰς τὰ χωρία βλέπει τις πολλὰ καθίσματα κατασκευασμένα καὶ σκαλισμένα ὑπ' ἀνδρῶν καθίσματα, σπαθόβεργες, ρόκες, ροσέλες καὶ τέμπλα ἐκκλησιῶν. Εἰς τὰ μοναστήρια δὲ οἱ καλόγηροι καταγίνονται πολὺ εἰς τὴν Ξυλογλυπτικὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Χανιά μας» τοῦ κ. Κ. Φουρνάρου ἀναγινώσκομεν : «Ἦν ἀπὸ τὰ ταπεινὰ ταῦτα ὑφαντήρια δὲν ἐξῆλθον οἱ τέπητες τοῦ Ἄρρας καὶ τῆς Φλάνδρας ἵνα μὴν εἰπωμεν τῆς Ταχεράνης καὶ τῆς Μουσούλης μὲ τὰ φανταστικά ἐκεῖνα σχήματα καὶ ἁρμονικὰ διαγράμματα ἢ τὰ ἀραχνοῦφанта τῆς Προύσης καὶ τῆς Διαμασκου, ἐξῆλθον δὲ μὲν ὅλα ἐκεῖνα τὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὰς ἰανάγκας τοῦ οἴκου ὡραῖα καὶ ταῦτα ἔντεχνα καὶ καλαίσθητα. Ἐξυφαίνονται τὰ κλινσοσκεπάσματα, τὰ κοινῶς καλούμενα Πατανίς μὲνόχρωμα ἢ πολύχρωμα οὐχὶ μὲν τόσον φανταστικά, ἀλλὰ λιτὰ καὶ σεμνὰ μὲ κρόσια εἰς τὰ ἄκρα μὲ ὡρωτίες εἰς τὸ μέσον ἢ εἰς τὰς γωνίας. Ἐξυφαίνονται τὰ προσόψια (Πετσέτες), αἱ σινδόνας, τὰ τραπέζομάνδουλα καὶ αἱ ἀνδρικαὶ ζῶναι.

Δὲν εἶνε δὲ μὲν ἡ ὑφαντουργία μόνη, ἥτις ἀπασχολεῖ τὸ γυναικεῖον κόσμον τῆς Νήσου ἀλλὰ καὶ ἡ πλεκτικὴ καὶ ἡ ποικιλτικὴ. Ἡ πλεκτικὴ εἶνε χειροτεχνία πολὺ παλαιὰ καὶ τῆς ἐποχῆς, ἐκεῖνης τὰ ἔργα τῆς πλεκτικῆς εἶνε περιζήτητα. Ἡ πλεκτικὴ τῆς Κρήτης ὅπως καὶ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ρόδου περιστρέφεται εἰς τὸ πλέξιμο τῶν τριχάπτων (Δαντελῶν) ἀλλὰ πλέξιμον δύσκολον καὶ ἰδιορρυθμον. Ἐπλέκοντο καὶ πλέκονται ἀκόμη εἰς σχήμα τετράγωνον καὶ εἰς σχήμα στρογγύλον (Ρόδες). Ἡ ποικιλτικὴ διὰ τοῦ κεντήματος ἐξετελεῖτο ἐπὶ τῶν λεπτῶν μεταξίνων πέπλων καὶ ἄλλων πολυτελῶν ὑφασμάτων, τὸ νῆμα ἦτο ἐπίσης ἀπὸ μεταξοῦ ἀλλὰ διὰ τὸ κέντημα τοῦ εἶδους ἐκεῖνου τῶν μανδηλιῶν αἵτινα ἐκαλοῦντο Τζαβρέδες ἦτο τὸ Κλαμουτάνι ἥτοι σύρμα ἐκ χρυσοῦ.

Σήμερον τὰ χρυσοῦφанта ταῦτα ἐργόχειρα ἀποτελοῦν ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα Ἡ πλεκτικὴ τῆς ἀγρότιδος Χριστιανῆς ἢ Μουσουλμάνας ἐπεξετελεῖτο καὶ εἰς ἕν ἄλλο εἶδος, εἰς τὸ πλέξιμο καλαθίων ἀπὸ καλαμίσκους, τὰς ὁποῖα χρησιμοποιοῦν κατ' οἶκον πρὸς φύλαξιν ἀθουμάτων καθὼς καὶ εἰς τὸ πλέξιμον μεγάλων κάνιστρων εἰς τὰ ὁποῖα τοποθετοῦν τὰ γαμήλια δῶρα, τὰ ὁποῖα προσφέρουν οἱ κεκλημένοι πρὸς τοὺς νεονύμφους. Τοιαῦτα καλέθια, ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κατασκευαζόμενα ἐκ καλαμίων καὶ λύγου ὅπου ἐτοποθέτουσαν οἱ γυναῖκες τὰ ἐργόχειρά των ἢ καὶ καρπούς καὶ ἰδίως τὸν κομιζόμενον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐλευσινίων ἐν πομπῇ ἐπὶ ἱερᾷ ἀμάξης».

Σ υ ν α λ λ α γ α ι

Κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους πρὶν ἐκλείψαι ἀπὸ τὴν Νῆσον ἢ καλῆ πλίστις, δὴ τότε ταῦτέστι ὁ λόγος ἦτο ἱερὸς καὶ πᾶσα σύμβασις κατηρτίζετο μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων ἄνευ τῆς παρουσίας τρίτου προσώπου ἢ ἄλλου ἀψύχου ὄργανου, οὔτε ἀπλοῦς ἢ ἐνσήμος χάρτης οὔτε μάρτυρες ἐχρειάζοντο, Ὁ λόγος συνεβάλλετο καὶ συνηλλάσσετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ λόγου μόνον καὶ τῆς προφορικῆς ἀμοιβαίας ὑποσχέσεως.

Ἐπίσης ἐπώλει· καὶ ἡγόραζε, ἐδάνειζε καὶ ἐδανείζετο, ἐξεμισθωνε καὶ ἐμισθωνε καὶ συνωμολόγει διαφόρους δικαιοπραξίας ἄνευ ἐγγράφου, ἄνευ ὑπογραφῆς καὶ ἄνευ μαρτύρων. Καὶ ὁμως ἦτο σπανία ἢ περιπτώσις ἀθετήσεως τοῦ λόγου, παράβασις τῆς ὑποσχέσεως καὶ σπάνιος κατὰ συνέπειαν ὁ δικαστικὸς ἀγών. Ἀλλὰ καὶ ὅσος χρόνος καὶ ἂν παρήρχετο, ὁ ὀφειλέτης δὲν ἤρνεϊτο τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ δὲν ἐλησμοῦνε τὴν ὀφειλὴν του. Ἄλλως τε ὅσος χρόνος καὶ ἂν παρήρχετο παραγραφὴ δὲν ἐχώρει ποτὲ κατὰ τὸ λαϊκὸν δίκαιον. Καὶ ἂν τις ἀνελάμβανε μίαν ὑποχρέωσιν δυνάμει συμφωνίας νομίμου ἢ πικανόμου ὄφειλε νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, ὅπερ τῷ ἐπέβαλλε τὸ αὐτὸ Δίκαιον, ὁ ἄγραφος ἠθικὸς νόμος, ἢ τιμὴ τοῦ λόγου.

Μετὰ ταῦτα ἐγένετο χρῆσις κατ' ἀρχὰς μὲν χάρτου ἀπλοῦ, κατόπιν δὲ καὶ χάρτου ἐνσήμου. Δὲν ἦτο ὁμως ἀναγκαία ἢ ἐπέμβασις τοῦ Μνήμονος ἢ τοῦ Ταβολαρίου καὶ τοῦ Νοταρίου. Ἦρκει νὰ εὐρεθῇ εἰς ἱερεὺς ἢ διδάσκαλος ἢ χότζας διὰ νὰ συντάξῃ τὸ γραμματίον (ὁμῶλογο) καὶ νὰ ὑπογραφή ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐνδιαφερομένων ἂν ἦσαν ἐγγράμματοι ἢ ὑπὸ τρίτων ἂν ἦσαν ἀγράμματοι. Προκειμένου δὲ νὰ ἐξοφληθῇ τὸ γραμματίον ἐφηρμάζετο τὸ ἐξῆς σύστημα. Ἀπεκόπτετο ἡ σφραγίς, ἢ τὴν ὁποίαν ἔφερε ὁ ἐνσημος χάρτης ἐπὶ τῆς μᾶς ἄνω γωνίας τούτου καὶ ἐπιστρέφετο εἰς τὸν ὀφειλέτην τὸ ἐξοφληθὲν γραμματίον. Ἡ διαδικασία τῆς ἐκτελέσεως τῶν τίτλων ἐγένετο ἢ διὰ τῆς ἐν δημοπρασίᾳ ἐκποιήσεως κινήτων ἢ ἀκινήτων τοῦ ὀφειλέτου ἢ διὰ προσωπικῆς αὐτοῦ κρατήσεως ἀδιαφόρως ἂν τὸ χρέος ἦτο ἐμπορικὸν ἢ ἀτικόν.

Ὁ θεσμὸς τοῦ Χρηματιστηρίου, τῶν τραπεζῶν καὶ τὸ ἐπάγγελμα τῶν κολλουδιστῶν δὲν εἶναι ἐφεύρημα τοῦ αἰῶνος μας. Ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἰπῆρχε καὶ τότε τὸ χρηματιστήριον (Δεῖγμα) ὅπως καὶ καὶ Τράπεζαι καὶ οἱ Κολλουδισταί, οἵτινες ἐν Ρώμῃ προήγαγον καὶ ἀνύψωσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο. Εἰς παλαιὰν ἐποχὴν οὐδὲν εἶχον ἰδρυθῆ Τραπεζιτικὰ καὶ ἄλλα πιστωτικὰ καταστήματα, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτὸ ἐξήκει ἢ τὰξις τῶν ἐλαιεμπόρων καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος τοκιστῶν. Καὶ οἱ μὲν ἄστοι ἐδανείζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρὰ τῶν τοκιστῶν, οἱ δὲ ἀγρόται παρὰ τῶν ἐλαιεμπόρων κατὰ τὸ σύστημα τῆς προπωλήσεως τοῦ ἐλαίου μὲ τόκον 120/0. Φαίνεται ὁμως ὅτι ἐγένετο τοιαύτη ὑπὸ τῶν ἐλαιεμπόρων ἐκμετάλλεσις τῶν ἄγροτῶν, ὥστε τὰ χρέη διὰ τοῦ τόκου καὶ ἐπιτοκίου ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ ἡ ἐξόφλησις αὐτῶν καθίστατο προβληματικὴ, μέχρις οὗ διὰ τοῦ Νόμου περὶ Παλαιῶν Χρεῶν ἐλήφθη μέριμνα διὰ ταῦτα. Ἐξωφλήθησαν ὅλα τὰ παλαιὰ χρέη διὰ τοῦ Νόμου τούτου—μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878, θεωρουμένου τοῦ λογαριασμοῦ ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ ἀρχικοῦ χρέους μὲ τόκον 90/0 ἀλλ' ἄνευ ἐπιτοκίου καὶ ἀφαιρουμένου τοῦ τόκου τῶν τριῶν ἐτῶν κατὰ τὰ ὅποια διήρκεσεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1866. Ὁ εισηγητὴς τοῦ Νόμου ἐκείνου ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν Σόλωνα μὲ τὴν Σεισάχθειαν. Καὶ ἐν Κρήτῃ μὲν ἐγένετο ἡ ἐξόφλησις ὅλων τῶν παλαιῶν τούτων χρεῶν καὶ ἡ ἐξάλειψις τῶν ὑποθηκῶν, ἢ Σεισάχθεια ὁμως τοῦ Σόλωνος δὲν κατώρθωσε νὰ ἀρῇ ὅλους τοὺς λήθους οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ τότε ἐπικρατοῦν ὑποθηκῶν σύστημα ἐν Ἀθήναις εἶχον τοποθετηθῆ εἰς τὰ ἀστικά καὶ

ἀγροτικά κτήματα τῶν Ἀθηναίων ὀφειλετῶν ἐκ μέρους τῶν πιστωτῶν καὶ οἱ ὅποιοι λίθοι ἐτίθεντο ὡς μαρτύριον καὶ σύμβολον τῆς ὑποθήκης. Ἀκολούθως ἡμετερονομίσθη τὸ σύστημα τοῦ συμβάλλεσθαι. Τὰ ἐνοικιαστήρια συνετάσσοντο ἐνώπιον εἰδικοῦ ὑπαλλήλου ἐδρεύοντος ἐν τῷ Τελωνεῖῳ, καθὼς καὶ τὰ δανειστικά (Σενέτια καὶ Τεμεσοῦκια) τὰ ὅποια ἦσαν ἰδιωτικά. Καὶ ὅταν μὲν ἦσαν ἐνουπόθηκα ὠνομάζοντο Ἐν ταν ἔδε ς, τὰ συμβόλαια ἀγοραπωλησίας Χοτζέτια, τὰ διανεμητήρια Γιοφτάδες ἅπαντα Τουρκικά, συνετάσσοντο ἐν τῷ ἱεροδικεῖῳ ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδίκου (Καντή), ἐν τῷ Εὐκαρίῳ δὲ ἐνώπιον τοῦ Γραμμκτέως τ' ἀφορῶντα συμβόλαια ἀγοραπωλησίας ἢ ἄλλην πράξιν ἀφορῶσαν κτήματα καὶ ὠνομάζοντο Φεραγάτια.

Δὲν ἀπηγορεύετο ὁμοῦ καὶ τότε ἡ σύνταξις ἰδιωτικῶν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Σημείωτέον δὲ ὅτι προκειμένου περὶ δανείου καίτοι ἐντόκου δὲν ἀνεφέρετο ὁ τόκος, καθ' ὅσον ὁ Μουσουλμανικὸς νόμος δὲν ἐπέτρεπε τὸ ἔντοκον δάνειον. Ἐνεκ τούτου ἐλογαριάζετο ὁ τόκος κατ' ἔτος καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνεγράφετο ὡς ἀξία ἑνὸς ὥρολογίου ἢ ἑνὸς σαρώθρου καὶ ἐκεφαλαιοποιεῖτο. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁμοῦ τοῦ Μαυρογένῃ ὁ τόπος ἀπέκτησε ὀλίγα προνόμια, Συνεστήθησαν ἐπὶ περαδείγματι ἡ Ὀρφανικὴ Τράπεζα καὶ ἡ Δημογεροντία ἐχαρίσθη δὲ καὶ ὁ φόρος τῶν ἀχύρων, ἀφοῦ ἐφορολογεῖτο ὁ σίτος καὶ ἡ κριθή, ὅπως καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἐπὶ Ἐνετῶν ἐχαρίσθη ὁ φόρος τῶν αὐγῶν ἀφοῦ ἐφορολογοῦντο αἱ θριβες.

Αἱ διαθήκαι αἱ ὅποιαι συνετάσσοντο, ὅπως καὶ ἄλλα τινὰ ἐγγραφα, ἐνώπιον τοῦ Καντή, ἤρχισαν νὰ συντάσσωνται ἐνώπιον τῆς Δημογεροντίας, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις ἐξέδιδε καὶ τὰ διαζύγια ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως δικαστικῆς ἢ ἄλλης ἐπισήμου ἀρχῆς.

Ἐμπόριον — Ναυτιλία

Ἡ Κρήτη καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν καὶ ἐπὶ Τούρκων εἶχεν ἀνεπτυγμένον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν Ναυτιλίαν. Ὅχι μόνον ἡ εἰσαγωγὴ ἀλλὰ καὶ ἐξαγωγὴ ἦτο ἀξιοσημείωτος. Ἀνάλογος κατὰ συνέπειαν πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου ἦτο καὶ τῆς Ναυτιλίας. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατὰ τινὰ στατιστικὴν γενομένην ἐπὶ Σουλτάν Ἀζίζ τὰ εἰς τοὺς τρεῖς λιμένας νηολογημένα ἱστιοφόρα πλοῖα ἀνῆρχοντο εἰς 360. Καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἐξησκέτο ὑπὸ χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, Ἀλλὰ βραδύτερον, αὐνεμά τῶν ἐπαναστάσεων ἀραιωθέντος τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ἡ ναυτιλία περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Μουσουλμάνων, πλὴν τῶν Σφακιωτῶν, οἵτινες ἐξηκολούθησαν τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα ἀνευ διακοπῆς. Ἐπίσης Μουσουλμάνοι ἐξήσκουν τὴν ὥρολογοποιίαν, τὴν κατασκευὴν μαχαίρων (Πασαλήδων) τὴν σιδηρουργίαν τὴν ὄπλοποιίαν καὶ τὴν ὑποθηματοποιίαν (Παπούτσια καὶ Στιβάνια). Μουσουλμάνοι ἦσαν οἱ ἰχθυοπῶλαι, οἱ κρεοπῶλαι οἱ λεμβοῦχοι καὶ οἱ ἀχθοφόροι.

Βιομηχανία

Ἐν Κρήτῃ ἤκμαζε πάντοτε ἡ Σαπωνοποιία, εἶχε δὲ τόσον εὐδοκίμησιν ἢ χειμικὴ αὐτῆ βιομηχανία ἐξασκαυμένη ὑπὸ ἐμπειρικῶν τεχνιτῶν, ὥστε ὁ σάπων τῆς Κρήτης εἶχε καταστήσει ὀνομαστός καὶ περιζήτητος.

Εἰς εἴκοσι καὶ πλέον ἀνήρχοντο τὰ εἰς τὰς τρεῖς πόλεις λειτουργοῦντα συγχρόνως Σαπωνοποιία. ἀνήκοντα εἰς Μουσουλμάνους. Καὶ προώδευσε καὶ διεφθίθη ἡ Κρητικὴ Σαπωνοποιία διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ποιότητα τοῦ αἶθους, τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν εὐσυνείδητον κατεργασίαν, ὅσον καὶ διὰ τὴν συστατικὴν ἀξίαν τοῦ ἐλαίου καὶ τὴν καλὴν ἐκλογὴν τῶν λοιπῶν ὀλικῶν.

Δυστυχῶς ἡ Κρητικὴ Σαπωνοποιία παρήκμασε καὶ ἐξέπεσε εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὅλα σχεδὸν τὰ μεγάλα ἐργοστάσια ἐκλείσαν τὰς θύρας τῶν διὰ παντὸς τὸ ἔν κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ὁ Σαβαρὶ ὀμιλῶν περὶ σαπωνοποιίας (Ἐπιστολαὶ ἐκ Κρήτης) ἀναφέρει δεῖ ἐν Κρήτῃ δὲν κατεσκευάζετο σάπων. μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 1700 δὲν ἐλειτούργει κανὲν σαπωνοποιεῖον μέχρις αὐτοῦ εἰς Προδηγγιανὸς κατελθὼν εἰς τὴν Νῆσον ἐδίδαξεν εἰς τοὺς κατοικοὺς τὴν σαπωνοποιίαν. Ἡ Κρήτη ἕως τότε ἔχρησιμοποιεῖ σάπωνα Μασσαλίας.

Κατὰ τὸν Ὀλιβιέ· Ταξείδια εἰς τὴν Τουρκίαν» ὀπήρχον 20 σαπωνοποιεῖα εἰς Ἡράκλειον, ἰσάριθμα εἰς Χανιά καὶ 13 εἰς Ρέθυμνον κατὰ τὸ ἔτος 1794, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1814 περιορίσθησαν εἰς 45 καὶ εἰς τὰς τρεῖς πόλεις.

Ἐξήγετο δὲ ὁ Κρητικὸς σάπων εἰς Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Ἀλεξάνδρειαν, Μάλταν, Βενετίαν. Τερψέστην καὶ δὴ εἰς Μασσαλίαν. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1837 περιορίσθησαν εἰς 9 εἰς τὸ Ἡράκλειον, 6 εἰς τὸ Ρέθυμνον καὶ 8 εἰς Χανιά.

Διὰ τὴν Κρητικὴν βιομηχανίαν θὰ ὀμιλήσωμεν ἀλλοχοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν νέαν ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν.

Ἐλαιοργία

Ἐν Κρήτῃ ὁ κόσμος ἤρκειτο εἰς τὰ πρωτογόνα ἐργαλεῖα διὰ τὴν ἐλαιουργίαν καὶ ἐν γίνετι διὰ τὴν Γεωργίαν. Οἱ δημοτριακοὶ καρποὶ ἤλέθοντο, ὅπως ἐν μέρει καὶ τῶρα δι' ἀνεμομόλων καὶ ὕδρομόλων, αἱ ἐλαταὶ ἐθλίβοντο διὰ τῶν ξυλίνων ἐλαιοπισστηρίων, ὁ γεωργὸς ἤρωτρία καὶ ἐκαλλιέργει τὸν ἀγρόνμῃ τὸ ἀρστρον τοῦ Ἡσιόδου καὶ ὁ κηπουρὸς ἤντλει τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ φρέαρ καὶ ἐπότιζε τὸν κήπον τοῦ τῆ βοήθεια τοῦ Γεραλίου.

Βραδύτερον διὰ τῶν νέων σιδηρῶν ἐλαιοπιστηρίων ἡ ἐλαιουργία ἐλαβε μεγάλην ὄθησιν καὶ πρόοδον καὶ ἀνεκτίμητα εἶνε τὰ ἀγαθὰ. τὰ ὅποια προέκυψαν ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν.

Ο ι ν ο π ο ι ῖ α

Ἐπιστημονικὴν, συστηματικὴν οἰνοποιίαν δὲν ἔχομεν δυστυχῶς. Φυτεύομεν τὴν ἀμπελον ὅπου εὐρομεν ἔδαφος χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν εἶνε πρόσφορον ἢ ὄχι. Καλλιεργοῦμεν τὸν σταφυλόκαρπον κατὰ τὴν πατροπαράδοτον τέχνην καὶ ἀφοῦ τρυγίσωμεν ρίπτομεν καὶ θλίβομεν τὰς σταφυλάς εἰς τὸν ληνὸν ἀνευ καθαρισμοῦ καὶ διαλογῆς αὐτῶν. Ρίπτομεν δηλ. ὅλο τὸ σταφυλι μαῦρον ἢ λευκὸν ὄριμον ἢ ἄωρον, γλυκὸ ἢ ξυνὸ ἀναμιξ μεθ' ὃ μεταφέρομεν τὸ γλυκὸς εἰς θαρέλια ἢ πιθάρια ὅπου τελεῖται ἡ ζύμωσις. Δὲν ἐξετάζομεν διὰ τοῦ οἰνομέτρου τοὺς βαθμοὺς τοῦ ἐμπεριεχομένου οἰνοπνεύματος, οὔτε τὴν ἀναλογίαν τῶν λοιπῶν συστατικῶν. Διὰ νὰ προλάβωμεν μόνον τὸν κίνδυνον τῆς οὐδύνσεως καὶ τῆς θολώσεως ἢ ἄλλης τινὸς παθήσεως τοῦ οἴνου ἀναμιγνύομεν μετ' αὐτοῦ περὶ πηκτικὰ γύψου ἢ ἄλλο κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μηκύτων. Οὕτω κατασκευάζομεν οἶνον μέλανα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπόξυνον καὶ οὐδέποτε γλυκόν. Ἐσχάτως παρετηρήθη ὅτι ὁ Κρητικὸς οἶνος τυγχάνει ἐπιστημονικῆς τιμῆς ἐξετάσεως καὶ ἐπεξεργασίας ὑπὸ ἀμπελοκτημόνων ἐταιρικῶ καὶ ἄλλου οἰνοποιητικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ συνεπῶς ἐδελτιώθη κατὰ πολὺ ἡ ποιότης κατέστη ἐμπορευσίμος καὶ κατάλληλος διὰ τὴν ἐξωτερικὴν κατανάλωσιν ὡς θὰ ὀμιλήσωμεν εἰς τὸ σχετικόν κεφάλαιον ἀλλαγῆς τοῦ Ὀδηγοῦ. Ὁ Περκάκι εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ, «Ἡ περιφημοτέρα νῆσος τοῦ κόσμου» ἔγραφεν ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ἀφθονεῖ ἡ ἀμπελος, ἡ ἐλαία, ἡ πορτοκαλεῖα καὶ ἡ Κισρία, σχετικῶς δὲ μὲ τὸν οἶνον προσθέτει ὅτι εἰς τὸ Ἡράκλειον παράγεται εἶδος οἴνου καλούμενον Μαλθαζίας ὅστις ἐξοδεύεται ἐν Βιέννῃ καὶ Ἀγγλία.

Ὁ Σιέμβερ κατοικῶν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1817 ἠριθμησε 36 εἶδη σταφυλῶν, ὃ δὲ Μπιλὸν ἀναφέρει περὶ τῆς οἰνοπαραγωγῆς καὶ τὸ 1853 εὕρισκε τὸν οἶνον Μαλθαζίας ἐξαιρετικὸν καὶ ἐξοδεύσιμον εἰς τὴν Γερμανίαν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν διὰ τοῦ Βασπόρου εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Πολωνίαν διὰ δὲ τοῦ Ἀμβούργου εἰς Λούμπεικ καὶ Νταντζίκ, ἐνίοτε δὲ μέσω Βιέννης εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἐν τούτοις ἐνῶ ὁ λευκὸς οἶνος σπανίζει κατὰ Μποκλιν «Νῆσος καὶ Βασίλειον τῆς Κρήτης» αἱ ἀμπελοὶ ἄλλοτε καλλιεργούμεναι ἀπανταχοῦ ἀπέδιδον οἴνους λευκοὺς καὶ ἐρυθροὺς, ἰδίως εἰς τὴν γόνιμον πεδιάδα τῆς Κισσάμου. Ἐκρὸς τῆς ἐκ τῶν στεμφύλων παραγομένην τσικουδιᾶς, ὃ βαθμὸς τῆς ὁποίας κυμαίνεται ἀπὸ 20—22 βαθμῶν, ὅστινες μὲ δυνατώτερον βράσιμον δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν εἰς 30—35°. Σήμερον παρασκευάζεται καὶ οἶνος ρητινίτης. Ὁ ἀμπελοκτημὸν μετὰ τὸ πάτημα καὶ ἀποστράγγισμα τῆς σταφυλῆς εἰς τὸν ληνὸν ἔβραζε τὰ στέμφυλα εἰς τὸν λέβητα καὶ διὰ τῶν ἀμύκων ἐλάμβανε τὸ ἀπόσταγμα, τὸ ὅποτον καλοῦμεν Τσικουδιᾶ.

Καπνοβιομηχανία

Καπνοφυτεία και καπνοπαραγωγή ήτο πράγμα άγνωστον έν Κρήτη. Ουδέμια καλλιέργεια, ουδέμια παραγωγή τοῦ κηπογεωργικοῦ τούτου προϊόντος. Ὁ καπνός εἶνε μὲν ρυτὸν τῶν ἀγρῶν ἀλλὰ σπειρόμενος κατ' εὐθεταν εἰς αὐτοὺς δὲν φυτρῶνει. Ἐνεκα τούτου τὰ σπορεῖα γίνονται εἰς εἰδικούς κήπους. Γεννᾶται λοιπὸν καὶ διέρχεται τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς του ἐντὸς περιφράκτου κήπου μὲ τὰς αὐτὰς περιποιήσεις, ὅσαι παρέχονται πρὸς τὰ καλύτερα λαχανικά καὶ ἄνθη καὶ μετὰ τὴν ἀνδρωσιν του μεταφυτεύεται εἰς τοὺς ἀγροὺς.

Διὰ τὴν καπνοκαλλιέργειαν ἀπαιτεῖται ἔδαφος πρόσφορον, θέσις κατάλληλος, μεθοδικὴ φύτευσις, ἐπιμέλεια καὶ περιποιήσις. Ἀπαιτεῖται ἔπειτα ξήρασις διὰ τῆς ἡλιακῆς ἢ διὰ τεχνικῆς θερμάνσεως καὶ ὑποβολὴ εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ζυμώσεως καὶ ἰδιαιτέρα ἐπεξεργασία τῶν φύλλων μέχρι τῆς συσκευασίας. Ἀλλὰ μέχρις οὗ καταστή κατάλληλος πρὸς κατανάλωσιν γίνεται χρῆσις διαφόρων μέτρων πρὸς συντήρησιν του, διότι ὁ καπνός ὑπόκειται εἰς ἀσθενείας καὶ ἀπειλεῖται ὑπὸ ἐχθρῶν.

Κατ' ἀρχάς ἐθεωρεῖτο τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης ἀνεπίδεκτον καπνοκαλλιέργειας. Ἐλλείπεν ἡ τέχνη καὶ ἡ εἰδικότης καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπεχειρεῖτο ἡ καπνοκαλλιέργεια μέχρις οὗ ἐσχάτως ἀνεγνωρίσθη ὡς πρόσφορον τὸ ἔδαφος καὶ δυνατὴ ἡ παραγωγὴ καλλῆς μάλιστα ποιότητος καπνοῦ. Ἀπεδείχθη τοῦτο μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν προσφύγων, καπνοκαλλιεργητῶν, οἵτινες ἐπεδόθησαν εἰς αὐτὴν μὲ παραγωγὴν μεγάλην. Ἐνῶ δὲ πάντες εἰ ἐπισκεφθέντες τὴν Νῆσον καὶ περιγράψαντες τὰ διάφορα γεωργικά καὶ βιομηχανικά προϊόντα αὐτῆς, ἐκ τῶν ὁποίων εἶχον ἐκλείψει καὶ μερικά, ἴσως τὸ ζαχαροκάλαμον, τοῦ ὁποίου τὴν καλλιέργειαν εἶχον εἰσαγάγῃ οἱ Ἕνετοὶ κατὰ τὸν ΧΙϋ αἰῶνα καὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τὸν Νταροῦ (ἱστορία τῆς Βενετίας) ἐγένετο καὶ ἐξαγωγὴ ζαχαρέως καὶ κατὰ τὸν Μπονντελμπόντι καὶ σίτο ἀκόμη, οὐδόλως μνημονεύουσι τὸ προϊόν τοῦ καπνοῦ.

Βυρσοδεψία

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ βυρσοδεψία ἦτο ἄγνωστος ἐν Κρήτη. Ὅλα τὰ κατεργασμένα δέρματα εἰσάγοντο ἐξ Εὐρώπης καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη. Εἰς τινὰ χρονικὴν περίοδον μόνον ὁ Κρῆς βυρσοδέψης κατεσκευάζε μόνον τομάρια καὶ βακέτες καὶ πετσά ἀνάξια λόγου. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ὑποδηματοποιεῖα καθυστέρει. Πολλὰ εἰς ὑποδημάτων εἰσάγοντο ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Μόνον ἐν Ρεθύμνῃ ἐλειτούργησαν τὸ πρῶτον βυρσοδεψία τινά.

Ὁ Ρωλὲν ἐπισκεφθεὶς τὴν πόλιν ταύτην εὗρεν 98 τοιαῦτα ἀπασχολοῦντα 1856

εργάτας. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἤκμασε καὶ προώδευσε ἡ Βυρσοδεψία ἦτο ἡ ὑπαρξίς καταλλήλου φυτικού ὕλικου τοῦ βελανιδιοῦ. Σήμερον καὶ ἐν Κρήτῃ ἡ βιομηχανία αὕτη ἔλαβεν σχετικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς μεγάλον ἀριθμὸν ἀνέρχονται ὄχι μόνον τὰ ἀπλὰ βυρσοδεψεῖα ἀλλὰ μεγάλα τοιαῦτα ἐργοστάσια εὐδοκίμουνα καὶ παράγοντα διάφορα βυρσοδεψικά εἶδη μὲ σπουδαίαν προαγωγὴν Ὑποδηματοποιίας, ἐξασκουμένης ὑπὸ ἀριστων τεχνιτῶν.

Σηροτροφία — Μεταξουργία

Προκειμένου περὶ τῆς Σηροτροφίας τῆς Κρήτης αὕτη ἀνήκει προδήλως εἰς τὴν ἀγροτικὴν μᾶλλον βιομηχανίαν τοῦλάχιστον μέχρι τινός, διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξοσπόρου καθὼς καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῆς μετάξης εὐρίσκειται εἰς χεῖρας τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν καὶ ἡ μέθοδος, τῆς ὁποίας γίνεται χρῆσις εἶνε ἡ κατὰ παράδοσιν τάχην μὲ πρωτογόνου ἐργαλεία.

Ὁ ἀγρότης μετὰ τῆς οἰκογενείας του θὰ προμηθευθῇ τὸν μεταξοσπορον, θὰ τὸν ἐκθρέψῃ μὲ τὰ φύλλα τῆς μωρέας του, θὰ περιποιηθῇ τὸν μεταξοσπορον ὅπως ἐδιδάχθη κατὰ παράδοσιν καὶ θὰ παραγάγῃ τὰ κουκούλια. Καὶ ἄλλα μὲν τὰ πωλοῦν, ἄλλα δὲ τὰ χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς μετάξης, κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον :

Τὰ βράζουν εἰς τὸν λέβητα καὶ ἔπειτα διὰ τῆς ἀνέμης ἐξάγουσιν τὰ νήματα ἀνόμοια καὶ ἀκανόνιστα ἐνῶ εἰς ἓνα μικρὸν στρουμπὶ ἐμπεριέχοντα 75 εἰδῶν κλωσταὶ ἀχρηστοὶ διὰ λεπτὴν ὑφανσιν. Οὕτω ἀφ' ἐνὸς ἐξάγεται χονδρὸν πρᾶγμα καὶ ἀφ' ἐτέρου χάνεται μεγάλη ποσότης.

Ἡ τέχνη ἀπαιτεῖ νὰ ῥιπτωνται εἰς τὸν λέβητα τὰ κουκούλια μετρημένα 22—25 καὶ πάλιν ἄλλα. Ἐπεὶ δὲ ἡ παραγομένη μέταξα δὲν τεχνουργεῖται ἐπιστημονικῶς ἢ ποιότητος αὐτῆς εἶνε εὐτελής καὶ ἀκατάλληλος διὰ λεπτὴν ὑφανσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τιμὴ τῆς Κρητικῆς μετάξης εἶνε κατωτέρα ἄλλων ὀρισμένων τόπων, τὰ δὲ προϊόντα τῆς Σαΐτας τῶν ὑφαντουργείων ὀστεροῦν ὡς πρὸς τὴν λεπτότητα, τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν γραμμικότητα, ἐνῶ ἡ ποιότητος τῆς πρώτης ὕλης, δηλ. τῶν κουκουλιῶν εἶνε ἴση μὲ τὴν ποιότητα τῶν ξένων. Ἡ Κρητικὴ φύσις μᾶς παρέχει ὄλα τὰ μέσα, Ἡ βλάστησις εἶνε πλουσία εἰς μωρεόδενδρα. Ἀρχὴ ἡ πρώτη ὕλη εἶνε ἀρίστη. Δυστυχῶς λείπη ἡ τέχνη.

Μετὰ πάροδον τόσου χρόνου ὁ λαὸς δὲν κατώρθωσε νὰ χρησιμοποιοῦσιν καὶ ἐκμεταλλεῦσθιν μίαν τοιαύτην πηγὴν πλοῦτου, ζῆτοι δὲν ἐφρόντισε ποτὲ νὰ μάθῃ καὶ ἡ Κυβέρνησις νὰ τὸν διδάξῃ τὴν ἀξίαν τῆς μεταξουργίας καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ὠφελήματα. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς σηροτροφίας καὶ ἐμπορίου κουκουλιῶν καὶ τῆς μετάξης ἀλλὰ καὶ περὶ ἐνὸς ἄλλου συναφοῦς κλάδου τῆς ὑφαντουργίας, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ ἐμπόριον πλουτίζεται καὶ ἐνισχύεται διὰ τῶν διαφόρων μεταξίνων εἰδῶν, Ἡ ζήμια ἐκ τῆς παραμελήσεως τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ συστηματικῆς κατεργασίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ προϊόντος τῆς μετάξης εἶνε σημαντικὴ. Τὸ κακὸν ὀνομάζεται νὰ θεραπευθῇ ἐὰν εἰς τὰ ἀγροτικὰ μεταξουργεῖα εἰσαχωρήσῃ ἡ τέχνη καὶ ἐφαρμοσθῇ σύστημα, ἐγκατασταθῶν δὲ συνεργεῖα τελειότερα καὶ ἐὰν εἰς τὰς πόλεις ἱδρυθῶν ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια, σηροτροφεῖα καὶ μεταξουργεῖα. Διὰ τοῦ τρόπου σούτου θ' ἀνα-

δειχθή λεπτοτέρα και ευγενεστέρα μετάξα δυναμένη να συναγωνισθῆ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα και τὴν τιμὴν τὴν μετάξαν ἄλλων μερῶν.

Ἡ ἕδρουσις ἐπιστημονικῶν μεταξουργείων εἰς τὰς πόλεις θέλει χρησιμεύσῃ ὡς διδακτήρια διὰ τὰς τάξεις τῶν ἀγροτῶν μεταξουργῶν και θέλει συντελέσει εἰς τὴν ἕδρουσιν ὑφαντηρίων, τὰ ὅποια θὰ ἐξυψηρετήσουν και ἄλλην βιομηχανίαν τὴν ὑφανσιν και κατασκευὴν μεταξίνων ὑφασμάτων και θὰ πλουτίσουν τὸ Κρητικὸν ἐμπόριον.

Ὁ Ρωλὸν λέγει ὅτι «Τόση κακὴ ἦτο ἡ ποιότης τῆς μετάξης κατασκευαζομένης κατ' οἶκον ὥστε δὲ εἰσήγετο εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τὴν ὑφανσιν. Μικρα μρον ἐξαγωγὴ ἐγένετο εἰς τὴν Ἑλλάδα και Τερρέστην. Ἐξαιρετικῶς κατὰ τὸ ἔτος 1856 ἤρχισεν ἡ ἐξαγωγὴ αὐτῆς εἰς τὴν Μασσαλίαν.

Δυστυχῶς ἡ κατάσταση αὕτη δὲν ἐδελτιώθη και τόσον, ὥστε νὰ προαχθῆ ἔτι περισσότερον ἡ βιομηχανία αὕτη, ὥστε, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς νὰ ἐδρυνθῆ ἡ ἐξ αὐτῆ παραγωγὴ ἄλλων προϊόντων διὰ τῆς τέχνης και διαδεθοῦν ταῦτα διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἔως τώρα τοῦλάχιστον μόνον ὡς πρώτην ὕλην χρησιμοποιοῦν τὸ παραγόμενον μετάξι.

Γ ε ω ρ γ ι α

Ἡ καλλιέργεια ἐν Κρήτῃ εἶνε ποικίλη και τὰ προϊόντα αὐτῆς πολλὰ και ὀνομαστά. Μεταξὺ τούτων τὰ ἐσπεροειδῆ, τὰ κάστανα, αἱ σταφυλαὶ και ὁ φημιζόμενος τυρὸς, ἰδίως δὲ ὁ ἀνθότυρος και ἡ μυζήθρα, τὰ δημητριακὰ. Ἰδιαιτέρα δὲ παραγωγὴ, χαρακτηρίζουσα ἕκαστον διαμέρισμα τῆς Νήσου εἶνε εἰς μὲν τὸν νομόν Χανίων τὰ κάστανα και τὰ πορτοκάλια και μονταρίνια, εἰς τὸν Νομόν Ρεθύμνης τὰ βελανίδια, και τὰ κεράσια και εἰς τὸν νομόν Ἡρακλείου ἡ σταφίς (Ταχτὰ και Σουλτανίνα) ἡ ὅποια ὁμοῦ ἤρχισε νὰ καλλιεργεῖται και εἰς τὴν λοιπὴν Νήσον, εἰς δὲ τὸν νομόν Λασισηθίου τὰ ἀμύγδαλα.

Ἡ ἐλαία καλλιεργουμένη ἀνεκαθεν ἐν τῇ Νήσῳ ἀπαντᾷ εἰς ὅλα τὰ ἐδάφη μέχρις 600 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θκλάσεως, ἀποτελεῖ δὲ δάση κατέχοντα περὶ τὰς 800 000 στρεμμάτων. Ἡ μέση παραγωγὴ τοῦ ἐλαίου ἐν Κρήτῃ κυμαίνεται περὶ τὰ 20 ἑκατομμύρια ὀκάδων, τῶν δὲ ἐλαίων εἰς 25 ἑκατομμύρια.

Ἡ ἄμπελος καλλιεργεῖται εἰς ὅλους τοὺς νομούς, τὸ δὲ προῖον αὐτῆς χρησιμοποιοῖται ἐν μὲν τῷ Ἡρακλείῳ και ἰδίως εἰς τὰς ἐπαρχίας Μαλεβουζίου και Τεμένους πρὸς παραγωγὴν μᾶλλον σταφίδων δύο πρὸ πάντων ποικιλιῶν, τοῦ Ταχτὰ καλλιεργουμένου εἰς 30.000 περίπου στρεμμάτων με ἐτησίαν παραγωγὴν 7 και πλέον ἑκατομμυρίων ὀκάδων και τῆς Σουλτανίνας ἐπὶ 20 χιλιάδων στρεμμάτων με παραγωγὴν 5 περίπου ἑκατομμυρίων ὀκάδων.

Εἰς τὴν λοιπὴν Κρήτην, ὅπου ἡ ἄμπελος καλλιεργεῖται ἐπὶ 80 χιλιάδων περίπου στρεμμάτων χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν μᾶλλον οἴνου 30 περίπου ἑκατομμυρίων ὀκάδων ἐπὶ 25 χιλιάδων καλλιεργουμένων στρεμμάτων.

Κατὰ τὰ τελευταία ὁμοῦ ἔτη γενικεύεται και εἰς τοὺς λοιποὺς νομούς, ἡ κκλ-

λιέργεια τῆς σταφιδοφόρου ἀμπέλου ποικιλίας Σουλτανί. Ἡ ὄλική τῆς νήσου παρα-
γῆ εἰς ἀμπελοργικὰ εἶδη ἀνέρχονται εἰς 50 περίπου ἑκατομμύρια ὀκάδων ἄξιας 250 ἑ-
κατομμυρίων δραχμῶν.

Τὰ δημητριακά καλλιερгоῦνται εἰς ἑκτασιν 500 χιλιάδας; περίπου στρεμμάτων με μέ-
σῃν ἑτησίαν παραγωγὴν 25—30 ἑκατομμυρίων ὀκάδων. Κατ' εἶδη ἡ παραγωγή εἶνε
περίπου Σίτος 41)2 ἑκατομμύρια ὀκάδες, κριθή 61)2 ἑκατομ., βρώμη 61)2 ἑκατομ.,
σμιγὸς 31)2 ἑκατομ., ὄσπρια 7 ἑκατομ., γεώμηλα 91)2 ἑκατομμ.

Τὰ ἐσπεριοσιδῆ ἀναπτύσσονται εἰς 8λα μὲν τὰ διαμερίσματα τῆς Νήσου, τὰ
πλείονα δὲ ἐν τῷ Νομῷ Χανίων.

Τελευταίως ἐδόθη μεγάλη ὠθησις εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κитρώας, τὸ πρῶτον
τῆς ὁποίας καταναλίσκεται σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀλλοδαπήν καὶ ἰδίως εἰς τὴν
Ἄμερικὴν.

Προσφάτως ἰδρύθη ἐν Ἡρακλείῳ μεγάλο ἐργοστάσιον κατεργασίας κитρώων, τὸ
ὁποῖον θὰ προσφέρῃ τὸ πρῶτον ἔτοιμον πρὸς κατανάλωσιν.

Ἡ ἑτησία παραγωγή τῶν ἐσπεριοσιδῶν ἐν γένει ἀνέρχεται εἰς 5 ἑκατομμύρια
ὀκάδας ἄξιας 30—35 ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Τὰ ξυλοκέρματα παράγονται εἰς 8λην τὴν Νήσον, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τοὺς νομοὺς
Ρεθύμνης καὶ Λασηθίου. Καλλιέργεια τούτων, κυρίως εἰπεῖν, δὲν γίνεται τῶν δέν-
δρων ὄντων αὐτοφυῶν. Ἡ ἑτησία παραγωγή των ἀνέρχεται εἰς 17 ἑκατομμύρια ὀκά-
δες, ἄξιας 13 ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ὁ κτηνὸς ὡς πλουτοπαραγωγικὸς παράγων τείνει νὰ καταλάβῃ ἰσπουδαίαν θέσιν
μεταξὺ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῆς Νήσου καὶ εἰς ποιότητα καὶ εἰς ἄξιαν. Ἡ ἑτησία
παραγωγή του ὑπολογίζεται εἰς 5 ἑκατομμύρια ὀκάδας, ἄξιας 100—120 ἑκατομμυρίων
δραχμῶν.

(Ἀξιοσημείωτος ἕμως εἶνε καὶ ἡ ὑπόλοιπος ποικίλη παραγωγή τῆς Νήσου εἰς
βελανίδια (12 περίπου ἑκατομμύρια ὀκάδων) εἰς ἀχλάδια (13 ἑκατομ.) καὶ εἰς λοιπὰς
ὀπώρας, ἀμύγδαλα, κάστανα, κάρυα, μῆλα, βύσσινα, ξηρὰ σῦκα (4 ἑκατομμύρια) εἰς
μέλι (200 χιλ. ὀκάδες) τυροῦ (30 χιλ.) μέταξαν (8 χιλ.) κουκούλια (15 χιλ.) σησάμια,
βάμβρακα, καρπούζια, πεπόνια, καὶ κηπουρικὰ ἐν γένει προϊόντα.

Κ τ η ν ο τ ρ ο φ ί α

Αὕτη ἀκμάζει εἰς 8λην τὴν Νήσον. Τὰ σήμερον διατιθέμενα ἐν Κρήτῃ κτή-
νη ἀνέρχονται εἰς 750 χιλιάδας αἰγοπροβάτων, 50 χιλ. βῶν, 6 χιλ. ἔππων, 10 χιλιά-
δων ἡμιόνων, 40 χιλ. ὄνων, 45 χιλ. χοίρων καὶ 40 χιλ. κατοικιδίων πτηνῶν.

Τυροκομία

Πρὸς παραγωγήν βελτιουμένου τυροῦ ἔχουν ἤδη ἐγερθῆ εἰς τὸ χωρίον Τζιτζιφῆ τοῦ Ἀποκορώνου ἕν δημοσίον τυροκομεῖον καὶ τέσσαρα ἰδιωτικὰ ἀνά ἕν εἰς Ἀνώγεια Μυλοποτάμου καὶ Ὀμαλὸν Κυθωνίας, καὶ δύο εἰς Ἀσκύφου Σφακίων. Τελοῦσι δὲ ὑπὸ μελέτην καὶ ἐκτέλεσιν καὶ πέντε ἄλλα δημόσια. Ἡ ἐτησίαι παραγωγή τυροῦ (Κεφαλοτύρι) ὑπολογίζεται εἰς 500 χιλ. ὀκάδας ἀξίας 20 καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ἐμπόριον

Παρά τὴν ἔλλειψιν ἐμπορικῶν λιμένων εἰς ὅλας τὰς παραλίους μεγάλας καὶ μικρὰς πόλεις καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μέσων συγκοινωνίας τῶν ἐμπορικῶν κέντρων πρὸς τὰς ἐπαρχίας, τὸ διεξαγόμενον ἐμπόριον εἶναι ὁπωσδήποτε ἀρκετὰ σημαντικόν, ἀδύναται δὲ καὶ προσδεῦναι ὁσημέραι. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐξαγομένων προϊόντων εἶναι σταφίδες, ἔλαιον, οἶνος, σταφυλαί, ἐσπεριδοειδή, καπνὰ εἰς φύλλα, χαρούπια, ἄπῳραι νωπαὶ καὶ ξηραὶ (ἀμύγδαλα, κάστανα, δέρματα, σάπων, ἀκονόλιθοι, δαφνόφυλλα, γύψος, μικρὰ ποσότης ξυλείας, καυσόξυλα ἰδίως, καὶ ἄλλα εἶδη εἰς μικρὰς ποσότητας. Τῷ 1928 κατὰ στατιστικὴν τοῦ ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἡρακλείου ἡ ἐξαγωγή τῆς Νήσου ἀνῆλθεν εἰς 225, 411, 778, ἑκατομ. δρ. ἔναντι εἰσαγωγῆς 196, 488, 492 δρ.

Ἐπίσης ἐν Ἡρακλείῳ λειτουργοῦσι τρία σημαντικῆς σπουδαιότητος ἐργαστήσια πρὸς ἐπεξεργασίαν κίτρων καὶ ἐν ζαχαροπήγετον ἐν γένει καρπῶν παραδίδον τὰ προϊόντα αὐτοῦ ἔτοιμα πρὸς κατανάλωσιν εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἕτερα δύο καθαρισμοῦ, καὶ συσκευασίας τῶν σταφίδων, ἐκκαθαρίζοντα καὶ συσκευάζοντα ἐκάτερον περὶ τὰς 20 χιλ. ὀκ. ἡμερησίως εἰς κιβώτια ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει 10 ὀκ. σταφίδος ἔτοιμης πλεον πρὸς φόρτωσιν διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως διὰ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἄμεσον κατανάλωσιν, Παρόμοιον ἐργαστήσιον ἰδρῦθη τῷ 1930 καὶ ἐν Σητεία.

Ἐμπορικοὶ λιμένες

Λιμένες ἐν Κρήτῃ ὑπάρχουν κυρίως δύο φυσικοὶ μὴ χρησιμοποιούμενοι ὑπὸ τοῦ ἑμπορίου, ὁ τῆς Ζούδας πλησίον τῶν Χανίων εὐρυχωρότατος καὶ ἀσφαλέςτατος, ὥστε νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ ὄλους σχεδὸν τοὺς πολεμικοὺς στόλους τῆς Εὐρώπης, καὶ ὁ τῆς Σπιναλόγγας πλησίον τοῦ Ἁγίου Νικολάου Δασηθίου, καὶ εἰς τεχνικὸς καὶ ἑμπορικὸς ὁ τοῦ Ἡρακλείου, μὲ κυματοθραύστην 900 μέτρων, ἀντιβραχίονα 600 μέτρων, καὶ μὲ στόμιον 120 μέτρων. Ἐντὸς αὐτοῦ περιλαμβάνεται θαλασσία λεκάνη 300 περίπου στρεμμάτων μὲ μέσον βάθος 8 μέτρων. Διὰ τὴν κατασκευὴν του ἐδαπανήθησαν 200 περίπου ἑκατομ, δραχμῶν. Πλὴν τῶν λιμένων αὐτῶν ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ οἱ κατὰ ἸΒ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατασκευασθέντες δύο λιμένες Χανίων καὶ Ρεθύμνης, οἱ ὁποῖοι εἶναι μᾶλλον δύο θαλάσσιαι ἑσοχαὶ μικρᾶς καὶ ἀσημάντους ὑπηρεσίας προσφέρουσαι εἰς τὸ ἑμπόριον. Ὑπάρχουσι ἐπίσης καὶ πολυπληθεῖς ὀρμίσκοι διὰ τῶν ὁποίων διενεργεῖται ἐξαγωγικὸν ἰδίως ἑμπόριον. Οἱ σπουδαιότεροι τούτων εἶναι τὸ Καστέλλι Κισσάμου, τὸ Κολουμβάρι Κισσάμου ἢ Γεωργιούπολις Ἀποκορώνου τὸ Πάνορμον Μυλοποτάμου, ἢ Χερσονήσος Πεδιάδος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος Μεραμβέλλου, ἢ Σητεία τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας, ἢ Ἱεράπετρα, ὁ Κόκκινος Πύργος, ἢ Ἁγία Γαλήνη καὶ Παλαιχώρα.

Πιστωτικὰ ἰδρύματα

Ὁρφανικὴ Τράπεζα

Ὡς πρῶτον πιστωτικὸν ἴδρυμα διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους τῆς Κρήτης δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ Ὁρφανικὴ Τράπεζα, ἢ ὁποία ἐσυστήθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μαυρογέννη.

Ἡ Τράπεζα αὕτη τῶσον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ὥσον καὶ διὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἐπενέβαινε εἰς τὰς ὀρφανικὰς ὑποθέσεις καταγράφουσα τὰς περιουσίας τῶν ὀρφανῶν καὶ ἰδιοχειριζομένη αὐτάς. Οὕτω παρελάμβανε τὰ ἀκίνητα κτήματα, ἐνοικιάζουσα αὐτὰ πρὸς ὄφελος τῶν ὀρφανῶν καθὼς καὶ τὰ μετρητὰ, τὰ ὁποῖα ἐδάνειζε ἐπὶ τόκῳ εἰς διαφόρους.

Δυστυχῶς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 συνέπεια τοῦ περὶ παλαιῶν χρεῶν νόμου ἅπασαι αἱ Ὁρφανικαὶ περιουσίαι ἀπωλέσθησαν, ἐσώθησαν δὲ μόνον τὰ εἰς ἀκίνητα κτήματα τριαῦτα· καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ Τράπεζαι αὐταὶ [διελύθησαν.

Κοινοφελές Ταμείον

Ὁ πιστωτικόν Ἴδρυμα ἐχρησίμευσε καὶ τὸ Κοινοφελές Ταμείον. Οὔτε ἡ Τουρκικὴ οὔτε ἡ Αἰγυπτιακὴ Κυβέρνησις μετ' ὄλους τοὺς φόρους, καὶ τοὺς ὀποίους ἐπέβαλον εἰς τὸν γεωργικὸν ἰδικὸν πληθυσμὸν ἐδείξαν τὸ ἀπαιτούμενον ἐνδιαφέρον διὰ τῆς ἐκ μέρους αὐτῶν ὑποστήριξεως τῶν συμφερόντων τῆς τάξεως ταύτης, ἥτοι διὰ τῆς παροχῆς δανείων ἢ ἄλλων οἰκονομικῶν εὐκολιῶν, καίτοι ὁ λαὸς εἶχε ζητήσει τὴν τοιαύτην ὑποστήριξιν μεταξὺ τῶν ἄλλων αἰτημάτων, τὰ ὁποῖα ἐφρόνει διὰ ἡθελον συνειλέσει εἰς τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν προαγωγὴν τοῦ τόπου.

Ἡ ἔλλειψις ἄρα τοιοῦτου ἐνδιαφέροντος προὐκάλεσε κατ' ἀνάγκην τὴν δημιουργίαν τῆς τάξεως τῶν ἰδιωτῶν τοκιστῶν ἢ μᾶλλον τοκογλύφων, οἵτινες παρείχον δάνεια ἄστικα καὶ ἀγροτικά. Ἐκ τούτου ἐξάγεται διὰ τὸν τραπεζιτικὸν θεσμόν ἡτο ἄγνωστος ἐν τῇ Νήσῳ καὶ ἐπομένως Τράπεζαι ἢ ἄλλου εἶδους πιστωτικὰ ἱδρύματα δὲν ἐλειτούργουν. Μόνον ἐπὶ Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως τὰ ἱελονετα παρείχον ἐνίοτε ἄστικα τοιαῦτα δάνεια ἰδίως εἰς Μουσσαυλιάνους μετὰ προηγουμένην ἐγκρησιν δι' ἀποφάσεως τῶν τελωνειακῶν Ἀρχῶν δημοσιευμένη εἰς τὴν ἐφημερίδα «Κρήτη». Διὰ τὴν ἴδρυσιν δὲ τοῦ Κοινοφελούς Ταμείου ἐδέησε νὰ ἐκδοθῇ Βεζυρικὸν Διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἔχει περίπου ὡς ἑξῆς: «Ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Νήσου ἠτήσαντο πρὸς τοὺς ἄλλοις τὴν ἐν τῇ Νήσῳ ἴδρυσιν Τραπεζῆς ἵνα δανείζη εἰς τὰς κατοίκους ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ χρήματα πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν μᾶλλον ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν αὐτῶν οἷαι εἶναι ἢ ἀνοικεδόμεναι τῶν καταρειπωθέντων οἰκημάτων αὐτῶν καὶ ἢ ἀγορὰ ἀροτήρων βοῶν, καθόσον ὑποβληθέντες εἰς χρεὴν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἀδυνατοῦσι νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀνάγκας των, τούτου ἕνεκα ἀνετίθη δι' Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν νὰ δανεισθῇ πάραυτα πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ καὶ φροντίση περὶ τῆς ἰδρύσεως τοιαύτης Τραπεζῆς. Ἦδη τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἀνεκοίνωσεν διὰ συνεφώνησιν μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπεζῆς καὶ τῆς Γενικῆς Ἐταιρείας, ἵνα δανεισθῇ παρ' αὐτῶν 79,681 λίρας Τουρκικὰς πληρωτέας ἐκ τοῦ ἡμίσεως τῆς δεκάτης τῶν ἐτῶν 1868 καὶ 1869, ὅπερ ἐχαρίσθη ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς κοινοφελῆ ἔργα τοῦ τόπου καὶ διὰ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων συνεφωνήθη ὅπως προστιθεμένων εἰς τὸ κεφάλαιον τούτου τῶν τόκων αὐτοῦ, πρὸς 12 ο/ο διὰ τὸ διάστημα ὅπερ θὰ παρέλθῃ μέχρι τοῦ εἰσπραχθῆ τὸ ἡμισυ δέκατον καὶ ἐξοφληθῇ ἐξ αὐτοῦ τὸ προκείμενον δάνειον, πληρωθῶσι πρὸς αὐτὰς ἐν ὅλῳ 100,000 λιρῶν.

Ἐπειδὴ τὰ προνόμια τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπεζῆς παρεκλάπτονται ἐν τῷ ἱδρυθῶσι ἐν Κρήτῃ κατάστημα ὀνομασθῆ Τράπεζα ἀπεφασίσθη νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸ ἡ ἐπωνυμία «Κοινοφελές Ταμείον». Ὑποβληθεισῶν τῶν ἀποφάσεων τούτων εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον ἐξεδόθη Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα δρῖζον νὰ συνημολογηθῇ πάραυτα τὸ ἐν λόγῳ δάνειον. Ἐπειδὴ ἐπίσης τὰ χρήματα ταῦτα προωρίσθησαν διὰ νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων καὶ ἀνακουφισθοσιν οὕτοι ἀπὸ τῶν δεινῶν τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς ἡ ἐπαναστάσις, δέον ἵνα λαμβανόμενον δι' ὅψιν τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ, καταβληθῇ σύντομος μέριμνα ὅπως διατεθῶσι ταῦτα μόνον εἰς πᾶν διὰ δύνανται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν, χωρὶς οὔτε ὀβολός νὰ δαπανηθῇ ὑπὲρ ἄλλης τινὸς ἀνάγκης.

Διὰ τοῦ συνταχθέντος δὲ συγχρόνως κανονισμοῦ ὁρίσθησαν καὶ ποῖαι θὰ εἶνε αἱ ἐργασίαι τοῦ Ταμείου, αἵτινες θὰ εἶνε αἱ ἑξῆς: «Νὰ δανείζη χρήματα εἰς τὴν γε.

Γεωργικὴν τάξει τῶν κατοίκων ἐπὶ ὑποθήκῃ ἀστικῶν ἢ ἀγροτικῶν κτημάτων ἢ ἐπὶ ἐνεχώρῳ ἄλλων πραγμάτων (ἢ δανειστέα ποσότης ὠρίσθη δι' ἕκαστον ἄτομον δρ. 5. 000). Νὰ προεξαφλῇ συναλλαγματικὰς φερούσας προθεσμίαν τὸ πολὺ τριῶν μηνῶν. Νὰ δανείζη χρήματα καὶ εἰς Ἐμπόρους καὶ Βιομηχάνους. Νὰ ἐκδίδῃ ἐμπορευσίμους δημολογίας κυκλοφορούσας ἐντὸς τῆς Κρήτης. Νὰ προεξαφλῇ γραμματεία. Νὰ λαμβάνῃ χρήματα καὶ νὰ δέχεται παρακαταθήκας. Νὰ εἰσπράττῃ χρήματα κατ' ἐντολὴν καὶ διὰ λογαριασμὸν ἐμπόρων καὶ γεωργῶν». Ἐν τούτοις δι' ἐτέρας Βεζυρικῆς Διαταγῆς ἀπηγορεύθη ἡ ἐκτέλεσις τῶν Ἐμπορικῶν ἐργασιῶν. Ἐπὶ τούτῳ διετάχθη τὸ ταμεῖον νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς πρὸς ὄφελος τῶν γεωργῶν πράξεις ἀντὶ δὲ τῶν 79681 λιρῶν ὀθωμανικῶν κατεβλήθησαν 60,000 αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ Ταμείου. Τὸ Κοινωφελὲς ὀνομασθὲν ταμεῖον τοῦτο μετετρέπη εἰς Ἀγροτικὴν Τράπεζαν μὲ κεφάλαια 11—12 ἑκατομμύρια δραχμῶν, αἱ ὁποῖαι διατίθενται δι' ἀγροτικὰ δάνεια. Χάριν τῆς ἱστορίας ἀναφέρομεν καὶ τὴν λεπτομέρειαν τοῦ πρώτου διοργανωτοῦ δστις ὑπῆρξεν ὁ Ἴταλὸς Λάμπο, καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Σχολὴν τοῦ Γαλατὰ Σεράι. Ἀπαντα σγεδὸν τὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Κράτους Κρατικὰ ἢ ἰδιωτικὰ πιστωτικὰ ἰδρύματα ἔχουσι καὶ ἐν Κρήτῃ ἰδρύσει ὑποκαταστήματα. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα εἰς Χανιά, Ρέθυμνον, Ἡράκλειον, Βάμον, Ἅγιον Νικόλαον. Ἡ ἐκδοτικὴ ἐν Χανίοις καὶ Ἡρακλείῳ. Ἡ Ἐθνικὴ ἐν Χανίοις, Ρεθύμνῃ, Ἡρακλείῳ, Βάμῳ Ἀποκορώνου καὶ Ἁγίῳ Νικολάῳ, ἢ Ἀθηναϊκὴ ἐπίσης ὅπως καὶ ἐν Καστελλίῳ Κισσάμου. Ἡ Ἐμπορικὴ εἰς Χανιά, Ρέθυμνον Ἡράκλειον, καὶ ἢ Λακκῇ καὶ ἢ Κεντρικῇ εἰς Ἡράκλειον. Ἡ Κρητικὴ μὲ ἔδραν τὸ Ἡράκλειον.

Σ υ γ κ ο ι ν ω ν ί α

Ἡ ἐσωτερικὴ Συγκοινωνία τῆς Κρήτης ἦτο μέχρι τοῦδε δύσκολος ἐλλείπει ἀμαξιτῶν ὁδῶν. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχον κατασκευασθῆ λιθόστρωτοι τινες ὁδοὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς διάφορα διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ κέντρα καθὼς καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἰς τοὺς Στρατιωτικοὺς Πύργους, οἱ ὁποῖοι κατασκευάσθησαν κατ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐν Βάμῳ ὑποδιοικητοῦ Σάββη Πασᾶ, ὅστις μετὰ τὸ 1878 διωρίσθη καὶ Γενικὸς Διοικητὴς διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάν. Φωτιάδην. Ἀπασαὶ αἱ ὁδοὶ αὗται ἔχουν καταστραφῆ καὶ ἐνιαχοῦ ἴχνη τινὰ αὐτῶν σώζονται. Καὶ ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας ὀλίγη φροντίς κατεβλήθη διὰ τὴν ὁδοποιίαν. Τελευταίως ὁμως καὶ ἰδίως μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἀνεπτύχθη πολὺς ζήλος καὶ προσπάθεια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Συγκοινωνίας καὶ σήμερον ὄχι μόνον αἱ τρεῖς μεγάλαὶ πόλεις συγκοινωνοῦν δι' ἀμαξιτῆς καλῶς διατηρουμένης ὁδοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ πλεῖστοι ἐπαρχίαι καὶ ἴσχυρὰ χωρία συγκοινωνοῦν πρὸς τὰ κέντρα διὰ πλήθους αὐτοκινήτων. Ἀνεπτυγμένη ἄρκετὰ εἶναι καὶ ἡ θαλασσίαι συγκοινωνία δι' Ἑλληνικῶν καὶ ξένων ἀτμοπλοίων καὶ ἰστιοφόρων.

Γεωργικαὶ Σχολαὶ

Συστηματικαὶ Γεωργικαὶ σχολαὶ δὲν ἔχουν μορφωθῆ εἰσέτι. Εἰς Ἄγιους Δέκα λειτουργεῖ μίᾳ τοιαύτῃ τροπαιδεύουσα κατ' ἔτος 50 δημοδιδασκάλους ἀποσπασμένους πρὸς τοῦτο διὰ νὰ διδάσκωσι ὑπερτα τοῦ μαθητᾶς των τὰς στοιχιῶδεις γεωργικὰς γνώσεις. Εἰς τὴν Μονὴν Ἀσωμάτων ἰδρύθη Σχολή, ἣτις μόνον τὰ ὑπαλληλικὰ στελέχη συντηρεῖ. Δύο ἡμιγυμνάσια τῶν Ἀρχανῶν, Τεμένους καὶ Κελυμβαρίου Κισσάμου πρόκειται νὰ μετατραποῦν διὰ νόμου εἰς Γεωργικὰς Σχολὰς.

Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο Ἀρχεῖον ἰδρύθη τὸ ἔτος 1920 ὑπὸ τοῦ Νικολάου Ι. Παπαδάκη, ὅστις διετέλεσεν καὶ Διευθυνεὶς αὐτοῦ ἕκαστε μέχρι τῆς πρό τινος ἀποχωρήσεως αὐτοῦ. Περὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ καὶ ἀναγνωρίσεως του ὡς νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου ἐψηφίσθη ὁ Νόμος 3683 (1928) τροποποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ νόμου 5443 (1932). Ὁ νόμος αὗτος περιλαμβάνει 11 ἄρθρα. Σκοπὸς τοῦ Ἀρχείου εἶνε α) ἡ συλλογὴ ταξινόμησις καὶ φύλαξις παντὸς εἶδους ἐπισήμων καὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων ἢ αἰουδήπου τε γραπτοῦ μνημείου καὶ ἔθνικοῦ κειμηλίου σχετιζομένου μὲ τὴν Ἱστορίαν τῆς Νήσου.

β) Ἡ χρηρηγία πιστοποιητικῶν, ἀντιγράφων, περιλήψεων, ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ στοιχείων καὶ πληροφοριῶν πρὸς ὑπερησείας τοῦ Κράτους καὶ ἰδιώτας ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ των.

γ) Ἡ μελέτη τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου ὑπὸ εἰδικῶν Ἐπιστημόνων.

δ) Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔκδοσις τῶν συλλογῶν καὶ ἐγγράφων αὐτοῦ.

Τὸ ἴδρυμα διοικεῖται ὑπὸ ἑπταμελοῦς Ἐπιτροπῆς. Μέροι τοῦ ἰδρύματος εἶναι.

α) Δωρεὰ καὶ κληροδοτήματα.

β) Δυὸ λεπτά κατ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν ἐξαγομένου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μεταφερομένου ἐκ τοῦ Τελωνείου καὶ τῶν ὑποτελωνείων τοῦ Νομοῦ Χανίων, ἑλαίου.

γ) Ἐτήσια εἰσφορὰ τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων.

δ). Τὸ προῖόν τῆς ἐκποιήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχείου ἐκκαθαριζομένων χαρτίων ὡς μὴ χρησίμων αὐτῶ.

ε) Τὸ ὑπόλοιπον διαχειρίσεως τοῦ πρὸ τοῦ παρόντος νόμου ταμείου τοῦ Ἀρχείου.

στ) Τὰ ἐρευνητικὰ δικκιώματα καγονιζόμενα ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ εἰδικοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἐπιτροπείας καὶ πᾶν ἕκτακτον ἔσοδον τοῦ Ἀρχείου.

Οἱ πόροι τοῦ ἰδρύματος δὲν δύναται νὰ διατεθῶσιν εἰμὴ διὰ τὰς ἐπομένας ἀνάγκας καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἐγκεκριμένου προϋπολογισμοῦ.

α.) Δι' ἀποδοχὰς τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου καὶ ἀποζημιώσιν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπείας αὐτοῦ.

β.) Διὰ τὰ μικροῦξοδα γραφείου.

δ.) Διὰ μεταφορικὰ ἀρχείων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Κράτους καὶ ταχυδρομικὰ τέλη τοῦ ἐξωτερικοῦ.

ε.) Δι' ἐξέφλησιν τοῦ τυχόν μέχρι τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ παρόντος νόμου καθυστερουμένων ὑποχρεώσεων τοῦ Ἀρχείου.

στ.) Διὰ τὴν ἐνέργειαν τυχόν ἀναγκαίων ἐπισκευῶν, μεταρρυθμίσεως κτιρίου παραχωρηθέντος πρὸς στέγασιν τοῦ Ἀρχείου.

Μετὰ τὴν πληρωσιν τῶν ἀναγκῶν τούτων καὶ ἐφόσον ἐπιτρέπουσιν εἰ πόροι τοῦ ἰδρύματος πληροῦνται θαυμηδὸν καὶ αἱ ἐπόμεναι ἀνάγκαι τηρουμένης καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ δωρητοῦ ἢ διαθέτου τοῦ ἰδρύματος :

α). Πλουτισμὸς ἱστορικῆς βιβλιοθήκης, πινακοθήκης καὶ πολεμικοῦ Μουσείου.

β). Μετάφρασις τῶν ἀλλογλῶσσων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου. Δακτυλογράφησις τῶν ἐφθαρμένων ἢ δυσαναγνώστων πρὸς ἀνανέωσιν.

γ). Ἐξαγορὰ ἰδιωτικῶν ἱστορικῶν συλλογῶν ἀναφερθέντων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης.

δ). Διαδίφησις, ἀντιγραφή καὶ μεταφορὰ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Κρητικῶν ἀρχείων.

ε). Δημοσιεύσις πραγματειῶν καὶ ἐπιστημονικῆ ἔκδοσις τῶν συλλογῶν τῶν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ ἔκδοσις Δελτίου ἀρχαιολογικοῦ περιεχομένου.

στ). Ἀνέγερσις ἰδίων ἀρχαιολογικῶν κατασκευῶν ἐπὶ οἰκοπέδου δημοσίου ἢ δημοτικοῦ ἢ Μοναστηριακοῦ.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἀρχείου ἀποτελεῖται ἀπὸ :

α). Διευθυντὴν ἐπὶ ἀρχικῷ βαθμῷ καὶ μισθῷ Γραμματέως Β'.

β). Γραμματέα ἐπὶ ἀρχικῷ βαθμῷ καὶ μισθῷ ἀκολούθου.

δ). Κλητῆρα ἐπὶ βαθμῷ καὶ μισθῷ κλητῆρος δ ἢ γ τάξεως.

Διευθυντῆς ὀρίζεται ὁ ἔχων] πτυχεῖον νομικῆς ἢ φιλοσοφικῆς σχολῆς Ἑλληνικοῦ ἢ ἀλλοδαποῦ Πανεπιστημίου καὶ πείραν ἀρχαιολογικῶν ἐν Κρήτῃ ὑπηρεσιῶν, δημοσιεύσας δὲ σχετικὰς πραγματείας· ἢ ὁ ἔχων ἐκτὸς ἀπολυτηρίου Γυμνασίου πείραν δεκάετη ἀρχαιολογικῶν ἐν Κρήτῃ ὑπηρεσιῶν μετὰ δημοσιευθειῶν ἀξιολόγων σχετικῶν πραγματειῶν. Γραμματέως καὶ ταξινόμος διορίζεται ὁ ἔχων πρὸς τῷ ἀπολυτηρίῳ Γυμνασίου καὶ πείραν γενικὴν καὶ εἰδικὴν ἀρχαιολογικῶν καὶ βιβλιογραφικῶν ἐργασιῶν. Ἀπαρτιτῆτον δὲ πρὸς τὸν Διευθυντὸν Γραμματέως καὶ Ταξινόμου εἶναι ἡ γνώσις μιᾶς τῶν ξένων γλωσσῶν Λατινικῆς, Ἱταλικῆς ἢ Γαλλικῆς, προτιμωμένων τῶν γνωσκόντων καὶ τὴν Τουρκικὴν καὶ ἰκανότης περὶ τὴν ἀνάγνωσιν χειρογράφων μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἱστορικῶν γνώσεων.

Τὸ ἱστορικὸν ἀρχεῖον χάρις εἰς τὴν πείραν καὶ τὴν εἰδικότητα τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ πρώην Διευθυντοῦ αὐτοῦ Ν. Ι. Παπαδάκη καὶ τοῦ νῦν τοιοῦτου Ν. Τωμαδάκη εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεφίεται ὄχι μόνον ἡ περισυλλογὴ ἀρχείων ἱστορικῶν, καὶ ὑπηρεσιῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ καταρτισμὸς βιβλιοθήκης ἐκ πλαισίων καὶ νέων βιβλίων ἱστορικῶν καὶ ἄλλων, Πινακοθήκης καὶ Πολεμικοῦ Μουσείου, τὰ ὁποῖα πλουτίζονται καθ' ἐκάστην, ἀνήχθη εἰς τοιαύτην περιουσίαν ὥστε νὰ θεωρηταί ἐν ἑκ τῶν πρώτων τοιοῦτων ἀρχείων τοῦ Κράτους. Σπουδαιότατὴ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπιτελέσθη καὶ ἐπιτελεῖται ἐργασία ἐν αὐτῷ καὶ μεγαλειώδης εἶνε ἡ χρησιμότης τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τούτου ὀργανισμοῦ ὅστις προῦρισται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου διὰ τῆς μελέτης τῶν συλλεγόντων καὶ συλλεγομένων στοιχείων τούτου ὑπερῆθελον ἀπωλεσθῆ καὶ μεγάλη θὰ προέκυπτε ζημία εἰς τὴν Νῆσον.

Τὸ ἔργον τοῦ «Ὁδηγοῦ» σχετικῶς εἶνε περιωρισμένον. Διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα εἰς

ταύτα. Δύο ἐκθέσεις καὶ τῶν δύο διευθυντῶν, ἡ μὲν τοῦ Νικολάου Ι. Παπαδάκη ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἔργον τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης» πλὴν μιᾶς προηγηθείσης ἢ δὲ τοῦ Νικολάου Β. Ἐτωματάκη ὑπὸ τὸν τίτλον «Γενικὴ κεφαλαϊώδης καταγραφή ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης ἀρχαίων καὶ ἀντικειμένων Μουσείων» περιλαμβάνουσι δλόκληρον τὴν ἐργασίαν ἣτις ἐχρειάσθη διὰ τὴν ἕδρυσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου καὶ ἐκθέτουσι ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ τάξιν τὸν ἀρχαιολογικὸν θησαυρὸν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων, καὶ πᾶν ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν βιβλιοθήκην, τὴν Πινακοθήκην καὶ τὸ Μουσεῖον.

Ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία

Ἡ Ἐφορία τῶν Ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ συγκροτεῖ τὴν Ἰ περιφέρειαν περιλαμβάνουσαν τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου καὶ τὴν Κνωσσὸν καὶ τὴν Ι περιλαμβίνουσα τὴν λοιπὴν Κρήτην.

Ἡ δὲ ἀμφοτέρων εἶνε τὸ Ἡράκλειον τὸ δὲ προσωπικὸν εἶνε : 2 ἔφοροι, 1 ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων, 1 συγκολλητὴς ἀρχαίων, 3 φύλακες α', τάξεως, 2 β'. πάντες τοῦ Μουσείου καὶ 1 φύλαξ α'. τάξεως Κνωσσοῦ.

Μουσεῖα ὑφίστανται καὶ ἐν Χανίοις καὶ ἐν Ρεθύμνῃ, ἔχοντα ἑκάτερον ἐπιμελητὴν καὶ φύλακα β'. τάξεως. Ἐπίσης φυλακεῖται συλλογὴ εἰς Γόρτυνα. Διατηρεῖται φύλαξ καὶ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς Τυλίσου, Φαιστοῦ, Ἀγίας Τριάδος, Μαλλίων, Νέρου, Χάνι καὶ Γουρνιῶν. Ἐσχάτως συνεστήθη ἐν Χανίοις καὶ μία ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, τῆς ὁποίας ἡ δράσις εἶνε περιορισμένη.

Κληροδοτήματα

Τὰ πρὸς τὴν Κρήτην κληροδοτήματα εἶνε τὰ ἑξῆς :

Ἰωάννου Καμπάνη ἀποθανόντος τῷ 1878 δοθὲν διὰ τὴν ἕδρυσιν πολυτεχνεῖου ἐν Ψυχρῷ Λασηθίου, ὑπερ δμως δὲν ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπὸν του καίτοι ἐνίσχυθη διὰ τῆς περιουσίας τοῦ πρώτου διαχειριστοῦ Γαλανάκη. Τὸ κληροδοτήμα τοῦτο ἀποτελεῖται σήμερον ἀπὸ τρία ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ἰωάννου Ξενοῦδάκη ἀποθανόντος τῷ 1865 σεβαστὸν εἰς ποσότητα ἀφιερωθῆν

μόνον διὰ τὴν ἴδρυσιν σχολῶν ἐν Σφακίαις. Δι' αὐτοῦ ἀνηγέρθη μία σχολὴ μόνον εἰς τὸ χωρίον Ἰμβρος. Φρ. Λαμπίρη ἀποθανόντος τῷ 1918 διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐν Ἡρακλείῳ ὀφθαλμοπατρείου μὴ ἐκτελεσθέν. Ζεῦχος Ζαμπελίου διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν Σφακιωτῶν. Ὑπάρχουν καὶ δύο ἀκόμη κληροδοτήματα διὰ Κρήτας πρὸς παιδείαν, ἑν εἰς τὴν Πάδοβαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἕτερον εἰς τὴν Ριζάρειον σχολὴν, εἰς τὰ κληροδοτήματα ταῦτα δέον νὰ καταταχθῇ καὶ τὸ τοῦ Ἀνν. Παπαδάκη πρὸς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον.

Τουρισμός

Ὁ Τουρισμός ἐν Κρήτῃ καθυστερεῖ ἀκόμη. Ἡ δρᾶσις του ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον εἶναι περιορισμένη. Τοῦτο ἀποδοτέον ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς συγκοινωνίας πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν καθ' ἑλλην τὴν Νῆσον διεσπαρμένων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων μνημείων. Οὐχ' ἤτταν ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἑνὸς ἐκ τῶν σπουδαιότερων Μουσείων τοῦ κόσμου, εἰς τὸ ὅποτον φυλάσσονται ἰδίως αἱ ἐν Κνωσσῷ, Γόρτυνι καὶ Φαιστῷ ἀνευρεθεῖσαι ἀρχαιοτάτες, ἤρχισε νὰ ἐπισκέπτονται αὐτὰς ὄχι μόνον ὁ ἀρχαιολογικὸς κόσμος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἡμέτεροι καὶ ξένοι περιηγηταί. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν δὲ τοῦ πολυτίμου καὶ θαυμαστοῦ ἔργου τοῦ ἐνεργήσαντος τὰς ἀνασκαφὰς Ἀγγλοῦ ἀρχαιολόγου Ἑβανς καὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὀδικοῦ δικτύου, ὡς καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ξενώνας τῆς Φαιστοῦ, ὁ Τουρισμός ἐν Κρήτῃ ἐλπίζεται νὰ λάβῃ τὴν ἀναγκαίαν ἀνάπτυξιν, ἀφοῦ μάλιστα ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἡρακλείου ἔχει ἀνεγερθῆ καταλλήλον Ξενοδοχεῖον ὁ «Μίνως».

Κοινωνικὸς βίος

Ἡθὴ καὶ ἔθιμα

Ὁ Κρητικὸς Λαὸς διακρίνεται ἀνέκαθεν διὰ τὴν φιλοπατρίαν του, τὴν εὐφυῆν του τὸ φιλοπόλεμον, τὴν ἐφευρετικότητα καὶ τὴν φιλοξενίαν του. Ἡ νεωτέρα Ἱστορία παρέχει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας καὶ τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ Κρητοῦ. Τὰ ἥθη τῶν Κρητῶν διατηροῦσι ἀκόμη ἰδίως εἰς τὰς ἐπαρχίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν παλαιὰν αὐτῶν ἀγνότητα. Τὸ αἶσθημα τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς εἶναι ἀκόμη ἰσοθέως ἐρριζωμένον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κρητοῦ ἐκδικουμένου δ' αὐστηρᾶς ποινῆς καὶ αὐτοδικείας κατὰ τῶν καταπατούντων τὴν ἱερότητα τῆς οἰκογενείας.

Κοινωνική ὀργάνωσις

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τῆς κοινωνικῆς κινήσεως καὶ ζωῆς αὐδεμῖα εἶχε σημειωθῆ κοινωνικὴ ὀργάνωσις, Μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δουλείας δετὸ τόπος ἤρχεισε ν' ἀποκτᾷ σχετικὴν τινα ἐλευθερίαν εἰχονασηματισθῆ διάφοροι Σύλλογοι Φιλανθρωπικοὶ, Φιλεκπαιδευτικοὶ καὶ ἄλλοι. Ἐν Χανίοις ἰδρύθησαν μετὰ τὸ 1878 ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος «Μίνως» καὶ ὁ Γεωργικὸς «Δήμητρικῶς» καὶ εἰς τῶν Νομικῶν, τῶν ὁποίων τὰ μέλη διελέγοντο δημοσίᾳ. Ἐπίσης ἐν Ἡρακλείῳ δε Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους συνεστήθη ἐν Χανίοις ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος «Χρυσόστομος», καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καθ' ὅλην τὴν Νῆσον, περιτῶν ὁποίων τὰ γίνῃ λόγος εἰς τὴν εἰκείαν θέσιν λεπτομερέστερον. Εἰς τὴν κοινωνικὴν ταύτην ὀργάνωσιν συνετέλεσε πολὸ ἡ ἀναπτυσσομένη σὺν τῷ χρόνῳ παιδεία. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Νήσου ἡ κοινωνικὴ παράστασις ἐξελίχθη ἀλματωδῶς.

Λέπρα καὶ Λεπροὶ

Μία ἀπὸ τὰς φοβερωτέρας νόσους αἱ ὁποῖαι ἐμάστιζον τὸν Κρητικὸν λαὸν ἦτο] καὶ ἡ λέπρα, ἄλλως Ἐλεφαντίασις. Πόθεν προήρχετο ἡ νόσος αὕτη καὶ πῶς θεραπεύεται εἶναι ἄγνωστον ἕως τῶρα τοῦλάχιστον]. Ἐν Κρήτῃ ἀποδίδεται εἰς τὴν κατάχρησιν τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν ἀλιπιάσιων τροφῶν. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶναι βέβαιον. Πολλοὶ ἰατροὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων μελετήσαντες τὰ τῆς νόσου ἐπραγματεύθησαν περὶ αὐτῆς ἀλλ' οὔτε αἱ μελέται αὐτῶν εἶπον τὴν τελευταίαν λέξιν. Καὶ ἐπὶ Ἑνετῶν ἀκόμη ἡ λέπρα ἐσημείωσε πολλὰ κρούσματα. Ἀλλὰ τὰ κρούσματα ταῦτα ἀνήρχοντο εἰς μεγάλον ἀριθμὸν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Οἰονόηποτε λόγον καὶ ἂν εἶχον τὰ κρούσμα-τα ταῦτα ἡ αὔξησις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τῶν ἀσθενῶν με-ταξὺ τῶν ὕγειων καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία, καθ' ὅσον καίτοι τὸ ζήτη-μα τῆς μεταδόσεως τῆς νόσου δὲν εἶναι λελυμένον, πάντως μιγαλύτεραι πιθανότητες ὑπάρχουν δι: καὶ ἡ λέπρα εἶναι νόσος μολυσματικὴ καὶ μεταδοτικὴ ὑπὸ ταύτας ἡ ἐκείνας τὰς περιστάσεις.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα ἡ αὔησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτυχῶν τούτων πλασ-

μάτων προήρχετο ἐν τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐπέτρεπε εἰς τοὺς λεπρῶν νὰ συναγελάζωνται καὶ νὰ ἔρχωνται εἰς γάμου κοινωνίαν μετ' ἄλλων λεπρῶν καὶ μὴ ὑπερ ἐξηκολούθη νὰ γίνεται καὶ διὰ ἀνάγκην ἐσαχηματισθῶσαν ἰδιαίτεροι συνοικισμοὶ τῶν λεπρῶν ἐξωθῶν τῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ ὠνομάσθησαν «Μεσκινιά ἢ Μεσκιναριά», ἐν Χανίοις δὲ Κομεναριά. Ἡ θῆξ τῶν λεπρῶν τούτων, τῶν ὁποίων τὰς σάρκας ἔχει κατασπαράξῃ ἢ θροτολοιγῆς αὐτῆς νόσος, ἐμποιεῖ τὸν οἶκτον καὶ τὴν φρίκην. Ἡ Λέπρα ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐλεφραντίωσης ἦτο γνωστὴ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὐχ' ἦτον ἐν Κρήτῃ ἐκπολιθῆ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Κατὰ τὸν Ρωλὸν (φυσικὴ περιγραφή τῆς Κρήτης) ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία καὶ ἰδίως τῆς Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας εἶχαν προσβληθῆ ἀπὸ αὐτῆν. Ὅλοι οἱ κάτοικοι ὄρισμένων χωρίων ἦσαν λεπροί. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν δημοσίαν υγιειάν καὶ ἰδίως ἐπιθυμοῦσα ὅπως καταστειλῆ τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς, διέταξε τὴν περισυλλογὴν τῶν λεπρῶν καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς πόλεις καὶ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὴν νησίδα Σπιναλόγγας μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι διὰ τοῦ περιορισμοῦ καὶ τῆς ἀπομονώσεως αὐτῶν κατορθωθῆ νὰ ἐκλείψῃ ἡμέραν τινὰ ἢ νόσος αὐτῆ ὅπως ἐγένετο εἰς πικρωχημένην ἐποχὴν καὶ ἐν Παριαίοις, ὅπου ἐπεπόλαξε. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐξηλείφθη ἡ ἀσθένεια αὐτῆ διὰ τῆς ἀπομονώσεως ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς λήψεως καὶ ἄλλων μέτρων ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀπαγόρευσις νὰ συνευρισκῶνται δύο πάσχοντες ὅπως ἐγένετο προηγουμένως ὅτε διὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς ἤρξανεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν.

Ἐ κ κ λ η σ ί α

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διεδόθη ἐν τῇ Νήσῳ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία. Τότε δολοκλήρος ὁ Κρητικὸς λαὸς, ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, οἵτινες ἦσαν προηγουμένως εἰδωλολάτραι ἠτρεπασθησαν τὴν νέαν θρησκείαν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀφωμοιώθησαν ἀποτελέσαντες ἕνα λαόν, διώσαντα ἕκτοτε ἐλευθέρως εἰς μίαν ἐνιαίαν πολιτείαν καὶ κοινωνίαν.

Πρῶτος κηρύξας τὸ Χριστιανικὸν δόγμα ἐν Κρήτῃ ἦτο ὁ Ἀπόστολος Πάβλος τοῦ ὁποῦ τοῦ ἐν τῇ Νήσῳ ταξείδιον ἀνάγκη εἰς χρονικὴν περίεσον τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ δράσεως μὴ περιλαμβάνομένη εἰς τὰς Πράξεις ἤτοι εἰς τὴν τελευταίαν ἀποστολικὴν του πορείαν. Ἀφοῦ ἔδρυσεν ἐκκλησίαν καὶ ἔδωκε μορφήν εἰς τὰ πρῶτα ἀσύντακτα στοιχειοθετήσας τὰς βάσεις ὁργάνωσώς αὐτῆς, ἀνεχώρησε καταλιπὼν εἰς τὴν νῆσον Ἐπίσκοπον τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Τίτον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ἐντολήν ν' ἀποπερατώσῃ τὴν ὁργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐδρεύων εἰς Γόρτυνα, ἧτις ἦτο καὶ ἔδρα τοῦ Ρωμαίου Διοικητοῦ. Ἐκεῖ ἐπίσης εἶχον τὴν ἔδραν τῶν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος Τίτος, Ἕλλην τὸ γένος ἐγεννήθη ἐν Συρίᾳ. Διατελέσας ἐπὶ 30 ἔτη Ἐπίσκοπος τῆς Κρήτης ἀπέθανε περὶ τὸ 106 μ. χ. Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Ἁγίου Τίτου διεκρίθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαϊζόντων ψευδοδιδασκάλων καὶ τῶν Αἰρετικῶν, ὁ Ἐπίσκοπος Γορτύνης Φίλιππος, ὁ διάδοχος τούτου Διδόσκουρος καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Κνωσοῦ Πινουτὸς. Κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τὴν Χρι-

στιανῶν ἑμαρτύρησαν ὁ Ἐπίσκοπος Κρήτης ὁ Μύρων ὁ θυματοουργὸς καὶ ἐπὶ Ἡγεμόνη Κλαμιτίου οἱ Ἅγιοι Δέκα ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς ἐξωθι τῆς Γορτύνης. Κατὰ δὲ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν ἑμαρτύρησε ὁ Ἐπίσκοπος Γορτύνης Κύριλλος καὶ Πέτρος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καταπολεμήσεως τῶν ποικιλοῦμων αἱρέσεων ἡ Κρήτη ἀντιπροσωπεύθη ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς.

Σὺν τῇ διαδόσει τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Κρήτῃ ἰδρύθησαν καὶ ἄλλαι Ἐπισκοπαὶ. Περὶ τὰ τέλη ἄρα τῆς περιόδου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὑπῆρχον ἐν Κρήτῃ πλὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γόρτυνος καὶ οἱ Ἐπίσκοποι Κνωσοῦ, Κυθωνίας, Κισσάμου, Ἱεραπέτρας, Λάππας, Χερσονήσου, Κανδάου, Σιβρίτου, Ἐλευθέριως, Ἀρκαδίας, Σητείας, Φοίνικος, Ἰκάτου, Βιέννης, Καμάρας, Ἀλύγγου, Λύκτου, Ἄξου, Λάμπης, Ἀπτέρης, Ἐλύρου, Αἰσσοῦ, Φοινίκης, καὶ Ἀραδαίνης.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου γενομένην πολιτικὴν διαίρεσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἡ Κρήτη περιελήφθη εἰς τὴν Μακεδονικὴν διοίκησιν, εἰς τὴν ὁποίαν διεμορφώθησαν πέντε Μητροπόλεις, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἐπαρχίαν Θεσσαλονίκης. Ἐκάστη τῶν Μητροπόλεων τούτων εἶχεν ἴδιαν Σύνοδον Ἐπισκόπων τῆς ὁποίας προήδρευεν ὁ Μητροπολίτης τῆς πρωτεύουσας, τῶν δὲ Γενικῶν Συνόδων ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Οὕτω ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος συνεκαλεῖτο ἐν Γόρτυνι, ἥτις ἦτο ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Κρήτης, ἡ Μητρόπολις δὲ αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πάπα Ρώμης μέχρι τοῦ Λέοντος Γ' διεξήγαγε κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ μεταρρυθμίσεων καταργήσας πᾶσαν δικαιοδοσίαν τοῦ Πάπα Ἰλλυρικοῦ, ὑπήγαγε τοῦτο ὑπὸ τὸ ὀνόμαζον αὐτῷ Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἀναστάσιον.

Ἐκτοτε ἡ Μητρόπολις τῆς Κρήτης ἀπετέλεσε μίαν τῶν Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὁ Μητροπολίτης αὐτῆς φέρει μέχρι σήμερον τὸν τίτλον «Ἱερωσυντοκίου καὶ Ἐξάρχου Εὐρώπης».

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Εἰκονομαχίας οὐκ ὀλίγα ὑπῆρξαν τὰ θύματα τῶν διωγμῶν, τοὺς ὁποίους οἱ εἰκονομάχοι Αὐτοκράτορες διεξήγαγον κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τούτους ἑμαρτύρησαν οἱ Κρήτες Πέτρος ὁ Καλυβίτης καὶ Ἀνδρέας ὁ ἐν τῇ Κρίσει καὶ Παῦλος.

Ἀραβοκρατία

Δεινὸν πλήγμα κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατέφευεν ἡ Ἀραβοκρατία, ἥτις διήρκεσε ἐπὶ 137 ἔτη. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τόσο ἐξασκήθη ὁ βίαιος ἐξισλαμισμὸς, τῶν Χριστιανῶν κατοίκων, ὥστε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ εἶχεν ἀσπασθῆ τὴν Μουσουλμανικὴν θρησκείαν. Συγχρόνως ἠχμαλώτιζον ἄνδρας καὶ γυναῖκας, τὰς ὁποίας μετέφερον εἰς Ἡράκλειον τὸ ὅποσον εἶχε μεταβληθῆ εἰς μίαν ὡραίαν ἀγορὰν δούλων, τοὺς ὁποίους ἀπέστελαν κατόπιν εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις ἐπώλουν αὐτοὺς, ἴδια τὰς γυναῖκας διὰ νὰ στολίζουσι τὰ χαίματα. Οὕτω εἶχε ἀραιωθῆ σημαντικῶς ὁ ἐναπομείνας Χριστιανικὸς πληθυσμὸς. Ἐννεοῖται ὅτι οἱ Σαρακίνοι κατέστρεψαν τοὺς Νεοὺς μετὰ τῶν γερῶν ἀντικειμένων ὡς καὶ τὸν ἐν Γορτύνι μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ἁγίου Τίτου. Καὶ τότε πολλὸς Χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἀρνούμενος νὰ ἐξισλαμισθῆ ἐτυραννήθη καὶ ἐθυσιάσθη μαρτυρήσας. Μεταξὺ δὲ τῶν μαρτύρων τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης συγκαταλέγε-

ται και ὁ Ἐπίσκοπος Γορτύνης Κύριλλος Βος, ὁ ὁποῖος ὄν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀμόνης τῆς πόλεως συνελήφθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον. Κατὰ τὴν Ἀραβικὴν τυραννίαν ἐξέλιπεν ἡ ἀνωτέρα ἱεραρχία καθ' ὅσον και αἱ πόλεις αἰτινες προηγουμένως ἦσαν ἔδραι Ἐπισκοπῶν ἐξηφανίσθησαν. Ἐὰν δὲ μνημονεύωνται Ἐπίσκοποι φερόντων Ἐπισκοπῶν ἐν Κρήτῃ οἱ τοιοῦτοι διέμενον ἐντὸς αὐτῆς ὡς ὁ Γορτύνης εἰς Κρήτην Βασιλῆος Β. ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου σύνοδον.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά ἐκστρατείαν εἰς Κρήτην και τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἀράβων ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν οἱ ἐξιλαμισθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. ἀποκατασταθέντος και ἔδραιωθέντος τοῦ Χριστιανισμοῦ και τοῦ Ἐθνικοῦ φρονήματος καθ' ὅσον διὰ τῆς ἐξιλαμίσσεως οἱ Χριστιανοὶ ἀπώλεσαν και τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν συνείδησιν. Πρὸς τοῦτο ἀπεστάλη εἰς Κρήτην ὁ Ἄγ. ος Νίκων, ὁ ἐπικαλούμενος «Μενανοεῖτες», ὅστις ἀνήγειρε ἀπνυχῶς τῆς Νήσου Ναῦος, καθόσον ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν πρώτων εἶχον κατεδαφισθῆ ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἄλλοι δὲ εἶχον μεταβληθῆ εἰς Τζαμία. Ἄλλὰ και πρὸς ἐπίρρῳσιν ὀχι μόνον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀλλὰ και τοῦ Ἐλληνισμοῦ ὁ Νικηφόρος εἰς τὴν Νῆσον πολλοὺς τῶν παλαιμάχων και ἀπομάχων στρατιωτῶν του, Ἐπίσης ἐκ Βυζαντίου ἀπεστάλησαν και ἐγκατεστάθησαν πολυάριθμοι ἄποικοι εἰς τοὺς ὁποῖους διενεμήθησαν αἱ περιοχαῖαι τῶν φυγόντων Ἀράβων. Καὶ ἦσαν μὲν Ἕλληνες οἱ ἄποικοι οὗτοι, ἀλλ' ὑπῆρχον και ἀρκετοὶ ἄλλοσθενεῖς, Χριστιανοὶ πάντοτε ὑπῆκοοι ἢ μισθοφόροι τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.

Τὴν τοιαύτην δὲ προέλευσιν διασώζουσι ὀνόματα πολλῶν χωρίων τῆς Νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν κατῆλθον και ἄποικοι ἐξ εὐγενῶν οἰκων, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν ἰσχυροὶ παράγοντες, ἀποτελέσαντες τὴν τάξιν τῶν Ἀρχόντων και γενόμενοι γενάρχαι τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκων τῆς Νήσου τῶν Φωκάδων (ἐξ ὧν οἱ Καλλέργαι) τῶν Βαρουχῶν, τῶν Μουσοῦρων, τῶν Βλαστῶν, τῶν Χορταζῶν και ἄλλων οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸ γενικὸν ὄνομα Κοντόπουλοι, ἡγηθέντες τῶν κατὰ τῆς Ἐνετοκρατίας ἐπαναστάσεων, πρόμαχοι τῶν δικαίων τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας κατὰ τῆς Ρωμαικῆς.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου κατάκτησιν τῆς Κρήτης, πρωτεύουσα αὐτῆς ὄρισθη ὁ Χάνδαξ, ὅπως ὀνομάσθη τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον ὑπὸ τῶν Ἀράβων, καθὼς και θρησκευτικὴ ἔδρα τῆς Νήσου ἀντι τῆς εἰς ἐρείπια μεταβληθείσης Γόρτυνος, ὁ δὲ ἐν αὐτῇ ἔδρευον ἀρχιεπίσκοπος ἐγράφετο ἔκτοτε Μητροπολίτης Κρήτης.

Τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον προέβη εἰς τὴν ἐπανίδρυσιν ὀχι μόνον τῆς Μητροπόλεως ἀλλὰ και τῶν Ἐπισκοπῶν ἐν γένει μὲ τὰς κατὰ παράδοσιν παλαιὰς αὐτῶν ὀνεμασίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἐδραι ὀμως αὐτῶν δὲν ἦσαν πλέον αἱ παλαιαὶ πόλεις, καταστραφεῖσαι, ἀλλ' ἔσπερα χωρία τὰ ὁποῖα ἔλαβον ἔκτοτε τὸ ὄνομα Ἐπισκοπῆ ἢ Πισκοπῆ, ὄνομα τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἀκόμη. Κατὰ συνέπειαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πλὴν τῆς Μητροπόλεως Κρήτης ὑπῆρχον και δέκα Ἐπισκοπαὶ. Ἡ Κισσάμου μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Ἐπισκοπῆ τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, ἡ Ἄγία (Κυδωνίας) μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Ἄγία—Ἐπισκοπῆ ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Χανίων, ἡ Καλαμῶνος (Λάππας) μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Μεγάλη Ἐπισκοπῆ Γεθύμνης, ἡ τοῦ Ἀρίου μὲ ἔδραν τὴν Ἰεράν Ἐπισκοπῆ Μυλοποτάμου, ἡ Ἀδλοποτάμου (Ἐλευθέρνης) μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Ἐπισκοπῆ τῆς αὐτῆς Ἐπαρχίας, ἡ Κνωσσὸς μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Ἄγιος Μύρων Μαλεβυζίου, ἡ Χερσονήσου μὲ τὰ χωρία Πισκοπιανὰ και Ἐπισκοπῆ τῆς Ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἡ Ἀρκαδίας μὲ ἔδραν τὸ χωρίον Ἐπισκοπῆ Μογοφατσίου, ἡ Ἰεραπέτρας μὲ ἔδραν τὴν Ἐπισκοπῆν Ἰεραπέτρας και τῆς Σητίας μὲ ἔδραν τὰ χωρία Ἐπάνω και Κάτω Ἐπισκοπῆ, τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Τοῦ Χάνδακος καταστάντες ἔδρας τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης ἀνηγέρθη ἐν αὐτῷ μεγαλοπρεπῆς Μητροπολιτικὸς Ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ προστάτου τῆς νήσου Ἀποστόλου Τίτου εἰς τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως παρὰ τὴν μεγάλην ὀδὸν τὴν ἀγούσαν ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὴν πλατεῖαν και τὸ ἀνάκτορον τοῦ Δούκα.

Ἡ Ἑνετοκρατία

Κατὰ τὴν Δ' σταυροφορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους (1204) ἡ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Βονιφάτιον τὸν Μομφερατικὸν, ὅστις διὰ τῆς ἐν Ἀνδριανουπόλει ὑπογραφείσης συνθήκης τὴν 12ην Αὐγούστου 1204 ἐξεχώρησεν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς οἵτινες ἔγιναν κύριοι αὐτῆς τῷ 1210, κατόπιν πολέμου αὐτῶν καὶ τῶν Γενουσησίων ἐγκατασταθέντων προηγουμένως εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς νήσου. Παραμειναντες οὕτω ὀριστικῶς οἱ ἔνετοὶ ἐν Κρήτῃ ἐξεδίωξαν τὴν ἀπαιτήσαι τοῦ Πάπα τὸν Ὀρθόδοξον Μητροπολίτην καὶ ἐγκαθίδρυσαν Λατίνον ἀρχιεπίσκοπον ἐν Χάνδακι ὃ ὁποῖος καὶ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἦτο ἡ θρησκευτικὴ πρωτεύουσα τῆς νήσου. Πρῶτος τοιαύτος ἀρχιεπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ Ἰακώβος Βιάρος, ὅστις ἀναφέρεται ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πρώτου Δούκα τῆς Κρήτης Ἰακώβου Τισπίλα. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ διὰ τὰς ἐπισκοπὰς, αἱ ὁποῖαι διατηρήθησαν μὲ τὰ πρῶτα αὐτῶν ὀνόματα. Πλὴν τῶν Ἐπισκοπικῶν κατοικιῶν καὶ τῶν Ναῶν παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Λατίνους Ἐπισκόπους πρὸς συντήρησιν καὶ τὰ κτήματα τῶν Ἐπισκοπῶν. Ἐπίσης ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία μέρος τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων τῆς Κρήτης παρεχώρησεν εἰς τὸν Λατινικὸν κλῆρον ἕτερον μέρος ἀφῆκεν εἰς τὸν Ὀρθόδοξον κλῆρον καὶ εἰς τὰς πολυαρίθμους Ἑλληνικὰς Μονὰς τῆς Νήσου. Ἐπίσης ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία ἀφῆκε εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην μέρος τῶν ἐν Κρήτῃ κτημάτων του, εἰς δὲ τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἐναπέμειναν μόνον πρεσβύτεροι, πρωτοπρεσβύτεροι (Πρωτοπαπάδες) καὶ οἱ ἐν ταῖς μοναῖς ἱερομόναχοι.

Ἡ τοιαύτη πρὸς τὴν Παπικὴν ἔδραν εὐνοια τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας ἀπέβρεσεν ἀπὸ τὴν θρησκευτικῆν τῶν ἔνετῶν ἰδεολογίαν. Οὐχὶ ἄπαξ οἱ ἔνετοὶ ἤλθον εἰς ἀντιθέσεις καὶ ἐριδας πρὸς τοὺς Πάπας, διότι ἠγωνίζοντο οὗτοι νὰ οἰκαιοποιηθῶσι περὶ σὸντερα δικαιώματα ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Ἐπισκόπων. Ἐν τοῖς Ἑνετικαῖς ἐγγράφοις ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς ἐπὶ Ἑνετοκρατίας Ἐπισκοπαὶ Κρήτης: Κισσάμου, Ἀγιάς, Κακαμῶνος, Ἀγρίου, Μυλοποτάμου, (Ἀγίου Μύρωνος) Κνωσοῦ, Χερσονήσου, Ἀρκαδίας, Ἱεραπέτρας, Σητείας. Ὁ Πάπας Κλήμης ἀνάστησε καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Κανθάνου, ἡ ὁποία ὅμως διατηρήθη, ὀλίγον χρόνον. Βραδύτερον μετεφέρθη ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Κυδωνίας εἰς τῆς Ἀγιάς εἰς τὰ Χανιά, τὴν τῆς Κακαμῶνος εἰς Ρεθύμνην καὶ τὴν τῆς Σητείας εἰς τὴν ὁμώνυμον πόλιν. Διαρρουθμίσεις δὲ ὑπέστησαν αἱ ἐξῆς Ἐπισκοπαὶ.

Ἡ τοῦ Ἀγρίου Μύρωνος (Κνωσοῦ) συνηνώθη μετὰ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἡ μετὰ τοῦ Ἀγρίου συνεχωνεῦθη εἰς τὴν τῆς Ρεθύμνης, ἡ τῆς Ἱεραπέτρας συνηνώθη μετὰ τῆς Σητείας.

Βραδύτερον κατηργήθη ἡ τῆς Κισσάμου καὶ τῆς Ἀρκαδίας, ἡ δὲ τοῦ Μυλοποτάμου συνεχωνεῦθη εἰς τὴν τῆς Ρεθύμνης. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους διωρίζοντο Ἐπισκοποὶ Ὀρθόδοξοι, ἀκολούθως ὅμως καθολικοὶ. Εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Χερσονήσου εὐρίσκομεν τοιαύτον τὸν Βαρθολομαῖον Γραδονίκον, ὅπως καὶ ἕνα Χορτάτζην κατὰ πάσαν πιθανότητα.

Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀγρίου τὸν Βασίλειον Βαρούχαν καὶ Μανά-

ριον τινά, Κρήτα Ἐπίσκοπον τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ τῶν κατὰ τῆς Ἐνετοκρατίας Ἐπαισατάσεων διωρίζοντο μὲν Ἐπίσκοποι Ὀρθόδοξοι οἱ ὅποιοι ὁμως δὲν εἶχον καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐνετικὴν Κιβίρνησιν.

Ὅπως συνεχισθῆ τὸ ὀρθόδοξον ἐπισκοπικὸν καθεστῶς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Ἀγρίου διὰ τὰ ὑπάρχη καὶ εἰ; Ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἐν Κρήτῃ διὰ τὸν ἀκέφαλον ὀρθόδοξον κληρὸν καὶ διὰ τὴν τέλεσιν χειροτονιῶν περιελήφθη τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργη ἐν τῇ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας συναφθείσα συνθήκη (1929) ὅρος κατὰ τὸν ὅποιον ἡ τελευταία ἤθελε προσπαθῆσαι ἵνα ὁ Λατίνος Ἀρχιεπίσκοπος δώσῃ τὴν ἐπισκοπὴν Ἀγρίου καὶ ἐπισκοπὸν ὀρθόδοξον. Εἶναι ἐν τούτοις ζήτημα κατὰ πόσον Ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἐγκατεστάθῃ ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ ταύτῃ καί τοῦτο ἕνεκα τῆς ἀδιαλλάκτου ἀρνήσεως τοῦ Πάπᾶ Κλήμεντος Η' ἀποκαλέσαντος μάλιστα τὴν συνθήκην ἐκείνην ἀνόσιον. Ἐπίσημη κινήσονται εἰς Κρήτην κατὰ καιροῦ; Ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι ἀπροσπελλόμενοι ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ τὸ πρόσχημα συλλογῆς ἐράνων ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, πράγματι ὁμως ἔχοντες μυστικὴν ἐντολὴν ὅπως ἐνισχύσωσι τὴν θρησκευτικὴν συνειδησὶν τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ. Ἡ ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς Κυβερνήσεως ἐπιδεικνυομένη ἐνίοτε πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ δόγματός καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῆς ἀπέναντι τῶν ἀυθαιρεσιῶν τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου. Ὁ χρονολόγος Πιχυμέρης ἀναφέρει ὅτι ὁ Κρήτης Νικηφόρος ἐξεδιώχθη, εἰς δὲ τὸν χειροτονηθέντα Μητροπολίτην Ἀθηνῶν Ἀνθιμον α'. τὸν ὁμολογητὸν δὲν ἐπετρέπη ὑπὸ τῶν Φράγκων νὰ ἐμφανισθῆ καὶ ἐγκαθιδρυθῆ εἰς τὴν ἔδραν του, ἀξιώσει δὲ τοῦ Λατινικοῦ κλήρου συνελήφθη καὶ φυλακισθεὶς ἀπέθανε. Ἐπίσης ὁ Φιλαδελφίας, Ἐπίσκοπος τῶν ἐν Ἐνετία Ὀρθόδοξων Γαβριὴλ Σεβήρος ἀποδιβασθεὶς εἰς τὰ Χανιά ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐνετικῆς Κυβερνήσεως προσεκλήθη ν' ἀλλάξῃ τόπον διαμονῆς; ἐπειδὴ δὲ ἀρχιερεῖς ὀρθόδοξοι παραιτούμενοι τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος κατήρχοντο εἰς Κρήτην καὶ διέμενον ἐν αὐτῇ ὡς ἱερεῖς, ὁ Προβλεπτής Ἰωάννης Βαπτιστῆς Μῶρος ἐν ἔτη 1602 ἐπρωταίει νὰ ἐκδιωχθῆ ἐκ τῆς Νήσου εἰς τοιοῦτος Ἐπίσκοπος ἐφημερεύων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Σπυριδῶνος οὐχὶ μακρὰν τῶν Χανίων ἐξομολογῶν τοῦ; Ἐλληνας Μεγιστάνας.

Τοιοῦτος Ὀρθόδοξος Ἐπίσκοπος κατήλθεν εἰς τὴν Νήσον ὁ πρῶτος Χίου Ἰσπόλυτος Κρής Ἐπίσκοπος τῆς Δέρβης καὶ ὁ Κυθωνίας Πορφύριος. Καθ' οὗ δὲ χρόνους δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Νήσῳ Ὀρθόδοξος Ἐπίσκοπος οἱ βουλούμενοι ἐκ τῶν Κρητῶν νὰ ἱερωθῶσιν ἀπεδήμουν πρὸς τοῦτο εἰς Κύθηρα Κορώνην, Μεθώνην, Μάνη καὶ εἰς μέρη κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅπου ὑπῆρχον Ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι.

Ἐνεκα τῆς Ἑλληνοφοβίας, ἣτις κατεῖχε τοῦ; Ἐνετοῦ; εἶχε τεθῆ ἐν ἐφαρμογῇ ἡ ἀρχὴ ὅτι Ἑλλήνων Κληρικῶς ἐπιθυμῶν ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματα ὄφειλε ν' ἀσπασθῆ τὸ Λατινικὸν δόγμα. Ὁ ἀναφερόμενος δὲ ὡς ὀρθόδοξος Ἀρχιεπίσκοπος Γεωργίου Παΐσιος ἐν ἔτη 1439 θὰ ἦτο πάντως Τιτουλάριος Ἐπίσκοπος.

Ἐξάφρουν μόνον ἀπετέλεσεν ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον Κισσάμου τοῦ Γερασίμου Παλαιόκαπα Κυθωνιάτου ἐκλεγέντος ὡς Ἐπισκόπου Ὀρθόδοξου Κισσάμου. Σπουδάσας οὗτος ἐν Ἰταλίᾳ ὅπου διωρίσθη ἔφορος τοῦ Παταβ καὶ Γυμνασίου κατήλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Κρήτην, ἐνθα ἀσπασθεὶς τὸν Μοναχικὸν βίον ἐγένετο ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἀγκαράθου καὶ ἀκολουθῶς Ἐπίσκοπος Κισσάμου.

Ὁ Λατινικὸς κληρὸς κατὰ τὸν τελευταῖον ἰδίᾳ αἶ να παρουσίασε εἰκόνα δυσάρεστον. Τὸν ἐχαρακτήριζε ἀμάθεια καὶ εἰς ἄλλοις τοῦ ἐγίνοντο πολλὰ σχόλια. Ἡ Ἐπισκοπικὴ διαίτησις εἶχε περιέλθει εἰς πλήρη παράλυσιν. Οἱ Λατῖνοι Ἐπίσκοποι ἐδεικνυον ἐνδιαφέρον πρὸ παντὸς διὰ τὰ ἐπισκοπικὰ εἰσοδήματα, διὰ τὴν προπαγάνδαν μεταξὺ τῶν ὀρθόδοξων, διὰ τὴν δημιουργίαν σκανδάλων καὶ διὰ τὸν σφειρισμὸν πλειόνων δικαιοματιῶν.

Ἀπεδήμουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἐκαρποῦντο τὰς ἐκ τῆς μισθώσεως τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων προσόδους. Πρὸς ἐπάνοδον δὲ τῶν Λατίνων Ἐπισκόπων εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ ἔδρας των ἡ Ἐνετικὴ Σύγκλητος προτάσσει τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης Φραγκίσκου Λαυρεδωνοῦ ἐξέδωκε τῷ 1425 ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐκαλοῦντο πάντες οἱ Ἐπίσκοποι τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου χωρῶν νὰ ἐπανέλθωσιν ἐντὸς δέκα μηνῶν εἰς τὰς ἔδρας των καὶ ἐγκατοικήσωσι μόνιμα; εἰς αὐτάς, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει παρηγγέλλοντο οἱ κατὰ τόπους διοικηταὶ νὰ μισθώσωσι διὰ τῶν προσόδων τῶν χηρεῶν Ἐπισκόπων ἀντὶ τῶν ἀπειθούντων ἐτέρους Ἐπισκόπους.

Ἐπί ἐνετοκρατίας ἰδρύθησαν Ἀατινικαὶ Μοναὶ ἐν Χάνδακι, Χανίσις, Ρεθύμνη, Σητεία, Ἱεραπέτρα καὶ Νεαπόλει.

Ἡ ἐν Χάνδακι Μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν ἔκλειτο ὅπου σήμερον τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

Ὁ ἐκ Νεαπόλεως Μεραμβέλου ὄρφανὸς υἱὸς μιλωθροῦ Πέτρος Φιλάργγης ἢ Φιλάργος ἢ Φιλάρετος ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Φραγκισκανῶν ἀδελφῶν εἰς Ἱταλίαν καὶ Παρισίους, διακριθεὶς δὲ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ ἀνήλθεν εἰς τὸν Παπικὸν θρόνον ὑπὲρ τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος Ε' (1409—1410) εἰς τὴν πόλιν δὲ ταύτην ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Τάγματος τῶν Δομινικανῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τοῦ μάρτυρος, μετατραπείς ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς Μουσουλμανικὸν Τέμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σουλτάν Ἰβραχίμ. Σώζεται μέχρι σήμερον ἡμιτερεῖς πομένον. Ἐπίσης ὑπῆρχε ἐν Χάνδακι ὁ Ναὸς τῶν Ἀδουστινιανῶν μοναχῶν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Αἱ ἐν Κρήτῃ Ἑλληνικαὶ Μοναὶ ἀπέδωσαν ἐπὶ ἐνετοκρατίας σπουδαιότατα κέντρα πνευματικῆς κινήσεως ἀκροπόλεις τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὀρθοδόξου πνεύματος. Διετήρουν πλουσίως βιβλιοθήκας καὶ ἀνέδειξαν πολλοὺς λογίους μοναχοὺς. Κορυφαί τῶν Ἱερῶν Μονῶν ἐγένετο ἡ Μονὴ τῆς Ἀγκαράθου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξῆλθον ἐπιφανεῖς λόγιοι καὶ Πατριάρχαι, ὅπως ὁ Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, Κύριλλος ὁ Δούκαρης καὶ ἄλλοι εἰς τὸν τραχὺν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διεξῆγε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατὰ τῶν Ἰσησουϊτῶν. Ἐν Χάνδακι συνέστη ὑπὸ τῶν Σιναϊτῶν (1550) ἐν τῷ ἐκεῖ μετοχίῳ αὐτῶν Ἁγία Δικατερίνη σχολὴ Ἑκκλητικὴ, τῆς ὁποίας πρῶτος σχολάρχης ἀναφέρεται ὁ Ἰωάννης Μορσζίνος ἢ Μορσίνος Κρήσις. Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδίδαξε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Λατινικὴν Μελέτιος ὁ Βλαστός, παρά τῷ ὁποίῳ ἐμαθήτευσε ὁ Πηγᾶς, Ἰωσήφ Λοριανὸς, παρά τῷ ὁποίῳ ἐμαθήτευσε Μάξιμος ὁ Μαργάνιος, εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἐμαθήτησε καὶ ὁ Νεκτᾶριος ὁ μετὰ ταῦτα Παρχιάρχης Ἱεροσολύμων.

Ἐπιφανεῖς λόγιοι Κρητικεὶς κληρικοὶ ἐπὶ ἐνετοκρατίας ἦσαν:

Μελέτιος ὁ Πηγᾶς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ἐπιτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Μάξιμος ὁ Μαργούνιος ἐπίσκοπος Κυθηρῶν, Γεράσιμος Παλαιόπαπας ἐπίσκοπος Κισιάμου, Ζαχαρίας Σκορδόλλης Παραφαρὰς ἐπιλεγόμενος, λόγιος ἱερεὺς καὶ συγγραφεὺς, Ἰππόλιτος Μητροπολίτης Χίου, Ἰωάννης Ναθαναὴλ Πρεσβύτερος καὶ Οἰκονόμος, Κύριλλος ὁ Δούκαρης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ εἶτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Ναθαναὴλ Κακάκιος, εὐάγγελος Κυρίλλου καὶ Λακάρως, Μελέτιος ὁ Συρίλου, Πρωτοσύγγελος καὶ Ἱεροκῆρυξ τῆς Μ. ἐκκλησίας, Ἀθανάσιος ὁ Πατελάριος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Νεκτᾶριος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Μελέτιος Χορτάκας, διδάξας ἐν Ἑνετία, προεχειρισθὴ καὶ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας, Γεράσιμος ὁ Βλάχος, διδάσκαλος Ἱεροκῆρυξ, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας, Ἰωαννίκιος, ὁ Ἀλεξανδρείας, Ἱερεμίας ὁ Κακαβέλας Ἱεροκῆρυξ τῆς Μ. ἐκκλησίας Γεράσιμος Κακαβέλας Μελέτιος Καλλονῆς, Καλλιόνιος Ἱερομόναχος Γρηγόριος Μελισσηνὸς, Βαρθολομαῖος Συρόπουλος καὶ ἄλλοι.

Τ ο υ ρ κ ο κ ρ α τ ί α

Μετὰ πολυετή μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑνετῶν πόλεμον οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κρήτην ἣτις περιήλθεν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν.

Πρώτατον μέλημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἦτο ἡ ἐγκαθίδρυσις ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Χειροτονηθεὶς ὑπὸ τούτου ἐστάλη εἰς τὴν νῆσον καὶ πρὸ τῆς πτώσεως ἀκόμη τοῦ Χάνδακος Μητροπολίτης ὁ Νεόφυτος Πατελάριος. Ὁ Χάνδαξ (Μεγάλος Κάστρο καὶ σήμερον Ἡράκλειον) διετηρήθη καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὡς ἐκκλησιαστικὴ πρωτεύουσα τῆς Νήσου. Μετὰ τὴν ἀναούστασιν δὲ πρώην Ἐπισκοπῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ὀνομάτων ἡ ἐν Κρήτῃ ἐκκλησία περιήλθεν καὶ πάλιν ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Μητροπολιτικὸς ὄμιος ναὸς δὲν ἦτο πλέον ὁ μεγαλοπρεπὴς Ναὸς τοῦ Ἁγίου Τίτου, καθόσον εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἡρακλείου μετετρέπη, ὡς τοιαῖς Μουσουλμανικὸν Τέμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ προδότη τῆς πόλεως ταύτης μεγάλου Βεζύρη Φαζήλ Ἀχμέτ Κιουπρουλή, ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Τεμένους Βεζύρ Τζαμί Μοναδικὸς Ναὸς ἦτο ὁ μικρὸς Ναὸς τοῦ Ἁγίου Μαρthaίου, τὸν ὅποιον ὁ μέγας διεργηγεὶς Παναγιωτάκης Νικουσίος ἐξηγόρασε μετὰ τῆς περιουσίας ὡς ἀδέσποτον περιουσίαν καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸ ὄρος Σινά. Συνεπεία ὄμιος τῆς ἀποδημείας πολλῶν χριστιανῶν δι' ἔλλειψιν ναῶν ὁ Κιουπρουλής πληροφόρηθεὶς τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς παλινόστησιν τῶν χριστιανῶν διέταξε καὶ παρεδόθη ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ματθαίου εἰς τὸν Νεόφυτον Πατελάριον, ἀλλὰ κατόπιν ἔριδος μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Παναγιωτάκη Νικουσιοῦ ἐξεχωρήθη εἰς τοὺς Σινάττα μοναχοὺς. Ἄλλ' εὖτε ὁ παλαιὸς Ναὸς τοῦ Ταξιάρχου ἐχρησιμοποιήθη, καθότι μετὰ τὴν ἀνακαινίσιν του κατεδαφίσθη θυμῶμι Φιρμανίση.

Τέλος ἡ Μητρόπολις κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ Ναὸν ἐπὶ τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Γερσίου Λετίτζη τῷ 1735. Οὗτος διὰ μέχθου πολλοῦ καὶ δαπάνης μεγάλης ἐπέταξε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς Πύλης ν' ἀνακαινίσῃ τὸν ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ αὐτοῦ Ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τῇ ὑποστηρίξει τοῦ τότε Πασσᾶ τοῦ Κάστρου Ἀλῆ πρῶην Μεγάλου Βεζύρη καὶ νὰ τελεσθοῦν μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ τῇ 10 Νοεμβρίου 1735. Τοιοῦτοτρόπως κατέστη Μητροπολιτικὸς Ναὸς, ὁ μικρὸς Ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἀνακηρυχθεὶς καὶ πολιούχος καὶ σωτὴρ τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Διεκοσμήθη δὲ Μητροπολιτικὸς Ναὸς δαπάναις τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως καὶ ἐν ἔτει 1800 ὁ Μητροπολίτης Γεράσιμος Παρθάλης μετέφερεν ἐκ τῆς Μονῆς Βροντηζίνου καὶ ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν ἕξ μεγάλας εἰκόνας τοῦ διασώμου

Κρητός ζωγράφου Μιχαήλ Δαμασκηνού. Προϊόντος τού χρόνου θεωρήθη αναγκαίον όπως χρησιμοποιηθῆ καὶ μεγαλύτερος διὰ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ εὐρύσεως τοῦ ἰδίου ναοῦ ἀνεγειρομένου ἐπὶ νέου σχεδίου.

Τῇ εἰκοσῆ πέμπτῃ Μαρτίου 1862 ἐπὶ Μητροπολίτου Κρήτης Διονυσίου, τοῦ μετέπειτα Οἰκουμηνικοῦ Πατριάρχου ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος εὐρυχωρωτάτου νέου Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ὁ ὁποῖος ἄμα τῇ ἀποπερα ὡσεὶ ἐνεκαινίσθη πανηγυρικώτατα τῇ 16 Ἀπριλίου 1895 ὑπὸ τοῦ Κρήτης Γεωργίου Καστρινογιαννάκη, συλλειτουργούντων πάντων τῶν Ἐπισκόπων Κρήτης.

Μετὰ τῆς ἐπανιδρύσεως ἄρα τῆς Μητροπόλεως Κρήτης ἐπανιδρύθησαν καὶ αἱ Ἐπισκοπαὶ τῆς Νήσου :

1) Γορτύνης, 2) Κνωσσού, 3) Ἀρκαδίας, 4) Χερσονήσου, 5) Ἀδλοποτάμου, 6) Ρεθύμνης, 7) Λάμπης, 8) Κυδωνίας, 9) Ἱεράς, 10) Πέτρας, 11) Σητείας, 12) Κισσάμου.

Αἱ ἐν Κρήτῃ Ἐπισκοπαὶ μετὰ τὸ 1821 ὑπέστησαν διαφορὰς μεταβολὰς. Ὁ ἐν εἰῆ 1823 διορισθεὶς ἐν τῇ Μητροπόλει Κρήτης, ἦν εἰς χρεῦσιν διὰ τοῦ σφαγιασμοῦ τοῦ Μητροπολίτου Γερασίμου Παρδάλη, Καλλίνικος δ' ἐξ Ἀγχιόλου κατήργησε τὴν Ἐπισκοπὴν Κνωσσού καὶ ἤνωσεν αὐτὴν μετὰ τῆς Μητροπόλεως.

Ἐπὶ τοῦ Μητροπολίτου δὲ Μελετίου Νικολετᾶκη (1831—1839) ἐγένοντο καὶ αἱ ἐξῆς μεταβολαὶ :

Ἡ Ἐπισκοπὴ Κισσάμου συνεχωνεῦθη εἰς τὴν τῆς Κυδωνίας, ἡ τῆς Ἱεράς ἠνώθη μετὰ τῆς Σητείας, ἡ τῆς Χερσονήσου συνεχωνεῦθη εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ ἡ τῆς Ἀδλοποτάμου ἠνώθη μετὰ τῆς Ρεθύμνης.

Ἐν εἰῆ δὲ κάλιν 1842 ὁ Μητροπολίτης Καλλίνικος Χούγιας ἀνεσυνέστησε τὴν Ἐπισκοπὴν Χερσονήσου, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπισκόπου Λάμπης Νικολαΐου ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη συνεχωνεῦθη μετὰ τὴν Μητρόπολιν. Ἐν εἰῆ 1860 ἡ Ἐπισκοπὴ Κισσάμου ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς τῆς Κυδωνίας καὶ τῷ 1863 ἀνασυνέστη ἡ Ἐπισκοπὴ Λάμπης καὶ Σφακίων.

Τὸ Ἐπισκοπικὸν τοῦτο καθεστῶς διειρηθῆ μέχρι τοῦ 1900. Ἦτοι ἡ Μητρόπολις Κρήτης περιελάμβανε τὴν πόλιν Ἡρακλείου καὶ τὰς ἐπαρχίας Μονοφατοῦ, Καινουρίου, Πυργιωτίσεως, Μ. λευξίου καὶ Τεμένους.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀρκαδίας τὴν ἐπαρχίαν Ρίξου, τὴν σημερινὴν Βιάννον καὶ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα Μονοφατοῦ.

Ἡ τῆς Χερσονήσου τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδος.

Ἡ τοῦ Ἀδλοποτάμου καὶ Ρεθύμνης τὴν πόλιν Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτάμου.

Ἡ τῆς Λάμπης καὶ Σφακίων τὰς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασίλειου, Ἀμαρίου καὶ Σφακίων.

Ἡ τῆς Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου τὴν πόλιν Χανίων καὶ τὰς ἐπαρχίας Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου.

Ἡ τῆς Ἱεράς καὶ Σητείας, τὰς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρου καὶ Σητείας.

Ἡ τῆς Πέτρας τὰς ἐπαρχίας Μεραμβέλου καὶ Λασηθίου καὶ

Ἡ τῆς Κισσάμου καὶ Σελίνου τὰς ὁμωνύμους ἐπαρχίας.

Καίτοι οἱ νέοι κατακτηταὶ ἀνεγνώρισαν τὸ νέον ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς ἐν τῇ νήσῳ μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ πυρῆ τοῦ Μωάμεθ Β. παραχωρηθέντων προνομίων οὐχ ἦσαν τὰ προνόμια ταῦτα δὲν ἐφηρμόθησαν,

Ὁ Ἰσλαμισμὸς εἶχεν ἀνάγκην πικνώσεως καὶ ἐνισχύσεως. Ἐνεκα τούτου ὅπως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας χώρας, οὕτω καὶ ἐν Κρήτῃ ἐπεβλήθη τὸ μέτρον τῆς ἐξισλαμίσεως κατὰ τοὺς πρώτους ἰδίως χρόνους τῆς ἀλώσεως πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διὰ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ λόγου ἐκτός τοῦ ὅτι ἦτο ἀπόρροια θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ.

Οἱ ἄνδρες τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς περατώναντες τὸ πολεμικὸν αὐτῶν ἔργον ἐχρειάσθησαν γυναίκας πρὸς σύστασιν χαρμιῶν. Γυναῖκας ἐννοεῖται. δὲν ἔφερον μετ' ἑαυτῶν ἐκστρατεύσαντες, ἀλλὰ γυναῖκες ὑπῆρχον ἐν τῇ Νήσῳ ἀδιάφορον ἐὰν ἀνήκον εἰς ἄλλο θρήσκευμα. Ἐξισλαμίζονται.

Τοιοῦτος ὁ σπουδαιότερος λόγος τῆς ἐξισλαμίσεως τῶν γυναικῶν. Ἄλλ' ὅπως καὶ ὁ πολιτικὸς. Ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀνάγκην ὄχι μόνον ἀνδρῶν καὶ δὴ ξένων καὶ ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐπικρῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ ῥήσκευμα καὶ ἐχόντων τὰ αὐτὰ πολιτικὰ συμφέροντα καὶ ἐθνικὰ ἰδεώδη. Ἐπορεπε λοιπὸν νὰ πλασθῆ τοιοῦτος

Λαός και ἐπλάσθη ὁ Μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς διὰ τοῦ βιαίου καὶ ἐκούσιου ἐξισλαμισμού, βραδύτερον δὲ διὰ τοῦ προσλητισμοῦ.

Καὶ ὁ σκοπὸς ἐπέτυχε, διότι ἐν τῇ ἐνώσει τῆς Μουσουλμανικῆς Πίστεως συγχέεται ἡ ἰδέα τῆς φυλῆς καὶ τῆς πατρίδος. Καὶ ὁ ἐξισλαμισμὸς ἐξηκολούθη. Ἀπελιπθέντες οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τῆς σκληρότητος τῶν Γιαννιτσάρων καὶ τῶν Πασσάδων ἰθεώρων ὡς μέσον ἀπαλλαγῆς ἐκ τῶν δεινῶν των τὴν ἐξωμωσίαν. Διὰ τοῦτο ὁλόκληρος Χριστιανικὸς πληθυσμὸς πολλῶν ὁμοῦ χωρίων μετεβάλλοντο ἀποτόμως ἀπὸ Χριστιανικὸς εἰς Μουσουλμανικὸς.

Κατ' ἐξαιρέσειν ὀρισμένα Χριστιανικὰ οἰκογένεια ἐδέχθησαν μὲν ν' ἀλλάξουν θρησκείαν πανερῶς, ἐν τῇ κρυπτῷ ὅμως διατήρησαν τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των ὅτε δὲ κατ' ἔτος 1854 προεκηρύχθη τὸ Χάκι Χουμουγιού ὁμολόγησαν πιστὴν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἀνετόπη ἡ διαία ἐξισλάμιος, τὸ καιρὸν ὅμως δὲ ἐξέλειπεν ἐντελῶς, διότι τότε ἤρχισεν ὁ προσλητισμὸς, ὅστις συστηματοποιηθεὶς ἐξησκεῖτο ἀναφανδόν δι' ὅλων τῶν θρησκειῶν καὶ ἀθρησκειῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων εὐκολώτερον παρεπλανῶντο καὶ ἐπαγιδεύοντο ἐκ τῶν κατωτέρων κυρίως νοιωνικῶν στρωμάτων παιῖδες καὶ νεάνιδες, ἴτινες καὶ Κεντριστοὶ ἐκαλοῦντο. Καὶ δὲν ἤρκει μόνον οἱ ἐξισλαμισμοὶ τῶν Χριστιανῶν τόσον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀρβικῆς κυριαρχίας καὶ ἀκείνης τῆς Τουρκικῆς.

Ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐδοκίμασεν ἐν τινι μέρει τὰς συνεπείας τῶν ἐνεργειῶν τῆς Λατινικῆς προπαγάνδας, Ἀπόσπασμα ἐγγράφου τῶν προκρίτων Ρεθύμνης παρέχει τὰς ἐξῆς σχετικὰς πληροφορίας. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ τμήματος τοῦ ἡ Λατινικῆ προπαγάνδα διὰ διαφόρων μέσων ὑποκινεῖ τὴν καταγραφὴν τῶν κατοικῶν ἐπὶ ὑποσχέσει μὲν Γαλλικῆς προστασίας πράγματι ὅμως νὰ ἐξαπικηθῶν οἱ ἀπλοῦστεροι καὶ ἀνγνωρίσσοι τὴν Καθολικὴν Θρησκείαν καὶ τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα μόλις δὲ καὶ καθημερινὰ προσπάθειαι καὶ συμβουλαὶ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ περιεδεία τῆς α. Πανιερότητος τοῦ Πατριαρχικοῦ ἐξάρχου κατώρθωσαν ν' ἀναστείλουν τὸ καιρὸν ἐν μέρει, ὅτι ὁ ἐνταῦθα Γενικὸς πράκτωρ τῆς Γαλλίας Διμίλιος Βαρβέρης καὶ Ρωσικὸς Προξενικὸς πράκτωρ συγχρόνως ἔχων φιλικὰς σχέσεις μὲ διαφόρους κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν μετεχειρίσθη αὐτοὺς ἔμμεσον ὄργανον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑποσχέσεων τῶν Λατίνων ἱερέων καὶ ὁ ἴδιος παρευρισκόμενος πολλάκις εἰς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν ἐνεῖα ἄρρυνε τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν καταγραφὴν, εἰ δὲ ἀπλοῦστεροι ἐπαρχιωτὰ ἀκούοντες τὰς ὑποσχέσεις τῶν Καπουτσιῶν καὶ ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν πράκτορα τοῦτον τῆς Γαλλίας φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀπατώνται νομίζοντες τὴν ὕψ. αὐτοῦ λεγομένην προστασίαν ὡς ἀληθῆ καὶ βεβίαν.

Κατὰ τὸσον συνάδει ἡ γενομένη αὕτη προστασία μὲ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἕκαστος ἐχέφρων δύναται νὰ ἐννεύσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὴν παρὲν ταύτην τοῦ δολίου Γάλλου πράκτορος ἐνεργούντος οὕτω ἐμμέσως καὶ ἀμέσως πρὸς ὄφελος τοῦ καθολικισμοῦ καὶ βεβαίως πρὸς τὰς δὴγίας καὶ δικηρύξεις τοῦ πρῶσταμένου τοῦ ἐξοχωτάτου Προξένου τῆς Γαλλίας.

Τὸ λυπηρὸν ὅμως διὰ τοὺς ὀρθοδόξους εἶνε ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὗτος, ἐνῶ ἀντιπροσώπευεν εἰς τὰ μέρη ταῦτα καὶ τὴν Ὀρθόδοξον Ρωσίαν καὶ ἤδη κατέχει τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ρωσικοῦ Πρακτορείου ἀποδεικνύεται ὡς ἐκ τούτου διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τοῦ διώκτης τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ προτῆτης τῆς ἀπάτης.

Μεγάλως λοιπὸν ἠθέλον χρεῖ οἱ κίττικοὶ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐκείν ὁ ἄνθρωπος αὗτος ἐπέκλυτο τῆς θέσεως ταύτης; καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀντικαθίστατο ἑτερός τις ὀρθόδοξος, ὅστις νὰ ἐνισχύῃ καὶ οὐχὶ νὰ διώκῃ τὴν θρησκείαν τοῦ Κράτους τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει.

Ὅμοιας πληροφορίας παρέχει καὶ ἕτερον διπλωματικὸν ἐγγράφον ἐν Ρεθύμνῃ ἔχον οὕτω: «Πρὸ ὀλίγου ἐφθάσεν εἰς Ρεθύμνον ὁ δαιτικὸς ἱερεὺς Χανίων Πάτερ Πεντάτο καὶ καθ' ἃ πληροφοροῦμαι σήμερον, διώρισεν ἐπίτροπόν του ἐνταῦθα Ἀδυστριακὸν τινὰ ἔμπορον Πέτρον Γορίνην νὰ δέχεται νὰ καταγράφη Γραικουνίτς, Καθόσον ὁ κύριος Γορίνης ἐμπιστευτικῶς τὸ τοιοῦτον ἐνεργεῖ κατὰ διαταγὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ἡ διοίκησις, δὲν θὰ ἐναντιωθῇ καὶ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τὰς προσπάθειαις τοῦ Δαιτικοῦ Κλήρου.

»Ὁ κ. Γορίνης μοὶ ἐπρόσθεσε ὅτι εἰς τὰ Χανιά ἐγίναν παρατηρήσεις ἐκ μερῶν τῆς Διοικήσεως, αἵτινες ἐμπεικτώθησαν δυνάμει τῆς ρηθείσης διαταγῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

»Μέχρι σήμερον οὐδὲν κατώρθωσαν ἐνταῦθα οὔτε ὑπάρχει ἐλπίς νὰ κατορθώσουν

ἐκτός ἂν δυνηθοῦν νὰ διαφθείρουσιν τὸν λαὸν διὰ τοῦ ἀργυρίου εἴτε διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων προστασίας καὶ τῶν τειούτων. Ἀργὰ καὶ τῆς φανάκης ταύτης ἀποκαλυπτομένης κατόπιν, φρονῶ ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ θά ματαιωθοῦσιν πληρέστατα.

» Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης προτίθεμε νὰ λάβω συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προσεχῶς θέλη φέρει εἰς γνῶσιν ὑμῶν πόσον εὖτος θ' ἀντικρούση εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὰς ἐνεργείας τοῦ Δυτικοῦ Κλήρου.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας οἱ κατὰ παντὸς χριστιανικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ διωγμοὶ ἦτο πολλοὶ καὶ διάφοροι πλὴν τῆς βιαιᾶς ἐξισλαμίσεως. Οἱ λειτουργοὶ τῆς ἐκκλησίας προστατεύοντες, τοὺς πιστοὺς κατὰ τῶν αὐθαίρεσιῶν τῶν κατακτητῶν ἐπιπιπὼν θύματα τῆς θηριωδίας αὐτῶν.

Οὕτως ὁ Ἐπίσκοπος Λάμπης Μεθόδιος Σιλιγάρδος ἐδολεφονήθη ἐν Ἀμαρίῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1793, ὁ Ἐπίσκοπος Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου Κάλλιστος Φιντικῆς πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ Δικαιητοῦ τῆς νήσου Βελιγοντίου ὅπως ὑπογράψῃ ἀποδοκιμασίαν τῶν ἐπαναστατῶν ἐτελεύτησεν ἀπόπληκτος ἐν τῷ διοικητηρίῳ τῶν Χανῶν.

Ἐπὶ τῇ ἐκρήξει τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος (1821) ἔλαβον χώραν ἄγριαι σφαγαὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ περίχωρα, πρῶτα ἐξ θύματα αὐτῶν ὑπῆρξαν ὁ Ἱ. Μητροπολίτης καὶ οἱ Ἡγούμενοι πολλῶν Μονῶν ὧς καὶ οἱ ἐν ταῖς πέλεισι διδάσκαλοι μετὰ τοῦ ἐν Χανίοις Καλλίνικου Βερκινάτου Ἱεροδιακόνου.

Ἐἰς τὸ Μεγάλο Κάστρο (Ἡράκλειον) ἐφονεύθησαν τὴν νύκτα τῆς 23—24 Ἰουνίου περὶ τοὺς 800 Χριστιανοὶ καὶ ἐν Χανίοις περὶ τοὺς 400 καθὼς καὶ ἐν Ρεθύμνῃ οὐκ ὀλίγοι ἐσφάγησαν.

Ὁ Κριτοβουλίδης λέγει εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του τὰ ἐξῆς περὶ τῆς ἐν Ἡρακλείῳ σφαγῆς: Ἔπεσαν δὲ τότε ἐλεεινὰ θύματα, ὁ Μητροπολίτης Γεράσιμος Παρδάλης, ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Κνωσοῦ Νεόφυτος Φιντικῆς, ὁ Χερρονήσου Ἰωακείμ, ὁ Λάμπης Ἱερόθεος, ὁ Σητείας Ζαχαρίας, ὁ Δισπόλεως Καλλίνικος (Τιτολάρης Ἐπίσκοπος) πολλοὶ Ἡγούμενοι Μοναστηρίων, ὁ πολλοῦ λόγου Ἅγιος Ἰωάννης Λευθεράτος ἱατρός καὶ πλείστοι ἄλλοι ἀξιόλογοι ἄνδρες εἰς τὰς Ἀγυῖας καὶ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐκ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων ὁ Πέτρος Ἰωακείμ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ χωρίου Χουμεριάκου, ὁ Ἀύλοποτάμου Γεωῶν εἶχεν ἀποθάνει ἐκ τῆς πανώλης, ὁ Ἐπίσκοπος Κισσάμου Μελχισεδὲν Δεσποτάκης ἀπηγχονίσθη ἐν Χανίοις τῇ 19 Μαΐου 1821, ὁ Κυθωνίας Καλλίνικος Σαρπάκης ριφθεὶς εἰς τὰς φυλακὰς ἀπέθανε μετὰ ἐν ἔτος, ὁ Ρεθύμνης Γεράσιμος Περδικάρης ἀπηγχονίσθη.

Κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρξαμένην περίοδον ἀκηρόν οὐκ ἄλλ' ἀπηγούσι διωγμοὶ κατὰ τῶν ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει Χριστιανῶν οὐκ ὀλίγα τέκνα τῆς Κρήτης ὁμολογήσαντες παρρησίᾳ τὸν Χριστὸν ἔλαβον τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Τῷ 1643 ἐμαρτύρησεν ἐν Κων/πόλει Μάρκος ὁ Κρήτης ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλὴν. Τῷ 1792 ἐμαρτύρησεν ἐκ Χιω ὁ ἐκ Σφαιλῶν Μανουήλ. Τῷ 1793 ἐμαρτύρησεν ἐν Κρήτῃ ὁ ἐξ Ἡρακλείου Μύρων. Τῷ 1804 ἐμαρτύρησεν ἐν Κων/πόλει ὁ Κρήτης Μοναχὸς Ἰλαρίων. Τῷ 1811 ἐσυζλώθη ξίφει ἐν Νέᾳ Ἐφέσω ὁ ἐκ Κρήτης Ἰωάννης. Τῷ 1824 ἐν τῇ πόλει Ρεθύμνης οἱ ἐκ Μελάμπου Ἁγίου Βασιλείου κρυπτοχριστιανοί, Ἀγγελῆς, Μανουήλ, Γεώργιος καὶ Νικόλαος ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐκτὸς τῶν μαρτυρικῶν τούτων θανάτων Μητροπολιτῶν Ἐπισκόπων, Ἡγουμενῶν καὶ λοιπῶν οἱ Τούρκοι ἐξηγάσαντο τοὺς Ναοὺς, τὸσον τῶν ὀρθοδόξων ὅσον καὶ τῶν Λατινικῶν. Οὕτω ἐκ τῶν ἐν Χάνδακι ναῶν 115 ὀρθοδόξων καὶ 17 Λατινικῶν, πλὴν τοῦ ἁγίου Μαιθαίου οὐδεὶς ἄλλος ἐναπέμεινε εἰς τὴν Χριστιανικὴν λατρείαν. Οἱ κώφωνες τῇ διαταγῇ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν κατεβίβασθησαν καὶ παρελήφθησαν ὑπ' αὐτῶν ἐκτὸς ὀλίγων οἱ Χριστιανοὶ κατώρθωσαν νὰ κρύψουν εἰς σπήλαια καὶ φρύατα. Ἐξαιρέσειν ἀπετέλεσαν ἡ Μονὴ Ἀρκαδίου, διὰ τὴν ὁμοίαν ὡς ἀναφέρῃ ἢ παρὰδοσις ἐπεγράφη τῇ μεσολαβήσει τοῦ Πατελαρίου παρὰ τῷ Κιουπραλή διὰ νὰ ἔχη κώδωνα κρούμενον κατὰ τὰς Ἱεροτελεστίας, ἐξ οὗ καὶ ἰὸ Τουρκικὸν ὄνομα τῆς Μοῆς Τσακλῆ Μοναστηρίου Μόνον ἐπὶ Μητροπολιτοῦ Κρήτης Διονυσίου τοῦ Βουζαντίου τοῦ μετὰ ταῦτα Βέσικας ἐγένετο ἡ ἀνάρτησις τῶν κωδῶνων εἰς τοὺς Ναοὺς.

Διοικητικὸν σύστημα

Ὁ Διοικητικὸς ὀργανισμὸς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἓν Διοικητικὸν συμβούλιον, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ (Μουσίρη καὶ Βεζύρη) καὶ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ (Μουσαβρη) ἀμφοτέρων πάντοτε Μουσουλμάνων καὶ οὐχὶ Κρητῶν καὶ ἀπὸ τόσα ἑπαρχεῖα ὅσαι ἦσαν αἱ ἑπαρχίαι.

Ὁ διοικητικὸς οὗτος ὀργανισμὸς περιελάμβανε καὶ Οἰκονομικὰς καὶ Τελωνειακὰς ἀρχὰς μὲ ἓνα Ἀρχιλογιστήν (Ντερντερντάρη) ἐδρευόντα ἐν Χανίοις, προϊστάμενον ἑλῶν τῶν λογιστηρίων καὶ τῶν φορολογικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ λογιστὰς, πρὸς δὲ Ἀρχιτελώνην καὶ Γελῶνας καὶ ἀγρονομικὰς καὶ λιμενικὰς ἀρχὰς, τοῦ Διμενάρχου προερχομένου ἐκ τῶν τάξεων τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ.

Περιελάμβανεν ἐπίσης Ἀστυνομικὰς Ἀρχὰς μὲ ἓνα ἀρχηγόν, συνταγμακτάρην, ὅστις ἦτο γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς; ἐδρευόντα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ καὶ μεταγματάρχαι, λοχαγοὶς ὑπηρετοῦντα; ἐν τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ταῖς λοιπῇς πόλεσι καὶ ἑπαρχίαις ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ὁποίων ἐτέλει ὠρισμένους ἀριθμὸς ὁπλιτῶν (Ζακπιγέδων), ὅτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἀλβανοὶ μὴ στρατολογούμενοι, ἀλλ' ἐθελοουσίως κατατάσσόμενοι εἰς τὸ σῶμα τῆς Χωροφυλακῆς, πάντες δὲ Μουσουλμάνοι ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων.

Τῆς στρατιωτικῆς δὲ φρουρᾶς τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς ἐκυμαίνετο ἀναλόγως τῶν περιστάσεων πρῶτατο εἰς Πασᾶς ὡς Διοικητῆς (Λιδᾶς) καὶ ἕτερος τοιοῦτος ὡς ὑποδιοικητῆς (Φερικῆς).

Δικαστικὸν σύστημα

Ὁ Δικαστικὸς ὀργανισμὸς συνίστατο ἀπὸ ἓν Ἐφετεῖον, τοῦ ὁποίου αἱ ἀποφάσεις ἀναιρεσιδύλλοντο ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρείου Πάγου.

Τὸ Ἐφετεῖον τοῦτο ἐδίκαζε καὶ ὡς Κακουργιοδικεῖον μὲ Πρόεδρον τὸν Καντῆ, ἐξασκῶντα συγχρόνως καθήκοντα Ἱεροδίκου καὶ Συμβολαιογράφου, ἀπὸ Πρωτοδικεῖα Α' τάξεως εἰς τὰς ἑδρας τῶν Διοικήσεων καὶ ἀπὸ Πρωτοδικεῖα Β' τάξεως εἰς τὰς ἑδρας τῶν ἑπαρχείων καὶ ἀπὸ ἓν αὐτοτελὲς Ἐμποροδικεῖον διὰ τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις εἰς ἐκάστην πόλιν μὲ ἑμισθῶν τὸν Πρόεδρον διοριζόμενον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἑμισθῶν μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς συνλεύσεως τῶν ἐμπόρων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἔτι οὐκ ἔβνοι ὑπήκοοι.

Ὁ θεσμός τῶν Εἰσαγγελέων ἦτο ἀγνωστος καθὼς καὶ τοῦ Δημοσίου κατηγόρου, καὶ τῶν δικαστικῶν κλητῆρων. Ἰσχυε καὶ ἐφηρμόζετο τὸ Ἱερὸν δίκαιον, ἐν μέρει δ' ἀστικὸς Κώδιξ καὶ ὁ Γαλλικὸς ποινικὸς καὶ ἐμπορικὸς νόμος.

Ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μῆνυσις ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δικόγραφα ὑπεβάλλοντο ἢ κατ' εὐθεσίαν εἰς τὸ Ἀρμόδιον δικαστήριον ἢ ἐνώπιον τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὅστις ἐκανόνιζε καὶ τὴν Ἀρμοδιότητα τοῦ δικάσαντος δικαστηρίου, εἰς τὸ ὅποτον παρέπεμπε τὴν ὑπόθεσιν πολιτικῆς καὶ ποινικῆς φύσεως. Ἐπὶ τῶν ποινικῶν ὑποθέσεων αἱ ἀνακρίσεις ἐνηρροῦντο ὑπὸ ἰδιαιτέρου ἀνακριτοῦ καὶ τῆς Ἀστυνομίας ἢ καταρτιζομένη δὲ οὕτω δικογραφία διεδιδάζετο εἰς τὸ ἀρμόδιον δικαστήριον ἀναλόγως τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἐγκλήματος, μεθ' ἧς ἀνευ βουλευμάτων ἤρχιζε καὶ ἡ διαδικασία διεξήγαστο ἀνευ δημοσίων κατηγόρων καὶ συνηγόρων τῶν κατηγορουμένων. Τὸ περιττόν δὲ εἶναι ὅτι ἐν περιπτώσει ἐλλείψεως ἀποδείξεων λόγῳ ἀμφιβολιῶν ὁ κατηγορούμενος εἶδιδε ὄρκον ἀπαλακτικόν.

Ἡ ὄρκωσις ἐν γένει ἐπὶ πολιτικῶν καὶ ποινικῶν μαρτύρων, μνηυτῶν καὶ κατηγορουμένων ἐγένετο ἐπ' ἐκκλησίας οὐχὶ ἐπὶ Δικαστηρίου. Ἦτο ὄρκος πανηγυρικὸς πάντοτε. Καὶ προκειμένου περὶ Μουσουλμάνων οὗτοι ὄρκιζοντο ἐν τῷ Ἱερῷ δικεῖῳ (Μαχκεμέ) ἐνώπιον τοῦ Καντῆ, προκειμένου δὲ περὶ Χριστιανῶν ἐνώπιον τοῦ ἱερέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐνορίας τῶν. Αἱ ἀγωγαί, αἱ μῆνυσις, αἱ κλήσεις καὶ πᾶν ἄλλο δικόγραφον δὲν ἐκoinοποιούντο διὰ δικαστικῶν κλητῆρος ἀλλὰ διὰ τοῦ κλητῆρος τοῦ δικαστηρίου ἢ διὰ τῶν Ἀστυνομικῶν ὀργάνων κατὰ παραγγελίαν τοῦ Προέδρου τῶν δικαστηρίων. Ὅπως τὰ διοικητικὰ συμβούλια, οὕτω καὶ τὰ Δικαστήρια κατηρτίζοντο ἀπὸ δικαστῶν Μουσουλμάνους καὶ Χριστιανούς ὑπὸ ἓνα Πρόεδρον Μουσουλμάνον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο καὶ Μικτὰ. Εἰς τὰ διοικητικὰ δὲ συμβούλια ἐλάμβανον μέρος καὶ Ἐπίσκοποι, ὅπου ὑπῆρχον τοιοῦτοι. Ἐμπειρικοὶ τινες δικηγόροι περισσότεροι μὲν Μουσουλμάνοι ὀλιγώτεροι δὲ Χριστιανοὶ ἀγευστοὶ νομικῶν γνώσεων, ὅπως ἦσαν καὶ οἱ Δικασταί, ἐνόστο δὲ καὶ ὀγράμματοι ἐξήσκειον ἐλευθέρως καὶ ἀνευ ἀδείας τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα. Ἡ δίκη διεξήγαστο κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ ὁ κατηγορούμενος ἠθωοῦτο ἢ κατεδικάζετο χωρὶς νὰ εἶναι παρών, χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπόφασιν ἢ ὅποια τοῦ ἐκoinοποιεῖτο κατόπιν.

Οὐδεὶς δικονομικὸς τύπος ἐτηρεῖτο, μὴ ὑπαρχούσης Πολιτικῆς καὶ Ποινικῆς Δικονομίας,

Αἱ δικάσιμοι ὄριζοντο ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοιαῦται δὲ δικάσιμοι ἦσαν ἀτελεύτητοι ἀναβαλλομένης ἀνευ λόγου τῆς δίκης.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Δικαστηρίου ὁ ἐνάγων εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ὄρειδου ἐκείνης οὗτος δηλαδὴ ὄριζε τὸ δικαστήριον ἢ τὸν τύπον τῆς διαμονῆς τοῦ ἐναγομένου.

Δικαστικὴ ἀνεξαρτησία δὲν ὑπῆρχε ἀφοῦ οὐδεμία ἀπόφασις ἐξετελεῖτο ἀνευ τῆς προεπικυρώσεως τοῦ Βασιλῆ κατὰ θέλησιν καὶ ὑπόδειξιν τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ ἐκδοθῶν οἱ ἀφάσεις ἢ ν' ἀκυρωθῶν καὶ ἀνακληθῶν ἢ τροποποιηθῶν μετὰ τὴν ἐκδοσιν δ' ἂν ἐπαναληφθῇ ἢ δίκη ἢ νὰ ματαιωθῇ ἐντελῶς.

Σύγχυσις καὶ σύγκρουσις δικαιοδοσιῶν τῶν διαφόρων ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν. Οὕτε ἡ ἐκκρεμοδικεῖα, οὕτε τὸ δεδικασμένον ἐλατθάνετο ὑπ' ὄψιν ὧς μέσον ἐκτελέσεως τῶν ἀφάσεων, ἦτο μὲν ἐν χρήσει ἢ κατὰσχέσις κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἀλλ' ὡς μέσον συντελεστικόν ἦτο ἢ προσωποκράτειας. Ὁ πιστωτὴς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κρατήσῃ τὸν καταδικασθέντα ὀφειλέτην του εἰς τὰς φυλακὰς μέχρις οὗ ἐσοφληθῇ.

Διπλωματική ιστορία

Τὸ Κρητικὸν ζήτημα χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830 καὶ ἀπὸ τότε ἄρχισε ν' ἀπασχολῆ κυρίως τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν. Καίτοι ἡ νῆσος συνεμερίσθη τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, τὸ Λονδίνειον πρωτὸ πᾶσι τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830 ἀπέκλεισεν αὐτὴν ἐκ τῶν ὁρίων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἄδικοι ἀπόφασις. Διὰ τοῦτο κατ' αἰδέως ἠκούσθησαν διαμαρτυρίαι ὄχι μόνον εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Κοινοβούλια τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ ἐπιφανῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, τοῦ Θιέρσου, τοῦ Γκυζῶ, τοῦ Πάλμεστον καὶ ἄλλων. Καὶ ὁ μὲν Θιέρσος μετὰ ξυ τῶν ἄλλων εἶπε «Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐνισχυθῆ ὑπὸ τῶν Ἴονίων νήσων καὶ τῆς Κρήτης δὲν θὰ δυνηθῆ ν' ἀποδῆ Κράτος ἄξιον τοῦ ὀνόματος καὶ ἱκανὸν γὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του» ὁ δὲ Πάλμεστον: «Ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Κρήτης εἰς τὴν Τουρκίαν ἀποτελεῖ ἀδικίαν, διότι ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἀμυνα τῆς Ἑλλάδος ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς νήσου ταύτης». Ἐκτὸς τούτου καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος ὁ Ι' προέτεινε κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830 εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν νήσον ἀπὸ τὸν Σουλτάνον ἀντὶ 40 ἑκατομμυρίων γροσίων καὶ νὰ προσαρτήσῃ ταύτην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας δι' ἐμπιστευτικῆς αὐτοῦ διακοινώσεως (11/23) Σββρίου 1828) πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν δυνάμεων, οἱ ὅποιοι εἶχον συνέλθῃ εἰς τὸν Πόρον ὅπως συζητήσῃσιν περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τοῦ νέου Κράτους ἐτόνισεν ὅτι «πρέπει νὰ προσαρτηθῆ εἰς αὐτὸ ἡ νῆσος ἀποτελοῦσα τὸ ὄριον πρὸς νότον καὶ χρησιμεύουσα πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους». Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων τούτων, ἀπήντησαν εἰς τὸν Κυβερνήτην (8 Δεκεμβρίου 1828) ὅτι θὰ θεωρήσῃσιν καθήκον αὐτῶν νὰ ἐκθέσῃσιν τὰ δίκαια τῆς Κρήτης καὶ Σάμου εἰς τὰς συμμάχους Κυβερνήσεως. Τὸ αὐτὸ ἐπραξεν καὶ ὁ Πρίγκηψ Λεοπόλδος τοῦ Σάξ Κοβούργου ὅταν τοῦ προσέφερον τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα. Διὰ μακροῦ ὑπομνήματος τοῦ ὑπὸ χρονολογίαν 11 Φεβρουαρίου 1830 παρετήρει ὅτι «ἡ ἐξαιρέσις τῆς νήσου ταύτης ἀκροτηριάζει ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος». Ἐπίσης ὁ ἴδιος συζητῶν μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Λόρδου Ἀμπερντὸν ἐτόνιζεν ὅτι ἄνευ τῆς παραχωρήσεως τῆς Κρήτης δὲν θὰ ἐδέχετο ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον. Ἐν τούτοις εἰς τὸν Πρίγκηπα ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ θέσῃ ὅρος εἰς τὰς Δυνάμεις, εἰς δὲ τὸν ἐν Κων)πόλει Πρεσβευτὴν Στρατφόρδ Κάννινγκ ἔγραψεν ὅτι ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις οὐδέποτε δὲ ἐπιτρέψῃ ὅπως ἡ σπουδαία αὕτη νῆσος περιέλθῃ εἰς τὸ Κράτος τοῦ Καποδίστρια, οὔτε εἰσδηήποτε ἄλλου Κράτους.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὁ Κρητικὸς λαὸς δι' ὑπομνήματός του ἀπευ-

θυνομένου πρὸς τὰς τρεῖς προστατίδας Δυνάμεις, Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ρωσίαν, ἐτόνιζεν ὅτι «Σύμπα ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Νήσου εἶνε ἐκ μακρᾶς ὀδυνηρᾶς πείρας πεπεισμένος ὅτι τὸ μόνον μέσον πραγματικῆς βελτιώσεως τῆς τύχης του θὰ ἦτο ἡ ἀνάθεσις αὐτῆς εἰς τὴν μέριμναν τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων, αἵτινες παρέσχον μέχρι τοῦδε τόσα δειγμάτα πρὸς τοὺς πάσχοντα; Χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς».

Δι' ἐπικλήσεις ὁμοῦς αὐταὶ εὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπέφερον, διότι ἡ μὲν Γαλλία καὶ Ἀγγλία ὑπερήσπιζον τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Πρωσσία καὶ ἡ Ἰταλία, μόλις ἐξεληθοῦσαι τοῦ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμου, κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἀνασυγκρότησιν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Αὐστρία, ἥτις εἶχε κηρυχθῆ ἀνεκὰθεν ὑπὲρ τῆς φιλοτουρκικῆς πολιτικῆς.

Μόνη ἡ Ρωσσία ἐπιθυμοῦσα ν' ἀνακτήσῃ τὸ κλονισθὲν γόητρον αὐτῆς παρὰ τοῖς Χριστιανικοῖς Λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς ἐπελήφθη τῆς εὐκαιρίας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συνηγόρησεν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Νήσου.

Οὕτω ὁ Καγκελάριος Γ'όρτσακφ ἀπηύθυνε τὴν 20ὴν Αὐγούστου 1866 μακρὰν διακοίνωσιν πρὸς τὰς Κυβερνήσεις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας τονίζων ὅτι ἡ ἐπαναστάσις ἐν Κρήτῃ ἀπώλεσε τὸν τοπικὸν τῆς χαρακτῆρα καὶ καθῆκον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἦτο νὰ παραμείνουν ἀδρανεῖς θεαταὶ γεγονότων δυναμένων νὰ ἔχουν σοβρᾶς συνεπειᾶς διὰ τὴν γενικὴν εἰρήνην» ὑπεθυμίζων συγχρόνως ὅτι «αἱ Δυνάμεις κατὰ τὸ ἔτος 1830 εἶχον ἀναλάβει διὰ κοινῆς συμφωνίας ὅπως παρέχουν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου ὑποστήριξιν καὶ ἀσφάλειαν κατὰ πάσης αὐθαίρετου ἐνεργείας ἐκ μέρους τῆς Ὑψηλῆς Πύλης».

Τὰς ἀπίψεις ὁμοῦς ταύτας τῆς Ρωσσίας δὲν ἀπεδέχθησαν αἱ Κυβερνήσεις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας προφασίζόμεναι ὡς πρόωρον τὴν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ μίαν τοιαύτην κοινὴν ἐνέργειαν. Ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις ἔχουσα ὅπ' ὄψιν ὅτι ἡ κατάστασις ἐν Κρήτῃ προσελόμβανε δεξιότερον χαρακτῆρα ἀπηύθυνε νέαν διακοίνωσιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ὑποδεικνύουσα τὴν ποσάφτησιν τῆς νήσου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον «ὡς τὴν μόνην διέξοδον ἐκ τῆς δυσχεροῦς καταστάσεως» προσέθετε δὲ ἡ διακοίνωσις αὕτη ὅτι «ἐάν ἡ λύσις αὕτη ἤθελε φανῆ λίαν ριζοσπαστικῆ, ὥστε νὰ μὴν ἔχη ἐλπίδας πρακτικῆς ἐπιτυχίας, δύναται τοῦλάχιστον ἡ Κρήτη νὰ καταστῇ πολιτεία αὐτόνομος συνδεομένη μετὰ τῆς Τουρκίας διὰ δεσμοῦ ὑποτέλειας, ἀναλόγῳ πρὸς τὴν τῶν ἡνωμένων Ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μολδοβλίας. Τοῦτο θὰ ἦτο μεταβατικὸς σταθμὸς πρὸς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν, ἥτις φαίνεται ἡμῖν ἡ μόνη ἀναπόφευκτος λύσις θάττον ἢ βράδιον».

Βραδύτερον καὶ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις συνέστησεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ὅπως προδῆ πρὸς τοὺς Κρήτας, εἰς σχετικὰς παραχωρήσεις. Οὕτω κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1867 προέτεινε εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ ζητηθῇ παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Χάτι—Χουμογιούν, περιέχοντος πάσας τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν πληθυσμῶν.

Ὁ Καγκελάριος ὁμοῦς ἀπέκρουσε τοῦτο ἀπαντήσας ὅτι τὸ Χάτι—Χουμογιούν ἔμεινε γράμμα νεκρὸν λόγῳ τῆς ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη μὴ ἐφαρμογῆς του καὶ ἐπομένως εἶνε συνάλλαγμα ὅπερ ἔχασε τὴν ἀξίαν του ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ βέξοφληθῇ».

Ἡ Ἀγγλία ἂν καὶ ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἐναντίον τῆς ἐνώσεως οὐχ' ἤτιον [συνέστησεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ὅπως παραχωρήσῃ εἰς τὴν Κρήτην αὐτόνομον πολίτευμα, ὁμοῖον πρὸς τὸ τῆς Σάμου καὶ τοῦ Λιβάνου.

Ἄλλ' ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέρριψε ταῦτα ἀρκεσθεῖσα ν' ἀπαντήσῃ ὅτι ἐπεξεργάζεται σχέδιον φιλελευθερᾶς διοικήσεως τῆς νήσου καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀποστέλλει ἐκεῖ ἔκτακτον ἀπεσταλμένον τοῦ Σουλτάνου Μουσταφά Πασσᾶ μὲ φειράνιαν διατάξιν τὴν ἐκλογὴν ἐπιτροπῆς ὑπὸ Χριστιανῶν καὶ Τούρκων προκρίτων, οἵτινες μεταβαλόντες εἰς Κ)πολεῖ θὰ ἐγγωμάτευον περὶ τῶν Διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων τῆς νήσου, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁμοῦς Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν διεμήρυξεν ὅτι: «Τὰ πρόσωπα τὰ ὅποια ἐστρατεολόγησεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κ)πολιν ὁ Μεασταφά Πασσᾶ; δὲν ἐξεπροσώπευον τὸ γ. ἥτις νὰ μὴ δύναται νὰ τόπου». Ἰδιαιτέρως δὲ δι' ὑπερηφάνου του πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐζήτησε νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν Κρητικὸν λαὸν ὅπως ἐκδηλώσῃ ἐλευθέρως τὴν θέλησίν του διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας (δημοψηφίσματα) ὑπὸ τὴν ἐποπτίαν τῶν Προξένων κατὰ τὰ ἐν Βενετία καὶ Σαβοῦά γενομένο.

Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις υἱοθέτησε τὴν αἴτησιν ταύτην τῶν ἐπαναστατῶν καὶ συνέστησεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην τὴν ἀποδοχὴν τῆς τονίζουσα ὅτι «οἱ Κρητῆς ἀπέκτησαν ἤδη ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης βαθεῖας συμπαθείας κατὰ τὴν μακρὰν καὶ ἀνίσον πάλην, ἐπομένως ἔργον σωστὸν θὰ ἐπραττεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου, ἐν οὐχὶ κατὰ τύπους ἀλλὰ σοφρῶς καὶ εὐκρινῶς· συνεδουλεύετο τὸν Κρητικὸν Λαὸν περὶ τῶν ἀφορμῶν τοῦ κακοῦ καὶ τῶν μέσων τῆς θεραπείας αὐτοῦ».

Ζυγχνρόνως σχετικῶν διὰδῆμα ἐγένετο παρὰ τῆ Ὑψηλῆ Πύλῃ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Κων)πόλει Πρεσβευτῶν τῆς Ρωσσίας, Ἰταλίας, Πρωσσίας καὶ Γαλλίας. Ἡ Ἀγγλίκα καὶ Αὐστρια δμως ἠρνήθησαν νὰ μετάσχωσι, τοῦ διαδήματος τούτου καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλῃ ἐκμεταλλευθεῖσα τὴν ἀσυμφωνίαν ταύτην τῶν Δυνάμεων ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν περὶ δημοψηφίσματος, προσεπάθησε δὲ νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀπεστείλασα ἐν Κρήτῃ τὸν Ὁμὲρ Πασσᾶν, ὅστις ἐπέτρεψε τὴν σφαγὴν γερόντων καὶ γυναικοπαίδων καὶ καταστροφὰς περιουσιῶν. Πρὸ τῶν ὤμοτῶν τούτων ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἐνιδόνως πρὸς τὰς Δυνάμεις, τονίζουσα ὅτι «Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν δύναται νὰ παραμείνῃ ἀπαθὴς, ἀλλὰ ζητεῖ τὴν κατὰ πῦσιν τῶν ἐγκλημάτων, τὰ ὅποια κατασχύνουσι τὸν πολιτισμὸν».

Ἡ Γαλλία καὶ Ρωσία ἐπέτρεψαν τότε τὴν μεταφορὰν τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὴν Ἑλλάδα δι' ἰδίων πολεμικῶν πλοίων. Ἡ Γαλλικὴ μάλιστα Κυβέρνησις ἐπανάλαβεν τὴν πρότασιν τῆς περὶ ἐξετάσεως τῶν εὐχῶν τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ διὰ μετὰβίσεως ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν νῆσον Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς. Αἱ Δυνάμεις πλὴν τῆς Ἀγγλίας ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἐπέδωκαν καὶ νέαν διακοίνωσιν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἣτις ἀπήντησεν ὅτι «Διὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ μία ἐξέτασις τῶν εὐχῶν καὶ ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ πρέπει πρῶτον νὰ εἰρηνεύσῃ ἡ Νῆσος». Ὁ Γάλλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μουτιῆ κατέκρινε τὴν Ὑψηλὴν Πύλην διὰ τὴν στάσιν τῆς ταύτης, ἡ δὲ Ρωσία ἠπειλήσε ὅτι θὰ φθάσῃ εἰς τὰ ἔσχατα μέτρα.

Τὸ ὑπόμνημα ἐπικαλεῖτο ἐκ νέου τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποστολῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς ὅπως ἐξετάσῃ ἐπὶ τόπου τὰς ἀνάγκας τῆς Νήσου καὶ ἀποφανθῇ κατόπιν ὁ λαὸς αὐτῆς διὰ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως περὶ τῆς προσηκούσης λύσεως.

Παρὰ ταῦτα ὁ Μέγας Βεζύρης διὰ νέας προκηρύξεως ἐζήτηε νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα καὶ παραπλανηθέντες ὑπήκοοι ὡς ἀπεκάλει τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ταυτοχρόνως ἐδημοσίευσεν κανονιστικὸν διάταγμα περὶ διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς νήσου ἐπὶ τῆ βάσει τῶν γενομένων παραχωρήσεων. Τὴν 23 Νοεμβρίου 1868 συνήλθε εἰς Χανιά ἡ Γενικὴ Συνέλευσις, τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν τῆς ὁποίας ἐκήρυξεν αὐτοπροσώπως ὁ Μέγας Βεζύρης. Σουλτανικὸν Φερμάνιον ἐδημοσίεωθη περιλαμβάνον τὸν ὁργανικὸν νόμον ὡς ἀπεκλήθη τὸ σύνολον τῶν εἰς Κρήτην γενομένων παραχωρήσεων.

Ἡ συνέλευσις τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὰς ἀνωτέρω παραχωρήσεις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς προστριβὰς μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὁ ὑψηλὴ Πύλῃ ἀπηύθυνε τὴν 11 Δεκεμβρίου 1868 πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τηλεσίγγραφον ἀξιόσοα ὁπως παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν καὶ τάσσοιαι πενήμερον προθεσμίαν πρὸς παραδοχὴν τῶν ὄρων τοῦ τηλεσίγγραφου. ὁ δὲ Ναύαρχος Χοβάρτ Πασσᾶς ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Σύρου καταδιώκων τὸ ἀτιμόπλοιον «Ἐνωσις» Ἐπιστρίφον ἐκ τῶν Κρητικῶν παρ'αλίων.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέκρουσε τὰς Τουρκικὰς ἀξιώσεις, ἐξ οὗ ἐπῆλθεν ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν.

Κατόπιν τούτου αἱ Δυνάμεις τῆ πρωτοβουλία τοῦ Βίσμαρκ συνεκρότησαν ἐν Παρισίοις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1869 διάσκεψιν εἰς τὴν ὅποian ἐκλήθη νὰ μετὰσχη καὶ ἡ Ἑλλάς ἀλλὰ μετὰ συμβουλευτικῆς μόνον ψήφου λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν κατελέγετο μεταξὺ τῶν ὑπογραφασῶν τὴν συνθήκην τοῦ 1856 μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Ἑλληνικὴ δμως Κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ μετὰσχη τῆς Διασκεψέως ταύτης καὶ ὑπέβαλεν ἀπλῶς τὰς ἀπόψεις τῆς διὰ μακροῦ ὑπομνήματος ἀναγνωσθέντος κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίασιν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοῦ Πρεσβευτοῦ Ραγκαβῆ.

Τὸ ὑπόμνημα δὲ τοῦτο μεταξὺ ἄλλων ἐτόνιζε, ὅτι πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν σχέσεων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας κατὰ τρόπον παρέχοντα σταθερὰς ἐγγυήσεις πρέπει νὰ τερματισθῇ τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ καὶ ἀπειλεῖ νὰ διαταράξῃ ἐκ νέου τὰς σχέσεις τῶν δύο Κρατῶν. Ἡ διάσκεψις παρὰ ταῦτα ἀπεδέχθη τὰς ἀπόψεις τοῦ Τουρκικοῦ τηλεσίγγραφου καὶ ἐξέδωσεν ἀπόφασιν καταδικάζουσαν τὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ προσεκλόσασιν αὐτὴν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἀρείου Πάγου.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς παραχωρήσεως τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τοῦ 1866 ἡ ὕψηλὴ Πύλη ἀπεπειράθη ν' ἀνακαλέσῃ αὐτόν, διότι παραχωρήθη παρὰ τὴν θέλησίν της.

Καὶ δὲν ἀνεκάλεσε μὲν φανερὰ καὶ ἐπισήμως τοῦτον, ἀλλὰ δὲν ἐφήρμισε τὰς διατάξεις αὐτοῦ ὅπως ἔδει. Ἐπομένως μετὰ πάροδον μικροῦ χρόνου νέας διαμαρτυρίας (1870) ὑπεβλήθησαν εἰς τοὺς Προξένους ὑπὸ μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ τόπου. Αὐστυχῶς ἡ προσοχὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων ἦτο ἐστραμμένη εἰς τὴν Γαλλογερμανικὴν σύρραξιν καὶ οὐδεμίαν ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὰς διαμαρτυρίας ταύτας.

Τὸ ἔτος 1874 ἐπεβλήθη αὐξήσις τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, νέα δὲ διαμαρτυρίαὶ ἠγέρθησαν ὑπὸ τῶν Κρητῶν, ἐπικαλουμένων τὴν ἐφαρμογὴν τῶν παραχωρηθέντων προνομίων. Ἡ δυσαρτέκεια βαθμηδὸν ἐγενικεύθη ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1877 ἐξεργάγη ὁ Ρωσο-τουρκικὸς πόλεμος οἱ Κρητῆς ἀπηύθυνον πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑπόμνημα περιέχον διαφόρους ἀξιιώσεις. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐζήτησεν νὰ μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινὴν πέντε Χριστιανοὶ πληρεξούσιοι ὅπως ἐκθίσουν τὰ παράπονά των, ἀλλ' οὗτοι ἤρνηθησαν. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἀπεστάλη νέα ἀναφορά εἰς τὴν ὕψηλὴν Πύλην παρὰ τῆς ὁποίας ἐζητεῖτο ἀνὰ θέσιν τέρμα εἰς τὴν κατοικοίησιν τῆς Νήσου. Ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τῆς Γενικῆς τῶν Κρητῶν Συνελεύσεως ἐζήτησε παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἀποστολὴν ἐπιτρόπων εἰς τὴν Νήσον πρὸς μελέτην τῆς καταστάσεως. Κατ' Αὐγούστον ἀφίκοντο τρεῖς Σουλτανικοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ διεξήγαγον μακρὰς συνηγορίας μετὰ πληρεξούσιων τῆς Γενικῆς συνελεύσεως, ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐπροκάλεσαν ταραχὰς εἰς τὰς πόλεις τῆς Νήσου. Οἱ Χριστιανοὶ διαμαρτυρήθησαν πρὸς τοὺς Προξένους ἐπιστήσαντες τὴν προσοχὴν των ἐπὶ τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν ὁ τόπος.

Ἀρχομένον τοῦ ἔτους 1878 ἐξεργάγη νέα ἐπανάστασις. Οἱ Τούρκοι ἐπιτροποὶ οἷαινες παρέμενον εἰσέτι εἰς τὴν Νήσον ἔλαβον παρὰ τῶν ἐπανάστατῶν ὑπόμνημα διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ἡ ἐφαρμογὴ αὐτονόμου διοικήσεως, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας νὰ ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ Αἰαοῦ, ἡ δὲ Νήσος ὡς μόνον φορολογικὸν ὑποχρέωσιν νὰ ἔχη τὴν πληρωμὴν 500.000 γροσίων ἑτησίως. Εἰς τὰς ἀξιιώσεις ταύτας οὐδεμίαν ἐδόθη ἐκ Κωνσταντινῆς ἀπάντησις ὑπερ ἠνάγκασε τοὺς Κρητὰς νὰ ἀπευθύνουν (3 Φεβρουαρίου 1878) αἰτήσιν πρὸς τὰς Δυνάμεις ὅπως κατὰ τὸ συγκροτηθησόμενον ἐν Βερολίῳ συνέδριον ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐξενεχθεῖσαι ἤδη παρὰ τοῦ ἐγγυῶρου πληθυσμοῦ «εὐχαί».

Ἀλλὰ καὶ ἡ πρότασις αὕτη παρὰ τὴν θερμὴν συνηγορίαν τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλικῆς Βασιλικῆς ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἀγγλικῆς πρωθυπουργοῦ Διοδωρέλι.

Ἀκολούθως οἱ Κρητῆς ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ὅπως ἐξοικήσῃ αὕτη παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τὴν ἐπιτροπὴν της πρὸς ἐφαρμογὴν τουλάχιστον τῶν διατάξεων τοῦ 23 τῆς Βερολινεῖου Συνθήκης, ἧτοι τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τοῦ 1866. Ὁ ἐν Κωνσταντινῇ Ἀγγλὸς πρεσβευτὴς ἀπέσπασε παρὰ τοῦ Σουλτάνου (Μάιος 1878) τὴν ὑπόσχεσιν εἶναι «ἕνα ἐπεστῆ ἡ στιγμή θὰ ἐκανοποιηθῶσι τὰ αἰτήματα τῶν Κρητῶν, ὅσα θὰ ἐδικαιολογοῦντο ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου». Ὅντως κατ' Αὐγούστον τοῦ ἔτους τούτου ἡ ὕψηλὴ Πύλη ἀπέστειλεν εἰς τὴν Νήσον ἑκακτον ἡ ἀπεσταλμένον ἀντιπρόσωπον αὐτῆς τὸν Γαβρὴλ Μουχτάρ Πασάν, ὅστις προκήρυξεν ἐκλογὰς πληρεξούσιων διὰ τὴν Κρητικὴν Συνέλευσιν. Ἐν τῷ μεταξύ ἤρξατο διαπραγματεύσεσις μεταξὺ ἐπιτροπῆς Χριστιανῶν πληρεξούσιων καὶ τοῦ ἐκτάκτου ἀντιπροσώπου τῆς Πύλης. Εἰς τὰς διαπραγματεύσεσις ταύτας περὶ καθορισμοῦ τοῦ Πολιτεύματος ἀνεμίχθη καὶ ὁ Ἀγγλὸς Πρόξενος Σάνθουθ. Κατητήσθη ὁ νέος καταστατικὸς χάρτης κληθεὶς Σύμβασις τῆς Χαλέπας. (Σχετικῶς γίνεται λόγος ἀλλοῦ τοῦ παρόντος).

Ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ

Πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Χαλέπας, ἦτοι πρὸ τοῦ 1878 ἀπηγορεύτο ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδων ἐν Κρήτῃ ὑπὸ πολιτῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξεδίδετο ἐν Χανίοις ἐπὶ Αἰγυπτιακῆς κατοχῆς ἢ ἐπίσημος Ἐφημερίς συντάσσομένη Ἑλληνοιστι καὶ Τουρκοιστι ὑπὸ τὸν τίτλον «Βεϊκάτ Γκιρίτ» ἦτοι «Συμβάντα τῆς Κρήτης» ἀντίτυπον τῆς ἑποίας ἀνευρεθέντα ἐσχάτως καιτετέθησαν καὶ εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἄρχειον. «Κρήτη» ἐπίσημος ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον τὴν 30 Ἰανουαρίου 1867, καὶ συντάσσομένη Ἑλληνοιστι καὶ Τουρκοιστι μέχρι τῆς 30 Δεκεμβρίου 1896 ἔκτοτε δὲ μόνον Ἑλληνοιστι. Ἐπίσης «Κρήτη» ἐξεδόθη τῷ 1867 κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ἀνευ ὀρισμένου τόπου διαμονῆς μεταφερομένη ἐκάστοτε ἀναλόγως τῶν πολεμικῶν γεγονότων. Κάτωθεν τοῦ τίτλου ὑπῆρχε ἡ φράσις «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» «Ριχδάμανθος» ἐφημερίς πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐκδιδομένη τῷ 1841 ὑπὸ τοῦ Ἑμμ. Βυβιλάκη εἰς τὸ χωρίον Βιχὰ τοῦ Ἀποκορώνου, ἀπαξ τῆς ἑβδομάδος κατὰ Σάββατον ἐπὶ δύο μῆνας.

Κατὰ τὴν «Σύμβασιν τῆς Χαλέπας» ἐπιτραπέσιος τῆς ἐλευθεροτυπίας ἐν Κρήτῃ ἐξεδόθησαν ἐν Χανίοις ἢ ἐπίσημος ἐφημερίς τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης 1889 «Ἀπτερα» (1878) ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη, «Λευκὰ Ὅρη» ὑπὸ Κ. Μητροτάκη μέχρι τοῦ 1888. «Ἀλήθεια» ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη. «Ἀλήθεια» ὑπὸ Τιμοθέου Γ. Ψαρουδάκη (1881—1882) «Ἄμυνα» ὑπὸ Ἰ. Γ. Γυπάκη (1887—1888. «Ἀγῆ» ὑπὸ Κ. Φούμη καὶ Ἰ. Καψάλη (1896—1896). «Κίτσα» ὑπὸ Π. Χαϊδοῦλη (σατυρικὴ 1881—1887. «Λευκὰ Ὅρη» (ἐπανάληψις ὑπὸ Χ. Πολογιώργη, Κ. Φούμη). Ἑλ. Βενιζέλου καὶ Ἰακώβου Μοάτσου (1888—1886. «Μεσόγειος» ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη (1891—1898). «Πατρίς» ὑπὸ Γ. Κοντάκη (1881—1873). «Παρρησία» ὑπὸ Γ. Σπυργελάκη.

Ἐν Ρεθύμνῃ «Ἀρκάδι» ὑπὸ Στ. Ἑμμ. Καλαϊτζάκη (1884—1896. «Ἰδν» ὑπὸ Δημ. Παπαδάκη (1888—1899) «Νέος Ραχάμανθος» ὑπὸ Στ. Καλαϊτζάκη (1881—1884 «Παρρησία» ὑπὸ τοῦ ἴδιου (1886—1889).

Ἐν Ἡρακλείῳ «Ἐδδομά» ὑπὸ Ἰ. Κονδυλάκη καὶ Στυλ. Ἀλεξίου (1881) «Ἡρακλείον» ὑπὸ Ἀνε. Βορεάδου 1893—1897). «Ἐύπολις» (σατυρικὴ ὑπὸ Χ. Π. Λυδάκη (1887) «Κνωσσός» ὑπὸ (1895) «Μῖνος» ὑπὸ Χ. Π. Λυδάκη. «Ἐλευθερία» ὑπὸ Γ. Σ. Μαρκοπούλου (1897).

Μετὰ τὴν περίοδον τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἐξεδόθησαν ἐν Χανίοις «Ἐπίσημος ἐφημερίς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας» (1898—1900) Παράρτημα τῆς ἐφημερίδος τῆς Κρητικῆς ἐν Κρήτῃ (1908—1915) «Ἐπίσημος ἐφημερίς τῆς Ἐπαναστάσεως» (1905). «Υψηλὰ Λευκὰ Ὅρη» ὑπὸ Ἰ. Γ. Παπαδάκη. «Ἀγὼν» ὑπὸ Ἀρ. Κριάρη (1907—1909). «Ἀλάτι» (σατυρικὴ ἐφημερίς) «Ἀνεξάρτητος» ὑπὸ Γ. Σ. Μαρκοπούλου (1912—1914) «Ἀσπίς» ὑπὸ Ν. Πιμπλή (1910—1912) «Βῆμα» ὑπὸ Ἑμμ. Φραντζεσκάκη (1901—1905) «Ἐλεῦθερον Βῆμα» ὑπὸ τοῦ ἴδιου (1915—1916) «Ἑλλάς» ὑπὸ Στ. Ψαρουδάκη, Λιωνῆ καὶ Ἰ. Γ. Παπαδάκη (1902—1905). «Ἐπιθεώρησις» ὑπὸ Γ. Παπαδοπέτρου καὶ Ἰ. Γ. Παπαδάκη (1899—1903) «Ἐρευνα» ὑπὸ Σπ. Ἀγγουσουλάκη καὶ Σπ. Μαλατάνη (1899—1900). «Νέα Ἐρευνα» ὑπὸ Σπ. Μιχαλάκη (1901—1916) «Κέντρον» ὑπὸ Γ. Πολογιώργη (1909—1910) «Χῆρος» ὑπὸ Κοτσαμπασάκη καὶ Ἡλιάκη (1901—1903).

19/5
17-11
11-6
21-4
8-7
11/4
1/8
23-6

«Κήρυξ» ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ Ι. Γ. Παπαδάκη (1902) «Κήρυξ» ὑπὸ Κ. Μητσοτάκη «Κραυγὴ» ὑπὸ Ἰβραχὴμ Τζαφαντάκη (1912). «Κρήτη» ὑπὸ Ι. Γ. Ἡλιάκη (1911—1912) «Πατρίς» ὑπὸ Ἀνδ. Χ. Μοσχονά (1900—1901) «Φιλολογικὴ Πατρίς» περιοδικὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου «Σημαία» ὑπὸ Κ. Διγενάκη (1901—1903). «Σκορπιός» (σατυρικὴ «Σύνταγμα» ὑπὸ Ι. Κ. Χουλιεπούλου (1906—1916) «Τὸ Θέρισο» ὑπὸ Ι. Γ. Παπαδάκη (1905) «Φαφλατᾶς» (σατυρικὴ) ὑπὸ Δημ. Καλλιγιάννη (1906—1915), «Ἔθνικὴ» ὑπὸ Γ. Σ. Μαρκοπούλου 1915 «Ἀνεξαρτησία» «Ἑσπερινὸς Ταχυδρόμος» «Βραδυνὴ» «Ἡμερήσια Νέα» «Ἐφεδρικοὶ Ἀγῶν» «Παρατηρητής» «Ἐλεύθερος Λόγος» «Ἠχώ τῆς Κρήτης» «Ἀλήθεια» «Ἐρευνα» «Ἐλευθέρα Γνώμη» «Ἐθνικὸς Φρουρὸς» «Ἀλήτης» σατυρικὸν, «Ἐλεύθερος Κόσμος» «Κήρυξ» «Φωνὴ τῆς Ὑπέθρου» «Ἐλεύθερος Τύπος» «Δημοκρατία» «Θάρρος» «Καρνάβλος» σατυρικὴ ἑφημερὶς ἐκδοθεμένη ἀπαξ τοῦ ἔτους ὑπὸ τῶν συντακτῶν τύπου Χανίων «Μεσημερινὰ Νέα», «Ἑσπερινὰ Νέα» (1929) «Ἀθλητικὴ Κρήτη», «Ἀθλητικὰ Νέα».

Ἐν Ρεθύμνῃ «Ἀναγέννησις» «Θάρρος» «Ἀρκάδιον» «Δράσις» «Ἐλευθερία» «Κρήτη» «Κρητικὴ Ἐφημερὶς» «Τύπος» «Στέμμα» «Βῆμα» «Κρητικὴ Ἐπιθεώρησις» «Δημοκρατία».

Ἐν Ἡρακλείῳ «Δημοκρατία» «Ἀποκέντρωσις» «Ἀστραπὴ» «Ἀγῶν» «Πρόδοξ» «Ἀλήθεια» «Γεωργικὰ χρονικὰ—Ποικίλη Στοὰ» «Ἐθνικὴ» «Ἐλευθερία» «Ἐλπίς» «Ἐφημερὶς τοῦ Λαοῦ» «Ἰδὴ» «Κρητικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς» «Νέα Ἐφημερὶς» «Παλληγγευσία» «Ἐμπρός» «Ἐλευθέρα Σκέψις» «Ἀνόρθωσις» «Νέα Γενναῖα» «Κρητικὸν Βῆμα» «Ἐπαρχία» «Ἐλεγχος» «Τσιμπίδα» σατυρικὸν.

Ἐν Ἀγίῳ Νικολάῳ «Ἀνατολικὴ Κρήτη».

Περιοδικὰ

Ἐν Χανίοις «Ἀυγερινός» ὄργανον τοῦ Κρητικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Περιοδικὰ» δελτία βιβλιοθήκης τοῦ ἰδίου Συλλόγου «Κρητικὰ» ὑπὸ τοῦ ἰδίου συλλόγου «Ἐμπόριον» «Σπινθὴρ» «Φῶς» «Κρητικὸς Ἀστὴρ» «Ἄσπις» «Ἠχώ» «Ἰδέα» «Πρόδοξ» «Χριστιανικὸν Φῶς» «Νέα Ζωὴ» «Δομνίκος Θεοτοκόπουλος», «Λογοτεχνικαὶ Σελίδες» (1921) «Ἐρωτόκριτος» ἐκδοσις Συνδέσμου Διαδόσεως Καλῶν Τεχνῶν.

Ἐν Ἡρακλείῳ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» «Φῶς» «Ἀναμόρφωσις» Γεωργικὰ Χρονικὰ «Ποικίλη Στοὰ Κρητικὸς Λαὸς Ποιμὴν Χριστιανικὴ Κρήτη»

Ἐν Ρεθύμνῃ Προμηθεὺς ὁ Πυρφόρος.

Ἐν Ἡρακλείῳ Γεωργικὴ Ἀνθοδέσμη.

Τέλος τοῦ Α. Τόμου
«ΒΙΚΕΛΑΙΑ»

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

14860

Προβλῆ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ - ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ - ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ

“ΟΔΗΓΟΣ ΚΡΗΤΗΣ,,

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΧΑΝΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ
“ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ,,

ΣΕΛΙΔΕΣ 3000 ΤΟΜΟΙ 16

- 1ος) Γενικά περί Κρήτης (σύντομος ιστορία από τῶν ἀρχαιωτάτων χρόνων μέχρι σήμερα). — Ἡθῆ ἔθιμα, ἀρχαιολογία, γεωγραφικὴ ἐξέτασις, ἐμπόριον, βιομηχανία, ἀγροτικὴ κίνησις κλπ. κλπ.
2ος) Νόμος Χανίων, 3ος) Ν. Ρεθύμνης, 4ος) Ν. Ἡρακλείου, 5ος) Ν. Λασισηίου.
6ος) Οἱ Κρήτες ἐκτὸς τῆς Κρήτης

Ο ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Γράφεται ἀπὸ ἐπιτελεῖον Κρητῶν διανοουμένων καὶ αἱ πληροφορίαι, τὰ στοιχεῖα συλλέγονται ἐπὶ τόπου κατόπιν ἐμπειροστατωμένου ἐλέγχου. Πρῶτον βιβλίον δὲν ἔχει ἐκδοθῆ ὄχι μόνον διὰ τὴν Κρήτην ἀλλὰ καὶ δι' οἰονδήποτε διαμέρισμα,

Διότι θὰ περιέχῃ τὴν Κρήτην μὲ τοὺς θρούλους τῆς τῆς ιστορίας τῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχαιωτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Τὰ γενικά τῆς ζητῆται, τὰ περὶ τῆς. Μὲ ἓνα λόγον καὶ τὴν σύγχρονον μορφήν τῆς.

Δηλαδή ὁ Ὁδηγὸς τῆς Κρήτης ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι θὰ συνδυάζῃ τὴν ιστορικὴν μορφήν μὲ τὴν σύγχρονον ζῶν.

Εἶναι γεγονός· ὅτι οἱ περισσότεροι, καὶ οἱ Κρήτες ἀκόμη, ἀγνοοῦν ἐν πολλοῖς τὴν ιστορίαν τῆς νήσου μας. Σὰς δίδετε ἢ εὐκαιρία διὰ τοῦ Ὁδηγοῦ τῆς Κρήτης νὰ τὴν γνωρίσατε λεπτομερῶς.

Δὲν θὰ εἶναι ὁ Ὁδηγὸς τῆς Κρήτης πολυτίμον βιβλίον διὰ κάθε Κρητὰ διὰ κάθε Κρητικὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητον βοήθημα δι' ἑαυτὸν πρὸς τὰ θελήσει νὰ γνωρίσῃ τὴν Κρήτην ἀπὸ τῶν ἀρχαιωτάτων χρόνων μέχρι τῶν σημερινῶν.

Ἀπὸ τὸν Ὁδηγὸν τῆς Κρήτης δὲν θὰ λείψῃ περιγραφὴ (τοποθεσία, κάτοικοι, θέσις, κλίμα, παραγωγὴ ποδοῦ, συγκοινωνία, ιστορία, θρούλοι, ἥθη καὶ ἔθιμα, ἱστορικαὶ καὶ πολιτικαὶ φυσιογνωμαίαι) καὶ τοῦ μικροτέρου χωρίου τῆς Κρήτης. Καθὼς καὶ πλήρεις τοπογραφικοὶ χάρται κατὰ Νομοῦς καὶ ἐπαρχίας.